

VÁLOGATÁS
A MAGYAR KATONAI FELDERÍTÉS
ÉS HÍRSZERZÉS
TÖRTÉNETÉBŐL
- szemelvénygyűjtemény -

1918-

-2018

Szerkesztette:
Béres - Börcsök - Miskolczi - Oravecz - Szaszák

**VÁLOGATÁS
A MAGYAR KATONAI
FELDERÍTÉS ÉS HÍRSZERZÉS
TÖRTÉNETÉBŐL**

– szemelvénygyűjtemény –

1918–2018

Szerkesztette:

Béres – Börcsök – Miskolczi – Oravecz – Szaszák

**A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
KIADVÁNYA**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztő

Dr. Béres János

Fejezetszerkesztő

1. Fejezet
Miskolczi József

2. Fejezet
Szaszák János

3. Fejezet
Börcsök András

4. Fejezet
Oravecz Gábor

Lektor

1. Fejezet
Kajári Ferenc

2. Fejezet
Erbán Gábor
Harasztia László Pál
Dr. Tóth István

3. Fejezet
Dr. Tömösváry Zsigmond

4. Fejezet
Falvai László

Olvasószerkesztő

Gál Csaba

Tördelőszerkesztő

Tóth Krisztina

A kiadvány az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés
megalakításának 100. évfordulója tiszteletére,
a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa támogatásával készült.

A kézirat lezárva: 2018. augusztus 27-én

© KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
BUDAPEST, 2018

A kiadvány belső terjesztésű, kereskedelmi forgalomba nem kerül.
Felhasználásáról és megőrzéséről a címzett gondoskodik.

AJÁNLÓ

Tisztelt Olvasó!

A kötet, amelyet a kezében tart, több szempontból is rendhagyó. Egyfelől, egy olyan hivatásról szól, amelyet kevesen ismernek igazán, és aki ismeri, nem beszél róla nyíltan. A katonai hírszerzési és felderítési szakterület teljes spektrumát magában foglaló mű ezért már önmagában kurióznak számít. Másfelől, a kötet célja és üzenete, hogy még egy ilyen korlátozottan megismerhető témakört is lehet és szükséges tudományos alapossággal, rendszerezetten feldolgozni és széles körben megismerhetővé tenni. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat kiadványa, amelyet a kezében tart, több mint egy izgalmas olvasmány: hiánypótló alkotás is egyben.

Az önálló magyar katonai nemzetbiztonság 2018-ban ünnepli fennállásának 100. évfordulóját. A történelem viharai a mai szervezet jogelődjeit sem kímélték, azonban a KNBSZ fennállása önmagában bizonyítja a katonai nemzetbiztonsági szakterület megkérdőjelezhetetlen létjogosultságát, egyben a múlt érdemeinek elismerését.

A katonai hírszerzésről és felderítésről szóló könyv főhajtás az önálló magyar katonai hírszerzés és felderítés elmúlt száz éve előtt, mindamellet teljes értékű párja a KNBSZ 2018 tavaszán megjelent katonai elhárításról szóló kiadványának. A kettő együtt szól az önálló magyar katonai nemzetbiztonság által teljesített száz év szolgálatról.

Ezen gondolatok jegyében ajánlom szíves figyelmébe!

Dr. Benkő Tibor
honvédelmi miniszter

ELŐSZÓ

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgatójaként, egy integrált szervezet vezetőjeként, fontos számomra, hogy a 100 éves jubileumi fennállását ünneplő önálló magyar katonai hírszerzés és elhárítás múltjáról és jelenéről méltóképp emlékezzünk meg. E törekvésünk részeként szeretném bemutatni önöknek a magyar katonai felderítés és hírszerzés 1918. évtől kezdődő, elmúlt száz évének legfontosabb történéseit ismertető kötetünket. Az olvasó megismerheti, hogy a magyar történelem eseményekben dús elmúlt száz éve alatt az elődeink által folyamatosan épített, átalakításokon, strukturális és szakmai fejlesztéseken átesett szervezet miként nyerte el mai formáját. Ezzel párhuzamosan, ha korlátozott mértékben is, de betekintést enged a hírszerzéssel foglalkozó szervezet tevékenységébe. Ezzel a nyitottsággal igyekszik az olvasó számára bemutatni a felderítő és hírszerző szakma szépségét, közelebb hozni a tevékenységi területet a mindennapok világához.

A kötet előkészítésének időszakában hoztuk meg azt a döntést, hogy szemelvénygyűjtemény formájában adjuk közre az elmúlt évtizedek történéseit. Mindezt indokolja, hogy neves történészek, kutatók, szakmai vezetők, parancsnokok már korábban kellő alaposítással feldolgozták az egyes történelmi időszakok legfontosabb eseményeit, bemutatták a katonai felderítéshez és hírszerzéshez kötődő szervezeteket. Ezeket a korábbi írásokat a szerzőkkel egyeztetve, újraértékelve, szakmai információkkal kiegészítve, továbbá az elmúlt évtizedben történt változásokat saját szakmai állományunk által bemutatva készítettük el az önök számára. Köszönet a szerzők áldozatos munkájáért!

A könyv egyes fejezeteiből megismerhető miként reagált a hadműveleti-harcászati felderítés és rádiófelderítés a világpolitika és magyar történelem lényegi változásaira. Az általános elvekből kiindulva mutatjuk be az átalakítások időszakait, illetve az ehhez kötődő fejlesztéseket, újításokat, a műveleti képességek alakulását, a felderítőrendszer működésének tapasztalatait. Igyekszünk ízelítőt adni a szövetségesekkel végrehajtott műveletekből, az ezekhez kapcsolódó haderő-fejlesztési kérdésekről, ennek részeként a pilóta nélküli felderítő képesség, illetve a HUMINT-képesség fejlődéséről.

Külön fejezet foglalkozik a katonai hírszerzés történetének legfontosabb momentumaival, és a történelmi időszakokhoz kötődő feladatok és tevékenységi rendszer átalakulásaival. Külön elemezzük a transznacionális veszélyek és fenyegetések katonai hírszerzésre gyakorolt hatását. Írásunkban az adatszerzés területei és feladatai tekintetében is osztunk meg információt az olvasóval. Szenteltünk néhány gondolatot a más felderítő szolgálatokkal történő együttműködésnek, a katonadiplomáciai tevékenység irányításának, valamint bemutatjuk a közelmúlt változásait a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat jelenéig bezárólag.

A hírszerző szervezetnek a műveleti munka mellett különösen fontos eleme az elemző-értékelő tevékenység, amelynek ismertetésével külön fejezetben foglalkozunk. A szervezeti elemek és a feladatkörök változásain túlmenően igyekszünk bemutatni a fejlesztésben részt vevő jelentősebb személyeket, munkásságukat, a tájékoztató és elemző-értékelő szervezetek sajátosságait, munkamódszereik átalakulását. A fejezet végén előremutató jelleggel felvillantjuk egy a 21. század kihívásaira válaszokat adó elemző-értékelő szervezet legfontosabb összetevőit.

Technológiai kérdésekkel zárjuk a száz esztendő felderítő, hírszerző szemléletű bemutatását. A témakörök között szerepel a rádiófelderítés, a rádiótechnikai felderítés és a rádióelektronikai felderítés is. Ezek kialakulásával, helyének és szerepének változásaival foglalkozunk, természetesen figyelemmel a nemzeti és szövetségi információszerző és adatszerző rendszerek működésére. Bemutatjuk, hogy milyen kultúra- és technológiai váltásokon ment keresztül a szaktevékenység, mi adta azt a stabil szakmai háttérrel, amely révén hosszú időn keresztül töretlenül fejlődhetett és egy hatékony rádiótechnikai felderítőrendszer alakulhatott ki.

Záró gondolataimban engedjék meg, hogy elmondjam, a 2018. év lezárásához közeledve, az olvasó kezében tartott szakmatörténeti feldolgozó munkákkal igyekeztünk keretbe foglalni a jubileumi esztendőt. Ajánlom könyvünket minden érdeklődő figyelmébe, aki meg kívánja ismerni a magyar katonai felderítésről és hírszerzésről legfontosabbnak tartott gondolatainkat. E szakmai és szakmatörténelmi örökségre támaszkodva lehetősége nyílik megérteni, egy a kor biztonsági kihívásaira válaszokat kereső, a társ- és partnerszolgálatokkal, valamint NATO szövetségeseivel együttműködő, modern, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat tevékenységét a 21. században.

Budapest, 2018. október 18.

Dr. Béres János altábornagy
főigazgató

1. FEJEZET

A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI FELDERÍTÉS ÉS A RÁDIÓFELDERÍTÉS TÖRTÉNETE

Szerkesztette:

Miskolczi József

Lektorálta:

Kajári Ferenc

DR. HORVÁTH CSABA

**A MAGYAR HARCÁSZATI-HADMŰVELETI FELDERÍTÉS
1918–1990 KÖZÖTT¹**

BEVEZETÉS

A háborúk több évezredes története bebizonyította, hogy győztes háborút nem lehet ellenség előzetes ismerete nélkül megvívni. Már régen rájöttek arra, hogy az a hadvezér, parancsnok van lépéselőnyben, aki hamarabb szerez minél pontosabb információkat a vele szemben álló ellenségről. Ezeket az információkat a kiküldött felderítők, ügynökök, kémek stb. szolgáltatták. A felderítést a modern hadvezetés sem nélkülözhetette, ezért arra törekedtek, hogy az ilyen különlegesen nehéz feladatokra alkalmazott csapatokat minél jobban felkészítsék, hiszen csak a jól felkészült felderítők tudtak hasznos információkkal szolgálni.

Az első és a második világháborúban már meghatározó szerepet játszottak a felderítési adatok, hiszen azokra alapozva dolgozták ki a terveket, elgondolásokat.

Az évek és a harc helyzet változásaival a felderítés eszközei, módszerei tovább korszerűsödtek, a feladataik már több részből tevődtek össze, és így a felderítők is „szakosodtak”. Kialakultak a különböző felderítési módok és az azokat végrehajtó erők. Az első világháborúban például elsődlegesen a figyelést tekintették a legfontosabb információszerzési módnak („állásháború” időszaka). A második világháborúban azonban, bár a figyelés megőrizte fontosságát, előtérbe került például a repülő- és harcfelderítés is, de módszerként a vállalkozások végrehajtása is reneszánszát élte.

Bebizonyosodott, hogy a földi és a légi felderítés együttes alkalmazása nélkül nem lehet pontos és ellenőrzött felderítési adatokhoz jutni, így a vezérkarok és törzsek ennek szellemében alakították ki felderítőrendszereiket.

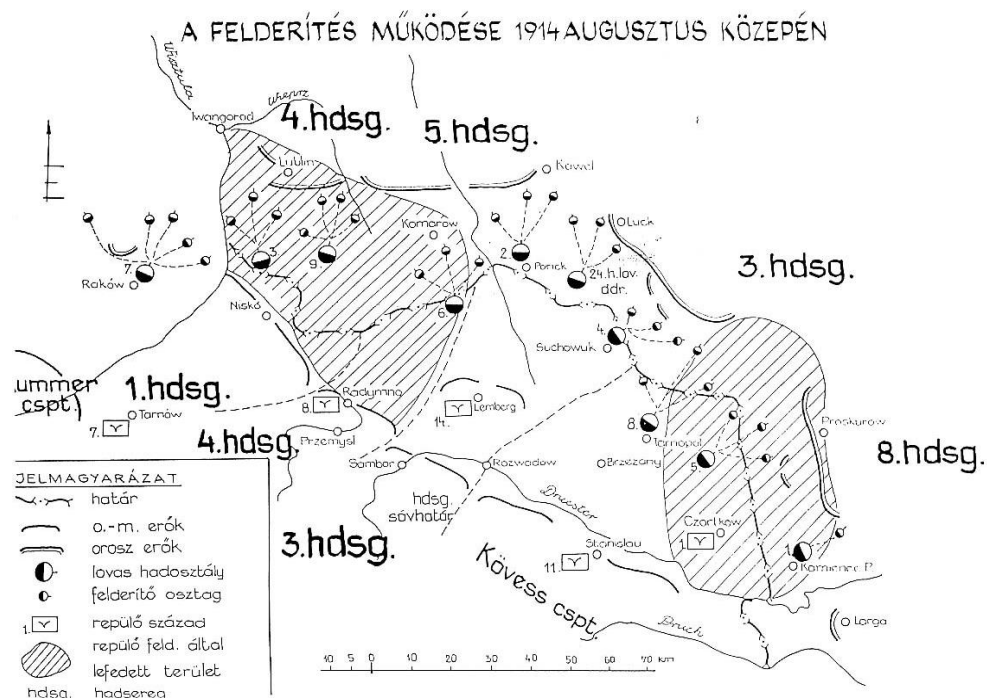
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ FELDERÍTÉSI TAPASZTALATAI

Az első világháborút („Nagy Háborút”) bevezető hadműveletek is egyértelműen megmutatták, hogy használható felderítési adatok nélkül a parancsnokok nem képesek megfelelő elhatározás meghozatalára. Ezért igyekeztek minden mozgósítható, szervezetszerű és újonnan létrehozott felderítőszervet felhasználni, hogy a szemben álló ellenségről minél pontosabb adatokat szerezzenek.

Az első világháborúban az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének felderítése alapvetően a földi és a légjáró csapatok működésén nyugodott. Ezenkívül még az úgynevezett egyéb források álltak rendelkezésre az információgyűjtésben. Mivel az osztrák–magyar doktrinális elvek teljesen a német mintát követték, a szervezeti elgondolások és a harceljárások sem tudtak elszakadni a német elvektől. Igaz, a technikai és kiképzettségi hátrányok döntően hátráltatták az „európai” szint elérését.

Az első, úgynevezett mozgó időszakban a felvonulás biztosítása volt a fő feladatuk, majd az ellenség mélységében önálló tevékenységet folytattak. Felderítőosztagok alkalmazásával igyekeztek adatokat szerezni a szemben lévő erőkről, több esetben pedig harccal hátráltatták az ellenség felvonulását. Hadsereg szinten általában két-három lovashadosztályt működtettek távolfelderítési feladatok végrehajtására. A hadosztályok osztagokat, az osztagok járőröket alkalmaztak.

¹ Készült Dr. HORVÁTH Csaba alezredes: A magyar harcászati-hadműveleti felderítés története 1918–1990 című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 107–149.

A felderítés működése Lemberg térségében 1914 augusztusában

Az osztagokon, járőrökön kívül tiszt járőrök, csendőrijárőrök igyekeztek még pontosítani az adatokat és új információkat gyűjteni. Feladatuk volt még fontos irányok és utak megfigyelése is.

A háború kitörésekor a repülőtechnika még (csak) az első lépéseknél tartott, a repülőipar pedig a kísérletezések korát élte. A hadseregek mindent megtettek, hogy minél több gépet tudjanak felsorakoztatni és minél több kiképzett repülőgép-vezetőt legyenek képesek felkészíteni. A repülőgépek alkalmazását illetően még nem voltak kiforrott nézetek, és a típusok is közel azonos rendeltetésűek voltak. Az első időszakban azonban mindenképpen a felderítés, pontosabban a távfelderítés volt a fő feladatuk.

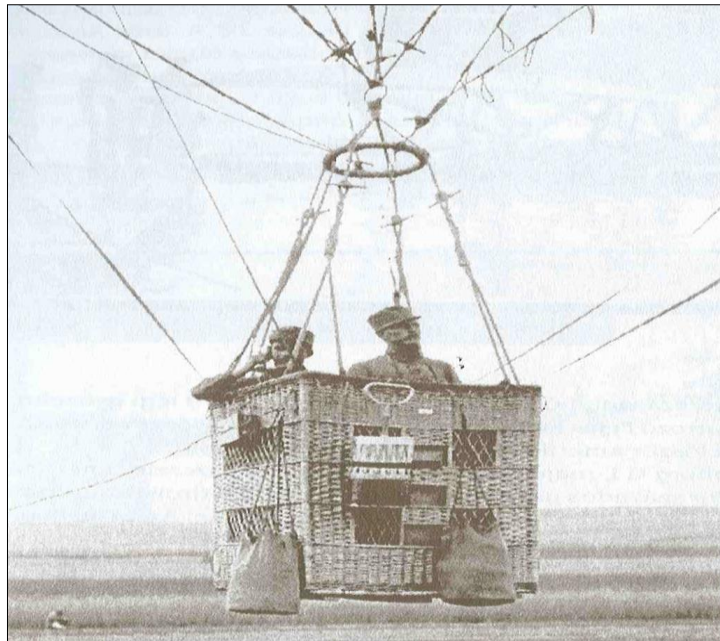
A repülőgép megfigyelője szabad szemmel (távcsővel) próbálta felfedni az ellenség mozgulatait, és a terep fedettségének függvényében ez néhány száz méter magasságból sikerült is neki. A problémák azonban már akkor jelentkeztek. A repülőgépek teljesítőképessége behatárolta az alkalmazás mélységét. A felvonult ellenséges erőktől a repülőterek az első időszakban általában 150 kilométerre voltak, így a hatótávolság csak a felvonult erők ellenőrzését, felderítését tette lehetővé. A gépek kis sebessége, rossz emelkedőképessége többször is azt „eredményezte”, hogy sikerült a felderítőket géppuskával vagy kézfegyverrel a földről lelőni.

A megfigyelő általában vázlatot, ritkább esetben fényképfelvételt készített az ellenséges csoportosításokról, állásokról és azt igyekezett minél gyorsabban eljuttatni a kiküldő parancsnokságra. Legtöbb esetben személyesen jelentett és adta át tapasztalatait, de legtöbbször ledobással jutatta el az adatokat az érdekeltekhez. A meghibásodások azonban már egyre komolyabb gondokat jeleztek. A századok többnyire csak egy-két üzemképes géppel rendelkeztek, ami a felderítésre kijelölt terület figyelembevételével nagyon minimális volt.

A legtávolabbi területekről, amelyeket sem a lovas, sem a repülőfelderítés el nem érhetett, kiküldött kémek hoztak híreket. Adatok érkezhettek szövetséges hadseregek vezérkaraitól, az osztrák–magyar külképviseleti szervektől (diplomáták, katonai attasék stb.) és a hadszíntéren felállított úgynevezett hírszerző kirendeltségektől is. A hírszerzést végrehajtó szervek közé tartoztak még a hírszerző tisztek, a titkos ügynökök és a kialakított kémhálózatok. Ezek szintén nyilvános és titkos adatszerzési módszerekkel gyűjtötték információikat és juttatták el különböző utakon megbízóikhoz.

A beérkezett információk egymást részben kiegészítették és megerősítették, részben pedig több-kevesebb ellentmondást tartalmaztak. Azok értéke azonban nem csak a források megbízhatóságától, hanem a beérkezés időpontjától is függött. A jelentésekben rengeteg ellentmondás volt, amelyeket sokszor kellőképpen tisztázni egyáltalán nem lehetett. Gyakran viszont a nagyon fontos adatok csak hetek múlva érkeztek be, így értékükből sokat veszítettek. A mozgósítás időszakában még úgy-ahogy időarányosan érkeztek a jelentések, de a későbbiekben az események messze ezek előtt a hírek előtt jártak.

Az „állásháború” kialakulása teljesen új felderítési módok alkalmazását tette szükségessé a földi erőknél. Megnőtt a figyelés jelentősége, hiszen az első árkok között legtöbbször néhány száz méter volt a távolság. Az uralgó magassági pontoktól kezdve a fákon kiépített figyelőhelyekig minden lehetőséget felhasználtak az adatszerzésre. Az alkalmazott figyelők általában két-három főből álltak, és optikai eszközeikkel folyamatosan figyelték a szemben lévő ellenséges erők mozgását, új géppuskaállások kiépítését stb., és igyekeztek azok helyét pontosan meghatározni. Ez a felderítési mód azonban csak nagyon kis mélységben biztosította az adatszerzést. Ennél jobb eredménnyel bíztatott a kötött léggömbök alkalmazása. A Monarchia haderejében alkalmazott eszközöket az arcvonal mögött 8–10 kilométer mélységben alkalmazták, de jelentős eredményeket ez a módszer sem hozhatott, hiszen az angol és az olasz gépek rövid idő alatt szétlőtték a léggömböket.

Egy 1896 M. megfigyelő léggömb kosarában

Az „állásháború” kialakulásával a repülőgépek feladatai is megváltoztak. A távelferítés mellett a közelfelderítés is az alkalmazási palettára került. Ez az időszak a megfigyelőtől is pontosabb, maradandóbb jelentéseket követelt. Új felderítési módra volt szükség, hiszen a bonyolult ellenséges árokrendszert, a parancsnokságok helyét, tüzerüteg stb. elhelyezkedését már nem lehetett emlékezetben tartani. A vázlatkészítést pedig erősen korlátozták az egyre nagyobb számban megjelenő repülőgépek, továbbá a földi csapatok egyre pontosabban vezetett tüzei is.

A felderítő-repülőgépek, az egyre erősödő földi tűz miatt, magasabbra kényszerültek, így új megoldást, új módszert kellett találni, s ezt az addig inkább kísérleti célból alkalmazott légi fényképezésben találták meg. Igaz, hogy az első készülékekkel szabadkézből fényképezték le az ellenség állásait, és az eljárás nem térképszerű, hanem úgynevezett madártávlati képet nyújtott, mégis szinte forradalmasította a légi felderítést.

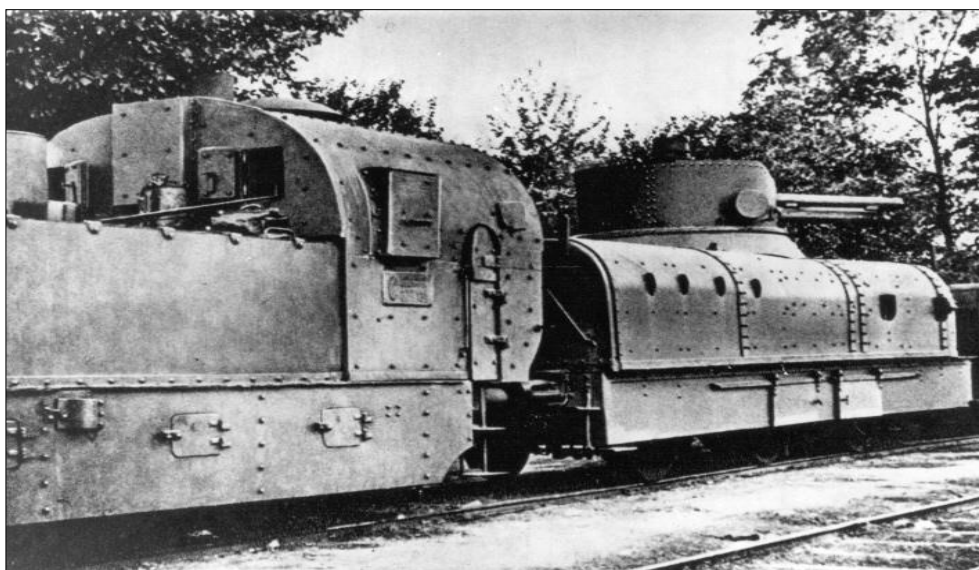
A VÖRÖS HADSEREG FELDERÍTÉSE (1919)

A Tanácsköztársaság létezésének közel öt hónapja alatt nem tudta megteremteni azokat a belső és külső feltételeket, amelyek biztosították volna fennmaradását, így bukása elkerülhetetlen volt. A Vörös Hadsereg működése során a felderítési feladatokat általában az első világháborús elvek alapján oldotta meg, komoly újításokat nem alkalmazott. Mégis néhány sikeres terület megemlíthetünk. Rádiót például csak a hadsereg- és a hadtestparancsnokságok között használtak, mégis sikeresen alkalmazták a rádiófelderítést. Az ellenség rádiótáviratainak lehallgatása útján értesült például a hadsereg-parancsnokság az ellenséges cseh(szlovák) csapatok tervezett miskolci támadásáról.

A hadosztály-lovasszázadok fő feladata továbbra is a felderítés volt, amelyet legtöbbször a hadosztály sávjában hajtottak végre. Legfontosabb feladatuk az ellenség által elért terepszakaszok felderítése és pontosítása volt. Meg kellett állapítaniuk az ellenség összetételét, szándékát, tüzérségének elhelyezkedését, menetirányait. Különösen fontosnak tartották, hogy foglyokat ejtsenek. A lakosság segítségére és támogatására számíthattak, ezért ez lényeges információforrás volt.

A tüzérfelderítés az első világháborús tapasztalatok alapján működött. Figyelőhelyeit jól választotta ki, és így végre tudta hajtani az elvárt feladatokat. Természetesen nagy előnyt jelentett a terep tökéletes ismerete is.

Ki lehet emelni a páncélvonatok alkalmazását is. A páncélvonatok felderítésre, a gyalogság támadásának támogatására, üldözésre, a védelem erősítésére, valamint a visszavonulás fedezésére használták. A páncélvonatok tüzereje nem volt teljesen azonos. A világháborús páncélvonatok egy géppuskás és egy ágyús kocsival rendelkeztek, amelyekben egy hét centiméteres hajóágyú és hét géppuska volt. Voltak azonban ennél erősebb, és voltak gyengébb fegyverzettel ellátott páncélvonatok is.

A Vörös Hadsereg egyik elhíresült páncélvonata

A 6. számú páncélvonat például egy esetben azt a feladatot kapta, hogy törjön előre Losoncig. Közben állapítsa meg a pálya állapotát és egy előzőleg felderített cseh tüzérüteg pontos helyét. Felderítési feladatát a páncélvonat tökéletesen megoldotta. Tűzkiváltásra kényszerítve az ellenséges üteget, megállapította annak helyét, és pontosította a csehek első vonalát is. A másnap meginduló támadás első részében, a pontos felderítési adatok eredményeként, a saját tüzérség gyorsan megsemmisítette a veszélyesnek ítélt cseh lövegeket, így a gyalogság teljesíteni tudta feladatát.

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (1920–1937)

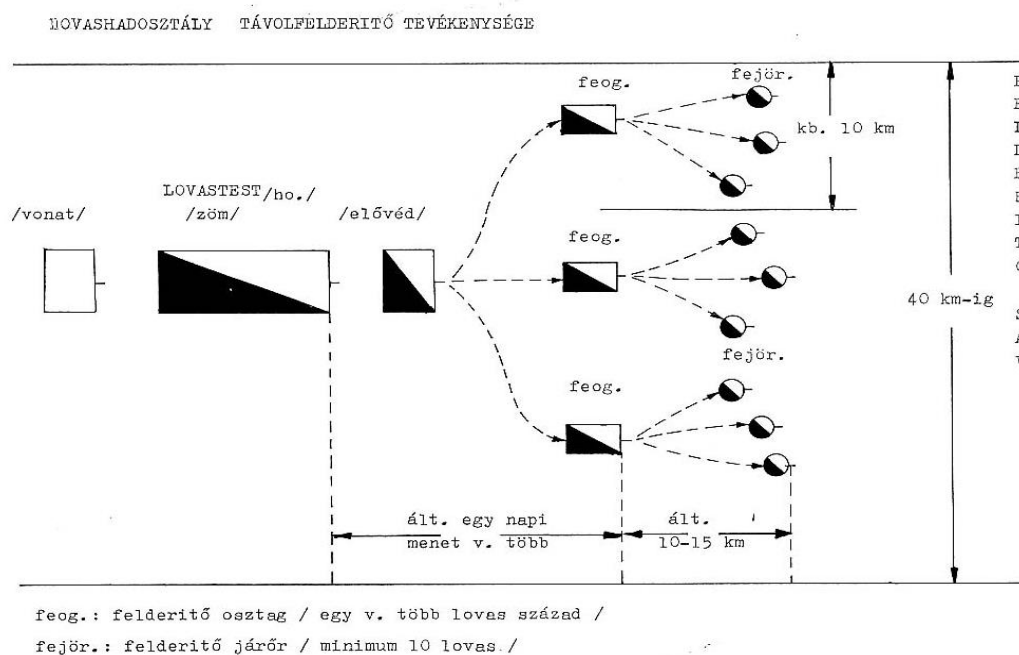
A trianoni békeszerződés után újjáalakult Magyar Királyi Honvédség erőteljes lépéseket tett a megszabott kereteken belüli haderő minél előbbi felállítására. Ennek szervezeti oldala is komoly gondokat vetett fel, de még nagyobb problémát okozott az alkalmazással kapcsolatos elméleti kérdések kidolgozása.

Az országon belül hét katonai körletet alakítottak ki, és minden körletben egy vegyesdandárt állítottak föl, nem sértve ezzel a békeszerződés katonai határosványait. 1924-ben került kiadásra egy mindent átfogó, jól kidolgozott Harcászati Szabályzat, amelynek V. fejezete a mind nagyobb jelentőségre szert tevő, és a hadseregeknél egyre kiemeltebb helyre kerülő felderítőszolgálat tevékenységével foglalkozott.

A fejezet távfelderítésben, közelfelderítésben, harcfelderítésben, tüzérségi és műszaki felderítésben jelölte meg a felderítési nemeket.

A *távfelderítés* tekintetében az elgondolás a következő volt: a légi távfelderítést a hadsereg-parancsnokságok (fővezérség, seregcsoport) repülőszázadai, illetve a hadtest-parancsnokságok távfelderítő repülőszázadai végezzék. Innenső határát a főerők aznapi menetcélján túl egy napos menettávolságra jelölik ki. Mélysége hadseregszinten 60 kilométer felett, hadtestszinten pedig 60 kilométerig terjedhet. A repülőszázadoknak a hadműveletek különböző időszakában más-más feladat megoldására kellett felkészülniük. Azon belül állandó és időszakos feladatok szerepeltek a végrehajtási palettán.

A földi távfelderítés a lovasság feladata volt. Legalább hadosztályerőben került kiküldésre egy 40 kilométer széles működési sávban. Fő feladata a saját csapatok felvonulása idején határvédelem volt, majd az ellenség határvédelmének áttörése szerepelt az elsődleges feladatok között.

Lovashadosztály távfelderítő tevékenységének vázlatja

A *közelfelderítést* (azon belül a légi közelfelderítést) hadosztályonként rendszerint egy közelfelderítő repülőszázaddal tervezték végrehajtani. Feladatát általában egy napos menettávolságon belül, vizuális figyellel és fényképezéssel oldotta volna meg. A földi közelfelderítést gépkocsizó gyalogsággal, géppuskás osztagokkal, kerékpáros alakulatokkal, páncélcikkal és tüzérséggel

megerősített csapatlovassággal tervezték végrehajtani. Szervezetként felderítőosztagok, felderítőjárőrök és felderítő gyalogososztagok szerepeltek. Kiküldési távolságukat a kialakult harc helyzet és a terep határozta meg. Közben folyamatos kapcsolatot kellett fenntartaniuk az állófigyelő rendszerrel az adatok gyors továbbítása és értékelése céljából.

A harc felderítést a szabályzat kiemelten kezelte. Folyamatosan kellett alkalmazni: támadásban, védelemben és találkozóharcban egyaránt. Általában a csapatlovasság és a gyalogság hajtotta végre, de feladata lehetett minden fegyvernemnek. A harc felderítés alapvető eszközei a harc járőrök voltak, de tevékenységüket a földi figyelőhelyek és a léggömbfigyelők is kiegészítették. Egyes esetekben felderítőjárőrök is végrehajthattak harc felderítési feladatokat.

A tüzérségi felderítés alapját a tüzérparancsnokok személyes megfigyelése, a légi (tüzér felderítő repülő és léggömbfigyelők), valamint a földi (tüzér felderítő járőrök, tüzérösszekötő tisztek, figyelők, tüzérmérők, térképezők) felderítő szervei képezték. A tüzérségi felderítés a közel- és harc felderítést egészítette ki abból a célból, hogy a tüzérparancsnokságok idejében megkapják a szükséges adatokat az ellenségről, a kialakult helyzetről és a terepről.

A műszaki felderítés tervezésnek alapját az elvégzendő műszaki munkák és azok végrehajtását befolyásoló tényezők megállapítása képezte. A hadosztálytörzsön belül a műszaki törzstiszt köteles volt javaslatokat tenni a műszaki felderítésre. A megszabott feladatokat a járőrökhöz beosztott műszaki szakemberek, illetve ritkább esetben önálló műszaki járőrök hajtották végre.

A felderítés bevezetésének és működtetésének általános elvei

A feladatra kiküldendő felderítő szerveket – tekintet nélkül azok feladatára – mindig tájékoztatták a kialakult helyzetről, a saját hadműveleti-harcászati elgondolásról, valamint az ellenségről addig rendelkezésre álló összes adatról. A kiküldő parancsnok azon kívül, hogy pontosan meghatározta „Mit akar megtudni!”, szükség esetén módosíthatta a feladatokat, illetve új információval látta el felderítő szerveit. Azonkívül meghatározta az előrenyomulási útvonalakat, a felderítés sávját és annak hátsó határát, továbbá intézkedett a felderítőosztagok, felderítőjárőrök élelemmel, lőszerrel és egyéb anyagokkal való ellátására.

A felderítő szervek szükség szerint bármelyik alakulattól igényelhettek a felsorolt anyagok közül, tekintet nélkül a szervezetszerű hovatartozásra. Azok pedig kötelesek voltak minden igényt azonnal kielégíteni.

A jelentések rendjét a rendelkezésre álló híradóeszközök függvényében gondosan szabályozták. A híradó eszközök mellett jelentőlovasok, motorkerékpárosok és kerékpáros hírvivők alkalmazása is előtérbe került. A távolfelderítésre kiküldött lovas testek a nagy távolság miatt az adatok továbbítására repülőgépeket is igénybe vehettek. Több esetben jelentésgyűjtő állomásokat állítottak fel a főerők és a felderítésre kiküldött csapatok között. A közelfelderítésre kiküldött felderítőjárőrök, illetve harc járőrök előre megbeszélte látjelekkel is jelenthettek.

Külön meghatározták még a felderítőosztagok és a felderítőjárőrök magatartását különleges helyzetekben, továbbá jelezték az egyéb (különleges) felderítési módokkal (lehallgatószerrel, foglyok kikérdezése, lefoglalt irataik értékelése, kémek alkalmazása stb.) történő felderítési, adatgyűjtési feladatokra vonatkozó elgondolásokat.

Az elméleteket és az elméleti fejtegetéseket nem mindig támasztották alá a szervezeti lehetőségek.

A szabályzat a távolfelderítést légi és földi részre osztotta. Már ennél az első – talán a legfontosabb – felderítési nemnél komoly ellentmondás figyelhető meg. Ugyanis a légi felderítés rendszere és eszköztára teljesen hiányzott a trianoni tiltások miatt. Így a hadászati-hadműveleti szintű távolfelderítést csupán a fővezérség-közvetlen lovashadosztályra lehetett építeni.

Ez a lovas test alkalmas volt arra, hogy a felvonuló erőket fedezze a határig, illetve betörjön az ellenség területére, és biztosítsa a főellenállási vonalak elleni ütközetbe vetést. A további – vagyis a támadó hadműveletek során történő – alkalmazásáról a szabályzat nem adott támpontokat.

Valószínű, hogy nem véletlenül. Ugyanis a hadműveletek során már nehezen volt megvalósítható egy lovashadosztálynak távolfelderítésre történő alkalmazása. Igaz viszont, hogy a lovashadosztály szervezete alkalmas volt arra, hogy abból kettő (esetleg dandár-), illetve négy (ezred-) csoportot képezzenek. Ezen lehetőségekkel élve már jobban lehetett igazodni a harctéri eseményekhez.

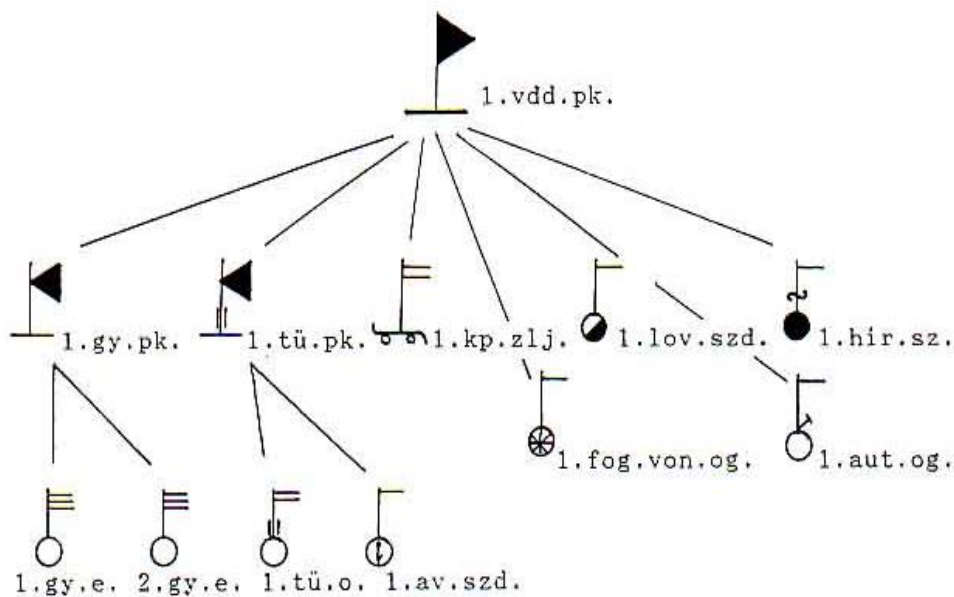
Tovább vizsgálva a lovas kötelékek felszerelését és felderítőeszközeit, újból elég lehangoló képet kapunk. Lényegében a figyelésre és a harccal való felderítésre volt lehetőség. Azokban az években tehát a magyar távolfelderítés inkább volt kíváncsi, mint gyakorlati valóság.

A közelfelderítést illetően ennek a felderítési nemnek az alkalmazása már a vegyesdandárokra hárult.

Mint az a szervezetből is kitűnik, a vegyesdandárok nem rendelkeztek külön felderítőszervekkel. Állományukból e feladatokra a lovasszászad és a kerékpáros zászlóalj volt alkalmas.

A földi közelfelderítésre több szervezeti elemet is figyelembe vettek. Kiemelt helyen szerepeltek a lovasszászadok és a kerékpáros zászlóaljok. A szabályzat említi a páncélgépkocsis alakulatokat is, de a tiltások, illetve a technika hiánya valószínűsíti, hogy itt ismét az előrelátás miatt került ez a szervezet a szabályzatba.

A felderítőosztagok szervezetét tehát az előírásoknak és az elgondolásoknak megfelelően tudták megszervezni.

Egy vegyesdandár szervezete az 1930-as évek elején

A felderítőosztagok állományából kiküldhető felderítőjárőröket lovasszakasz, illetve kerékpáros szakasz erőben tervezték alkalmazni. A terep és az időjárási viszonyok figyelembevételkor a lovaserőknek szavaztak nagyobb bizalmat. Gyors jelentések esetén is a lovas futár volt a legmegbízhatóbb, leggyorsabb összekötő.

A lovas- és a közelfelderítő erők felszerelése semmiben sem különbözött az őket kiküldő, kiküldönítő, illetve felállító csapatok felszerelésétől. Különbőség csak a feladatokban mutatkozott, de a kijelölt állomány nem kapott különleges kiképzést, felkészítést.

Harcfelderítésre minden fegyvernem minden alakulatának mindenkor készen kellett állnia. Így tehát ezekre a feladatokra nem kellett erőket kiküldönni, elégséges volt a csapatrész kijelölése a feladat megkezdése előtt.

A tüzérségi felderítés is komoly gyakorlati gondokkal nézett szembe. A katonai határozványokban tiltott repülő- és léggömbfigyelők helyett a földi megfigyelőrendszerre korlátozódott a tüzérség adatszerzése és tűzvezetése.

Technikai felszereltségük azonban kétségessé tette a feladatok elvárt szinten történő végrehajtását. A tüzérösszekötő tisztek tevékenységének fontossága ezáltal felerősödött, hiszen az adatszerzést csak többfrontos tájékozódással lehetett megoldani. A tűzhatás és a pontosítási feladatok megoldásánál a többi fegyvernem figyelőrendszerét is számításba vették.

A műszaki felderítésnek mint felderítési nemnek a kivitelezése okozta a legkevesebb fejfájást. Az elképzelések megvalósíthatónak tűntek. Az elgondolás szerint a felderítőosztatok és felderítőjárőrök állományába beosztott műszaki tisztek által vezetett műszaki rajok (félrajok) oldották volna meg az előírt feladatokat. Szükség esetén önálló műszaki felderítőjárőröket terveztek létrehozni a feladatok végrehajtására. Igaz, alkalmazás esetén szállítóeszköz-gondokkal kellett volna szembenézniük, de egy lovas műszaki felderítőjárőr megvalósítható szervezetnek tűnt, továbbá az országos járművek, és későbbiekben a gépjárművek tovább fokozhatták a felderítőszervek mozgékonyágát.

A műszaki törzstiszt szerepe viszont kiemelkedő jelentőségű volt. Javaslatot tett a parancsnoknak a műszaki felderítésre, továbbá minden helyzetben azonnal kész volt jelenteni a felmerülő műszaki kérdésekről.

A felderítés megszervezése minden szintű parancsnok állandó kötelessége volt. A kialakult helyzet függvényében kellett erre vonatkozó gyors intézkedéseket hozni, tervezni és szervezni a feladatokat.

A parancsnoki képzés akkori színvonala biztosította, hogy ezeket az intézkedéseket jól képzett, szakmájukat kitűnően ismerő parancsnokok adják ki. A közben megjelenő segédletek is nagy segítséget nyújtottak a felderítéssel kapcsolatos szakfeladatok megoldásához.

Összességében megállapítható, hogy az 1924-ben kiadott Harcászati Szabályzat – mint kiindulási alap – felderítéssel foglalkozó része – összhangban a többi fejezet szellemiségével – megfelelően kidolgozott és jól átgondolt munka volt. A szerkesztők igyekeztek a kor követelményeihez közel álló elveket megfogalmazni, de az első világháború szellemisége azért fellelhető volt a sorok között. Ezzel együtt is igen nagy pozitívuma a szabályzatnak, hogy nem ragadt le az M. Kir. Honvédség Trianon rendelkezései miatt degradált, korszerűtlen és szűkre szabott lehetőségeinek szintjén. Mindez nagymértékben elősegítette a parancsnokok előrelátását, és megfelelő alapokkal látta el őket a következő évek szervezeti elgondolásának megvalósításában. Mindezt fényesen bizonyítják a feldolgozott harcászati feladatok is, hiszen azok tartalmilag is előremutattak, és rákényszerítették a parancsnokokat az új elvekben, új szervezetekben való gondolkodásra.

A szabályzat életképességét kitűnően bizonyítja az a tény is, hogy a következő komplett Harcászati Szabályzatot csak 1938-ban adták ki.

ÚJ LEHETŐSÉGEK, FEJLESZTÉSEK, VÁLTOZÁSOK (1938–1941)

1938. február 1-jén hatályba lépett az új Harcászati Szabályzat, egyidejűleg hatályát veszítette az 500/Elnökség 1924. szám alatt kiadott régi Harcászati Szabályzat I. és II. része.

Az új szabályzat a felderítés tekintetében több változást hozott. A távol- és közelfelderítést felváltotta a hadászati és harcászati felderítés – mint új kategória –, továbbá részletesen szabályozták a felderítés végrehajtásának, a különleges terepen történő felderítésnek és a szemrevételezésnek a kérdését. A felderítési nemeket sokkal tömörebben tárgyalta az új szabályzat, mint elődje, és nem bontotta külön részre a légi, illetve a földi felderítést, hanem azt egységes működésében vizsgálta.

Az addigi fejlesztések és még folyamatban lévő fejlesztési tervek hatására már megjelentek az új szervezetek (gépkocsizó seregtestek, gyorscsapatok), amelyek (igazolhatóan) döntő módon hatással voltak a felderítési feladatok végrehajtására is.

A felderítési adatok ilyen jellegű felosztása jobban segítette az adatok gyűjtésének, feldolgozásának és felhasználásának rendjét, a gyakorlatban azonban továbbra is elkülönült a földi és a légi rész.

A hadászati felderítést a légi és földi felderítés eszközeinek egymást kiegészítve kellett megoldaniuk, de a súly rendszerint a légi felderítésen volt. A légi hadászati felderítés eszköze a három-, esetleg többüléses, kétmotoros, több fényképező felszereléssel, rádióval és rádió-iránymérővel ellátott, nagy működési sugarú és nagy csúcsmagasságú távolfelderítő repülőgép volt. A földi erőknél továbbra is számoltak a sereglövassággal, és a már említett gépkocsizó seregtestek, illetve gyorscsapatok jöttek még számításba.

A felderítőosztagok alkalmazása továbbra is prioritást élvezett, és ez a levezetett gyakorlatok dokumentációjából is jól nyomon követhető. Az alkalmazási mélység tekintetében lovas felderítőosztagoknál 40–50 kilométerrel, kerékpárosoknál 50–60 kilométerrel, míg a gépesített felderítőosztagoknál 60–70 kilométerrel számoltak.²

Az 1938. március 5-én meghirdetett, majd törvénybe iktatott „Győri program”, illetve a fegyverkezési egyenjogúság elnyerése megteremtette a feltételeket arra, hogy a hadsereget néhány év alatt megfelelő szintre hozzák fel. 1938 őszén először az addig használt fedőelnevezéseket helyezték hatályon kívül, és a vegyesdandárokat hadtestekké „keresztelték” át.

Az így létrehozott hét hadtest mellé az első bécsi döntés (1938. november 2.) eredményeként visszacsatolt felvidéki területen – Kassa székhellyel – felállították a VIII. hadtestet, és létrehozták három hadsereg-parancsnokság keretét. A vegyesdandárok hadrendjében szereplő három gyalogsági parancsnokságot gyalogdandár-parancsnokossággá nevezték ki, a gyalogezredeket pedig dandároknak nevezték el. Formailag így minden hadtest három gyalogdandárból állt, azok azonban a valóságban ezredek voltak, amelyek feltöltését – az életbe léptetendő hadi hadrend szerint – háború esetén tervezték végrehajtani. A hadászati felderítés alapját képezhette az 1938 őszén felállított 1. és 2. gépkocsizó dandár, amely egyenként:

- három gépkocsizó zászlóaljból;
- két kerékpáros zászlóaljból;
- egy gépkocsizó tüzérosztályból;
- egy felderítő-zászlóaljból;³
- egy gépkocsizó utászszázadból; és
- egy gépkocsizó távbeszélőszakaszból állt.

Az 1. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóalját a RUISK (Rendőri Újjonc Iskola) páncélgépjárműves osztályából létesítették. Kisharckocsi-századát az 1. vegyesdandár gépjárműszázada alkotta. Gépkocsizó gyalogszázadát szintén a RUISK állította fel, amely erre a célra megkapta a 4. vadász-zászlóalj 1. puskás- és félgéppuskás századát.

A 2. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóaljának kisharckocsi-századát a 2. vegyesdandár gépjárműves századából, páncélgépkocsi-szakaszát a gépkocsizó csoport volt páncélgépkocsi-szakaszából hozták létre. Ide került beosztásra a gépkocsizó csoport addigi könnyűharckocsi-szakasza is. A dandár felderítő-zászlóalja a gépkocsizó gyalogszázadát az utóbbi zászlóalj-parancsnokság a gépkocsizó csoport eddigi motorkerékpáros szakaszának kifejlesztésével állította fel. E célra a 4. vadász-zászlóalj 2. puskásszázadának és géppuskás századának másik felét használta fel.

² KÖLLEY Ernő ezredes: A felderítésről és a felderítő szolgálatról. Magyar Katonai Szemle, 10. évfolyam 1. negyedév, 1940. pp. 623–624.

³ A felderítő-zászlóaljak kialakítását részletesen lásd HORVÁTH Csaba: A felderítő-zászlóalj megjelenése a Magyar Királyi Honvédség hadrendjében. Új Honvédségi Szemle, 1995/1. szám. pp. 93–99.

Az 1. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóaljának hadrendjébe egy kisharckocsi-század, egy gépkocsizó puskásszázad, a 101. páncélvonat és egy műhelyszázad tartozott.

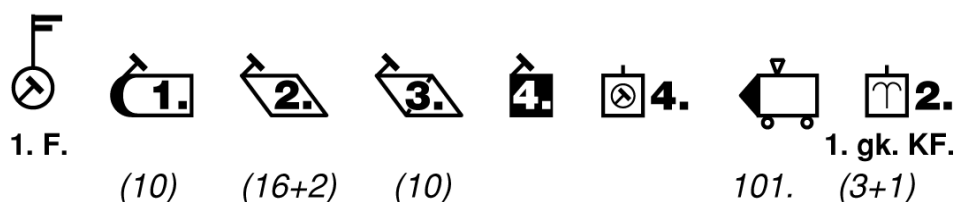
A 2. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóaljának hadrendjében egy páncélgépkocsi-szakasz, egy kisharckocsi-szakasz, egy közepesharckocsi-szakasz és egy gépkocsizó puskásszázad volt abban az időben. Itt a műhelyszázad később került felállításra.⁴

A számításba vehető lovasdandárok hadrendje is változott. Mindkét lovasdandár szervezetét egy-egy kisharckocsi-századdal és egy-egy kerékpáros zászlóalj beállításával erősítették meg, a dandáronként meglévő két tüzérosztály egyikét gépvontatásúvá szervezték át.

Az 1. lovasdandár kisharckocsi-százada a 6. vegyes gépjárműves századából, a 2. lovasdandáré az 5. vegyesdandár gépjárműves századából létesült. A 2. lovasdandár kötelékébe lépett még a RUISK páncélműves osztály páncélgépkocsi-százada is.⁵

Az 1940 végén felállított Gyorshadtest-parancsnokság alárendeltségébe került két gépkocsizó és két lovasdandár felderítőerőinek szervezete a következőképpen változott meg:

Az 1. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóalja kiegészült egy páncélgépkocsi- és egy könnyűharckocsi-századdal, továbbá egy közelfelderítő repülőszázaddal is gyarapodtak a felderítőerők.

Mint a rajzon látható, a 2. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóalja megkapta a műhelyszázadot, továbbá a közelfelderítő repülőszázadot is a felderítési feladatok fokozására tervezték.

FELDERÍTÉS A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ MŰVELETEIBEN (1941–1945)

1941 áprilisáig a hadászati földi felderítésre számításba vett erőknél komolyabb szervezeti változás nem történt egészen 1941. május 1-ig, a páncéloscsapatok átalakításáig.

A hadászati légi felderítés alapját a légi fényképezés adta, ezért ott meg kellett találni azt a legmegfelelőbb szervezetszerű kiértékelő részt, amely a leggyorsabban és a legjobb minőségben dolgozta fel a felvételeket. Végül a fényképészszakasz mellett döntöttek.

A hadászati légi felderítés tekintetében az 1. önálló távolfelderítő osztály fejlesztése került előtérbe. A már meglévő 1. és 2. századnál annak keretében a 3. raj beállításával a repülőgépek számát 6+3 repülőgépről 9+3-ra tervezték emelni, ezzel párhuzamosan a hajózállomány létszámának növelése is szerepelt az elképzelésben.⁶

A hadászati légi felderítés szervezetenként lényegében nem változott 1941 elejéig. Az 1940. július 30-án jóváhagyott, légierőre vonatkozó szervezési intézkedés azonban tartalmazta a Légi Fényképező és Kiértékelő Csoport (LKFC) felállítását, amely a továbbiakban fontos részét képezte a hadászati felderítésnek.

⁴ HL. Vkf. Eln. 1./a 1938/18.000. 1. sz. melléklet.

⁵ HL. Vkf. Eln. 1. 1938/2687. p. 47.

⁶ HL. Vkf. Eln. 1. 1938/2687. II. fejezet. Részletintézkedések. p. 30.

A harcászati felderítés feladatait a földi és a repülőerők egymást kiegészítve végezték, de a súly – ellentétben a hadászati felderítéssel – a földi erők vállán nyugodott. Végrehajtó erőként a gyorscsapatok szerepeltek, de az ellenséghez közel, nehéz terepen, sötétben és ködben a gyalogság tevékenysége kerülhetett előtérbe. Felderítőszervei a felderítőosztagok, az önálló felderítőjárőrök, a felderítőjárőrök, illetve a közelfelderítő repülőszázadok voltak.

A gyalogezerdek esetleges önálló alkalmazása is szükségessé tette, hogy megfelelő erejű és felszereltségű felderítőrészekkel rendelkezzenek. Ritkább esetben, különösen fontos feladat megoldásakor, repülőfelderítést is elképzeltek közvetlenül az ezred alárendeltségében, de a fő súlyt a földi részekre helyezték. Azon belül is a páncélgépkocsi szerepelt az első helyen, mozgékonyasága és védettsége miatt. Nem feledkeztek meg azonban az elhárító fegyverekről sem, amelyek a felderítők szükség szerinti biztosítását látták volna el. A „nagy tér – kis erő” elképzelések azonban egyértelműen a gyorsmozgók szerepét erősítették, így az alkalmazásra elgondolt felderítőszervek (az elhárító fegyvereket is figyelembe véve) csak megfelelően motorizált részekből állhattak.

A felderítés alapvető eszköze a járőr volt. Meg kellett azonban különböztetni a felderítőjárőrt a biztosítási,⁷ leplezési⁸ és összekötetési célokra alkalmazott járőröktől. Alapvetően azonban minden járőr feladata volt a felderítés is, mert akár leplező, akár biztosító feladatot látott el, akkor is tudni akarták tőle, hogy ott, ahová kiküldték, van-e ellenség, s ha igen, milyen erős, és mit csinál? A felderítőjárőr összetételét, erejét mindenkor befolyásolta a feladat, a zömhöz (kiküldő parancsnokhoz) való viszony (térbeli távolság), napszak, évszak és a terep, eredményességét azonban mindenkor jelentései alapján ismerték el.⁹

A járőr minden fegyvernemtől kikülöníthető szervezet volt. Általában raj, illetve megerősített raj erőben. A megerősítést leggyakrabban a feladatnak megfelelő szakközegek jelentették: műszaki, utász, tűzér stb. Páncélgépkocsik, kisharckocsik esetében egy-két járműből állhatott a járőr, de a kisharckocsik esetében nem volt egyértelmű az önálló alkalmazás. A járőrök mellett a felderítőosztagok szerepeltek még mint végrehajtók, de arról kevesebb szó esett. Elfogadták a harcászati felderítésnél azokat az elveket, elgondolásokat, amelyeket a felderítőosztagokról alkottak a hadászatinál, csak az önállóság és a kiküldési szint változott, a feladat nem.

A földi harcászati felderítés eszközeiként tehát a tudományos igényű munkák döntő többsége a gyorscsapatokat tartotta. Azon kívül az ellenség közelében, nehéz terepen és sötétben a gyalogság tevékenysége is előtérbe kerülhetett. Teljesen elvetették a régi elvek közül azt, hogy a földi harcászati felderítés csak a csapatlovasság feladata lehetett. Annyira háttérbe szorult a lovasság, hogy csupán néhány írásban vetették fel esetleges ilyen irányú alkalmazását. Pedig még néhány évvel azelőtt minden zászlóaljhoz egy lovasszakaszt, minden gyalogezerdben egy lovasszázadot és minden gyaloghadosztályhoz egy lovasosztályt javasoltak a felderítési feladatok ellátására.

A földi harcászati felderítési feladatokra ezenkívül minden fegyvernem szóba jöhetett. Oda tartoztak az előbb már említett, megváltozott szervezetű, három zászlóaljból álló gyalogezerdek is. A zászlóaljak közvetlen nehézgépszázadból és távbeszélőszakaszból, továbbá három azonos szervezésű puskásszázadból és egy géppuskás századból álltak. A nehézgépszázadok egy gépkocsizó géppuskás szakaszból, egy aknavető- és egy páncéltörőágyús-szakaszból szerveződtek.¹⁰

Az 1939-ben folytatódott hadseregfejlesztés eredményeként újabb harcászati felderítésre is alkalmazható szervezetet hoztak létre. A VIII. hadtest alárendeltségében október 1-jével felállították az 1. hegyidandárt („m. kir. Kárpátaljai 1. honv. hegyi dandár”). Állományába a kassai, a sátoraljaiújhelyi és az ipolysági határvadász-zászlóaljból megalakult három hegyizászlóalj, a fenti határvadász-zászlóaljak páncéltörőágyús-szakaszaiból alakult hegyidandár páncéltörő-ágyús század; a huszti határvadász-zászlóalj kerékpáros századból alakult hegyidandár motorkerékpáros

⁷ A biztosítás célja, hogy a saját csapatokat az ellenség földi megfigyelése, meglepő tűzcsapása és rajtaütésszerű támadása ellen megóvja, és ezzel a saját csapatok eltervezett alkalmazását biztosítsa.

⁸ Leplez: az ellenség betekintésétől (felderítésétől) óvja a saját csapatokat.

⁹ PÁLOSY János százados: A járőrszolgálatról. Magyar Katonai Szemle, 8. évfolyam 3. negyedév, 1938. pp. 68–70.

¹⁰ TÓTH Sándor százados: A Horthy-hadsereg szervezete (1920–1944). II. rész. Hadtörténelmi Közlemények, 5. évfolyam 3–4. szám, 1958. p. 67.

szakasz és a 2. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóalja által felállított hegyidandár páncélgépkocsi-szakasz került.¹¹ Odaszerveztek még egy híradó- és egy utászszázadot, valamint egy vonatsoportot.

A földi harcászati felderítésre a felsorolt csapatnemek álltak rendelkezésre. A vizsgált időszak további részében új elemek már nem léptek be, hanem az előbbieket módosították.

A légi harcászati felderítés tekintetében – a szabályzat előírása szerint – a repülőszázadok rendszerint kétüléses, mindennemű harc felszereléssel ellátott, közelfelderítő gépekből kellett, hogy álljanak. Felderítési eljárásuk a hadászati felderítésre előírtakhoz hasonló volt.

A megfigyelés és a fényképezés mellett a jelentések gyors eljuttatása az érdekeltekhez az, ami minősítette a közelfelderítőket. Ezt rádió közvetlenül, ledobó-jelentéssel hazatérés előtt, az esetleg érintett harccsoportnak pedig szintén ledobással juttatta el. Az új Harcászati Szabályzat által említett terepfelderítést a repülők kizárólag fényképezéssel végezték.

A repülő harcászati felderítés végrehajtói a közelfelderítő repülőszázadok voltak. 1938 elején kivették őket a repülődandárok alárendeltségéből, és előbb a vegyesdandárok, majd később a hadtestek alárendeltségébe utalták. Minden hadtest egy repülőszázaddal rendelkezett.¹²

Még az év májusában a légierő magasabbparancsnokságát átszervezték, így a repülődandár-parancsnokság mint közbeeső magasabbparancsnokság megszűnt, feladatait a Légierő Parancsnokság vette át.¹³

A fő feladat 1939-ben az október 1-jével felállított VIII. hadtest, valamint a gépkocsizó és lovasdandárok közelfelderítő repülőszázadainak megszervezése volt. Így az újonnan bevezetett ötezres szervezetből az 5. közelfelderítő ezred 8+4 századdal rendelkezett, valamint 1939. október 18-án összesen 91 közelfelderítő gépet mutattak ki. Ebből 57 darab WM-21 „Sólyom” és 34 darab Heinkel He-46 típusú volt.¹⁴ A közelfelderítő századok akkor hivatalosan, hasonlóan a távfelderítőkhöz, nem képeztek rajokat. A feladatokban azonban többször említették a rajt mint szervezetet.

Az 1940-es év több elgondolást, javaslatot hozott a közelfelderítőkre vonatkozólag is. A második „bécsi döntés” hatása érzékelhető volt, de a 40/31. számú szervezési intézkedés így is kiadásra került, ami változásokat is jelentett. Az 1. gépkocsizó dandár és a 2. lovasdandár közelfelderítő századaiból létrehozták a 9. felderítőszázadot, míg az 1. lovas- és a 2. gépkocsizó dandár századaiból a 10. felderítőszázadot. Az így létrehozott tíz századot át is számozták, és három osztályba sorolták be (az I-től VIII-ig helyett civil 1–10 számozást kaptak).¹⁵

- 101. Felderítőosztály: 6., 8. és 9. század;
- 102. Felderítőosztály: 1., 2., 7. és 10. század;
- 103. Felderítőosztály: 3., 4. és 5. század.

Ez a tíz közelfelderítő század állt rendelkezésre 1941 tavaszán a harcászati feladatok végrehajtására.

A harcfelderítést – az 1938. évi szabályzat szerint – már a harchoz való felfejlődés időszakában be kellett vezetni, és a harc szünetében sem szüneteltették. A harcfelderítésben minden fegyvernemnek részt kellett vennie, és kötelesek voltak folyamatosan tájékoztatni egymást a felderítési eredményekről. A földi harcfelderítés eszközei a harcfelderítő járőrök voltak. Feladatukat harccal és figyeléssel hajtották végre arcból, illetve a szárnyakon és az ellenség oldalában. A parancsnokok személyes figyelése kiegészíthette a harcfelderítés adatait.

¹¹ HL. Vkf. Eln. 1. 1939./4061. számhoz 1. számú betétív.

¹² SZABÓ Miklós: A magyar királyi honvéd légierő szervezeti fejlődése 1938–1941. Hadtörténelmi Közlemények, 104. évfolyam 2. szám, 1991. június. p. 47.

¹³ HL. Vkf. Eln. 1./a. 1938/2453. (légierő vezető szerveinek átszervezése).

¹⁴ HL. Vkf. Eln. 1. 1939/5192.

¹⁵ CSIMA János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945). HM Központi Irattár, Budapest, 1961. pp. 15–17.

A *harcfelderítés* volt az a felderítési nem, amely az elgondolásokban a legkevesebb változást mutatta az 1924-es Harcászati Szabályzathoz képest. Az ellenség szüntelen figyelése; szárnyainak, hézagainak, gyenge pontjainak, tartalékainak, tűzfegyvereinek felfedése, továbbá az ellenség szándékának (támad, véd, visszavonul) felismerése nem volt új a feladatok között.

A harcfelderítés tehát nem kapott új feladatokat, de a már ismert feladatokat egy sokkal bonyolultabb helyzetben kellett megoldani. A harc eljárások, szervezetek, fegyverek változása (fejlődése) alaposabb felkészülést igényelt a személyi állománytól. A kiképzési eredmények azonban azt bizonyították, hogy a harcfelderítés – bár egyes részletekben még kívánivalót hagyott maga után – jobban működött, mint a harcászati felderítés. Az alapokat és a feladatokat vizsgálva azonban nem lehet ebben a helyzetben egymástól elválasztani ezt a két felderítési nemet.

A *tüzérségi felderítés* eszközei a tüzérség felderítőjárőrei és figyelői, a tüzérösszekötő tisztek, a tüzér mérnökszázadok, a tüzérrepülő és a léggömbfigyelők voltak.¹⁶ Ezek megegyeztek az 1924-es H. Sz. által megjelölt eszközökkel.

Az elméleti elgondolások kiinduló alapja mindig az volt, hogy a tüzérségi tűz vezetésének alapját a térben és időben hézag nélkül megszervezett figyelőrendszer adja. A gyalogsággal való együttműködés és harcának teljes mértékű támogatása elengedhetetlenül szükségessé tette, hogy az ütegparancsnok és a felderítőtiszt egyforma biztonsággal és gyorsasággal, továbbá egymástól teljesen függetlenül önállóan is tudjon tüzet vezetni.

Minden tüzérezred-, tüzérosztály- és tüzérüteg-parancsnok részére két tüzérfelderítő járőr volt rendszeresítve. Állományukba:

- egy tiszt mint parancsnok;
- három altiszt;
- egy lovasított távbeszélő-járőr; és
- egy csatlós tartozott.¹⁷

A Szabályzat értelmében a *műszaki felderítésnek* a műszaki erők (műszaki szolgálat) feladatra történő megszervezéséhez fel kellett derítenie a végrehajtandó műszaki munkákat, azok terjedelmét és általános adatait, valamint a befolyásoló tényezőket. A műszaki felderítés lényegében terepfelderítést hajtott végre, azon belül fokozottan figyelve az ott található műtárgyakra és azok állapotára, egyszersmind megfigyelve a híradó berendezések (postavezetékek stb.) állagát is. Illeszthető volt a hadászati, a harcászati és a harcfelderítéshez, azon belül lehetett légi és földi egyaránt.

A műszaki felderítési feladatokat a különböző felderítőszervek önállóan, vagy a hozzájuk beosztott műszaki szakközegekkel együtt végezheték. Kiemelt feladatoknál külön műszaki felderítőosztagok vagy -járőrök alkalmazása is előtérbe kerülhetett. Állandóan figyelembe vették a légi felderítés addigi eredményeit és a korábbi országleírásokat. A műszaki felderítés különösen akkor vált fontossá, mikor a tervezett hadműveletre a műszaki viszonyok döntő hatással voltak (folyón való átkelés, megerősített védőállásra való támadás és így tovább).

A műszaki felderítés megszervezésére és végrehajtására a műszaki parancsnok (előadó) tett javaslatot.¹⁸ A lovasdandárok ezredeiben akkor egy árkászszázad volt szervezve. 1939-ben a VIII. hadtest alárendeltségében felállított 1. hegyidandár egy utászszázaddal és hegyizászlóaljanként egy-egy árkászszakasszal rendelkezett. Külön műszaki parancsnokot rendszeresítettek a III., VII. és VIII. hadtestnél is.¹⁹

1940-ben a kilenc hadtest közvetlenül egy-egy utászszászlóaljjal rendelkezett, 1941 tavaszán pedig még három műszaki század is szerepelt a magasabbparancsnokságok békeszervezetében.²⁰

¹⁶ Harcászati Szabályzat, I. rész. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1938. pp. 92–99.

¹⁷ Csatlós: a felderítőtiszt, altiszt és a jelentő lovas lovainak rendezéséhez, illetve tartásához volt rendszeresítve.

¹⁸ Harcászati Szabályzat, I. rész. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1938. pp. 43–44.

¹⁹ HL. Vkf. Eln. 1. 1939/4061. 1. sz. betétív.

²⁰ TÓTH Sándor: i. m. pp. 74–75.

Szólni kell még *a rádiófelderítésről* is, erről a különleges felderítési módról, amely hivatalosan 1938-ban alakult meg. Akkor alakították meg a 101. híradóezredet a KÖHI (Központi Híradó Iskola) és a 8. híradóosztály állományából. Az ezred ezredparancsnokságra, a 101/I. híradózászlóaljra, a 101/II. rádiófelderítő zászlóaljra és egy tanosztályra tagozódott.

A 101/II. rádiófelderítő zászlóalj parancsnokságát a KÖHI állította fel, és alárendeltségébe került a 8. híradóosztály volt 3. és 4. iránymérő-, illetve lehallgatósázada.²¹ A 101/II. rádiófelderítő zászlóalj alkalmazás tekintetében továbbra is a VKF 2. osztálynak maradt alárendelve.

A tapasztalatok a későbbiekben is azt mutatták, hogy a korszerű hadvezetés egyik leghatásosabb hadászati felderítési eszköze a rádiófelderítés, vagyis az, amit rádiólehallgatásnak és iránymérésnek neveztek. Ezt a felderítési módot azonban – annak bizalmas jellegénél fogva – akkor még sehol nem tárgyalták.

1938, 1939, 1940 a felderítés tekintetében is az intenzív fejlesztés évei voltak. Főleg mennyiségi növekedések jellemezték a Magyar Királyi Honvédséget, de néhány szervezetenél minőségi előrelépés is történt. A gépkocsizó és a megerősített lovasdandárok szervezetileg már közelítettek az európai szinthez, de technikai oldalról vizsgálva még nagyon távol álltak attól.

A szervezeti fejlesztések mellett elméleti téren is komoly eredményeket tudtak felmutatni. Megfelelően értékelték a szervezetek lehetőségeit, kitűnően rátapintva a további fejlesztés legfontosabb teendőire. Az első időszaktól eltérően nem ragaszkodtak a francia példa követéséhez, de egyértelműen a németet sem fogadták el. Igaz, a német példa döntően hatott az elméletekre, azonban amellet is gondot fordítottak más hadseregek elméleti és szervezeti kérdéseinek megismerésére. A technikai hátrány azonban sokkal erősebb összetevőnek bizonyult, mint azt az első időkben gondolták. A trianoni tiltások eredményezte idővesztésüket egyszerűen lehetetlen volt behozni, a hadiipar állapota és a beszerzési csúszások pedig tovább növelték a királyi honvédség lemaradását. Kiképzési szempontból sem sikerült faragni a hátrányon. Seregtestszintű gyakorlatokat nem is tudtak tartani. A gépkocsizó dandárok harcgyakorlatai voltak az első nagyobb megmozdulások. Pedig a felderítésnek mint komplex rendszernek önállóan is szüksége lett volna gyakorlatokra, a különböző felderítési nemek összcsiszolására. Az önálló gyakorlatok és kiképzési feladatok csak részben enyhíthették ezeket a problémákat.

Összességében azok az évek is inkább a kérdőjelek számát szaporították, a megoldási lehetőségekkel szemben. A már említett „nagy tér – kis erő” mint perspektíva nem tudhatott maga mögött biztos, megalapozott elgondolásokat. Az 1938 és 1940 közötti évek európai háborús tapasztalatai pedig egyre nyilvánvalóbbá tették, hogy a földi hadászati felderítés ideje lejárt. Lehetséges volt például lovas seregtestekkel két-három napi menettávolságra bejutni az ellenséges vonalak mögé és ott még harctevékenységet is kifejteni.

Be kellett tehát látni, hogy a hadászati mélység ellenőrzéséhez – a magyar lehetőségeket figyelembe véve – a távolfelderítő repülőgépek és a hírszerzés mellett a továbbiakban csak a rádiófelderítés jöhetett számításba. Harcászati szinten pedig, a közelfelderítő repülőgépekkel párhuzamosan, csak a jól felkészített, megerősített gépesített (gépkocsizó) csapatok érthettek el megfelelő eredményeket.

A BÉKÉS TERÜLETGYARAPÍTÁSOK FELDERÍTŐTAPASZTALATAI

A magyar revíziós törekvések 1938 és 1940 között az úgynevezett békés területszerzésekkel részben realizálódtak. A Felvidék visszacsatolását kimondó első bécsi döntést követően az I., II., VI. és VII. hadtest vette birtokba az előzetesen megállapított területeket. Kárpátalja megszállásában a VI. és a VII. hadtest vett részt, a két lovas- és a felállítás alatt álló egyik gépkocsizó dandár támogatásával.

²¹ HL. Vkf. Eln. I. 1938/2687. I. fejezet (Általános rendelkezések).

A felvidéki bevonulás a harcászati földi felderítőerők tekintetében sem jelentett „valódi” harci alkalmazást. A földi részek maximum az oszlopok élén haladva hajtottak végre menetbiztosítást. A 2. gépkocsizó dandár felderítő-zászlóalja külön is kiemelkedett ezekben a feladatokban.

Kárpátalján sor került néhány felderítési feladat végrehajtására is. A legjobb példa erre a munkácsi helyőrség részére március 13-án 22.30-kor érkezett 390313/3. hdm. 1. Vkf. intézkedés, amely szerint: „*A megváltozott külpolitikai helyzetre való tekintettel, a VIII. hadtest ruszin határszakaszán ma éjjeltől sorozatosan megindított határsértések hajtassanak végre.*” Ez magában foglalta a határ közeli részeinek felderítését, az ellenségre utaló jelek felfedését is. A Pongrácz-csoport például (golyószórós raj + két géppuskás + egy lovasszakasz) reggel 06.00 órakor átlépte a határt, elfoglalt két községet. Lovas részeivel felderítési feladatot és a közeli erdő átfésülését hajtotta végre.²²

A hadászati légi felderítőtevékenység folyamatos volt a szomszédos országok területe felett, így az események nem tették szükségessé a gyors változtatást, pontosabban csak kiegészítő repüléseket kellett beiktatni.

A felvidéki, a kárpátaljai és az észak-erdélyi bevonulás, illetve hadművelet a távolfelderítő repülők szempontjából tartalmazott különböző mélységű és tartalmú feladatokat.

A Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos eseményeket megelőzően az 1. Távolfelderítő Osztály első komolyabb alkalmazását hajtotta végre. A repülőgépek (He-70-esek) röpcédulákat szórtak szét a felvidéki területek fölött, de hasonló feladatot oldottak meg Kárpátalja visszafoglalásakor, amikor szovjet-orosz területre szórtak röpcédulákat.²³

1938. október 7-én 10.00 és 12.00 óra között az osztályhoz utalt „N” repülők által végrehajtott felderítőrepülés céljaként (Melecka, Nagyszombat, Nyitra, Érsekújvár és Esztergom területén) felderítették:

- a vasútvonalak, állomások forgalmát;
- az erdőkben folyó építkezéseket;
- a harcjárművek nyomait terepen (nagy forgalomra utalnak-e);
- van-e csapatmozgás.

A jelentésben foglaltak megerősítéséül készített légi fényképeket a leszállás után azonnal előhívásra és értékelésre küldték.²⁴

Kárpátalja visszafoglalásánál a légi fényképezéssel kapcsolatos tapasztalatok gyűltek össze leginkább, de azon belül a bombázók hatáserejének fényképezéssel történő ellenőrzése mégis újdonságként szerepelt.²⁵

1940. augusztus 8-án megkezdődött az intenzív légi fényképezés Erdély és a Román Királyság területének egy meghatározott sávja felett, fő feladatként a felvonuló 2. és 3. hadsereg friss adatokkal való ellátása szerepelt.²⁶

A kiértékelt adatok egyértelműen bizonyították, hogy felvonulásszerű csapatszállítások folynak Erdély belsejéből, részben Szatmárnémeti és Zilah, részben Kolozsvár és Nagyvárad területére. Ezt a vasúti szerelvények mozgási iránya és nagy száma is bizonyította.²⁷

²² HL. Vkf. Eln. 1. 1940/4408.

²³ PÉTERDI A. János: A volt M. Kir. I. Honvéd Önálló Távolfelderítő Repülőosztály vázlatos története. Magyar Szárnyak Évkönyve, 1978. p. 60.

²⁴ HL. Vkf. Eln. 1. 1938/3342. (1. sz. rep. feld. eredmény).

²⁵ PATAKY Iván – ROZSOS László – SÁRHIDAI Gyula: Légi háború Magyarország felett I. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992. p. 23.

²⁶ PATAKY Iván – ROZSOS László – SÁRHIDAI Gyula: i. m. p. 40.

²⁷ HL. Vkf. Eln. 1. 1940/4479. (Repülőfelderítés eredménye).

A távfelderítő osztály 1940 őszen kapta meg az első teljes fotófelszereléssel ellátott He-111P gépét, majd később még egy ugyanilyen típust. Ezután Erdélyt és a Keleti-Kárpátokat már a Heinkelekkel fényképezték. A gépen három kamera dolgozott 75 és 120 mm-es fókusz távolsággal, 30×30 centiméter képmérettel. A 6–8000 méter magasságból végrehajtott felderítések minden tekintetben kiszolgálták a Fővezérség igényeit.

Az 1940. szeptember 4-én kiadott „Felderítő és hírszerző intézkedés a felszabadításra” a légi felderítés tevékenységét már nem igényelte az erdélyi eseményekben.²⁸ Az osztály november 1-jével teljesen beszüntette tevékenységét arra az esztendőre.

A felvidéki bevonuláskor a harcászati légi felderítést az 1., a 2., a 3., a 6. és a 7. közelfelderítő repülőszázad tevékenysége jelezte.²⁹ Feladatuk a tervezett előrevonási útvonalak ellenőrzése, a saját csapatok által elért terepszakaszok pontosítása és az ellenségre utaló jelek felfedése volt. Kárpátalján működésük nem volt érzékelhető.

A magyar–román ellentét kieleződése után szinte a teljes magyar hadsereg felvonult a határra. Mivel határátlépésre nem került sor, a földi felderítés pedig csak figyellel szerezhető adatokat a terep fedettsége miatt, ami minimális eredményeket hozott, a közelfelderítő repülőgépek teljes erővel kellett, hogy tevékenykedjenek. A szárazföldi erőkkel való eredményesebb együttműködés érdekében a rádióval felszerelt, He-46 típusú I. közelfelderítő századdal váltották fel a hírósszekötetésre alkalmatlan „Sólyom” repülőgépekkel rendelkező III. közelfelderítő századot. Augusztus 24-én pedig intézkedés formájában pontosították a feladatokat a közelfelderítő repülőkre vonatkozólag.

A felvidéki események idején a felemelt békelétszámú I., II. és VII. hadtestek felvonultak a határ mentén, és telepítették tüzerfelderítő rendszerüket. A három hadtest állományába akkor tíz tüzerrezd, négy önálló osztály, 12 önálló üteg és három mérőszázad tartozott. Kárpátaljára hat tüzerrezd és egy önálló tüzerosztály vonult végül be, míg Észak-Erdély tekintetében szinte a teljes haderő felvonult. A tüzerfelderítés a román határon szétbontakozva bizonyította be, hogy mérő- és figyelőrendszere megfelel az elvárásoknak. Mérési adatait a bevonulás utáni ellenőrzések (tűzelőállások, erődelemek helye stb.) teljességgel igazolták.

A műszaki csapatok gyakorlataira szintén rányomta bélyegét a készülődés láza, így a műszaki felderítés is kevesebb lehetőséget kapott a felkészülésre. Tevékenysége teljesen kimerült a felvidéki, a kárpátaljai és az észak-erdélyi felvonulásban, illetve bevonulásban. A Felvidék esetében kilenc utász- és egy árkászszázad szerepelt a határra felvonuló három hadtest haderejében, míg a kárpátaljai eseményeknél egy utászszázalaj és két-két utász-, illetve árkászszázad vonult fel.³⁰

A műszaki felderítés szervezeti téren a sokrétű feladatait képes volt ellátni az elvárások szerint. Fontosságát tekintve főleg a visszacsatolt területekre történő bevonulás bizonyította a műszaki felderítés jövőbeni nagyobb lehetőségeit. Bizonyították továbbá a békekiképzés és a szervezeti fejlesztés fontosságát.

Külön meg kell említeni az „egyéb” forrásokhoz tartozó lakossági bemondások hatékonyságát. A magyarlakta területeken szinte minden adat a honvédség rendelkezésére állt. A lakosság tisztában volt az utak állapotával, a rombolásokkal, az erődítések helyével és minőségével. Ezért többször mint vezetőik kísérték át a csapatokat a nehezebben járható, térképen kevésbé pontosítható helyeken.

²⁸ HL. 2. hds. I. b. 474/III. hdt. 40. IX. 4. sz. (Felderítő és hírszerző intézkedés).

²⁹ HL. Vkf. Eln. 1. 1939/4065. (Harc tudósítás).

³⁰ CSIMA János: i. m. pp. 13–17., 30.

A DÉLVIDÉKI HADMŰVELET FELDERÍTŐTAPASZTALATAI

Az 1941 márciusában kialakult balkáni helyzet hatására Magyarország mozgósította 3. hadseregét és megkezdte a felvonulást a Duna–Tisza-közén a déli határra. A felvonulás időszakában már jelentkeztek az első problémák. „A felderítő-zászlóaljok is olyan komoly anyagihiányokkal voltak kénytelen elvonulni, amelyek üttőképességüket és alkalmazási lehetőségüket rendkívüli mértékben korlátozták. Kiütözköztek a hiányosságok páncélgépkocsikban, harcokocsikban.”³¹ Sok ehhez hasonló észrevétel bizonyítja, hogy a felderítőcsapatok is komoly hiányokkal kezdték meg a feladat-végrehajtást. Igaz, az alegységek a magyar hadiipar akkor legkorszerűbb eszközeivel – „Csaba” páncélgépkocsikkal és „Toldi” könnyű harcokocsikkal – voltak felszerelve. A „Csaba” páncélgépkocsi a négykerék-meghajtású kivitelezés ellenére is nagyon lassúnak, nehézkesnek bizonyult. Nagy talajnyomása minimális terepjáró képességet biztosított. Motorja a nagy súlyához képest gyenge, oldalstabilitása rossz volt. Ezzel ellentétben a „Toldi” könnyű harcokocsi mozgékony járműnek tekinthetjük. Kevés kivétellel megbirkózott a nehéz tereppel, többször vontatási feladatokat is megoldott.

A felvonulás időszakában a figyelés mint kiemelt és szinte egyedüli felderítési mód szerepelt, de eredményessége erősen megkérdőjelezhető a megszerzett felderítési adatok tekintetében.

Adatokkal rendelkezett viszont a magyar vezérkar a jugoszláv repülőbázisok pontos tárolóhelyeiről,³² az ellenség géptípusairól, nagybani szervezetéről, de úgy vélték, hogy azok az adatok a magyar feladat függvényében teljesen hasznavehetetlenek. A március 6-ai német támadás megindulása után viszont azonnal jugoszláv bombatámadások kezdődtek a magyar területek ellen. Főleg német segítséggel a magyar légvédelmi csapatok több repülőgépet lelőttek, személyzetüket kihallgatták ugyan, de fontos adatok birtokába nem jutottak.³³

A határ átlépése után a felderítők, azon belül a Gyorshadtest felderítőerői teljesen szokatlan helyzettel találkoztak. Hiányzott a feladat végrehajtásához szükséges legfontosabb elem, az ellenség. Ez a tény a kezdeti időszakban zavarokat is okozott a felderítőrendszerben. Egy teljes napnak kellett elteltie ahhoz, hogy tisztázódjon: a felderítés legfontosabb feladata a terep, az utak és a műtárgyak állapotának felderítése lesz.

Döntő módon segíthette volna a Gyorshadtest előrelátását a hadművelet idejére a hadtestnek alárendelt III. közelfelderítő repülőszázad. A század Szombathelyről nagy késéssel települt át Pécsre, így szinte csak a hadművelet befejezésekor vált alkalmazhatóvá. A WM-21 „Sólyom” típusú gépek pedig egyébként is elavultnak számítottak már akkor, és nagyon komoly repülési hiányokkal küszködtek.

A Szabályzat előírásaival ellentétben március 11-én éjszaka teljesen megszakadt az ellenség felderítésének folyamatosága. A felderítőcsapatok visszahúzódtak, így egyszerűen nem észlelheték az erődrendszer kiürítését, amelyet csak az újból bevezetett felderítés észlelt. Ez egyben bizonyította azt is, hogy a régi sablonszerű megoldások ideje lejárt. Az előírások rögzítették, hogy egy erődrendszert csak megfelelő légi és tüzérségi előkészítés után lehet leküzdeni, de az idővel való versenyfutás már új lehetőségek mérlegelését tette szükségessé. Az egyik ilyen lehetőség a felderítés kiszélesítése és az alkalmazási módok megfelelő megválasztása volt.

A repülőfelderítés mellett a békehírszerzés szerezhett volna adatokat, de azok egyike sem funkcionált igazán.

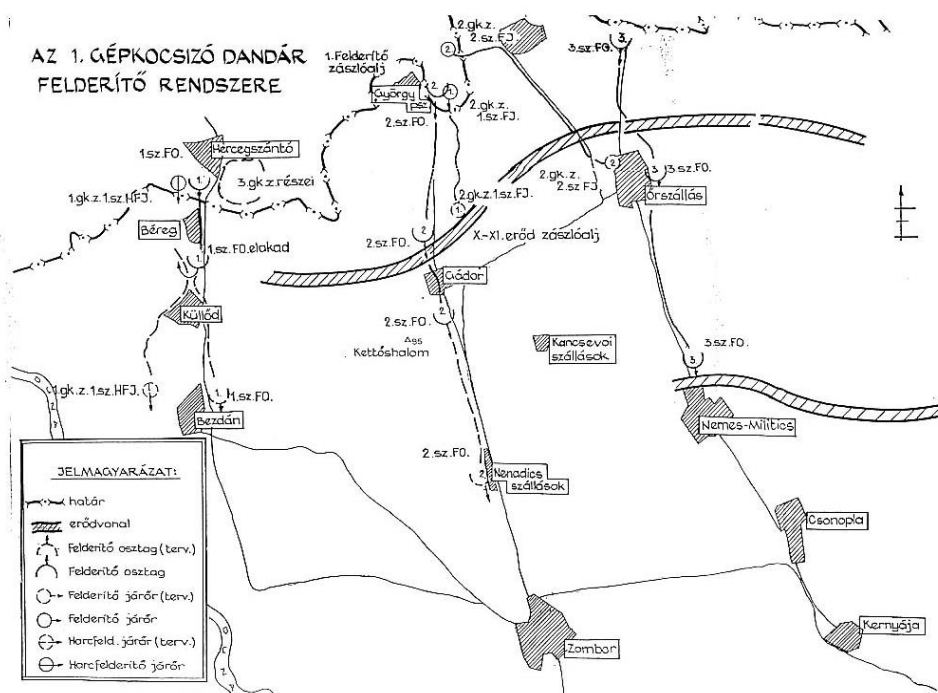
Meg kell említeni még a felderítés szempontjából is nagyon lényeges kérdést, a területet felfedő pontos térképek hiányát. Az átfedések miatt Zombor magasságáig még rendelkeztek megfelelően pontosított térképpel, de utána semmilyen kézzelfogható térkép nem állt rendelkezésre. Így néhány 1918 előtt készült térkép jelentette csak a megoldást.

³¹ HL. Vkf. Eln. 1.b. osztály 1941/5161. Tapasztalati jelentések. 33. szám p. 5.

³² HL. Vkf. Eln. 1. osztály 1941/4855.

³³ HL. Vkf. Eln. 1. osztály 1941/4941.

A felderítőerők aktív, gyors és mégis átgondolt tevékenységét kitűnően jellemzi a következő Tapasztalati jelentés egy részlete: „A gyors előnyomulásban jelentős szerepet játszott az 1. gk. dd. (gépkocsizó dandár) felderítő-zászlóalja, amely páncélos járműveivel mintegy húzta maga után az egész dandárt.”³⁴

A Gyorshadtest 1. gépkocsizó dandárjának felderítőrendszere

Ez egyben bizonyítéka volt annak is, hogy a szervezetszerű felderítőerők mind szervezetük, mind feladataik, mind pedig felszerelésük tekintetében ott váltak teljesen külön a harcoló csapatoktól, ott jelent meg először a felderítő rész mint valódi „szakcsapat”. Egyértelművé vált továbbá, hogy a felderítőcsapatok feladataikat a továbbiakban csak harccal lesznek képesek megoldani, és ez a szervezetük, fegyverzetük további átgondolását követelte meg.

A délvidéki események tapasztalatai egyértelműen bizonyították a vezérkar számára, hogy a gyorscsapatok és a felderítőerők szerepe – a nem kis hiányosságok ellenére – döntő lesz a következőkben is, és tevékenységük nagyban befolyásolja a hadműveletek végső kimenetelét.

A KÁRPÁT-CSOPORT ÉS A GYORSHADTEST HADMŰVELETE A FELDERÍTÉS TÜKRÉBEN

A német–szovjet háború megindulása a magyar katonai vezetést is gyors lépésekre kényszerítette. A VIII. hadtestre építve felállították a Kárpát-csoportot és a közös magyar–szovjet határ biztosítását határozták meg feladatául.

A Kárpát-csoport állományába 1941. június 30-án a következő alakulatok tartoztak:³⁵

- a VIII. hadtestparancsnokság, az 1. hegyi- és a 8. határvadász dandár, valamint a hadtestközvetlenek. Ezen belül az 1. hegyidandár a 3. és a 4. hegyi-, a 2., 3., 11. és 26. határvadász-zászlóaljból, továbbá az V., VIII. és 105. légvédelmi tüzérosztályból, a 8. határvadász dandár az 1. és a 2. hegyi-, a 10. és a 25. határvadász- és VIII. kerékpáros zászlóaljból, továbbá az 1. légvédelmi gépágyús tüzérosztályból szerveződött.

³⁴ HL. Vkf. Tapasztalati jelentések. 33. szám. p. 10.

³⁵ HL. Kárpát-csoport anyaga 1. doboz Számnélküli iratok I/1. csomó VIII. hadtest. p. 54.

- a Gyorshadtest (a 2. lovasdandár nélkül);
- a Légierő Parancsnokság az 1. repülődandárral, állományában a (101.) 1. önálló távolfelderítő osztály, valamint a VIII. és X. közelfelderítő repülőszázad.

A felsoroltak közül a felderítési feladatok végrehajtására a következő alakulatok jöhettek számításba:

Légi felderítés tekintetében a távolfelderítő osztály és a közelfelderítő századok a légi feladatok ellátását biztosíthatták, bár a közelfelderítők többet foglalkoztak csapásmérő (bombázó) feladatokkal, mint a felderítéssel.

A hadászati felderítés tekintetében a Kárpát-csoportot és a Gyorshadtestet is az 1. önálló távolfelderítő osztály támogatta. Állományába He-70, majd He-111 típusú gépek szerepeltek. A gépek Budaörsön települtek, onnan indultak feladataik végrehajtására. Az 1. önálló távolfelderítő osztály mindvégig hazai területen maradt. A Kárpát-csoportból 1941. július 9-én kivált Gyorshadtest magyar távolfelderítőerő-támogatást már nem kapott.

Harcászati felderítésre kezdetben a VIII. és a X. közelfelderítő századot rendelték a harcolók alárendeltségébe. A századok átlagban tíz WM-21 „Sólyom” típusú géppel rendelkeztek. A Gyorshadtest későbbi tevékenysége során a közelfelderítő repülőszázadokat gyakran váltották, hogy kellő harcászati tapasztalatokat szerezzenek.

A nagyobb mélységű földi felderítésre a Gyorshadtest alárendeltjei, az 1. és a 2. gépkocsizó dandár, továbbá az 1. lovasdandár részei alkalmasnak tűntek.

A gépkocsizó dandárok szervezetében a harckocsizászlóalj, a kerékpáros zászlóalj és a felderítő-zászlóalj, míg a lovasdandárnál a lovas-páncéloszászlóalj mellett a lovasezredek és a kerékpáros zászlóalj is megoldhatták ezeket a felderítési feladatokat.

A kisebb mélységű földi felderítésre az előbb felsoroltakon kívül a hegyizászlóalj szervezetszerű felderítőszakaszai is számításba jöhettek.³⁶

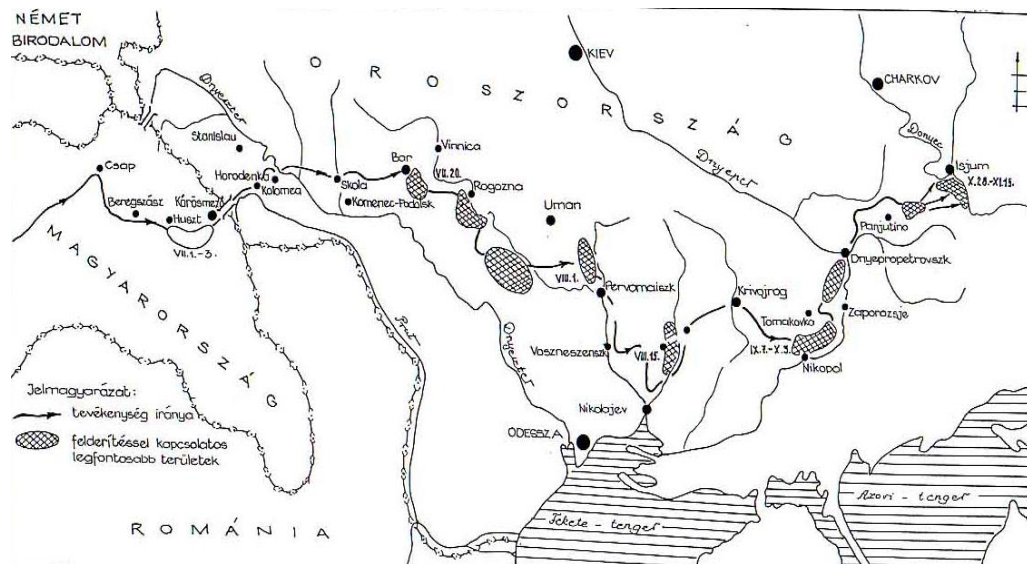
Ezenkívül a spontán szervezett felderítőjárőrök alkalmazása kerülhetett még előtérbe. Miután a Gyorshadtest kivált a Kárpát-csoportból, felderítés tekintetében összességében megerősödött, hiszen az adatszerzést a továbbiakban alapvetően magának folytatta, és az arra alkalmas erői megmaradtak. A repülőfelderítést a megalakult gyorshadtestközvetlen repülőcsoport biztosította. Állományába végül – felderítőerők tekintetében – a VII. és a X., majd a későbbiekben az I. és a III. közelfelderítő repülőszázad tartozott.³⁷ A távolfelderítők Heinkel-70 típusú gépei pedig technikai lehetőségük végső határáig támogatták a csapatokat.

A hadműveletek felderítőtapasztalatai

A Kárpát-csoport és a Gyorshadtest tevékenységéből levonható tapasztalatok a felderítés terén is több lehetőséget, illetve gondot vetettek fel. A Vezérkar 4. osztálya által „*A folyó háború tapasztalatainak ismertetése*” (zárult: 1941. XII.) című összefoglalójában igyekezett részletesen elemezni a tapasztalatokat és lehetőségeket. „*Harcászati Szabályzatunk felderítésre vonatkozó elvei jók és beváltak. Azonban mind a tervezésben, mind a végrehajtásban bizonyos módszereket és rendszabályokat előtérbe helyeztek.*” – írták.

³⁶ GENCSY József főhadnagy: Az m. kir. kárpátaljai 1. honvéd hegyidandár. MKSz, 12. évfolyam, 3. negyedév, 1942. p. 251.

³⁷ SZABÓ Miklós: A magyar légierő kötelékeinek harci alkalmazása (1939–1945). Doktori értekezés. ZMKA, Budapest, 1986. pp. 106–107.

A Gyorshadtest tevékenységi területe és a legfontosabb, felderítéssel kapcsolatos körzetei (1941.06.30. – 11.15.)

A következő oldalakon a megállapítások lényege olvasható.

1. A tapasztalatok egyértelműen bizonyították, hogy a felderítés és a biztosítás lényegében egy hadművelleti tevékenységbe, egységbe olvad össze. A felderítés maga jelentette a biztosítás legmagasabb fokát, s ha jól működött, rendszerint csak a közvetlen biztosításra kellett intézkedni.

2. A hadműveletek dinamikájában a megfigyelésre alapozott felderítés nem hozott eredményeket; az ellenség harcmódora miatt a harccal való felderítés lett egyértelműen a helyes eljárás.

3. Támadásban egyértelműen bebizonyosodott, hogy a felderítést szinte kivétel nélkül előrevetett csoporttal kell megoldani, amelyik harccal fog felderíteni.

4. Amennyiben nem előrevetett csoporttal oldották meg a felderítési feladatokat, hanem felderítőjárőrökkel és -osztagokkal, úgy a tapasztalatok alapján azokat is megfelelő módon meg kellett erősíteni, hogy harccal deríthessenek fel.

5. A felderítés eredményeinek az érdekeltekkel való igen gyors közlését mindenkor kiemelt feladatként kellett, hogy kezeljék.

6. Az ellenség egyre fokozódó műszaki felkészültségére való tekintettel a műszaki felderítés erősítésén sürgősen gondolkodni kellett. Megoldásnak a szakcsapat alkalmazása látszott.

7. Bebizonyosodott, hogy a fogolykihallgatásokra igen nagy súlyt kell fektetni, mert azok sokkal több információt tartalmaznak, mint addig bármikor.

Összességében megállapítható, hogy a felderítés eredményei általában várakozáson alul maradtak, aminek okai részleteiben a következők voltak:

a) A még nem harctapasztalt vezetés nem tulajdonított megfelelő jelentőséget a felderítésnek, későn küldte ki felderítőszerveit, megszervezésüket többször ötletszerűen, rögtönözve hajtotta végre. Az ilyen felderítés nem, vagy legalább is csak későn hozott eredményeket.

b) Mivel a hadműveletek során leggyakrabban csak harc árán ismerhető meg az ellenség csoportosítása, és egyben így kényszeríthető ki erejének, tüzerszökeinek felfedése, a felderítőerőket megfelelő időelőnyvel kellett volna működtetni, hogy a szükséges adatokat megszerezzék.

c) A repülőfelderítés eredményei – bár többnyire azok igen jók voltak – a rádiózás nehézségei miatt csaknem mindig későn jutottak el azokhoz, akik azt közvetlenül értékesíthették (dandárok, egyéb csapatok stb.). Ezért egyre fontosabbá vált a megfelelő paraméterekkel rendelkező, könnyen kezelhető rádió adó-vevők beépítése a gépekbe.

A továbbiakban különös gondot kellett fordítani a repülőfelderítés eredményeinek gyors kiértékelésére és az érdekelteknek való mielőbbi eljuttatására.

d) A fogolykihallgatások értékét a csapatok békében nem ismerték meg. Többnyire hiányoztak a tolmácsok, akik a kihallgatást azonnal elvégezhetnék volna. A foglyokat messze hátul, a magasabb parancsnokságoknál hallgatták ki, és így túl sok időt veszítettek az adatok visszajuttatásával. Nagyon ritkán valósult meg, hogy a foglyot azonos „szakmájú” tiszt hallgatta volna ki (műszaki, tüzér stb.).

A Kárpát-csoport és a Gyorshadtest tevékenysége a felderítés tekintetében előhozta a pozitívumokat és természetesen a még több negatívumot is. Bizonyítottá vált, hogy a csapatok nincsenek felkészülve egy komolyabb, nagyobb időtartamú hadjáratra. Az emberi tényezők voltak talán az egyedüli erősségei a seregtesteknek. A katonák erejükön felül teljesítettek a Kárpátokban, a felázott utakon. A szervezeti és technikai hiányosságokat azonban nem lehetett javítani, illetve pótolni.

Az dicséretes dolog, hogy az akkori magyar katonai vezetés igyekezett átvenni a német tapasztalatokat, de az már több mint hiba volt, hogy nem vették figyelembe a két hadsereg közti óriási szervezeti és technikai különbséget. Nem volt véletlen például, hogy a felderítők nem mertek nagy távolságra előretörni, gyakran a főerők előtt csupán látótávolságra ténykedtek. Gyenge tüzérvél rendelkeztek, és alacsony volt a manőverezőképességük. Ezen a helyzeten úgy próbáltak javítani, hogy mind nagyobb és több fegyvernemi megerősítést utaltak ki. Így minden szervezet annyira vegyes összetételűvé vált, hogy az már inkább hátrányt, mint előnyt jelentett. Nem lehetett egyszerű feladat egy gyalogos, kerékpáros, páncélgépkocsi- és harcokcsialegység tevékenységét megtervezni, végrehajtani és vezetni.

A Kárpát-csoport rövid, nyolcnapos hadművelete során történt meg először, hogy a Magyar Királyi Honvédség felderítőrendszerének teljes rendszerét alkalmazták. Viszont a rövid idő nem tette lehetővé, hogy az teljes „rendszerre” forrjon össze. A legtöbb hiányosság a hadászati felderítés terén mutatkozott meg. Mivel a Szovjetunió elleni hadba lépés gyorsan és váratlanul következett be, nem volt idő a szükséges előkészületek megtételére. Így például az önálló távolfelderítő osztály nem települt át, s bár a repülési távolsága nagy volt, mégis csupán harcászati mélységben derített fel. Az adatokat a vezérkar számára szolgáltatta, s mire azokat lejuttatták a csapatokhoz, lényegében elavultakká váltak. Vagyis a felülről jövő adatszolgáltatás nem volt szinkronban az alulról jövővel, ami úgynevezett rendszerbeli lyukak kialakulásához vezetett.

Az első napokban a repülő közelfelderítésnél is igen sok probléma volt. A fő gondot az okozta, hogy a közelfelderítő századokat elsősorban nem a rendeltetésüknek megfelelően használták, korszerűtlen eszközökkel rendelkeztek, és hosszú ideig tartott az általuk készített légi fényképek kiértékelése.

A hadművelet igazolta, hogy a Magyar Királyi Honvédségnél a hadászati felderítés légi és földi része között nincs összhang, illetve a hadászati földi felderítésnek nem sikerült sem szervezeten, sem technikailag, sem pedig elméletileg lerakni az alapját. Ez a kérdés még a modern államok hadseregeinél is igen sok problémát vetett fel, nem beszélve a Magyar Királyi Honvédség gyenge lehetőségeiről.

Összességében megállapítható tehát – egyetértve a korabeli értékelésekkel –, hogy a magyar katonai vezetés ismerte a korszerű elveket, jó eljárásokat dolgozott ki, de azok gyakorlati megvalósulását a technikai, a szervezeti és (Trianon utóhatásai következtében) a kiképzésbeli hiányosságok gátolták. Így azok a pozitív eredmények, amelyek végül is biztosították a feladatok végrehajtását, a magyar katonák – a felderítők – erőn felüli feladatvállalásának, leleményességének és becsületes hozzáállásának voltak köszönhetőek.

A 2. MAGYAR HADSEREG FELDERÍTŐRENDSZERE

1942 tavaszán a német–szovjet arcvonal erőteljes megnyúlása miatt szükségessé vált, hogy Magyarország is csapatokat küldjön a keleti frontra. A csapatok kiszállítása áprilisban kezdődött meg. Az útba indított 2. magyar hadsereg hadrendjébe a III., a IV. és a VII. hadtest, az 1. páncélosadosztály és az 1. repülőcsoport tartozott.

A hadsereg állományába szervezett repülőerőket egy repülőcsoportba vonták össze 1. Repülőcsoport néven.³⁸ Ebben kapott helyet az 1. távolfelderítő osztály, amelynek állományába az 1/1. távolfelderítő és a 3/2. közelfelderítő század tartozott, amelyekre a repülőfelderítés feladatai vártak.

A távolfelderítő köteléket két századdal, ezen belül 12 géppel tervezték kiküldeni. A valóságban csak egy század, összesen négy géppel került a csoport kötelékébe. A közelfelderítő erők a tervek szerint egy század erőben, 12 géppel települtek ki a hadművelési területre.

A hadsereg alapját a gyalogezredek képezték, amelyek három-három zászlóaljából és az ezredközvetlen alakulatokból szerveződtek. A zászlóaljak három puskás- és egy géppuskás (nehézfegyver) századból álltak. Az ezredközvetlenek között található árkászszázad, kerékpáros és lovasszakasz szervezetileg felderítési feladatok végrehajtására is alkalmas volt. Igaz, a kerékpáros és a lovasszakasz mint gyorstartalék szerepelt.³⁹

A könnyű hadosztályok két ezredből és a hadosztályközvetlenekből szerveződtek. A könnyű hadosztály elnevezést az 1942. február 17-én kelt 9.641/eln. – 1.a. – 1942. sz. körrendelet alapján a gyalogdandár és a székely gyalogdandár elnevezések helyett vezették be. A többi dandár (határvadász-, hegyi-, lovas- stb.) elnevezését változatlanul megtartották.⁴⁰ A közvetlenek között található huszárszázadot a felderítési feladatok végrehajtására szervezték. Mivel az alegységet a hadtestek önálló huszárszázadai állították fel, ezért fegyverzetük megegyezett.

A hadosztály közvetlenek közé tartozott tábori tüzérezred két osztállyal és hat üteggel rendelkezett, így önállóan is komoly tüzerfelderítő rendszert alkotott.⁴¹

A hadtestek három könnyű hadosztályból és a közvetlenekből álltak. Felderítési feladatokra a közvetlenek közül a kerékpáros és utászzászlóaljak, továbbá a huszár- és tüzérbemérő-századok jöhettek számításba. A kerékpáros zászlóalj két kerékpáros századból és egy-egy árkász-, távbeszélő-, gépkocsizó géppuskás és páncéltörőágyús-szakaszból szerveződött.

A hadseregközvetlen alakulatoknál a tüzérosztályok (a tüzérségi felderítés végrehajtó erői) mellett az utászzászlóalj és a rádiófelderítő század jelentette a közvetlen felderítő részeket. Az utászzászlóalj két-két utász- és kerékpáros utászszázadból és két rohamcsónak-századból állt.⁴²

Az 53. híradózászlóalj szervezetébe került a 101/1. rádiófelderítő század. A század iránymérő- (három raj) és lehallgatószakaszból (öt raj) szerveződött.⁴³ Ez ebben az esetben új szervezatként jelentkezett, ami tovább bővítette a felderítés rendszerét és lehetőségeit.

A másik – nevében is szervezetszerű – felderítőerő az 1. páncélosadosztály alárendeltségébe tartozó 1. felderítő-zászlóalj volt. Állományába páncélgépkocsi-, motorkerékpáros, könnyűharckocsi- és gépkocsizó század tartozott, továbbá egy páncéltörőágyús-szakasz jelentette a közvetleneket az árkász-, távbeszélő- és műhelyszakasszal együtt.

Az előbbieken érintett szervezetek jelenthették tehát a 2. magyar hadsereg felderítőerőit. Ezenkívül természetesen puskászszázadból – zászlóaljtól gyalogezredig – bármikor alkalmazhattak felderítésre kijelölt erőket.

³⁸ M. SZABÓ Miklós: A magyar királyi honvéd légió a második világháborúban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1987. p. 129.

³⁹ SZABÓ Péter: A 2. magyar hadsereg felszerelése és fegyverzete a frontra kivonulás idején. 1942. április–május. Hadtörténelmi Közlemények, 32. évfolyam 3. szám, 1985. pp. 621–622.

⁴⁰ HL. Vkf. Eln. 1. 1942/4583. (Könnyű hadosztály bevezetése kapcsán).

⁴¹ SZABÓ Péter: i. m. pp. 623–624.

⁴² SZABÓ Péter i. m. p. 629.

⁴³ HL. A 2. hadsereg hadrendje 5. lapoldal.

A felderítőrendszer működésének tapasztalatai

A 2. magyar hadsereg alkalmazása során részt vett támadó műveletekben, köztük hídfők felszámolására indított akciókban, illetve folyóvédelmi feladatokban, pedig több területen is nehézségekkel küzdött. Egy minden tekintetben nagyon vegyes képet mutató hadsereggént indult el a hadműveleti területre. A hadtestek addig össze nem tartozó hadosztályokból, ezredekből épültek fel. A kétezredes könnyű hadosztályok harcértéke meg sem közelítette az elvárásokat.

A felderítőerők tekintetében ugyanilyen vegyes volt a kép. A hadsereg nagyon minimális szervezetszerű felderítő résszel rendelkezett, inkább a felderítésre kijelölt (lovas, kerékpáros) alakulatok voltak jellemzők.

Az 1. páncélosadosztály alárendeltségébe tartozott az egyetlen – nevében is, felszereltségében is – felderítőerő, az 1. felderítő-zászlóalj. Az eseményeket vizsgálva azonban az is megállapítható, hogy a zászlóalj felderítési feladatokat egyáltalán nem oldott meg. Végig a hadosztály, illetve a Cramer-hadtest alárendeltségébe tartozott, és általában biztosító és fedező feladatokat látott el. Egy alkalommal történt gépkocsizó lövésszázad erejű felderítőosztag alkalmazása, de az is csak összeköttetés felvételét célozta a szomszédokkal. A felderítő-zászlóalj könnyűharckocsi-századait támadó feladatokra alkalmazták, de ezzel csak teljes felmorzsolódásukat érték el.

A már említett lovas és kerékpáros alakulatokat néhány esetben a támadó hadműveletnél alkalmazták felderítőjárőr feladatokra gyalogosan, de az elől lévő csapatok inkább önállóan oldották meg a felderítési és harcfelderítési feladatokat. A folyóvédelemben időszakonként pedig az önkéntesség került előtérbe.

A 2. magyar hadsereg rádiófelderítése egyetlen századra hárult. Az irányméréssel és a lehallgatással adatokat szerző hadseregközvetlen alakulat a nagyobb ellenséges seregtestek és repülőterek tényének megállapításával, illetve helyének behatárolásával teljesítette a vele szemben támasztott követelményeket.

A műszaki felderítés kevés lehetőséghez jutott a hadsereg hadműveleteiben. Inkább az utólagos elemzés jelenthetett új információkat az ellenség műszaki berendezettségének állapotáról, vállalkozások során azonban az ellenség műszaki akadályait, fa-föld építményeit közelről tanulmányozhatták a műszaki szakemberek.

A felderítés viszonylatában a hadosztályok a legpontosabb, legmegbízhatóbb híreket a tüzérségi figyelőrendszertől kapták. Igaz, lehetőségeik csak kis mélység áttekintését tették lehetővé, azt a területet viszont megfelelően tudták figyelni.

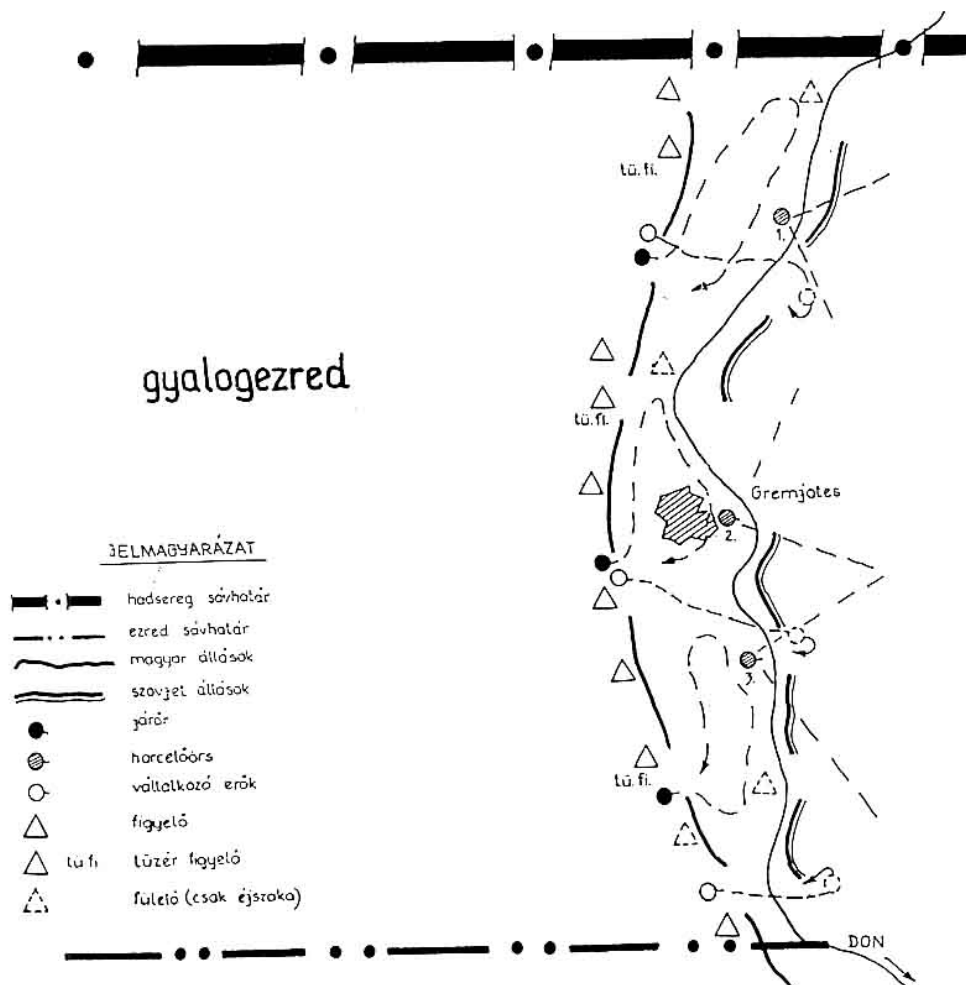
Az 1. repülőcsoport – majd 2. repülődandár – rendelkezett a távol- és közelfelderítő feladatok ellátására alkalmas repülőekkel. Repülőgépeik már a hadműveletek megindításakor sem számítottak korszerűnek, adatszerzésükkel mégis feledtetni tudták a technikai hiányosságokat.

A 2. magyar hadsereg felderítőrendszerének működéséből az alábbi következtetések vonhatók le:

- a szervezetszerű, felderítésre kialakított felderítőszervek minimálisan voltak jelen a hadrendben;
- a hadműveletek sajátosságai (megerősített város-, folyóvédelem) nem tették lehetővé a „klasszikus” felderítőtevékenységet felderítőosztag, felderítőjárőr stb. alkalmazására;
- egyértelműen a harcfelderítés került előtérbe;
- a műszaki felderítés a legritkább esetben tudott adatokat szolgáltatni a parancsnokságoknak;
- a tüzérségi felderítés – azon belül a mérőszázadok – maximálisan, a lehetőségeik felső határán dolgoztak;

- egyértelműen bizonyosodott, hogy csak erős páncélos felderítő erők tudtak volna megfelelő felderítési adatok birtokába jutni;
- a folyóvédelem időszakában többnapos tevékenységre felkészített, megfelelő híradó eszközökkel ellátott, legalább a harcászati mélységet elérő felderítőerők szerezhettek volna megfelelő híreket, illetve folyamatosan pontosíthatták volna az ellenség helyzetét;
- a hadsereg sávjában legalább két rádiófelderítő század működésére lett volna szükség, hogy megfelelően átfogják a több mint 200 kilométert;
- a hadsereg számára nagyon kevés volt a felderítőrepülők mennyisége, különösen a távfelderítők gépmennyisége volt minimális, hiszen egyes időszakokban három géppel dolgoztak;
- szükség lett volna hadtestenként egy-egy közelfelderítő század rendszeresítésére;
- a felderítési adatok áramlása megfelelő szintű volt.

A felsorolt hiányosságok és problémák ellenére a felderítőrendszer megfelelően működött. Ezt támasztják alá a 2. magyar hadsereg tevékenységét elemző írások, és az a tény is, hogy a rendszer szinte napra behatárolta a várt szovjet támadás helyét és idejét. A problémák és hiányosságok felsorolása között egyetlen alkalommal sem említik meg a felderítés hiányát és elégtelenségét mint a hadsereg vereségének okát.

Egy gyalogezered felderítőrendszere a folyóvédelem időszakában

AZ UTOLSÓ HÁBORÚS ÉVEK (1943–1945)

1942 őszén, amikor a 2. hadsereg egységei már a Don menti védelemre készültek fel, a békehadrendben újabb változás történt. A meglévő két lovasdandár – a Gyorshadtest két lovasdandárja – összevonásával felállították az 1. lovashadosztályt, amelynek állományába szervezték a 3. felderítő-zászlóaljat. Szervezetében a közvetleneken (árkász-, távbeszélő-, páncéltörőágyús- és ellátószakasz) kívül két páncélgépkocsi-század tartozott, 13-13 „Csaba” páncélgépkocsival. A zászlóalj – a hadosztály állományában – még a Varsó körüli harcokban is részt vett. Onnan 1944. szeptember 19-ével vonták ki.

A Duna–Tisza közti és a dunántúli harcok azonban teljesen felmorzsozták a hadosztályt. Részei még decemberben átvették a „Margit-vonal” kápolnásnyéki szakaszának védelmét, de végül az 1945. márciusi szovjet támadás után maradványai Sopronnál hagyták el az ország területét, folyamatos utóvédharcok közepette.

A harci tapasztalatok alapján egyre több felderítő-alegységet állítottak fel, mivel azok a felderítés mellett bármely harcfelelet végrehajtására is alkalmasak voltak. Az 1943. évi békehadrendben már – ami az előzmények után nem volt meglepetés – jelentős számú felderítőerő szerepelt. A meglévő három hadsereg-parancsnokság alárendeltségébe tartozott hadtestek hadosztályai már szinte kivétel nélkül rendelkeztek szakfelderítő erőkkel.

A hadtestek állományában megjelent a felderítőosztály mint új szervezeti forma. Nem volt ez gyengébb erő, mint a zászlóaljak, de feladatköre több területen is bővült. Különösen fontos kiemelni, hogy azok az osztályok már gyakran alkalmazták a harcfelderítést.

A IV. (pécsi) hadtest 1943. évi békehadrendjébe például a 10. felderítőosztály volt szervezve. Állományába a közvetlen alegységek (egy-egy árkász-, híradó-, aknavető- és páncéltörőágyús-szakasz) mellett egy motorkerékpáros század, egy lovasszázad és egy páncélgépkocsi-század volt szervezve. A 277 fős huszárszázadok négy szakaszból szerveződtek és 298 lóval rendelkeztek. Fegyverzetük kilenc golyósóró, hat géppisztoly (parancsnoki állomány), szakaszonként két géppuska, gránátvető és nehézpuska, illetve 40 pisztoly és 200 karabély volt.⁴⁴

A 2. páncélosadosztály állományába tartozó 2. felderítő-zászlóalj szervezete akkor (például) a következő volt:

- egy gépkocsizó lövésszázad (12 golyósóró, két 5 cm-es gránátvető, két nehézpuska);
- egy motorkerékpáros század (12 golyósóró, két nehézpuska);
- egy páncélos-gépkocsizó század (13 „Csaba” felderítő-páncélgépkocsi);
- egy árkászszakasz;
- egy páncéltörőágyús-szakasz (négy 4 cm-es páncéltörő ágyú);
- egy távbeszélő-szakasz és egy műhelyszakasz.⁴⁵

A mozgósított gyaloghadosztályok hadrendjébe egy-egy felderítőosztály tartozott, a következő szervezettel:

- egy kerékpáros század (12 golyósóró, két nehézpuska, két 5 cm-es gránátvető);
- egy huszárszázad (kilenc golyósóró, két 5 cm-es gránátvető, két nehézpuska, két géppuska);
- egy páncélgépkocsi-szakasz (négy „Csaba” felderítő-páncélgépkocsi,
- egy páncéltörőágyús-szakasz (négy 7,5 cm-es páncéltörő ágyú);
- egy aknavetőszakasz (négy 8 cm-es aknavető);
- egy távbeszélőszakasz; és
- egy árkászszakasz.⁴⁶

⁴⁴ SÁGVÁRI György – SOMOGYI Győző – SZABÓ Péter: Honvédhuszárok. A magyar királyi honvédlövasság, 1920–1945. TIMP Kft. Kiadó, Budapest, 2001. p. 58.

⁴⁵ SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945. Püedlo Kiadó, Budapest, 2003. p. 279.

⁴⁶ SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert: i. m. p. 278.

1944. március 19-én a német csapatok megszállták Magyarországot és azonnal elrendelték a mozgósítható magyar haderő keleti frontra küldését. Ennek következményeként került sor az 1. magyar hadsereg mozgósítására és felvonultatására a Kárpátok előterébe, ahol valójában német alárendeltségbe került, az állományába tartozó páncélos-, gyalog- és könnyűhadosztályok (köztük a Székely-hadosztály) rendelkeztek felderítőerőkkel. A felderítő-zászlóaljok (páncélos- és gyaloghadosztály) és felderítőosztályok szervezete elég vegyes képet mutatott. Igaz, a tapasztalatok alapján már szinte teljesen páncélgépkocsi-alakulatokból álltak, de azok kevés száma és az állomány kiképzettsége szűkítette az alkalmazási lehetőségeket. Nehezítette a klasszikus felderítés végrehajtását az egyre változó harc helyzet is, a magyar csapatok lehetőségei ugyanis egyre jobban leszűkültek. Kevés kivételtől eltekintve védelmi feladatokat hajtottak végre, néhány ellenlökéssel. Ebből következik, hogy a felderítők feladatát csak az előtér felderítése képezte, illetve a részvétel a védelmi harcokban. Kisebbszerepet kaptak még az egyre erősödő partizanmozgalom letörésében is, bár arra ritkán került sor.⁴⁷ Az áttörésveszélyes helyekre is gyakran irányították át felderítőerőket, akik képesek voltak gyorsan alkalmazkodni a kialakult helyzethez, és feladataikat mindig megbízhatóan hajtották végre. Több esetben felderítőerők alkották a hadtestek tartalékát is, az előbbi okok miatt.⁴⁸

1944 végén az 1. hadsereg állományában a következő felderítőerők, illetve parancsnokok maradtak és teljesítettek szolgálatot:

– Barátossy Lajos ezredes	6. felderítőosztály-parancsnok
(08. 01-től);
– Bojtár Ferenc alezredes	25. felderítőosztály-parancsnok;
– Dorner Dezső százados	2. felderítőosztály-parancsnok
(12. 09-től);
– báró Kende György főhadnagy	10. felderítőosztály-parancsnok;
– Krisay Károly alezredes	13. felderítőosztály-parancsnok;
– Nagy Géza III. alezredes	24. felderítőosztály-parancsnok;
– Tamássy Zoltán alezredes	16. felderítőosztály-parancsnok;
– Várkonyi Tibor százados	6. felderítőosztály huszárszázad-parancsnok;
– Wolf László alezredes	2. felderítőzászlóalj-parancsnok. ⁴⁹

A szovjet támadás eredményeként az Erdélyben és a Tiszántúlon szétvert 2. és 3. hadsereg alakulatai nagyrészt felbomlottak. Egyes részeik közvetlen német alárendeltségben folytatták a harcot, több alakulat, katona átállt a szovjetekhez, sokan igyekeztek hazajutni. A katonai felső vezetés még kísérletet tett több pótalakulat felállítására, így felderítő-pótzászlóaljakat is szervezettek, de azok már nem ugyanazok a felderítőalakulatok voltak, s értékelhető, dokumentált felderítési feladatokat sem hajtottak végre.

A repülőfelderítés helyzete az utolsó két évben a következőképpen alakult. Az 1943/44. évi hadrendben két repülődandáron belül az 1. távfelderítő, továbbá a 3. és 4. közelfelderítő osztály szerepelt, 2-2 századdal. A hadműveletek során bekövetkezett veszteségek után a hadrendben változások történtek, de a felderítők más szervezetben, kevesebb géppel is tovább folytatták feladataik végrehajtását. A kecskeméti 3/1. közelfelderítő század például – Telbisz Imre repülő százados parancsnoklásával – Focke-Wulf FW-189 típusú repülőgépeivel 1943. május 22-étől decemberig 1100 bevetést hajtottak végre.⁵⁰

⁴⁷ CSIMA János: i. m. pp. 215–218.

⁴⁸ CSIMA János: i. m. pp. 229–231., 233.

⁴⁹ CSIMA János: i. m. pp. 253–259.

⁵⁰ M. SZABÓ Miklós: i. m. p. 212.

Az 1944. esztendő a magyar repülőfelderítés szempontjából sorsdöntő lett. Október végére szó szerint elfogytak a közel- és távolfelderítők (102. közelfelderítő, 102. távolfelderítő század). Igaz, 1944 novemberében még elkészült egy fejlesztési elgondolás, amely felderítés szempontjából a 102. közelfelderítő osztállyal számolt, de az már csak terv maradt.⁵¹ Az egyre fogyó gépállomány és az ellenséges légi fölény miatt tevékenységük befejeződött, és azután már csak a magyar vadászgépek harcoltak az amerikai és a szovjet erőkkel, sajnos egyre nagyobb veszteségekkel.

1945-ben a Németországba kivont csapatok között több felderítőalakulat is volt. A kimutatások a következő felderítőerőket jelezték 1945 elején német területen:

– 1. felderítő-zászlóalj részei	Langau;
– 3. felderítő-tartalékpótszázad	Melkből útban Harkirchenbe;
– 24. felderítő-tartalékpótszázad	Altenfelder;
– 101. rádiófelderítő és
102. rádióhírszerző század	Schwarzenborn;
– 6. felderítő-törzspótszázad	Dürmleis (Hollabrunn);
– 3. felderítő-pótzászlóalj részei	Prainbach-Kirchen;
– 24. felderítő-törzspótszázad	12.b. Altenfelden;
– 6. felderítő-pótosztály (212 fő)	nem ismert;
– 3. felderítő-pótosztály (6 fő)	Hartkirchen.

A Magyar Vöröskereszt passauai irodái Ausztriában a 3. felderítő-zászlóalj (Prambachkirchen) és a Szent László felderítőosztály részeit (Scwardn) jelentették 1945. szeptember 13-án.⁵²

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CSIMA János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945). HM Központi Irattár, Budapest, 1961.
- GENCSY József főhadnagy: Az m. kir. kárpátaljai 1. honvéd hegyidandár. Magyar Katonai Szemle, 12. évfolyam, 3. negyedév, 1942.
- Harcászati Szabályzat, I. rész. M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1938.
- HL. 2. hds. I. b. 474/III. hdt. 40. IX. 4. sz. (Felderítő és hírszerző intézkedés).
- HL. A 2. hadsereg hadrendje 5. lapoldal.
- HL. Kárpát-csoport anyaga 1. doboz Számnélküli iratok I/1. csomó VIII. hadtest.
- HL. Vkf. Eln. 1. 1938/2687. I. fejezet. (Általános rendelkezések).
- HL. Vkf. Eln. 1. 1938/2687. II. fejezet. (Részletintézkedések).
- HL. Vkf. Eln. 1. 1938/3342. (1. sz. rep. feld. eredmény).
- HL. Vkf. Eln. 1. 1939/4061. 1. sz. betétív.
- HL. Vkf. Eln. 1. 1939/4065. (Harctudósítás).
- HL. Vkf. Eln. 1. 1939/5192.

⁵¹ SZABÓ Miklós: A magyar királyi honvéd légiőrszervezeti fejlődése 1941–1945. Hadtörténelmi Közlemények, 105. évfolyam 1. szám, 1992. március. p. 99.

⁵² CSIMA János: i. m. pp. 338–356., p. 357.

- HL. Vkf. Eln. 1. 1940/4408.
- HL. Vkf. Eln. 1. 1940/4479. (Repülőfelderítés eredménye).
- HL. Vkf. Eln. 1. 1942/4583. (Könnyű hadosztály bevezetése kapcsán).
- HL. Vkf. Eln. 1. osztály 1941/4855.
- HL. Vkf. Eln. 1. osztály 1941/4941.
- HL. Vkf. Eln. 1./a. 1938/18.000. 1. sz. melléklet.
- HL. Vkf. Eln. 1./a. 1938/2453. (Légierő vezető szerveinek átszervezése).
- HL. Vkf. Eln. 1./b. 1941/5161. (Tapasztalati jelentések).
- HORVÁTH Csaba: A felderítő-zászlóalj megjelenése a Magyar Királyi Honvédség hadrendjében. Új Honvédségi Szemle, 1995/1. szám. pp. 93–99.
- KÖLLEY Ernő ezredes: A felderítésről és a felderítő szolgálatról. Magyar Katonai Szemle, 10. évfolyam 1. negyedév, 1940.
- M. SZABÓ Miklós: A magyar királyi honvéd légiere a második világháborúban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1987.
- PÁLOSY János százados: A járőrszolgálatról. Magyar Katonai Szemle, 8. évfolyam 3. negyedév, 1938. pp. 7–70.
- PATAKY Iván – ROZSOS László – SÁRHIDAI Gyula: Légi háború Magyarország felett I. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992.
- PÉTERDI A. János: A volt M. Kir. I. Honvéd Önálló Távolfelderítő Repülőosztály vázlatos története. Magyar Szárnyak Évkönyve, 1978.
- SÁGVÁRI György – SOMOGYI Győző – SZABÓ Péter: Honvédhuszárok. A magyar királyi honvédlövasság, 1920–1945. TÍMP Kft. Kiadó, Budapest, 2001.
- SZABÓ Miklós: A magyar királyi honvéd légiere szervezeti fejlődése 1938–1941. Hadtörténelmi Közlemények, 104. évfolyam 2. szám, 1991. június. pp. 45–87.
- SZABÓ Miklós: A magyar királyi honvéd légiere szervezeti fejlődése 1941–1945. Hadtörténelmi Közlemények, 105. évfolyam 1. szám, 1992. március. pp. 6–110.
- SZABÓ Miklós: A magyar légiere kötelékeinek harci alkalmazása (1939–1945). Doktori értekezés. ZMKA, Budapest, 1986. pp. 106–107.
- SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945. Püldo Kiadó, Budapest, 2003.
- SZABÓ Péter: A 2. magyar hadsereg felszerelése és fegyverzete a frontra kivonulás idején. 1942. április–május. Hadtörténelmi Közlemények, 32. évfolyam 3. szám, 1985. pp. 616–642.
- TÓTH Sándor százados: A Horthy-hadsereg szervezete (1920–1944). II. rész. Hadtörténelmi Közlemények, 5. évfolyam 3–4. szám, 1958. pp. 64–98.

SOMKUTAS RÓBERT

FEJEZETEK A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI ÉS CSAPATFELDERÍTÉS TÖRTÉNETÉBŐL¹

A MAGYAR HADERŐ FELDERÍTŐ CSAPATAINAK KIALAKULÁSA (1945–1956)

A második világháború a vége felé közeledett. A szovjet csapatok már Magyarországon harcoltak, elérték a Dunát és megkezdték Budapest bekerítését.

Az 1944. december 22-én Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzetgyűlés (INGY) által megválasztott új antifasiszta kormány – az Ideiglenes Nemzeti Kormány (INK) – számára égető szükségként jelentkezett egy új, antifasiszta haderő felállítása. Az INK legsürgősebb feladatának tekintette, hogy szakítson a német szövetséggel és fegyverszünetet kössön a szövetséges hatalmakkal.²

Ennek megfelelően már december 28-án hadat üzent Németországnak, és kijelölte a fegyverszüneti tárgyalás delegációjának tagjait, akik Moszkvába utaztak. A tárgyalások eredményeként a *fegyverszüneti egyezményt 1945. január 20-án aláírták*, ezzel megvalósult Magyarországnak a fasiszta szövetségből való kilépése és átállása az Egyesült Nemzetek oldalára.³ A fegyverszünet aláírása egyben az INK nemzetközi jogilag történő elismerését is jelentette. Ezzel Magyarország elindult az ország szabadsága és nemzeti függetlensége visszaszerzésének útján.

Az új hatalmi szervek az átállást végrehajtották, de a fasizmus elleni harchoz szükséges katonai erővel még nem rendelkeztek. Ennek a fegyveres erőnek a létrehozásához adott tényleges lehetőséget a fegyverszünet aláírása.

AZ ÚJ, DEMOKRATIKUS MAGYAR HADERŐ MEGSZERVEZÉSÉNEK KEZDETI LÉPÉSEI, MAJD LÉTREHOZÁSA

A fegyverszüneti tárgyalások beindításával egyidejűleg létrehozták a Honvédelmi Minisztériumot (HM), amely megkezdte a semmiből az új demokratikus hadsereg megalakítását.

A vezető, irányító apparátus és a katonai közigazgatás területi szerveinek felállítása után *megindult az első magyar honvédhadosztály szervezésének előkészítése*. Ehhez azonban sem a személyi állomány, sem a fegyverzet és felszerelés nem állt rendelkezésre, így a HM illetékesei a Magyarországon harcoló 2. Ukrán Fronthoz fordultak kérésükkel. Igényelték, hogy a még hadifogságban lévő, de a demokratikus haderőben szolgálatot vállaló katonáállományt, illetve az új haderő felszereléséhez szükséges fegyverzetet és felszerelést adják át részükre.

Közben kiadták a HM állománytábláját, és előkészítették az INK toborzási felhívását is. A toborzótevékenységet azonban csak a szovjet csapatok által meghatározott hadműveleti záróvonalától keletre folytathatták, ami az európai háború befejezéséig nem változott. Az új haderő felállításának meggyorsítása érdekében februárban a különböző napilapokban hirdetményt tettek közzé, amelynek hatására számos volt tiszt, tiszthelyettes és polgári alkalmazott jelentkezett katonai szolgálatra.

¹ Készült SOMKUTAS Róbert: *Álcaruhában – Fejezetek a hadműveleti-harcászati és csapatfelderítés történetéből (1945–2000)* című könyve alapján. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.

² SZABÓ Éva (szerk.): *Felszabadulás*. 1944. szeptember 26. –1945. április 4. Szikra, Budapest, 1955. pp. 209–210.

³ Uo. pp. 210–211.

A felállítandó demokratikus hadsereg szellemének megfelelően módosították a régi szolgálati szabályzatot is, hogy az megfeleljen az új követelményeknek.⁴

A fent említett fegyverszüneti egyezmény alapján Magyarország jogosulttá vált önálló haderő – ezen belül nyolc nehézfegyverzettel ellátott gyaloghadosztály – felállítására, *de ez nem jelentett korlátozás nélküli felhatalmazást. Az egyezmény ugyanis azt szintén előírta, hogy: „A fegyverszünet egész időtartamára Szövetséges Ellenőrző Bizottságot létesítenek Magyarországon, amely a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság képviselőjének elnöksége alatt ellenőrizni fogja a fegyverszüneti feltételek végrehajtását. A Magyar Kormány és annak szervei kötelesek a Szövetséges Ellenőrző Bizottság minden, a fegyverszüneti egyezményből következő utasítását teljesíteni...”*⁵

Mindezzel összhangban az INK már a decemberi ülésén meghatározta, hogy a fegyverszüneti egyezmény által megengedett nyolc hadosztály közül egyet nagyon gyorsan megalakít és beveti a német csapatok ellen. Ennek mielőbb történő megvalósítására politikai okokból – a béketárgyalások minél jobb tárgyalási helyzetének megteremtése miatt – volt szükség. Ez azonban az idő múlásával egyre inkább már csak Magyarország érdeke volt.

A HM (szervezete 1945 január közepére kialakult) 1945 február 4-én adta ki az úgynevezett „A” hadrendet. A haderő felépítésében előjáró szervként egy hadsereg- és három hadtestparancsnokságot szerveztek alárendelt csapatokkal és közvetlen alakulatokkal, amelyek összlétszáma 18 ezer főt tett ki. Emellett harcoló csapatként nyolc, egyenként 14 ezer fős gyaloghadosztályt tartalmazott. A hátszági területi szervek, az egészségügyi intézetek, pótalakulatok, raktárak és egyéb szervezetek létszámát 40 ezer főben határozták meg. A tervezett „A” hadrend összlétszáma 170 ezer fő volt.⁶

Mint korábban láttuk, az INK átiratban fordult a szovjet kormányhoz, amelyben többek közt kérte „a fogságba esett magyar katonák fokozatos átadását” (tehát a teljes hadifogoly-állományt, akiket „igazoló eljárásnak” vetettek volna alá). Ekkor igényelték meg az első ütemben felállításra tervezett négy gyaloghadosztály és két hadtest részére szükséges fegyverzetet, harci technikai eszközöket; híradó, műszaki, egészségügyi, ruházati és egyéb felszerelési anyagokat.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottsága (SZEK) azonban nem járult hozzá a hadsereg- és hadtestparancsnokságok, illetve azok közvetlen csapatainak létrehozásához. A SZEK csak kisebb létszámú intézmények létrehozását engedélyezte.

A kért hadfelszerelést és hadianyagot az erre illetékes hatóság – a 2. Ukrán Front Zsákmányügyi Hivatala – nem volt képes biztosítani, de a januári moszkvai tárgyalások során egyébként is csak egy magyar hadosztály felállításáról volt szó. Egyértelművé vált tehát, hogy az új demokratikus magyar haderő felállítására erősen korlátozott anyagi készletek és személyi állomány állhattak csak az INK rendelkezésére.

Ezeknek a problémáknak a felismeréseként 1945 márciusában új állománytáblát adtak ki „B” hadrend néven.⁷ Ez az új szervezet már nem tartalmazott magasabbparancsnokságokat, illetve azok közvetlen csapatait és a hadosztályok állományát is 10 500 főre csökkentették. Hasonlóképpen redukálták a többi szervezet és intézmény számát is, így az új hadrend már csak 130–140 ezer fővel számolt.

⁴ Dr. SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 1/I. A magyar haderő újjászervezése 1944–1945. <http://szantomihaly.gportal>; letöltés: 2013.02.12.

⁵ SZABÓ (szerk.): i. m. pp. 226–228.

⁶ Dr. SZÁNTÓ: i. m.

⁷ Dr. SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 1/II. A magyar haderő 1944–1948 között. <http://szantomihaly.gportal>; letöltés: 2013.02.12.)

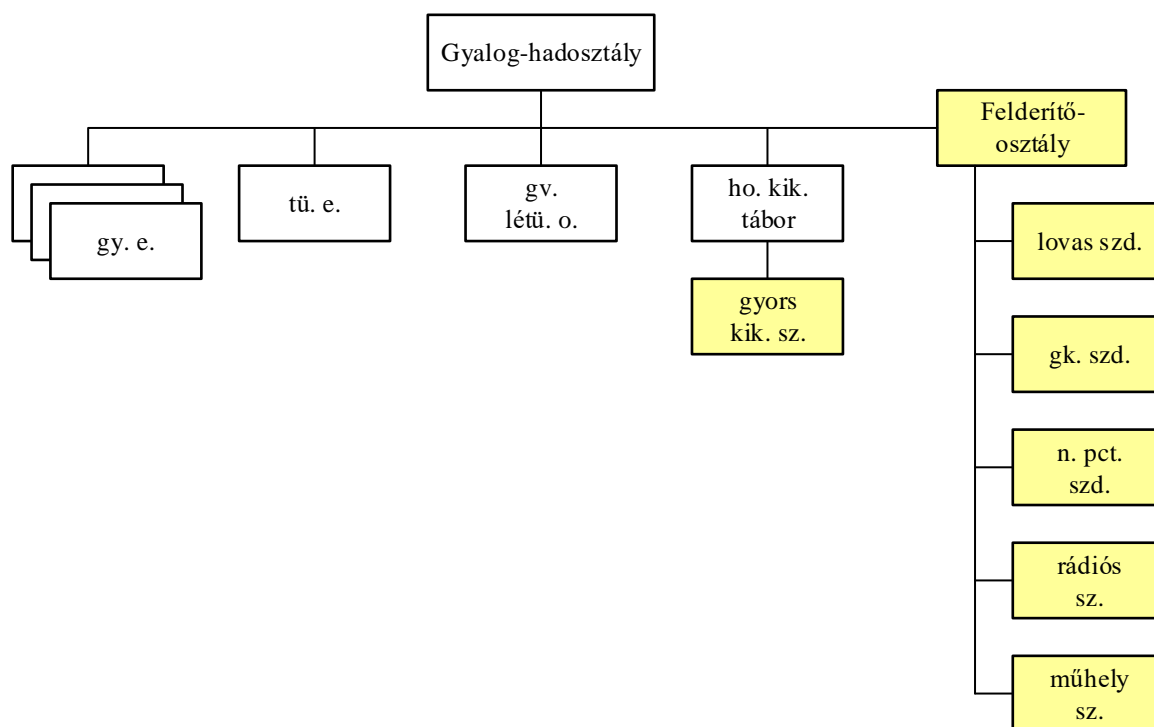
KÍSÉRLETEK A FELDERÍTŐERŐK LÉTREHOZÁSÁRA AZ ÚJ DEMOKRATIKUS HADSEREGBEN

A második világháború befejezése után életre hívott új, demokratikus haderő a Magyar Királyi Honvédség felderítőszolgálatának elveit örökölte meg. Ezek a korábbi szövetséges német haderő és a háború előtti, illetve alatti magyar haderő tapasztalatain alapultak. A háború befejezése a még meglévő felderítőcsapatok megmaradt részeit⁸ Magyarország határain kívül érte, ezért a demokratikus hadsereg számára nem állt rendelkezésre ilyen tapasztalatokkal rendelkező állomány vagy szervezet.

Az új, demokratikus haderő kialakításakor már számoltak a felderítőerőkkel,⁹ és a honvédelmi miniszter által 1945. február 4-én kiadott úgynevezett „A” hadrendben a hadosztályoknál egy felderítőosztályt állítottak be, *gyorscsapatok* megnevezés alatt.

A felderítőosztályban (ami a mai fogalom szerint zászlóalj) az osztályparancsnokság mellett egy lovasszázad, egy gépkocsizó század, egy nehéz páncéltörő szakasz, egy rádiós szakasz, egy műhelyszakasz volt szervezve. Az osztály összlétszáma 630 fő volt.

Ezen kívül még a hadosztály kiképzőtáborában terveztek egy gyorskiképző (felderítő-) szakaszt, amely a kiképzés mellett az állomány kiegészítését is biztosította.¹⁰

„A” hadrend szerinti hadosztály hozzávetőleges szervezete

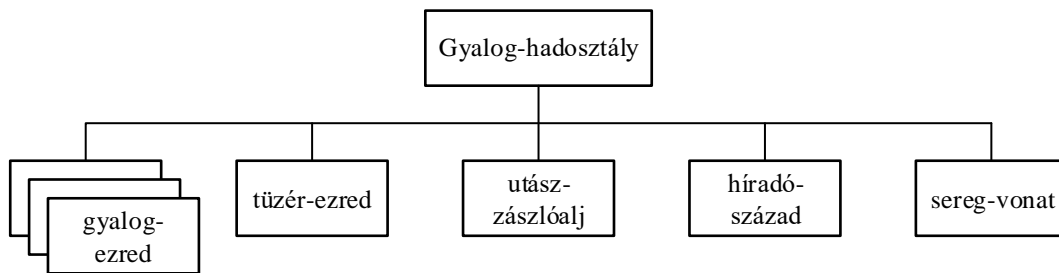
1945 márciusára a személyi állomány és az anyagi készletek csekély volta, illetve a SZEB korlátozó döntése egyértelművé tette, hogy az új magyar haderőt csak a márciusban kiadott „B” hadrend szerint lehet kialakítani. Az 1945 tavaszán felállított új gyaloghadosztályok szervezete is ezt a hadrendet tükrözte.¹¹ Ebből az új állománytáblából már hiányoztak a szervezetszerű felderítő- (gyors-) csapatok, ezért a felderítéssel kapcsolatos feladatokat a gyalogságnak kellett ellátnia.

⁸ DR. HORVÁTH Csaba: A magyar katonai felderítés története. A kezdetektől 1945-ig. Püldo Kiadó, Budapest, 2006. p. 207.

⁹ Uo. p. 208.

¹⁰ Uo.

¹¹ SZÁNTÓ Mihály: Az elfelejtett hadsereg. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999. pp. 42–45.

„B” hadrend szerinti hadosztály hozzávetőleges szervezete

A hadműveleti területre elvonult hadosztályok szervezetszerű felderítőalegységekkel nem rendelkeztek. Az itt tevékenykedő csapatok hadműveleti naplóiban csak a 16. gyalogezrednél fordul elő „felderítő cselekményről” szóló bejegyzés. Ezek szerint: „*Április 29-én ezt irták be a 16/II zászlóalj eseménynaplójába:*>> *Fekete Rezső hadnagy 15 kíséreléssel, hét hajtóval, hét kocsival és 14 lóval, nyílt parancs alapján, felderítő útra indult.<< Az út során diverzánsok elfogása volt a cél.*”¹²

Mivel az új demokratikus haderőben külön felderítőalegységek nem szerepeltek, a csapatok felderítőképzésének alakulását nyomon követni nem lehet egészen az új, szovjet típusú szervezet megjelenéséig.

Az 1947. február 10-i párizsi békeszerződés alapján a HM szervezési osztálya megkezdte a 70 ezer fős haderő felállításának kidolgozását. Ezt a létszámot az ország gazdasági helyzete, a katonai felszerelések és a harci-technikai eszközök hiánya miatt csak több évre elosztva tartották elérhetőnek. Mint korábban láttuk, az *első ütemben* (1947–1948) 23 504 fővel számoltak. Ennek megfelelően dolgozták ki az *első évre az új hadrendet*, amelyben a hadosztályok szervezetét jelentős mértékben bővítették.

A kidolgozott hadrend még a hagyományos magyar katonai szervezeten alapult, és megtalálható volt benne a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj is. Ennek szervezete a második világháborúban alkalmazott felderítő-zászlóalj/osztály felépítésére hasonlít: közvetlen alegységek (árkász-, távbeszélőszakasz), gépkocsizó lövészsorozat, közepesharckocsi-sorozat, motorkerékpáros század, huszársorozat és nehézfegyversorozat.¹³ A kormány azonban politikai és gazdasági megfontolások miatt nem vette figyelembe ezen igényeket, és ezért ezt a haderőfejlesztési tervet sem lehetett megvalósítani. Végül is 1947. július 23-án adták ki azt a rendeletet, amelyben a felvázolt haderő visszatért a korábban létrehozott („B”) hadseregszervezethez és attól alig tért el. Így ez ismét nélkülözötte a felderítő-zászlóaljakat is.

Mivel 1947 őszéig egyik párt sem számolt a hadsereg felhasználásával, ezért nem is tartották fontosnak annak fejlesztését. A politikai okok mellett az ország gazdasági helyzete és lehetőségei is szerepet játszottak a hadsereg fejlesztésének háttérbe szorulásában. Mindezekről függetlenül az 1947-re kialakított új hadrend az anyagi lehetőségek függvényében megteremtette egy továbbfejlesztésre lehetőség adó hadsereg kereteit.¹⁴

A HADERŐ VISSZAFEJLESZTÉSE

A Magyar Néphadsereg erőltetett fejlesztése, ami a népgazdaságra elviselhetetlen terheket rakott, 1953-ig tartott. 1953. január 1-jén az MN állománytáblájában rendszeresített létszám 210 412 fő volt. A létszáma a „hadrenden kívüli” (hadtáp-, műszaki, bányász-) csapatokkal együtt elérte a 218 224 főt. Ezek az adatok lettek a kiindulási alapjai a hadsereg létszáma csökkentésének.¹⁵

¹² KIS András: A 16. gyalogezred. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980. p. 22.

¹³ DR. HORVÁTH: i. m. p. 204.

¹⁴ DR. SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 1/III. A magyar haderő 1944–1948 között. <http://szantomihaly.gportal.net/oltoletas/> 2013.02.12.

¹⁵ BALLÓ István: Fejezetek a magyar katonai múlt történetéből. Hadtörténeli Intézet és Múzeum, Budapest, 2005. p. 102.

A HM 1953. évi tényleges költségvetése 9304 Mrd Ft-ról 1954-re 5737 Mrd Ft-ra csökkent. Az 1953-ban bekövetkezett létszámcsökkentés miatt 30 ezer fővel kevesebb újoncot hívtak be sorkatonai szolgálatra. A honvédelmi beruházások csökkenése miatt jelentős építőipari kapacitások szabadultak fel.¹⁶

A kormány által meghirdetett – korábban látott – 1953. július 3-i „új szakasz” programja alapján az új honvédelmi miniszter, Bata István altábornagy a már július 7-ére felterjesztette a HM haderőcsökkentési tervét, ami 160 094 fő békelétszámra redukálja az MN új szervezetét.¹⁷

A Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága 1953. július 22-i határozata ennek megfelelően konkrétan megszabta ennek a közel 25 százalékos csökkentésnek a részleteit. E szerint a hadsereg rendszeresített létszámát 6708 tiszttel, 8883 tiszthelyetessel, 6699 tiszti iskolai hallgatóval és növendékkel, 29 970 honvéddel, valamint 2206 polgári alkalmazottal – összesen 54 466 fővel kellett csökkenteni. A HM haderőcsökkentési tervét az MDP KV még aznap jóvá is hagyta.¹⁸ A több mint félszázezres létszámcsökkentésnek a várható hatásait előzetesen azonban nem vizsgálták meg, így egy átfogó hadseregszintű elgondolás kialakításáról sem lehetett szó.

A terv a szárazföldi csapatok vonatkozásában jelentős csökkentéseket írt elő. A feladat végrehajtásával a hadsereg történetének mindeddig legnagyobb átszervezését hajtották végre. 63 alakulat települt át új helyőrségbe, a tisztikar 25%-a (7828 fő) került új beosztásba, 3583 fő tisztet helyeztek tartalékállományba!¹⁹ 1953-ban az állomány 34,7%-át helyezték át más helyőrségbe.²⁰

A hadseregcsökkentés teljes időszaka alatt (1953. november 15. – 1956. október 23. között) 12 322 tisztet szereltek le, és a hadsereg összlétszáma 120 000 főre csökkent.²¹ A leszervezések következtében „hirtelen” 14 laktanya vált teljesen üressé, (ezek közül több csak előtte egy-két éve épült), 27 laktanyában pedig több épület is megüresedett.

A csökkentések valós tartalmát legjobban akkor láthatjuk meg, ha annak részleteit a fontosabb fegyvernemekre és szakcsapatokra gyakorolt hatását vizsgáljuk. A lovasság teljes állománya megszűnt, ami tulajdonképp segítség is lehetett volna a korszerűsítések bevezetéséhez. A tüzérséget több mint 4000 fővel (23,8%-kal) csökkentették, és jelentős mértékben visszafejlesztették a szervezeteket. A műszaki és híradócsapatoknál is hasonló jellegű (20%) változásokat írtak elő. A karbantartó és kiszolgáló csapatok létszámát is 15–20%-kal csökkentették. A lövészcsapatoknál 14 329 fős (19,2%-os) csökkentést írtak elő. A nagy nehézségek árán felállított páncéloscsapatoknál, ami a korszerű hadviselés és a továbbfejlesztés fontos sarokkövét képezhetett volna, 17,7%-os (4397 fős) „vesztés” okoztak ezek az intézkedések. Igaz, ha figyelembe vesszük a páncéloscsapatok 1953. július 1-jei feltöltöttségi mutatóját, akkor a különböző típusú eszközökből (nehéz harckocsi, közepes harckocsi, 76 és 122 mm rohamlöveg) mindösszesen a szükséges 1028 darabból csak 578 eszköz állt rendelkezésre, ami 56,2%-os mennyiséget jelentett. A katonai tanintézetek növendéki létszámát – figyelembe véve a következő évek haderőcsökkentési tendenciáját – 50%-kal, az iskolák kiszolgáló állományát mintegy 30–40%-kal csökkentették.

Figyelembe véve a kisebb-nagyobb szervezési módosításokat, a csapatfelderítő kötelékek 35–45% veszteséget szenvedtek akkor, amikor a felderítés mint új képesség a fejlődését a nulláról kezdte el meg 1949-ben.

¹⁶ Uo. p. 69.

¹⁷ Uo. p. 103.

¹⁸ CSENDES László – GELLÉRT Tibor: Háborútól a forradalomig. MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, Budapest, 1994. p. 133.

¹⁹ Uo. p. 128.

²⁰ BERKI Mihály: Hadsereg vezetés nélkül. Magyar Média, Budapest, 1989. p. 20. Ez a szám 1954-ben 38,8%, 1955-ben pedig 41,7%-ra emelkedett.

²¹ CSENDES–GELLÉRT: Háborútól... pp. 153–154.

A továbbiakban a szárazföldi csapatok lövész-, harckocsi- és felderítőcsapatait tárgyalom részletesen (ahol csapatfelderítő erők voltak rendszeresítve), de nem térek ki a tüzér-, műszaki és vegyvédelmi csapatokkal, illetve a légi erővel kapcsolatos kérdésekre, annak ellenére, hogy részükre is fontos feladat volt a felderítés végrehajtása.

A létszámcsökkentés végrehajtását az alábbi négy ütemben tervezték végrehajtani:

- 1. ütem: 1953. szeptember 1. – december 1.
- 2. ütem: 1954. október 1. – december 1.
- 3. ütem: 1955. november 17. – december 1. és
- 4. ütem: 1956. október 1. – december 1. de ez már nem fejeződött be az októberi események miatt.²²

A létszámcsökkentés végrehajtásának 1. üteme (1953. szeptember 1. – december 1.)

A HM 00900/53 sz. rendelet alapján a lövészalakulatok állományát alapvetően a szervezeti keretek megtartásával módosították.²³

A kecskeméti 3. lövészhadtest (Pf. 7115) összlétszáma – alapvetően a három alárendelt lövészadosztály létszámának azonos mértékű mérséklésével – 3000 fővel csökkent. A Székesfehérváron lévő 6. lövészhadtest (Pf. 4815) létszáma a „B” típusú lövészadosztályainak felfejlesztése miatt azonban 6000 fővel növekedett! A budapesti 9. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 1717) alárendeltségébe tartozó „magyar huszárság”, a nyíregyházi 1. lovashadosztály-parancsnokság (Pf. 5951) alárendeltjeivel: a miskolci 22. lovasezreddel (Pf. 5151), a nyíregyházi 51. lovasezreddel (Pf. 5115), valamint a debreceni 60. lovasezreddel (Pf. 5090) együtt 1953. október 15-től megkezdte felszámolását. A „hadosztálynyi” lovasságból létrehozták az 1. önálló lovasezredet²⁴ Miskolcon, ahová betagozódottak a korábbi ezredek osztályokra apadt megmaradt részei. Ezáltal 2300 fős „megtakarítást” értek el a tervezők. Az átszervezést követően az 1. lovashadosztály-közvetlen lovas felderítőszázada Nyíregyháza helyőrségben 23. lovas felderítőszakasz (Pf. 5060) hadrendi névvel szerepelt megszűnéséig. A hadtest a megszűnt lovashadosztály helyett átvette a békéscsabai „B”-típusú 8. lövészadosztályt (Pf. 2535), azonban emiatt a hadtest összlétszáma mégis 600 fővel növekedett.

A 11. gépesített hadtestparancsnokság (Pf. 9537) alárendeltjeinek számát is csökkentették. Megszüntették az esztergomi 7. gépesített hadosztályparancsnokság (Pf. 6417) alárendeltségébe tartozó tatai 37. gépesített ezredet (Pf. 2483), amelyet egy évvel korábban keretalakulatként állítottak fel. Felszámolták a 18. páncélosadosztály-parancsnokság (Pf. 1394) alárendeltségében lévő verpeléti 48. közepesharckocsi-ezredet (Pf. 2965), amelyet szintén a megelőző szervezési időszakban állítottak fel. Megszűnt a 11. gépesített hadtestközvetlen 2. felderítő-zászlóalj (Pf. 4125), amelyet közel egy évvel korábban állítottak hadrendbe Táborfalván.

Felszámolták az MN Páncélos Parancsnokság-közvetlen sárbogárdi 17. önálló harckocsi-rohamlöveg ezredet (Pf. 9935) is.²⁵

1953. december 1-jével átszervezték a Honvédelmi Minisztériumot is, aminek lényege, hogy a IV. (hírszerző) Főcsoportfőnökség egyik része a Vezérkarfőnökség állományába került át 2. Csoportfőnökség elnevezéssel (a másik része a BM-hez került), illetve a Lövész Harckiképzési Csoportfőnökség új elnevezése Harckiképzési és Testnevelési Csoportfőnökség lett.²⁶

²² CSENDES–GELLÉRT: Háborútól... pp. 134–164.

²³ BALLÓ: i. m. p. 104.

²⁴ HNYTL – HIM KI 1/45/76 974/76/1

²⁵ Uo. p. 98.

²⁶ DR. SZÁNTÓ (2./I.): i. m.

A létszámcsökkentés végrehajtásának 2. üteme (1954.október 1. – december 1.)

1954-ben – a létszámcsökkentéssel párhuzamosan – megkezdődött a hadsereg bizonyos mérvű korszerűsítése is. Ehhez a második világháborúban alkalmazott gépesített csapatok részére kiadott szovjet szabályzatokat vették alapul. A „Nagy Testvér” által megszabott gépesítési követelmények megvalósítását is elkezdték a lóvontatás helyett a Csepel típusú tehergépkocsi rendszerbe állításával, valamint erőfeszítések történtek a vezetés korszerűsítésének előkészítésére.²⁷

A HM. 001400/54 sz. rendelete alapján²⁸ tovább folytatódott a hadsereg átszervezése, létszámának csökkentése. A hadsereg létszáma az év végére 151 265 főre csökkent, és 2843 tisztet távolítottak el az év folyamán.²⁹

Az átszervezéseknek kettős célkitűzése volt: egyrészt létrehozni egy gépesített lövészhadosztályt, másrészt a 9. hadtest jelentős mértékű megerősítése a felszámolt 11. gépesített hadtest egyes egységeinek átadásával, illetve többi lövészalakulat terhére.

A változások bevezetésével igyekeztek a meglévő struktúra minőségi javítására. A hadtestek közötti átalárendelésekkel és a csapatok helyőrségek közötti átcsoportosításával elérték, hogy a harcoló csapatok vonatkozásában a 3. és a 9. lövészhadtestek állománya két-két lövész- és egy gépesített hadosztályból, a 6. lövészhadtest pedig két lövészhadosztályból és egy önálló gépesített ezredből állt.

Az őszi szervezés során 1954. november 1-jével megszűnt a budapesti 11. gépesített hadtestparancsnokság (Pf. 9537). Egységeit átcsoportosították a lövészhadtestekhez, a megszüntetett egységek fegyverzetét és felszerelését átcsoportosították, a lövészhadosztályok kiegészítésére használták fel.

1954. október 7-étől a Gyöngyös helyőrségben diszlokáló, korábban a hadtest alárendeltségébe tartozó 18. páncélos hadosztály (Pf. 1394) mint önálló magasabbegység az MN Páncélos Parancsnokság közvetlen alárendeltségébe került.

A HM-alárendeltségű szárazföldi erőket az alábbi szervezetekbe vonták össze:

A kalocsai 12. és a kiskunfélegyházi 27. lövészhadosztály-parancsnokságok változatlan állománnyal a kecskeméti 3. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 7115) alárendeltségében maradtak. A kecskeméti helyőrségben lévő harmadik hadosztálya új hadrendi megnevezéssel 5. gépesített lövészhadosztály (Pf. 2918) lett. Az alárendeltek megnevezése is megváltozott, de az eredeti helyőrségeikben maradtak. Így Kecskeméten a 12. gépesített lövészezred (Pf. 2872), Kiskőrösön a 19. gépesített lövészezred (Pf. 1342) és Szabadszálláson a 49. gépesített lövészezred (Pf. 2563). Szabadszálláson hagyták a harcokocsizókat 16. harcokocsiezred (Pf. 2248) megnevezéssel, és ebbe a magasabbegységbe átalárendelték a korábban önálló kalocsai 24. nehézharckocsi-rohamlöveg ezredet (Pf. 8371). A hadosztály közvetlen felderítőalegysége átdiszlokált Szabadszállásra, és a továbbiakban mint 2. felderítő-zászlóalj (Pf. 1739) szerepelt a hadrendben.

A székesfehérvári 6. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 4815) átadta a 9. lövészhadtestnek a pápai 32. lövészhadosztály-parancsnokságot (Pf. 1095), „cserébe” alárendeltségébe került a felszámolt gépesített hadtesttől az esztergomi 7. gépesített hadosztályparancsnokság (Pf. 6417) alárendeltjeivel együtt. Továbbra is alárendeltségében maradt a kaposvári 17. lövészhadosztály (Pf. 7203) és a keszthelyi 9. lövészhadosztály (Pf. 5471).

²⁷ CSABAI Károly – MÓRICZ Lajos: Tények és adatok az 1945 és 1955 közötti évek magyar hadtörténetéhez. Hadtudomány, 1991/1. szám. p. 70.

²⁸ GAZSÓ Imre nyá. ezds.: Az MH szárazföldi csapatainak békehadrendje. Az összfégyvernemi, a harcokocsizó és a tüzércsapatok parancsnokainak megnevezésével 1945-től 1990-ig. MH Szárazföldi Parancsnoksága, Székesfehérvár, 2003. p. 53.

²⁹ CSENDES–GELLÉRT: Háborútól... p. 137.

1954. október 19-ével megszűnt a nyíregyházi 4. lövészadosztály (Pf. 8317). Ebben a hónapban a mezőtúri 35. lövészadosztály (Pf. 1548) is megkezdte a felszámolást, megmaradt alárendeltjei átcsoportosítását és átadását. Mindkét magasabbegység a budapesti 9. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 1717) állományába tartozott. A hadtest helyettük átvette a pápai 32. lövészadosztályt (Pf. 1095) és a békéscsabai 8. lövészadosztályt (Pf. 2535), amelyeket a megszűnt alakulatok állományából és technikájából feltöltöttek. Ugyancsak megszűnt az 1. lovasezred és az ejtőernyős-zászlóalj is.

A fenti változásokkal összhangban a hadosztályközvetlenek sem kerülhették el sorsukat. Felszámolták Nyíregyházán a 4. lövészadosztály-közvetlen 20. felderítőszázadot (Pf. 2530.), Mezőtúron a 35. lövészadosztály-közvetlen 40. felderítőszázadot (Pf. 2530.) és Nyíregyházán az 1. lovasezred alárendeltségében megmaradt 23. felderítőszakaszt (Pf. 5060).

A csapatfelderítést vezető felső szintű szervek sem kerülhették el sorsukat. A nemzetközi helyzet enyhülésével (Tito már nem „láncos kutya”) a felderítés szerepe is jelentősen csökkent.

Az 1954 őszi átszervezésnek a Magyar Néphadsereg Vezérkara Önálló Csapatfelderítő Osztálya is „áldozatul” esett, és ezzel átmenetileg (1957-ig) a Honvédelmi Minisztérium szintjén nem volt önálló irányító szerve a csapatfelderítésnek. Annak érdekében, hogy mégis „valaki” foglalkozzon a még meglévő csapatfelderítő alegységekkel, a HM Harckiképzési és Testnevelési Csoportfőnökség szervezetében létrehozta egy négy főből álló Csapatfelderítő Osztályt, aminek vezetője Tóth Gábor százados lett, beosztottjai pedig Ecetes József, Orosi Mátyás és Géczy József főhadnagyk voltak. Az osztály a korábbihoz képest jóval korlátozottabb szakirányítási feladatokat az 1956-os eseményekig végezte.³⁰

1954-ben módosították a terminológiát, és a „fegyvernemi parancsnokok” megnevezés helyett a „fegyvernemi főnökök” kifejezést vezették be, ekkor vezették be a „felderítőfőnök” megnevezést is.³¹

A létszámcsökkentés végrehajtásának 3. üteme (1955. november 17. – december 1.)

Az 00700/55. sz. rendelet által előírt változtatások november 17-ével kezdődtek meg, és összesen 20 000 főt érintettek. Az 1955. évi őszi átszervezés kapcsán több mint 9000 tiszt került új beosztásba, az év végéig pedig közel 4100 hivatásos katonát helyeztek tartalék-, illetve nyugállományba.

A budapesti 9. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 1717) alárendeltségében maradt a 8. lövészadosztály (Pf. 2353) és alárendeltjei, a 32. lövészadosztály-parancsnokságot és alárendeltjeit viszont át kellett adnia a 6. lövészhadtest-parancsnokságnak. Helyette „cserébe” átvette a kiskunfélegyházi 27. lövészadosztály-parancsnokságot (Pf. 3519) alárendeltjeivel együtt. A hadtesthez szervezték a rendelet alapján Gyöngyösön a 18. páncélosadosztály (Pf. 1394) átszervezésével kialakított 4. gépesített hadosztályparancsnokságot (Pf. 1394), amely megkapta a jogelőd magasabbegység alárendeltjeit, illetve kiegészült a korábban a 9. lövészadosztály-parancsnokság alárendeltségébe tartozó nyíregyházi ezreddel, 52. gépesített lövészezred (Pf. 8529) néven. 1955. november 29-ével felszámolták a hadosztályközvetlen 12. felderítő-zászlóaljat (Pf. 1183) is.

A kecskeméti 3. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 7115) alárendeltségében maradt a kalocsai 12. lövészadosztály-parancsnokság (Pf. 1709). A hadtest Kecskeméten elhelyezett hadosztálya az 5. gépesített hadosztályparancsnokság (Pf. 2918) megnevezést kapta. Alárendeltjei közül az ugyancsak a kecskeméti elhelyezésű 12. gépesített lövészezrednek maradt meg a neve, a többi egység visszakapta a „lövészezred” megnevezést. Harmadik magasabbegysége az előző időszakban a székesfehérvári 6. lövészhadtest-parancsnoksághoz tartozott, mint a kaposvári 17. lövészadosztály-

³⁰ A (csapat-) hadműveleti és harcászati felderítő szolgálat honvédelmi minisztérium szintű szakirányításának története (1949-1972-ig). MNVK 2. Csoportfőnökség, 1983, Nyt. szám: 700/091 – KFH Múzeum, pp. 9–10.

³¹ GAZSÓ: i. m. p. 53.

parancsnokság (Pf. 7203), amelynek alárendeltjei közül a kaposvári 26. lövészezredet kicserélték a Lenti helyőrségben állomásozó 32. lövészezreddel (Pf. 7756), a többi: a nagyatádi 14. lövészezred (Pf. 7462) és a nagykanizsai 29. lövészezred (Pf. 7314) maradtak az alárendeltségében.

Az új szervezési rendelet szerint a székesfehérvári 6. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 4815) alárendeltségébe tartoztak az esztergomi 7. gépesített hadosztályparancsnokság (Pf. 6417), a 9. lövészhadtest-parancsnokságtól átvett pápai 32. lövészhadosztály-parancsnokság (Pf. 1095) és a keszthelyi 9. lövészhadosztály-parancsnokság (Pf. 5471), amelynek állományába került a kaposvári 26. lövészezred (Pf. 5608) a fentebb említett csere miatt. Az új szervezetre való átállás során felszámolták a 7. gépesített hadosztály esztergomi 37. gépesített (keret-) ezredét (Pf. 2483), valamint a korábban a 18. harckocsihadosztályhoz tartozó 48. közepesharckocsi-ezredet (Pf. 2965).

A létszámcsökkentés végrehajtásának 4. üteme (1956. október 1. – december 1.)

Az MDP KV 1956. március 12–13-án megtartott ülésén a honvédelmi miniszter büszkén számolt be arról, hogy a létszámcsökkentés minőségi változást eredményezett – ami az adatok tükrében eléggé kétségbe vonható. A túlzottan optimista álláspontjával szemben állt Hegedűs András miniszterelnök, aki szerint a katonai kiadások, a hadsereg létszáma tovább már nem csökkenthető, sőt a hadsereg felszerelése a kor követelményei megkívánta modern technikával még további anyagi források mozgósítását igényelné.

Ez valószínűsíthetően az előző évben megalakult Varsói Szerződés (azaz a szovjet katonai vezetés) által a Magyar Néphadsereggel szemben támasztott igények és követelmények fényében hangozhatott el.

Az egyre feszültebb belpolitikai helyzetben tovább folytatódtak az őszi átszervezés munkái. Végrehajtásukat 1956. október 1. és december 1. között tervezték végrehajtani. A terv szerint a haderő létszámát újabb 15 ezer fővel, közöttük 4000 tiszttel kellett csökkenteni, másrészt alapvetően módosítani tervezték a csapatok vezetési rendjét is.

1956. október 10-én kiadták a vezérkari főnök 00888/56. számú szervezési intézkedését, ami elrendelte a szárazföldi csapatok újbóli átrendezését, azon belül is megkezdődött a – korábban már kifogásolt – vezetési struktúra megoldásaként a 4. hadsereg-parancsnokság (Pf. 5475) felállítása.

A hadsereg-parancsnokság felállításának az volt a célja, hogy az addig a Honvédelmi Minisztérium által betöltött katonai vezetői feladatokat átvegye, és közvetlen irányításával egyszerűsítse a vezetést, valamint – feltételezhetően felhasználva az 1955-ben a szovjet csapatokkal végrehajtott frontparancsnoki, illetve az 1956 nyarán végrehajtott szovjet, román, magyar törzsvezetési gyakorlatok tapasztalatait³² – megfelelni a Varsói Szerződés (VSZ) elvárásainak.

A tervek szerint a 4. HDS alárendeltségébe tartoztak volna a 3. és a 6. lövészhadtestek. A parancsnokságot Budapesten állították fel Uszta Gyula altábornagy parancsnoksága alatt, törzsfőnöke Kovács Imre vezérőrnagy volt. A 4. Hadsereg törzsébe egy felderítőalosztályt állítottak be. A HDS felderítőfőnökének Nádasi Károly alezredest nevezték ki, a tájékoztató alosztály vezetője Dombrádi Gyula százados lett. (Ez a szervezet azonban a forradalmi megmozdulások következtében, majd azt követően egy ideig nem az „összfegyvernemi hadsereg-parancsnokság” feladatát látta el valójában, hanem az MN újjászervezését, a karhatalmi szervezetek irányítását végezte. 1957 tavaszán – a HM és az MNVK újjászervezésének befejeztével – a hadsereg-parancsnokság mint szervezet formálisan is megszűnt.)

Októberben azonban még – a terveknek megfelelően – megkezdték a katonai szervezetek számának csökkentését.

³² Uo. p. 344.

Az alakulatok felsorolása során a csapatfelderítéshez kapcsolódó összefgyvernemi és felderítőkötélékeket említem meg. Megszüntették a 9. lövészhadtest-parancsnokságot (Pf. 1717), és alárendeltjei közül felszámolták a 4. gépesített lövészhadosztályt (Pf. 8317), a 27. lövészhadosztályt átvette a 3. lövészhadtest. A harmadik összefgyvernemi magasabbegysége pedig a 8. önálló lövészhadosztály-parancsnokság (Pf. 2353) HM-közvetlen alárendeltségbe került. A hadosztály alárendeltségébe tartozott a debreceni 48. lövészezred (Pf. 8736), a nyíregyházi 52. gépkocsizó lövészezred (Pf. 8529), a hódmezővásárhelyi 62. lövészezred (Pf. 4228) és az 52. harcokcsiezred (Pf. 2540) Mezőtúron. A hadosztályközvetlen 50. felderítőszázad (Pf. 9058) Hódmezővásárhelyen állomásozott. Ugyancsak HM-közvetlen egység lett az abasári 44. közepesharcokcsi-ezred (Pf. 1927).

A 3. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 7115) alárendeltségébe tartozott a 17. és a 27. lövész-, valamint az 5. gépesített hadosztály. A korábban az alárendeltségében lévő 12. lövészhadosztály megszűnt, a hadtest alárendeltségében lévő magasabbegységek az alábbi egységeket irányították: a kaposvári 17. lövészhadosztály-parancsnokság (Pf. 7203) összefgyvernemi alárendeltjei, a nagyatádi 14. lövészezred (Pf. 7462) és a nagykanizsai 29. lövészezred (Pf. 7314), valamint az ebben a szervezési időszakban „visszakapott” kaposvári 26. lövészezred (Pf. 5608), a 42. harcokcsiezred (Pf. 7290), valamint az 57. felderítőszázad (Pf. 7842) Kaposvár helyőrségben.

A kiskunfélegyházi 27. lövészhadosztály-parancsnokság (Pf. 3519) alárendeltjei voltak a bajai 25. lövészezred (Pf. 2760), a kiskunmajsai 31. lövészezred (Pf. 3343), a kiskunhalasi 37. lövészezred (Pf. 1772) és a bajai 43. harcokcsi-rohamlöveg ezred (Pf. 1132), valamint a hadosztályközvetlen 8. felderítőszázad (Pf. 3847) Kiskunfélegyháza helyőrségben.

A kecskeméti 5. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (Pf. 2918) alárendeltségébe tartozott a 12. gépkocsizó lövészezred (Pf. 2872) Kecskeméten, a 19. gépkocsizó lövészezred (Pf. 1342) Kiskőrösön, a szabadszállási 16. harcokcsiezred (Pf. 2248) és a 24. nehézharcokcsi-ezred (Pf. 8371), valamint a Kecskemét helyőrségben elhelyezett 2. felderítő-zászlóalj (Pf. 1739).

A székesfehérvári 6. lövészhadtest-parancsnokság alárendeltségében marad a 9. és a 32. lövészhadosztály, valamint a 7. gépkocsizó lövészhadosztály. A hadtest alárendeltségében lévő hadosztályokhoz az alábbi (részünkre) fontosabb egységeket szervezték: a keszthelyi 9. lövészhadosztály (Pf. 5471) alárendeltségébe tartozott a Lenti helyőrségben lévő 32. lövészezred (Pf. 7756), a zalaegerszegi 33. lövészezred (Pf. 5129), a tapolcai 38. lövészezred (Pf. 5097) és a 27. harcokcsi ezred (Pf. 5531), valamint a hadosztályközvetlen 6. felderítőszázad (Pf. 5833) Keszthely helyőrségben. A pápai 32. lövészhadosztály (Pf. 1095) állományába tartozott a 75. lövészezred (Pf. 7093) Veszprémben, a 90. lövészezred (Pf. 7071) Győrben, a 94. lövészezred (Pf. 1057) Pápán, a tatai 31. harcokcsiezred (Pf. 9935) és a 39. felderítőszázad (Pf. 2031) Pápán. Az esztergomi 7. gépesített hadosztály (Pf. 6417) alárendeltségébe tartozott a piliscsabai 8. gépkocsizó lövészezred (Pf. 6201), az aszódi 15. gépkocsizó lövészezred (Pf. 6671), az egri 6. gépkocsizó lövészezred (Pf. 1581), az esztergomtábori 33. harcokcsiezred (Pf. 6581) és a hatvani 26. harcokcsiezred (Pf. 1719), valamint az Esztergomban elhelyezett 83. felderítő-zászlóalj (Pf. 6324).

A hadsereg az 1953–1956 között végrehajtott drasztikus létszámcsökkentések hatására mintegy 120 000 főre apadt, amiből több mint 24 000 fő tiszt – akik közül közel ezer főnek a leszerelése folyamatban volt.

Tény, hogy az átszervezés miatt a magyar haderő képességei (mozgékonyosság, tüzerő) jobban csökkentek, mint azt a végrehajtott változtatások szükségessé tették volna.

Ebben az átszervezésektől, átalárendelésektől és átcsoportosításoktól terhes időben a parancsnoki állomány egy jelentős részének az átszervezés egzisztenciális, parancsnoki és sok esetben munkamegszűnési gondokkal is járt. A hadseregnek ebbe a feszültségekkel teli állapotába robbantak be az egész ország gondjait és panaszait felvető forradalmi események, amelyek a megindult átszervezési folyamatot elemi erővel söpörték el.³³ *Az utolsó ütem végrehajtása így 1956. október 24-én félbeszakadt, nem fejeződött be!*

³³ KOLLEGA Tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. században. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/80.html>; letöltés: 2013.07.04.

A CSAPATFELDERÍTŐ ERŐK ÚJJÁSZERVEZÉSE (1957–1970)

Magyarország a forradalom után

Az ország – ismételt – szovjet megszállása után a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetése és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány (FMPK) egyértelműen kinyilvánította a „szocialista táborhoz”, valamint a Varsói Szerződés Szervezetéhez való tartozását, valamint hűségét. Ennek szellemében tárgyalta a magyar kormányküldöttség a 1957. márciusi moszkvai látogatásán is. A tárgyaló felek a bonyolult nemzetközi helyzetre hivatkozva megegyeztek abban, hogy az 1955-ben aláírt szerződés alapján a szovjet csapatok „ideiglenesen” Magyarországon tartózkodhatnak. A megkötött egyezmény rögzítette az itt-tartózkodásuk idejére a szovjet csapatok jogi és gazdasági helyzetét, s annak feltételeit.

Magyarország elindult a konszolidáció lassú, göröngyös útján. A már 1956. november elejétől folyamatosan létrehozott karhatalmi alakulatok is ezt kívánták biztosítani. 1957. február 12-én az Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága (MSZMP IKB) határozatot hozott egy 30 ezer főre tervezett létszámú Munkásőrség felállításáról, amelynek parancsnoki állománya jelentős részét az ide áthelyezett honvédtisztek adták. Ezt a folyamatot azonban jelentős mértékben gátolták és bizonytalanná tették a forradalmi eseményben részt vevő politikusok, katonák és civilek ellen indított felülvizsgálatok, letartóztatások és bírósági ítéletek.

A polgári és katonai bíróság által 1956. november 4-től 1957. július 31-ig tartó időszakban elsőfokú eljárás során a közbűntett miatt elítéltek száma 28 601 fő volt. Ebből politikai (népköztársaság elleni) büntettek miatt 6321 főt ítélték el. Ebből 70 főt halálbüntetésre, 2332 főt egy év feletti és 3581 főt egy év alatti börtönbüntetésre, 100 főt pénzbüntetésre, 20 főt javító-nevelő munkára és 218 főt próbára bocsátásra (fegyelmező zászlóalj) büntetésre ítélték.³⁴

A haderó „újraélesztése”

Az 1956-os események következtében a Magyar Néphadsereg létszáma közel egyharmaddal csökkent. 1957. január 1-jén a hadsereg összlétszáma 43 076 fő volt. Ennek oka az volt, hogy a szovjet csapatok beözönlése után nagyon sok alakulat légénységi állomány szétszéledt, a katonák hazamentek.³⁵ Ekkor 16 776 tiszt szolgált a hadseregben, de ebből még az előző év végén 7500 fő a karhatalomba került. A karhatalom létszáma az év elejétől fokozatosan emelkedett, ahogy létrehozták a különböző helyőrségekben a karhatalmi alakulatokat (ahol nem csak honvédtisztek szolgáltak!). 1957. április végére a létszám elérte a közel 18 ezer főt.³⁶ Azok a tisztok, akik továbbra is a hadseregben akartak szolgálni, kötelező volt aláírniuk a „Tiszti nyilatkozatot”, ami – az akkori vezetés szerint – egyben elkötelezettséget is jelentett az FMPK mellett. A különböző források alapján megállapítható, hogy közel 7000 tiszt nem írta alá ezt a „kötelezvényt”.³⁷

Ebben az időben a hadsereg újjászervezése nem volt központi politikai kérdés. Az ország védelmét a párt- és állami vezetés az országban állomásozó szovjet csapatoktól, illetve a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőitől várta. Arról nem is beszélve, hogy a forradalom és az azt követő események alatt a hadsereget mintegy 1,5 milliárd Ft-nyi kár érte,³⁸ és működőképessége érdekében történő visszapótlása lehetetlen lett volna az adott gazdasági, politikai helyzetben. Az új kormány legfontosabb politikai célkitűzései között szerepelt a gazdasági élet mielőbbi helyreállítása és a dolgozók életszínvonalának emelése, továbbá az életkörülmények stabilizálásával az ország konszolidációjának mielőbbi elérése. Éppen ezért szűkítették a hadsereg funkcióit is, hogy a katonai költségvetést alacsony szinten tarthassák. Erről többször is folytattak megbeszéléseket és

³⁴ CSENDES László – GELLÉRT Tibor: Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990. HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály, Budapest, 1993. pp. 205–206.

³⁵ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 203.

³⁶ Uo.

³⁷ CSENDES László: Hadseregtörténet 1945–1998. Tények és adatok. Új Honvédségi Szemle, 1998, Különszám, p. 62.

³⁸ M. SZABÓ Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1955–1960. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007. p. 43.

egyeztetéseket a szovjet vezetőkkel, majd a tárgyalásoknak megfelelően kezdték meg a haderő átalakítását.

1957. február 20-án kiadták a HM első helyettesének 011. számú parancsát, ami jelentős változásokat hozott az MN katonai felső vezetésében. Gyakorlatilag egy teljesen új vezetői állomány lépett a színre, ezzel lehetővé vált, hogy a dr. Münnich Ferenc által vezetett, ideiglenesen működő Fegyveres Erők Minisztériumának megszüntetésével egy időben a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium újra megkezdhesse önálló működését.³⁹

A Honvéd Vezérkar főnöke (HVKF) a február 20-án kinevezett Ugrai Ferenc vezérőrnagy lett. Az újjászervezett vezérkar a munkáját március 1-jével kezdte meg, s ezzel egyidejűleg megszűnt a 4. Hadsereg-parancsnokság, ami – a létrehozása eredeti céljától eltérően – az átmeneti időszakban alapvetően a karhatalom megszervezésével és a megmaradt csapatok irányításával volt elfoglalva. Az Elnöki Tanács március 9-én nevezte ki Révész Géza vezérezredest honvédelmi miniszterré.

1957 tavaszától megkezdtek a karhatalmi alakulatok megszüntetését, a feladatukat a közel 30 ezer fős, újonnan szervezett Munkásőrség vette át. Az így ismét rendelkezésre álló tiszteket visszairányították a csapatokhoz, hogy megteremtsék az azok normális kiképzéséhez szükséges állapotokat és előkészítsék annak beindítását. 1957. március 21-től az Magyar Néphadseregen belül újra az „elvtárs” megszólítást rendelték el, törölték a forradalom alatt elrendelt „bajtárs” megszólítási formát.

Az 1957. március 16-i HVKF-felterjesztésből már körvonalazódott a FMPK által meghatározott új haderő mérete. Az MN békelétszámát 50 ezer, a hadilétszámát 75 ezer főben javasolták meghatározni.

A tervezet a megadott létszám felett még egy 3500 fős tiszti létszámkeretet is engedélyezett, megfogadva a moszkvai tárgyalásokon kapott szovjet tanácsot, hogy a jövőbeni haderőfejlesztés érdekében kellő mennyiségű jól képzett tiszt álljon rendelkezésre.⁴⁰

Az ország gazdasági helyzete és a korábbi tapasztalataik alapján, a tervezők – figyelembe véve az ország védelmi feladatait, valamint a VSZ-felajánlásokat – perspektivikusan (hosszabb távon) békében 100 ezer, háborúban pedig 300 ezer fős haderővel számoltak. Ennek a békelétszámnak az elérését 1962-ig, a hadi létszám feltöltését pedig 1965-ig prognosztizálták.⁴¹

A fejlesztések végrehajtására évi 1,6–2,3 Mrd Ft költségvetési keretet és 1959–1960-ra 150 millió rubeles haditechnikai beszerzési költséget terveztek. Az 1961–1962-es évekre az új békelétszám ellátására 3,7 és 4 Mrd Ft költségvetési keretet, a korszerű eszközökkel való ellátására pedig 348, illetve 419 M rubel speciális importra (haditechnikai eszközbeszerzés) fordítandó költséget állítottak be.⁴²

A haderő „újraélesztésével” párhuzamosan megkezdtek a tiszti állomány „ellenforradalom” alatt tanúsított magatartásának vizsgálatát. A politikai vezetés számára ez jó alkalom volt arra, hogy „egységesebbé” és „megbízhatóbbá” tegye a tiszti, illetve a tábournoki kart. A felülvizsgálat következtében 9018 tisztet leszereltek, és 600 fő, zömében tiszt ellen indult eljárás.⁴³

Volt olyan tiszt, aki „nem volt elég érett a helyzet megítélésében” (pl. Ecetes József főhadnagy),⁴⁴ de volt olyan is, akinek a tevékenysége nem tetszett az előjárónak, és a felülvizsgálat jó ok, illetve lehetőség volt az adott személy eltávolítására (pl. Nádasi Károly alezredes).⁴⁵ A személyügyi „vizsgálathoz” tartozik még az a tény is, hogy Kovács Imre vezérőrnagy személyügyi főcsoportfőnök 1958 augusztusában elrendelte a tartalékos tisztek politikai felülvizsgálatát.⁴⁶

³⁹ Uo. p. 40.

⁴⁰ Uo. p. 41.

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

⁴³ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... pp. 203–208.

⁴⁴ Ecetes József főhadnagy az első önálló csapatfelderítő-osztály önálló felderítő-előadója volt. – HIM KI 15606.

⁴⁵ Nádasi Károly alezredes az első önálló csapatfelderítő-osztály vezetője volt. – HIM KI 67154.

⁴⁶ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 222.

Ennek során a vizsgálóbizottság figyelembe vette a polgári munkahely pártszervezete pro-kontra véleményét, ami esetenként döntő befolyással bírt. Ennek következtében 23 370 tartalékos tisztet fokoztak le legénységi állományba (így pl. Hódi Jenő szds-t).⁴⁷ Az említett példákban csak a csapatfelderítés HM/VK-szintű vezető szervében szolgálatot teljesített tisztekről tettem említést, de ez jellemző, és az eljárás módja az egész MN szintjén általánosítható volt.

A régi katonai szervezetek megszüntetése, átcsoportosítása után 1957. április 1-jén megalakították az MN új magasabbegységeit és egységeit, majd kiadták az úgynevezett csonka – 1957. május 8-tól október 31-ig terjedő időszakra szóló – kiképzési intézkedést. A csapatoknál megteremtették a feltételeket az április 12–23. között behívott bevonuló állomány elhelyezésére és a kiképzésük beindítására.⁴⁸

Az 1950-es évek végére a Magyar Néphadsereg tervszerű fejlesztése elodázhatatlan feladattá vált. 1957 szeptemberében az MSZMP PB elvi döntést hozott arról, miszerint a „*hadsereget alkalmassá kell tenni arra, hogy belső funkciójának teljesítése mellett képes legyen egy esetleges külső támadás elhárítására.*”⁴⁹ Katonai szempontból ugyanis megengedhetetlen volt, hogy a Magyar Néphadsereg túlságosan elszakadjon a hadügyben végbemenő, gyors ütemben kibontakozó haditechnikai és a harc megvívásának forradalmian új eredményeitől. Ezt felismerve – az adott lehetőségeken belül – megkezdődött a fejlesztés szervezeti és személyi feltételeinek megteremtése. Ennek érdekében 1957. október 1-jén már tárgyalta a Honvédelmi Tanács az 1957–1960-os időszakra tervezett fejlesztéseket, amelyben meghatározták, hogy az MN engedélyezett létszáma 53 800 fő, és mivel az MN rendszeresített alacsony létszáma nem teszi lehetővé az adott évben az összes sorköteles behívását, ezért 1958 őszétől felállítanak egy keret gépkocsizó lövészhadosztályt (8. gl. ho.). Ez a magasabbegység biztosította az átlagosan 20 ezer sorköteles rövidített (3 hónapos) kiképzését 1959. januártól. Ennek érdekében az MN létszámát 1957-ben 5000, 1958-ban további 4500 fővel kell növelni, így éri el 1959 őszére a tervezett 63 500 fős létszámot. 1960 őszén egy keret gépkocsizó lövészhadosztályt (15. gl. ho.) terveztek felállítani, és ezzel – valamint a betervezett szárazföldi szakcsapatok (műszaki, vegyvédelmi), továbbá a légvédelmi, illetve repülőerők fejlesztését is hozzáadva – az MN létszáma eléri a 72 900 főt.⁵⁰

A megvalósítás érdekében 1958. márciusban tárgyalások zajlottak, ahol a szovjet tárgyaló fél konkrét „javaslatokkal” élt az MN hadrendjére és létszámára vonatkozóan. A magyar fél ismertette a magyar elképzelést, ami „csekély” eltérést mutatott, vagy inkább „nem igazán egyezett” a szovjet irányszámokkal, különösen a haderő létszáma vonatkozásban. A szovjet „ajánlás” 58 ezer/120 ezer béke-/háborús létszámról szólt, a magyar fél e helyett a 70 ezer/137 ezer fős változat mellett állt ki.⁵¹ Ezek után a magyarok bemutatták az 1963 őszéig kialakítandó új hadrendtervezetet, amelyben már 1961 őszére a kaposvári, 1962 őszére pedig a kiskunfélegyházi hadosztálynál a beérkező új haditechnikai eszközök rendszerbe állítását prognosztizálták. A haderő részére szükséges anyagi és technikai feltöltési folyamatot 1965-ig tervezték végrehajtani.

1958. április 4-én ismét díszszemlét rendeztek a Felvonulás téren, de ekkor már a „gimnasztorka” helyett megjelent az új típusú gyakorló-egyenruha.

1958-ra a hadseregen belüli konszolidáció befejeződött és megteremtődtek a Néphadsereg fejlesztésének nélkülözhetetlen anyagi, szervezeti és létszámfeltételei, amik 1959-re már egy kiegyensúlyozottabb életet hoztak a Magyar Néphadsereg katonái számára.

⁴⁷ Hódi Jenő százados az MH Harckiképzési és Testnevelési Csoportfőnökség Felderítő Alosztálya első vezetője, akit 1951 őszén helyeztek tartalékállományba, megfosztva rendfokozatától. – HIM KI 44741.

⁴⁸ MUCS Sándor – ZAGONI Ernő: A Magyar Néphadsereg története. 2., bővített kiadás. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. p. 254.

⁴⁹ M. SZABÓ: A Zrínyi... p. 49.

⁵⁰ M. SZABÓ: A Zrínyi... pp. 50–52.

⁵¹ Uo. p. 52.

A MEGLÉVŐ CSAPATOK MEGSZÜNTETÉSE – ÚJRASZERVEZÉSE

1957 tavaszára az előző évben félbehagyott szervezési feladatok, a szovjet csapatok beözönlése és a szervezetek felbomlása miatt a Magyar Néphadsereg szétzilálódott. Csak néhány alakulat maradt szervezett kötelékben, azok is karhatalmi feladatok végrehajtását kapták feladatul. A „rendcsináló” szovjet csapatok sok alakulat laktanyáját elfoglalták, a csapat lefegyverzése után az állományt „szélnek eresztették”.

1957 első hónapjaiban még élt az 1956 őszen kiadott békehadrend, de a hadrafoghatóság helyreállítása helyett a parancsnoki állomány és a beosztott tisztek cselekedeteinek felülvizsgálata, a csapatok szanálásának előkészítése és végrehajtása volt a fő feladat. A Varsói Szerződésen belül jelentős presztízavesztést szenvedett Magyar Néphadsereget szervezetenként és létszámailag is jelentős mértékben csökkentették. A helyzet rendezésére a Magyar Néphadsereget újjá kellett szervezni.

A 0025/VK. Szerv. és M. kieg. Csf.-ség 1957 számú intézkedése alapján a Magyar Néphadsereg alábbi fontosabb (lövész-, harckocsi- és felderítő-) magasabbegységeit, illetve egységeit SZÁMOLTÁK FEL az 1957. február 25-től 1957. március 31-ig terjedő időszakban.⁵²

A 4. hadsereg-parancsnokság (Pf. 5475), Budapest

Ez a szervezet az eredetileg beállított „összefegyvernemi hadsereg-parancsnokság” feladata helyett valójában az MN újjászervezését, a karhatalmi szervezetek irányítását végezte. 1957 tavaszán – a HM és az MNVK újjászervezésének befejeztével – a hadsereg-parancsnokság mint szervezet formálisan is megszűnt.⁵³

A kecskeméti 3. lövészhadtest-parancsnokság (Pf. 7115)

A beosztott állományát átadta más katonai szervezeteknek vagy megszüntették. Így március 15-ig felszámolták magát a hadtestparancsnokságot és a hadtest alárendeltségébe tartozó 5. gépesített hadosztályparancsnokságot is (Pf. 2918) Kecskeméten, alárendeltjeivel együtt. A hadosztály-parancsnokság laktanyáját és az alárendelt csapatok homokbányai laktanyáját szovjet csapatok foglalták el.⁵⁴ 1957. május 5-ével megszűnt a hadosztályközvetlen kecskeméti 2. felderítő-zászlóalj (Pf. 1739) is. Felszámolták a 12. lövészadosztály-parancsnokságot (Pf. 1709) is alárendeltjeivel együtt Kalocsán. A csapatok a meglévő készleteiket 1957 elején megkezdték beszállítani a központi raktárakba, illetve átadták használatra más katonai szervezeteknek. 1957. március 30-ával megszűnt a hadosztályközvetlen 9. felderítőszázad (Pf. 2600) is. A hadtest másik két magasabbegysége, a kiskunfélegyházi 27. lövészadosztály-parancsnokság (Pf. 3519) és a kaposvári 17. lövészadosztály-parancsnokság (Pf. 7203) megmaradt. A kiskunfélegyházi hadosztályközvetlen 8. felderítőszázadot (Pf. 3847) 1957. március 30-ával felszámolták, míg a kaposvári hadosztály 57. felderítőszázada (Pf. 7842) megmaradt.⁵⁵

A székesfehérvári 6. lövészhadtest-parancsnokságot (Pf. 4815) teljes egészében felszámolták az alárendelt csapataival: az esztergomi 7. gépesített hadosztályparancsnoksággal (Pf. 6417), a keszthelyi 9. lövészadosztály-parancsnoksággal (Pf. 5471), a pápai 32. lövészadosztály-parancsnoksággal (Pf. 1095) és a békéscsabai 8. lövészadosztály-parancsnoksággal (Pf. 2353), valamint alárendeltjeikkel együtt. Így szűnt meg a fentebb említett 0025/57 szervezési intézkedésnek megfelelően a 9. lövészadosztály közvetlen alárendeltségébe tartozó 6. felderítőszázad (Pf. 5883) Keszthelyen, valamint a 32. lövészadosztály alárendeltségébe tartozó 39. felderítőszázad

⁵² Gazsó: i. m. pp. 71–78.

⁵³ Az 5. Hadsereg története (1961. augusztus 1. – 1980. december 31.). MN 5. HDS, Székesfehérvár, 1986, Nyt. szám 00438/86 Hatálytalanítva, p. 11.

⁵⁴ KENYERES Dénes: Kecskemét helyőrség története (1948–2004). Kecskemét, 2004. pp. 331–332.

⁵⁵ GAZSÓ: i. m.

(Pf. 2031). Megmaradt viszont a volt 8. lövészadosztály-közvetlen 50. felderítőszázad (Pf. 9058) Békéscsabán, ami egy másik, újonnan átszervezett/felállított magasabbegység közvetlen felderítőalegysége lett. A 4. gépesített hadosztályparancsnokságot és alárendeltjeit sem szüntették meg, így a 83. felderítő-zászlóalj (Pf. 6324) is megmaradt, amely 1956. szeptember 14. óta Gyöngyös helyőrségben állomásozott.⁵⁶

A felszámolt csapatok a felszereléseiket a szervezési időszak végére leadták a központi anyagraktárakba, vagy egy még megmaradt csapatnak adták át a rendelkezésre álló személyi állománnyal együtt. Sok esetben a megszűnt alakulatok laktanyáit az „ideiglenesen hazánkban állomásozó” szovjet csapatok vették át, (esetenként a kezdetekben akár hívatlanul is). Ez történt Kecskeméten,⁵⁷ Székesfehérvárott, Pápán, Esztergomban, és még lehetne sorolni a kisebb nagyobb helyőrségeket.⁵⁸

1957. február 5-ével megindult a Magyar Néphadsereg átszervezése, és ezzel egy új fejezet kezdődött az MN történetében. Folyamatosan lecserélték a Rákosi-érát idéző címerek, pecsétek, csapatszázalók, ruházati kiegészítők és egyéb jól látható (de viszonylag olcsón pótolható) jelképeket. A csapatok fedőszámai a Pf. helyett MN-re módosultak, továbbra is négy számjeggyel kiegészítve. Erre az időszakra már a hadrendi számok állandósága volt a jellemző. A katonai szervezetek MN-száma ritkán – általában csak nagyobb méretű átszervezés, vagy esetleg új helyőrségbe való áttelepüléskor – változott, így valamivel könnyebben követhetőek a csapatok átcsoportosításai, helyőrségváltásai, mint az ötvenes években.⁵⁹

Az 0025/57 sz. szervezési intézkedés szerint a Magyar Néphadsereg szárazföldi csapatainak fő erői három összefegyvernemi magasabbegységből: a 4., a 7. és a 9. gépkocsizó lövészadosztályokból álltak, állományukba – az összefegyvernemi csapatok vonatkozásában – három-három gépkocsizó lövészezredet és egy-egy harcokocsiezredet, valamint a csapatfelderítés vonatkozásában egy-egy felderítőszázadot szerveztek. A megmaradt, fel nem számolt magasabbegységek újjászervezésével alakították meg az új hadosztályokat, amelyek a korábbi évekhez képest szervezetileg és létszámailag is kisebbek lettek.⁶⁰

Gyöngyösön a 4. gépesített hadosztályparancsnokság (Pf. 1394) állományából alakult meg a 4. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 1394). Alárendeltségébe szervezték a 6. gépkocsizó lövészezredet (MN 1581) Eger helyőrségben, a 15. gépkocsizó lövészezredet (MN 6671) Hatvanban, a 48. gépkocsizó lövészezredet (MN 8736) Debrecenben és a 35. harcokocsiezredet (MN 1420) Verpeléten. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége a korábbi 83. gépesített felderítő-zászlóalj állományából felállított 24. felderítőszázad (MN 6324) lett, Gyöngyösön.

Kiskunfélegyházán a korábbi 27. lövészadosztály-parancsnokságból (Pf. 3519) alakult újjá a 7. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 3519). Az új szervezés szerint a hadosztály alárendeltjei: az 5. gépkocsizó lövészezred (MN 2520) Mezőtúron, a 37. Budapesti Forradalmi Ezred⁶¹ Kalocsán, a 62. gépkocsizó lövészezred (MN 4228) Hódmezővásárhelyen és a 24. harcokocsiezred (MN 8371) Kalocsán. A korábban a 8. lövészadosztály alárendeltségébe tartozó 50. felderítőszázad (Pf. 9058) megmaradt technikáját és állományát 1957. február 5-ével újjászervezték, majd felállították a 42. felderítőszázadot (MN 9058) Békéscsabán mint hadosztályközvetlen felderítőalegységet.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ DACZI Péter: A kecskeméti szovjet laktanyák. <http://www.szellemvarosok.hu/2012/07/daczi-peter-a-kecskemeti-szovjet-laktanyak/>; letöltés: 2012.07.03.

⁵⁸ CSIKÁNY Tamás (szerk.): A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szaktudás Kiadó Ház Rt., 2006. pp. 352–353.

⁵⁹ A Magyar Néphadseregben alkalmazott fedőszámok. <http://www.hungarianarmedforces.com/mnszamok/index.html>; letöltés: 2012.12.03.

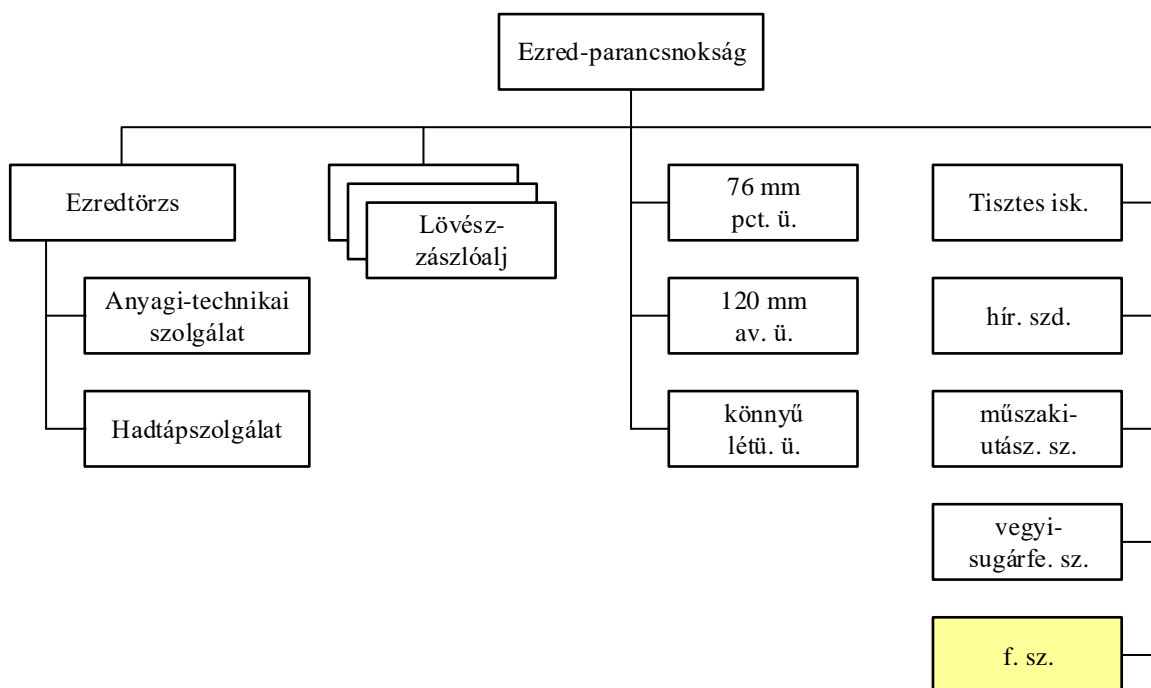
⁶⁰ GAZSÓ: i. m. pp. 80–85.

⁶¹ Korábban Kiskunhalason települt 37. lövészezred (Pf. 1872) néven. Kalocsára való áttelepülés után 1957. május 4-én kapta meg a 37. Budapesti Forradalmi Ezred nevet, és ezt használták mind nyílt, mind pedig a titkos okmányokon.

Kaposvárrott a 17. lövészhadosztály-parancsnokság (Pf. 7203) állományából megalakult a 9. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 7203). Alárendeltségébe került a 8. gépkocsizó lövészezred (MN 5079) Tapolcán, a 14. gépkocsizó lövészezred (MN 7314) Nagykanizsán, a 33. gépkocsizó lövészezred (MN 5129) Zalaegerszegen, valamint a 25. harcokocsiezred (MN 9935) Tatán. Hadosztályközvetlen alegységként a korábbi 57. felderítőszásad (Pf. 7842) állományából állították fel az 54. felderítőszásad (MN 7842) hadrendi megnevezésű önálló alegységet Kaposvárott.

Az MN új hadrendjében a HM Páncélos és Gépjármű Csoportfőnökség közvetlen alárendeltségében szerepelt még a 31. önálló nehézharckocsi-ezred (MN 9001) Rétság helyőrségben, amely a korábbi Páncélos Tiszthelyettes Kiképző Ezred (Pf. 9001), illetve más felszámolt egységek technikáját felhasználva alakult meg.

1957-ben a gépkocsizó lövészezredek⁶² béke rendszeresített összlétszáma 1840 fő volt, amelyből 188 tisztt, 130 tiszthelyettes és 1522 fő sorkatona volt. Szervezete az alábbiak szerint épült fel: ezredtörzs, anyagi-technikai és hadtápszolgálatok, három lövészzászlóalj; egy-egy páncéltörő, aknavető- és könnyű légvédelmi tüzéruég, valamint ezredközvetlenek. Ez utóbbiak közé tartozott a tisztesiskola, a híradószásad, illetve a vegyi-sugárfelderítő, műszaki és felderítősszakaszok.

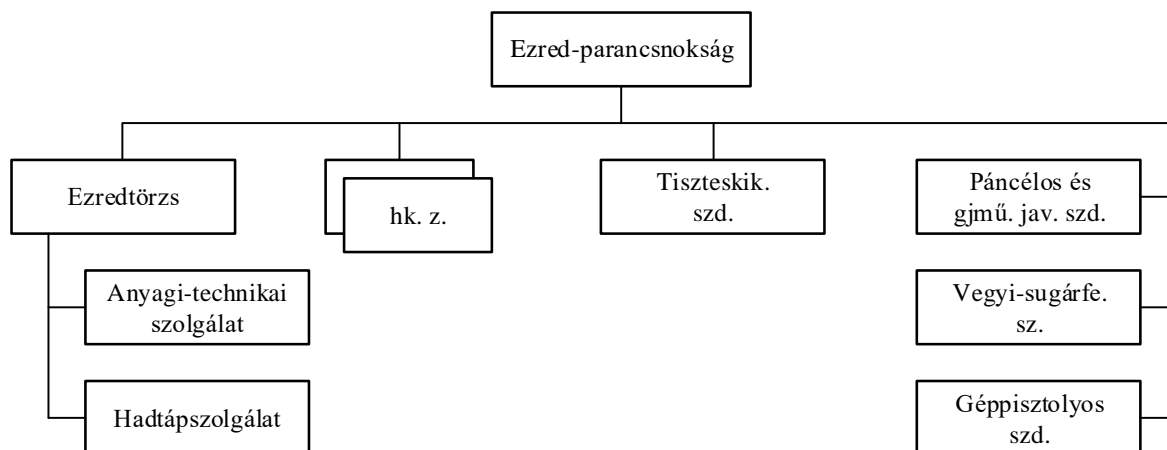

Gépkocsizó lövészezred szervezete 1957-ben

A harcokocsiezredek⁶³ béke rendszeresített összlétszáma 507 fő volt, amelyből 88 tisztt, 33 tiszthelyettes és 386 fő sorkatona volt. Szervezete ezredtörzsből, anyagi-technikai és hadtápszolgálatokból, két harcokocsizászlóaljból, valamint egy-egy géppisztolyos; páncélos- és gépjárműjavító, illetve tiszteskiképző századból állt.

⁶² HIM KI 1/45/72 974/72/3 – 14. gk. löv. e. HNYTL – az ezred 1957-ben érvényes szervezete, mely a többi gk. löv. e. szervezetére is érvényes volt.

⁶³ HIM KI 1/45/72 974/72/41 – 25. hk. e. HNYTL – az ezred 1957-ben érvényes szervezete, mely a többi hk. e. szervezetére is érvényes volt.

Harcokoszred szervezete 1957-ben

Mivel az MN fejlődésének ebben az új szakaszában megszűntek a hadtestek, a gl. (hk.) hadosztályok közvetlenül a HM szakirányítása alá kerültek. A szakterületek irányításáért a HM Kiképzési Csoportfőnökség és a szakterületért felelős MN fegyvernemi parancsnokságok feleltek.

A HM újjászervezése során az MN csökkentése mértékeit figyelembe véve a HM Kiképzési Csoportfőnökségén belül egy önálló csapatfelderítő alosztály kezdte meg tevékenységét öt fővel. Az osztály változatlan állománnyal az 5. HDS-törzs megalakulásáig (1957–1961) funkcionált.⁶⁴

A hadosztálytörzsek felderítőalosztályai a szakmai irányításukat a hadosztályközvetlen felderítőszázadok parancsnokain, illetve az ezred-felderítőtiszteken (ha a beosztás fel volt töltve) gyakorolták. A hadosztály felderítőszázadainak és a gl. (hk.) ezred felderítőszakaszainak a szervezete 1957 és 1960 között az alábbi volt: felderítőszázad – századtörzs; motorkerékpáros szakasz; két gl. felderítőszakasz, valamint az iskolaszakasz, amely a tisztesképzést végezte. A gl. (hk.) e. felderítőszakasza három rajból, egy tisztből és 20 sorkatonából állt, és motorkerékpárokkal rendelkeztek.⁶⁵

1958. szeptember 1-jétől a HM 002310/58 sz. rendeletének megfelelően az MN szervezete kiegészült egy keret gépkocsizó lövészhadosztállyal és három új gépkocsizó lövészezreddel. Az alakulatok felállítását az MN várható perspektivikus hadiállomány-igénye, ezáltal a tartalékos állomány képzésének szükségessége indokolta, valamint az, hogy a meglévő haderő csökkent kiképzési kapacitással bírt, és az emiatt be nem hívott sorköteles állományt rövidített (három hónapos) kiképzésben kívánták részesíteni.

A szervezeti keretek bővítése néhány helyőrségváltással és átalárendeléssel járt. Így a gyöngyösi 4. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 1394) a korábban alárendeltségébe tartozó debreceni 48. gépkocsizó lövészezred (Pf. 8736) helyett megkapta az újonnan megalakított 22. gépkocsizó lövészezredet (MN 8677), amely Budapesten állt fel. A 15. gépkocsizó lövészezred (MN 6671) Hatvanból Aszódra települt át. A hadosztály többi összefegyvernemi és felderítő alárendeltje változatlan maradt.⁶⁶

⁶⁴ MNVK 2. Csf.-ség. A (csapat-) hadművelési és harcászati felderítő szolgálat honvédelmi minisztériumi szintű szakirányításának története (1949–1972-ig). 1983, Nyt. szám:700/091 (a KFH múzeuma jóvoltából) p. 10.

⁶⁵ KRISKA György ny. alezredes: A csapatfelderítés (hadművelési és harcászati felderítés) fejlődésének története. HM, MNVK 2. Csoportfőnökség. Nyt. szám:700/0461, 1985. p. 41.

⁶⁶ GAZSÓ: i. m. pp. 84–85.

A kiskunfélegyházi 7. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 3519) a mezőtúri 5. gépkocsizó lövészezred (Pf. 2520) helyett megkapta a Baján újonnan megalakított 108. gépkocsizó lövészezredet (MN 4517), és ezzel egy időben a 42. felderítőszázadot átadta az újonnan megalakult 8. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokságnak. Kiskunfélegyházán a 36. híradózászlóalj megalakította a 113. felderítőszázadot (MN 8085), amely ettől kezdve megszűnéséig a kiskunfélegyházi hadosztály közvetlen felderítőalegysége lett.⁶⁷

A kaposvári 9. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 7203) alárendelt csapatai és azok helyőrségei nem változtak.⁶⁸

Az 1957. október 1-jén jelentett és a Honvédelmi Tanács által megtárgyalt terveknek megfelelően⁶⁹ az 5/3. gépkocsizó zászlóalj megfelelő keretkiegészítéssel megalakította a 8. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokságot (MN 3010) Békéscsabán, ami alárendeltjeivel megkezdte a korábban be nem hívott sorköteles állomány rövidített (3 hónapos) kiképzésének előkészítését. A hadosztály alárendeltségébe került a mezőtúri 5. gépkocsizó lövészezred (MN 2520), a debreceni 48. gépkocsizó lövészezred (MN 8736), az újonnan felállított nyíregyházi 65. gépkocsizó lövészezred (MN 2454) és a 145. harcokocsiezred (MN 5260) Szabadszálláson.

A hadosztályközvetlen alegység a kiskunfélegyházi hadosztálytól átvett 42. felderítőszázad (MN 9058) lett Békéscsabán, és kiképző felderítőszázaddá alakult át.⁷⁰

A 31. önálló nehézharckocsi-ezred (MN 9001) Rétság helyőrségben az újonnan létrehozott HM Kiképzési Csoportfőnökség közvetlen alárendeltségébe került.⁷¹

1959. december 1-jén a 003000/59 szervezési intézkedésnek megfelelően a 3. önálló rádiófelderítő ezred megalakította a 34. önálló felderítőszázadot (MN 7000) Budapesten.⁷²

Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején kezdtek beérkezni a Szovjetunióból a perspektivikus állománytáblába betervezett korszerű technikai eszközök – mint például a páncélos eszközök közül a T-54/A harckocsik, a PT-76 úszó harckocsik, a BTR-40 és BTR-152 páncélozott szállító harcjárművek – néhány mintapéldánya.⁷³

Az 1960. december 12-i 001700/60 szervezési intézkedés elsősorban a felderítőcsapatoknál hozott változásokat. Ennek alapján a 4., a 7. és a 9. gépkocsizó lövészhadosztályok közvetlen felderítőalegységei (a 24., a 113. és az 54.) „felderítő-zászlóalj” megnevezést kapták, de ez inkább csak egyfajta szervezeti keretet jelentett, ami előkészítette a szervezeti fejlesztés lehetőségét. Ebben az új szervezetben az alárendeltségükbe tartozott egy szűk törzs és egy felderítőszázad. A zászlóaljtagok egy évig funkcionáltak, majd az elnevezés újra század lett. A 8. gépkocsizó lövészhadosztály közvetlene, a 42. felderítőszázad (MN 9058) továbbra is kiképzőszázadként működött.

Gyakorlatilag ez a hadrend maradt változatlanul 1961 augusztusáig, amikor a honvédelmi miniszter 0022/1961. számú parancsa alapján megalakították a Magyar Néphadsereg első összefegyvernemi seregtestét, az 5. Összefegyvernemi Hadsereg Parancsnokságot⁷⁴ (*eredeti helyesírás szerint – S. R.*) Budapesten a Hűvösvölgyi úti laktanyában.

Az összefegyvernemi hadosztályok, valamint az ezredek felderítőszervezeti és létszámviszonyai lényegében nem változtak.⁷⁵

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ M. SZABÓ: A Zrínyi... pp. 50–52.

⁷⁰ HNYTL – HIM KI 1/34/1 974/72/13.

⁷¹ HNYTL – HIM KI 1/34/1 974/72/43.

⁷² ISASZEGI János (szerk.): Legendák és titkok katonái. A mélységi felderítés története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2012. p. 95.

⁷³ DR. SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 4./I. A Magyar Néphadsereg 1957–1989. szantomihaly.gportal.hu; letöltés: 2013.02.12.

⁷⁴ Az 5. Hadsereg... p. 11.

⁷⁵ POLGÁR Ervin ny. vezérőrnagy: A csapatfelderítés fejlődése és helyzete az 1945–1985-ös években. Egyetemi jegyzet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Felderítő tanszék, Budapest, 2001. p. 11.

A VILÁGPOLITIKA HATÁSA MAGYARORSZÁG ÉS A MAGYAR NÉPHADSEREG FEJLESZTÉSÉRE

A hatvanas évek elejét jellemző hektikus nemzetközi politikai és katonapolitikai helyzet jelentős befolyással bírt az ország és különösen az MN helyzetének alakulására. A kormány a VSZ-ben vállalt kötelezettségeket egyértelműen magáénak vallotta és a szocialista világrendszer mellett tette le a voksot. Ennek megfelelően alakította külpolitikáját – habár az ENSZ állandó napirendjén lévő „magyar kérdés” miatt erősen korlátozott lehetőségekkel bírt.

A haderő szempontjából az ideológiai-politikai alapokat az előző év november 30. és december 5. között megtartott MSZMP VII. kongresszusa adta meg. Itt fogalmazták meg a haderőfejlesztés alapvetéseit, amely szerint „*Nincs szándékunkban az ország fegyveres erőinek – ideértve a hadsereget, a belső karhatalmat és a határőrséget – növelése. Ugyanakkor mindaddig, amíg azt a helyzet megköveteli, korszerűsítés tekintetében minőségileg fejleszteni kell azt*”. Így megfogalmazták a hosszú távú honvédelmi politikai irányelveket, a hadsereg fejlesztésének és korszerűsítésének konkrét programját.⁷⁶ Ennek alapján indult meg az MN nagyobb arányú szervezeti és technikai fejlesztése az 1960-as évek elején, amire az extenzív fejlesztés volt a jellemző. Ugyanakkor megfogalmazódott még egy kritérium: a honvédelmi kiadások emelkedése soha nem haladhatja meg a nemzeti jövedelem növekedési ütemét.

A hidegháború egyre nagyobb térfelületre terjedésében a VSZ EFE főparancsnoka által egyre határozottabban megfogalmazott „ajánlásai” szükségessé, a magyarországi gazdasági és társadalmi konszolidáció pedig lehetővé tette, hogy a hatvanas évek elején megindulhasson egy felszerelésében, szervezésében és alkalmazási elveiben is korszerűnek mondható haderő kialakítása, amely kielégíti az ország igényeit, de megfelel a szövetségi rendszer elvárásainak is.⁷⁷ Elkerülhetetlenné vált a haderő korszerűsítésének és egy esetlegesen kirobbanó háború megvívásához szükséges, már a háború kezdetén a csapatok rendelkezésére álló anyagi és technikai eszközök, illetve képesség biztosítása. Megfogalmazódott az MN Varsói Szerződés (VSZ) Egyesített Fegyveres Erői (EFE) átlagához való felzárkóztatásának követelménye, a hadügyi forradalom kibontakozásának követése és eredményeinek felhasználása.

Ennek érdekében változás történt a honvédelmi tárca vezetésében is. 1960. május 23-án Révész Géza vezérezredestől Czinege Lajos tartalékos alezredes vette át a HM irányítását, akit május 17-én az Elnöki Tanács egyből altábornaggyá nevezett ki. Ekkor kezdődött el az a közel negyedszázados periódus, amit a hadseregben „Czinege-korszakként” emlegetnek, ami a hadsereg vonatkozásában kétségtelenül fejlődést hozott, azonban esetenként ellentmondásoktól sem volt mentes.⁷⁸

1961. május 8-ával új típusú gyakorlóruhát rendszeresítettek az MN-nél, ezzel mintegy tíz év után „búcsút mondtak” a gimnasztyorkának.⁷⁹ A felderítőknél a bevált 51M álcaruha nyári, őszi és téli változata továbbra is rendszerben maradt, mert használhatóságához nem fért kétség.

1960–61-ben több katonai küldöttség tárgyalt Moszkvában, és többször fogadták Budapesten az EFE főparancsnokát vagy képviselőit, amely tárgyalások már kihatással voltak az MN szervezeti és technikai fejlesztésére is. Így például Grecsko marsall – az EFE főparancsnoka (EFEF) – javasolta a gépkocsizó lövészek számára a korszerű hadviselésben immár nélkülözhetetlen páncélvédettség elérése érdekében a hazai páncélozott szállító harcjárművek gyártását, amihez segítséget is ígért. Mivel az 1961–1965-re betervezett több mint 2300 páncélozott szállítóeszközt más beszerzési forrásból nem tudták beszerezni, *1962-re a hazai járműipar a tehergépkocsik gyártása mellett, annak bázisán kifejlesztette és beindította a magyar felderítő úszógépkocsik (FUG) gyártását.*⁸⁰

⁷⁶ M. SZABÓ: A Zrínyi... p. 56.

⁷⁷ MAGYAR Ildikó: A Magyar Néphadsereg szervezeti korszerűsítésére irányuló törekvések 1961–62-ben, néhány szervezeti változtatás, átszervezés tükrében. Hadtudományi Szemle, 2012/ 1. szám, pp. 331–332.

⁷⁸ DR. SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 4./III. A Magyar Néphadsereg 1957–1989. szantomihaly.gportal.hu; letöltés: 2013.02.12.

⁷⁹ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 243.

⁸⁰ M. SZABÓ: A Zrínyi... pp. 31., 43.

A vezérkarnál – az EFE-konzultációk után, azok alapján – elkészült az „*ÁPRILIS 15*” szervezési terv, ami 1960–1965 között ütemezve tartalmazta a haderő részére a második öt éves terv időszakában végrehajtandó szervezeti átalakítást, illetve a haditechnikai eszközök változásait.⁸¹ Ebben az időszakban indult meg a szárazföldi haderő korszerű struktúrájának kialakítása, amelyhez kapcsolódott az új szervezetek lehetőség szerint korszerű eszközökkel való ellátása. A tervben fő feladatként szerepelt a felderítőszervezetek fejlesztése, a technika korszerűsítése és felkészülés az technikai fogadására, majd alkalmazására.⁸²

Felvetődik a kérdés, hogy a politika végre belátta egy korszerű haderő és ezen belül a felderítés szükségességét? Talán ott lehet az igazság, hogy a hatvanas évek elején lejátszódó hidegháborús „forró” helyzetek (berlini és kubai válságok), a rohamosan kibontakozó haditechnikai forradalom, valamint a korszerű hadtudományi elméletek megjelenése kényszerítette ki ezt a változást. Ennek ráadásul megfelelő nyomatékot adtak az EFEF látogatásai során tett kijelentései, amik egyértelművé tették: ha a Magyar Néphadsereg a VSZ elfogadott tagja akar lenni – ez által a Magyar Népköztársaság (MNK) részesülni akar a VSZ „védelmi ernyőjéből” –, akkor elengedhetetlen a fejlesztés nemcsak a haditechnikai eszközök és szervezetek vonatkozásában, de a kiművelt katonafők vonatkozásában is.⁸³ Ezek a főparancsnoki „nyomatékok” tetten érhetők a kialakított fejlesztési tervekben, illetve a katonai tanintézetek képzési terveinek kialakításában.

A MAGYAR NÉPHADSEREG VEZETÉSI STRUKTÚRAVÁLTOZÁSA – AZ ÚJ HADREND

A VSZ EFEF által tett ajánlások alapján, a korábban levezetett VSZ közös törzsvezetési gyakorlatok tapasztalatait figyelembe véve és a HM katonai szakmai leterheltségének enyhítése érdekében 1961-ben a megkezdték az MN hadászati, hadművelleti és harcászati vezetésének markánsabb elkülönítését. Így az 1961. augusztus 3-án kiadott 0022/61 sz. parancsában⁸⁴ az MNK Honvédelmi Minisztere meghatározza, hogy „*Figyelembe véve a nemzetközi helyzet alakulását, hazánk és a szocialista tábor védelméből ránk háruló feladatokat, a háború kezdeti időszakának sajátosságait /már békében rendelkezniünk kell vezetésre képes művelleti törzsszel, mely szervezi és vezeti az alárendelt magasabbegységek harcát, irányítja a harci és politikai kiképzésüket/.*” (sic)

A feladatok végrehajtása érdekében megparancsolta 1961. augusztus 3-ával az 5. összefegyvernemi hadsereg-parancsnokság felállítását,⁸⁵ amelynek vezetőállományát a miniszter az 1961. augusztus 1-jei 0332/1961. számú parancsában nevezte ki:⁸⁶ Csémi Károly vezérőrnagy, HDS. PK.; Kutika Károly vezérőrnagy, HDS. PK. POL. H.; Martics Pál vezérőrnagy, HDS. PK. ált. H.; Kálazi József vezérőrnagy, HDS. TÖF.; Polgár Ervin alezredes, hadművelleti osztályvezető (TÖF. H.); Makó Péter alezredes, harckiképzési osztályvezető és Tóth Gábor őrnagy, felderítőosztály-vezető.

Az 1961. augusztus 3-án kiadott 023. sz. HM-parancs már egy, az EFE Főparancsnokság által 1961. augusztus 31. és szeptember 8. között levezetendő parancsnoki, törzsvezetési és együttműködési gyakorlaton való részvételre intézkedett.⁸⁷

A frissen megalakult seregtesttörzs állománya a vezérkar által biztosított anyagi-technikai eszközök felhasználásával és az augusztus 10-ével alárendeltségébe kerülő 43. híradóezred összeköttetést biztosító eszközeivel készült fel a felelősségteljes feladatra. E parancs a vezérkari főnök személyes ellenőrzését írta elő a felkészülés időszakára úgy, hogy augusztus 25-én a miniszternek erről jelentést kellett tennie.

⁸¹ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 239.

⁸² BÜKI Béla alezredes: A Hadművelleti és harcászati felderítés jelenlegi helyzete és távlati fejlesztésének irányelvei, (tanulmány). MNVK FCsf-ség, 1979, HIM KI 7/11 773/06/1, p. 27.

⁸³ M. SZABÓ: A Zrínyi... pp. 26–29.

⁸⁴ Az 5. Hadsereg... 1. sz. mell. p. 2.

⁸⁵ Uo. p. 3.

⁸⁶ Uo. 3. sz. mell. p. 1. és GAZSÓ: i. m. p. 90.

⁸⁷ Az 5. Hadsereg... 2. sz. mell. pp. 1–2.

A gyakorlat sikeres végrehajtása után folyt a csapatok tevékenységének irányítása, illetve a saját szervezeti-működési rend kialakítása.

1961. szeptember 1-jén a Kiképzési Csoportfőnökség főcsoportfőnökséggé alakult át, magába olvasztva a megszűnő MN fegyvernemi parancsnokságokat. A főcsoportfőnökségen belül a csapatfelderítés irányító szerveként csak egy négy főből álló Felderítő Osztályra „tellett”. Az osztályvezetője továbbra is Dombrádi Gyula őrnagy, az állományába tartozó három felderítőoszt: Zaják András, Juhász Béla és Mihócza Antal századosok voltak.⁸⁸

1961 őszén a nemzetközi politikai feszültségek hatására az események felgyorsultak. A nagyhatalmak között a feszültség tovább fokozódott, amit az NDK részéről az 1961. augusztus 12–13-án felhúzott – a város keleti és nyugati részét elválasztó – úgynevezett berlini fal okozott. Egyes, elsősorban híradó-alakulatokat hadiállományra töltötték fel a tartalékosok és a népgazdaságból lebiztosított technikai eszközök bevonultatásával. A válság elhúzódása miatt a HM 0037/1961 parancsa alapján a másodévüket letöltött sorkatonákat (14 952 fő) „visszatartották”, egészen 1962. január 20-áig.⁸⁹

Az MNVKF 001857/1961. számú parancsának megfelelően az 5. Hadsereg 1961. szeptember 15-étől megkezdte az alárendeltségébe kijelölt csapatok átvételét.⁹⁰ Ezt a feladatot bonyolította, hogy szeptember 1-jén kezdődött meg a csapatok szervezetének a módosítása, új magasabbegységek felállítása és egyes kötelékek megszüntetése.⁹¹ Így az állomány összekovácsolására igen kevés idő állt rendelkezésre.

1961. szeptember 15–30. között végrehajtották a kijelölt csapatok átvételét. Ekkor ismerte meg a sereget az alárendeltjeinek kiképzési helyzetét és problémáit. Gyakorlatilag valamennyi szárazföldi csapat az alárendeltségébe került, ezáltal lehetőség nyílt az „elvonuló” csapatok egységes elgondolás és követelménytámasztás alapján történő alkalmazásának kimunkálására, valamint kiképzésük ennek megfelelő kialakítására. A sereget a megalakítását követően jelentős erőfeszítéseket tett a harcászati (HKSZ) és a mozgósítási (M) készség stabilitására, amik megalapozták az azt követő évek eredményességét.⁹²

Az adott csapatok szervezetének és alárendeltségének változásai forrásaként sok esetben az adott alakulat hadrendi nyilvántartó lapját (HNYTL) használták fel, amely részletesen követte az egység szervezetében beállt változásokat.⁹³

Az 5. Hadsereg (MN 3964, Budapest) békehadrendjébe az alábbi gépkocsizó lövés-, harcokcsi- és felderítőkötelékek tartoztak:

– a 4. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 1394) Gyöngyös helyőrségben állomásozott, és állományába tartozott a 6. gépkocsizó lövészezred (MN 1581) Egerben; a 15. gépkocsizó lövészezred (MN 6671) Aszódon; a 22. gépkocsizó lövészezredet (MN 8677) Budapesten; a 65. gépkocsizó lövészezred (MN 2454) Nyíregyházán; a 35. harcokcsiezred (MN 1420) Verpeléten és a 44. harcokcsiezred (előkészítő törzse) (MN 8629) Abasáron. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége Gyöngyösön volt. A zászlóalj törzset – egy évi funkcionálását követően – leszerverték és a hadrendi megnevezése újra 24. felderítőszázad (MN 6324) lett;

– a 7. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság Kiskunfélegyháza helyőrségben maradt, de új MN-száma az MN 3519 helyett MN 4127 lett, és állományába tartozott: a 37. Budapesti Forradalmi Ezred Kalocsán; az 53. gépkocsizó lövészezred (előkészítő törzse) (MN 7035) Szabadszálláson; a 62. gépkocsizó lövészezred (MN 4228) Hódmezővásárhelyen; a 108. gépkocsizó lövészezredet (MN 5125) Baján, továbbá a 24. harcokcsiezred (MN 8371) Kalocsán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége Kiskunfélegyházán volt, és a zászlóalj törzs leszervezése után újra 113. felderítőszázad (MN 6021) lett;

⁸⁸ MNVK 2.Csf.-ség. A (csapat-)... p. 10.

⁸⁹ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 246.

⁹⁰ Az 5. Hadsereg... pp. 14–17.

⁹¹ Uo. pp. 16–17

⁹² Uo.

⁹³ HIM KI 1/45/72 974/72/1-1974. Hadrendi nyilvántartó lap – a továbbiakban (HNYTL).

– a 8. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 3010) Békéscsaba helyőrségben volt, és állományába tartozott: az 5. gépkocsizó lövészezred (MN 2520), Mezőtúron; a 45. gépkocsizó lövészezred (előkészítő törzse) (MN 8736) Nyíregyházán; a 48. gépkocsizó lövészezred (MN 8736) Debrecenben; a 65. gépkocsizó lövészezred (MN 2454) Nyíregyházán és a 145. harcokocsiezred (MN 5260) Szabadszálláson. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége továbbra is Békéscsabán állomásozott mint kiképzőszázad 42. felderítőszázad (MN 9058) hadrendi megnevezéssel;

– a 9. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 7203) Kaposváron volt elhelyezve, és állományába tartozott: a 8. gépkocsizó lövészezred (MN 5079) Tapolcán; a 14. gépkocsizó lövészezred (MN 7314) Nagykanizsán; a 33. gépkocsizó lövészezred (MN 5129) Zalaegerszegen; a 63. gépkocsizó lövészezred (előkészítő törzse) (MN 5129) Nagyatádon, valamint a 25. harcokocsiezred (MN 9935) Tatán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége Kaposvár helyőrségben volt. A korábbi zászlóalj-törzset itt is leszerverték és újra 54. felderítőszázad (MN 7842) hadrendi megnevezést kapott;

– a 11. harcokocsihadosztály-parancsnokság (MN 2284), amit a 001300/61. számú szervezési intézkedése alapján 1961. szeptember 1-jével állítottak fel Tata helyőrségben.⁹⁴ Alárendeltségébe tartozott: a 31. harcokocsiezred (MN 9001) Rétságon és a 69. harcokocsiezred (MN 9237) Tatán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége is Tatán jött létre 74. felderítőszázad (MN 9550) hadrendi megnevezéssel;

– a 15. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 5490) előkészítő törzse Békéscsabán alakult meg, majd megkezdte összekovácsolását és felkészülését feladataira.

A tüzérfelderítés feladatainak végrehajtására a 30. tüzérdandár (MN 2347) szervezetéből alakult meg 1961. szeptember 10-én a 0012300/61 intézkedés alapján Cegléden az 5. önálló műszeres felderítőüteg (MN 1773)⁹⁵ és az 5. önálló tüzérfelderítő és híradózászlóalj (MN 3170).⁹⁶

A légi felderítési feladatokat az R+12 óra után a seregtesthez az Országos Légierő Parancsnokságtól (OLP) átalárendelendő 501. és 502. felderítőrepülő-századok biztosították.

Az 1961. november 21-ei helyzet alapján a *Magyar Néphadsereg létszáma 79 676 katonából és 12 888 fő polgári dolgozóból, összesen 92 564 főből állt*. Ebből a Honvédelmi Minisztérium létszáma 1493 főt tett ki – 862 tiszt, 36 tiszthelyettes, 595 polgári dolgozó.

Az 5. Hadsereg létszáma: 49 361 fő katona (5281 tiszt, 2901 tiszthelyettes, 13 652 tisztos, 27 527 honvéd.) és 438 polgári dolgozó. Az OLP létszáma 14 188 fő katona és 1033 polgári dolgozó, összesen: 15 221 fő.⁹⁷

A csapatfelderítés fejlődése szempontjából az 5. Hadsereg törzsének megalakulása kiemelkedő esemény. A létrehozott seregtesttörzs állományában egy ötfős felderítőosztályt szerveztek, aminek vezetője Tóth Gábor alezredes, helyettese Géczy József őrnagy lett. Az osztályhoz tartozott még egy rejtjelző részleg, továbbá egy-egy rajzoló és gépiró. Az osztály a kezdeti összekovácsolás után képes volt közvetlen segítséget adni a szakirányítása alá került felderítőtörzseknek és hatékonyan tevékenykedett a kiképzés szervezése, irányítása területén is.⁹⁸ A seregtest alárendeltségébe tartozó hadosztálytörzsek állományába háromfős felderítőalosztály (felderítőfőnök, felderítőfőtiszt és felderítőértékelő tiszte) volt szervezve.

Az 1962. évi tavaszi és őszi hadrend kisebb szervezeti módosításokat, átalárendeléseket, helyőrségváltásokat hozott a szárazföldi csapatok életében. Emellett továbbfejlesztették az összefegyvernemi csapatok szervezetét, előkészületeket tettek a perspektivikus szervezetre való áttérés biztosítására (tisztesképző-zászlóalj felállítás, a harcokocsi egységek és -alegységek korszerűsítése stb.).

⁹⁴ HIM KI 1/34/1 974/72/40 – HNYTL.

⁹⁵ GAZSÓ: i. m. p. 92. és HIM KI 1/45/72 974/72/1806 – HNYTL.

⁹⁶ Uo. és HIM KI 1/45/72 974/72/113 – HNYTL.

⁹⁷ DR. BALLÓ István ny. ezredes: A Magyar Néphadsereg helyzete és főbb szervezeti változásai 1956 novembere és 1961. december között.

http://mhht.eu/hadtudomany/2011/2011_elektronikus/2011_e_4.pdf; letöltés: 2012.07.04. A forrás 49 362 főt említ.

⁹⁸ KRISKA: i. m. p. 45.

A 00200/62. számú tavaszi szervezési intézkedésnek megfelelően 1962. március 1-jén Nagyatádon előkészítő törzs alakult 26. harcokoszred (MN 3402) néven, ami 1962. október 15-ével áttelepült Lenti helyőrségbe, majd 1962. szeptember 1-jén a 001000/62. számú őszi szervezési intézkedésnek megfelelően átalakult 26. gépkocsizó lövészezred előkészítő törzssé és szervezetébe került a 8/3. gépkocsizó lövészzászlóalj.⁹⁹

1962. október 15-én a – fent idézett – 001000/62. számú intézkedésnek megfelelően a 8. gépkocsizó lövészezred (MN 5079) Tapolcán átalakult 8. harcokoszreddé, és megkapta az MN 6904 fedőszámot. A 3. gépkocsizó lövészzászlóalj átadja a 26. gépkocsizó lövészezrednek.¹⁰⁰

1962-ben új technikai eszközök érkeztek az országba. Valószínűleg a kialakult berlini és majd a kezdődő kubai válság „tette lehetővé”, illetve „gyorsította meg” az engedélyezést. A felderítőcsapatok részére is érkezett (legalább) 15 darab BRDM (Bojevaja Razvedivatyel'naja Dozornaja Masina – felderítő és járőr harcjármű), ami a további felderítőfejlesztéseket is lehetővé tette.

Az 1962 őszen hatályba lépett 001000/62. számú őszi szervezési intézkedés a csapatfelderítés vonatkozásában azt a változást hozta, hogy hadosztályközvetlen felderítőalegységek felderítő-zászlóaljjá alakultak át.

Az új hadrendben 1962. november 1-jétől az alábbi öt önálló felderítőalegység állt az MN rendelkezésére: a 9. gépkocsizó lövészhadosztály állományában az 54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) Kaposvár; a 8. gépkocsizó lövészhadosztálynál a 42. felderítő-zászlóalj (MN 9058) Békéscsaba; a 7. gépkocsizó lövészhadosztály szervezetében a 113. felderítő-zászlóalj (MN 6021) Kiskunfélegyháza, s végül a 11. harcokosihadosztály kötelékében a 74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) Tata helyőrségekben, illetve 1962. november 1-jétől pedig a 4. gépkocsizó lövészhadosztály állományában a 24. felderítő-zászlóalj (MN 6324) Hatvan-Nagygombos helyőrségben.¹⁰¹

A felderítőalegységek korábbi szervezetét parancsnoksággal, illetve törzssel egészítették ki, amely néhány főből állt (ügyvitel, pénzügy és néhány szakiszthelyettes). A zászlóalj szervezetében egy híradó- és egy ellátószakasz mellett egy BRDM-felderítőszázad (állományában egy BRDM-szakasz – három¹⁰² harcjármű), egy oldalkocsis motorkerékpáros szakasz és egy ejtőernyős-felderítőszakasz) volt.¹⁰³

Az 1962. április 4-i díszszemlén a felderítőcsapatok már díszlegetek az új BRDM harcjárművekkel. A felvonuló felderítőkötelék a korabeli híradó felvétele szerint az alábbi alakzatban vonult fel: a két elöl haladó parancsnoki és zászlóvivő BRDM után 12 darab oldalkocsis motorkerékpár haladt hármass oszlopba sorolva. Őket követte hasonló alakzatban 12 darab BRDM és LO-1800 Garant terepjáró tehérgépkocsi. Ez utóbbi volt akkor a mélységi felderítők „harcjárműve”.

1962. október 15-étől – valószínűleg az MSZMP PB 1961. március 21-i határozata alapján (ami a tartalékos tiszti képzésről és továbbképzésről szólt), illetve a korábban említett moszkvai tárgyalások hatására – a Hatvan helyőrségben lévő 24. felderítőszázad (illetve 1962. november 1-jétől mint 24. felderítő-zászlóalj) megkezdte a kétéves tartalékos felderítő tiszti képzést, illetve továbbképzést.¹⁰⁴

A GRU-val¹⁰⁵ folytatott moszkvai tanácskozás utáni felderítőfejlesztési tervek megvalósításának teljes képehez tartozik, hogy 1962. november 19-én a 3. önálló rádiófelderítő ezred állományából – a hadműveleti felderítés erősítése céljából – megalakították a 2. önálló rádiófelderítő zászlóaljat, amely korábban mint ideiglenesen felállított „M” alakulat élt, azzal, hogy „M” esetén az 5. Hadsereg alárendeltségébe lép. A zászlóalj a szükséges személyi állomány és az anyagi készletek

⁹⁹ HIM KI 1/45/72 974/72/22 – HNYTL.

¹⁰⁰ HIM KI 1/45/72 974/72/6 – HNYTL.

¹⁰¹ HIM KI 1/45/72 974/32, 13., 69., 54., 88. sz. lapok.

¹⁰² KÁNTOR Ferenc vezérőrnagy: A csapatfelderítés, valamint a hadműveleti és harcászati felderítés fejlődése (1960–1990). Felderítő Szemle, VIII: évfolyam, 2009/2. szám, p. 133.

¹⁰³ ISASZEGI (szerk.): i. m. p. 142.

¹⁰⁴ CSENDES-GELLÉRT: Kronológia... p. 242., valamint HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

¹⁰⁵ GRU (Glavnoje Razvedivatyelnoje Upravlenyje) – a szovjet vezérkar 2. (Felderítő) Főcsoportfőnöksége.

biztosítása után a rádiófelderítő ezred részére hivatásos rádiófelderítő tiszthelyetteseket képezett ki, valamint a tiszthelyettesi és a sorállományú távirázkiképzést végezte.¹⁰⁶

1962. november 1-jén a 00100/62 sz. szervezési intézkedés alapján a hadműveleti rendeltetésű felderítőcsapatokat is fejlesztették. A 34. önálló felderítőszázad (MN 7000) átalakult 34. önálló felderítő-zászlóaljává (MN 7000) és továbbra is 2. Csoportfőnökség alárendeltségében, Budapest helyőrségben volt.¹⁰⁷ Az önálló egység szervezetét zászlóalj-parancsnoksággal, törzsszel, két felderítő- és egy kiképzőszázaddal, valamint harcbiztosító és kiszolgáló alegységekkel szervezték.¹⁰⁸

A SZÁRAZFÖLDI HADERŐ GÉPESÍTÉSÉNEK KEZDETE

Az 1950-es évek végére megteremtődtek, majd ezt követően alapvetően biztosítottak voltak a hadsereg fejlesztésének legszükségesebb hazai feltételei. Az 1960-as években a politikai vezetés az ötéves népgazdasági tervekhez kapcsolódóan középtávú tervben határozta meg az egyes időszakokban végrehajtandó legfontosabb teendőket és megoldásuk sorrendjét. Ezeket a terveket az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságával előzetesen egyeztették.

A hatvanas évek közepére az MSZMP VII. kongresszusának – a hadsereg minden fontosabb területére kiterjedő átfogó, minőségi fejlesztést előíró – határozata fokozatosan megvalósult, aminek központi eleme az volt, hogy a HM szervezetének racionalizálása és az 5. Hadsereg létrejötte után elkezdődött a hadsereg szervezeti korszerűsítése, a vezetési rendszer színvonalának fejlesztése.

A haderőfejlesztés alapvető céljaként jelölték meg egy szervezetében, fegyverzetében, felkészítésében valóban korszerű haderő kialakítását, amely képes felzárkózni a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinek színvonalához, illetve képes a velük történő együttműködésre.¹⁰⁹

A Néphadsereg minőségi fejlesztése érdekében egy egymásra épülő komplex feladatsort határoztak meg, ami először a haderő strukturális átalakítását, a szükséges új szervezetek kialakítását írta elő, majd a személyi feltételek biztosítására irányították a figyelmet és a vezetés színvonalának növelését irányozták elő. A következő feladatként a hadsereg korszerű technikával történő átfegyverzését és azok alkalmazásának elsajátítását határozták meg. Végül, de nem utolsósorban, a kiképzés tartalmának, rendszerének, módszereinek, valamint bázisrendszerének fejlesztését, s ennek részeként a korszerű harcászati és hadműveleti elvek elsajátítását kívánták fejleszteni.¹¹⁰

A magyar párt- és állami vezetés egy gyorsabb ütemű, viszont éppen ezért belső feszültségektől és komoly hibák lehetőségétől sem mentes utat választott: a hadseregfejlesztés konkrét feladatainak megoldására az alapvető területek korszerűsítését és az ehhez szükséges legfontosabb feltételek *egyidejű megteremtését* határozták el. Ezt a kockázatos utat a még mindig a hidegháborús nemzetközi helyzet időnkénti éleződésével és a haditechnika rendkívül gyors ütemű elavulásával magyarázták.¹¹¹

A személyi állomány vonatkozásában a hatvanas éveket alapvetően az extenzív fejlesztés jellemezte. A politikai és a katonai vezetés az 1959-ben meglévő állomány létszámának mintegy negyedével történő növelésével számolt a beérkező új fegyverrendszerek hadrendbe állítása érdekében. Az 1960. május 1-jei adatok alapján a Magyar Néphadsereg hadilétszáma 109 770 főből állt, amelyből 19 043 tisztt, 8984 tiszthelyettes, 22 188 tiszt és 59 555 honvéd volt. Az 1962. augusztus 22-én az EFEF-fel létrejött megállapodás alapján a magyar haderőnek 1965-ig 85 500 fős békelétszámmal (háborúban 250 ezer fővel) kellett rendelkeznie. Ezt 1970-ig békében 92–95 ezer (háborús létszámként 300–350 ezer) főre kellett fejleszteni. Ebbe a létszámba nem tartozott bele a határőrség, a belső karhatalom és az országos légoltalom csapatainak létszáma.¹¹²

¹⁰⁶ HIM KI 1/45/72 974/72/129 – 5. ö. ráf. z. HNYTL.

¹⁰⁷ HIM KI 1/45/72 974/72/267 – 34. ö. f. z. HNYTL.

¹⁰⁸ KRISKA: i. m. p. 46.

¹⁰⁹ SZANI Ferenc: Néphadsereg 1957–1989. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999. p. 34.

¹¹⁰ DR. SZÁNTÓ: ... 4./II.

¹¹¹ Uo.

¹¹² M. SZABÓ: A Zrínyi... pp. 57–59.

A korszerű technika beérkezése miatt szükséges létszámnövekedés 1964-ig lényegében nem ütközött akadályba, azonban 1964 júliusában a politikai vezetés határozatot hozott a létszámnövekedés korlátozásáról,¹¹³ mert a további létszámemelés túl nagy megterhelést jelenthetett volna a népgazdaságnak. Ettől kezdve a haderőfejlesztés egyre jobban küszködött létszám gondokkal. A minőségi fejlesztés végrehatásával 1967-re kialakult a Magyar Néphadsereg 82 832 fős katonai állománya, amihez még 15 637 fős polgári alkalmazotti létszám is tartozott.¹¹⁴

Megoldásként a szervezeteken belüli létszám-átcsoportosításokkal, keretesítésekkel és előkészítő törzsekké való átalakítással igyekeznek segíteni a szakembereket, de ez végig feszültségforrásként jelentkezett a Magyar Néphadsereg korszerűsítése során.¹¹⁵

A hatékonyabb, előrelátóbb tervezés érdekében a népgazdasági tervekhez kapcsolódva dolgozták ki a haderőfejlesztési terveket. Ennek megfelelően az 1961. január 1. – 1965. december 31. közötti második ötéves tervhez kapcsolódott a Magyar Néphadsereg „Április 15” haderőfejlesztési terve. Ebben az 1960–1965 közötti szervezeti és a haditechnikai eszközök változásait bontották le a bevezetendő „BAKONY”, „PILIS” és „ADRIA” hadrendekben.

A harmadik ötéves tervhez (1966. január 1. – 1970. december 31.) kapcsolódott a „BOTOND” haderőfejlesztési terv, amely a csapatokra vonatkozó hadrendi, szervezeti és diszlokációs feladatok végrehajtását 1966-ban a „NYITRA”, 1967–68-ban a „KÉKES” és a „KÉKES-korrekció” fedőnevű hadrendekben szabályozta.

1969 ősztől a 0070. számú HM-direktíva alapján az MN-ben bevezették a kétéves tervezési és szervezési rendszert, ami a szervezés területén a „BÖRZSÖNY” fedőnevet kapta.¹¹⁶ 1969 ősztől megkezdték a HM, illetve a vezetési rendszer korszerűsítését „KÖZPONT” fedőnév alatt.

Érvényesült az a törekvés, hogy a védelmi kiadások részesedése alatta maradjon a nemzeti jövedelem növekedési ütemének. A második és a harmadik ötéves tervek időszakában (1961–1970) a népgazdaság viszonylag dinamikus növekedése biztosította a hadseregfejlesztés nélkülözhetetlen anyagi, technikai és pénzügyi alapjait. A nemzeti jövedelemnek 1958–1960 között 2,5%-át, a második ötéves tervben (1961–1965) 5%-át, a harmadikban (1966–1970) 4,5%-át fordították közvetlen honvédelmi kiadásokra. Ebből 43%-ot tettek ki a fenntartási költségekre.¹¹⁷

A költségvetési keretek eredményes felhasználása a második ötéves terv időszakát döntő jelentőségűvé tette a honvédelem fejlesztése terén. A hadseregre ezekben az években a nagyarányú és gyors ütemű extenzív fejlesztés volt a jellemző, de nem elhanyagolható minőségi mutatókkal.

A harmadik ötéves tervben, 1966–70-re 31,8 Mrd Ft költségvetési keretet terveztek, és a hivatásos állomány mintegy 6,2%-os, a polgári állomány mintegy 14,1%-os növekedésével számoltak a második ötéves tervhez viszonyítva. Ez 21% bér- és bérjellegű kiadást és évi 1,5%-os bérfejlesztést jelenthetett. A haditechnikai eszközök beszerzésére az összköltségvetés 28%-át, 9 Mrd Ft-ot terveztek. Ekkor tervezték a páncélozott szállító harcjármű, nagymennyiségű terepjáró gépkocsi, új típusú híradástechnikai eszközök és különféle lőszer hazai beszerzését.¹¹⁸

A hadműveleti és harcászati felderítés fejlődésének történetében meghatározó volt az 1960–1970 közötti tízéves fejlesztési időszak. Erre esett a hadműveleti felderítőerők létrehozásának és kifejlesztésének folyamata. A felderítőerők és -eszközök szervezeti struktúrája gyökeres változáson ment át, a technikai eszközök vonatkozásában pedig jelentős minőségi és mennyiségi növekedés következett be.¹¹⁹ Ezen kívül erőteljesen fejlesztették a szükséges kiképzési objektumok és kabinetek számát is.

¹¹³ SZANI: i. m. p. 32.

¹¹⁴ SZANI: i. m. p. 33.

¹¹⁵ DR. SZÁNTÓ:... 4./II.

¹¹⁶ Az 5. HDS... p. 73.

¹¹⁷ SZANI: i. m. p. 28.

¹¹⁸ DR. SZÁNTÓ:... 4./II... i. m.

¹¹⁹ BÜKI: i. m. pp. 27–28.

A Magyar Néphadsereg fejlesztése során nemcsak a potenciális ellenség törekvéseit vették figyelembe, de lépést kellett tartani a szövetségesek lehetőségeivel, színvonalával is. Adott politikai viszonyok között nem meglepő, hogy a Magyar Néphadsereg továbbfejlesztésére vonatkozóan a Honvédelmi Minisztérium a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erők Törzsével egyeztetve dolgozott ki távlati tervet, miután ennek egyik fő célkitűzése felzárkózás a VSZ többi hadseregéhez volt.

1962. április elején a „DUNA” fedőnevű együttműködési gyakorlatsorozat részeként frontméretű parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatra került sor a Déli Hadseregcsoporthoz (DHDCS), a magyar 5. Hadsereg és egy szovjet hadtest részvételével. A hónap második felében ez a gyakorlat „DUNA-62” fedőnévvel törzsvezetési gyakorlatként folytatódott mint az előző feladat szerves része, de már a kijelölt két szovjet, román, továbbá a magyar 7. és a 8. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokságok bevonásával, Magyarországon területén.¹²⁰ Ennek keretében hajtották végre azt a harcászati gyakorlatot is, amiben 30 ezer fő, 600 harcokosi és páncélozott jármű, több ezer gépkocsi, 150 repülőgép és helikopter vett részt.¹²¹ Ez a gyakorlat nagy fontosságú volt a magyar törzsek és csapatok megmérettetése miatt, mivel sok sürgősen megoldandó problémát vetett fel többek között a HKSZ- és M-készség, de a csapatok vezetettsége vonatkozásában is.¹²²

A gyakorlat felderítéssel kapcsolatos 1962. szeptemberi értékelése meghatározó jelentőséggel bírt a későbbiekben a csapatfelderítés szervezeti fejlődésére! Az MNV KF helyettese, Szűcs Ferenc vezérőrnagy jelentésében rámutatott arra, hogy a gyakorlat a már korábban is látott problémákat új, éles megvilágításba helyezte, és szükségessé tette, „hogy a felderítés valamennyi ágában korszerűsítéseket tegyünk és áldozatokat hozzunk azok megjavítására”. A jelentés taglalta a hadműveleti tartalékok és eszközök már békében való megalakításának fontosságát, mert ennek hiányában az ország csapásmérő erői („atomeszközei, rakétái”) „megfelelő felderítés nélkül... soha nem rendelkeznek megfelelő célponttal”.¹²³

Ennek felszámolására több javaslatot fogalmazott, amelyek közül a csapatfelderítésre vonatkozó részek az alábbiak voltak:

- mindenekelőtt állítsák helyre az 1950-es évek közepén megszüntetett csapat- és légi felderítés központi vezető szerveit, valamint alegységeit;
- vessék el azt a régi (második világháborús) felfogást, hogy a felderítőalegységek létrehozásának szervezését csak „M”-kor kezdik el és „M+X”-re érik majd el a hadrafoghatóságukat;
- hozzanak létre egy önálló csapatfelderítő osztályt a vezérkaron belül, továbbá a lövészezredeknél egy felderítőszázad, a hadosztályoknál egy felderítő-zászlóalj, míg hadseregkövetlenként egy felderítőezred felállítását javasolta.

Ezenkívül javasolta a 2. Csoportfőnökség alárendeltségében a légi felderítés és a deszantalakulatok szállítására egy repülő-felderítőezred (két közelfelderítő, egy távolfelderítő és egy szállítószázad) létrehozását, azzal a kikötéssel, hogy az egyik közelfelderítő század „M” esetén a hadsereghez kerülne, továbbá a már létező 34. felderítőszázad négyszázados zászlóaljja való bővítését.

A „DUNA” gyakorlaton felvetődött hadászati-hadműveleti, illetve csapatfelderítéssel kapcsolatos kérdések további konzultációjára 1962. november 15–23. között került sor a szovjet vezérkar 2. (Felderítő) Főcsoportfőnökségén (GRU) Moszkvában. A Szűcs Ferenc vezérőrnagy vezette magyar tárgyalók részére megerősítették, hogy a VSZ szempontjából az MN részére hadászati szinten a fő irány – a „DUNA” gyakorlatnak megfelelően – az NSZK, Ausztria és Olaszország (illetve Franciaország), ennek megfelelően kell a felderítési feladatokat „megszabni”.

¹²⁰ Az 5. HDS... pp. 16–17.; DR. OKVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–89. Felderítő Szemle VII évf. Emlékszám, Budapest, 2008. pp. 79–80.; Csendes–Gellért: Kronológia... p. 254.

¹²¹ DR. OKVÁTH: Adalékok... pp. 79–80.

¹²² M. SZABÓ: A Zrínyi... pp. 56–57.

¹²³ DR. OKVÁTH: Adalékok... p. 80.; Jelentés a felderítés állapotáról a „DUNA” alapján a Magyar Néphadseregben, 1962. szeptember 13. ÁSZTL KFH 6. d.I-A-554 pp. 1., 80.

Csapatfelderítés vonatkozásában támogatták a magyar fél elgondolását a „diverziós” felderítő-zászlóalj négyszázados megszervezését és elosztását illetően, amihez felajánlották tapasztalataik átadását. Javasolták a felderítőrepülő-ezred helyett egy szállítórepülő-század felállítását, ami az Országos Légvédelmi Parancsnokság technikai és kiképzési alárendeltségében legyen, de a 2. Csoportfőnökség kizárólagos rendelkezésére álljon a diverziós (különleges) felderítőcsoportok nagy mélységbe való eljuttatására.

A szárazföldi csapatokat illetően egyetértettek a gépkocsizó lövész- és harckocsiezredek felderítőszázadai kialakításával, illetve a hadosztályközvetlen felderítőalegységek zászlóaljszintre történő fejlesztésével. Támogatták a fegyvernemi (tüzér-, műszaki, vegyi) felderítőegységek létrehozását is.

A szovjet fél hangsúlyozta, miszerint feltétlenül helyesnek tartja a magyarok azon álláspontját, hogy „a felderítőszervek akár más alegységek rovására is már békében fel legyenek állítva és feleljenek meg a háborús szükségleteknek, hogy szükség esetén minden „M” nélkül hadra foghatóak legyenek...”¹²⁴

A végrehajtás ezúttal nem késlekedett, igaz a szervezési feladatok tervezés alatt voltak, de a kubai válság kellőképpen sokkolta a politikai és a katonai felső vezetést ahhoz, hogy megfelelő prioritást adjanak a fejlesztési tervek azonnali végrehajtására.

A felderítőcsapatok vonatkozásában a II. ötéves tervidőszak (1960–1965) fő feladata a felderítőszervezetek fejlesztése, a technika korszerűsítése, továbbá az új technika fogadására és alkalmazására való felkészülés volt.¹²⁵

1963 első félévére a szárazföldi csapatoknál az alábbi szervezeti struktúra alakult ki:

A szárazföldi csapatokat az 5. Hadsereg parancsnoksága (MN 3964) akkor még Budapest helyőrségből irányította az alárendelt hadosztály-parancsnokságokon keresztül. A hadosztályok alárendelt csapatait a jobb (elérhetőbb) irányítás érdekében átalárendeléssel átcsoportosították a parancsnokságok között.¹²⁶

A 4. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 1394, Gyöngyös): átvette a 7. gépkocsizó lövészadosztálytól az 53. gépkocsizó lövészezredet (MN 6671) Szabadszálláson; állományában maradt a 6. gépkocsizó lövészezred (MN 1581) Egerben, a 35. harckocsiezred (MN 1420) Verpeléten és a 44. harckocsiezred (MN 8629) Abasáron. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – a 24. felderítő-zászlóalj (MN 6324) – Hatvan-Nagygombos helyőrségben volt, ahol tartalékos tisztjelöltek kiképzését és tartalékos tisztek továbbképzését végezték a nyár végéig.

A 7. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 4127, Kiskunfélegyháza) állományában maradt a 37. Budapesti Forradalmi Ezred Kalocsán, a 62. gépkocsizó lövészezred (MN 4228) Hódmezővásárhelyen, a 108. gépkocsizó lövészezred Baján és a 24. harckocsiezred (MN 8371) Kalocsán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége a kiskunfélegyházi 113. felderítő-zászlóalj (MN 6021) volt.

A 8. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 3010, Békéscsaba) állományába tartozott az 5. gépkocsizó lövészezred (MN 2520) Mezőtúron, a 48. gépkocsizó lövészezred (MN 8736) Debrecenben, a 65. gépkocsizó lövészezred (MN 2454) Nyíregyházán és a 145. harckocsiezred (MN 5260) Szabadszálláson. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – a 42. felderítő-zászlóalj (MN 9058) – az év közepéig Békéscsabán állomásozott.

A 9. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 7203, Kaposvár) – az akkori „legütőképesebb” hadosztály – állományába szervezték a 14. gépkocsizó lövészezredet (MN 7314) Nagykanizsán, a 22. gépkocsizó lövészezredet (MN 8677) Pécsen, a 26. gépkocsizó lövészezredet (MN 6783) Lentiben, a 33. gépkocsizó lövészezredet (MN 5129) Zalaegerszegen, a 63. gépkocsizó lövészezredet (MN 3335) Nagyatádon és a 8. harckocsiezredet (MN 6904) Tapolcán.

¹²⁴ DR. OKVÁTH: Adalékok... p. 83.

¹²⁵ BÜKI: i. m. p. 27.

¹²⁶ GAZSÓ: i. m. pp. 93–94.

A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – az 54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) – Kaposvár helyőrségben diszlokált.¹²⁷

A 11. harckocsihadosztály-parancsnokság (MN 2284) Tata helyőrségben *átvette* a 4. gépkocsizó lövészhadosztálytól a 15. gépkocsizó lövészezredet Aszódon, és a fedőszáma MN 6671-ről MN 3715-re változott; *állományában maradt* a 25. harckocsiezred (MN 9935) Tata, a 31. harckocsiezred (MN 9001) Rétság és a 69. harckocsiezred (MN 9237) Tata helyőrségeiben. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – a 74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) – továbbra is Tatán volt.

A keretszervezettel megalakított 15. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 5490) 1963. július 19-ig volt Békéscsabán, majd Nyíregyháza helyőrségbe diszlokált. *Alárendeltségébe tartozott* a 45. gépkocsizó lövészezred (MN 6536) Nyíregyházán. A hadosztály még nem rendelkezett hadosztályközvetlen felderítőkötéllel.

A „PILIS” hadrend (1963. július 15. – október 31.)

Az MNVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség 001000/VK. számú intézkedése alapján megkezdődött a „PILIS” hadrend kialakítása 1963. július 15. és október 31. között. Az intézkedést a csapatok alárendeltségének, várható hadműveleti feladatainak jobban megfelelő diszlokáció kialakítása és optimalizálása érdekében adták ki, aminek alapján 8%-kal csökkent a hadsereg létszáma.¹²⁸

A szervezési intézkedés fő célja a kialakult szervezetek stabilizálása, valamint a további szervezeti és fejlesztési feladatok alapjainak megteremtése volt. Az intézkedés a szárazföldi csapatok (ami tulajdonképpen az 5. Hadsereget jelentette) vonatkozásában 13 új szervezet felállítását, 23 alakulat átalárendelését és 23 kötelék átdiszlokálását rendelte el.¹²⁹

Az új hadrendben egyes parancsnokságok és csapatok fedőszáma is megváltozott. Az MN szárazföldi haderejének békehadrendje¹³⁰ az alábbi fontosabb csapatokból (csak a gépkocsizó lövés-, harckocsi- és felderítőkötélékeket figyelembe véve) állt.

Az 5. Hadsereg parancsnoksága Budapestről Székesfehérvárra települt át, és a fedőszáma MN 5232-re változott.

A 4. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 1394) Gyöngyösön maradt, de az alárendelt csapatai megváltoztak: *átadta* a 9. gépkocsizó lövészhadosztálynak a 22. gépkocsizó lövészezredet (MN 8677), miközben *állományában maradt* az 53. gépkocsizó lövészezred (MN 6671) Szabadszálláson, a 6. gépkocsizó lövészezred (MN 1581) Egerben és a 35. harckocsiezred (MN 1420) Verpeléten. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége, a 24. felderítő-zászlóalj 1963. szeptember 1-jén áttelepült Hatvan-Nagyombosról Egerbe, és fedőszáma (a korábbi MN 6324 helyett) MN 3855 lett. A zászlóalj folytatta a tartalékos tisztjelöltek kiképzését és a tartalékos tiszti továbbképzések végrehajtását.¹³¹

A kiskunfélegyházi 7. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 4127) állományában az alábbi változások történtek: *átadta* a 4. gépkocsizó lövészhadosztálynak az 53. gépkocsizó lövészezredet (MN 7035) Szabadszálláson; *átvette* a 8. gépkocsizó lövészhadosztálytól az 5. gépkocsizó lövészezredet Mezőtúron, amelynek fedőszáma MN 2520-ról MN 7042-re változott, illetve *állományában maradt* a 37. Budapesti Forradalmi Ezred Kalocsán, a 62. gépkocsizó

¹²⁷ Uo. p. 94.

¹²⁸ Csendes–Gellért: Kronológia... p. 263.

¹²⁹ Az 5. Hadsereg... pp. 17–18.

¹³⁰ Gazsó: i. m. pp. 95–96.

¹³¹ A HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL – A HNYTL pontatlan, mert 1969. 09. 01-jét adja meg az MN-szám változásra, de ez már az Egerbe való áttelepüléskor meg kellett történnie (az akkori jó szokásoknak megfelelően). Ezt bizonyítja az is, hogy az 1965. szept. 1-jén a bevonuló tisztiiskolás növendékek az MN 3855 fedőszámú 24. felderítő-zászlóaljhoz vonultak be. (Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok visszaemlékezése szerint).

lövészezred (MN 4228) Hódmezővásárhelyen és a 24. harckocsiezred (MN 8371) Kalocsán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége továbbra is a kiskunfélegyházi 113. felderítő-zászlóalj, de a fedőszáma MN 6021-ről MN 1914-re változott. A zászlóalj a továbbiakban megkezdte a tartalékos legénységi állomány továbbképzését.

A 8. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság 1963 nyarán átdislokált Zalaegerszegre, és a fedőszáma MN 3010-ről MN 4891-re változott. *Átvette* a 9. gépkocsizó lövészhadosztálytól a 14. gépkocsizó lövészezredet Nagykanizsán (az egység fedőszáma MN 7314-ről MN 4730-ra változott), a 33. gépkocsizó lövészezredet Zalaegerszegen (amelynek fedőszáma MN 5129-ről MN 8931-re változott), a 26. gépkocsizó lövészezredet (MN 6783) Lentiben, valamint a 8. harckocsiezredet (MN 6904) Tapolcán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége a 42. felderítő-zászlóalj volt, amely 1963. augusztus 5-ével átdislokált Újdörögdre. Az áttelepülés végrehajtása után az alakulat fedőszáma MN 9058-ről MN 9027-re változott.

A 9. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 7203) továbbra is Kaposváron volt elhelyezve. *Átvette* a 7. gépkocsizó lövészhadosztálytól a 108. gépkocsizó lövészezredet Baján (ez után az egység fedőszáma az MN 5125-ről MN 7809-re változott), a 11. harckocsihadosztálytól a 69. harckocsiezredet, amely átdislokált Tataról Nagyatádra (ezt követően az egység fedőszáma az MN 9237-ről MN 7818-ra változott). *Állományában maradt* a 22. gépkocsizó lövészezred (MN 8677) Pécsen és a 63. gépkocsizó lövészezred (MN 3335) Nagyatádon. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – az 54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) – Kaposvár helyőrségben volt.

A 11. harckocsihadosztály-parancsnokság (MN 2284) továbbra is Tata helyőrségben volt. *Átadta* a 9. gépkocsizó lövészhadosztálynak a 69. harckocsiezredet, miközben *átvette* a 8. gépkocsizó lövészhadosztálytól a 145. harckocsiezredet (MN 5260) Szabadszálláson, miután az egység fedőszáma az MN 5260-ról MN 7038-ra változott. *Állományában maradt* a 25. harckocsiezred (MN 9935) Tatán, a 31. harckocsiezred (MN 9001) Rétságon és a 15. gépkocsizó lövészezred (MN 3715) Aszódon. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – a 74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) – továbbra is Tatán volt.

A 15. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság 1963. július 20-án áttelepült Nyíregyházára, a magasabbegység fedőszáma MN 5490-ről MN 7314-re változott. *Alárendeltségébe került* a 48. gépkocsizó lövészezred (MN 8736) Debrecenben, a 65. gépkocsizó lövészezred Nyíregyházán (az egység fedőszáma az MN 2454-ről MN 5125-re változott) és a 44. harckocsiezred Abasáron (fedőszáma az MN 8629-ről MN 2520-ra változott). A hadosztály ebben az időszakban még nem rendelkezett hadosztályközvetlen felderítőkötelékkel – az csak 1964. augusztus 15-én alakult meg.

1963. augusztus 24-én a 001000/46/63. számú intézkedés alapján a 34. önálló felderítő-zászlóalj átdislokált Szolnok helyőrségbe, és az MN 7000 helyett az MN 3100 fedőszámot kapta meg, de továbbra is 2. Csoportfőnökség alárendeltségében maradt.¹³²

A 60-as évek második felében a harmadik ötéves terv időszaka biztosította az alapokat az egyenletes fejlődéshez a későbbi tervidőszakokra is. A rendelkezésre álló anyagi eszközöket fokozott mértékben koncentrálnak, a fő figyelmet most már a szárazföldi csapatok fejlesztésére fordítva, elsősorban a rendszerben lévő új fegyverzet mennyiségének a gyarapítására, illetve olyan új eszközök beszerzésére kívánták fordítani, amelyek növelik a már meglévő fegyverzet hatásfokát, a csapatok harcértékét.

Az Egyesített Tisztiskola 1960-ban és 1962-ben egy-egy újabb növendéki felderítőszakasz oktatását kezdte meg. Ekkor már négyéves tisztiképzés folyt. A sikeres államvizsgák után 1964-ben 12,¹³³ 1966-ben pedig 13 frissen avatott felderítőtiszt került ki a csapatokhoz.¹³⁴

¹³² HIM KI 1/45/72 974/72/267 – 34. f. z. HNYTL.

¹³³ A Haza és a katonai felderítés szolgálatában. Bevonulásunk 50. évfordulójára 1960–2010. Az ETI 1960–64 között végzett felderítőszakasz emlékalbuma CD-n. – Héjja István ny. ezds. jóvoltából.

¹³⁴ DR. FÜZESI Ottó: Felderítő tisztképzés a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán (1967-1997). Hadtudományi Szemle, 2012/2. szám, pp. 8–127. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00013/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_3-4_008-127.pdf; letöltés: 2018.10.09.

A ZMKA 1958–1960-as évfolyamán a csapatfelderítő-osztályában 21 fő, majd az 1959–1961-esben tíz fő végzett. A hiányzó magasabb képesítésű felderítő tisztek pótlására esetenként összefegyvernemi osztályokba is beiskoláztak a csapatoknál felderítőbeosztást betöltő tiszteket. Az 1961-ben induló összefegyvernemi osztályban például öt felderítőbeosztást betöltő tiszt is helyet kapott, 1963-ban pedig újra indított csapatfelderítő osztályt az akadémia, ahová 13 főt iskoláztak be.¹³⁵

1963. augusztus 8-án a Központi Tiszthelyettes Iskola (KTI) Békéscsabára diszlokált, és a továbbiakban neve MN 5585 fedőszámra változott.¹³⁶ Ezt használták 1965. június 1-jéig, amikor ismét elrendelték a nyílt megnevezés használatát.

Az 1963. augusztus 22-én kiadott HM 028. számú parancs szerint a magyar ipar kifejlesztett és sorozatgyártásra előkészített egy páncélozott felderítő úszógépkocsit.¹³⁷ Ennek következtében a D-442 típusjelű felderítő úszógépkocsit (FUG) az MN részére 1963. szeptember 1-jével rendszeresítette a honvédelmi miniszter.¹³⁸

A felderítőalegységek megkezdték az új technika fogadására való felkészülést. Ezzel egy időben hatékony intézkedéseket tettek a parancsnoki állomány felkészítésére. Az új technikai eszközök megismerése érdekében többhetes központi összevonásokat szerveztek. Így például 1963-ban vízi kiképzéssel kapcsolatos feladatok bemutatását tartották meg Szegeden. A parancsnoki állomány részére pedig 1964. január 13. és február 13. között Győrben, a W. P. Járőipari Műveknél a D-442 típusra gépjárműtanfolyamot szerveztek.¹³⁹

De Egerben is hajtottak végre úszó harcokocsikra és páncélozott harcjárművekre való kiképzést. Ezeken az összevonásokon ezred- és hadosztály-felderítő főnökök, valamint a felderítő-zászlóaljok vezetőállománya kapott kiképzést.¹⁴⁰

Az 1963. augusztus 14-én kelt HM 0481. számú parancs alapján újból átalakították a legfelsőbb szintű vezetést. Ennek részeként a Kiképzési Főcsoportfőnökség állományából kiváltak a fegyvernemi csoportfőnökségek és a honvédelmi miniszter alárendeltségébe kerültek. Ekkor szűnt meg a főcsoportfőnökség állományában lévő csapatfelderítő osztály, viszont helyette megalakult az MNVK 9. önálló osztálya.¹⁴¹ Ennek állománytábla szerinti létszáma nyolc tisztből (osztályvezető, helyettese, két alosztályvezető és négy beosztott felderítő főtitisz/tiszt), illetve egy polgári alkalmazott gépiróból állt.

A MNVK 9. önálló osztály állománytábla szerinti feltöltése csak 1964 őszén fejeződött be. Ekkor érkezett meg a szovjet Vezérkari Akadémia elvégzését követően az osztály élére Berencsi József alezredes is. 1966-tól a személyek folyamatos változása volt jellemző az osztály egész fennállása alatt, ami jelentősen kihatott a feladata teljesítésére.

Az 5. HDS. felderítőosztálya a megalakítása óta kellőképpen összekovácsolódott, és igen pozitív eredményeket ért el a szakirányítás területén. Tagjai már kellő jártassággal irányították a közvetlen és szakmai alárendeltségükben lévő felderítő törzsek felkészítését és tevékenységét a végrehajtott parancsnoki és törzsvezetési, valamint csapatgyakorlatokon. További feladatként jelentkezett számukra az összefegyvernemi és a fegyvernemi törzsek, valamint alegységek felderítő kiképzésének további javítása, az elért eredmények megszilárdítása és továbbfejlesztése. Egyik fő feladatuknak tekintették a szakmai ismeretek további növelését, a felderítőalegységek képességeinek maximális kihasználását, valamint a harcászati szabályzatok alapján a felderítés végrehajtása új módszereinek keresését.

¹³⁵ ZMKA Tanulmányi Törzskönyvek Fnyt. 420, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Tanulmányi Osztály Archívuma.

¹³⁶ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 263.

¹³⁷ KRISKA: i. m. p. 48.

¹³⁸ KRISKA: i. m. p. 49.

¹³⁹ SZABARI Ferenc ny. alez. visszaemlékezései – 2013.05.24., a szerző birtokában.

¹⁴⁰ KRISKA: i. m. p. 57.

¹⁴¹ KRISKA: i. m. pp. 52–54.

A csapatok új szervezeti struktúrája bevezetésével módosultak a seregest és a magasabbegységek felderítőszolgálatainak szervezetei. Az 5. Hadsereg felderítőörzsében a korábbi beosztások kiegészültek tájékoztató és csapatfelderítő főtiszti, csapatfelderítő alosztályvezetői, tájékoztató-operatívcsoport főtiszti beosztásokkal.

A hadosztályok felderítőörzsében a felderítőfőnök és helyettese mellett megjelennek a felderítő-értékelőtiszti, majd a felderítőképző-tiszti beosztások. Az ezredfelderítő tiszti beosztás ezredfelderítőfőnöki beosztássá „emelkedett” és akadémiai képzettséget követelő beosztássá vált. Közben a felderítőszakasz felderítőszázaddá „nőtte ki” magát, ahol a századparancsnok mellett megjelent még egy tiszt: az első szakaszparancsnok, aki egyben századparancsnok-helyettes is volt.¹⁴²

1964–1965 az „ADRIA” szervezési feladatok jegyében

Az előző évhez képest az „ADRIA” szervezési feladatok során lényegesen kevesebb volt az új alakulatok létrehozásának és a meglévő csapatok átalárendeléseinek a mérvé. Ez időszak alatt a szervezés jellemző feladata a szervezetek belső változása, a minőségi fejlesztés volt. Csupán három új alakulat állt fel, négy század zászlóaljszervezetet vett fel, és csak két egység váltott helyőrséget.

E változásokban azonban a magasabbegységek önálló felderítőalegységei jelentős mértékben érintve voltak. Elkezdődött a felderítőcsapatok ellátása a magyar hadiipar által gyártott felderítő-úszógépkocsival (FUG), a D-442 FUG-gal. A felderítő-zászlóaljaknál a korábról meglévő benzinüzemű szovjet BRDM felderítő-páncélkocsikkal együtt üzemeltek egy ideig, amíg a század teljes FUG-állománya meg nem érkezett.

Az év második felére beérkeztek az országba a felderítőalegységek részére szánt úszó harcokocsik (UHK). Az 5. HDS. állományában összesen 68 darab volt¹⁴³ (egyes források szerint 102).¹⁴⁴ A felderítőalegységek ez által jelentős manőverezőképességre és az UHK-k rendszeresítésével jelentős tüzerőre tettek szert, ami szükségszerűen kihatott a felderítés feladataira és követelményeire is!

1964. augusztus 15-én az MNVKF 001000/50/1964. sz. intézkedése¹⁴⁵ alapján a 15. gépkocsizó lövészhadosztály (MN 7314) alárendeltségében megalakult a 67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) Nyíregyházán. A kötelék csökkentett állománnyal rendelkezett, és a kezdeti időben páncélozott harcjárművei és úszó harcokocsijai sem voltak. A szállító járműveinek kb. 70%-át a népgazdaságból való bevonultatással biztosították „M” esetére. A fő feladata kezdetben a szervezet megalakítása volt, majd a felállítás után a zászlóalj rendszeresen a lebiztosított állomány továbbképzését hajtotta végre.¹⁴⁶

1964 végére az 5. Hadsereg első lépcsőjének számító 8. gépkocsizó lövészhadosztály (MN 8931, Zalaegerszeg) alárendeltségébe tartozó 42. felderítő-zászlóalj (MN 9027) Újdörögdön, a 9. gépkocsizó lövészhadosztály (MN 7203, Kaposvár) alárendeltségébe tartozó 54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) Kaposváron, valamint a 11. harcokocsihadosztály (MN 2284, Tata) alárendeltségébe tartozó 74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) Tatán szervezetileg kiegészült, megerősödött.

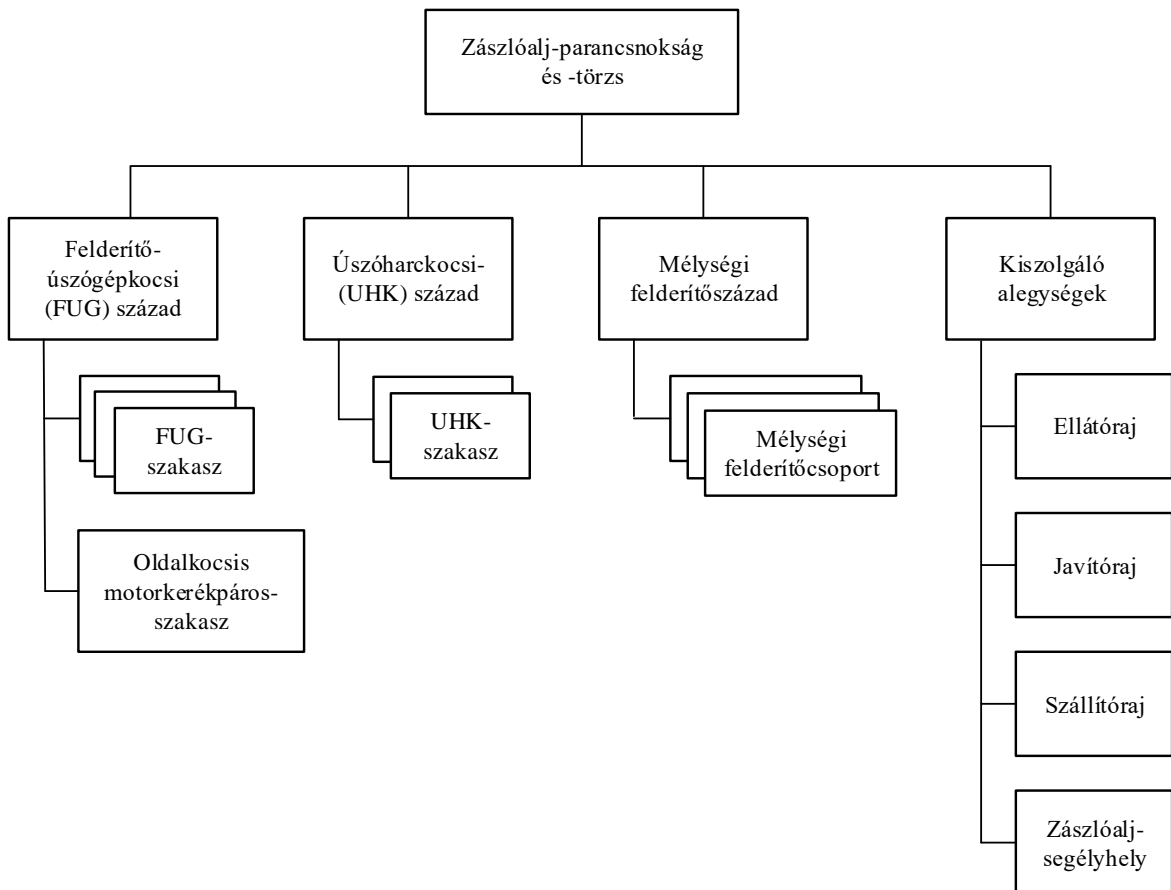
¹⁴² POLGÁR: i. m. pp. 11–15.

¹⁴³ DR. GÁSPÁR Tibor: Fejezetek a fegyverzeti szolgálat és jogelődei történetéből IV. p. 103. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00075/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2013_1_088-153.pdf; letöltés: 2018.10.09.

¹⁴⁴ Az 5. Hadsereg... forrás a 76. oldalán 102 db eszközt ad meg, de ez nem igazolható. 1964-ben az első lépcső hadosztályoknál (a 8., 9., gk. löv. és a 11. hk. ho.) 17-17 db UHK volt (5 db a f. z. UHK szd.-ánál és 3×4 db UHK az ezredközvetlen felderítőszázadok UHK-szakaszaiban) ami összesen 51 db. A 7. gk. löv. ho. felderítőcsapatai további 17 db UHK-val rendelkeztek. A kutatásaim során nem igazolódott, hogy a 4. és a 15. gk. löv. hadosztályok rendelkeztek volna UHK-val. – Ez lenne az a hiányzó 2×17 db, ami kiadná a 102 darabos készletet.

¹⁴⁵ HIM KI 1/45/72 974/72/97 – 67. f. z. HNYTL.

¹⁴⁶ KRISKA: i. m. pp. 57–58.

Felderítő-zászlóalj tipikus szervezete 1964-ben

A zászlóalj szervezetében a vezető szerveknél zászlóalj-parancsnokságot és -törzset szerveztek. A harcbiztosító alegységeknél egy FUG-századot (három FUG-szakasszal és egy oldalkocsi motorkerékpáros szakasszal), egy UHK-századot (két UHK-szakasszal) és egy mélyléségi felderítőszázadot (három mélyléségi felderítőcsoporttal) szerveztek. Kiszolgáló állományába egy-egy zászlóaljsegélyhelyet, ellátórajt, szállítórajt és javítórajt szerveztek. A felderítő-zászlóalj összlétszáma: 210 fő, ebből 24 tiszt, 28 tiszthelyettes, 80 tiszt és 78 honvéd volt. A felderítő-zászlóaljak szervezetébe tíz FUG-ot és öt UHK-t szerveztek a meglévő 12 oldalkocsi motorkerékpár mellé.¹⁴⁷

Az 5. Hadsereg második lépcsőjeként számításba vett 4. gépkocsizó lövészadosztály (MN 1394, Gyöngyös) alárendeltségébe tartozó 24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) Egerben és a 7. gépkocsizó lövészadosztály (MN 4127, Kiskunfélegyháza) alárendeltségébe tartozó 113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) Kiskunfélegyházán az elsőlépcső-felderítőegységekhez hasonló szervezettel, de kevesebb békelétszámmal rendelkeztek. A feladatuk is más jellegű volt: míg a 24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) a tartalékos felderítőtiszt-jelöltek képzését és a tartalékos tiszti továbbképzést végezte, addig a 113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) alapvető feladata a tartalékos legénységi állomány továbbképzése volt.

¹⁴⁷ KRISKA: i. m. pp. 58–59.

A „BOTOND” fejlesztési tervidőszak (1965–1970)

A III. ötéves terv (1966–70) időszakára esett a „BOTOND” fejlesztési tervidőszak, aminek fő célkitűzése a szervezeti és a technikai fejlesztés mellett a kiképzési rendszer további korszerűsítése, a HKSZ- és az „M”-rendszer fejlesztése, továbbá a vezetés színvonalának emelése volt.¹⁴⁸ Ezért az MNVKF feladatul szabta az „azonnali” menetkészültségű alakulatoknál a „BOTOND” szervezetre való áttérés megkezdését, a beérkező új technikai eszközök szervezeti keretei és a mozgósítás jobb előkészítéséhez szükséges feltételek biztosítását, valamint a hivatásos tiszti állomány létszámának csökkentését úgy, hogy az nem mehet a harckészültség, a kiképzés és a haditechnikai eszközök kezelésének rovására.¹⁴⁹

A felderítőcsapatok vonatkozásában a III. ötéves terv időszakában (1965–70) a szervezeti és a technikai fejlesztés mellett a kiképzési rendszer további korszerűsítése, a HKSZ- és az „M”-rendszer fejlesztése, valamint a vezetés színvonalának emelése került előtérbe.¹⁵⁰

1966. november 1-jén a korábban létrehozott előkészítő törzsből megalakult a 3. hadtestparancsnokság (MN 6639) törzse Cegléden, ami az MN szervezeti korszerűsítése keretében és a 0028/1966. sz. HM-parancs¹⁵¹ alapján jött létre a HM közvetlen alárendeltségében, majd ezt követően az állománya folyamatosan kiegészült.

A hadtest a 0094/7/66. számú HM-parancs alapján 1967. január 2-án átvette a hosszabb (M2-M3) készenléti 4. gépkocsizó lövészadosztályt (MN 1394, Gyöngyös) és a 15. gépkocsizó lövészadosztályt (MN 7314, Nyíregyháza).¹⁵²

A gyöngyösi 4. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 1394) alárendeltségébe tartozott az 53. gépkocsizó lövészezred (MN 6671) Szabadszálláson, a 6. gépkocsizó lövészezred (mely alakulat fedőszáma az MN 1581 helyett MN 4419 lett) Egerben és a 35. harckocsiezred Verpeléten (ennek a fedőszáma is megváltozott, a korábbi MN 1420 helyett MN 7965-re).¹⁵³ A magasabbegység közvetlen felderítőalegysége továbbra is a 24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) volt, Eger helyőrségben települt. A zászlóalj szervezete 1966. november 1-jével Felderítő Kiképző Központtal egészült ki.¹⁵⁴

A 15. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 7314, Nyíregyháza) alárendeltségébe tartozott a 48. gépkocsizó lövészezred (MN 8736) Debrecenben, a 65. gépkocsizó lövészezred (MN 5125) Nyíregyházán és a 44. harckocsiezred (MN 2520) Abasáron.¹⁵⁵ A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – a 67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) – Nyíregyházán működött, keretszervezetként.¹⁵⁶

A 3. hadtestparancsnokság törzsén belül megalakítottak egy felderítőosztályt is négy fővel (egy osztályvezető, két főtiszt és egy kódírozórészleg-vezető tiszthelyettes.). Az osztály vezetője Dombrádi Gyula alezredes, a felderítőfőtiszt Mihócza Antal őrnagy, a felderítőfőtiszt Dékány Antal százados volt. A hadtestnek átalárendelt 4. és 15. gépkocsizó lövészadosztályok állományában lévő felderítőtörzsek és -csapatok szakirányítását a hadtest felderítőosztálya vette át.¹⁵⁷

Az 5. Hadsereg parancsnoksága (MN 5232) alárendeltségében maradt az azonnali készenléti 8. és 9. gépkocsizó lövészadosztály, a 11. harckocsihadosztály és a rövid készenléti 7. gépkocsizó lövészadosztály.¹⁵⁸

¹⁴⁸ BÜKI: i. m. p. 27.

¹⁴⁹ Az 5. HDS... pp. 76–77.

¹⁵⁰ BÜKI: i. m. pp. 27.

¹⁵¹ HIM KI 1/45/72 974/72/141 – 3. hdt. HNYTL.

¹⁵² Az 5. HDS... pp. 76–77.

¹⁵³ GAZSÓ: i. m. p. 100.

¹⁵⁴ KRISKA: i. m. 69. és HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

¹⁵⁵ GAZSÓ: i. m. p. 100.

¹⁵⁶ HIM KI 1/45/72 974/72/101 – 67. f. z. HNYTL.

¹⁵⁷ KRISKA: i. m. p. 72.

¹⁵⁸ GAZSÓ: i. m. pp. 100–101.

A kiskunfélegyházi 7. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 4127) állományában ekkor az alábbi egységek voltak: az 5. gépkocsizó lövészezred (MN 7042) Mezőtúron, a 37. Budapesti Forradalmi Ezred Kalocsán, a 62. gépkocsizó lövészezred (MN 4228) Hódmezővásárhelyen és a 24. harcokocsiezred (MN 8371) Kalocsán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége továbbra is a kiskunfélegyházi 113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) volt.

A 8. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 4891, Zalaegerszeg) alárendeltjeit képezték: a 14. gépkocsizó lövészezred (MN 4730) Nagykanizsán, a 26. gépkocsizó lövészezred (MN 6783) Lentiben, a 33. gépkocsizó lövészezred (MN 8931) Zalaegerszegen és a 8. harcokocsiezred (MN 6904) Tapolcán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége a 42. felderítő-zászlóalj (MN 9027) volt Újdörögdön.

A 9. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 7203) Kaposváron volt elhelyezve. Állományában a 22. gépkocsizó lövészezred (MN 8677) Pécs, a 63. gépkocsizó lövészezred (MN 3335) Nagyatád, a 108. gépkocsizó lövészezred (MN 7809) Baja és a 69. harcokocsiezred (MN 7818) Nagyatád helyőrségben települt. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – az 54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) – Kaposvár helyőrségben települt.

A 11. harcokocsiadosztály-parancsnokság (MN 2284) továbbra is Tatán volt. Alárendeltségébe tartozott a 15. gépkocsizó lövészezred (MN 3715) Aszódon; a 25. harcokocsiezred (MN 9935) Tatán, a 31. harcokocsiezred (MN 9001) Rétságon és a 145. harcokocsiezred (MN 7038) Szabadszálláson. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – a 74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) – továbbra is Tatán állomásozott.

A fent leírt hadrendben kisebb változás történt 1967-ben, amikor a Lentiben diszlokáló 26. gépkocsizó lövészezred (MN 6783) a kaposvári hadosztály, a nagyatádi 63. gépkocsizó lövészezred (MN 3335) pedig a zalaegerszegi hadosztály alárendeltségébe került.¹⁵⁹

Az MNVK 9. önálló osztály a „BOTOND” (1966–1970) és az azt követő „RÁBA” (1971–1975) fejlesztési feladatok keretében dolgozta ki az ezred, a hadosztály és a hadsereg felderítőerőire, illetve -eszközeire vonatkozó szervezeti struktúrákat, a felderítőalegységek és -egységek állománytábla-javaslatait, a fejlesztési feladatok megvalósításának programját, valamint ütemezését. Ezek a javaslatok tízéves távlatban határozták meg a fejlesztés irányait és feladatait, amelyek alapján minden szinten korszerű, a követelményekhez jelentősen közelítő felderítőszervezeteket határoztak meg. A javaslatok megvalósítása már 1966-ban a „NYITRA” szervezési időszakban elkezdődött.¹⁶⁰

A felderítőképeségek növelése szempontjából nagy jelentőséggel bírt, ugyanis a hadosztály-felderítőzászlóalj szervezete ekkor bővült az újonnan megalakított harcászati rádiófelderítő századdal. Így a 8/42. felderítő-zászlóaljnál (MN 9027) a 001000/50/64. számú intézkedés alapján 1964. augusztus 15-én, a 9/54. felderítő-zászlóaljnál (MN 7842) a 00120/60/65. számú intézkedés alapján 1965. szeptember 1-jén, a 7/113. felderítő-zászlóaljnál (MN 1914) pedig a 00100/64/66. számú intézkedés alapján 1966. november 1-jén alakult meg a rádiófelderítő század.¹⁶¹ A 11/74. (MN 9550) és a 4/24. (MN 8355) felderítő-zászlóalj szervezetét csak később, a hetvenes évek elején bővítették.¹⁶² A 15/67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) ebben az időben még keretszervezettel működött.¹⁶³

A felderítőalegységek szervezeti felépítését a tervidőszak során négyszer módosították. Ennek ellenére a csapatfelderítő alegységek békeszervezete még mindig nem került összhangba a háborús alkalmazás igényeivel.¹⁶⁴

¹⁵⁹ GAZSÓ: i. m. p. 104.

¹⁶⁰ KRISKA: i. m. pp. 53–54.

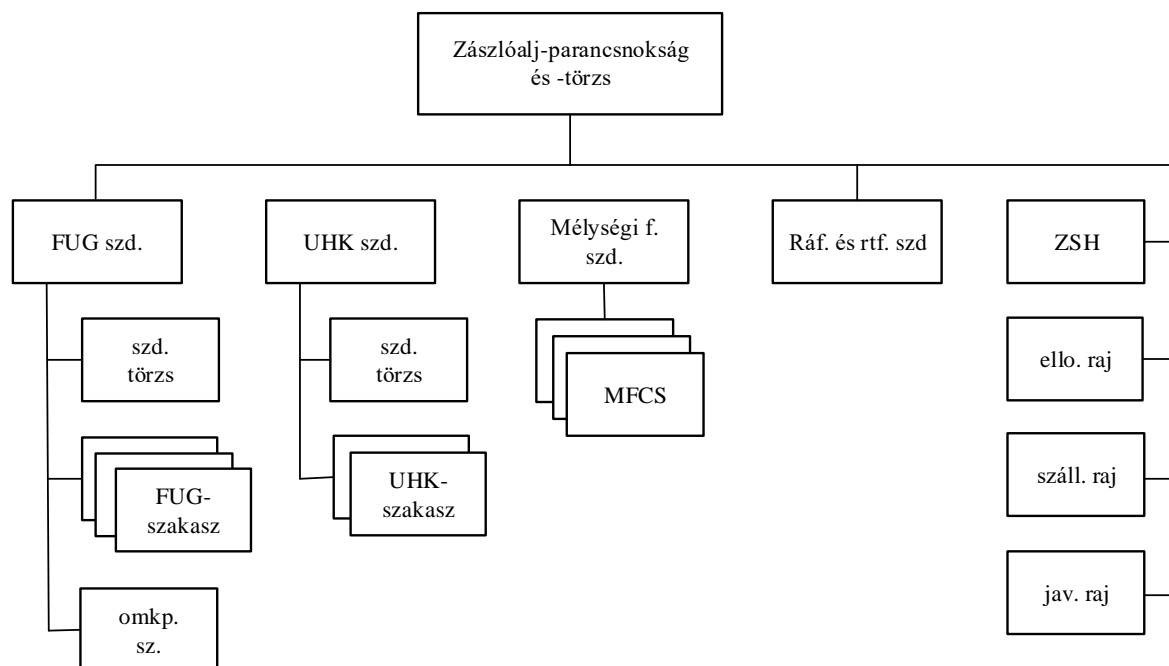
¹⁶¹ HIM KI 1/45/72 974/72/13, 32, 69 – 42., 54., 113. f. z. HNYTL.

¹⁶² HIM KI 1/45/72 974/72/50, 88 – 74., 24. f. z. HNYTL.

¹⁶³ HIM KI 1/45/72 974/72/101 – 87. f. z. HNYTL.

¹⁶⁴ POLGÁR: i. m. p. 13.

Az első lépcsőbe tervezett hadosztályok (a 8. és a 9. gl., a 11. hk. ho.) szervezeteiben lévő felderítő-zászlóaljok csak kevés létszámmal küzdöttek, így gyakorlatilag a harcászati helyezés (R) esetén R+12 órára érték a készenlétet az elvonulásra. A hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljoknál a törzs és a kiszolgáló alegységek mellett (a zászlóaljsegélyhely /ZSH/; az ellátó- /ello./, a szállító- /száll./ és a javítóraj /jav. raj/) létrehoztak egy FUG-századot (tíz FUG: három szakasz három-három harcjárművel és a századparancsnoki FUG, valamint egy oldalkocsi motorkerékpáros szakasz /omkp. sz./), egy úszóharcocsi-századot (öt UHK: két szakasz két-két harckocsival és a századparancsnoki harckocsi), egy mélységi felderítőszázadot (három mélységi felderítőcsoport – MFCS), valamint egy rádió- és rádiótechnikai felderítőszázadot (ráf. és rtf. szd.).¹⁶⁵

Hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj szervezete 1966-ban

A többi hadosztály (a 4., a 7. és a 15.) felderítő-zászlóaljai is hasonló szervezettel rendelkeztek, de erősen csökkentett „B”- (béke-) állománnyal, valamint az első lépcsőben lévő felderítő-zászlóaljaktól lecserélt harci technikával töltötték fel. A 15. gl. ho. felderítő-zászlóalja ekkor például még csak gépjárműekkel rendelkezett.

A 24. felderítő-zászlóalj (MN 3855, Eger) szervezete 1966. november 1-jén egy Felderítő Kiképző Központtal (FKK) egészült ki, de ez közvetlenül az MNVK 9. önálló osztály vezetőjének volt alárendelve. Az FKK összlétszáma 24 fő volt, és szervezetében parancsnokság, kutatási és kiképzés fejlesztőcsoport, illetve kivitelező csoport került. A központ alapvető rendeltetése a hatékonyabb kiképzést elősegítő segédeszközök, tansegédletek, tankönyvek kidolgozása volt a felderítőalegységek és -egységek részére. Feladatuk a különböző szakkabinetek, oktatófilmek, módszertani és kiképzési segédanyagok kikísérletezését, kidolgozását, előkészítését, ezek legyártását, valamint a csapatok kiképzési anyagokkal való ellátását. Biztosítani kellett a kiadott berendezések állandó üzemképességét és szakszerű javítását.¹⁶⁶ Az FKK tevékenysége jelentősen hozzájárult a felderítőalegységek kiképzési eredményeinek javításához.

¹⁶⁵ Uo.

¹⁶⁶ KRISKA: i. m. pp. 69–72.

Változások történtek a gépkocsizó lövész-, valamint harcokocsiezredek felderítőalegységeinél is. Az 1966. november 30-án kiadott 00100/64/66. számú intézkedés alapján a kaposvári 9. gépkocsizó lövészadosztály (MN 7204) négy gépkocsizó lövészezrede: a pécsi 22. gépkocsizó lövészezred (MN 8677), a lenti 26. gépkocsizó lövészezred (MN 6783), a nagyatádi 63. gépkocsizó lövészezred (MN 3335) és a bajai 108. gépkocsizó lövészezred (MN 8677) közvetlen felderítőszakaszai századokká alakultak át.¹⁶⁷

A szintén 1966. november 30-án kelt 00100/110/66. számú intézkedés alapján a zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály (MN 4489) állományába tartozó nagykanizsai 14. gépkocsizó lövészezred (MN 4730), a zalaegerszegi 33. gépkocsizó lövészezred (MN 8931), a tapolcai 8. harcokocsiezred (MN 6904), valamint a kaposvári 9. gépkocsizó lövészadosztály (MN 7204) alárendeltségébe tartozó 69. harcokocsiezred (MN 7818) közvetlen felderítőszakaszai is századokká alakultak át.¹⁶⁸

Az 1967. július 15-én aláírt 00100/81/67. számú intézkedések alapján hajtották végre a kiskunfélegyházi 7. gépkocsizó lövészadosztály (MN 4127) három gépkocsizó lövészezredénél: a kalocsai 37. Budapesti Forradalmi Ezrednél, a mezőtúri 5. gépkocsizó lövészezrednél (MN 7042), a hódmezővásárhelyi 62. gépkocsizó lövészezrednél (MN 4228) és a kalocsai 24. harcokocsiezrednél (MN 1549) a felderítőszakaszok századokká fejlesztését.¹⁶⁹ Ettől kezdve – a fenti intézkedés alapján – a 24. harcokocsiezred hajtotta végre az UHK-rajparancsnokok, valamint az UHK- és a BTR-50PU-vezetők MN-szintű kiképzését.

1967. szeptember 1-jén a tatai 11. harcokocsihadosztály (MN 2284) alárendeltségébe tartozó 15. gépkocsizó lövészezred (MN 3715) felderítőszakasza századdá alakult át.¹⁷⁰ Az új ezredközvetlen felderítőszakaszok a beérkezett új technikának megfelelően egy szűk századtörzsszel (amiben egy felderítőparancsnoki FUG – ami tulajdonképpen a felderítőfőnök vezetési eszköze volt – és egy Csepel D-344 anyagszállító terepjáró tehergépkocsi volt), két felderítőszakasszal (szakaszonként egy parancsnoki és két „raj” FUG) és egy UHK-szakasszal (három UHK-val) rendelkeztek.

A tervidőszakban az új érlelődő hadműveleti-harcászati felderítéskonceptió megvalósításának első lépéseiként kialakultak a hadműveleti felderítőegységek és -alegységek szervezetei, amiket beillesztettek az összefegyvernemi felderítés rendszerébe.

1966. november 1-jén a 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj az MNVKF 00100/1966. számú intézkedése alapján az 5. HDS. alárendeltségébe került.¹⁷¹ Ennek megfelelően az 5. HDS. felderítőosztályának állományát megerősítették egy-egy rádiófelderítő és rádiótechnikai felderítőfőtisztel.

A seregtest légi felderítési igényeit kielégítő 501. és 502. felderítőrepülő-századok 1970 augusztusában Taszár, illetve Kecskemét helyőrségekből Szolnokra diszlokáltak, és kiszolgálták a repülőtisztai iskolát. Ebből alakult meg a 101. önálló felderítőrepülő-ezred (MN 1929), állományában 12–18 darab L-29 típusú felderítő-repülőgéppel (ezek csehszlovák gyártmányú iskolagépek voltak), amely köteleknek R+12 óra múlva kellett a hadsereg-felderítőfőnök rendelkezésére állnia, de irányítását, a légi felvételek feldolgozását továbbra is az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) végezte.¹⁷²

A korábbi évekhez viszonyítva javult a hivatásos tisztek és tiszthelyettesek körében végzett kádermunka. Tervszerűbbé vált az állomány beiskolázása. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) felderítőtanseke az igényeknek megfelelően folyamatosan biztosította a magasabb képzettségű felderítőtisztai állományt. Az előzetes felmérések alapján 18–20 felderítőtisztet iskoláztak be 1966 őszén a ZMKA-ra.¹⁷³ Az Egyesített Tiszti Iskolán (ETI) a felderítő kiképzést ekkor még egy tantárgybizottság irányította a gépkocsizó lövész- és felderítőtansekek keretein belül.

¹⁶⁷ HIM KI 1/45/72 974/72/24; /22; /5; /4; 23 – a fentebb említett gépkocsizó lövészezredek HNYTL-jai.

¹⁶⁸ HIM KI 1/45/72 974/72/3; 4; 6; 25 – a fentebb említett gépkocsizó lövészezredek HNYTL-jai.

¹⁶⁹ HIM KI 1/45/72 974/72/60; 59; 61; 62 – a fentebb említett egységek HNYTL-jai.

¹⁷⁰ HIM KI 1/45/72 974/72/44 – 15. gk. löv. e. HNYTL.

¹⁷¹ KRISKA: i. m. p. 94.

¹⁷² POLGÁR: i. m. p. 14.

¹⁷³ KRISKA: i. m. p. 64.

A tantárgybizottság vezetőjének Sereg István őrnagyot nevezték ki, és felderítő tanárként kerültek az iskolára Komjáthy Árpád, valamint Zsidó János századosok.¹⁷⁴ A gépkocsizó lövész- és felderítőnövevényi századokban – az ETI közel tízéves működése alatt (1957–1967) – összesen négy szakaszban 48 felderítőtiszt végzett.¹⁷⁵

A Központi Tiszthelyettes Iskolán (KTI) Békéscsabán (amely az MN 5585 fedőszám helyett újra nyílt megnevezését használhatta) tovább folyt a felderítő-tiszthelyettesek képzése, amit egy felderítő-főelőadó és felderítőszakasz-parancsnok irányított. 1965-ben a szakasz szervezetiileg a harcokostiszthelyettes-képző század 3. szakasza volt 25 fővel. 1966 őszén újabb 10–15 tiszthelyestet iskoláztak be az intézménybe.¹⁷⁶

Az MNVK 9. ö. osztály erre az időre – együttműködve az illetékes, HM- és VK-szervekkel – megteremtette a hivatásos és tartalékos felderítőtisztok, illetve -tiszthelyettesek magas szintű képzésének feltételeit. Az osztály erőfeszítéseket tett a hivatásos felderítő-tiszthelyettesi képzés önálló bázisra történő elhelyezésére (amit végül csak 1973-ra tudtak elérni), valamint a tartalékos sor- és tiszti állomány felkészítési, elhelyezési feltételeinek javítására. A tartalékos felderítőtisztok és -tisztjelöltek kiképzése a 24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) egri bázisán,¹⁷⁷ illetve a 67. felderítő-zászlóaljnál Nyíregyházán történt évi 25–30 fő beiskolázásával.¹⁷⁸ A tartalékos legénységi állomány továbbképzését Kiskunfélegyházán a 113. felderítő-zászlóaljnál (MN 1914) hajtották végre.¹⁷⁹

1967-ben megkezdődött a tisztképzés korszerűsítésével kapcsolatos vizsgálódás és felmérés, amiben az MNVK 9. önálló osztály is részt vett. Ennek alapján javaslatokat dolgoztak ki a felderítőtisztok főiskolai szintű képzésére, személyi és oktatási feltételeinek megteremtésére.¹⁸⁰ A Kossuth Lajos Katonai Főiskola 1967. szeptember 1-jei megalakulásával a felderítőtisztok képzésének végrehajtásához – az MN történetében először – önálló Csapatfelderítő Tanszékot szerveztek. Ennek első tanszékvezetője Spala István őrnagy (később alezredes) lett, rajta kívül a tanszék tanárai lettek Kucska János őrnagy, Reider István százados és Komjáthy Árpád százados. Az állomány Vindics Lajos őrnagy és Miklós István őrnagy megérkezésével hamarosan kiegészült. Ezzel megteremtődtek a felderítőtiszt-képzés magasabb szintű lehetőségei.¹⁸¹

Az MNVK 9. önálló osztály a viszonylag kis létszáma ellenére széles körű tevékenységet folytatott a felderítőcsapatok érdekében is. Konkrét javaslatokat dolgozott ki a felderítő páncélozott járművek és a felderítőparancsnoki harcjárművek kialakításához, részt vett azok csapatpróbái megszervezésében, majd a rendszeresítési eljárások lefolytatásában. Kutatásokat folytatott a felderítőszervek speciális felszerelésének (pl. speciális török és kalóriadús élelmiszer-csomagok, -koncentrátumok) kialakításában. Tevékenyen részt vett a felderítőcsapatok harcászati képessége helyezése feltételeinek javításában. Az osztály önállóan szervezte és hajtotta végre a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljak HKSZ-ellenőrzését.¹⁸²

A felderítőcsapatok segítése érdekében az osztály komoly kidolgozómunkát végzett. Megkezdte – az új szervezeti struktúrák és a rendszerbe került technikai eszközök képességei figyelembevételével – a felderítőalegységek és -szervek alkalmazási elveinek szabályozását, rendszerezését, valamint az új helyzethez való igazítását. A felderítés ezred- és hadosztályszinten történő tervező-szervező tevékenysége elősegítésére elkészítették és 1966-ban kiadták a „Felderítés az ezred-hadosztály harcában” című segédletet, amely az 1964-es harcászati szabállyal összhangban új alapokra helyezte a harcászati szintű felderítőszervek alkalmazási elveit. A korábban harcászati szinten alkalmazott „felderítőosztag” és „önálló felderítőjárőrök” helyett hadosztály- és ezredszinten felderítőcsoportok, az összefegyvernemi csapatok esetében alkalmazott

¹⁷⁴ DR. FÜZESI: i. m. p. 14.

¹⁷⁵ Uo. p. 23.

¹⁷⁶ KRISKA: i. m. p. 64.

¹⁷⁷ HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

¹⁷⁸ HIM KI 1/45/72 974/72/101 – 67. f. z. HNYTL.

¹⁷⁹ HIM KI 1/45/72 974/72/69 – 113. f. z. HNYTL.

¹⁸⁰ KRISKA: i. m. p. 81.

¹⁸¹ DR. FÜZESI: i. m. pp. 25–26.

¹⁸² KRISKA: i. m. pp. 54–56.

harcfelderítő járőrök, a hadosztálytól mélységi felderítőcsoportok kiküldését határozta meg az ellenség területére (mélységébe). A harcászati felderítés elvi kérdéseinek szabályozása, rendszerezése és azok egységes értelmezése érdekében nagy jelentősége volt az 1968-ban az MN vezérkari főnök által jóváhagyott „Harcászati Felderítő Utasítás”-nak.¹⁸³

Ekkor készült el a „Málházási Utasítás a felderítőcsapatok részére”, ami komoly segítséget nyújtott a felderítőalegységek harcászati helyzetbe helyezésének és az anyagok biztonságos szállítási feltételeinek megteremtéséhez. Ezenkívül folyamatosan jelentek meg a kiképzési feladatokat részletesen leíró összkövetelményi programok, a feladatok végrehajtását segítő és egységesítő módszertani segédletek, tankönyvek, valamint egyéb kiképzési segédletek a különböző felderítőalegységek (csapatfelderítő, úszóharckocsizó, földi mozgócél-felderítő, mélységi felderítő, rádiófelderítő stb.) aleggységek és katonák részére.¹⁸⁴

Az MNVK 9. önálló osztály vezetőjének – Berencsi József ezredesnek – 1968 áprilisában bekövetkezett tragikus halála bizonyos mértékben negatívan hatott az osztály tevékenységére, de az osztály a feladatait ebben az időszakban is eredményesen megoldotta.

Az osztályvezetői feladat ellátásával (mely beosztást 1969-ig nem töltötték fel) Stuhán János alezredes osztályvezető-helyettest bízták meg.¹⁸⁵ 1969 decemberében Polgár Ervin ezredest nevezték ki az osztály élére, és vezetésével stabilizálódott az osztály helyzete. Az osztály állományába helyezték Spala István és Büki Béla alezredeseket, illetve idevezényelték Zaják András alezredest és Stein Ferenc századost. 1970-ben kerültek az osztály állományába Kocsis István és Fejes Sándor alezredesek (ez utóbbi osztályvezető-helyettesi beosztásba), majd 1971-ben Polyák István őrnagy is. Ezzel párhuzamosan Stuhán alezredest vezérkari akadémiára vezényelték, Kriska György alezredest pedig a 3. hadtest felderítőfőnöki beosztásába helyezték az osztálytól.¹⁸⁶

1968 augusztusában egy váratlan esemény szakítja meg a békeidőszaki kiképzést. Ez pedig az úgynevezett ZALA gyakorlat volt. Lényegében, a konszolidálódás és felzárkózás évei után,¹⁸⁷ az 1968-as év egy valós megmérettetést jelentett a Magyar Néphadsereg számára. Még akkor is, ha ez nem egy „dicsőséges” tevékenység volt, a szomszéd Csehszlovákia ellen, de mivel a haderő a politika eszköze, e feladat végrehajtása a katonák számára „kivédhetetlen” volt. Katonai értelemben a Magyar Néphadsereg parancsnoki állománya és csapatai „éles” hadműveleti feladat végrehajtásával bizonyították, hogy képesek a feladataik megtervezésére, megszervezésére és végrehajtására, idegen terepen, kedvezőtlen körülmények között is. A szervezeti struktúra azt bizonyította, hogy megfelelt a várható feladatoknak. Az addigra rendszeresített technikai eszközök valós környezetben mutatták meg képességeiket (előnyös és hátrányos oldalait) és a műveletben részt vett 8. gépkocsizó lövészadosztály (a feladat végrehajtása érdekében átalárendeltségébe kerülő – nem a szervezetébe tartozó – csapatokkal együtt) számot adott kiképzettségéről és felkészültségéről. Igaz, csak egy „megerősített” hadosztály kapott „éles” harci feladatot hivatalosan, de harcfeladatuk, tevékenységük biztosításában az MN igen jelentős része részt vett.

Ekkor a kijelölt magasabbegység és egységek felderítőerői valóban „éles” körülmények között teljesítették az elsajátított felderítési feladataikat. A több hónapos tevékenységük tapasztalatainak elemzése megtörtént, és hamarosan a felderítőcsapatok szervezetében látható is volt a változás (pl. a LO-1800 Garant tehergépkocsik és a motorkerékpárok kivonása, a harcjárművek jobb teljesítményű rádiókkal való ellátása stb.).

Az évtized végére sikerrel átállították az MN felderítőcsapatainak (is) a kiképzését a 3×8 hónapos kiképzési rendszerre, ami azonban csak meglévő felderítői létszámkiegészítéssel (28 fő) és a bázisrendszerű kiképzés bevezetésével vált lehetővé. Az új rendszer új kiképzési programok kidolgozását tette szükségessé, ami komoly erőpróbára készítette a 9. önálló osztály állományát.

¹⁸³ MNVK 2. Csf-ség. A (csapat-)... p. 16.

¹⁸⁴ Uo. pp. 16–17.

¹⁸⁵ Uo. p. 26.

¹⁸⁶ Uo. pp. 26–27.

¹⁸⁷ SZANI: i. m. 64.

A végrehajtott korrekciók után (az 1967–1970 közötti években) a felderítőalegységek zökkenőmentesen áttértek a 3×8 hónapos kiképzés rendszerre, és kialakultak az első időszakos állomány bázisrendszerű kiképzésének alapjai.

A CSAPATFELDERÍTÉS HADMŰVELETI ÉS HARCÁSZATI FELDERÍTÉSSÉ TÖRTÉNŐ ÁTALAKÍTÁSA (1971-1989)

A Magyar Néphadsereg fejlődése a hetvenes években

Az 1970–1980 közötti évtized a népgazdaság IV. és V. ötéves tervét foglalta magában. A népgazdasági tervek és a haderőfejlesztési tervek összehangolásának megfelelően az MN-ben kidolgozták az erre az időszak szülő „RÁBA” (1971–1975) és „TISZA” (1976–1980) fedőnevű középtávú terveket, amiket már az új, ötéves középtávú tervezés rendszerében dolgoztak ki.

Az időszakra jóváhagyott koncepció alapján a fő feladat a haderő harcászati képességének és harci lehetőségeinek fejlesztése oly módon, hogy az lépést tartson a potenciális ellenség harci képességeinek növekedésével. A fejlesztés extenzív módszerei helyett az intenzív módszerek alkalmazását, illetve a tervszerű, arányos, kiegyensúlyozott, minőségi fejlesztés követelményeinek betartását feltételezte.

A fejlesztést a hadsereg kialakult keretein belül, a magasabbegységek és egységek belső szerkezetének, vezetésének és a kiképzés színvonalának további tökéletesítésével, a hivatásos állomány felkészültségének növelésével, a technikai korszerűsítés folytatásával, a hadsereg fegyelmi állapotának javításával látták elérhetőnek. Kiemelt hangsúlyt kapott a fejlesztési feladatok gazdaságos megoldása, a személyi állomány élet-, szolgálati- és munkakörülményeinek jelentős javítása, valamint az, hogy az alaprendeltetési feladatok mellett a hadsereg fokozottabb mértékben vegyen részt a népgazdasági feladatok megoldásában. A fenti célok és követelményeknek megfelelően az MN egy újabb minőségi fejlesztési szakaszt kezdetét el hetvenes években.¹⁸⁸

A hetvenes évek elejére a szárazföldi csapatoknál az alábbi békehadrendet alakították ki az összefegyvernemi csapatok vonatkozásában:

Az 5. Hadsereg parancsnoksága (MN 5232) alárendeltségében lévő azonnali készenlétű 8. és 9. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokságok, valamint a 11. harckocsihadosztály-parancsnokság és alárendeltjei, továbbá a rövid készenlétű idejű 7. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság folytatta feladatai végrehajtását.

A kiskunfélegyházi 7. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 4127) állományába az alábbi egységek tartoztak: az 5. gépkocsizó lövészezred (MN 7042) Mezőtúron, a 37. Budapesti Forradalmi Ezred Kalocsán, a 62. gépkocsizó lövészezred (MN 4228) Hódmezővásárhelyen és a 24. harckocsiezred (MN 8371) Kalocsán. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége a 113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) volt Kiskunfélegyházán.¹⁸⁹

A 8. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 4891, Zalaegerszeg) alárendeltjei továbbra is a 14. gépkocsizó lövészezred (MN 4730) Nagykanizsán, a 33. gépkocsizó lövészezred (MN 8931) Zalaegerszegen, a 63. gépkocsizó lövészezred (MN 3335) Nagyatádon és a 8. harckocsiezred (MN 6904) Tapolcán voltak. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége a 42. felderítő-zászlóalj (MN 9027) volt Újdörögden.¹⁹⁰

A 9. gépkocsizó lövészhadosztály-parancsnokság (MN 7203) továbbra is Kaposváron volt elhelyezve. Állományába tartozott a 22. gépkocsizó lövészezred (MN 8677) Pécsen, a 26. gépkocsizó lövészezred (MN 6783) Lentiben, a 108. gépkocsizó lövészezred (MN 7809) Baján

¹⁸⁸ SZANI: i. m. 64–65.

¹⁸⁹ GAZSÓ: i. m. p. 112.

¹⁹⁰ Uo. p. 113.

és a 69. harckocsiezred (MN 7818) Nagyatádon. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége az 54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) volt Kaposváron.¹⁹¹

A tatai 11. harckocsihadosztály-parancsnokság (MN 2284) alárendeltségébe tartozott a 15. gépkocsizó lövészezred (MN 3715) Aszódon, a 25. harckocsiezred (MN 9935) Tatán, a 31. harckocsiezred (MN 9001) Rétságán és a 145. harckocsiezred (MN 7038) Szabadszálláson. A hadosztály közvetlen felderítőalegysége – a 74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) – továbbra is Tatán volt elhelyezve.¹⁹²

A 3. Hadtestparancsnokság (MN 6639, Cegléd) alárendeltségébe tartozott a 4. és a 15. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság szervezetszerű csapataival.

A 4. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 1394, Gyöngyös) alárendeltségébe tartozott a 6. gépkocsizó lövészezred (MN 4419) Egerben, az 53. gépkocsizó lövészezred (MN 6671) Szabadszálláson és a 35. harckocsiezred (MN 7965) Verpeléten. A magasabbegység közvetlen felderítőalegysége továbbra is a 24. felderítő-zászlóalj (MN 6324) volt Eger helyőrségben.¹⁹³

A 15. gépkocsizó lövészadosztály-parancsnokság (MN 7314, Nyíregyháza) alárendeltségébe tartozott a 48. gépkocsizó lövészezred (MN 8736) Debrecenben, a 65. gépkocsizó lövészezred (MN 5125) Nyíregyházán és a 44. harckocsiezred (MN 2520) Abasáron.¹⁹⁴ A hadosztály közvetlen felderítőalegysége a 67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) volt Nyíregyházán, ami a hetvenes évek elején elkezdte az MN tartalékos felderítőtisztjei kiképzését.

A hetvenes évek elejére a magyar járműipar sorozatgyártásra kifejlesztette a D-442 bázisán a D-944 típusú páncélozott szállító harcjárművet (PSZH). Ennek első prototípusait már 1966-ban, a Csehszlovákiában tartott „VLTAVA-66” gyakorlaton próbálták ki. A szériában gyártott harcjárművet toronnyal látták el, amibe párhuzamosítva egy 14,5 mm-es és egy 7.62 mm-es géppuskát építettek be, ami komoly tüzerőt biztosított a csapatoknak. A PSZH-k rendszerbe állításával kapcsolatos kísérleti kiképzést már 1970-ben megkezdték a 22. gépkocsizó lövészezrednél.¹⁹⁵ Mivel az MN-ben nem volt lehetőség a haditechnika eszközök valamennyi csapatnál történő teljes lecserélésére, ezért a Néphadseregben a kiképzést mindkét (a régi és az új) típusú eszközökkel kellett végrehajtani. Az 5. HDS. elsőlépcsős-csapatái az új eszközök átvétele után a régi haditechnikai eszközöket átadták az 5. HDS. és a 3. hadtest második lépcsős egységeinek.

A „RÁBA” fejlesztési tervidőszak feladatai (1971–1976)

1971–1976 között a IV. ötéves népgazdasági terv időszakában állította be az MN a „RÁBA” fejlesztési tervidőszakot. Ezt az MN három ütemben hajtotta végre „VELENCE-I, -II és -III” fedőnéven futó feladatként.

A „VELENCE” feladat három ütemének végrehajtásával a haderő legfontosabb kötelékei, azok szervezeti keretei kialakultak,¹⁹⁶ de ezt követően is tovább folyt a haderő korszerű szervezeti elemekkel való kiegészítése és a haderő technikai eszközeinek modern típusokra történő lecserélése. A beérkező új technikai eszközök kezelése, karbantartása, illetve a megmaradt régebbi eszközök kiszolgálása létszámgényes volt, mivel párhuzamosan kellett rendszerben tartani az új és a régi technikai eszközöket.

¹⁹¹ Uo.

¹⁹² Uo.

¹⁹³ GAZSÓ: i. m. p. 112.

¹⁹⁴ Uo.

¹⁹⁵ Az 5. HDS... p. 79.

¹⁹⁶ DR. SZÁNTÓ: ... 4./II.

A politikai vezetés már korábban (1964. július) döntött arról, hogy a haderő fejlesztése nem járhatott létszámnövekedéssel, ezért nem lehetett folytatni a korábbi extenzív fejlesztést,¹⁹⁷ az újabb létszámnövelést, így a csapatoknál jelentős mértékű keretesítés indult el,¹⁹⁸ ami azonban feszültségeket okozott.

A HM 00075. Direktívája alapján a hadművelati és harcászati felderítőcsapatok fő célkitűzéseiként az időszakban el kellett érniük: a hadsereg intenzív fejlesztése keretében a hadművelati felderítőcsapatok mennyiségi és minőségi, míg a harcászati felderítőcsapatok elsősorban minőségi fejlesztését; a felderítőcsapatok korszerű és egységesített szervezetét, ami megszüntette (a lehetőségekhez képest a minimálisra csökkentette) a békeszervezetek és a háborús alkalmazás közötti ellentmondást; a felderítőcsapatok technikai ellátottságának, műszerezettségének megnövelését; a mélységi felderítés megerősítését; a rádiófelderítés korszerűsítését; a rádiótechnikai, rádiórelé- és rádiólokációs felderítés alapjainak megteremtését; a felderítőrendszerek híradása feltételeinek a javítását a felderítőinformáció-áramlás meggyorsítása céljából, valamint az új technikai eszközök rendszerbeállításával, illetve a kiképzés komplexesítésével és a belső lehetőségek jobb kihasználásával a felderítés hatékonyságának növelését.¹⁹⁹

A „VELENCE–I” feladat végrehajtása (1971–1972)

A 00100/150/71 sz. intézkedés²⁰⁰ alapján 1971. szeptember 1-jén megkezdődött a „VELENCE–I” ütem, ami a szárazföldi csapatoknál is jelentős változásokat hozott. Ekkor kezdték meg a PSZH-k, valamint a Sztrela–1 és –2 légvédelmi rakétaeszközök rendszerbe állítását az MN szárazföldi csapatainál.²⁰¹ Elsők között kezdték meg a 9. és a 8. gépkocsizó lövészhadosztályok 22., 26., 108., 14., 33. és 63. gépkocsizó lövészezredeinek feltöltését. PSZH-kat rendszeresítettek a 11. harcokocsihadosztály 15., illetve a 7. gépkocsizó lövészhadosztály 62. gépkocsizó lövészezredénél, valamint a 37. Budapesti Forradalmi Ezrednél is.²⁰² A „VELENCE hadrend” szerint egy gépesített lövészezrednél 97 darab PSZH volt rendszeresítve. Ebből 93 darabot a három lövészzászlóaljhoz, négyet pedig a felderítőszázadhoz szerveztek.²⁰³

Az új hadrend a felderítőknél is változásokat hozott. Megkezdtek a hadművelati és harcászati felderítőcsapatok részére meghatározott fő célkitűzések megvalósítását.²⁰⁴ Ugyanis a szárazföldi csapatoknál 1970-ben megkezdett – a kilencfős gépkocsizó lövészzrajok részére készült, új harcjárművel történő ellátási – programjával egy időben igényként jelentkezett a csapatfelderítő alegységek ellátása is. Hiszen, a lövész- és harcokocsi egységek és magasabbegységek érdekében végrehajtandó felderítési feladatok teljesítése megkövetelte, hogy a felderítőcsapatok legalább hasonló képességű harcjárművekkel legyenek felszerelve, de ezek feleljenek meg a felderítési feladatok sajátosságainak is. Így 1971-ben elkészült a felderítőalegységek részére a PSZH–F altípus.²⁰⁵ Az első sorozat 26 darab harcjárművből hatot kapott a 4/24. felderítő-zászlóalj (ahol elkezdődött a PSZH rajparancsnoki és a felderítőirányzói báziskiképzés), valamint 20 darab az első lépcsőben lévő 9. gépkocsizó lövészhadosztály felderítőalegységeihez került.²⁰⁶

Először a 9/54. felderítő-zászlóaljnál (MN 7842) Kaposváron hajtották végre ezeket a szervezeti korszerűsítéseket. Ennek keretében: az UHK-századot megszüntették, a szervezetében volt öt úszó harcokocsiból négyet átadtak a hadosztály négy ezredközvetlen felderítőszázadának, míg egy UHK a hadosztályon kívüli szervezethez került; a FUG-század helyett létrehozzák a

¹⁹⁷ SZANI: i. m. 74–75.

¹⁹⁸ Az 5. HDS... p. 82.

¹⁹⁹ BÜKI: i. m. p. 30.

²⁰⁰ Az 5. HDS... p. 73.

²⁰¹ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 336.

²⁰² Az 5. HDS... pp. 82–83.

²⁰³ HIM KI 197/40/21 562/21/13; /75; /76; /25, illetve HIM KI 197/40/21 562/22/11; /13; /10; /12; /37 – HNYTL.

²⁰⁴ KRISKA: i. m. pp. 142–43.

²⁰⁵ KRISKA: i. m. pp. 110–112.

²⁰⁶ KRISKA: i. m. p. 111.

csapatfelderítő századot. A parancsnoki FUG-ok megmaradtak, a felderítőrajok D-442 FUG-jai helyett 12 darab D-944 PSZH-F harcjárművekkel látták el a századot; ekkor állították be a csapatfelderítő század szervezetébe a PSZNR-1 mozgócél-felderítő lokátorszakaszt; a személyi állomány létszámbővítési korlátozása miatt (lásd fentebb) a fejlesztések végrehajthatósága érdekében megszüntették az eddig meglévő dublórállományt, valamint, a rádiófelderítő századot is bővítették egy rádiótechnikai szakasszal, illetve egy bázisellátó rajt szerveztek a zászlóaljba.

A 8/42. (MN 9027, Újdörögd) és a 7/113. (MN 1914, Kiskunfélegyháza) felderítő-zászlóaljknál a rádiófelderítő századok szervezetét egy rádiótechnikai szakasszal bővítették, és a zászlóalj szervezetébe egy bázisellátó rajt szerveztek.

Az egri 4/24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) szervezetét módosították. Annak érdekében, hogy képes legyen MN-szinten biztosítani a felderítőcsapatokhoz beérkező új technikai eszközök parancsnoki és kezelőállománya báziskiképzését, beállítottak egy kiképzőbázist a földi mozgócél-felderítő lokátorhoz, valamint a rajparancsnoki és felderítő-irányzói állomány kiképzését lehetővé tevő dublórállományt.

A „VELENCE-II” (1973–1974)

A 00800/25/73. szervezési intézkedésnek²⁰⁷ megfelelően 1973. szeptember 1-jén az érintett csapatok megkezdték a „VELENCE-II” ütem végrehajtását. Ennek alapján a szárazföldi haderőben 25 új kötelék alakult és 41 szűnt meg; átalárendeltek 10 szervezetet, három század tért át zászlóaljszervezetre és tíz csapat váltott helyőrséget.

1973. szeptember 1-jétől az újdörögdi 8/42. (MN 9027), a kiskunfélegyházai 7/113. (MN 1914) és a tatai 11/74. (MN 9550) felderítő-zászlóaljak szervezeteit a 9/54. felderítő-zászlóaljhoz hasonlóan átalakították: megszüntették az UHK-századokat. A korábban rendszeresített öt úszó harcokocsiból négyet átadtak a hadosztály négy összefegyvernemi ezredközvetlen felderítőszázadának, egy UHK-t pedig egy hadosztályon kívüli szervezet kapott meg; a felderítő-zászlóalj 2. FUG-százada és az egy évvel azelőtt létrehozott bázisfenntartó raj megszűnt; az 1. FUG-századot átszervezték csapatfelderítő századdá. A század állományát felderítőszakaszok helyett hat felderítőcsoportba (FCS) szervezték, ami a harci alkalmazásnak jobban megfelelő kötelék volt. A felderítőrajok a D-442 FUG helyett 12 darab D-944 PSZH-F harcjárművet kaptak; rendszerbe állították a PSZNR-1 mozgócél-felderítő lokátorszakaszt, amihez három GAZ-69 0,5 tonnás terepjáró gépkocsit állítottak be szállítóeszközként. A szakasz állományában három lokátorrajt szerveztek, három lokátorral és három-három fővel. A hadosztályok felderítő-zászlóaljainak szervezete egységes lett (a 4. és a 15. gl. ho. kivételével, ahol nem volt rádió- és rádiótechnikai felderítőszázad).²⁰⁸

Így az elsőlépcső-hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljak harci technikája a béke-állománytábla szerint hat parancsnoki D-442 PFUG-ból, 12 darab D-944 PSZH-F harcjárműből és 55 darab különböző gépkocsiból állt. Ez megegyezett az „M”-ben rendszeresített eszközökkel. Az új harcjárművekkel ellátott felderítő-zászlóalj állománya békében összesen 25 tiszttel, 40 tiszthelyettes, 90 tiszttel, 170 legénységi és két polgári alkalmazott állományú, összesen 327 fő volt. A zászlóalj hadiállománya 350 fő volt, azaz „M”-kor a csapatot még kiegészítették 23 fővel, amelyből három tiszttel, kettő tiszthelyettes, hét tiszttel és 13 legénységi állományú katona volt. A hadiállományban nem számoltak polgári alkalmazottakkal.

A 7/113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) Kiskunfélegyháza „M” létszáma az első lépcsős felderítő-zászlóaljakéhoz hasonló volt. A csapatfelderítő század harcjárművei rendelkezésre álltak, de hiányzott 19 gépjárműve, amit az „M” végrehajtása után (a népgazdaságból bevonultatott gépjárműként) kapott meg.²⁰⁹

²⁰⁷ Az 5. HDS... p. 81.

²⁰⁸ KRISKA: i. m. p. 143.

²⁰⁹ HIM KI 197/40/21 562/21/50 – 113. f. z. HNYTL.

A keretesítés miatt az önálló felderítőegységek (54., 113. f. z.) dublórállománya megszűnt, a kijelölt állomány kiképzését vezényeltekkel hajtották végre.

Az egri 4/24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) szervezeti felépítése szintén megváltozott: az 1. és a 2. FUG-század megszűnt, helyette újonnan megalakult a csapatfelderítő század; újonnan megalakult a rádiófelderítő század. A zászlóaljnál különböző új híreszközöket állítottak be és cseréltek le. Állományába PSZH dublór állományt állítottak be. Az önálló egység szervezetébe hadtápszolgálatot és javítóműhelyt szerveztek; a Felderítő Kiképző Központot átszervezték Felderítő Kísérleti és Fejlesztési Bázissá (FKFB).²¹⁰

A nyíregyházai 15/67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) szervezete is módosult: a szervezetében lévő 1. és 2. FUG-századai megszűntek; az újonnan megalakított csapatfelderítő század szervezetébe hat D-442 PFUG és 12 felderítőraj-FUG volt rendszeresítve, továbbá a zászlóalj szervezeti bővítéseként létrehozták a hadtápszolgálatot és a fegyverzetjavító műhelyt.²¹¹

Az elsőlépcső-hadosztályok gépkocsizó lövés- és harcokocsiezredei felderítőszázadainál megkezdték a felderítőrajok D-442 FUG-jainak a cseréjét D-944 PSZH-F harcjárművekre. A felderítőszázad UHK-szakasza kiegészült még egy UHK-val, amit a hadosztály felderítő-zászlóaljától vett át. A felderítőszázad szervezetében négy PSZH-F, három PFUG, négy UHK és a század anyagainak szállítására rendszeresített egy darab Csepel D-344 háromtonnás terepjáró tehergépkocsi volt összesen.

Ez év fontos változását jelentette még, hogy Nyíregyházán a 65. gépkocsizó lövészezred (MN 5125) a 00800/201/73 sz. intézkedésnek²¹² megfelelően 1973. június 1-jétől átvette a mezőtúri 5. gépkocsizó lövészezredtől (MN 7042) és a Központi Tiszthelyettes Iskolától a csapatfelderítő (és a gépkocsizó/gépesített lövész) hivatásos tiszthelyettesi képzést.

A hadműveleti felderítés szervei is bővültek: 1973. szeptember 1-jén megalakult a szolnoki MN 34. önálló felderítő-zászlóaljból kivált századból az MN 27. felderítőszázad (MN 3758), állományában 13 mélységi felderítőcsoporttal,²¹³ és az 5. HDS. közvetlen alárendeltségébe tartozott.²¹⁴

1971. szeptember 1-jén Szolnokon a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola hajózási kiképző-ezredéből és a kiszolgálóosztály állományából megalakult a 101. felderítőrepülő-ezred egy MiG-15BISZ és egy L-29 repülőszázaddal. A századokban 12, illetve 18 darab felderítő-repülőgép volt. Ez a szervezet R+12 óra múlva állt a hadsereg-felderítőfőnök rendelkezésére, de irányítását és a felvételek feldolgozását továbbra is az Országos légvédelmi Parancsnokság végezte. Felderítőműszerek hiányában a felderítőrepülő-egységek megfelelő látási viszonyok mellett csak vizuális felderítés végrehajtására voltak képesek, így nem feleltek meg a korszerű követelményeknek.²¹⁵

A „VELENCE–III” feladat éve (1975)

A V/048340/200/75. szervezési intézkedésnek megfelelően 1975. szeptember 1-jével a Magyar Néphadseregben folytatta a „RÁBA” tervidőszak végrehajtását a „VELENCE–III” ütem feladataival. A tervidőszak elején a rendszerbe állított PSZH-kból egyre több került ki a csapatokhoz.²¹⁶

A 7. gl. hadosztálynál a főiskolákra és egyetemekre előfelvételt nyert, de sorkatonai szolgálatra bevonultatott állományt beépítették az állandó állományba.²¹⁷

²¹⁰ HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

²¹¹ HIM KI 1/45/72 974/72/101 – 67. f. z. HNYTL.

²¹² HIM KI 1/45/72 974/72/96 – 65. gk. löv. e. HNYTL.

²¹³ KRISKA: i. m. p. 113.

²¹⁴ HIM KI 1/45/72 974/72/130 – 27. ö. f. szd. HNYTL.

²¹⁵ KRISKA: i. m. p. 113.

²¹⁶ Az 5. HDS... pp. 82–85.

²¹⁷ Az 5. HDS... p. 83.

A feltöltések sikeres végrehajtásának eredményeként 1975. december 1-jén a Magyar Néphadsereg gépkocsizó lövészcsoportjainak megnevezése gépesített lövész- (gl.) csapatokra módosult.²¹⁸

1975-ben a „VELENCE–III” ütem végrehajtásával a csapatok – a hadrendi nyilvántartó lapok adatai alapján²¹⁹ – alábbi mennyiségű PSZH-val rendelkeztek: a szervezési időszak végére már kilenc gépesített lövészrezd tért át (illetve kezdte meg az áttérését) a PSZH-rendszerre.²²⁰

A zalaegerszegi 8. gépesített lövészadosztály (MN 4489) alárendeltjei az alábbi harcjárműmennyiséggel rendelkeztek: a nagykanizsai 14. gl. e. (MN 4730): 93 lövész + négy felderítő; a zalaegerszegi 33. gl. e. (MN 8931): 93+4; a nagyatádi 63. gl. e. (MN 3335): 39+4 harcjármű. A tapolcai 8. hk. e. (MN 6904) felderítőszázada már a „VELENCE–II” időszakában megkapta a négy darab PSZH–F harcjárművét.

A kaposvári 9. gépesített lövészadosztály (MN 7204) alárendeltjei az alábbi harcjárműmennyiséggel rendelkeztek: Lentiben a 26. gl. e. (MN 6783): 93+4; Baján a 108. gl. e. (MN 7809): 83+4, Pécsen a 22. gl. e. (MN 8677): 39+4 harcjármű. A nagyatádi 69. hk. e. (MN 7818) felderítőszázada már a „VELENCE–II” időszakában megkapta a négy darab PSZH–F harcjárművét.

A kiskunfélegyházi 7. gépesített lövészadosztály (MN 4127) alárendeltjei már a „VELENCE–II” időszakában megkapták harcjárműveiket az alábbi mennyiségben: a 37. Budapesti Forradalmi Ezred Kalocsán: 52+4; a 62. gl. e. (MN 4228) Hódmezővásárhelyen: 52+4; a 5. gl. e. (MN 7042) Mezőtúron: 52+4 harcjármű. A kalocsai 24. hk. e. (MN 1549) felderítőszázada is megkapta a négy darab PSZH–F harcjárművét.

A „VELENCE–III” szervezés végrehajtásával a hadosztályközvetlen felderítőcsapatok képességei különösen a rádiófelderítés és a híradás terén bővültek tovább, azonban nem egységesen minden zászlóaljnál. Így a rádiófelderítő századnál rádiórelé-felderítő szakaszt hoztak létre, miközben a 9/54., a 8/42. és a 7/113. felderítő-zászlóaljknál a rádiófelderítő szakasz gépjárművezetői állományát csökkentették; a ráf. szd. adatfeldolgozó és vezénylő szakaszát fejlesztették a 9/54., a 11/74. és a 7/113. felderítő-zászlóaljknál; a 11/74. és a 7/113. felderítő-zászlóaljak is megkapták a ráf. szd. rádiótechnikai szakaszát; a híradószakasz technikáját R–130–IV rádióállomással bővítették a 9/54., a 8/42. és a 11/74. felderítő-zászlóaljknál, s végezetül, a 4/24. felderítő-zászlóaljnál megerősítették a csapatfelderítő század létszámát, valamint egyes eszközök cseréjét, illetve módosítását is végrehajtották. EK–II központot kapott és hírközpontot, valamint távbeszélőrajt állítottak be a szervezetbe.²²¹

A Magyar Néphadsereg légi felderítési igényeinek teljesítésére a szolnoki 101. felderítőrepülőezred (MN 1929) volt hivatva. Az egység elavult gépeibe AFA–39-es légi fényképező berendezéseket is beszereltek, de csak jó időjárási viszonyok között volt képes vizuális megfigyeléssel és ferdetengelyű légi fényképezéssel korlátozott feladatok végrehajtására. Az ezred tényleges felderítőképesége nem volt mérhető!²²² 1975. szeptember 1-jén a 101. felderítőrepülőezred (MN 1929) MiG–15BISZ felderítőrepülő-százada – a V/048340/200/75. számú intézkedés alapján – megszűnt, így a légi felderítési feladatok végrehajtására már csak az L–29 gépekkel felszerelt felderítőrepülő-század maradt.²²³

Az 5. HDS. „M”-hadrendje szerint állományába ekkor már 214 csapat tartozott. Ebből 73 teljes, 40 pedig csökkentett állományú, 31 keretszervezetű, 48 „M”-törzzsel rendelkező és 22 „M”-törzzsel nem rendelkező, csak „M” esetén megalakuló csapat volt. 1975 végén a seregstest „M”-rendszeresített létszáma 125 138 fő volt.²²⁴

²¹⁸ CSENDES–GELLÉRT: Kronológia... p. 366.

²¹⁹ HIM KI 197/40/21 562/21/13; /75; /76; /25, illetve HIM KI 197/40/21 562/22/11; /13; /10; /12; /37, valamint a hk. ezredek vonatkozásában HIM KI 1/45/72 974/72/6; /25; /62 – HNYTL.

²²⁰ Az 5. HDS... p. 82.

²²¹ KRISKA: i. m. p. 113.

²²² POLGÁR: i. m. p. 22.

²²³ HIM KI 197/40/21 562/21/148 – HNYTL.

²²⁴ Az 5. HDS... p. 82.

Az összefegyvernemi egységek képességeinek fejlesztése érdekében beérkező új harci-technikai eszközök lecserélése és a szükséges fejlesztések érdekében létszámot kellett „nyerniük”, ezért a 14., a 33., a 26., a 108. és a 15. gépkocsizó lövészezredek gépkocsizó lövészzászlóaljainak 3. századait, valamint a 22. gépkocsizó lövészezred 2. és 3. zászlóalját keretesítették. Csökkentették az ezredközvetlen híradóállományt, továbbá a harcbiztosító és kiszolgáló alegységek gépkocsivezetői állományát is. Hasonló módon keretesítés történt egyes tüzér- és légvédelmi tüzéregységeknél is.²²⁵ Ez azt eredményezte, hogy egyes magasabbegységeknél (a 11. hk. ho. kivételével) a béke- és a hadi rendszeresített állomány különbsége megnőtt. A feltöltöttség 10–15%-kal csökkent. 1975 végére az 1971. évi helyzethez viszonyítva a 8. gl. ho. vonatkozásában 75,4%-ról 65,9%-ra, a 9. gl. ho. esetében 91,8%-ról 67,4%-ra csökkent ez az érték.²²⁶

A „TISZA” tervidőszak (1976–1980)

Az V. ötéves terv időszakára (1976. január 1. – 1980. december 31.) a honvédelmi tárca és a HVK kidolgozta a „TISZA” tervidőszakot, amelyben két feladatot, a „FERTŐD–I”-et és a „FERTŐD–II”-t hajtottak végre.

A hadsereg fejlesztés fő koncepcióját az MSZMP XI. kongresszusa határozta meg, amikor rögzítette, hogy: tovább kell folytatni a hadsereg intenzív fejlesztését; biztosítani szükséges a tervszerű, arányos komplex minőségi fejlesztést; tovább tökéletesítendő a „HKSZ” és „M” rendszer; a rendelkezésre álló erőket és eszközöket racionálisabban kell felhasználni; emelni szükséges a vezetés színvonalát; fő feladatként kezelendő a katonai vezetés komplex tökéletesítése és eredményesen folytatni kell a lakosság honvédelmi nevelését.²²⁷

A határozat, illetve a honvédelmi miniszter 00080-as Direktívája²²⁸ alapján a „TISZA” fejlesztési időszakra a hadműveleti és harcászati felderítés fejlesztésének célkitűzései megállapításánál az alábbiakra összpontosítottak: a figyelem középpontjában továbbra is a minőségi fejlesztés marad; folytatják a szerkezeti keretek korszerűsítését, a belső arányok javítását, a kialakított szervezeti struktúrában rejlő lehetőségek jobb kihasználását, a felderítő- és felderítést elősegítő műszerek, technikai eszközök rendszerbe állítását; törekednek a híradás feltételeinek további javítására, a kiképzés rendszerének és módszerének tökéletesítésére, a vezetés színvonalának emelésére. Mindezek együttes hatásával növelik a hadműveleti és harcászati felderítés hatékonyságát.

A „MARCAL” feladat végrehajtása

Az előző tervidőszakban, a „TISZA” tervidőszak előkészítése során megvizsgálták a felderítőcsapatoknál is 42. (Újdörögd) és a 74. felderítő-zászlóaljak (Tata), valamint a 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj (Budapest) esetleges átdiszlokálási lehetőségét az ország nyugati körzetébe.²²⁹ Ezt a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején végrehajtott „HKSZ”- és „M”-gyakorlatok tapasztalatainak értékelése tette szükségessé, mert megállapították, hogy a szárazföldi haderő egyes csapatainak diszlokációja csak részben biztosítja a harckészültségi, előrevonási és szétbontakozási feladatok gyors, időbeni végrehajtását.

A kijelölt csapatok 1975–1976 között végrehajtották a „MARCAL” feladatot, aminek keretében áttelepültek a délnyugati és a Duna-völgyi hadászati irányoknak megfelelően, abból a célból, hogy egy esetleges háború miatt a magasabb harckészültségi és „M”-feladataikat időben, gyorsabban végre tudják hajtani. Nem minden helyőrségben állt azonban rendelkezésre megfelelő elhelyezési lehetőség, ezért a hetvenes évek elejére – a meglévők mellé – két új, korszerű laktanya

²²⁵ Az 5. HDS... p. 83.

²²⁶ Az 5. HDS... p. 83–84.

²²⁷ BÜKI: i. m. pp. 30–31.

²²⁸ BÜKI: i. m. p. 31.

²²⁹ KRISKA: i. m. p. 154.

tervezését és felépítését hajtották végre Szombathelyen, illetve Győrben. A „szerencsésebbek” új, a kevésbé szerencsések a már meglévő laktanyákba költöztek át.

Szombathelyen a Zanati út mentén, a repülőtér mellett épült fel az ország talán legnagyobb, de mondhatom legkorszerűbb laktanyája. A laktanyának a Garasin Rudolf nevet adták. *(Hogy mi okból, azt még most sem tudom, de az ÁVH-val és a BM Határőrséggel való kapcsolata miatt ma nem értem, hogy a Magyar Néphadsereg laktanyájának miért ezt nevet adták. Később a társadalmi változások „korrigálták” e „tévedést” és SAVARIA laktanyára változtatta a nevét, aminek sokkal nagyobb létfogosultsága volt! – S. R.)*²³⁰

Maga a komplexum közel 4–6000 katona elhelyezését tudta biztosítani. A 11. harckocsihadosztály (MN 2284) alárendeltségébe tartozó aszódi 15. gépesített lövészezred (MN 3715) 1975-ben két részletben települt át ide a V/048340/34/74. számú intézkedés alapján. 1975. 10. 01-jétől az ezred átmenetileg részt vett az új objektumának a felépítésében.²³¹ 1975. november 15-én a V/048340/155/75. számú intézkedés alapján Budapestről áttelepült a szombathelyi laktanyába a 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj (MN 9414) is,²³² majd 1976. augusztus 15-én a 8. gépesített lövészhadosztály (MN 4889) közvetlen felderítőalegysége, a 42. felderítő-zászlóalj (MN 9027) is a szombathelyi laktanyába érkezett Újdörögdről, ahogyan ezt a V/048340/317/76. számú intézkedés elrendelte.²³³

A zászlóalj kiszabadult a mostoha körülményeket biztosító újdörögdi laktanya falai közül. Az áttelepült állomány egyik szeme sírt, a másik nevetett: mert igaz, hogy elhelyezésileg, valamint munka- és életkörülményileg sokkal jobb helyzetbe kerültek, de a kiképzés vonatkozásában elveszítették az a lehetőséget, amit a Cseket, a Csilla-hegy és a Kis-Bakony, a laktanya körzetben elterülő gyakorlóteret biztosított.²³⁴ A laktanyában nyert elhelyezést továbbá a zalaegerszegi hadosztály páncéltörő osztálya, illetve vegyvédelmi százada is. A laktanya és egyben a szombathelyi helyőrség parancsnoka a gépesített lövészezred parancsnoka volt.

Győrben a Likócsi úton építették fel az új laktanyát, ami 1978. május 3-án Dobi István nevet vette fel. 1976. szeptember 25-én a V/048340/317/1976. számú intézkedés alapján Tatóról Győrbe diszlokált a 11. harckocsihadosztály közvetlen 74. felderítő-zászlóalja (MN 9550),²³⁵ ahol közös elhelyezésbe került a 18. műszaki utászászlóaljjal és a 14. légvédelmi rakétaezreddel. Az átdiszlokálás „fedve-álcázva” történt, a „kertek” alatt. A zászlóalj beérkezésekor a laktanya kb. 60%-os készenlétben volt. Kerítés, szilárd burkolatú utak, az alakulótér hiányzott, sőt a kapuügyeletes és az egységügyeletes szolgálati helysége sem volt még kész! Az építkezés befejezése érdekében a kiképzést leállították, és mindenki építkezett. Igaz, szerszámnak híján voltak, de a katona leleményessége és a gyalogsági ásó mindent legyőzött!²³⁶

Lenti helyőrségbe diszlokált a kaposvári hadosztályközvetlen 54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) is, a V/048340/317/76. számú intézkedés alapján.²³⁷ Az átköltözést 1976. augusztus 22-én vasúton és közúton, kombinált menettel hajtotta végre Kaposvárról. Ezt követően a hadseregen belül (egyesekeknek csak hírből) jól ismert zajdai laktanyában teljesített szolgálatot a 26. gépesített lövészezreddel közös elhelyezésben egészen 1987 telének végéig.²³⁸

Az átdiszlokálást követő egy év alatt megteremtette a harckészültség és a kiképzés feltételeit, és áldozatos munkával nagy értékű kiképzőbázisokat, szaktantermeket hoztak létre az új helyőrségekben.²³⁹

²³⁰ Szombathelyen a repülőtér mellett felépített laktanyakomplexum „fénykorában” egy gl. dd., egy pct. e., egy f. z., egy ö. ráf és rtf. z., egy vv. szd. és egy szakanyagjavító szd. volt elhelyezve a laktanyában. Korszerű tantermek, tornaterem, sportkombinát, művelődési otthon, fedett és zárt beállók a telephelyeken, korszerű étkezdék. De ez a laktanya ma már börtön és a büntetés-végrehajtást szolgálja.

²³¹ HIM KI 197/40/21 562/21/75 – 15. gl. e. HNYTL.

²³² HIM KI 1/45/72 974/72/129 – 2. ö. ráf. z. HNYTL.

²³³ HIM KI 197/40/21 562/21/13 – 42. f. z. HNYTL.

²³⁴ ISASZEGI (szerk.): i. m. p. 194. Géczy Sándor ny. szds visszaemlékezései.

²³⁵ HIM KI 1/45/72 974/72/50 – 74. f. z. HNYTL.

²³⁶ ISASZEGI (szerk.): i. m. p. 212. Váraljai Gyula ny. törzszászlós visszaemlékezései.

²³⁷ HIM KI 1/45/72 974/72/32 – 54.f. z. HNYTL.

²³⁸ ISASZEGI (szerk.): i. m. p. 202. Köpöczi József ny. ezredes visszaemlékezései.

²³⁹ KRISKA: i. m. p. 155.

Ezekkel az áttelepülésekkel gyakorlatilag kialakult az MN összefegyvernemi és felderítőcsapatainak békeelhelyezése, ami több mint egy évtizedig állandó maradt. A csapatok szervezeti keretei ezt követően 1987-ig folyamatosan bővültek, korszerűsödtek és kiegészültek, de ennek az volt az ára, hogy a csapatoknál csökkentették a létszámokat, keretalegységekre és előkészítő tőrzsekre redukáltak egyes szervezeteket.

A „FERTŐD–I” (1977. január 1.) – újabb korszerűsítések

A „FERTŐD” szervezési feladat egy hároméves ciklus volt, amely két ütemből állt, és lényegesen kevesebb mennyiségi változást hozott a szárazföldi csapatok hadrendjében és szervezeti felépítésében, inkább minőségi változások voltak a jellemzőek.²⁴⁰ Az MNVKF 0025/110/77. számú intézkedés alapján 1977. január 1-jével indult a „FERTŐD–I” szervezési feladat. Az időszak célja a manőverező- és az csapásmérő képesség növelése, valamint a légvédelmi képesség erősítése volt.

A „FERTŐD–I” szervezési feladat végrehajtása által javultak a felderítőcsapatok felderítőképeségei is.

A 8/42. felderítő-zászlóaljnál (MN 9027) 1977. szeptember 1-jétől végrehajtották az addig rendelkezésre álló D-442 PFUG–I felderítőcsoport-parancsnoki harcjárműveik lecserélését D-944 ZPSZH-F felderítőparancsnoki harcjárművekre.²⁴¹ A harcjármű tulajdonképpen a lövész-zászlóalj-parancsnok számára kialakított PSZH-verzió volt, amit az önálló felderítőjárőr-parancsnok felderítési, vezetési és a várhatóan 2-3 napos önálló alkalmazásának biztosítására módosítottak az egri Felderítő Kísérleti és Fejlesztési Bázis (FKFB) ajánlásai alapján.

Ekkor hajtották végre – a HNYTL-ekben talált feljegyzések szerint – a 9. és a 8. gépesített lövészadosztály, valamint a 11. harcokoszadosztály alárendeltségében lévő lövész- és harcokoszadok közvetlen felderítőszázadainál a századtörzsben rendszeresített PFUG–I (egyres helyeken PFUG) parancsnoki harcjárművek cseréjét ZPSZH–F-re. Meghatározó volt az ezred felderítő-híradórendszere szempontjából, hogy az ezredfelderítőfőnök (és a felderítőszázad-parancsnok) képes legyen kapcsolatot tartani a kiküldött felderítőszervekkel és a felderítőtartalékkal, ezen kívül legyen jelen az ezred rádióhálóójában is!

Valamennyi, első lépcsőben alkalmazásra tervezett felderítő-zászlóalj módosították a híradószakasz szervezetét is a korszerűbb híradó eszközök cseréje miatt. A rádiófelderítő század szervezete szintén módosult a beérkezett új technikai eszközök hatásaként. Az 9/54. felderítő-zászlóalj szervezetében a különböző javítószervezetek összevonásával javítószakaszt alakítottak ki.²⁴²

Az egri 4/24. felderítő-zászlóalj rádiófelderítő keretszázada a szervezési idősakkal megszűnt. A korábban a zászlóalj alárendeltségében lévő Felderítő Kísérleti és Fejlesztési Bázis a MNVK Felderítő Csoportfőnökség közvetlen szervei szervezetébe kerül át Módszertani és Kivitelező Alosztály (MKA) néven, de továbbra is a felderítőcsapatok érdekében folytatja a tevékenységét.²⁴³

A kiskunfélegyházi 7/113. felderítő-zászlóalj csapatfelderítő század 3–6. felderítőcsoport kerete a felsőfokú oktatási intézetekbe felvettek kiképzését végezte. A zászlóalj rádiófelderítő századát keretesítették.²⁴⁴

A 7/24. harcokoszad állományában újonnan létrehozta egy úszóharcokosi-századot, ami MN-szinten az ezredközvetlen felderítőszázadok úszóharcokosi- (és az ezredek BTR–50PU-) vezetőinek báziskiképzését hajtotta végre. Ugyanitt folyt az UHK-rajparancsnokok kiképzése is. A kiképzési időszakonként megtartandó UHK-ágyús lögyakorlatok végrehajtásához szükséges úszó harcokocsikat is a század biztosította, amely békében 11 darab PT–76B úszó harcokocsival rendelkezett.²⁴⁵

²⁴⁰ Az 5. HDS... p.86.

²⁴¹ HIM KI 1/45/72 974/72/13 – 42. f. z. HNYTL.

²⁴² HIM KI 1/45/72 974/72/32 – 54. f. z. HNYTL.

²⁴³ HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

²⁴⁴ HIM KI 1/45/72 974/72/69 – 113. f. z. HNYTL.

²⁴⁵ HIM KI 197/40/22 562/21/26 – 54. f. z. HNYTL.

1977. október 31-én a 27. önálló felderítőszázad mint önálló csapat megszűnt, és a 34. önálló felderítő-zászlóalj szervezetébe került.²⁴⁶

1979. szeptember 1-jén Szombathelyen a 2. önálló rádiófelderítő zászlóaljtól (MN 9414) átcsoportosított felderítőanyagjavító-század békelétszámából, valamint a 20. Táborig Híradó Anyagraktár és Javítóműhely „M”-szervezetéből megalakult az 57. önálló felderítőszakanyag-javító és ellátószázad (MN 1825). Az 5. HDS. alárendeltségében lévő új alegység, aminek irányítását a hadsereg-felderítőosztály kijelölt szaktisztje végezte, jelentős szerepet töltött be különösen a rádiófelderítő alegységek szaktechnikai eszközeinek szakszerű és gyors javításában. A század átvette a mélységi felderítőalegységeknél rendszeresített deszant- (speciális) rádióeszközök javítását is.²⁴⁷

A fegyverzeti eszközökben szintén változások történtek. 1977-ben gépesített lövészcsoportoknál megkezdtek az RPD golyószórók kiváltását PKM 57 típusú géppuskákra.²⁴⁸ A felderítőalegységeknél a golyószórókat egy rövid időre AKM-63 géppisztolyokra cserélték le, amiknek a pontossága jobb volt, mint a rendszeresített AMD-65 géppisztolyé (ebben az időben ez volt a gépkarabély hivatalos neve). Azonban az AKM-63 géppisztolyokat is hamarosan lecserélték SZVD távcsöves puskákra, amik a jó löképeséggel rendelkező felderítőkatonaik esetében valóban megbízható mesterlövészfegyverei lettek a felderítőszerveknek. Ebben az időszakban rendszeresítették a felderítőalegységeknél az NSZP-3 éjszakai irányzékot és a PBSZ-1 hang- és fénytompítót,²⁴⁹ amik fokozták a csapat- és mélységi felderítőszervek zajtalan, meglepetésszerű tevékenységének lehetőségét egy éles feladat végrehajtása során. A kiképzési és lövészet feladatok végrehajtása bonyolultabb lett, de éppen ezek a kihívások tették a felderítőképzést vonzóbbá, változatosabbá és a sorkatonák számára is élvezhetőbbé.²⁵⁰

A „FERTŐD-II” (1978–1980)

Az 1978–1980 között végrehajtott „FERTŐD-II” szervezési feladat egyik jellemzője a BMP-1 gyalogsági harcjárművek rendszeresítése a gépesített lövészcsoportoknál, illetve a harcokocsiezredek meglévő harcokocsiállományának korszerűbb eszközökre való lecserélése.

1978. június 1-jétől a 11/25. harcokocsiezredhez beérkeztek az első T-72 harcokocsik, a többi harcokocsiezrednél pedig megkezdtek a meglévő technika cseréjét T-55/A típusra. A 11/15. gépesített lövészezred (MN 3715) Szombathelyen megkezdte a BMP-1 harcjármű-szervezetre történő áttérést, 1978. 11. 16-tól az 1. gl. z.-a átfegyverzésre került. 1980 első negyedévében befejeződött a szombathelyi 11/15. gépesített lövészezred mindhárom zászlóaljának BMP-1 gyalogsági harcjárműre történő átfegyverzése, és megkezdtek az ezred önjáró tűzereszközökkel való ellátását.²⁵¹ 1980-ban a 8/33. gépesített lövészezred (MN 8931) Zalaegerszeg is végrehajtotta a BMP-1 harcjárműszervezetre történő áttérést.²⁵²

1978 elején a Felderítő Csoportfőnökségen lévő Csapatfelderítő Osztály Hadművelési és Harcászati Felderítő Szolgálatá alakult át, létszáma 18 fő lett. Vezetője a csoportfőnök hadművelési és harcászati felderítőhelyettese volt, és alárendeltségében egy hadművelési és egy kiképzési osztály alakult, amelyek a csapat- és mélységi felderítés szakirányításán túl fokozatosan átvették a hadművelési és harcászati rádió-, illetve rádiótechnikai felderítés szakirányítását is. Ugyanakkor továbbra sem oldódott meg a haderőnemi és fegyvernemi felderítés centralizált szakirányítása.²⁵³

²⁴⁶ HIM KI 1/45/72 974/72/130 – 27. ö. f. szd. HNYTL.

²⁴⁷ HIM KI 197/40/22 562/21/72 – 57. ö. f. szakag. jav. szd. – HNYTL.

²⁴⁸ HIM KI 197/40/21 562/21/75 – 15. gl. e. – HNYTL, illetve a többi gl. e.-nél is.

²⁴⁹ ISASZEGI (szerk.): i. m. p. 158.

²⁵⁰ A saját tapasztalatom szerint, amikor először hajtottuk végre a PBSZ-1-gyel a lövészetet és felderítőalegységparancsnokként egy „lesállással” végrehajtandó helyzetbeállításal tettem „életszerűbbé” a lövészet feladatát, a katonák fantáziája egyből beindult. A zár fémes csattogását és csengését lehetett hallani, ami a korábbi lövészetekhez képest teljesen eltérő volt, és harc helyzetben a 100 méterre lévő „élő cél” nem is hallhatta volna. A lövedék hangját, de még a céltábla találatát is lehetett hallani. Igaz, a hozzá rendszeresített USZ lőszer csökkentett, 100 méteres távolságra biztosított hatásos megsemmisítést, de egy „éles” alkalmazás esetén nem szívesen lettem volna az ellenség helyében.

²⁵¹ HIM KI 197/40/21 562/21/75 – 15. gl. e. – HNYTL.

²⁵² HIM KI 197/40/21 562/21/76 – 33. gl. e. – HNYTL.

²⁵³ BÜKI: i. m. p. 35.

A hadműveleti és harcászati felderítés seregest- és magasabbegység-szintű irányítása alapvetően megfelelt a követelményeknek. Problémaként jelentkezett, hogy a szakirányítás követelményei és az irányító szervek struktúrája között ellentmondások feszültek, például a felderítő- és a speciális híradástechnika javításának szakirányítására nem voltak szakemberek.

A hetvenes évek végére a Magyar Néphadsereg 5. HDS. alárendeltségében lévő felderítőcsapatok szervezete kialakult, diszlokációja megfelelő módon biztosította a harckészültségi feladatok gyors és időbeni végrehajtását. Az első lépcsőben alkalmazásra tervezett hadosztály- és ezredközvetlen felderítőalegységek békében rendszeresített állománya szinte megközelítette a háborús létszámot, és technikai feltöltöttségük is magas szinten volt. A hadsereg-felderítőosztály irányításával a felderítőtörzsek és a felderítőzászlóalj-parancsnokok az alakulatok felszámolásával, átdiszlokálásával, a hivatásos és sorállomány átcsoportosításával járó feladatokat zökkenőmentesen hajtották végre.

A 3. hadtest alárendeltségébe tartozó felderítőcsapatok hadiállományra való feltöltöttsége alacsony szintű volt. A zászlóalj az MN felderítőcsapatok érdekeiben folytatták a bázis- és a tartalékosképzést. Az új szervezési feladat során szervezeti változások történtek a felderítőcsapatoknál, de a gyalogsági harcjárműveikre még várniuk kellett.

A győri 11/74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) csapatfelderítő századánál lecserélték a felderítő-űszógépkocsikat PSZH-F-ekre. Egyes híreszközök cseréje is megtörtént. A szombathelyi 8/42. felderítő-zászlóaljnál (MN 9027) a csapatfelderítő század lokátorszakaszának PSZNR-1 lokátorait PSZNR-5 földi mozgócél-felderítő lokátorokra cserélték le. Egyes híreszközök kiváltása szintén megtörtént. Az egri 4/24. felderítő-zászlóaljat (MN 3855) R-142 rádióállomással látták el. A nyíregyházi 15/67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) csapatfelderítő századánál létrehozták a PSZNR-1 lokátorszakaszt, és az eszközöket átvette a szombathelyi zászlóaljtól, illetve R-142 rádióállomással látták el.²⁵⁴

A hetvenes évek végére a hadműveleti és harcászati felderítőegységeknél, illetve -alegységeknél fokozatosan elérték a követelményeket jobban kielégítő, MN-szinten megközelítőleg azonos szervezeti struktúrák kialakítását, amelyek már több területen korszerű technikai eszközökkel rendelkeztek. Az erőfeszítések eredményeként a csapatfelderítés fokozatosan hadműveleti és harcászati felderítéssé fejlődött, hatékonysága észrevehetően megnövekedett, és jelentős mértékben képesek voltak csökkenteni a felderítőerők és -eszközök lehetőségei és a velük szemben támasztott követelmények közötti ellentmondást. A páncélozott szállító harcjárművek felderítő változatainak rendszerbe állítása több előnnyel is járt. A zászlóalj (illetve az ezredközvetlen felderítőszázadok) harci technikája homogénné vált, ami a kiszolgálás és a javítás szempontjából sem volt mellékes. A hatvanas évek közepétől üzemeltetett FUG-ok helyett kapott új eszközök már beépített fegyverzettel voltak ellátva. A homogén összetételű felderítőcsoport nagyobb tüzerővel állt a csoportparancsnok rendelkezésére: a három PSZH 14,5 mm-es és a vele párhuzamosított 7,62 mm-es géppuskáival igen hatékony tüzet lehetett vezetni – ezt az új szervezet lehetőségeinek kihasználására kialakított FCS-lőgyakorlatok során be is gyakoroltatták az alegységekkel. A híradás szempontjából nagyon fontos volt, hogy a ZPSZH-F harcjárművekben rendelkezésre álló rádiókkal akár öt rádióforgalmi rendszerben is dolgozhatott a parancsnok, és biztosított volt az alkalmazott figyelőórsókkal is a vezetékes összeköttetés.

VSZ-szinten is többször elismerést váltott ki a hivatásos állomány felkészültsége, elhivatottsága a feladatok végrehajtása során. Megnőtt a felderítés jelentősége, elismertsége az összefegyvernemi törzsekben és a Magyar Néphadsereg egészében.²⁵⁵

Az ötéves terv „záróakkordjaként” 1980. december 18-án az Országgyűlés – a Honvédelmi Törvényben rögzített 24 hónapos sorkatonai szolgálati kötelezettség meghagyásával – a tényleges szolgálati időt 18 hónapra szállította le.²⁵⁶

²⁵⁴ HIM KI 1/45/72 974/72/50; 13; 88; 101 – 74., 42., 24., 67. f. z. HNYTL.

²⁵⁵ POLGÁR: i. m. p. 20.

²⁵⁶ CSENDES-GELLÉRT: i. m. p. 403.

A „MÁTRA–85” fejlesztési tervidőszak (1981–1985)

Az VI. ötéves terv időszakára (1981. január 1. – 1985. december 31.) egy újabb ötéves középtávú terv készült „MÁTRA–85” fedőnévvel. A tervet öt ütemben: „MÁTRA–I–V” szervezési feladatként hajtották végre. Ezek tartalma az összefegyvernemi csapatok szervezeteinek a korszerűsítése, azok új technikai eszközökkel való ellátásának folytatása volt. Az 5. HDS. felderítőegységeinél és -alegységeinél a „MÁTRA–85” tervidőszakban a BMP harcjárművekkel való ellátását, valamint a rádiófelderítő századok szervezeti korszerűsítésének végrehajtását tűzték ki feladatul.

A „MÁTRA–I” (1981)

A szervezési feladat során folytatódott az összefegyvernemi egységek korszerű technikai eszközökkel való ellátása, azonban egyes alegységek keretesítése árán tudtak csak „létszámot nyerni” a korszerű szervezetek megalakításához.

A 00187/40/1980. számú intézkedés alapján 1981. július 1-jével a MÁTRA–I feladat keretében a szombathelyi 8/42. felderítő-zászlóalj (MN 9027), a lenti 9/54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) és a győri 11/74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) rádiófelderítő századánál megszüntették a rádiórelé-lehallgató szakaszt, az állománya belső átcsoportosítással megerősítette az adatfeldolgozó, rádiófelderítő és -iránymérő szakaszt. Kiegészítették a híradószakasz rádióközpontját, valamint a mélységi felderítőszázad technikáját és néhány híreszköz cserélődött.²⁵⁷

A 11/74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) PFUG–I járművei helyett ZPSZH–F parancsnoki harcjárműveket kapott.²⁵⁸

Sajnos a felderítőcsapatokat is elérte az „új idők szele” – a keretesítés. Így a kiskunfélegyházi 7/113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) békefeladatát módosították, miszerint megszüntették a felsőfokú tanintézetekbe felvettek képzését. Szervezetéből ezt a létszámot törölték, struktúráját átrendezték. A zászlóalj rádiófelderítő századának adatfeldolgozó, rádiófelderítő és -iránymérő szakaszait kiegészítették, viszont megszüntették a rádiórelé-lehallgató szakaszát. A módosított szervezetével – a HKSZ- és a kiképzési utasításokban meghatározott feladatain túl – a rádiófelderítő sorállomány báziskiképzését kapta feladatul. Kiegészítették a híradószakasz rádióközpont, valamint a mélységi felderítőszázad technikáját. A felderítő-zászlóalj „M”-hez viszonyított feltöltöttsége 36%-os lett.²⁵⁹

Az egri 4/24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) szaktechnikáját kiegészítették az PSZNR–5 földi célfelderítő lokátorral és korszerűbb rádiófelderítő technikai eszközökkel. Egyes híradó eszközeit is lecserelték.²⁶⁰

A nyíregyházi 15/67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) szaktechnikáját szintén kiegészítették korszerűbb rádiófelderítő eszközökkel. A PFUG harcjárműveit is kiváltották PFUG–I-ekre, akárcsak egyes híradó eszközeit. A PFUG–I parancsnoki felderítő-úszógépkocsik korszerűbb és nagyobb hatótávú RH- és URH-rádióeszközökkel voltak ellátva, de a harcjárművek is két évvel fiatalabbak voltak.

1980–81-ben a hivatásos tiszthelyettesek képzését végző nyíregyházi 65. gépesített lövészezred (MN 5125) 1. és 2. gl. zászlóalját PSZH-ekkel fegyverezték át, majd 1981. március 1-jén (a 00111/180/1978. számú intézkedésre hivatkozva) a 3. gl. z. átfegyverzését is elrendelik, 1981. április 30-i hadrafoghatósággal, de a 00187/8/1980. számú intézkedéssel ezt hatálytalanították.

²⁵⁷ HIM KI 1/45/72 974/72/13; 32; 50 – 42., 54., 74. f. z. HNYTL.

²⁵⁸ HIM KI 1/45/72 974/72/50 – 74. f. z. HNYTL.

²⁵⁹ HIM KI 1/45/72 974/72/69 – 113. f. z. HNYTL.

²⁶⁰ HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

A „MÁTRA-I” feladat keretében (a 00187/40/1980 sz. intézkedés alapján) az ezred felderítőszázadához (amely biztosította a csapatfelderítő tiszthelyettesképzést) BMP-1K3 harcjárműveket, deszant-rádióállomást, deszantjeladót, MRP-4-et és PSZNR-5 földi mozgócél-felderítő lokátort szerveztek a tiszthelyettesképzés sikeres végrehajtása érdekében.²⁶¹

A „MÁTRA-II”-feladat (1982)

Ez a feladat 1982. augusztus 1-jén indult a 00133/90/1981. számú intézkedés alapján, újabb változásokat hozva: 1982–83-ban kapták meg a 8/33. és a 11/15. gépesített lövészedred felderítőszázadai a rendszeresített négy darab BMP-1K és a hat darab BMP-1 harcjárművet.²⁶² A személyi állomány átképzését már 1982-ben befejezték.

A szombathelyi 8/42. felderítő-zászlóalj (MN 9027), a lenti 9/54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) és a győri 11/74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) állománytábláját is helyesbítették. Az eddig meglévő csapatfelderítő századukat megszüntették, helyette két (1. és 2.) csapatfelderítő századot hoztak létre. A mélységi felderítőszázad állományát szintén kiegészítették. A zászlóaljnál világítórajt és TÁVISZ-77 világítókészletet rendszeresítettek.²⁶³

A kiskunfélegyházi 7/113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) állománytábláját ismét helyesbítették: a ráf. századhoz csoportosították az I. időszakos távirászállományt kiképzési célokra.²⁶⁴

Az egri 4/24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) állományában is megszüntették a PSZNR-1 lokátorszakaszt, és különféle híradó eszközöket egészítettek ki, illetve vontak ki a rendszerből. Megkezdték a felderítő-tiszthelyettes-képzés feltételeinek a megteremtését. Ennek érdekében tiszthelyettesképző báziselőkészítő törzset hoztak létre.²⁶⁵

A nyíregyházi 15/67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) csapatfelderítő századánál megszüntették a PSZNR-1 földi mozgócél-felderítő lokátorszakaszt és különféle rádióállomást és híradó eszközöket vontak ki a rendszerből.²⁶⁶

A „MÁTRA-III” feladat (1983)

1983. augusztus 1-jén az érintett csapatok a 0090/1983. számú intézkedés alapján megkezdték a „MÁTRA-III” feladat végrehajtását.²⁶⁷ Az MNVK 001291/1981. számú és az MNVK Felderítő Csoportfőnökség 00245/1983. számú intézkedési tervei alapján²⁶⁸ a csapat- és a mélységi felderítőalegységek nyolc BMP-1-K3 és 72 darab BMP-1 harcjárművet terveztek rendszerbe állítani, várhatóan 20–25 évi rendszerben tartási időtartammal. A tervek szerint ebből a mennyiségből a 8. gépesített lövész- és a 11. harckocsihadosztályt négy-négy darab BMP-1K3 és 24-24 darab BMP-1 harcjárművel, a 9. gépesített lövészhadosztályt pedig 24 darab BMP-1 harcjárművel tervezték ellátni.

A szombathelyi 8/42. felderítő-zászlóalj (MN 9027) új állománytábla szerinti szervezetre tért át. Az 1983 második felében a zászlóaljhoz beérkezett 18 darab BMP-1 harcjárműből az 1., a 2. csapatfelderítő, valamint a mélységi felderítőszázad hat-hat harcjárművet kapott. A két azonos szervezésű csapatfelderítő századnál szakaszonként két-két BMP-1-et rendszeresítettek, így a

²⁶¹ HIM KI 1/45/72 974/72/96 – 65. gl. e. HNYTL.

²⁶² HIM KI 197/40/22 562/21/75; /76 – 15.; 33. gl. e. HNYTL.

²⁶³ HIM KI 197/40/22 562/22/21 – 42. f. z. HNYTL.

²⁶⁴ HIM KI 197/40/22 562/21/16 – 113. f. z. HNYTL.

²⁶⁵ HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

²⁶⁶ HIM KI 1/45/72 974/72/1018 – 67. f. z. HNYTL.

²⁶⁷ HIM KI 204/9/4 247/04/1 – Intézkedés a MÁTRA-III feladat végrehajtására, 11. hk. ho. Tata, 1983.

²⁶⁸ HIM KI 197/22/10 268/10/4 – 5. HDS. Pk. Intézkedés a BMP-1-K és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására. Nyt. szám: 001045/1983.

szakaszok egy ZPSZH-F és két BMP-1 harcjárművel rendelkeztek. A mélységi felderítőszázad csoportjait egy-egy harcjárművel fegyverezték át. A három század törzsébe egy-egy BMP-technikus, főszerelő tiszthelyettesi beosztást rendszeresítettek. A beérkező új technika miatt a gépjárműjavító műhely állománya „a norma szerinti harcjármű javító állománnyal került kiegészítésre”. Rendszerbe állítottak egy lánctalpasharcjármű-karbantartó gépkocsit, a harcjárművek szállítására és vontatásához pedig egy nehéz szállító pótkocsit, valamint egy közepes kerekes és csörlős harckocsivontatót. A fegyverzetjavító műhely szervezete szakjavító-állománnyal, továbbá egy darab 9F66A1 gyakorlógépkocsival és annak üzemeltetéséhez szükséges kezelőszeméllyel egészült ki. A zászlóalj ellátószakasza szállító gépjárműveinek a számát a megnövekedett lőszer- és üzemanyag-szállítási igényekre való tekintettel a normáknak megfelelően módosították.²⁶⁹

A lenti 9/54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) is új állománytábla szerinti szervezetre tért át. Az 1. és a 2. csapatfelderítő századot is átfegyverezték PSZH-val. A rádiófelderítő század szervezetében lévő rádiórelé-felderítőállomást (VU-141M/G) megszüntették.²⁷⁰

A győri 11/74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) szervezetében 1983. március 1-jétől a 06/587/1982 sz. intézkedés²⁷¹ alapján az 1–3. felderítőszakaszoknál rendszeresítettek BMP-parancsnoki és -irányzói beosztásokat. 1983. augusztus 1-jén a „MÁTRA-III” intézkedés alapján új szervezetre tért át. 1983 második felében a zászlóaljhoz beérkezett 18 darab BMP-1 harcjárműből az 1. és a 2. csapatfelderítő, valamint a mélységi felderítőszázad hat-hat harcjárművet kapott. A csapatfelderítő századnál szakaszonként két-két BMP-1-et rendszeresítettek, így a szakaszok egy ZPSZH-F és két BMP-1 harcjárművel rendelkeztek. A zászlóalj részére öt darab ZPSZH-F-et biztosítottak, amelyekből egy harcjárművet zászlóaljtörzsfőnöki (ZTÖF) PSZH-nak építettek át. A mélységi felderítőszázadot csoportonként egy-egy harcjárművel fegyverezték át. A három század törzsébe egy-egy BMP-technikus, főszerelő tiszthelyettesi helyet rendszeresítettek. A beérkező új technika miatt a gépjárműjavító műhely állományát is kiegészítették. Rendszerbe állítottak egy lánctalpasharcjármű-karbantartó gépkocsit, a harcjárművek szállításához és vontatásához pedig egy nehéz szállító pótkocsit (CSMZAP-5208), és egy közepes kerekes (KRAZ-255B) és csörlős harckocsivontatót (VT-55). A fegyverzetjavító műhely szervezete szakjavító-állománnyal, továbbá egy darab 9F66A1 gyakorlógépkocsival és annak üzemeltetéséhez szükséges kezelőszeméllyel egészült ki.²⁷² A zászlóalj ellátószakasza szállító gépjárműveinek a számát a megnövekedett lőszer- és üzemanyag-szállítási igényekre való tekintettel a normáknak megfelelően módosították. A rádiófelderítő század szervezetében a rádiórelé-felderítőállomást (VU-141 M/G) megszüntették.²⁷³

A kiskunfélegyházi 7/113. felderítő-zászlóalj (MN 1914) állománytábláját is helyesbítették, miszerint csökkentették a rádiófelderítő szakasz (kiképzendők) állományát, viszont itt is végrehajtották a rádió-vevőállomás cseréjét.²⁷⁴

Az egri 4/24. felderítő-zászlóalj (MN 3855) átvette a tartalékos felderítő tiszti- és tiszthelyettesképzést.

A nyíregyházi 15/67. felderítő-zászlóalj (MN 5328) új állománytábla szerinti szervezetre tért át. Az addig ott folytatott tartalékos felderítő tiszti- és tiszthelyettesképzést – mint láttuk – átcsoportosították Egerbe, továbbá a rendelkezésére álló hadtápszakembereket is átadta a 65. gk. lövészezrednek a „Laktanyahadtáp-szervezet” létrehozásához.²⁷⁵

²⁶⁹ HIM KI 202/10/1 97/01/40 – A 8. gl. ho. Pk. 0040/1983. sz. intézkedése a BMP-1-K3 és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására, 1983. p. 2–3.

²⁷⁰ HIM KI 1/45/72 974/72/32 – 54. f. z. HNYTL.

²⁷¹ HIM KI 197/40/22 562/21/86 – 74. f. z. HNYTL.

²⁷² HIM KI 204/9/1 247/01/46 40 – A 11. gl. ho. Pk. 0046/1983. sz. intézkedése a BMP-1-K3 és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására, 1983. p. 1–4.

²⁷³ HIM KI 197/40/22 562/21/86 – 74. f. z. HNYTL.

²⁷⁴ HIM KI 197/40/22 562/21/16 – 113. f. z. HNYTL.

²⁷⁵ HIM KI 1/45/72 974/72/96 – 65. gl. e. HNYTL.

A rendszeresített harcjárművek málházását a felderítőalegységek sajátosságainak megfelelően alakították ki. A szükséges átalakításokat – a hadműveleti és harcászati felderítőszolgálat aktív részvételével – a málházandó anyagok és műszerek, berendezések kialakítását, valamint gyártását központilag, az MN Gödöllői Gépgyár végezte el.²⁷⁶

1983-ban kezdték meg az ezredközvetlen felderítőszázadoknál még meglévő PT-76 úszó harckocsik kivonását. Az UHK rendszeresítése 1962–63-ban kezdődött a Magyar Néphadseregben, és a nyolcvanas évek elejére már a 20 éves technika kiszolgálása egyre több nehézségbe ütközött. Igaz, hogy a páncélostechika kiszolgálása még megoldható volt (mivel a BTR-50 PU is rendszerben volt), de a fegyverzete már „egyedülálló” volt.

A gl. és hk. ezredközvetlen századok állományában lévő úszóharckocsi-szakasz megszüntetése után három azonos szervezésű felderítőszakaszt terveztek felállítani három-három harcjárművel. A kivonást az átfegyverzés és átcsoportosítás függvényében 1983. december 31-ig hajtották végre. Ennek érdekében a felderítőszázadokhoz két PSZH-F harcjárművet csoportosítottak át. Az új szervezethez szükséges létszámot belső létszám-átcsoportosítással oldották meg. Az átfegyverzési ütemterv alapján a módosított szervezetekre vonatkozó szervezési okmányokat folyamatosan adta ki az 5. Hadsereg. Ennek alapján két-két PSZH-F harcjárművet csoportosítottak át a 8/14., a 8/63., a 9/22., a 9/108., a 7/5., a 7/37. Budapesti Forradalmi és a 7/62. gépesített lövészezredekhez, továbbá a 8/8., a 9/69., a 11/25., a 11/31., a 11/145. és a 7/24. harckocsiezred összesen 13 felderítőszázadához. Ezenkívül a 11/74. felderítő-zászlóalj öt ZPSZH-F harcjárművet kapott a korábbi PFUG-I parancsnoki harcjárművei helyett. A további hiányzó harcjárműveket a központi készletből biztosították a magasabbegységek részére, az alábbi elosztásban: 9. gépesített lövészhadosztály 18, a 11. harckocsihadosztály tíz, a 7. gépesített lövészhadosztály pedig kilenc darab PSZH-t kapott.²⁷⁷

1983–84-ben a harcjárművek közül a 9. gépesített lövészhadosztálynál kilenc harcjárművet átépítettek ZTÖF-i PSZH-ra – ezekből az 54. felderítő-zászlóalj hatot a 26. gépesített lövészezred felderítőszázada pedig hármat kapott –, míg a 11. harckocsihadosztálynál 10 harcjárművet építettek át – ezek közül egyet a 74. felderítő-zászlóalj és 3-3 darabot a 25., a 31. és a 145. harckocsiezred felderítőszázadai kaptak.²⁷⁸

A felderítő – a vezető beosztásban lévők és a kiképzésért felelős – parancsnoki állomány felkészítését 1981-ben a gyalogsági harcjárművek beérkezésével egy időben kezdték meg a szombathelyi 15. gl. e.-nél Vámos Sándor őrnagy ezredfelderítőfőnök vezetésével.²⁷⁹ Intézkedtek a hivatásos, továbbszolgáló, sor- és a tartalékos hadköteles állomány átképzésére is, amit három ütemben hajtottak végre úgy, hogy azokat 1984. március 31-ig be is fejezték.

Az UHK-kiképzési bázis, ami a 24. harckocsiezred állományában volt, 1983. március 1-jei hatállyal megszűnt, viszont a PSZH-felderítőrajok parancsnokainak a kiképzését továbbra is a 4/24. felderítő-zászlóalj folytatta.

Az átmeneti időszakban a 15. és a 33. gépesített ezredeknél képezték ki az I. időszakos BMP-parancsnokokat és -irányzókat, ami biztosította a 15. és a 33. gépesített lövészezred, valamint a 42. és a 74. felderítő-zászlóalj BMP-parancsnoki és -irányzói szükségletét (magasabbegységenként 11 rajparancsnok. és 15 irányzó). A BMP-vezetők kiképzését a 33. és a 15. gépesített lövészezred központilag biztosította. A „teljes centralizáció” szellemében 1983. szeptember 1-jétől a 42. és a 74. felderítő-zászlóalj 2. csapatfelderítő századai átvették a hadosztályok felderítőalegységei szükségleteinek megfelelő létszámú BMP-parancsnokok és -irányzók kiképzését.²⁸⁰

²⁷⁶ HIM KI 197/22/10 268/10/4 – 5. HDS. Pk. Intézkedés a BMP-1-K és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására. Nyt. szám: 001045/1983. p. 14.

²⁷⁷ Uo. pp. 4–6.

²⁷⁸ HIM KI 197/22/10 268/10/4 – i. m. p. 6.

²⁷⁹ Kiss József ny. ezds. visszaemlékezései. Kézirat a szerző birtokában.

²⁸⁰ HIM KI 197/22/10 268/10/4 – 5. HDS. Pk. Intézkedés a BMP-1-K és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására. Nyt. szám: 001045/1983. p. 9.

A felderítőcsapatok 1983-ban megkapták a 7×40 EDF távcsöveket, amiket azonban nem sokáig élvezhettek. A kezelésével kapcsolatosan kiadott utasítások szerint az elvesztése vagy megbontása (a benne lévő sugárzó trícium miatt) rendkívüli eseménynek minősült. Ezért a távcsöveket elsősorban fegyverszobában, a hivatásos állomány pisztolyaira vonatkozó előírások szerint kellett kezelni (kiadását és visszavételét külön füzetben aláírással kellett igazolni). Ezek után sok esetben a kiképzési feladatokra megmaradt a „jó öreg” 6×30-as távcső!²⁸¹

A csapatok érdekében végrehajtott légi felderítés továbbra is gondot jelentett a szakirányító szervezetek részére. Az „M” esetén a hadsereg alárendeltségébe kerülő 101. önálló felderítőrepülőezred (MN 1219, Szolnok) állománya lényegében az időszak végéig a már elavult L–29-es gépekkel vett részt a nagyobb méretű gyakorlatokon. 1984. március 31-ével a 00201/26/1983. számú intézkedéssel a „MÁTRA–IV” előrehozott feladatoként az ezred megszűnt.²⁸² Személyi állományából, technikájából és a beszerzett Szuhaj Szu–22M típusú repülőgépekkel – jogutódjaként április 1-jével új hadrendi elemként – megalakult a 101. felderítőrepülő-század (MN 1219) Taszáron. Azonban a szervezettel és az új gépekkel sem oldódott meg a légi felderítés problémája, mert hiába álltak rendelkezésükre a beszerzett KKR–IT felderítőkonténerek, a felderítési feladatok végrehajtására nem alkalmazták azokat.²⁸³

Gondot jelentett volna azonban a légi felderítési adatok vétele is. Gl. és hk. ezredek szintjén a légi felderítési adatok vételére rendszeresített R–313 légi rádió-vevőkészülék csak a f. szd. törzs PFUG–I parancsnoki harcjárművében volt. Ez a harcjármű volt abban az időben az ezredfelderítőfőnök vezetési pontja is. A rendszeresített R–313 légi rádió-vevőkészülékekre a hetvenes évek második felétől már szervezetszerűen folyt a felderítő-távírással kiképzése a kiskunfélegyházi zászlóaljnál. A hetvenes évek végétől beérkező új harcjárműveknek (ZPSZH–F, a BMP–1K3, illetve a BRM–1K) azonban már nem volt ilyen eszköze, így ezredszinten ilyen jellegű adatokat már „nem is lehetett hallgatni”.²⁸⁴ Azt is jelezni kell, hogy felderítőberendezések hiányában a vizuális légi felderítés (gondolok itt az L–29 pilótái által biztosított „felderítési adatokra”) pontosságban eléggé korlátozott volt.

A „MÁTRA–IV” feladat (1984. július 1. – augusztus 31.)

A 00140/1984. számú „MÁTRA–IV” feladattal folytatódtak az 1980–85. évi ötéves középtávú terv szervezési feladatai, amiket a csapatok 1984. július 1. és augusztus 31. között hajtottak végre. Ez a felderítő-zászlóalj híradószakaszainak a szervezetét módosította. Emellett:

- a 8/42. és a 11/74. felderítő-zászlóaljknál a beállított gyalogsági harcjárművek rendszeresített lőszer-javadalmazása egy lépcsőben történő szállítása érdekében BMP löszerszállító gépkocsikkal egészítették ki a szervezetüket;²⁸⁵
- a 9/54. felderítő-zászlóalj hadtáppállományát átcsoportosították a 26. gépesített lövészezredhez, a laktanyahadtáp szervezetébe.²⁸⁶

A HM MNVK Szervezési Csoportfőnökség 00275/1984. számú intézkedése alapján (a „MÁTRA–IV” feladat részeként), 1984. december 1. és 1985. március 1. között valamennyi felderítő-zászlóaljat érintette az úgynevezett technikai integráció. Ennek keretében megszűnt a gépjármű-technikai szolgálat, a fegyverjavító műhely; a raktárosi és a fegyverjavító technikus, továbbá a vegyvédelmi tiszthelyettesi beosztás; a gépjárműjavító és a híradóanyag-javító műhely. Helyette a zászlóaljknál létrehozták a fegyverzettechnikai szolgálatot (FVTSZ). A rádió- és rádiótechnikai századnál törölték a technikus és a műszerészi beosztásokat.²⁸⁷

²⁸¹ HIM KI 197/22/2 268/02/76.

²⁸² HIM KI 1/45/72 974/72/148 – 101. f. re. e. HNYTL.

²⁸³ POLGÁR: i. m. p. 17.

²⁸⁴ A szerző tapasztalatai alapján.

²⁸⁵ HIM KI 1/45/72 974/72/13– 42. f. z. HNYTL.

²⁸⁶ HIM KI 1/45/72 974/72/32 – 54. f. z. HNYTL.

²⁸⁷ HIM KI 1/45/72 974/72/13; 32; 50; 69; 88; 101– 42., 54., 74., 113., 24., 67. f. z. HNYTL.

A 4/24., a 8/42. és a 11/74. felderítő-zászlóaljknál javítószakaszt szerveztek. A 9/54. felderítő-zászlóaljnál módosították a szakjavító-műhelyek szervezetét és állományát. A 15/67., illetve a 7/113. felderítő-zászlóalj szakjavító-műhelyek állományát átcsoportosították a 15/103., illetve a 7/101. rendészeti komendánszászlóalj (a nyíregyházi, illetve a kiskunfélegyházi laktanya FVTSZ) szervezetébe.²⁸⁸

A „MÁTRA-V” feladat (1985. augusztus 1–31.)

A felderítőcsapatok a 00130/1985. számú intézkedés²⁸⁹ alapján 1985. augusztus 1. és 31. között végrehajtották a „MÁTRA-V” szervezés feladatait.

Az összefegyvernemi csapatokhoz képest a – sokkal kisebb létszámú – felderítőkötélékek fejlesztése dinamikusabb volt. Igaz, valamennyi harcjármű típusváltása később kezdődött el, de az átfegyverzést következetesen végrehajtották az első lépcsőben lévő felderítőcsapatoknál. A lecserélt eszközökkel „modernizálni” tudták a másodiklépcső-szervezeteket

A nyolcvanas években megkezdték a korszerű, lánctalpas páncélozott felderítő-harcjárművek és parancsnoki változataik beszerzését. Ezáltal azoknál a hadosztályoknál, ahol már rendszerbe állították a gyalogsági harcjárműveket, a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljknál is rendszeresíteni tervezték a korszerű felderítőparancsnoki (BRM–1K) és a felderítőszervek igényeinek megfelelően kialakított gyalogsági harcjárműveket (BMP–1 és BMP–1K3).²⁹⁰

Fokozatosan korszerűsítették a hetvenes évektől megjelent a mozgócél-felderítő lokátoralegységeket, amik kezdetben PSZNR–1, majd később PSZNR–5 földi mozgócél-felderítő lokátorállomásokkal voltak felszerelve. Tovább korszerűsödött a rádiófelderítő és rádiótechnikai századok szaktechnikája is.²⁹¹

Ebben az időszakban az állandó készenlétű felderítőtörzsek és -csapatok feltöltöttsége kb. 95%-os volt. A rövidebb készenlétű szervezeteké kb. 57%-os, míg a hosszabb készenlétű kötelékek kb. 19%-os feltöltöttséggel bírtak.²⁹²

A 8/42., a 9/54. és a 11/74. felderítő-zászlóaljak állománytábláit ismét helyesbítették: a gépjárművezetői beosztásokat módosították, akárcsak az 1. és a 2. csapatfelderítő századoknál a technikai eszközöket a beérkező technikának megfelelően. Egyes tiszthelyettesi szakaszparancsnoki beosztást tisztire minősítettek át.

A 8/42. felderítő-zászlóalj állománytáblájában beállítottak öt darab BRM–1K felderítőparancsnoki harcjárművet, miközben a ZPSZH–F parancsnoki járműveket kivonták a rendszerből.²⁹³

A 9/54. felderítő-zászlóaljnál az 1. és a 2. csapatfelderítő századokat, valamint a mélységi felderítőszázadot BMP–1 harcjárműre fegyverezték át. A csapatfelderítő századoknál lévő PSZH–F harcjárműveket átcsoportosították a másodiklépcső-csapatokhoz.²⁹⁴

A 11/74. felderítő-zászlóalj 1. és a 2. csapatfelderítő századánál szintén rendszeresítettek öt darab BRM–1K felderítőparancsnoki harcjárművet, és miután azok beérkeztek az egységhez, a meglévő ZPSZH–F típusokat – mint fent – átadták a másodiklépcső-csapatoknak.²⁹⁵

A 7/113. felderítő-zászlóalj állománytáblája helyesbítésével módosították a gépkocsivezetői beosztásokat és a raktárakat kiegészítették.²⁹⁶

²⁸⁸ HIM KI 1/45/72 974/72/13; 32; 50; 69; 88; 101– 42., 54., 74., 113., 24., 67. f. z. HNYTL.

²⁸⁹ HIM KI 204/14/1 270/01/87 – 11. hk. ho. Intézkedés a mozgósítás tervezésére, előkészítésére és végrehajtására a „MÁTRA-V” időszakára.

²⁹⁰ POLGÁR: i. m. p. 17.

²⁹¹ Uo.

²⁹² Uo. p. 16.

²⁹³ HIM KI 1/45/72 974/72/13– 42. f. z. HNYTL.

²⁹⁴ HIM KI 1/45/72 974/72/32 – 54. f. z. HNYTL.

²⁹⁵ HIM KI 197/40/22 562/21/86 – 74. f. z. HNYTL.

²⁹⁶ HIM KI 197/40/22 562/21/16 – 113. f. z. HNYTL.

A 4/24. felderítő-zászlóaljnál szintén rendszeresítették a BRM-1K felderítőparancsnoki harcjárművet. Mivel a BMP-1-gyel felszerelt csapatok részére a rajparancsnoki kiképzést már nem a zászlóalj végezte (csak a PSZH-felderítőrajok parancsnokait), ezért csökkentették a rajparancsnoki kiképzendő állomány létszámát. A beérkezett új technika kiszolgálása érdekében kiegészítették a technikai biztosítószakasz létszámát.²⁹⁷

A 15/67. felderítő-zászlóalj 1. és 2. csapatfelderítő századait átfegyverezték PSZH- F harcjárművekkel, amiket az első lépcső alakulatai adtak át.²⁹⁸

1984 utolsó hónapja jelentős változásokat hozott a Honvédelmi Minisztérium vezetésében: az illetékesek december 6-án nyugállományba helyezték Czinege Lajos hadseregtábornok honvédelmi minisztert, illetve ezt követően kinevezték a fegyveres erőket felügyelő miniszterelnök-helyettesé. Ezzel egyidejűleg kinevezték honvédelmi miniszterré Oláh István vezérezredest.

A MAGYAR HONVÉDSÉG ÉS FELDERÍTŐ CSAPATAINAK HELYZETE A MEGVÁLTOZOTT KÖRNYEZETBEN (1990-2000)

Átalakulás és haderőreform: Magyar Néphadseregből Magyar Honvédség

1989. december 20-án az MN vezérkari főnöke és a HM hivatalvezetője aláírásával kiadták a 7/0928. számú „Intézkedés a haderőreform szervezési feladatainak végrehajtására (GERECSE-I)” okmányt. Ennek bevezetőjében a kiadmányozó egyértelművé tette azt, hogy a nemzetközi és a hazai politikai életben bekövetkezett változások, illetve az új biztonságpolitikai irányzatok lehetővé, az ország gazdasági teherbíró képessége viszont szükségessé tette az MN átalakítását.

Az intézkedés a Minisztertanács 1989. november 30-i határozatára, a 00107/1989. számú honvédelmi miniszteri parancsra, valamint a miniszter által jóváhagyott HADERŐREFORM-elgondolásra hivatkozva elrendelte az átalakítás elgondolásának kidolgozását, aminek határideje – az intézkedés szerint – 1990. március 31. volt. Az elkészített tervezetnek megoldást kellett találni a Néphadsereg vezetési rendszere átalakítására, a létszám és a haditechnikai eszközök 30–35%-os mértékű csökkentésére úgy, hogy a végül a haderő struktúrája jobban megfeleljen a meghirdetett védelmi jellegének. Az intézkedés 6. pontjában meghatározták, hogy a feladat neve: GERECSE, és az elérendő cél, hogy a szárazföldi HDS. hadtestei közel azonos feltöltöttségűek (három gl. és egy hk. dandár, illetve hadtestközvetlenek) legyenek. Ennek keretében az első lépések között – immár sokadszorra – módosították a Honvédelmi Minisztérium szervezetét és létrehozták a Magyar Néphadsereg Parancsnokságát.

A haderőreform

A feladat kiemelkedő fontosságát bizonyítja, hogy az 5. HDS. törzsfőnöke már 1989. december 22-én intézkedett a 0122/1989. számú intézkedésében, hogy a parancsnokságok és a csapatok a parancsnoki és a szakkiképzési foglalkozásokra biztosított idő egy részét a „GERECSE” feladat értelmezésére, a saját és alárendeltjeiket érintő követelmények, a legfontosabb szervezési és vezetési kérdések rögzítésére fordítsák. A kapott szervezési intézkedés feldolgozását a HDS-parancsnokságon január 9–10-én, hadtestszinten pedig január 15–16-án rendelte el az előljáró. A dandároknak és a hadtestközvetlen egységeknek, alegységeknek pedig január 18–19-én kellett végrehajtaniuk a kapott intézkedés feldolgozását. Az előkészítő tevékenységek után 1990. február 1-jétől indult a feladat.

²⁹⁷ HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.

²⁹⁸ HIM KI 1/45/72 974/72/101 – 67. f. z. HNYTL.

A csapatokra vonatkozó változások bevezetését a terv szerint négy ütemben, az 1991-ben bevezetendő 12 hónapos sorkatonai szolgálat változásaihoz igazítva tervezték meg, és az alábbi szervezési feladatokkal, valamint tervezett tartalommal vezették be azokat:

– I. ütem: 1990. február 1-jétől 1990. július 31-ig (GERECSE–I) 0019/1990 szerv. int.: a gépesített hadtestek, a gépkocsizó-/harckocsidandárok, valamint a HDS-közvetlenek átszervezése; az összefegyvernemi, a rakéta-, a tüzér és a légvédelmi tüzérszervezetek kialakítása, valamint az MN-be nem tartozó polgári védelmi (PV) elemek átadása a BM-nek;

– II. ütem: 1990. augusztus 1-jétől 1991. január 31-ig (GERECSE–II) 00376/1990 szerv. int.: a gépesített hadtestek új struktúrájának létrehozása; az 5. HDS., valamint az MN légvédelmi rakéta- és csapatrepülő-csapatok átszervezésének folytatása, továbbá a Hátországvédelmi Parancsnokság (HÁVP) alárendelt szervezeteinek átalakítása;

– III. ütem: 1991. február 1-jétől július 31-ig (1991/I. félévi szerv. feladat) 0018/1991 sz. MH HVK Szerv. és Hadkieg. Csf-ség. int.: az 5. HDS., valamint az MN lérak. és csapatrepülő-csapatok átszervezésének folytatása, a HÁVP alárendelt szervezeteinek átalakítása;

– IV. ütem: 1991. augusztus 1-jétől 1992. január 31-ig (1991/II. félévi szerv. feladat) 0160/1991 sz. MH HVK Szerv és Hadkieg. Csf-ség. int.: az MN hadrendje kialakításának befejezése, az annak hadrendjébe nem tartozó, de a HM-tárca által felügyelet szervek kialakítása.

„GERECSE–I” (1990. február 1. – 1990. július 31.)

Az MNVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség 00480/1989. számú „GERECSE–I” intézkedésével megkezdődött a Magyar Néphadsereg és ezen belül is alapvetően a szárazföldi haderő átalakítása. Ennek keretében a szárazföldi haderő harcászati magasabbegységeinél új struktúrát alakítottak ki, ahol a gépesített lövészdandárokhoz négy gépesített lövészszázalaj és egy harckocsizászlóalj, míg a harckocsidandárnál a négy harckocsizászlóalj mellett egy gépesített lövészszázalajjal tartalmazott az új dandárszervezet. A dandáron belül az alegységek feltöltöttsége módosult, illetve a létszámuk csökkent.

A MN szárazföldi harcoló csapatok hadrendje az alábbiak szerint alakult:

– az 1. gépesített hadtest (MN 2284, Tata): a 33. gépesített lövészdandárt (MN 8931) Zalaegerszegen 1989. december 31-ével felszámolták, de továbbra is a hadtest állományában maradt a 37. gépesített lövészdandár (MN 3715) Szombathelyen; a 80. gépesített lövészdandár (MN 1394) Gyöngyösön; a 25. harckocsidandár (MN 9935) Tatán és a 31. gépesített lövészdandár (MN 9001) Rétságán, amit a korábbi 31. harckocsidandár szervezetének módosításával négy gépesített lövész- és egy harckocsizászlóaljjal hoztak létre;

– a 2. gépesített hadtest (MN 7203, Kaposvár): a 63. gépesített lövészdandárt (MN 3335) Nagyatádon 1990. február 1-jével felszámolták, viszont továbbra is a hadtest állományában maradt a 14. gépesített lövészdandár (MN 4730) Nagykanizsán; a 26. gépesített lövészdandár (MN 6783) Lentiben; a 108. gépesített lövészdandár (MN 7809) Baján és a 8. harckocsidandár (MN 6904) Tapolcán;

– a 3. gépesített hadtest (MN 6639, Cegléd): 1990. február 1-jei hatállyal felszámolták a 6. gépesített lövészdandárt (MN 4419) Egerben, de továbbra is a hadtest állományában maradt az 5. gépesített lövészdandár (MN 7042) Mezőtúron; a 62. gépesített lövészdandár (MN 4228) Hódmezővásárhelyen; a 65. gépesített lövészdandár (MN 5125) Nyíregyházán és a 35. harckocsidandár (MN 7965) Vepeléten.

Felszámoltak hadseregek-közvetlen magasabbegységeket is, mint például a 48. önálló gépkocsizó lövészdandárt (MN 8536) Debrecenben, a 22. gépkocsizó lövészezredet (MN 8677) Pécsen és 53. önálló tartalék gépkocsizó lövészdandárt (MN 7035) Szabadszálláson, valamint az 5. önálló deszant rohamzászlóaljat is (MN 6540) Szolnokon, amely 1989. augusztus 1-jén alakult meg.

Az MNVK Felderítő Csoportfőnökség a vezérkari főnök közvetlen alárendeltségében végezte a feladatait. Előzetesen ekkor már jelezték, hogy a „GERECSE” feladat keretében – a létszámcsoökkentésnek megfelelően – a káder- és a tartalékosképzés rendszerét, feladatait módosítani kell. A felderítőcsapatok vonatkozásában ez az okmány taglalja a csapatok változásait is:

– az 1/74. felderítő-zászlóalj (Győr) és a 2/42. felderítő-zászlóalj (Szombathely) állománytábláját helyesbítették a csapatfelderítő, a deszant- és a rádiófelderítő századok szervezetének módosítása miatt, az alegységek létszáma csökkent;

– a 3/24. felderítő-zászlóaljnál (Eger) módosították a zászlóalj kiképző jellegét, és az alegységek létszáma is csökkent;

– az 5/34. önálló felderítő-zászlóalj (Szolnok) esetében módosították a mélységi felderítőszázadok szervezetét a szakaszszervezetek létrehozása miatt.

A fenti feladatokat a zászlóaljak 1990. február 1. és március 31. között hajtották végre.

A 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj (Szombathely) mint szervezet megszűnt, és az új szervezés szerint 1990. február 1-jével az állományából, illetve a technikájából, valamint a szervezési időszakban megszüntetett 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj állományából/technikájából újonnan megalakult a 2. önálló rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóalj Szombathelyen.

Az 57. felderítőszakanyag-javító és ellátószázadot (Szombathely) átalárendelték az 5. ellátó dandár-parancsnoktól az 5. HDS. parancsnokához. Megnevezése 57. önálló felderítőszakanyag-javító és ellátószázadra változott.

A haderő megnevezése 1990. március 15-étől megváltozott, és újra a Magyar Honvédség (MH) megnevezést kapta.

Az MH csapatainál megindult névfelvételi folyamatok szabályozását a Magyar Néphadsereg parancsnoka már az 1990. január 23-i 1/1990. számú intézkedésében szabályozta, miszerint „Az MK HM a katonai szervezetek kezdeményezése alapján, esetenkénti parancsban rendelkezik a katonai szervezetek elnevezése kérdésében.” Ebben a parancsban intézkedett arra is, hogy a katonai szervezetek ezeket a névadó ünnepeket milyen módon és formában hajtsák végre. Így volt lehetséges, hogy március 8-án a 11/1990. számú parancsában még az MN parancsnokként intézkedett arra, hogy a hódmezővásárhelyi MN 4228 alakulat május 1-jétől felvegye a „Bercsényi Miklós” Gépesített Lövész dandár nevet. A további katonai szervezetek elnevezéséről szóló, 1990. április 18-án kiadott 23/1990. számú parancsot már Lőrincz Kálmán altábornagy a Magyar Honvédség parancsnokaként írta alá.

A „GERECSE– II” feladat (1990. augusztus 1. – 1991. január 31.)

Az MNVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség 00376/1990. számú intézkedése alapján 1990. augusztus 1-jétől elkezdett „GERECSE–II” feladat befejezésére a hadtestek alárendeltségében tartozott összefegyvernemi és felderítőcsapatok az alábbi elnevezéseket kapták:

– az 1. gépesített hadtest (MN 2284, Tata) alárendeltségében: Szombathelyen az MN 3715 a Savaria Gépesített Lövész dandár; Gyöngyösön az MN 1394 a Török Ignác Gépesített Lövész dandár; Tatán az MN 9935 a Klapka György Harckocsi Dandár; Rétság az MN 9001 a Hunyadi János Gépesített Lövész dandár, a hadtest közvetlen felderítőalegysége, a győri MN 9550 pedig a Kinizsi Pál Felderítő Zászlóalj nevet vette fel;

– a 2. gépesített hadtest (MN 7203, Kaposvár) alárendeltségében: Nagykanizsán az MN 4730 a Thúry György Gépesített Lövész dandár, Lentiben az MN 6783, a Bottyán János Gépesített Lövész dandár; Baján az MN 7809 a Mészáros Lázár Gépesített Lövész dandár; Tapolcán az MN 6904 a Kinizsi Pál Harckocsi Dandár, míg a hadtest közvetlen felderítőalegysége, a szombathelyi MN 9027 pedig a Báró Nádasdy Ferenc Felderítő Zászlóalj nevet kapta;

– a 3. gépesített hadtest (MN 6639, Cegléd) alárendeltségében: Mezőtúron az MN 7042 a Bocskai István Gépesített Lövészdandár; Hódmezővásárhelyen az MN 4228 a Bercsényi Miklós Gépesített Lövészdandár; Nyíregyházán az MN 5125 a Damjanich János Gépesített Lövészdandár; Verpeléten az MN 7965 (1990 őszétől) a Dobó István Harckocsi Dandár, a hadtest közvetlen felderítőalegysége, az egri MN 3855 pedig a Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj nevet vette fel.

Az új elnevezések szerepeltek már az új szervezési intézkedésekben is. Az évek folyamán egyes szervezetek neveit különböző okok miatt (átdiszlokálás, a duplikált nevek elkerülése stb.) megváltoztatták, de a (megmaradt) csapatok zömének az elnevezése változatlan maradt. Ettől kezdve már nem használták az MN fedőszámokat.

A Magyar Honvédség diszlokációja javításának részeként az 5. gépesített lövészdandár felkészült áttelepülésének végrehajtására – mezőtúri laktanyájából – a debreceni Bocskai laktanyába. A feladat szervezett végrehajtása érdekében az 5. HDS. parancsnoka 1990. október 16-án kiadott intézkedésében elrendelte egy 350 fős előkészítő részleg létrehozását az 5/1. gépesített lövészzászlóalj bázisán, olyan számvetéssel, hogy az átdiszlokálás feltételei 1991 első félévére biztosítottak legyenek. Az előkészítéssel kapcsolatos feladatok irányítására külön erre a célra egy operatív csoport felállítását rendelte el a HDS TÖF-helyettes vezetésével. Az áttelepülést és a hozzá kapcsolódó feladatokat a kijelölt állománynak 1991. december 31-ig kellett befejeznie.

A „GERECSE–I és –II” szervezési feladatok végrehajtásával felgyorsult az „újraszervezett” Magyar Honvédség karcsúsítási folyamata. 1990 évben az MH katonalétszáma 110 700 fő volt. Ebből 17 300 fő tiszt, 12 400 fő tiszthelyettes és 81 000 fő sorállomány volt, és még 32 500 polgári alkalmazott segítette a katonák feladatainak a teljesítését.

1991-ben a haderő átalakítása mellett folytatódott a haderő képzési feladatainak végrehajtása, miközben az „ideiglenesen hazánkban állomásozó szovjet csapatok” kivonása is megkezdődött. (A hátrahagyott – szovjetek által használt – laktanyákat sok esetben a felderítőalegységek vizsgálták át, majd ezt követően történt meg „intézményesített formában” azok műszaki és vegyvédelmi szempontból való átvizsgálása. Így történt ez a szombathelyi volt szovjet gépesített lövészrezd laktanyájával is. Mintegy egy hét alatt sikerült az épületeket és a területet átfésülni, szerencsére eredménytelenül. Érdekes volt látni a hátrahagyott körletekben a fegyelem és a parancsnoki ráhatás nyomait. Az egyik szint, ahol előtte egy héttel a tűzerek voltak elhelyezve, úgy nézett ki, mintha körletszemlére készültek volna. Tisztaság, rend és a mosdóban a beépített felszerelési tárgyak jó állapotban a helyükön voltak. Egy másik szinten, ahol „harcoló” alegység volt, iszonyatos rendtelenség, összetört és összemocskolt körletek fogadtak minket. Hiába, a parancsnoki követelménytámasztás és a katonák felkészítése a hátrahagyott területeken.)

Az 1990. március 10-én aláírt egyezmény és annak szigorú betartása eredményeként 1991. június 16-án Silov altábornagy (a szovjet csapatkivonás felelős parancsnoka) – utolsó szovjet katonaként – a záhonyi Tisza-hídon elhagyta Magyarország területét.

A haderő-átalakítás kezdetén a vezetés legfelső szintjén különvált a kormányzati és az államigazgatási tevékenység végzése (HM), illetve a katonai feladatok végrehajtásának közvetlen irányítása. Ezzel egyidejűleg megszűntek a hadseregben a politikai szervek, létrejött a hadtáp- és a fegyverzettechnikai szervek integrációja, valamint Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) és a Katonai Felderítő Hivatal (KFH). A hadseregtagozattól lefele a csapatok béke- és háborús vezetési rendszere, a haderő- és a fegyvernemi összetétele alapvetően változatlan maradt.

Az 1991. I. félévi szervezési intézkedés (1991. február 1. – július 31.)

A 0018/1991 MNVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség intézkedése alapján az 1991. I. félévi szervezési feladattal (1991. február 1. – július 31.) folytatódott a haderőreform végrehajtása.

A szervezési időszakban tizenkét hadrendi elem tért át új szervezeti formára, öt szervezetet átalárendeltek és tíz katonai szervezet diszlokált át más helyőrségbe a szárazföldi haderő állományából. Az 5. Hadsereg közvetlen egységei közül hat önálló egységet – köztük az 5. önálló vegyes rakétadandárt (az MH egyetlen hadművelési-harcászati rakétaegységét, fő csapásmérő erejét! – S. R.) felszámolták. Ekkor állították fel – új hadrendi elemként – az 5. önálló sorozatvető ezredet Tapolcán a megszüntetett 5. önálló vegyes rakétadandár és a felszámolt tüzéregységek állományából, a meglévő BM–21 sorozatvetők összevonásával. Az ezred rendszerbeállító gyakorlatán a 8. harcokosi dandár felderítőszázada kapott alájátszó szerepet. Az egység később a Csobánc nevet vette fel.

Az 1991. II. félévi előrehozott szervezési feladat (1991. június 1. – szeptember 30.)

1991. június 1. és szeptember 30. között az érintett csapatok végrehajtották az 1991. II. félévi előrehozott szervezési feladatokat, annak érdekében, hogy megteremtsék a II. féléves tevékenység végrehajtási feltételeit. Ennek keretében hét új hadrendi elemet hoztak létre, többek között a Központi Lőtérparancsnokságot. A Petőfi Sándor Önálló Vegyivédelmi Zászlóalj ezredszervezetre tért át Kiskőrösön. Nyolc köteléket átalárendeltek (köztük a 133. tartalékképző felderítő-zászlóaljat, ami június 1-jétől a Tartalékképző Parancsnokságtól a 3. gépesített hadtestparancsnok alárendeltségébe került). A veszteségpótló szervezetek vezetését az 5. HDS. június 1-jétől vette át. Négy hadrendi elem diszlokált át más helyőrségbe. A Bocskai István Gépesített Lövészdandár teljes állománya is ekkor települt át Mezőtúrról Debrecenbe. Ebben az ütemben hét katonai szervezet szűnt meg.

Az 1991. II. félév szervezési feladatai (1991. augusztus 1. – 1992. január 31.)

A feladatsorozat a 00140/1991. MNVKF és a 00160/1991. MNVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség intézkedések alapján folytatódott mint az 1991. II. félév szervezési feladatainak végrehajtása 1991. augusztus 1. és 1992. január 31. között. A szervezési feladat során módosították a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) szervezetét (az oktatási feladatok új követelmények szerinti végrehajtására intézkedtek). Visszatértek a négy éves katonai főiskolai képzésre. A hivatásos tiszthelyettesi és tartalékos parancsnoki képzés feladatait a katonai főiskolák vették át, ezért szervezetüket módosították. Az előzőekkel összefüggésben megszűntek a volt kiképző központok.

A szárazföldi haderőnél ebben az időszakban két szervezetet átalárendeltek más parancsnoksághoz, 18 hadrendi elem megszűnt és hét új szervezet alakult meg. Ezzel a szervezési intézkedéssel hozták létre a hadtestek híradó- és rendészeti komendánszászlóaljainak összevonásából – új szervezatként – a hadtestközvetlen vezetésbiztosító zászlóaljakat. Az intézkedés alapján alakult meg a megszüntetett 133. tartalékképző felderítő-zászlóalj utódként a 133. Felderítő és Mélységi Felderítő Személyi Tartalékképző Zászlóalj.

A hadművelési-harcászati felderítés szempontjából a legfájdalmasabb vesztesége a 101. felderítőrepülő-század (Fürkészdarázs) felszámolása volt. A századot mind a béke- mind az „M”-hadrendből törölték! A Szu–22M típusú repülőgépeket támadó (vadászbombázó) feladatok végrehajtására szereztek be, egyben felderítési feladatok végrehajtására is képesek voltak a rendelkezésre álló KKR–IT felderítőkonténerekkel (habár ritkán alkalmazták a gyakorlatokon azokat). Előzőleg több száz millió forint költségráfordítással meghosszabbították a Szu–22 repülőgépek üzemidejét, ezt követően takarékosági okokból mégis kivonták azokat a hadrendből. Felújított állapotban átrepülték őket Pápára, és a pápai betonon várták, hogy mikor kerül sor feldarabolásukra. A század személyi állományát a Kapos Harcászati Repülőezred állományába csoportosították át.

A Török Ignác Gépesített Lövészdandár Gyöngyösről Verpeléten csatlakozott az ott lévő többi alegységéhez. A Dobó István Harckocsi Dandár Egerből Kalocsára diszlokált, ahol új szervezeti formában Dobó István Harckocsi Dandár Előkészítő Törzsként működött tovább. A Damjanich János Gépesített Lövészdandár is átalakul Damjanich János Gépesített Lövészdandár Előkészítő Törzssé. Rajtuk kívül még két kiszolgáló csapat tért át zászlóaljszervezetről ezredszervezetre.

1991 év közepére a fenti szervezési feladatok során az 5. Hadsereg békehadrendjében 103-ról 86-ra, a háborús hadrendjében 184-ről 124-re csökkent az alakulatok száma. Ebből 24 katonai szervezet állandó készenlétű, 49 szervezet rövid készenlétű idejű és 51 katonai szervezet hosszabb készenlétű idejű volt. A szervezeti változásokhoz igazították a csapatok báziskiképzési feladatait is. Egy meghatározott létszámban bevezették az összefegyvernemi dandároknál az „M”-tartályok sorkatonai szolgálat keretében történő kiképzését. Egyes sorkatonai beosztási helyeket engedélyeztek továbbszolgáló katonákkal feltölteni. A hadrend változásaiból fakadó helyőrségváltások nehézségei miatt az előljáró a hivatásos állomány és hozzátartozói lakhatási, munkahelyi és a gyerekek oktatási intézményekben való elhelyezésének segítésére hívta fel a figyelmet.

A „GAMMA” elgondolás

Az MH struktúrájának, vezetési és irányítási rendszerének további átalakítását a jóváhagyott „GAMMA” elgondolás alapján 1993 végéig tervezték végrehajtani. Ennek a célja az új, alapvetően védelmi jellegű nemzeti haderő létrehozása volt, amelynek során mintegy 30–35%-os haderőcsökkentést és más fontos szervezeti változásokat hajtottak végre. Ezek közül a legfontosabbak voltak: megszüntettek a támadó és a támadó jellegű kiszolgáló szervezetek közül hét összefegyvernemi és egy tüzérdandárt; huszonekét harckocsizászlóaljat és tíz tüzérosztályt; új szervezetenként létrehozták a vezetésbiztosító szervezeteket a híradó- és rendészeti komendáncsapatok összevonásával; egy szervezetbe vonták össze a rádióelektronikai felderítő- és zavarószervezeteket; megkezdték a légmozgékonyaságú alegységek kialakítását; korszerűsítették a területvédelmi szervezeteket és elkezdték a honvédelmi dandárok létrehozását, valamint végrehajtották az anyagi-technikai ellátást, kiszolgálást végző szervezetek integrációját.

Az elvégzett szervezeti változások eredményeképpen a „GAMMA” szervezési feladat végére az MH békehadrendi elemeinek a számát 287-ről 257-re, az „M”-szervezeteinek számát pedig 490-ről 442-re csökkentették. A honvédség költségvetési létszáma a mintegy 150 ezer főről 100 ezerre csökkent. Ezen belül a katonalétszám 120 ezerről 74 ezerre mérséklődött.

A kívánt átalakítás csak lépésről lépésre, a honvédség költségvetésének folyamatos csökkenése, valamint a meglévő csapatok működőképességének és kiképzési körülményeinek biztosítása mellett kellett végrehajtani, ami igen nagy erőfeszítéseket igényelt valamennyi katonai vezetési szinttől. A „GAMMA” szervezési feladatot három ütemben, azokon belül is több időszakra tagolva hajtották végre a Magyar Honvédség.

A „GAMMA-I”- szervezési feladat (1991. október 1. – 1992. január 31.)

A „GAMMA-I” szervezési feladatot az MNVK Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnökség 0212/1991. számú intézkedése alapján 1991. október 1. és 1992. január 31. között hajtották végre. „A Kormány 1991. augusztus 15-ei határozatának megfelelően végre kell hajtani a felső és középszintű vezetőszerkezet követelményeknek megfelelő átalakítását, folytatni kell a haderő védelmi jellegét jobban tükröző szervezetek kialakítását” – rögzítette az intézkedés.

A szervezetkorszerűsítés feladatainak 1991. II. félévben történő végrehajtására az MH Parancsnoksága 0212/1991. számú intézkedése alapján az MH 5. HDS. parancsnoka is megtette a szükséges lépéseket azzal a megszorítással, hogy a feladatokat a harcászati megfontolások meghatározott követelményeinek fenntartása mellett kell végrehajtani. Az időszakon belül úgy kellett ezeket a lépéseket megtenni, hogy az átalakítások érvénybelépésének, valamint az újonnan alakuló, és az

új szervezeti formára áttérő szervezetek HKSZ- és „M”-feladatokra való készenlétének egységes időpontja 1991. december 9-én 09.00 óra. Az alapintézkedéshez csatlakozó szakintézkedéseket október 10-éig kellett kiadni.

A szervezési feladatokat két szakaszban kellett végrehajtani a szárazföldi csapatoknál. Az első szakaszban a szervezési tevékenységben érintett katonai szervezetek az intézkedésben meghatározott feladataikra a készenlétet 1991. december 9-ig kellett elérniük. A második szakasz végére – 1992. január 31-ig – kellett befejezniük a szervezési tevékenység egyéb feladatait.

Az 5. HDS. és a Csapatrepülő Parancsnokság bázisán a békeszervezetük megszüntetésével kialakították a Szárazföldi Csapatok Parancsnokságát (SZCSP). A gépesített hadtestparancsnokságok bázisán – ugyancsak a békeszervezetük felszámolásával – létrehozták az 1., a 2. és a 3. Katonai Kerületparancsnokságokat. Az új parancsnokságok megalakítását 1991. október 7. és november 1. között írta elő az intézkedés.

Az új „M”-szervezetű háborús vezető szervek kialakítása szintén ebben az időszakban történt meg. Létrehozták a Táborig Hadsereg-parancsnokságot, az 1., a 2. és a 3. gépesített hadtestparancsnokságot, a Területvédelmi Parancsnokságot (TVP), valamint az 1., a 2. és a 3. területvédelmi kerületparancsnokságokat, továbbá ezek vezetésbiztosító zászlóaljait. Átvették a Hátszázvédelmi Parancsnokságtól a megyei, illetve egyéb rendeltetésű területvédelmi és előkészítő szervezeteket, majd beépítették azokat a meghatározott katonai szervezetek állományába;

Az 1991. II. félév szervezési feladatai végrehajtásával összesen megszűnt 10 régi, és létrejött 15 új szervezet, illetve két hadrendi elem tért át más szervezeti formára, 64 katonai szervezetet átalárendeltek más parancsnoksághoz, és két hadrendi elem diszlokált át más helyőrségbe.

Az önálló alegységeknél, egységeknél és ennél magasabb szintű kötelékeknél – tekintet nélkül a meglévő más parancsnokhelyettesi beosztásokra – a függetlenített törzsfőnök egyben a parancsnok első helyettese (általános helyettese) lett.

A „GAMMA–I” feladat befejezésére a szárazföldi haderő békehadrendje az 1992. január 31-ei helyzetnek megfelelően az alábbi lett:

– a székesfehérvári 5. Hadsereg-parancsnokság megnevezése Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága lett, és a csapatoknál a korábban kapott nevek mellé a csapatok egyértelmű azonosítása céljából a korábbi hadrendi számot is feltüntették. Így a tatai 1. gépesített hadtestparancsnokság új békemegnevezése 1. Katonai Kerületparancsnokságra változott, és alárendeltségébe tartozott Szombathelyen a 37. Savaria Gépesített Lövészdandár; Rétságon a 31. Hunyadi János Gépesített Lövészdandár és Tatán a 25. Klapka György Harckocsi Dandár. A katonai kerület közvetlen felderítőalegysége Győrben volt. A korábbi Kinizsi Pál Felderítő Zászlóalj neve 1991. szeptember 1. után 74. Arrabona Felderítő Zászlóaljra változott.

– A kaposvári 2. gépesített hadtestparancsnokság új békemegnevezése 2. Katonai Kerületparancsnokság lett, és alárendeltségébe tartozott Nagykanizsán a 14. Thúry György Gépesített Lövészdandár, Lentiben a 26. Bottyán János Gépesített Lövészdandár, Baján a 108. Mészáros Lázár Gépesített Lövészdandár és Tapolcán a 8. Kinizsi Pál Harckocsi Dandár. A katonai kerület közvetlen felderítőalegysége Szombathelyen volt. A korábban Báró Nádasdy Ferenc nevét viselő zászlóaljat 1991. szeptember 29-én átnevezték Hollán Ernő Felderítő Zászlóaljra. A szervezési intézkedés alapján a 2. Katonai Kerületparancsnokságnak átalárendelték az addig az 5. HDS-közvetlen 2. rádiófelderítő és rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat, valamint az 57. önálló felderítőszakanyag-javító és ellátószázadot.

– A ceglédi 3. gépesített hadtest új békemegnevezése 3. Katonai Kerületparancsnokság lett, és alárendeltségébe tartozott Debrecenben az 5. Bocskai István Gépesített Lövészdandár, Hódmezővásárhelyen a 62. Bercsényi Miklós Gépesített Lövészdandár, Abasáron a 80. Török Ignác Gépesített Lövészdandár (amit az 1. gépesített hadtesttől vett át), Nyíregyházán a 65. Damjanich János Gépesített Lövészdandár és Verpeléten a 35. Dobó István Harckocsi Dandár. A kerület közvetlen felderítőalegysége Egerben a 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj volt. Az új szervezés során alárendeltségébe került a korábban 5. HDS-közvetlen 34. Bercsényi László Felderítő Zászlóalj.

1991-ben az átszervezés ideje alatt az ország déli határa mentén dúlt a volt Jugoszlávia egykori tagköztársaságai közötti háború, amelynek egyes eseményei magyarországi területeket is érintettek, akár a levegőben (lásd Barcs), akár a szárazföldi harcok során (pl. „a torjanci csata”). A kibontakozó események hatására a Magyar Honvédség kijelölt alakulatai fokozták a készenléti szolgálatukat, és a határ mentén a 2. gépesített hadtest irányítása alatt szétbontakoztatták a kijelölt felderítőalegységek állományából létrehozott felderítőrendszert, ami – a határ megsértése nélkül – annak megfigyelését láthatta el.

A „GAMMA–II/1” feladat (1992. január 31. – július 1.)

Az MH csapatainak átalakítása a 015/1992. HVK Szerv. és Hadkieg. Csf-ség által kiadott „GAMMA–II/1” feladattal folytatódott, amit az érintett katonai szervezetek 1992. január 31. és július 1. között hajtottak végre. E szervezési időszakban a szárazföldi csapatok egyik fő feladatként átalakították a háborús hadrendet, valamint felszámolták a 190. Személyi Tartalék Dandárparancsnokságot és háborús a hadrendjébe tartozó csapatokat. Ennek során tíz szervezet új hadrendi elemként alakult meg és huszonzét hadrendi elem megszűnt. Új szervezeti formára tér át három katonai szervezet (köztük az abasári 80. Török Ignác Gépesített Lövészdandár megnevezése és szervezete 80. Török Ignác Gépesített Lövészdandár Előkészítő Törzsre változott), de ezeken kívül újabb átalárendelések, illetve hadrendi megnevezés-változások már nem történtek. A szervezési feladatok végrehajtása után azonban huszonnyolc katonai szervezet új helyőrségben folytatta a munkáját. Ekkor diszlokált át a Hollán Ernő Felderítő Zászlóalj Szombathelyről Pécsre.

A kialakított új szervezetek és a csapatok elhelyezkedésének megfelelően a HVKF 002/1992. számú intézkedése alapján „DELTA” fedőnéven egy új harcászati rendszert dolgoztak ki a Magyar Honvédségben belül, amit 1992. október 1-jei hatállyal bevezettek.

A soron következő szervezési feladatok sikeres végrehajtási körülményeinek megteremtése szükségessé tette a „GAMMA–II/2” feladat előtt egy előrehozott tevékenység végrehajtását. Ennek megfelelően hat új hadrendi elem alakult meg és négy szervezet szűnt meg. A 2. Katonai Kerületparancsnokság (KKP) alárendeltségében lévő 2. önálló rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóalj, valamint az 57. felderítőszakanyag-javító és ellátószázad ekkor készült fel, majd hajtotta végre a Kiskunfélegyházára való átdiszlokálást, illetve a 3. KKP állományába való átalárendelést. Rajtuk kívül még négy másik szervezet is új helyőrséget váltott.

A „GAMMA–II/2”- feladat (1992. szeptember 1. – 1993. január 31.)

A „GAMMA” szervezés soron következő feladatát a HVK Szervezési és Hadkiegészítő Csoportfőnökség által kiadott (0120/1992.) „GAMMA–II/2” feladat jelentette, amit az 1992. szeptember 1. és 1993. január 31. közötti időszakban kellett végrehajtaniuk az érintett csapatoknak. Ez a korábbi feladatokhoz képest jóval kisebb mértékű volt. Két új hadrendi elem kialakítását tűzték ki célul, ami a csapatok kiképzési lehetőségeinek biztosítása és az „M”-hadrend szempontjából volt meghatározó. Ekkor alakult meg Várpalotán a Központi Gyakorló- és Lőtérparancsnokság (KGYLP), valamint az 1. Összevont Területi Előkészítő Törzs (ÖTET) Békéscsabán.

A Szombathelyről Kiskunfélegyházára áttelepült 2. rádió- és rádiófelderítő zászlóalj, valamint az 57. felderítőszakanyag-javító és ellátószázad mint önálló hadrendi elem megszűnt, mivel „beleolvadt” az 5. elektronikai-harc ezredbe, miáltal a rádiófelderítés mint önálló felderítési nem „kimúlt”. A Szárazföldi Csapatok a „GAMMA” szervezési tevékenység végrehajtásával 1992-ben alapvetően befejezték a katonai szervezetek tervezett struktúrájának kialakítását. Ezzel a „GAMMA–II” hadrend beállt.

**A „GAMMA–III/1” feladat
(1993. március 1. – 1993. július 31.)**

Összhangban az MH szervezeti, vezetési és működési rendjére vonatkozó felsőszintű elgondolással, a „GAMMA–III/1” fedőnév alatt végrehajtott feladatokat az elért eredmények megszilárdítására, a működéshez szükséges feltételek biztosítására fordították. Ezt a feladatrendszert a HVK Szervezési és Hadkiegészítő Csoportfőnökség 0188/1992., valamint a Szárazföldi Csapatok Parancsnoka 080/1993. számú intézkedése alapján hajtották végre.

A szervezési tevékenységet hivatalosan 1993. március 1-jétől kezdték el, azonban a feladatok egy részén már 1993. január 1-jétől dolgoztak, és 1993. július 31-ig el kellett érniük a készenlélet az érintett parancsnokságoknak, illetve csapatoknak.

Az összefegyvernemi dandárok állományában is változások történtek: növelték a nagykanizsai 14. Thúry György Gépesített Lövészdandár békefeltöltöttségét; az 5. Bocskai István Gépesített Lövészdandár gépesített lövészzászlóalját keretesítették; a 62. Bercsényi Miklós Gépesített Lövészdandár tapasztalatai alapján az 5., a 62. és a 26. gépesített lövészdandároknál homogén összetételű gépesített zászlóaljakat alakítottak ki. Az MH gyorsreagáló erői létrehozásaként a 34. Bercsényi László Felderítő Zászlóalj 2. felkészítő részleg bázisán kialakították a légimozgékonyaságú zászlóalj előkészítő törzsét, illetve kiképzőszázadot állítottak fel. A zászlóaljnál összevontan hajtották végre a Sztrela–2 légvédelmi lövész beosztásuk kezelőkiképzését. A területvédelmi zászlóaljakat átszervezték ezredekké a megnövekedett őrzési és területvédelmi feladatoknak megfelelően. Az MH professzionális haderővé való átalakítása érdekében növelték a sorkatonai beosztásokban továbbszolgálók rendszeresített státuszainak számát. A meghatározott szervezeteknél és csapatoknál külön intézkedés alapján létrehozták a humán- és tábori lelkész szolgálatokat. Az „M”-készenlétiüket 1993. július 30-ig kellett elérniük úgy, hogy magasabb harcászaltságba helyezés esetén a készenléti idejüknek megfelelően képesek legyenek a rendeltetés szerinti feladataik megkezdésére.

**A „GAMMA–III/2” feladat
(1993. szeptember 1. – 1994. január 31.)**

A szárazföldi csapatok 1993. évben hátralévő szervezési feladatait 1993. szeptember 1-jétől a HVKF (MHPK I. helyettese) 045/1993. számú intézkedése alapján, a Szárazföldi Csapatok parancsnoka által kiadott 0640/1993. számú „Intézkedés a GAMMA–III/2 szervezési feladatok végrehajtására” szerint hajtották végre. Így a 34. Bercsényi László Felderítő Zászlóalj szervezetében létrehozott előkészítő törzs, valamint a légimozgékonyaságú és a kiképzőszázad bázisán új harcrendi elemként Szolnokon kialakították a 88. légimozgékonyaságú zászlóaljat, amit légvédelmi rakéta- és páncéltörő fegyverekkel is ellátták. A feladattal összefüggésben kialakították a zászlóalj mélységi felderítőszázadát is.

Az összefegyvernemi dandárok állományában szintén változások történtek: a kiképzés, valamint a vezetés feltételeinek javítása érdekében módosították az 5., a 14. és a 108. gépesített lövészdandárok tüzéregységei szervezetét. A 31., a 26., a 62. és a 65. gépesített lövészdandárok, továbbá a 25. harckocsidandár rendszeresített műszaki technikai eszközeit (harckocsi-tolólapok, vízközpontok, aknataposó felszerelések) „M”-mennyiségét módosították, illetve cserélték. Pontosították a 314. honvédelmi (hv.) dandár szervezetét, és új hadrendi elemként Békéscsabán létrehozták a 323. honvédelmi dandárt. A 42. Hollán Ernő Felderítő Zászlóalj 1993. május 20-án a 42. Baranya Felderítő Zászlóalj nevet vette fel.

Összességében két új hadrendi elem alakult meg, miközben megszűnt tíz, sok egység szervezetét módosították, illetve technikai eszközt cserélt. Átalárendeltek négy szervet, továbbá egy egységnek megváltozott a hadrendi elnevezése.

Az 1994. I. félévi szervezési feladat (1994. február 1. – július 31.)

Az 1994. I. félévi szervezési feladatot – a 0155/1993. HVKF és a 01/1994. HVK Szervezési és Hadkiegészítő Csoportfőnökség intézkedések alapján – 1994. február 1-je és július 31-e között hajtották végre a szárazföldi csapatok a 0105/1994. SZCSPK intézkedésének megfelelően.

Az új szervezési ciklus során létrehozták a beérkező technikai eszközök rendszerbeállításának szervezeti feltételeit. A honvédelmi miniszter által meghatározott követelményeknek megfelelően kialakították a humánszolgálat szerveit úgy, hogy azok illeszkedtek a hosszú távú fejlesztési elképzelésekhez.

A 26. és a 62. gépesített lövészdandár gépesített zászlóaljai tüzérségeinél 122 mm tarackos ütegeket állítottak be. Az MH állományarányai kedvezőbbé alakítása érdekében az összefegyvernemi dandárok szervezeteiben lévő gépesített lövész- és harcokocsiszázadok harmadik szakaszparancsnoki tiszti beosztásokat tiszthelyettesire módosították. A gépesített lövész- és harcokocsidandárok műszaki századaiba felderítő- és akadályelhárító rajt szerveztek.

A 88. légimozgékonyaságú zászlóalj szervezetében a kiképzési feladatainak biztosítása érdekében egy kiképzőbázis-alegységet állítottak be, aminek létszámszükségletét a 34. Bercsényi László Felderítő Zászlóaljtól csoportosították át. A honvédelmi miniszter 14/1993. számú rendeletével létrehozott humánszolgálat kialakítása; struktúrájának, működési feltételeinek megteremtése itt is megkezdődött.

Az 1995. I. félévi szervezési feladat (1995. február 1. – július 31.)

A vezérkari főnök 0181/1994. számú intézkedése és a 0182/1994. számon a HVKF Szervezési és Hadkiegészítő Csoportfőnökség által kiadott 1995. I. félévi szervezési feladat február 1-jétől indult. Az MH SZCSPK a 069/1995. számú intézkedésében szabta meg az ezzel kapcsolatos feladatokat az alárendeltek részére. E szerint a Szárazföldi Csapatoknál folytatni kell – a szervezeti és a technikai korszerűsítés feladatai mellett – a meghatározott szervezetek békerendszeresített sorállományának további csökkentését, és meg kell valósítani az időközben hozott döntésekből adódó feladatokat.

A szervezési tevékenységet 1995. február 1. és 1995. július 31. között hajtották végre. Ennek során: a 26. Bottyán János és a 14. Thury György gépesített lövészdandároknál, valamint a 8. Kinizsi Pál Harckocsi Dandárnál a békében meglévő alegységek egy része sorállományát megszüntették vagy csökkentették; a 25. Klapka György Harckocsi Dandárnál a felderítő- és a műszaki század sorállományát megszüntették, akárcsak a 29. elektronikai századnál és a 9. Jedlik Ányos Légvédelmi Vezetési Századnál; a Türr István Műszaki Ezrednél a békesorállományt csökkentették; a 89. Szolnok Vegyes Szállítórepülő Dandárnál békeidőre megszüntették a 3. helikopter-üzembentartó század (Mi-2) sorállományát; a kiképzendő állományt csökkentették a 31., a 37., a 62. és a 108. gépkocsizó lövész-, a 8. és a 25. harckocsi-, a 93. páncéltörő tüzér-, valamint a 60. műszaki dandároknál, továbbá az 5. sorozatvető-, a 93. vegyivédelmi, a 87. műszaki-technikai, a 37. pontonos, a 87. légvédelmi tüzér- és az 5. elektronikai harc-ezredeknél, illetve a 16. javítózászlóaljnál és más katonai szervezeteknél. Emellett az átmeneti feladatokra (üres objektumok őrzése, technikai eszközök tárolása-megsemmisítése) biztosított sorállományt is csökkentették a 65. gépkocsizó lövészdandár előkészítő törzsénél és a 24. felderítő-zászlóaljnál, továbbá a 31. Hunyadi János és a 37. Savaria gépesített lövészdandárok gépesített lövésszászlóaljainak 120 mm-es aknavetőütegei átfegyverezték 122 mm-es tarackos ütegekre.

A szervezeti változásban érintett felderítőalegységek a szaktantermek berendezéseit és a felderítő-szakanyagokat 1995. június 18. és 25. között előkészítették leadáshoz, miközben az anyagok összegyűjtését június 15. és 28. között a HVK KFH hadműveleti és harcászati felderítőfőnökség módszertani alosztálya elvégezte.

A honvédelmi miniszter július 15-i hatállyal 30/1995. (HK. 19) HM-utasítást adott ki „A MH átalakításának hosszútávú programjával és középtávú tervével kapcsolatos feladatokról”. Ebben feladatul szabta a Magyar Honvédség Parancsnokságának, hogy dolgozza ki és jóváhagyásra terjessze fel 1995. szeptember 30-ig az ezzel kapcsolatos dokumentumot.

Az utasítás meghatározta a hosszú távú program tartalmi kritériumait, azaz az értetlenkedések és félreértések elkerülése végett leírták, mi szerepeljen benne. Eszerint fel kell terjeszteniük egy elgondolást az MH szervezeti felépítésére, diszlokációjára, a béke- és a hadiszervezeteinek számára, állományarányaira, létszámára, technikai eszközeinek összetételére, a harckészültség és a mozgósítás rendszerére, az alkalmazási elvekre, a felkészítés és kiképzés rendjére, valamint a hosszú távú haditechnikai fejlesztés prioritásaira. Ezen kívül dolgozzanak ki elgondolást a fennálló sorozásos rendszer önkéntes és sorozott haderőrendszerre való átállítására, a haderő gazdálkodási rendszerének átalakítására, az MH NATO-kompatibilitásának kialakítására, humán erőforrásokkal való gazdálkodásra, a személyi állomány élet- és munkakörülményeinek javítására, illetve az átalakítással kapcsolatos állománymozgások következményeinek kezelésére.

Hasonló módon meghatározták a középtávú terv tartalmát is, de természetesen részletesebb hadrendi elemenkénti bontásban és részletesen ütemezve, kiegészítve az új diszlokáció objektumigényeinek feltüntetésével és a felszabaduló, megüresedett objektumokra vonatkozó elgondolással.

Feltüntették az országgyűlési határozatban 1998 végére rögzített 60 ezer főben meghatározott békelétszám elérésének ütemezését úgy, hogy: 1995 végére a meglévő létszám nem lehet több, mint 85 ezer, 1996 végén pedig 72 ezer fő, de 1997 végére ezt a létszámot legalább 65 ezer főre kell csökkenteni, és 1998 végére teljesíteni kell a maximum 60 ezer fős létszámot. Ezen belül minden évben közelíteni kell az Országgyűlés által előírt optimális 15% tiszti, 18% tiszthelyettesi és 13% közalkalmazotti arányhoz.

Azért „segítségképpen”, a szükséges létszám- és objektumcsökkentések elérése érdekében „sugalmazták”, hogy a fontosabb katonai szervezetek megszüntetését és átalakítását úgy tervezzék, miszerint: szűnjön meg 1995-ben legalább két összefegyvernemi és egy fegyvernemi dandár, két ezred és három zászlóalj, továbbá alakítsanak át egy fegyvernemi dandár-, hat ezred- és tíz zászlóaljszintű szervezetet; 1996-ban pedig legalább két összefegyvernemi dandár, három ezred és két zászlóalj, két légvédelmi rakétaosztály megszüntetésével, további tizenhárom dandár-, tizenöt ezred- és öt zászlóaljszintű szervezet, valamint más repülő- és légvédelmi szervezetek átalakításával (előkészítő törzsek, illetve kiképzőszervezetek kialakításával) számoljanak.

Ennek a csökkentésnek már 1995-ben el kellett kezdődnie, és az áttérés 1995. évi előrehozott feladatainak költségeit az MH 1995. évre jóváhagyott költségvetéséből kellett biztosítani.

Ha ez nem lett volna elég, az MH Parancsnokságára még egy komoly feladat várt. Ki kellett dolgoznia – az átalakítás részletes tervével összhangban – a fegyveres és a fegyver nélküli sorkatonai szolgálat idejének 12 hónapról kilenc hónapra történő csökkentésére vonatkozó elgondolást, valamint 1996. március 1-jéig az ennek megfelelő váltási és kiképzési rend bevezetésére vonatkozó tervezetet. Ezzel egyidejűleg el kellett készíteni a végrehajtáshoz szükséges programokat és egyéb okmányokat is!

A feladatok végrehajtását – a Honvédelmi Minisztérium folyamatos figyelemmel való kísérése mellett –, a tevékenység ellenőrzését a katonai ügyeket felügyelő helyettes államtitkár látta el.

A szervezeti korszerűsítés keretében a honvédség békevezetése átalakult: 1995. december 16-ával – a vezetési képesség elérésével – megalakultak az új középszintű vezetőszervek, így az Szárazföldi Csapatok Parancsnokság megszüntetése után megalakult 4. gépesített hadtest alárendeltségébe kerültek az 2. és 3. katonai kerületparancsnokságok jogutódjai: a 2. és a 3. gépesített hadosztály-parancsnokságok. Az új parancsnokságoknak a teljes készenlélet 1996. március 31-ig kell elérniük. 1997 elején létrehozni tervezték – az intézkedés szerint – az anyagi-technikai szervezetek vezetésére a Központi Logisztikai Szervezetek Parancsnokságot.

A háborús vezetőszervek kialakításával kapcsolatban a békevezetés átalakításával párhuzamosan megszüntetik a Tábori Hadsereg-parancsnokságot, a korábbi „M”-szervezetű gépesített hadtestparancsnokságokat, valamint a Területvédelmi Parancsnokságot és a területvédelmi kerületparancsnokságokat.

A középtávú feladatok megvalósítását az úgynevezett erő-eszközkoncentrációs program elgondolással kívánták végrehajtani, ami 1996. december 1-jén vette kezdetét. Az elképzelés szerint az addigi szerkezetet koncentrált reagáló- és fővédőerők váltanák fel. Az elsődleges csoportot képeznék a gyorsreagálású hadtestek, másodikként a kiképzőközpontok és a harcbiztosító erők.

Az új vezetési koncepció értelmében a Honvéd Vezérkart a Szárazföldi, illetve a Légierő Vezérkara jelentené. A Székesfehérváron állomásozó szárazföldi vezetés irányítaná a Cegléd és Kaposvár alárendeltségébe tartozó földi erőket, Veszprém a légierőt. A szárazföldi erők gépesített lövészdandárjainak fő erőit Tata, Hódmezővásárhely és Debrecen térségében vonnák össze. A felderítők Egerben, a gyorsreagálású zászlóalj erői Szolnokon állomásoznának. A tüzérség bázisa Pécs és Kiskunhalas, a műszakiaké Szentes és Ercsi lenne. A légvédelem főerői Győrbe és Nagyorosziba kerülnének. A légvédelem vadászpülő-központját Kecskeméten és Pápán, a szállító- és harci helikoptereket Szentkirályszabadján állomásoztatnák a programtervezet szerint.

Az 1996. II. félévi szervezési feladatok (1996. szeptember 16. – 1997. január 31.)

A szervezési feladatok végrehajtása 1996. II. félévében is folytatódott a 04/1996. MHPK VKF intézkedés alapján. Így a 4. gépesített hadtest parancsnoka az 1996. augusztus 9-én kiadott 018/1996. sz. intézkedésében meghatározta, hogy a Magyar Honvédség átalakításának 1998-ig szóló középtávú tervében meghatározottak alapján 1996 második felében is folytatni kell a „SZEKTOR” feladat keretében elkezdett átalakításokat, a katonai szervezetek rendszeresített létszámának további csökkentését, a haderő átalakításához szükséges személyi állomány megtartását, valamint a NATO-kompatibilitás követelményeinek érvényesítését.

A szervezési tevékenység keretében az alábbi fő feladatokat végrehajtását rendelte el:

- a 25. önálló gépesített dandár szervezetének korrekcióját, azaz a dandár 2. harckocsizászlóalj, valamint a betagozódó felderítő-, műszaki és logisztikai zászlóaljak szervezetének pontosítását, továbbá a gépesített lövész- és harckocsiszakaszok átalakítását az eddigi négyrajos szervezetről háromrajosra;
- a 62. gépesített lövészdandár szervezetének módosítását (a T-72M1 harckocsik beérkezésének függvényében a harckocsizászlóalj struktúrájának átalakítását);
- az 5. gépesített lövészdandár szervezetének módosítását (a T-72M1 harckocsik és a BTR-ek beérkezésének függvényében);
- a 14. gépesített lövészdandár előkészítő törzse (ETÖ) béke- és „M”-szervezetének megszüntetését;
- a 64. logisztikai ezred szervezetének módosítását, a nagyatádi és a nagykanizsai laktanyák vagyonvédelmi állománya egy részének átvételét a 14. gépkocsizó lövészdandár ETÖ-től;
- a 8. kiképződandár szervezetének módosítását;
- a 88. gyorsreagálású zászlóalj átköltöztetését Szolnokon a Rékasi úti laktanyaiba, a Besenyőszögi úti laktanya kiürítését;
- a 37. kiképződandár létszámának csökkentését;
- a 26. és a 31. gépesített lövészdandár ETÖ-k szervezetének módosítását a „SZEKTOR”-létszámra;

- a 108. önálló gépesített lövészzászlóalj létszámának csökkentését;
- a 34. felderítő-zászlóaljnak a „SZEKTOR”-létszámra történő beállítását;
- az Összevont Területi Előkészítő Törzs (MH ÖTET) megszüntetését, a békéscsabai laktanya átadását a KFH-nak.

1996. november 16-án a honvédelmi miniszter kiadta a 66/1996. számú utasítását az MH átalakítása középtávú tervének módosítására, továbbá az 1998–2001. évig terjedő időszakra szóló középtávú terv kidolgozására. Ebben arra intézkedett, hogy a 1998-ra tervezett feladatokat ütemezzék át 1997-re a megadott szempontok szerint, amik szerencsére nem nagyon tértek el az előző utasítás követelményeitől. A feladatokat úgy határozzák meg, hogy az MH 1998 végéig betervezett átalakítása már 1996. december 1-jével megkezdődjön és 1997 végéig befejeződjön, valamint az új vezetési, szervezeti felépítésre alapozva az 1998–2001 időszakra vonatkozó feladatok reálisan tervezhetőek legyenek.

Természetesen néhány „sorvezetőt” is tartalmazott az utasítás! Az OGY módosított 88/1996. (VII. 6.) határozata alapján a békelétszám ütemezését úgy határozta meg, hogy az:

- 1996 végére ne haladja meg a 62 ezer főt (korábban 72 ezer);
- 1997 végére ez a létszám ne haladja meg az 52 ezer főt (korábban 65 ezer);
- 1998 végére maradt az 52 ezer fős létszám.

1997. december 31-ig az előző utasításban vázolt új vezetőszerveknek el kellett érniük a békeidőszaki működőképességüket. A haderó szervezetének kialakításánál felhívta a figyelmet arra, hogy a kormány által jóváhagyott módosításokat kell alapul venni, amelyek a szárazföldi csapatok vonatkozásában az alábbiak voltak:

- a 8. és a 37. kiképződandárok békeszervezetét megszüntetve megalakítani a Dunántúli Kiképző Központot (DKK) Szombathelyen és Tapolcán;
- az 52. javítóezred béke- és háborús szervezetének megszüntetésével megalakítani az Alföldi Kiképző Központot (AKK) Szabadszálláson és Kalocsán;
- megszüntetni a 26. és a 31. gépesített lövészdandárok előkészítő törzseit, a 108. önálló gépesített lövészzászlóalj békeszervezetét, valamint a 42. felderítő-zászlóalj békeszervezetét;
- ezeken kívül még hét tüzér-, egy híradó-, öt légvédelmi tüzérdandár és -ezred béke- és/vagy hadiszervezetét érintette különböző változás (megszüntették, szervezetét módosították vagy csökkentették).

Az 1996. év végi szervezési feladatok (1996. december 1. – 1997. augusztus 31.)

Ilyen előzmények alapján adta ki a 1996. év végi szervezési feladatokra az MHPK VKF a 011/1996. számú intézkedését, amit követett a 4. gépesített hadtestparancsnok 021/1996. számú intézkedése.

Ezeknek megfelelően végrehajtandó:

- a 8. és a 37. kiképződandárok békeszervezetének a megszüntetése és – azok bázisán – Tapolca, illetve Szombathely helyőrségekben felállítani a Dunántúli Kiképző Központot;
- az 52. javítóezred béke- és háborús szervezetét megszüntetése és annak bázisán Szabadszállás és Kalocsa helyőrségekben – békében új hadrendi elemként – megalakítani az Alföldi Kiképző Központot (AKK);
- a 26. gépesített lövészdandár előkészítő törzsét 1996. december 31. és 1997. május 31. között felszámolni, a technikai eszközeit pedig átcsoportosítani az MH Dunántúli Kiképző Központ szervezetébe, „M”-megalakulási helye Szombathely;

- A 31. gépesített lövészdandár előkészítő törzsét 1996. december 31. és 1997. június 30. között megszüntetni, a technikai eszközeit átcsoportosítani az MH Alföldi Kiképző Központ szervezetébe, „M”-megalakulási helye Szabadszállás;
- a 108. önálló gépesített lövészzászlóalj békeszervezetét megszüntetni, a technikai eszközeit átcsoportosítani az MH Alföldi Kiképző Központ szervezetébe, és a 108. gépesített lövészdandár „M”-megalakulási helye Kalocsa;
- A 42. Baranya Felderítő Zászlóalj békeszervezetét megszüntetni, a technikai eszközeit átcsoportosítani az MH Dunántúli Kiképző Központ szervezetébe, és az „M”-megalakulási helye Szombathely lett.

Ezzel már csak egy zászlóalj maradt a „hagyományos” harcászati felderítőcsapatokból – a 24. felderítő-zászlóalj. Ezáltal Eger lett a csapatfelderítés „fellegvára”, és úgy tűnt, hogy az örökkévalóságig az is marad.

Az 1997. első félévi szervezési feladatok (1997. március 1. – augusztus 31.)

Az MH 4. gépesített hadtest parancsnoka a 01/1997. sz. intézkedésében határozta meg az 1997. első félévi szervezési feladatok végrehajtásának feladatait. A végrehajtásra az 1997. március 1. és 1997. augusztus 31. közötti időszakot határozta meg.

Ennek során módosították a 4. gépesített hadtestparancsnokság béke- és „M”-szervezetét, a 2. és a 3. gépesített hadosztályok parancsnokságainak a békeszervezetét; kialakították az 5. és a 62. gépkocsizó lövészdandár új béke- és „M”-szervezetét; a 25. önálló gépesített dandár szervezetét az új béke- és „M”-szervezetű gépkocsizó lövészdandárrá alakították át; a 25. gépkocsizó lövészdandár győri kihelyezett alegységeit (műszaki és felderítő-) átdiszlokálták Tatára, ahol a szervezési időszak végére a 3. gépesített hadosztályparancsnok alárendeltségébe került; a 108. gépkocsizó lövészdandár „M”-szervezetét módosították. Az MH AKK és DKK szervezetében a kiképző hivatásos állomány beépítésével a kiképzés alapvető feltételeit megteremtették, és bővítették a kiszolgáló állományt; a 34. felderítő-zászlóalj békelétszámát csökkentették; a 24. felderítő-zászlóalj szervezetében egy mélységi felderítőszázadot alakítottak meg; a területvédelmi ezredek a személyi tartalékképző szervezetekkel együtt (beleértve a 133. Felderítő és Mélységi Felderítő Személyi Tartalékképző Zászlóaljat is) a 4. gépesített hadtestparancsnok (Területvédelmi és Tartalék Erők Parancsnoksága – TVTEP) alárendeltségébe kerültek, s végezetül: a 133. zászlóaljra vonatkozó részt később módosították, miszerint arra az előljáró intézkedését követően intézkedik majd a 4. hadtestparancsnok.

Az 1997. második félévi szervezési feladatok (1997. szeptember 1. – december 31.)

Az MH 4. gépesített hadtestparancsnok 013/1997. számon intézkedett az 1997 második félévi szervezési feladatok végrehajtására, amely szerint a hadtestnél tovább kellett folytatni az elmúlt években megkezdett átalakításokat, az erőkoncentrációt, illetve a katonai szervezetek rendszeresített létszámának további csökkentését, a haderőátalakításához szükséges személyi állomány megtartását, a NATO-hoz történő csatlakozási szándék és orientációs követelményeinek érvényre juttatását. A szervezési tevékenység kezdetének szeptember 1-jét, befejezésének pedig 1997. december 31-ét határozta meg. Ennek lényege:

- a feladatok végrehajtása után, 1997 végétől a NATO-elveknek megfelelő vezetési rendszer kialakítása érdekében Székesfehérváron létrejött a Szárazföldi Vezérkar és Veszprémben a Légvédelmi Vezérkar, ezzel párhuzamosan megszűnt a 4. gépesített, illetve a 2. Repülő és Légvédelmi Hadtestparancsnokság;

- a logisztikai szervek vezetésére megalakult a Logisztikai Főigazgatóság és megszűnt a Központi Rendeltesítési Szervezetek Parancsnoksága, aminek feladatait a Budapesti Helyőrség-parancsnokság vette át;
- létrehozták a NATO-ban alkalmazott J–G–S törzskari struktúrát, ami egyrészt elősegítette az új katonai és filozófiai gondolkodásváltást, másrészt pedig az új katonai paradigmák meghonosítását a leendő katonai stratégiában és a katonai doktrínákban;
- a két kiképzőközpontban (MH AKK és DKK) szervezetük véglegesítése után beindították a kiképzést;
- a 88. gyorsreagálású zászlóalj szervezetében is korszerűsítéseket hajtottak végre (a támogató század SZPG–9 eszközeinek lecserélése METISZ M típusú irányított páncéltörő rakétákra és a logisztikai szervezetük átalakítása).

Ezt követően egy rövid ideig „szervezési szünet” volt, és a csapatok igyekeztek a kialakult szervezeti viszonyokat stabilizálva – lehetőség szerint – a kiképzési feladatokra koncentrálni.

2000. szeptember 14-én a haderő-átalakítás beindításával kapcsolatosan megtartott vezetői értekezleten az MH PK, VKF bejelentette, hogy egy hosszú előkészítő munka után megszülettek azok a legfelsőbb szintű döntések, amelyek az egész korszerűsítést meghatározzák, ugyanis kidolgozták a Magyar Honvédség Korszerűsítési Terve a 2000–2010 közötti időszakra szóló okmányt.

A terv célja egy olyan, a meglévónél lényegesen kisebb, már középtávon is finanszírozható, képességalapú haderő létrehozása, amely a kor színvonalán képes az ország fegyveres védelmére, a szövetséges kötelezettségek teljesítésére és a nemzetközi válságkezeléshez való hozzájárulásra, valamint az ország védelmével összefüggő feladatok végrehajtására. A tervet az OGY a 61/2000. (VII. 321.) számú határozatában elfogadta.

A honvédelmi miniszter 2000. augusztus 31-én jóváhagyta a HM, a MH és a HM-szervek átalakításának részletes tervét a 2000. augusztus 1.– 2003. december 31. közötti időszakra. Ez magában foglalta az átalakítás rövid távú feladatait, ütemezését, a vonatkozó erőforrás-szükségleteket, valamint a feladatok végrehajtásának felelőseit.

Az átalakítás ütemterve szerint:

- 2000. október 1-jéig átalakul a Honvéd Vezérkar (HVK), aminek során módosul a szervezete és csökken a létszáma, október 31-ére eléri a készenlétet az alaprendeltesítési feladatok végrehajtására, az MH Logisztikai Főigazgatóság (LFI) átalakul MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnoksággá (ÖLTP) és a készenlétét november 30-áig eléri;
- 2000. november 1-jéig átalakul a Szárazföldi, valamint a Légierő Vezérkar, miközben létszámuk csökken, a készenlétüket 2000. november 30-ig elérik, és 2000. december 1-jével megszűnnek az MH 2. és 3. gépesített hadosztályparancsnokságok;
- 2000. október 1-jével a kiadott 0016/2000. MHPK-i szervezési intézkedés alapján megkezdődik az MH katonai szervezeteinek átalakítása, megszüntetése: 2001. június 30-ra az MH békehadrendi elemeinek száma a meglévő 136-ról 71-re csökken, a békerendszeresített létszáma pedig beáll a meghatározott 37 500 főre, és az új helyzetnek megfelelően az MH katonai szervezetei részére 84 darab új állománytáblát adtak ki, amelyek 2000. október 1-jén léptek életbe.

Így folytatódott a haderőreform, a stratégiai átvizsgálás, vagy csak egyszerűen a haderő korszerűsítés véget nem érő anakondája. 2004. november 3-án leszereltek az utolsó sorkatonák is, az Országgyűlés pedig november 8-án elfogadta a honvédelmi törvény és az alkotmány módosítását, ezzel teremtve meg a sorkötelezettség eltörlésének törvényi hátterét.

A felderítőcsapatok vonatkozásában az ezredforduló után az összefegyvernemi harcászati magasabbegységek számának apadásával a felderítőalegységek száma is csökkent. A dandárok állománytáblájában már „nem volt helyük”. 2000-re már csak egyetlen „harcászati szintű” felderítőalegység maradt meg, a 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj, ami fokozatosan átalakult szerződéses állománnyal feltöltött alegységgé, sok nemzetközi tapasztalattal a különböző NATO-missziók, NATO/PfP- és kétoldalú gyakorlatok végrehajtásával, illetve a nemzetközi sportversenyeken végrehajtott megmérettetésekkel.

Azonban a zászlóalj sem kerülhette el sorsát! Hiába vezetett le a kiképzőállomány „különleges lövész-” (ranger-) kiképzést, hiába alakítottak ki a jövőre nézve hasznos HUMINT-képességeket, ez kevés volt az önállósághoz. 2007-ben a 24. felderítő-zászlóalj mint önálló katonai szervezet megszűnt. Az 5. Bocskai István Lövészdandár kötelékszázlójává lett, csökkentett létszámmal és képességekkel. A zászlóalj megmaradt szervezetének átdiszlokálása Debrecenbe jelentős szakemberveszteséggel járt.²⁹⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A (csapat-) hadművelési és harcászati felderítő szolgálat honvédelmi minisztérium szintű szakirányításának története (1949-1972-ig). MNVK 2. Csoportfőnökség, 1983, Nyt. szám: 700/091 – KFH Múzeum.
- A Haza és a katonai felderítés szolgálatában. Bevonulásunk 50. évfordulójára 1960–2010. Az ETI 1960–64 között végzett felderítőszakasz emlékalbuma CD-n. – Héjja István ny. ezds. jóvoltából.
- A Magyar Néphadseregben alkalmazott fedőszámok. Az 5. Hadsereg története (1961. augusztus 1. – 1980. december 31.). MN 5. HDS, Székesfehérvár, 1986, Nyt. szám 00438/86 Hatálytalanítva.
- BALLÓ István ny. ezredes: A Magyar Néphadsereg helyzete és főbb szervezeti változásai 1956 novembere és 1961. december között.
- BALLÓ István: Fejezetek a magyar katonai múlt történetéből. Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2005.
- BERKI Mihály: Hadsereg vezetés nélkül. Magyar Média, Budapest, 1989.
- BÜKI Béla alezredes: A Hadművelési és harcászati felderítés jelenlegi helyzete és távlati fejlesztésének irányelvei, (tanulmány). MNVK FCsf-ség, 1979, HIM KI 7/11 773/06/1.
- CSABAI Károly – MÓRICZ Lajos: Tények és adatok az 1945 és 1955 közötti évek magyar hadtörténetéhez. Hadtudomány, 1991/1. szám.
- CSENDES László – GELLÉRT Tibor: Háborútól a forradalomig. MH Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, Budapest, 1994.
- CSENDES László – GELLÉRT Tibor: Kronológia a Honvédség történetéből 1945–1990. HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály, Budapest, 1993.
- CSIKÁNY Tamás (szerk.): A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004. Szaktudás Kiadó Ház Rt., 2006.
- DACZI Péter: A kecskeméti szovjet laktanyák. <http://www.szellemvarosok.hu/2012/07/daczi-peter-a-kecskemeti-szovjet-laktanyak/>; letöltés: 2012.07.03.
- FÜZESI Ottó: Felderítő tisztképzés a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán (1967-1997). Hadtudományi Szemle, 2012/2. szám, pp. 8–127. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00013/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2012_3-4_008-127.pdf; letöltés: 2018.10.09.
- GÁSPÁR Tibor: Fejezetek a fegyverzeti szolgálat és jogelődei történetéből IV.

²⁹⁹ A zászlóalj személyi állományának közel 60%-a leszerelt vagy más helyőrségbe kérte magát, így a megalakítás érdekében az MH 5. BILDD-től kellett legénységi altiszti és tiszti állományt áthelyezni.

- GAZSÓ Imre nyá. ezds.: Az MH szárazföldi csapatainak békehadrendje. Az összfégyvernemi, a harckocsizó és a tüzércsapatok parancsnokainak megnevezésével 1945-től 1990-ig. MH Szárazföldi Parancsnoksága, Székesfehérvár, 2003. p. 53.
- HIM KI 1/34/1 974/72/40 – HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/32, 13., 69., 54., 88. sz. lapok.
- HIM KI 1/45/72 974/72/101 – 67. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/101 – 87. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/1018 – 67. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/1-1974. Hadrendi nyilvántartó lap – a továbbiakban (HNYTL).
- HIM KI 1/45/72 974/72/129 – 2. ö. ráf. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/129 – 5. ö. ráf. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/13 – 42. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/13, 32, 69 – 42., 54., 113. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/13; 32; 50 – 42., 54., 74. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/13; 32; 50; 69; 88; 101– 42., 54.,74., 113., 24., 67. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/13; 32; 50; 69; 88; 101– 42., 54.,74., 113., 24., 67. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/130 – 27. ö. f. szd. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/130 – 27. ö. f. szd. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/141 – 3. hdt. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/148 – 101. f. re. e. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/1806 – HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/22 – HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/24; /22; /5; /4; 23 – a fentebb említett gépkocsizó lövészezek HNYTL-jai.
- HIM KI 1/45/72 974/72/267 – 34. ö. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/3 – 14. gk. löv. e. HNYTL – az ezred 1957-ben érvényes szervezete, mely a többi gk. löv. e. szervezetére is érvényes volt.
- HIM KI 1/45/72 974/72/3; 4; 6; 25 – a fentebb említett gépkocsizó lövészezek HNYTL-jai.
- HIM KI 1/45/72 974/72/32 – 54. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/41 – 25. hk. e. HNYTL – az ezred 1957-ben érvényes szervezete, mely a többi hk. e. szervezetére is érvényes volt.
- HIM KI 1/45/72 974/72/44 – 15. gk. löv. e. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/50 – 74. f. z. HNYTL
- HIM KI 1/45/72 974/72/50 – 74. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/50, 88 – 74., 24. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/50; 13; 88; 101 – 74., 42., 24., 67. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/6 – HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/60; 59; 61; 62 – a fentebb említett egységek HNYTL-jai.
- HIM KI 1/45/72 974/72/69 – 113. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/88 – 24. f. z. HNYTL.
- HIM KI 1/45/72 974/72/96 – 65. gl. e. HNYTL.

- HIM KI 1/45/72 974/72/97 – 67. f. z. HNYTL.
- HIM KI 15606.
- HIM KI 197/22/10 268/10/4
- HIM KI 197/22/10 268/10/4 – 5. HDS. Pk. Intézkedés a BMP-1-K és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására. Nyt. szám: 001045/1983.
- HIM KI 197/22/2 268/02/76.
- HIM KI 197/40/21 562/21/13 – 42. f. z. HNYTL.
- HIM KI 197/40/21 562/21/13; /75; /76; /25 – HNYTL.
- HIM KI 197/40/21 562/21/13; /75; /76; /25, illetve HIM KI 197/40/21 562/22/11; /13; /10; /12; /37, valamint a hk. ezredek vonatkozásában HIM KI 1/45/72 974/72/6; /25; /62 – HNYTL.
- HIM KI 197/40/21 562/21/148 – HNYTL.
- HIM KI 197/40/21 562/21/50 – 113. f. z. HNYTL.
- HIM KI 197/40/21 562/21/75 – 15. gl. e. HNYTL.
- HIM KI 197/40/21 562/21/76 – 33. gl. e. – HNYTL.
- HIM KI 197/40/21 562/22/11; /13; /10; /12; /37 – HNYTL.
- HIM KI 197/40/22 562/21/16 – 113. f. z. HNYTL.
- HIM KI 197/40/22 562/21/26 – 54. f. z. HNYTL.
- HIM KI 197/40/22 562/21/72 – 57. ö. f. szakag. jav. szd. – HNYTL.
- HIM KI 197/40/22 562/21/75; /76 – 15.; 33. gl. e. HNYTL.
- HIM KI 197/40/22 562/21/86 – 74. f. z. HNYTL.
- HIM KI 197/40/22 562/22/21 – 42. f. z. HNYTL.
- HIM KI 202/10/1 97/01/40 – A 8. gl. ho. Pk. 0040/1983. sz. intézkedése a BMP-1-K3 és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására, 1983.
- HIM KI 204/14/1 270/01/87 – 11. hk. ho. Intézkedés a mozgósítás tervezésére, előkészítésére és végrehajtására a „MÁTRA-V” időszakára.
- HIM KI 204/9/1 247/01/46 40 – A 11. gl. ho. Pk. 0046/1983. sz. intézkedése a BMP-1-K3 és BMP-1 harcjárművek felderítő csapatoknál történő rendszerbeállítására és a felszabaduló páncélos technika átcsoportosítására, 1983.
- HIM KI 204/9/4 247/04/1 – Intézkedés a MÁTRA–III feladat végrehajtására, 11. hk. ho. Tata, 1983.
- HIM KI 44741.
- HIM KI 67154.
- HNYTL – HIM KI 1/34/1 974/72/13.
- HNYTL – HIM KI 1/34/1 974/72/43.
- HNYTL – HIM KI 1/45/76 974/76/1.
- HORVÁTH Csaba: A magyar katonai felderítés története. A kezdetektől 1945-ig. Püldo Kiadó, Budapest, 2006.
- ISASZEGI János (szerk.): Legendák és titkok katonái. A mélységi felderítés története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2012.
- Jelentés a felderítés állapotáról a „DUNA” alapján a Magyar Néphadseregben, 1962. szeptember 13. ÁSZTL KFH 6. d.I-A-554 pp. 1., 80.

- KÁNTOR Ferenc vezérőrnagy: A csapatfelderítés, valamint a hadműveleti és harcászati felderítés fejlődése (1960–1990). Felderítő Szemle, VIII: évfolyam, 2009/2. szám.
- KENYERES Dénes: Kecskemét helyőrség története (1948–2004). Kecskemét, 2004.
- KIS András: A 16. gyalogezred. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980.
- Kiss József ny. ezds. visszaemlékezései. Kézirat a szerző birtokában.
- KOLLEGA Tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. században. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000.
- KRISKA György ny. alezredes: A csapatfelderítés (hadműveleti és harcászati felderítés) fejlődésének története. HM, MNVK 2. Csoportfőnökség. Nyt. szám:700/0461, 1985.
- M. SZABÓ Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története, 1955–1960. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2007.
- MAGYAR Ildikó: A Magyar Néphadsereg szervezeti korszerűsítésére irányuló törekvések 1961–62-ben, néhány szervezeti változtatás, átszervezés tükrében. Hadtudományi Szemle, 2012/ 1. szám.
- MNVK 2. Csf.-ség. A (csapat-) hadműveleti és harcászati felderítő szolgálat honvédelmi minisztériumi szintű szakirányításának története (1949–1972-ig). 1983, Nyt. szám:700/091 (a KFH múzeuma jóvoltából).
- MUCS Sándor – ZÁGONI Ernő: A Magyar Néphadsereg története. 2., bővített kiadás. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984.
- OKVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november.
- POLGÁR Ervin ny. vezérőrnagy: A csapatfelderítés fejlődése és helyzete az 1945–1985-ös években. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Felderítő tanszék, Budapest, 2001.
- SZABARI Ferenc ny. alez. visszaemlékezései – 2013.05.24. A szerző birtokában.
- SZABÓ Éva (szerk.): Felszabadulás. 1944. szeptember 26. –1945. április 4. Szikra, Budapest, 1955.
- SZANI Ferenc: Néphadsereg 1957–1989. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
- SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 1/I. A magyar haderő újjászervezése 1944–1945.
- SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 1/II. A magyar haderő 1944–1948 között.
- SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 1/III. A magyar haderő 1944–1948 között.
- SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 4./I. A Magyar Néphadsereg 1957–1989.
- SZÁNTÓ Mihály: A Magyar Honvédség 1945 után. 4./III. A Magyar Néphadsereg 1957–1989.
- SZÁNTÓ Mihály: Az elfelejtett hadsereg. Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
- ZMKA Tanulmányi Törzskönyvek.,Fnyt. 420. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Tanulmányi Osztály Archívuma.

HADI ATTILA – KOÓS SÁNDOR – SZABÓ SÁNDOR

**A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI FELDERÍTÉS
A SZÖVETSÉGESEKKEL VÉGREHAJTOTT MŰVELETEK
ÉS A HADERŐFEJLESZTÉS TÜKRÉBEN
2000-TŐL NAPJAINKIG**

AZ MH 24. BGFÉ MISSZIÓI A 2000–2018 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

A missziós szerepvállalás az MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Ezred történetében 1999-ben jelent meg először, amikor a ciprusi és sínai missziókba katonák kerültek beosztásba. A későbbiek során az alakulat bázisára már több missziót is tervezett az előljáró. Az alábbiak alapján kerültek végrehajtásra:

A MH 24. BGFZ állományára (Eger) épülő missziók:

- MFOR, Macedónia 2002
- MH Szállító Zászlóalj, Irak 2003–2004
- MH Könnyű Gyalog Század – 2, Kabul 2005
- EUFOR Bosznia-Hercegovina 2006

A MH 5/24 BGFZ állományára (Debrecen) épülő missziók:

- MH PRT-6, Afganisztán 2009
- OMLT I-4, Afganisztán 2010
- KFOR 2012
- EUTM, Mali 2013
- MAT 2014
- KFOR 2015

Missziók, amelyekben egyéni beosztásokban, illetve kisebb csoportokkal vettünk részt:

- Ciprus, Sínai-félsziget 2000–2001
- SFOR 2000–2005
- KFOR 2000–2005
- PRT 2006–2014
- ISAF 2004–

A HUMINT-csoportok Szarajevóban 2005–2007 között, Koszovóban 2007–2010 között, majd 2015-től folyamatosan jelen vannak, valamint Afganisztánban a MH PRT kötelékében 2004–2014 között és a MH KMK kötelékében 2013–2014 között teljesítettek szolgálatot.

A HAZAI PILÓTA NÉLKÜLI FELDERÍTŐREPÜLŐ-KÉPESSÉG FEJLŐDÉSE

A légi felderítés jelentősége már abban a pillanatban nyilvánvalóvá vált, amikor az első repülőszervezetek a levegőbe emelkedtek. Kezdetekben a pilótáknak még saját érzékszerveikre hagyatkozva kellett az adatokat begyűjteni, és repülés közben különböző eszközökkel az információt rögzíteni. Napjainkban azonban már nincs szükség emberi jelenlétre a gyakran túl monoton, esetleg túl veszélyes feladatok elvégzése közben, hiszen a robotok teljes mértékben bevonhatók mind a civil területen, mind a katonai alkalmazásba.

A hagyományos repüléssel szemben a pilótánélküliség előnyeit erősíti az a tény is, hogy a kezelő szakember (operátor) kiképzése kevesebb erőforrást és időt igényel, valamint a repülőeszközök előállításai és fenntartási költsége meg sem közelíti egy modern repülőgép vagy helikopter hasonló költségeit. Az ilyen típusú eszközök polgári felhasználása a gazdasági előnyöket veszi alapul, míg a katonai alkalmazásban már a küldetés sikere és a veszteség csökkentése is motiváló erővel bír.

Pilóta nélküli repülőeszközök és -rendszerek

A pilóta nélküli légi járműveket (UAV, Unmanned Air Vehicle) különböző szempontok, paramétereik alapján lehet csoportosítani. A legszembetűnőbbek a méret, a hatótáv, a meghajtás, a szárnyszerkezet és a vezérlés fajtája szerinti különbségek, de a hasznos teher és a megoldandó probléma jellege szerint is csoportosíthatók. Közös bennük, hogy nincs a fedélzetükön irányító személyzet. Ennek ellenére az üzemeltetésük egy komplett rendszert igényel, ami természetesen magában foglalja magát a légi járművet (a hasznos teherrel együtt), a földi irányító állomást, a kommunikációs csatornát, az indító és a visszatérést biztosító alrendszert, de a műszaki felkészítést, a karbantartást és a kiszolgálást végző szakembert is, aki a teljes rendszert irányítja.

A pilóta nélküli repülőeszközök katonai alkalmazásának két leghangsúlyosabb területe a légi felderítés és a szárazföldi műveletek támogatása.

A légi felderítés során az UAV-ok feladata olyan fontos információk gyűjtése, amelyek segítik a célpont azonosítását és esetleges megjelölését, illetve közel valós idejű adatokat szolgáltatnak az ellenséges csapatmozgásokról. Mindez gyakran a még aktív ellenséges légvédelem által ellenőrzött légtérben történik, ahol a légi jármű és a személyzet elvesztésének igen nagy a kockázata. Ebben az esetben az UAV-ok jelentősége az okozott kár maximalizálása mellett a lehető legkisebb mértékű elszenvedett veszteség elérésében rejlik.

A szárazföldi műveletekben pedig főleg az ellenséges felszíni célok elleni csapásmérésre, illetve a saját csapatok felderítőtámogatására vonhatók be a fedélzetén hasznos teherként megjelenő különböző fegyverek, berendezések és szenzorok segítségével. A megszerzett adatokból kinyert információ nagymértékben hozzájárul a különböző szintű döntések meghozatalához, a kidolgozandó tervek elkészítéséhez, illetve a folyó műveletek pontosításához.

Jól látszik, hogy a pilóta nélküli rendszerek létjogosultsága a 21. században megkérdőjelezhetetlen, így a kor elvárásait szem előtt tartva egyetlen hadsereg sem engedheti meg magának az UAV-ok nélkülségét. Nem meglepő tehát, hogy a Magyar Honvédségben is felmerült az igény hasonló rendszerek beszerzésére, illetve fejlesztésére. Az első pilóta nélküli repülőeszköz hadrendbe állítására azonban hosszú éveket kellett várni.

Pilóta nélküli felderítő-repülőeszközök hazai fejlesztése és az oda vezető út¹

Az első magyarországi fejlesztések a Cseh Köztársasággal közös együttműködésben folyó Szojka–III nevű projekthez köthetők. A kis méretű és többcélú pilóta nélküli repülőkomplexum sárkányszerkezetét és repülés vezérléséhez szükséges szervókat a cseh partner szállította, míg az irányítórendszer további elemei, a navigációs berendezés és a hasznos teher különböző típusai magyar fejlesztésben készültek.

A végrehajtható feladatok jellegét főleg az alap vizuális felderítőszensorok (TV-kamera, illetve egy nagy érzékenységű vizuális és infrakamera) határozták meg, de különféle más modifikációk is megjelentek (sugár-, illetve rádiófelderítő és -zavaró). A repülőgép teljes tömege 145 kilogramm volt (plusz 20 kilogramm hasznos teher), maximálisan 3,5 órát volt képes a levegőben tölteni. A repüléseket 50 és 3000 méter közötti magasságban maximálisan 220 km/h sebességgel hajthatta végre körülbelül 100 kilométer hatótávolságban. Egyidejűleg egyszerre akár négy eszköz irányítása is megvalósulhatott úgy, hogy három a saját előre beprogramozott útvonalán repült, a negyediket pedig egy kezelő irányította.

A projektet végül a túlságosan magas fenntartási költségek és a repülőgépek kiszámíthatatlan leszállási manőverei közben bekövetkezett géptörések miatt közös megegyezéssel leállították. A cseh hadsereg azonban a továbbfejlesztett változatot 2011-ig rendszerben tartotta.

Szojka–III (honvedelem.hu)

A Szojka-projekt befejezése után teljesen hazai fejlesztésű eszköz a Denevér típusú repülőgép volt, amely az 1990-es évek elején szintén katonai megbízásból készült. A megbízás egy megnövelt méretű, nagyobb terhelhetőségű, kerekes futóművel önállóan fel- és leszállni képes pilóta nélküli felderítő-repülőgép kifejlesztéséről szólt. A prototípus 1995 novemberében el is készült. A Denevér tömege 430 kilogramm, repülési magassága 50–4000 méter között volt, végsebessége elérte a 280 km/órát, és mintaszerű felszállásra, valamint leszállásra volt képes. Ennek ellenére a Honvédség a megbízás összegét kifizette a fejlesztő cégnek, azonban nem adott le további megrendeléseket, és a beruházást kihúzták a költségvetésből is.

¹ Dr. PALIK Mátyás (szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. NKE, Budapest. 2013.

Denevér (repulomuzeum.hu)

A magyarországi pilóta nélküli repülőgépek fejlesztésének másik irányvonalát az Aero-Target Kft. és az Aero-Meat Kft. Meteor-projektje képviseli. A Meteor célrepülőgép-család 1999 óta elsősorban a földi légvédelmi erők személyi állományának a kiképzését szolgálja, és valódi repülőgépet szimuláló célként üzemelnek a rakétalövészeteken. Habár ez a projekt közvetlenül nem a pilóta nélküli felderítés irányvonalát erősítette, de a többéves tapasztalatnak köszönhetően teljesen új alapokra helyezték a légi járművek pályakialakításának elveit, és lefektették a modernizált technikai specifikáció alapjait, valamint követelményrendszerét.

Meteor 3MA (hmei.hu)

Az UAV-ok kutatás-fejlesztésébe később bekapcsolódott a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Elektronikai Hadviselés Tanszéke is. A kutatócsoport a gyártás és fejlesztés mellett feladatának tekintette, hogy kijelölje a személyi állomány felkészítésének irányvonalát is. A célkitűzés főleg a sárkányszerkezettel, a hajtóművel, a fedélzeti szenzorokkal (hasznos teher), az irányító és navigációs berendezésekkel, valamint a robotpilótákkal kapcsolatos, elméletben felmerülő és a gyakorlati alkalmazás közben fellépő kérdések megválaszolása volt. Habár közel 15 merev-, illetve forgósárnyas pilóta nélküli repülőgép prototípusa készült el, a munka még jelenleg is folyik, és egyre több fiatal kutató, szakember, illetve hallgató kap szerepet a kutatás-fejlesztésben.

Ha a pilóta nélküli felderítő-repülőeszközök hazai történetének folytatásakor eltekintünk a kronológiai sorrendtől, és a kutatás-fejlesztés irányvonalát követjük, akkor a HM EI Zrt. ezen a szakterületen végzett tevékenységéről is említést kell tennünk. A cég 2007 óta folytatja a felderítési feladatokra is alkalmas UAV-ok fejlesztését, kizárólag magyar szakemberek és hazai alapanyagok, szoftverek felhasználásával a korábbi célrepülőgépek (Meteor 3MA) fejlesztése során felhalmozott tudást és tapasztalatokat kamatoztatva. A rendszert egy mozgó repülési vezetési pont (MRVP) és az alapesetben hozzá tartozó két repülőeszköz alkotja: a kis méretű és egy gumikötél segítségével kézből indítható Bora, valamint a jóval nagyobb méretű, futóművel rendelkező és kifutópályát igénylő Ikran.

Bora (htka.hu)

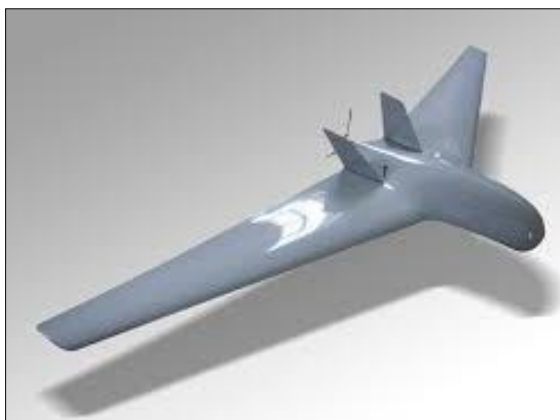

Ikran (origo.hu)

Az elektromotor meghajtású Bora menettulajdonsága alapján kiválóan alkalmas a képi fotófelderítésre.

Az Ikrant két különböző erőforrás működteti – elektromos és benzinmotor –, amelyekkel hosszabb ideig képes a levegőben tartózkodni. Mindkét UAV rendelkezik egy-egy három szabadságfokú kamerarendszerrel, de különféle egyéb szenzorokkal is fel lehet őket szerelni.

Az elsősorban méreteiben, teljesítményében és a hordozható hasznos teherben eltérő pilóta nélküli felderítő-repülőeszközök a katonai alkalmazáson túl bevethetők katasztrófavédelmi, ár- és belvízvédelmi, őrzésvédelmi, valamint közcélú és egyéb feladatokra is. Ezt a célt szolgálják a HM EI Zrt. szakemberei által 2014 óta fejlesztés alatt álló Nemere XR-01 kutató-megfigyelő és az Orkán XS-01 kutató-távérzékelő drónjai is, amelyek 200–300 méter magasból történő azonosításra, megfigyelésre és követésre alkalmasak.

Nemere XR-01 (hmei.hu)

Orkán XS-01 (hmei.hu)

A pilóta nélküli felderítő-repülőeszközök beszerzése és rendszeresítése

A Magyar Honvédség pilóta nélküli felderítő-repülőeszközök beszerzésére és hadrendbe állítására megfogalmazódott igénye az afganisztáni szerepvállalással új lendületet kapott. A kis méretű és alacsony zajszintű UAV-ok beszerzése elsősorban a tartományi újjáépítési csoport (PRT) számára vált indokolttá, főleg az robbanóeszközöket elhelyező, illetve a rajtaütésre készülődő ellenség észlelésének megkönnyítésére.

A 2006 végén kis hatótávolságú pilóta nélküli felderítő-repülőgép beszerzésére kiírt pályázat három résztvevője közül egy lengyel cég (WB Electronics) részesült előnyben, mert fejlettebb és jobb technikai jellemzőkkel rendelkező eszközt ígért, mint a pályázatban részt vevő másik két izraeli riválisa. Így a tervek szerint 2007 első felében a magyar PRT a jóval drágább – de paramétereit tekintve előnyösebb – SOFAR rendszert kapta volna meg, a gépek azonban némi késéssel érkeztek meg Magyarországra. Ezért a kezelőállomány kiképzése, illetve a rendszer tesztelése 2007 második félévében kezdődhetett csak meg, az ugyanebben az évben Debrecenben diszlokáló és immár az 5. dandár alárendeltségébe tartozó 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj bázisán. A SOFAR tesztüzeme során több olyan kritikus hiba is bekövetkezett, amelyeket a szállító fél nem tudott kiküszöbölni, így az eszköz beszerzése nem valósult meg.

SOFAR (samolotypolskie.pl)

A sikertelen projektet a korábban is pályázó Elbit Systems Skylark 1-LE típusú repülőgépe követte. Az előző tenderből szerzett tapasztalatokat felhasználva a kezelőállomány kiképzése és az eszköz tesztelése párhuzamosan zajlott. Az leendő operátorok az elméleti alapokat Izraelben kapták meg egy kéthetes felkészítésen, a gyakorlati repüléseket pedig a hajdúhadházi gyakorlótéren hajtották végre a gyártó cég szakembereinek felügyelete mellett. A munka eredményeként 2010 elején a Magyar Honvédség rendszerbe állította a Skylark UAV-ot, és még ugyanebben az évben egy készlet eszköz, valamint a kezelőszemélyzete kiutazott Afganisztánba a PRT nyolcadik váltásával együtt.

Skylark 1-LE (honvedelem.hu)

A valós idejű légi felderítés váltásonként egyre nagyobb hangsúlyt kapott, ez a végrehajtott feladatok számának és a repülés idejének növekedésével járt együtt. A missziókban részt vevő kezelők így nemcsak a terep és az időjárás sajátosságait tapasztalhatták meg, hanem bőven volt alkalmuk megismerni az eszköz képességeit és korlátait is. Az alapfeladatnak számító útvonal-felderítés és konvoj kísérés mellett számos egyéb más műveletben is részt vett az eszköz. Egyre gyakrabban alkalmazták előretolt műveleti bázis (FOB) és CIMIC-feladatok biztosításában, illetve a házi készítésű rögtönzött robbanóeszközök (IED) felderítésében. Ezt követően a Skylark 1–LE a magyar PRT még további négy váltásának légi felderítési igényét szolgálta ki, míg végül parancsnoki döntésre befejeződött a magyar UAV-ok alkalmazása missziós területen. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a képességet honi körülmények között nem vetették volna be, több hazai és nemzetközi gyakorlaton is részt vett, bár korlátozott feladatrendszerrel.

A kezelőszemélyzet kiképzése és a meglévő kompetenciák szinten tartása jelenleg is folyik, de már az időközben önállósult MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Ezred alárendeltségében. Az ezred 2018-as megalakulása lehetővé tette egy századszintű pilóta nélküli felderítőrepülő-alegység felállítását is. A század egyelőre egy kis hatótávolságú pilóta nélküli felderítőrepülő-szakasszal rendelkezik, amely a technikai eszközeit és a személyi állományát is a jogelődötől örökölte. A további tervekben azonban szerepel a már meglévő Skylark 1–LE modernebb változatának beszerzése, illetve új nagyobb hatótávolságú eszközök rendszeresítése. A magasabb szintű pilóta nélküli felderítőképeség kialakításának első lépéseit azonban a század személyi feltöltése és az állomány át-, illetve kiképzése jelenti.

Nem lenne teljes a kép, ha nem tennénk említést a felderítőezrednél szintén hadrendben álló pilóta nélküli felderítő-repülőeszközzel, az MV03-ról. A KNBSZ munkatársainak saját fejlesztésű, de a Rotors&Cams Kft. által gyártott quadcoptert először 2015-ben tesztelték, elsődlegesen az iraki missziók táborvédelmi feladatainak ellátására. A drónt azonban a hazánkat is érintő menekültválság miatt nem külföldön vetették be, hanem azóta is a folyamatos kihívást jelentő határvédelmi feladatok támogatásában vesz részt. Az MV–03 egy nagy mobilitással rendelkező, rövid idő alatt üzembe helyezhető kis hatótávolságú forgószárnyas felderítőeszköz. Előnye a mobilitásban és a rövid üzembe helyezési időben rejlik. Kiválóan alkalmas sürgős információigényt kielégítő adatok beszerzésére. Mivel rövid repülési idővel és hatótávolsággal rendelkezik, nem alkalmas bővebb információigények kielégítésére, illetve nagyobb területeken történő tartósabb felderítési feladatok ellátására.

MV03 (rotorsandcams.com)

A HUMINT-KÉPESSÉG FEJLŐDÉSE

Hazánk a kétezres évek elejéig nem rendelkezett szervezetszerű harcászati hírszerző képességgel. Mindennemű hírszerző tevékenység ellátása a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal feladata volt. A már korábban említett SFOR AMIB állományában a kétezres évektől részt vettünk váltásonként két fővel HUMINT-feladatokban oly módon, hogy egy főt az akkori Katonai Felderítő Hivatal (a továbbiakban: KFH) állományából, egy főt pedig a Magyar Honvédség 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj állományából jelöltek ki. A Magyar Honvédség harcászati hírszerző képességének kialakulása 2004-re vezethető vissza. Az akkor még létező Magyar Honvédség 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj parancsnoka, Vizi Sándor alezredes állománytábla-módosításban felterjesztette egy harcászati hírszerző szakasz létrehozását, valamint feladatul szabta egy HUMINT-képzés kézikönyvének a kidolgozását. A kézikönyv alapja a brit hadsereg által rendelkezésre bocsátott anyag, amely ugyancsak alapja a NATO HUMINT-doktrínájának. Angol nyelvvizsgával rendelkező altiszti állományból felállításra kerülő szakasz 2005 kora tavaszán végrehajtotta a felkészülést, majd sikeres vizsgát tett. Az állományt ezután szerb-horvát nyelvtanfolyamra iskolázták be a missziós felkészítés első lépéseként.

Az első missziós alkalmazásra nem sokat kellett várni, hisz már a rákövetkező év tavaszán egy hatfős csoport megkezdte missziós HUMINT-tevékenységét a NATO parancsnoksága alatt működő nemzetközi békefenntartó haderő koszovói missziójában (KFOR). Ebben a misszióban az állomány jelenleg is részt vesz. A 2006-os év újabb kihívást is jelentett az új képességnek, mivel a Magyar Honvédség általi új szerepvállalásnak az afganisztáni magyar PRT részét képezve hat fő megkezdte missziós felkészülését, majd pedig feladat-végrehajtását. Az afganisztáni szerepvállalást a HUMINT-állomány a Tartományi Újjáépítő Csoport felszámolásával egy időben befejezte.

2007-ben az MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóaljat felszámolták, jogutódja az MH 5. Bocskai István Lövészdandár MH 5/24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj lett Debrecenben. A zászlóalj új parancsnoka, Tamás László alezredes kiemelt fontosságúként kezelte a HUMINT-képesség megőrzését és annak megerősítését. Folyamatosan biztosított volt a Magyar Honvédség NATO- és missziós szerepvállalásának a kiszolgálása. A felkészülések színvonalának növelése érdekében – a már említett NATO HUMINT-gyakorlat mintájára – létrehozták a IANUS HUMINT gyakorlatot, amely először francia, majd amerikai katonák részvételével zajlott.

A HUMINT-alegységek alkalmazásának fontosságát megerősíti McChrystal² tábormok állítása, amely a SHAPE által szervezett konferencián hangzott el, miszerint mindazon hírszerzési információk, amelyek alapján műveleteket lehet tervezni, legalább 80%-ban HUMINT-információkból tevődnek össze.

Újabb változás a harcászati hírszerző század életében 2016-ban következett be, amikor állománytábla-módosítás eredményeként a szakaszok felépítése megváltozott, és felvette a NATO által javasolt szervezeti felépítést.

Az egyik legnagyobb előrelépés technikai szinten ugyancsak 2016-ban történt. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) beruházása révén a század korszerű NATO-szabványú HUMINT-készleteket kapott.

Az MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Ezred 2018. január 1-jei megalakulása a harcászati hírszerző állományt szervezeti változással nem érintette. Missziós területen továbbra is jelen vannak Koszovóban, hazánk területén a „Közös Akarat” feladatban hajtanak végre feladatokat és különböző készenléti alegységekben modulelemként vesznek részt.

² Stanley A. McChrystal tábormok az ISAF parancsnoki beosztását töltötte be 2009. június 15. és 2010. június 23. között.

A HARCÁSZATI HÍRSZERZÉS KIHÍVÁSAI A MIGRÁCIÓS VÁLSÁGKEZELÉS SORÁN

2015-ben a tömeges bevándorlás akkora hulláma érte el hazánkat, amelyet pusztán rendőri jelenléttel már nem lehetett kezelni. A magyar kormány 2015. június 17-én döntött ideiglenes biztonsági határzár (IBH) telepítéséről a déli határszakaszon. Az IBH telepítése el is kezdődött a Magyar Honvédség katonáinak bevonásával, azonban az már ekkorra bizonyossá vált, hogy maga a határzár nem lesz képes feltartóztatni a migránsok egyre növekvő áradatát. Mivel jogszabályi változtatások még nem történtek meg, de szükség volt a katonák jelenlétére a rendőrség mellett, így elkezdődött a „Határozott Fellépés” nevű gyakorlat, amely a Magyar Honvédség minden alakulatát érintette.

Tényleges változást a 2015. szeptember 4-én elfogadott törvény jelentette, amely bevezette a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet fogalmát.

A törvény alapján a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezelésének eszközei:

- műszaki: műszaki határzár;
- személyi: rendőri és **katonai** jelenlét;
- jogi: jogi határzár, büntetőjogi védelem (szűk értelem), valamint tömeges bevándorlás kezelésére hozott jogszabályok (tág értelem).

A jogszabályi háttér meglétével megkezdődött a „Közös Akarat” feladat. A feladatba bevonásra került a Magyar Honvédség felderítőképessége, köztük a HUMINT-alegység állománya is.

A tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet kezelése érdekében a felderítőalegységek kötelékében újra rendszeresítésre került a kivont PSZNR mozgócél-felderítő lokátorok helyett az MSFK³ berendezés, amely most is folyamatos feladatot lát el a határbiztosítás során.

ÖSSZEZGÉS

A HUMINT állomány a mai napig aktív részese a „Közös Akarat” feladatnak. Az általuk gyűjtött információkkal kapcsolatban párhuzamot vonhatunk az afganisztáni ISAF-műveletekkel kapcsolatban említett Flynn tábornok általi megállapítással. A jelen esetben is bár az információk harcászati szinten kerülnek begyűjtésre, jelentőségük gyakran stratégiai szintű. Ez érthető, hiszen ez nem hagyományos hadviselés. A HUMINT-állomány folyamatos feladat-végrehajtásának fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. PALIK Mátyás (szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. NKE, Budapest. 2013.
- <http://www.origo.hu/index.html>
- <https://htka.hu/>
- <https://rotorsandcams.com/>
- <https://www.hmei.hu/>
- <https://www.honvedelem.hu/>
- www.repulomuzeum.hu
- www.samolotypolskie.pl

³ MSFK: multispektrális felderítőkomplexum. A lokátoros földi mozgócél-felderítés kiegészült egy optikai-elektrooptikai berendezéssel.

BAJNAI GUSZTÁV

A MAGYAR KATONAI RÁDIÓFELDERÍTÉS KIALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG¹

A TÁVBESZÉLŐ- ÉS RÁDIÓLEHALLGATÁS, REJTJELFEJTÉS KIALAKULÁSA

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregeiben megjelentek a híradástechnika újdonságai, a már említett morzetávíró, majd a távbeszélő és a rádió. A katonai felső vezetés operatív tevékenységét jelentősen megerősítette mindezen eszközök alkalmazása. Lehetővé tették a Fővezérkar intézkedéseinek gyorsan és titkosan történő továbbítását, hiszen a híradás fejlődése magával hozta a rejtjelző eljárások korszerűsítését és intenzívebb használatát, amelyet természetesen követett az újfajta megfejtői eljárások kidolgozása is. Végül is a morzeábécé is egyfajta rejtjelzés, mivel aki nem ismerte, azaz nem tudta értelmezni, nem volt képes elolvasni az üzenetet.

A Monarchia hadseregében 1896-tól vezényeltek hallgatókat Tullnba (Ausztria) az ott létrehozott távírás-iskolára, és a vegyes nemzetiségű legénységből magyar, német és szláv nyelvű távírásokat képeztek.

A távírások alapfelszerelését a Morse-rendszerű „1877” és „1892” mintájú vezetékes távíró adó-vevő készülékek képezték, amelyek az első világháború végéig voltak rendszerben.

Természetesen más országok hadseregeiben is elterjedtek ezek a híradástechnikai újdonságok, és ott is igyekeztek kihasználni az eszközök által nyújtott, megnövelt információátviteli lehetőségeket.

Az is természetes volt – mint minden új eszköz esetében –, hogy az alkalmazott híreszközöket vizsgálva megpróbálták kihasználni és támadni annak gyenge pontjait. *Az információ birtoklása mindig is fontos szerepet játszott a felek és ellenfelek közötti játszmában.* Az információ megszerzésével foglalkozó szakemberek rájöttek arra, hogy a vezetékes híradás támadható (lehallgatható), mivel a vezetékes távíróvonalakat megcsapolva (azokra fémes úton rákapcsolódva) az óhajtott információ birtokába lehet jutni. Ugyanez a lehetőség mutatkozott a rádióhíradás lehallgatása esetében is. A szemben álló fél által használt rádiófrekvenciákat felkutatva, felderítve, majd azokra „ráhangolódva” a rádiótávíratok lehallgathatók, megszerezhetőek voltak. Ezt a törvényszerűséget ismerve és tudva az eszközhasználók – márpedig egy hadsereg a legnagyobb híreszköz- és rendszerhasználók közé tartozik –, törekedtek arra is, hogy az információkat eltitkolják az illetéktelenek elől, ezért titkosították azokat. Különböző rejtjelző eljárásokat alkalmazva olvashatatlanná tették a nyílt szöveget. Előfordultak olyan esetek is, amelyekben az arra hivatottak kényelmességből, hanyagságból vagy egyéb okokból kifolyólag nem titkosították az információt – jelentéseket, utasításokat, egyéb fontos közleményeket –, így eleve lehetőséget biztosítottak a gondosan megszervezett tevékenységek kudarcához. Az első világháborúban is volt erre példa, sőt arra is, hogy „titkosított” szövegeket az ellenfél nemcsak lehallgatta, hanem meg is fejtette. Ennek tudatában szervezték meg az első világháború idején a felderítés különböző formáit, így többek között a rádiófelderítést.

Ausztria–Magyarország haderejében 18 féle első világháborús hírszerző szolgálati ág működött, amelyek biztosították a megfelelő tájékozottságot a magasabb parancsnokságok és a Fővezérség számára.

¹ Készült BAJNAI Gusztáv alezredes: A magyar katonai rádiófelderítés kialakulása és működése a második világháború végéig című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 37–52.

A rádiófelderítésből származó adatokat a hadsereg-parancsnokságnál létrehozott *desifrirozó (rejtjelmegfejtő)* csoporthoz, majd az eredményeket a magasabb parancsnokságokhoz és a Fővezérséghez továbbították. A magasabb parancsnokságok a Fővezérség desifrirozó osztályától is kaptak „megfejtett adatokat”, amelyek segítettek a rejtjelmegfejtők munkáját. Megjegyzendő, hogy a híradástechnika korabeli fejlettsége tette lehetővé, hogy a *rádiólehallgatás* – akkor még leginkább nyílt forrásokból származó, de megbízható – adatokat szolgáltatasson a hadvezetésnek, és ennek jellemző példái a szakirodalomban is megtalálhatók.

Rádiófelderítő adatok alapozták meg azt a jelentős hadisikert, amelyet az első világháború történetében tannenbergi győzelemként említenek. Az 1914 augusztusában lezajlott hadműveletekben a német csapatok győzedelmeskedtek a cári alakulatok felett. Történt ugyanis, hogy a német rádiófelderítés kódolatlan orosz üzeneteket fogott el, és az üzenetek értékelése során kiderült, hogy azok az éppen szemben álló két orosz hadseregről szóló információkat tartalmaznak. Az érintett orosz hadvezetés semmiféle rejtjelző eszközt nem alkalmazott – pedig ekkor már az orosz oldalon is a közlemények titkosítására szolgáló, úgynevezett kódkönyvek álltak rendelkezésre –, így a német hadvezetés pontosan tudta követni az ellenséges hadmozdulatokat. Tisztában voltak az ellenség terveivel, a támadók erőviszonyaival, a gyalogságot, lovasságot támogató tüzérő nagyságával. Mint ahogyan később nyilvánosságra került: az orosz vezérkar számára nemcsak új, hanem szokatlan is volt a drót nélküli rádióüzenet-váltás, és a rádiósok akkor sem szívesen használták rejtjelző eszközeiket, ha rendelkeztek is vele.

A RÁDIÓFELDERÍTÉS TÉRHÓDÍTÁSA

A két világháború között, illetve a második világháború során a *rádiófelderítés* világszerte nagykorúvá vált, és *mindkét oldalon jelentős mértékben járult hozzá a hadászati és hadműveleti sikerekhez*. A rádiófelderítés eredményeiről számos példát említ a szakirodalom, amelyek közül történelmet formáló jelentőségüknel fogva kiemelkednek a következők:

Pearl Harbor 1941. december 7-ei megtámadásával kapcsolatban

1941. november 26-án a német birodalmi rádiófelderítő szolgálatnak Hollandiában települt és a tenger alatti nemzetközi telefonkábelek lehallgatására szakosodott egyik alegységénél sikerült lehallgatni Rooseveltt amerikai elnök és Churchill brit miniszterelnök egyik telefonbeszélgetését. Ennek során Churchill jelezte, hogy a japán flotta – hat repülőgépanyahajóval – a Hawaii-szigetek felé tart, és valószínű célpontja Pearl Harbor kikötője.

1941. december első napjaiban az amerikai rádiófelderítő szolgálatnak sikerült lehallgatnia és megfejtenie a japán diplomáciai szolgálat „Purple” fedőnevű kódolt üzenetét. Ebben utasították a washingtoni japán nagykövetséget az összes titkos anyag megsemmisítésére és az evakuálásra történő felkészülésre.

A tengeralattjárók elleni háború megnyerésére vonatkozóan

A brit felderítésnek sikerült megszereznie a német hadvezetés „Ultra” kódnevű rejtjelző készülékét és általa megfejteni a német tengeralattjárók folyamatosan lehallgatott helyzetjelentéseit. Ezt követően gyors ütemben csökkent a német tengeralattjáró-flotta eredményessége, minek következtében a szövetségesek megnyerték a tengeralattjárók elleni háborút.

A német keleti frontot illetően, 1941-től

A szovjet szárazföldi csapatok egyik lehallgató távirásza Kurszk térségében pusztán csak a beszéd-sajátosságai alapján felismerte egy német „Tigris” páncélos hadosztályban szolgáló távirászádat, amelyből kitűnt, hogy a hadosztályt átdobták a keleti arcvonalra, s ezáltal az erőviszonyok lényegesen megváltoztak. Ezt érzékelve megtették a szükséges ellenintézkedéseket. A szovjet távirászt később igen magas kitüntetésre terjesztették fel.

A második világháborúban ilyen nagy teljesítményű nemzetközi rádiófelderítő képességek mellett kellett a magyar rádiófelderítő szolgálatnak működnie és szakmailag helytállnia. Az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében is működött közös rádiólehallgató szolgálat. Ennek vezetője *Pokorny Hermann* vezérkari százados volt, aki a szakmai körökben a „láthatatlan” elnevezést kapta, mivel a nyilvánosság előtt nem sokat szerepelt.

Ez a csaknem elfelejtett *nagyszerű hírszerző aranybetűkkel írta be nevét a magyar hírszerzés történetébe*. Pokornynak 1914-ben sikerült lehallgatott orosz katonai rejtjelzett táviratokat megfejteni. Tevékenységének kezdete 1914. szeptember 6-ra tehető. A Przemyslben (ma Lengyelország, akkor Galícia) települt közös osztrák–magyar hadsereg főparancsnokság rádiólehallgató állomása orosz rejtjelzett táviratokat hallgatott le, amelyeket Pokorny százados kitűnő orosz nyelvtudására támaszkodva megfejtett. Az első sikereken felbuzdulva tovább próbálkozott, és amikor a főparancsnokság áttelepült, ő visszamaradt és a frontközelben először egy, majd négy rádiólehallgató állomással folytatta a rádiófelderítést és a rejtjelmegfejtést.

Miután Pokorny százados megtudta, hogy a főparancsnokság csak a nyílt táviratok lehallgatását szorgalmazta, az új lehetőségeket felismerve, saját kezdeményezésre elhatározta, hogy minden tudását latba vetve megfejti az orosz rejtjelkulcsokat. Fáradozásai hamarosan sikerrel jártak. 1914. szeptember 6. és 1916. március 1. között körülbelül 10 000 (tízezer) lehallgatott táviratot fejtett meg. Ez hihetetlenül magas megfejtői teljesítmény volt.

A legfelsőbb parancsnokságot folyamatosan látta el megfejtett híryanaggal. Közülük három olyan kiemelkedő esetet kell megemlíteni, amikor a hadisikerek elérésében Pokorny századosnak oroszlánrésze volt:

Az első: Az orosz „gőzhenger” megállításánál és visszagördítésénél játszott meghatározó szerepet az a megfejtett közleménycsomag (240 távirat), amelyből szerzett információk lehetővé tették, hogy a négy hadseregből álló orosz támadást, vagyis a „gőzhengert” sikerült megállítani, majd az eredeti helyzetet visszaállítani az 1. osztrák–magyar és a 9. német hadseregeknek. Mindez 1914 decemberében történt.

A második: A gorlicei áttörésnél 205 darab megfejtett táviratból nyert információk segítettek a hadvezetést a sikerhez. Ez 1915 márciusában történt, amelynek eredményeként számos hadászati lag jelentős helység és hídfő került visszafoglalásra, és végül június 2-án visszafoglalták Przemysl is.

A harmadik: Pokorny százados tevékenységének csúcspontja az volt, amikor az osztrák–magyar és német csapatok 1915. augusztus 25-én elfoglalták Breszt-Litovszk városát. 53 táviratot fejtett meg, amelyekből kiderült az ellenséges erők csoportosítása és szándéka. Nevezetesen az, hogy az orosz védők az éjszaka folyamán visszavonulást terveztek végrehajtani, ami lehetővé tette az osztrák–magyar és német erőknek, hogy a várost rajtaütésszerűen elfoglalják.

Annak ellenére, hogy a felsorolt hadi sikerekben a megfejtett táviratok tartalmi adatai döntő fontosságúak voltak, a teljesítmény elismerése (sajnos) ezúttal is elmaradt.

A RÁDIÓFELDERÍTÉS A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATT (1939–1945)

A második világháború kitörése után (1939) a m. kir. honvédség – a közismert módon és formában – fokozatosan bevonásra került a háborús tevékenységekbe. *1942-ben a vezérkari főnök módosította a már korábban kiadott Hírszerző Szabályzatot, és a háborús viszonyoknak megfelelő feladatokat írt elő.*

Abban az időszakban a hírszerzés szervezője és vezetője a VKF 2. osztály volt. A megnövekedett feladatok, a mintegy tíz feladatkör ellátására különböző szakfeladatokat ellátó alosztályokat, csoportokat és alcsoportokat hoztak létre.

Ezek közül a legfontosabbak a következők voltak:

- nyilvántartó alosztály, rövidítése: NYIL;
- központi offenzív alosztály, rövidítése: KOFFA;
- defenzív alosztály, rövidítése: DEF;
- „X” alcsoport;
- attasé alcsoport;
- közigazgatási csoport;
- szabotázs alcsoport;
- bakteriológiai alcsoport.

Az említett rövidítéseket az okmányokban hivatalosan használták, és azokkal rendszeresen lehetett találkozni a rádiólehallgató szolgálat jelentéseiben.

A fenti szervezeti elemekkel kapcsolatban a következők állapíthatók meg:

A *NYIL* alosztály a tájékoztató szolgálat feladatát látta el arcvonalra történő bontású szervezésben (szovjet, balkán, román, angol stb. arcvonalakkal.) A *KOFFA* alosztály feladata a hírszerzés szervezése, vezetése és irányítása volt. A *DEF* alosztály a kémelhárítással foglalkozott.

Az „X” alcsoport feladata volt a rádiólehallgatás megszervezése, irányítása, rejtjelzett táviratok megfejtése, továbbá egyes rejtjelzési feladatok ellátása. Vezetője tábornoki rendfokozatú személy volt, de nem valószínű, hogy Pokorny tábornok lett volna, mivel emlékiratában erről nem tesz említést. Az alcsoport rádiólehallgató részlege naponta 8–10 rádióállomást hallgatott le. Főként a Budapesten akkreditált külföldi követségek adásait rögzítették, és azok közleményeit fejtették meg. A lehallgató állomások és a rádió-iránymérő állomások a fővárosban és egyes nagyobb vidéki városokban települtek. Szoros együttműködésben dolgoztak a német rádiófelderítő szakcsapatokkal. Hiteles források szerint a Bibó őrnagy parancsnoksága alatt álló magyar rádiófelderítő alegység 1944 közepétől a német birodalmi rádiófelderítő szolgálat érdekében működött. Szakmai eredményességét a Német Birodalmi Biztonsági Főhivatal VI. osztályának (RSHA – Reichssicherheitshauptamt) illetékesei magasra értékelték és hivatalosan is elismerték.

A második világháborúval kapcsolatban a magyar rádiólehallgató szolgálat tevékenységéről több megbízható adattal rendelkezünk.

1941-ben a Honvédelmi Minisztérium körrendeletet adott ki HM 43530/el. Szab. Szerk.-1931 számon. Ez a körrendelet egy Híradó Szabályzatra vonatkozott és annak 8. számú füzetét képezve: „A magasabb vezetés híradása” című segédletet jelentette.

A m. kir. honvédelmi miniszter 1943. december 20-án kiadott – minősítési jogosultság megállapítására vonatkozó – utasításából kiderül, hogy a hadműveleti rendeltetésű 101. ráf. zlj. a IX. hadtest közvetlen alárendeltségbe tartozott. A hadtestet az erdélyi terület visszacsatolásakor állították fel, és parancsnoksága akkor Kolozsvárott állomásozott. 1944. április 15-én még ott volt. A 101. ráf. zászlóalj akkor Nagyváradon állomásozott.

1944. december 25-én megjelent a 101. ráf. zlj. tábori újsága „RÁF. HÍRADÓ” címmel. A néhány lapból álló, belső sokszorosítással készült tábori újságban a személyi állománynak szóló hadi tájékoztatókat és egyéb információkat közöltek.

A zászlóalj akkor a dunántúli Bányogyszovát térségében települt (Csorna DNy), lehallgatási és iránymérési feladatokat hajtott végre. A zászlóalj parancsnoka Perényi Sándor alezredes volt. Az alakulat zárt kötelékben, folyamatos felderítést folytatva, nyugati irányban mozgott, és 1945 elején Purgstall (Ausztria) térségében volt található. Schärdinget elérve valószínűleg felmorzsolódott, a zászlóalj tagjai közül sokan amerikai fogságba estek.

A jól szervezett rádiólehallgatások eredményességét a Levéltárban megőrzött – sajnos csak kis számban fellelhető – eredeti RÁF. hadműveleti jelentések tükrözik. Az 1942–1943-as évekről összesen nyolc ilyen jelentés maradt az utókorra. Tartalmuk értékes katonai vonatkozású információkat tükröz. Például az 1942. augusztus 26-i napi jelentésben a szovjet erők észak-kaukázusi arcvonalának mélységében állomásozó 4. orosz repülőhadserg-parancsnokság és alárendeltjei rádióforgalma lehallgatásának eredményeit jelenti a 101/3. lehallgató század. Ebben általában a repülő-magasabbegységek és -egységek települési helyéről, helyzetéről, gépállományáról, bevetési lehetőségeiről, javítási állapotról és azok típusáról jelentettek.

Összefoglalva megállapítható, hogy a magyar rádiófelderítő szolgálat a két világháború között és a második világháborúban – kizárólag szakmai szempontokat alapul véve – sikeresen oldotta meg feladatát, korszerűnek mondható szervezési elveket követett, és a kor színvonalán álló technikai eszközökkel folytatta tevékenységét. Sajnos a háborús tevékenységek következtében nagyobb számú írásos anyag nem maradt fenn.

HEKLI LÁSZLÓ

A HARCÁSZATI ÉS A HADMŰVELETI RÁDIÓFELDERÍTÉS AZ 1960-AS ÉVEKTŐL NAPJAINKIG¹

A RÁDIÓFELDERÍTŐ CSAPATOK MEGALKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE (1961–1980)

A Magyar Honvédség jogelőd szervezetében, a Magyar Néphadseregben harcászati **rádió- és rádiótechnikai felderítőalegységek (századok)** 1962–1992 között léteztek. Fennállásuk során több szervezeti változáson mentek keresztül. A rádiófelderítés – mint a felderítés egyik neme – fontosságát kiemelte az a tény, hogy az általa szerzett adatok a felfedés után rövid időn belül rendelkezésre álltak, így jelentős mértékben hozzájárultak a magasabbegységek (hadtest, hadosztály) felderítőképeségének növeléséhez.

A **harcászati felderítést** a magasabb egységek, egységek szervezetszerű és felderítésre bevont erői és eszközei folytatták a harctevékenységek megszervezése és végrehajtása során.

A harcászati felderítés – a hadműveleti felderítéshez szorosan kapcsolódva, annak alárendelve – átfogta a harcászati feladat teljes mélységét.

A harcászati rádiófelderítő alegységeket a magasabb egységek a már szervezetszerű felderítő-zászlóaljok kötelékébe szervezték azzal a feladattal, hogy hadosztály, hadtest sávjában tevékenykedő URH szárazföldi sávú frekvenciatartományban (20–70 MHz) üzemelő ellenséges rádióforgalmi rendszerekről hálózati, tartalmi és települési helyre vonatkozó adatokat szolgáltatassanak. A katonai vezetés kiegészítette a rádiófelderítő századok feladatát a légi sávú frekvenciatartományban (100–500 MHz) felderítés feladatával, az ellenséges légierő tevékenységének korai észlelése és irányító rendszerének felfedése érdekében. Később, a közel-keleti háborúk szovjet tapasztalatai alapján sor került a feladatok további bővítésére a rádiótechnikai (földi, légi) eszközök (lokátorok) felderítőképeségekkel történő feltételek megteremtésével.

A felderítési ágakon és nemeken belül a gépesített lövés- (harckocsi-) hadosztály közvetlen felderítő-zászlóaljához szervezett **rádió- és rádiótechnikai felderítő század** (rövidítve: **ráf. és rtf. szd.**) harcászati szintű rádió- és rádiótechnikai felderítés folytatására létrehozott alegység volt. Feladatait felfedéssel, lehallgatással és irányméréssel hajtotta végre. Szükséges hangsúlyoznom, hogy a korszerű összefegyvernemi harcban a harcászati felderítésen belül **a rádió- és rádiótechnikai felderítőerők – rendeltetésükből fakadóan – egyáltalán nem nélkülözhető, de nem egyedül meghatározó feladatot hajtottak végre.**

A ráf. és rtf. szd. a hadosztály felderítőrendszerében a különböző felderítési nemekhez tartozó alegységekkel és szervekkel együtt hajtotta végre a felderítésből ráháruló feladatokat.

A harcászati rádió- és rádiótechnikai felderítőerők feladata békeidőszakban a **kiképzés** volt. Így ezen erők laktanyai elhelyezésben voltak. Ahhoz, hogy különböző minősített időszakokban szakfeladatot lássanak el, harcrendben kellett települniük, azaz **felkészítés** után szétbontakoztak és felvették a harcrendet.

A harcászati rádió- és rádiótechnikai felderítés – mai terminológia szerinti elnevezése rádióelektronikai felderítés – történetének feldolgozását nehezítette, hogy kevés levéltári és irattári anyag állt rendelkezésre, illetve azokban sok volt a pontatlanság és ellentmondás. Az anyag összeállításánál segítséget nyújtottak az e területen több évtizeden keresztül dolgozó, ma már

¹ Készült HEKLI László alezredes: A harcászati és a hadműveleti rádióelektronikai felderítés története című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 121–160.

nyugállományban lévő szakemberek. A terület feldolgozása során igyekeztem a legátfogóbb áttekintést adni a Magyar Néphadseregben létezett harcászati szintű rádió- és rádiótechnikai felderítésről.

A Magyar Néphadseregben 1960 őszén kerültek felállításra a **felderítőzászlóalj-törzsek** keretei. Alárendeltségükbe tartozott egy szűk törzs és egy felderítőszázad. A zászlóaljtörzsek egy évig funkcionáltak, majd leszerverték őket. Amikor 1961. augusztus 1-jén megalakult az 5. Hadsereg (MN 5232) törzse, állományában többek között egy felderítőosztállyal (öt fő) megkezdődtek a felderítő-zászlóalj újabb szervezésének előkészületei. Megalakításuk időpontja 1962 ősze.

A hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj létrehozásával az 5. Hadsereg állományában létrejöttek a harcászati felderítés erői, eszközei és szervezetei.

A **harcászati szintű** rádióelektronikai felderítést általában a hadosztályparancsnokságok szervezték, és a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj szervezetében található rádió- és rádiótechnikai felderítőszázadok hajtották végre. A felderítési nemek között jelentős szerepet töltött be a rádióelektronikai felderítés, amely passzív eszközökkel az ellenség különböző frekvenciatartományban működő rádióeszközeinek felfedése, lehallgatása és iránymérése eredményeként tartalmi, technikai és iránymérési adatokat szerzett és dolgozott fel.

A Magyar Néphadseregben az első rádiófelderítő század 1964. szeptember 1-jén alakult meg (fedőszáma: MN 7015/j) a Budaörsi úti Petőfi laktanyában.

A század feladata a tiszthelyettes rajparancsnokok és a sorállomány kiképzése volt, 2×1 éves kiképzési időszak alatt. A már kiképzett sorállomány képezte az 1965 ősztől megalakult századok másodidőszakos állományát.

A szervezeti keretek kialakítását követően a tiszti, tiszthelyettesi állomány feltöltése a hadászati ezred állományából, a sorállomány biztosítása a bevonulási rend szerint történt. A tiszti állomány hiányának kezdeti problémáit a hadászati ezred állományából tiszti tanfolyamra beiskolázott tiszthelyettesekből és a tisztiiskola végzőseiből biztosították.

A tiszthelyettesi állományt a hadászati ezred tanfolyamain végzett állományból egészítették ki, a sorállomány szakfelkészítését 1978-tól báziskiképzésen végezte a hadművelési szintű rádiófelderítő zászlóalj.

A felkészítés szakmai részét az addigi tapasztalatok felhasználásával oldották meg, a kiképzési programok párhuzamosan készültek a felállítással és az általános katonai kiképzéssel.

A Magyar Néphadsereg állományában a következő ráf. szd-ok voltak:

- 8. gl. ho. (MN 4891)
42. felderítő-zászlóalj (MN 9027) Újdörögd, majd Szombathely;
- 9. gl. ho. (MN 7203)
54. felderítő-zászlóalj (MN 7842) Kaposvár, majd Lenti;
- 11. hk. ho. (MN 2284)
74. felderítő-zászlóalj (MN 9550) Tata, majd Győr;
- 1966. szeptember 1-jén alakult meg Kiskunfélegyházán
a 7. gl. ho. (MN 4127) 113. felderítő-zászlóalja (MN 1914).

A századok tiszti állománya (a szdpk-ok kivételével) 1964–1966-ban az Egyesített Tiszti Iskolán (ETI) végzett, a tiszthelyettesi állományt a 3. önálló rádiófelderítő ezred (MN 2983) biztosította. Hosszú éveken keresztül az ezrednél hajtották végre a tiszthelyettesek képzését és a sorállomány (I. időszak) báziskiképzését.

Az eszközökkel történő ellátás URH földi és légi sávú berendezések tekintetében a hazai fejlesztésű eszközökre épült, a rádiótechnikai berendezések szovjet gyártmányúak voltak (RPSZ–5M, RPSZ–6).

Az előjárói jelentések szerint a századok hamar beilleszkedtek a felderítő-zászlóalj állományába és kiképzési rendszerébe. A 42. felderítő-zászlóalj százada az első kiképzési időszak, az 54., és a 74. felderítő-zászlóalj századai a második kiképzési időszak végére képessé váltak **szakfeladatok** végrehajtására. Elsajátították az adatszerezést és az adatfeldolgozást, a szaktechnika kezelését, a rádiófelderítő jelentések elkészítését.

Gátolta az alegységek kiképzését a szükséges kiképzési segédeszközök, a berendezések és leírások hiánya, valamint a kevés szaktanterem.

A 74. felderítő-zászlóalj rádiófelderítő százada az MNVKF intézkedése alapján 1967-ben Rétság helyőrségbe diszlokált, majd egy év múlva visszatért Tatára.

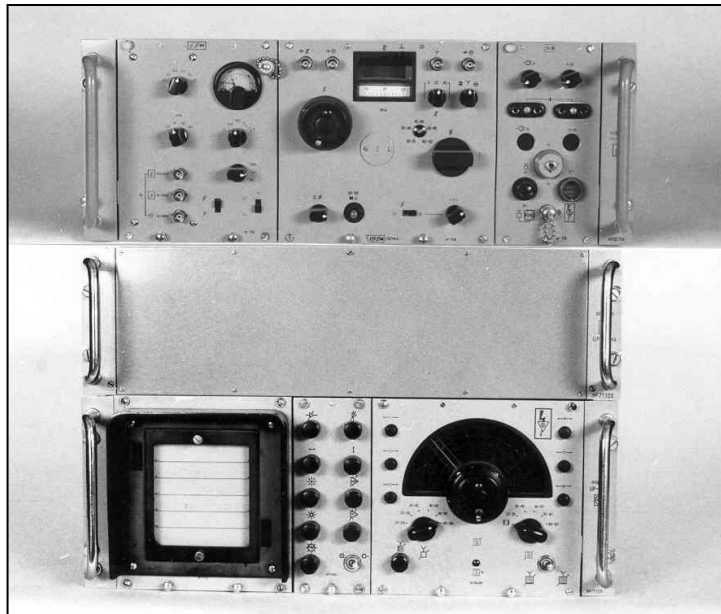
Egy újabb szervezeti változás alkalmából 1968-ban rendszeresítették a felderítő-zászlóalj parancsnokságában a zászlóaljparancsnok rádiófelderítő helyettese beosztásokat. Ez időben rendszeresítették a századparancsnok technikai helyettese beosztást is. A beosztások betöltésére a szakaszparancsnokok közül választottak. Az első ilyen beosztást betöltő személyek: Horváth Pál hadnagy, Kiss János hadnagy, Fekete Ignác hadnagy és Nagy István hadnagy.

1969-ben vezették be a sorállomány 3×8 hónapos kiképzési rendszerét.

A technikai eszközök között 1971-ben kerültek rendszeresítésre a Mechanikai Labor által gyártott, úgynevezett sűrű eszközök:

- RH: R-1250M vevő;
- URH: VU-21M vevő, UP-3MA panoráma;
VU-32 M vevő, UP-3MB panoráma;
- RIM: IU-6M rádió-iránymérő;
- UAE-63 antennaerősítő.

A rádió-iránymérő állomások vezénylésére az R-405X félkészlet rádió-relé állomások kerültek rendszeresítésre. A szállítóeszközöket a Cs-344 zárt felépítményű gépjármű váltotta fel. A századok vezetését R-130 rádióállomás biztosította.

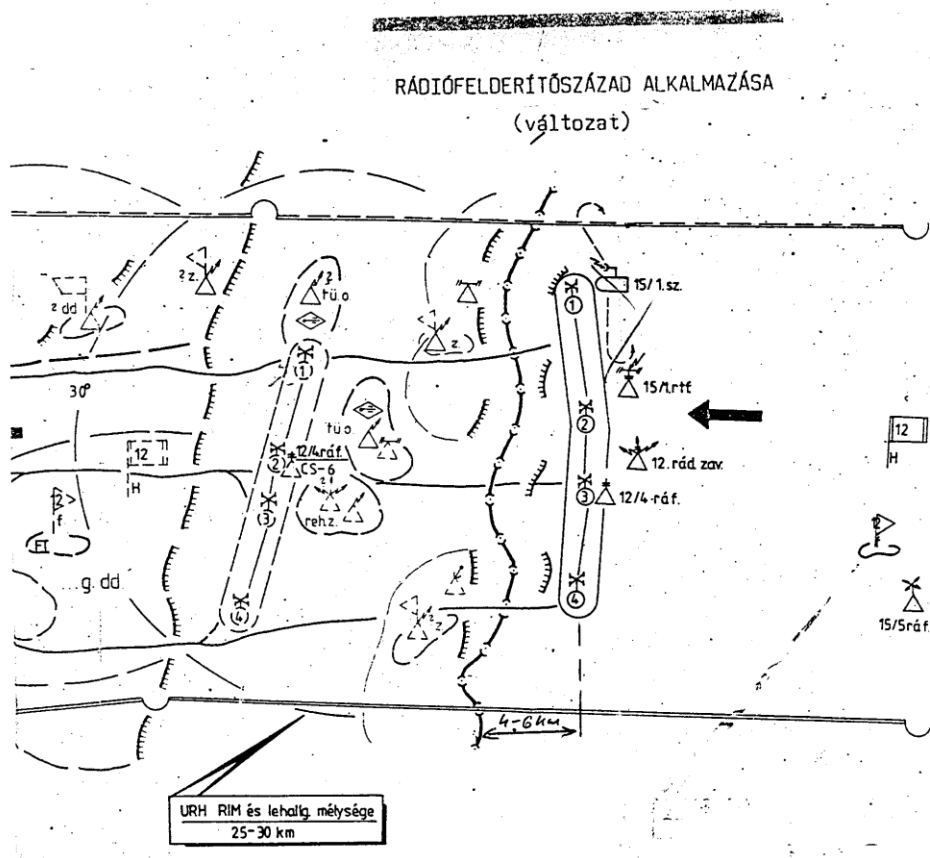
A VU-21M vevő és az UP-3MA panoráma

Az 1970-es évek elején végrehajtott HKSZ- és „M”-ellenőrzések tapasztalatai azt mutatták, hogy a felderítőalegységek diszlokációja csak részben biztosította a harcászati, előrevonási és szétbontakozási feladatok időbeni végrehajtását. Ezért célszerűnek tartották megvizsgálni a 42. felderítő-zászlóalj (Újdörögd) és a 74. felderítő-zászlóalj (Tata) átdiszlokálási lehetőségét az ország nyugati körzetébe.

A néphadsereg szervezetében lévő rádióelektronikai felderítőcsapatok szakirányítása és azok felkészítése a Honvéd Vezérkar felderítő-csoportfőnök rádiófelderítő helyettese hatáskörébe tartozott. A Honvéd Vezérkar 9. önálló osztály (12 tiszt, két polgári alkalmazott) 1972 nyarán került a Felderítő Csoportfőnökség állományába mint csapatfelderítő osztály. Az osztály akkori vezetője Polgár Ervin ezredes volt. Osztályán később két rádiófelderítő tiszti beosztást rendszeresítettek.

A következő nagyobb szervezési változások 1972–1974 között történtek, amikor az elsőlépcsős-hadosztályok századainál *rádiótechnikai felderítő szakaszokat*, valamint az adatfeldolgozó csoportokból *adatfeldolgozó és vezénylő szakaszokat* szerveztek. A lehallgatószakaszok *felfedő és lehallgató szakaszokra* változtak. Technika területén megjelentek az RPSZ-5M rádiótechnikai felderítőállomások, és 1976-ban a VU-141/MCS rádiórelé-felderítő állomások.

1976-ban került sor az első lépcsőben lévő felderítő-zászlóaljak átdiszlokálására („MARCAL” feladat). Az 1976. július. 20. és szeptember 15. között végrehajtott feladat alapján a 74. felderítő-zászlóalj Tata helyorségből Győrbe, a 42. felderítő-zászlóalj Újdörögd helyorségből Szombathelyre, az 54. felderítő-zászlóalj Kaposvár helyorségből Lentibe diszlokált. Az új helyorségekbe átdiszlokált csapatok kiképzési bázisainak megépítésében, az anyagi-technikai feltételek megteremtésében együttműködtek és tevékenyen részt vettek az MNVK 2. Fcsf-ség szakemberei. Mindezek alapján valamennyi szervezet egy év alatt megteremtette a harcászati és kiképzési feltételeit.

A rádiófelderítő század alkalmazása (korabeli vázlat)

SZERVEZETI ÁTALAKÍTÁSOK (1980–2000)

1987-ben a századok szervezetéből kivonták a rádiótechnikai felderítőszakaszokat, amelyek átadásra kerültek a 2. önálló rádiófelderítő-zászlóalj bázisán megalakuló 83. „M” rádiótechnikai felderítő-zászlóalj állományába.

Az alegységek szaktechnikai felszerelése alapvetően megfelelt a kitűzött feladatoknak és az alegységek megszűnéséig (1992) csak nagy ráfordítással voltak hadra foghatóak. Sajnálatos módon a szaktechnika fejlesztése nem követte az új híradó eszközök megjelenését, például frekvenciaugratásos üzemmód, új beszédtitkosítók beállítása stb. Így az eszközök nagy része csak a hagyományos üzemmódú (A3, F3, SSB, DSB) rádióállomásokat tudta felderíteni. Némely eszköz a korszerűsége ellenére nem bírta a folyamatos kiképzést (pl. panorámavevők, iránymérők), a tábori körülmények közötti üzemeltetést.

Az 1980-as évek elején technika hiányában keretesítették a 113. felderítő-zászlóalj rádiófelderítő századát, és 1987-ben felszámolták az 54. felderítő-zászlóaljat.

A Jugoszláviában kialakult helyzet miatt a 74. felderítő-zászlóalj rádiófelderítő századát a hadművelési rádióelektronikai felderítés kiegészítéseként 1991. november 15-től 1991. december 21-ig a déli határszakaszon alkalmazták. *A század vezetési pontja Siklós, Tenkes-hegy mellett, a 2. ö. ráf. z. harcálláspontján települt. Az URH rádió-iránymérő állomások Sellyén és Sátorhelyen települtek.*

A 80-as évek végén több tanulmány készült a rádiófelderítés és -lefogás (zavarás) témakörben, amelyről addig a szakmai berkekben nem igen közeledtek az álláspontok. Több magas szintű konzultáción és tudományos ülésen hangzottak el vélemények e témában, a fejlődés üteme és a kényszerítő körülmények (leszervezés, pénzhiány) hatására. A felderítő szakvezetés és az elektronikai harc vezetéséért felelős vezetők egybehangzó véleménye, kompromisszuma alapján Győr helyőrségben megvalósult a rádiófelderítő század és a zavarószázad közös szakkiképzése, amely tevékenység csírája volt a minden szinten végrehajtott későbbi fúzióknak (1992). Mielőtt azonban kiteljesedett volna az alegységek összevonása egységes cél elérése érdekében, az idő megoldotta a problémát az alegységek megszüntetésével.

A felső katonai vezetés intézkedése alapján 1991. augusztus 15-től 1992. augusztus 15-ig az MH 74. Arrabona Felderítő Zászlóalj rádiófelderítő százada, valamint az MH 78. rádiózavaró század ideiglenes jelleggel és szervezettel összevont rádióelektronikai századként hajtotta végre feladatait Győr helyőrségben.

A harcászati rádióelektronikai felderítés 1992. augusztus 1-jével szűnt meg, amikor az új honvédelmi koncepció következtében az MH PK 23/1992., valamint a HVKF 0106/1992. számú intézkedése alapján az úgynevezett rádiófelderítő-rádióelektronikai-harc integrációval megalakultak a Magyar Honvédség elektronikai-harc szervezetei. A rádiófelderítő századok beintegrálódtak az elektronikai-harc századok szervezetébe.

Ennek megfelelően a 42. felderítő-zászlóalj átdiszlokált Szombathelyről Pécsre, és a rádiófelderítő százada a 29. elektronikai-harc századba, a 74. felderítő-zászlóalj rádiófelderítő százada pedig Győr helyőrségben maradván a 78. elektronikai-harc századba integrálódott. A harcászati szintű rádióelektronikai felderítés feladata azonban kisebb szervezetekkel, létszámmal és képességekkel továbbra is megmaradt.

A hadművelési szintű rádióelektronikai felderítést a hadsereg-parancsnokságok szervezték. A hadseregközvetlen egységként a Magyar Néphadseregben e feladatot a 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj hajtotta végre. A zászlóalj a hadsereg felderítőrendszerében, a különböző felderítési nemekhez tartozó alegységekkel és szervezetekkel együtt hajtotta végre a hadművelési szintű rádióelektronikai felderítésből reá háruló feladatokat. Fennállása alatt több kisebb szervezeti változáson ment át, de alaprendeltetése nem változott.

A rádiófelderítő és speciális híradó technika javítása és kiszolgálása érdekében 1982-ben megalakításra került az *57. felderítőszakanyag-javító század* (57. FSZJESZD, MN 1825), **amely** békében a zászlóalj 5. százada volt, „M”-ben a 20. tábori híradó javító és anyagraktár állományába tartozott. Később önálló lett.

1987-ben a haderőstruktúra átszervezésével (hadtest-dandár szervezetre történő áttérés) a hadműveleti-harcászati rádiótechnikai felderítőszervezeteket is átcsoportosították. Összevonták egy szervezetbe, és létrehozásra került egy *keret rádiótechnikai felderítő-zászlóalj* (83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj) Szombathelyen.

Az 5. Hadsereg parancsnokának intézkedése alapján 1990. február 1-jétől a rádiófelderítő zászlóaljat és a rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat ismét egy szervezetbe csoportosították, az alakulat új megnevezése *2. önálló rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóalj*. Ezzel a 83. önálló rádiótechnikai zászlóalj megszűnt.

Megszűnt a 2. rádiófelderítő század, a rádiótechnikai felderítőszázad és a kiképzőszázad. Az új szervezeti formára áttért alegységek az 1. és a 2. rádiótechnikai felderítőszázad, valamint a rádiófelderítő század.

Az alakulat 1991. december 9-től *átalárendelésre került az 5. Hadsereg állományából a 2. Katonai Kerület (Kaposvár) állományába.*

A Magyar Néphadsereg, majd 1991-től a Magyar Honvédség hadműveleti szintű rádióelektronikai felderítése 1992. augusztus 1-jével szűnt meg, amikor az új honvédelmi koncepció következtében megalakultak az MH elektronikai-harc szervezetek. Az alakulat a „GAMMA-II/2” szervezési intézkedés keretében átdiszkálta Szombathelyről Kiskunfélegyházára, és az MH 57. felderítőszakanyag-javító századdal, valamint az MH 69. Köröstáj önálló rádió- és rádiótechnikai zavarózászlóaljjal (Békéscsaba) együtt megalakult az MH 5. Kiskun elektronikai-harc ezred.

MISKOLCZI JÓZSEF

A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI RÁDIÓFELDERÍTÉS VISSZASZORULÁSA, MAJD ISMÉTELT TÉRNYERÉSE 2000-TŐL NAPJAINKIG

A NATO-szakértők által végrehajtott haderő-átvilágítást követő újabb átszervezés az MH 5. Kiskun elektronikai harc ezredet is elérte, és az alakulat 2001. június 30-án felszámolásra került. Ezzel gyakorlatilag megszűnt a hadműveleti-harcászati rádióelektronikai felderítés és elektronikai hadviselés. Olyan képességek veszttek el egyik pillanatról a másikra, amelyeknek még ma is létjogosultsága lenne. Ilyen például a rádiótechnikai zavarás, amely eredetileg a NATO-légierő tevékenységének zavarására került rendszeresítésre, de napjainkban ugyanez a képesség alkalmas lenne a repülőhajózási-állomány zavarviszonyok közötti kiképzésének segítésére két és három centiméteres tartományban,¹ válaszpulzus és zajzavarás mellett.

Az ezred jogutódjaként 2000. december 1-jén felállításra került az alakulat bázisán az *MH 5. Elektronikai Harc század*. Az új alakulat 2001. március 19–31. között kezdte meg és hajtotta végre átdiszkálását Eger helyőrségbe. Közben, 2001. február 16-án átalárendelésre került a Szárazföldi Vezérkarhoz.

A felállított alakulat felszerelése: R-130-as és R-142-es rádióállomás, GRJ-K rejtjelző gépkocsi, FLÓRA RH-felderítőállomás, ZVK zavarást vezérlő központ, ÁRBÓC RH-zavaróállomás, R-330U és R-330P rádiózavaró állomás.

2001 folyamán a század részt vett a „DELTA-2001” törzsvezetési gyakorlaton három fővel, majd 2002-ben 22 fővel a „SZABLYA-2002” gyakorlaton, megfelelő minősítéssel.

A jelentős létszámleépítéssel járó újabb átszervezésnek azonban ez a század is áldozatul esett, és 2004. szeptember 30-án az alakulat megszűnt. A szervezetből mindössze egy EHV-szakasz maradt meg, amely átkerült jogutódjához, az MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóaljhoz. Felszerelése átadásra került egyrészt az MH 24. BGFZ, másrészt az MH 37. II Rákóczi Ferenc Műszaki Dandár² és az MH 25. Klapka György Könnyűlövész Dandár részére. A hadműveleti-harcászati rádiófelderítés és elektronikai hadviselés eddigi történetében ez volt a mélypont.

Az MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj 2007. március 1-jén az újabb szervezési feladat eredményeként mint önálló alakulat megszűnt, és Debrecenbe történő diszlokációját követően beolvadt az MH 5. Bocskai István Lövészdandárba. Ebben az új szervezetben ismét egy elektronikai század került megalakításra a korábban meglévő technikai eszközökkel és létszámmal a majdan kialakításra kerülő ISTAR-képességeknek megfelelően.

A hadműveleti-harcászati rádióelektronikai felderítés újbóli térnyerése napjainkban kezdődött el. Az 1960-as, 1970-es évek technikai színvonalán álló rádiófelderítő és iránymérő berendezések elavultak, nem képesek még detektálni sem az új modulációs módokat és átviteli tartományokat. Ezért elkezdődött az eszközök cseréje, egyrészt a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat segítségével, másrészt a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretén belül. A következő évtized elejére a Magyar Honvédség ismét a kor színvonalán álló, mobil hadműveleti-harcászati rádióelektronikai felderítő-, iránymérő (és zavaró-) berendezésekkel lesz felszerelve, valamint folytatódik a légi felderítőképesség fejlesztése is.

¹ 8–10 GHz, illetve 13–17 GHz tartományban.

² Passzív rádióelektronikai álcázó, megtévesztő eszközök: PIRAMIDA, UKOL, SZFÉRA, OMU.

2. FEJEZET

**AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS
TÖRTÉNETE**

Szerkesztette:

Szaszák János

Lektorálta:

Erbán Gábor
Harasztia László Pál
Dr. Tóth István

PROF. DR. HABIL. SZAKÁLY SÁNDOR

**A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS
ÉS KÉMELHÁRÍTÁS SZERVEZETÉNEK LÉTREHOZÁSA,
FELADATAI ÉS TEVÉKENYSÉGE
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI MAGYARORSZÁGON
(1918–1945)¹**

Az önálló, független Magyarország létrejött az 1918. október 31-ei úgynevezett őszirózsás forradalomnak és az azt megelőző politikai, társadalmi, gazdasági változásoknak, illetve fejlődésnek köszönhető. Az 1867-ben Magyarország és Ausztria, pontosabban a Magyarország és az uralkodó között létrejött úgynevezett kiegyezés² Magyarországot az addigi Habsburg Birodalom szinte teljes jogú tagországaként/társországaként az Osztrák–Magyar Monarchia nevet felvevő államalakulat államalkotó részévé tette, de nem biztosította ugyanakkor számára az önálló államisághoz szükséges valamennyi alkotóelemet, így többek között az önálló „külpolitizálás” lehetőségét, a teljesen önálló had- és pénzügyet.

Az uralkodó – I. Ferenc József császár és király – és az udvar meghatározó politikusai ragaszkodtak ugyanis ahhoz, hogy a birodalom hadereje ne az egyes tagországok fegyveres erejét jelentse, hanem közös ügyként „kezeltessék”. Ugyanez vonatkozott a külügyek kezelésére is. Sem Ausztria, sem Magyarország nem rendelkezett önálló külpolitikával, illetve ahhoz szükséges szervezettel. E két jelentős terület – külügy és hadügy – anyagi igényeinek a biztosítására pedig közös pénzügyminisztériumot is felállítottak.

Az így létrejött közös államszervezetnek a hadügyek és a pénzügyek terén meglévő sajátossága ellenére mind Magyarország, mind Ausztria rendelkezett „saját” lehetőségekkel (is). A „saját” haderő ügyében a magyar királyi Honvédség,³ illetve az osztrák k. k. Landwehr képezte azon erőket, amelyek a korban úgynevezett másodvonalbeli erőknek számítottak, nem lévén teljes struktúrájú fegyveres erők – számos fegyvernem, szakcsapat, vezetői szint stb. hiánya okán –, amelyek ennek megfelelően természetesen önálló hírszerző és kémelhárító szervezettel sem rendelkeztek.

A birodalmi haderőn belül ezt a feladatot a XIX. század közepétől működő, és a császári királyi – majd 1883-tól már császári és királyi – vezérkar egyik irodájaként tevékenykedő „szervezet”, az Evidenzbüro látta el.⁴

¹ Készült Prof. Dr. habil. SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozása, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918–1945) című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 2. szám, 2018. pp. 16–37.

² Az 1867. évi XII. törvénycikk – a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról – „rendezte el” a kiegyezés kérdését. Az uralkodó a törvényt 1867. július 28-án szentesítette.

³ A magyar királyi Honvédség felállításáról az 1868. évi XLI. törvénycikk rendelkezett. E törvény értelmében a honvédség csak az országgyűlés külön engedélyével volt a Szent Korona országainak területén kívül alkalmazható. A törvény a honvédséggel kapcsolatos kérdéseket részletesen szabályozta. A törvényt megelőzve született meg az 1868. évi XL. törvény a véderőről, illetve követte az 1868. évi XLII. törvénycikk, amely a népfelkelésről szólt.

⁴ A közös haderő hírszerző és kémelhárító tevékenységére vonatkozóan a leginkább használható munkák a következők: RONGE, Maximilian: Zwölf Jahre Kundschaftsdienst-, Kriegs- und Industrie-Spionage. Amalthea Verlag, Zürich, 1933. PETHŐ Albert: Agenten für den Doppeladler. Österreich-Ungarns Geheimer Dienst im Weltkrieg. Leopold Stocker Verlag, Graz, 1998. MORITZ, Verena – LEIDINGER, Hannas – JAGSCHITZ, Gerhard: Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge. Residenz Verlag, Wien, 2007.

A világháborús – akkor még nem használták az I. jelzőt – vereség következtében felbomló Osztrák–Magyar Monarchia a különböző forradalmi és nemzetiségi mozgalmaknak köszönhetően elemeire esett szét. A birodalom szétesése egyben az önálló magyar állam létrejöttét is eredményezte, amelyet ugyanakkor a birodaloméhoz hasonló felbomlás veszélye is fenyegetett. Ennek oka elsősorban a Magyar Királyság területén élő nemzetiségek jelentős aránya – az 1910-es népszámlálási adatok szerint mintegy ötven százalékban különböző nemzetiségek lakták a Magyar Királyságot⁵ –, illetve azok többségének a Magyarországtól való elszakadási igénye volt. Ez a fenyegetettség 1918 végére gyakorlatilag olyan ténnyé vált, amely visszafordíthatatlan folyamatokat indított meg. Ennek következtében az utókor által „történelminek vagy Nagy-nak” nevezett Magyarország részeire esett szét. A különböző nemzetiségi tanácsok kimondták ugyanis a többségében nemzetiségek által – de nem egy esetben nemzetiségek által alig – lakott területek kiválását a Magyar Királyságból, és azoknak a környező régi, illetve újonnan létrejövő államokhoz történő csatlakozását.

Az 1918. október 31-én megalakult, Károlyi Mihály gróf vezette magyar kormány, majd az azt követő – 1919. január 11-én Berenkey Dénes vezetésével megalakult – új kormány az addigi honvédelmi vezetést is igyekezett átalakítani, illetve a volt magyar királyi Honvédség, valamint a „közös” haderő egykori alakulataiból új haderőt felállítani, amely az 1918 novemberében Belgrádban aláírt egyezmény értelmében hat gyalog- és két lovashadosztályból állhatott,⁶ és a létrehozandó haderő esetében a korábbi gyakorlattól eltérően az önkéntességet téve alapelemmé.

Az 1918. október 31-éig Honvédelmi Minisztérium néven működő katonai-közigazgatási szervezetet Hadügyminisztériummá nevezték, illetve szervezték át, és egyben elkezdődött az új magyar haderő meg-, illetve újjászervezése. Ez a feladat elengedhetetlen volt, hiszen a felbomló közös haderőben, illetve a magyar királyi Honvédségben szolgált magyar, illetve magyar állampolgárságú tisztek többsége továbbra is szolgálni kívánt, és ezt kívánta az ország érdeke is. Elengedhetetlennek látszott a volt magyar királyi Honvédségben, illetve az úgynevezett közös haderőben szolgáltakból egy új nemzeti haderő létrehozása, még akkor is, ha voltak olyan politikai erők, amelyek ezt szükségtelennek vélték.

A „volt” honvéd-, illetve közös tisztek, altisztek állampolgárságuknak, nemzetiségüknek és szimpátiájuknak megfelelően igyekeztek maguk számára új Hazát és új haderőt választani.

Létszámuk – a „maradék Magyarországhoz” viszonyítva – magas volt, hiszen a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány mindössze néhány tízezer fős haderővel számolt, s azt is alapvetően önkéntes jelentkezőkből kívánta felállítani. A korábbi időszakhoz viszonyítva jelentősen kisebb létszámra tervezett haderő következtében tisztek ezrei kerültek ki a haderőből, míg a kormány döntésének megfelelően a tábornokok, illetve az ezredek szinte kivétel nélkül nyugállományba kerültek. Megszüntették ugyanakkor a vezérkari, a tüzértörzskari és a hadmérnöktörzskari testületeket is.⁷

E csonkításokkal együtt, illetve ellenére is folyamatos volt ugyanakkor az igény az új Hadügyminisztérium és egy hadsereg-parancsnokság megszervezésére.

A Hadügyminisztérium megszervezésekor a korábbi mintákat csak részben vették figyelembe, hiszen – nem lévén a magyar Honvédségnek, majd későbbi nevén Néphadseregnek (1918. november 16. – 1919. március 21.) vezérkara – olyan feladatokat és funkciókat is a Hadügyminisztériumnak kellett (volna) átvennie, amelyekre korábban nem volt példa.

Ilyennek tekinthető a hírszerzés és a kémelhárítás kérdése. Az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében ezen feladatokat az úgynevezett Evidenzbüro – Nyilvántartó Iroda – látta el, amely a közös haderő vezérkarának egyik „illetékes” irodája volt.

⁵ Az 1910-es népszámlálás adatai szerint Magyarország lakosságának nemzetiségi megoszlása – Horvátország nélkül – a következő volt: magyar 54,5%, román 16,1%, szlovák 10,7%, német 10,4%, rutén 2,5%, szerb 2,5%, horvát 1,1%, egyéb 2,2%. BENDA Kálmán (főszerk.): Magyarország történeti kronológiája, III. kötet, 1848–1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. p. 819.

⁶ 1918. november 13-án írta alá Belgrádban az antant megbízottaival a fegyverszüneti egyezményt Linder Béla tárca nélküli miniszter. Ez a megállapodás rendelkezett a demarkációs vonalokról és a felállítható magyar haderőről is.

⁷ A vonatkozó rendeletek felsorolását lásd: SZAKÁLY Sándor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. In: SZAKÁLY Sándor: Hadsereg, politika, társadalom. Lánchíd Kiadó, Budapest, 1991. p. 30.

Az újonnan megszervezett magyar Hadügyminisztériumban e feladatok elvégzésére a minisztérium 1. osztálya lett „kijelölve”. A Hadügyminisztérium 1. osztálya feladatává tették a „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek” intézését.

Az osztály gyakorlatilag 1918. november 1-jétől állt fel, élén az addig a közös haderőben szolgáló Stojakovics Demeter⁸ – 1935. november 4-étől Sztójay Döme – vezérkari őrnaggyal. Ő szolgált egykoron a „központban” – Evidenzbüro –, illetve a világháború éveiben a működő főparancsnokságon és a Balkáni erők hírszerző „részlegénél” is.

Stojakovics az osztályára olyan fiatal vezérkari tiszteket osztott be, akik rendelkeztek már bizonyos hírszerzői-kémelhárítói ismeretekkel, illetve nyelvi felkészültségük, ismeretük az átlagosnál jobb volt.

Az új osztályvezető, aki bizonyos kérdésekben együttműködött a Hadügyminisztérium ugyancsak újonnan megszervezett Katonapolitikai osztályával – amely főleg a „külső kapcsolatok” kérdéseivel foglalkozott –, a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás megteremtőjének tekinthető. A Katonapolitikai osztály (1919. január 1. után a Hadügyminisztérium 8. osztálya) élére Táncczos Gábor vezérőrnagy⁹ került, aki katonadiplomáciai tapasztalatokkal is rendelkezett, lévén korábban az Osztrák–Magyar Monarchia katonai attaséja Belgrádban, Athénban és Szófiában is.

A kiépülő, Stojakovics Demeter által vezetett osztály 1919. január 1-jétől – a minisztérium szervezeti változásai miatt – a Hadügyminisztérium 5. osztályává alakult át, de ugyanazon feladatok ellátására volt hivatott, mint amelyekkel korábban rendelkezett, azaz „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek”.

Stojakovics osztálya főleg az ellenséges hatalmak – Cseh(szlovákia), Románia, Szerbia – által megszállt magyarországi területekről igyekezett információkat beszerezni és ezen ellenséges hatalmak számára folytatandó kémtevékenységet megakadályozni, de ugyanakkor a hadműveletek tervezése is a feladatai közé tartozott.

Nem változott érdemben az osztály feladatköre – de a személyi állomány összetétele sem! – 1919. március 21-e után, amikor is létrejött az úgynevezett Magyarországi Tanácsköztársaság, amelynek neve 1919 júniusának második felében Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaságra módosult. A Hadügyminisztérium Hadügyi Népbiztossággá alakult át, és annak az 5. osztálya „felelt” a továbbiakban a „hadműveletekért, karhatalomi kérdésekért, hírszerzésért, hadrendi ügyekért”.

Az osztály feladataiban alapvető változást nem, de alárendeltségében módosulást hozott az 1919. áprilisi cseh(szlovák), majd román támadás. 1919. május 5-étől a Hadügyi Népbiztosság 5. osztálya kivált a katonai-közigazgatási szervezetből és a létrehozott Vörös Hadsereg Parancsnokság II. csoportja elnevezést kapva a hadsereg parancsnokának közvetlen alárendeltségébe került.

Ez a változás azt jelentette, hogy a katonai hírszerzés és kémelhárítás, illetve részben a hadművelati tervezés is egy működő parancsnoksághoz került, amelyen belül az érdemi irányítás a parancsnokság vezérkari főnökének – az adott időszakban Stromfeld Aurél¹⁰ volt vezérkari ezredesnek – a kezében összpontosult.

⁸ Sztójay (1935.11.04-ig Stojakovics) Döme (Versec, 1883.01.05. – Budapest, 1946.08.24.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata szolgálaton kívüli vezérezredes. A katonai pályafutására vonatkozó adatokat lásd: SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Második, javított és kiegészített kiadás. Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2015. pp. 57–59. (A továbbiakban: SZAKÁLY: A 2. vkf.)

⁹ Táncczos Gábor (Budapest, 1872.01.22. – Hajdúnánás, 1953.08.11.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata címzetes vezérezredes. Katonai pályafutására vonatkozóan lásd: SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Adattár II. rész L–Z. Hadtörténelmi Közlemények, 1984. 3. szám. pp. 591–592. A külügyminiszteri tisztelet 1919. augusztus 7. és 15. között ideiglenes megbízással töltötte be.

¹⁰ Stromfeld Aurél (Budapest, 1878.09.19. – Budapest, 1927.10.10.) hivatásos katonatiszt, vezérkari ezredes. 1919. április 20. és június 29. között a Keleti Hadsereg, majd a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke. Életére lásd: HETÉS Tibor: Stromfeld Aurél. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága II. csoportja működésének eredményességéről nem rendelkezünk érdemi adatokkal, de a későbbi emlékezések kapcsán elmondható, hogy az alig néhány hete-hónapja működő szervezet jól szolgálta a Magyarországi Tanácsköztársaság politikai és katonai vezetése elvárásait.

Midőn a Vörös Hadsereg – amelynek tisztikarát szinte kivétel nélkül a korábbi honvéd- és „közös” tisztek alkották – az ország területének jelentős részét megszállva tartó cseh(szlovák) és román erők ellen harcolt, Szegeden létrejött a Károlyi Gyula gróf¹¹ vezette úgynevezett ellenkormány, amelynek hadügyminisztere nagybányai Horthy Miklós altengernagy¹² – az osztrák–magyar haditengerészet flottájának utolsó parancsnoka – lett, aki 1919. június 6-án rendeletet bocsájtott ki a Nemzeti Hadsereg szervezéséről.¹³

Természetesen az ezen rendelet alapján szerveződő úgynevezett Nemzeti Hadsereg is létrehozta a saját hírszerző és kémelhárító szolgálatát. 1919. június 25-én Horthy Miklós altengernagy hadügyminiszterként jóváhagyólag tudomásul vette a Nemzeti Hadsereg hadműveleti csoportjának (I. csoport) a felterjesztését, amely a hírszerző osztály megszervezésére és beosztására vonatkozott.

A létrehozandó osztály feladatát a következőképp fogalmazták meg az előterjesztés készítői: „1. A védelmi hírszerző szolgálat Szeged város területén, s a hadműveleti területen belül, 2. A támadó hírszerző szolgálat úgy a közeli, mint a messzi viszonylatokban, 3. Az ország különböző részeiben uralkodó hangulat és esetleges ellenforradalmi mozgalmak pontos nyilvántartása.”¹⁴

Az utasítás megszabta az osztály számára, hogy a fontos külpolitikai vonatkozású eseményekről a Hadügyminisztériumot azonnal értesíteni kell. A Nemzeti Hadsereg hadműveleti csoportja ezen osztálya élére Ottrubay Károly vezérkari őrnagyot¹⁵ nevezték ki, aki a békebeosztása idején az uralkodó Katonai Irodáján is teljesített szolgálatot, a világháború idején pedig hadosztály vezérkari főnöki beosztásban szolgált.

Megemlítendő, hogy a szegedi ellenkormány – amely létét a francia megszálló hatóságok mindenkori jóindulatának tudhatta be – az osztály katonai jellegének rejtése okán a francia hatóságok felé Siket András miniszteri osztálytanácsost szerepeltette vezetőként.

A Magyarországi Tanácsköztársaság bukását követően sajátos kettősség alakult ki a hírszerzés és a kémelhárítás területén (is). A hadügyminiszteri tisztétől 1919. július 12-én megvált Horthy Miklós a Nemzeti Hadsereg „fővezérletét” vette át Fővezér-i címmel, és így gyakorlatilag az ellenforradalmi fegyveres erő teljhatalmú, egyszemélyi vezetőjévé vált.

Az 1919. augusztus 1-je utáni állapot szerinti, a Hadügyi Népbiztosságból ismét Hadügyminisztériummá átalakult – Budapesten működő – szervezet 5.a, illetve 5.b. osztályához tartoztak a „hírszerzés, a kémvédelem és a sajtóügyek”. Az 5.b. osztály vezetője továbbra is Stojakovics Demeter maradt, míg a Nemzeti Hadsereg Fővezérségén a II. csoport (nyilvántartó csoportnak is nevezték) foglalkozott a fentnevezett kérdésekkel. Annak a vezetője pedig továbbra is a már korábban kinevezett Ottrubay Károly vezérkari őrnagy volt. (Ő ezt a beosztását az 1919. november közepén bekövetkezett átszervezésig töltötte be.)

¹¹ Károlyi Gyula gróf (Nyírbakta, 1871.05.07. – Budapest, 1947.04.23.), nagybirtokos, politikus. Az első szegedi ellenkormány elnöke 1919.05.30. – 1919.07.12. Egyéb miniszteri, illetve miniszterelnöki tiszteire vonatkozóan lásd: BÖLÖNY József – HUBAI László: Magyarország kormányai 1848–2004. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. Ötödik, bővített és javított kiadás. pp. 360–361.

¹² Horthy Miklós, nagybányai (Kenderes, 1868.06.18. – Estoril /Portugália/, 1957.02.09.), hivatásos haditengerésztiszt, altengernagy. 1919.06.06. és 1919.07.12. között a szegedi ellenkormány hadügyminisztere, majd 1920.03.01-jéig a Nemzeti Hadsereg Fővezére. 1920.03.01. és 1944.10.15. között Magyarország államfője (kormányzó).

¹³ A Nemzeti Hadsereg felállítására vonatkozó rendeletet közli: Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919–1938. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1968. pp. 57–61. (A továbbiakban: Csak szolgálati...)

¹⁴ Idézi: ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983. szám. p. 87. (A továbbiakban: ÁROKAY I.)

¹⁵ Ottrubay Károly (Arad, 1883.02.19. – Budapest, 1973.01.02.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérkari alezredes.

Az így kialakult kettősség megszüntetése a katonai és a politikai vezetés – bár utóbbi lehetőségei az adott időben erősen korlátozottak voltak – elemi érdeke volt. Úgy vélték az arra illetékesek, hogy a megkettőzött szerep, a párhuzamosságok a hatékonyság rovására mehetnek, és adott esetben bizonyos rivalizálás sem zárható ki a két „intézmény” között. Ezért a párhuzamosságokat felszámolandó a Hadügyminisztérium hírszerző (5.b.) osztályát és a Fővezérség II. (nyilvántartó) csoportját összevonták, s e két szervből létrejött a Fővezérség II. csoport, amely később a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, majd a Magyar Királyi Vezérkar főnöke Nyilvántartó Irodája elnevezést is viselt. Ezen új szerv vezetését Stojakovics Demeter vette át 1919. november 17-én, ezzel folytatva több mint egy esztendővel korábban megkezdett, megszakítás nélküli szervezői és vezetői munkáját. Ottrubay Károly beosztása megszűnt, ő maga pedig az 1920-as évek elején kivált a tényleges szolgálatból.

Stojakovics a Fővezérség II. csoport állományába a hírszerzéssel és kémelhárítással korábban foglalkozó osztályok, illetve csoportok állományába tartozó tiszteket vette át, akikkel megkezdte a szervezet fel-, illetve kiépítését. A korábbi osztrák–magyar – de mondhatjuk így, „nemzetközi” – gyakorlatnak megfelelően építették ki a szervezet alapvető hármastagozódását: hírszerzés, nyilvántartás, kémelhárítás.

A Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, berzeviczei és kakaslomniczi Berzeviczy Béla vezérőrnagy¹⁶ 1919. december 7-ei parancsában a hírszerző szolgálat új szervezetével kapcsolatban így fogalmazott: „A fővezérség egyes osztályainak átcsoportosítása és ügköreinek új beosztása következtében a fővezérség II. csoportja ezentúl csak az offenzív hírszolgálatot (ezen elnevezés alatt ezentúl csak az ellenséges és idegen államok ellen irányuló katonai és politikai felderítés értendő) és ezzel szorosan összefüggő kémvédelmi szolgálatot (Spionageabwehr), valamint az ellenséges és idegen államok katonai és politikai helyzetének nyilvántartását látja el. A fővezérség II. csoportjához tartozott minden más ügkör (vörös védelmi, nemzetvédelmi propaganda és sajtó) a fővezérség VI. csoportjához lett áttéve”.¹⁷

Utóbbi döntéssel az 1919. augusztus 21-én kelt Nemzeti Hadsereg Fővezérlete által kiadott 24/II. számú rendeletet helyezte gyakorlatilag hatályon kívül, amely rendelet a Fővezérlet II. b. osztály számára olyan feladatokat jelölt, amelyek főleg a volt „vörös rendszer” lebontásában való aktív közreműködést határozták meg.¹⁸

A szervezet életében fontos, ha nem is jelentős változást hozott 1920. április 1-je, amikor is a Fővezérség megszűntét követően a létrejött magyar királyi Vezérkar főnöke szolgálati állás és a Vezérkar főnöke alárendeltségében úgynevezett vezérkari irodák (későbbi nevükön osztályok) szerveződtek. Ezen irodák egyike lett a „Nyilvántartó Iroda”, amelynek fontos szerepe jutott azon feladatok ellátásához szükséges információk összegyűjtéséhez és elemzéséhez, amelyek egy 1920. május 22-én kelt előterjesztésben így fogalmazódtak meg: „A vezérkar főnöke a külpolitikát élénk figyelemmel kíséri, s az erre vonatkozó kérdéseket feldolgozza. A külpolitikára a katonai szempontokból esetleg szükséges irányító befolyást a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg gyakorolja. A vezérkar főnöke e tárgyban, valamint a kölcsönös tájékoztatás szempontjából a külügyminiszterrel közvetlenül érintkezik a honvédelmi miniszter egyidejű értesítése mellett.”¹⁹

A későbbiek során a mindenkor Honvéd Vezérkar főnöke (az elnevezés 1919 és 1945 között számos esetben módosult – Magyar Királyi Vezérkar főnöke, HM VI. csoportfőnök, HM Katonai Főcsoportfőnök, majd ismét HM VI. csoportfőnök – a feladat- és a hatáskör érdemi változása nélkül) ezen lehetőségeivel élt is. Ennek volt köszönhető például az, hogy a katonai hírszerzés és kémelhárítás mindenkor vezetői, természetesen a Honvéd Vezérkar főnökének tudtával és

¹⁶ Berzeviczy Béla, berzeviczei és kakaslomniczi (Nagyalomnic, 1870.11.06. – Budapest, 1922.02.17.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. 1919.12.01-jétől haláláig a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke, majd a magyar királyi Vezérkar főnöke, illetve a HM VI. csoport (Vezérkar) főnöke. Katonai életútját lásd: SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. augusztus 12. – 1945. május 9. In: SZAKÁLY Sándor: Honvédség és tisztikar 1919–1947. Válogatott írások 1984–2002. Ister Kiadó, Budapest, 2002. pp. 187–188.

¹⁷ Idézi: ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983. 3. szám. pp. 356–357. (A továbbiakban: ÁROKAY II.)

¹⁸ A hivatkozott rendeletet lásd: Csak szolgálati... pp. 188–189.

¹⁹ Idézi: ÁROKAY II. p. 357.

utasításai alapján, mind az államfőt, mind a miniszterelnököt, illetve a külügyminisztert heti-havi rendszerességgel személyesen tájékoztat(hat)ták.

A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének 1918 novemberében megkezdődő kiépítéséhez a megfelelő szakemberek kiválasztása mellett fontos volt a szervezet „működéséhez/működtetéséhez” szükséges szabályzatok, utasítások elkészítése is. Ezen utóbbiakat a volt közös haderő által egykoron elkészített és használt anyagokra építve igyekeztek elkészíteni, illetve az egykoron használtakat a szerkesztési munkálatok során hasznosítani.

A volt közös haderőben érvényben és használatban volt szabályzatok, utasítások beszerzése nem okozott igazán nagy gondot a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás felállításán dolgozók számára, hiszen az újonnan létesülő szervezet már 1918 ősztől igyekezett a szomszédos országokba katonai megbízottakat, attasékat kiküldeni, akiknek többek között feladatai közé tartozott ezen utasítások, szabályzatok hazajuttatása is. (Ezek a kísérletek – mármint az attaséi szolgálat létrehozása – az adott körülmények között akkor azonban csak részben, illetve rövid időre valósulhattak meg, de a bécsi katonai megbízott a kért anyagokat haza tudta küldeni, s így azoknak a szabályzatoknak, utasításoknak az átvételével és átdolgozásával elkészültek a vonatkozó magyar szabályozók.)

A katonai hírszerzés és felderítés egyik meghatározó feladatát képezték – és képezik nyilván ma is – az idegen államok politikai és katonai vonatkozású bizalmas anyagainak a megszerzése. Ezen anyagok egy részének a titkosítása rejtjelezett formában igyekszik megakadályozni az idegen hatalmak általi „elérhetőséget”. Ezen rejtjelezett anyagoknak a megfejtése tehát minden hírszerző és felderítőszolgálat számára alapvető érdek. Nem volt ez másként a szerveződő magyar katonai hírszerzés és elhárítás esetében sem. Az alig néhány hónapja működő magyar szolgálat ebben a kérdésben komoly sikert könyvelhetett el, hogy sikerült megnyernie magának – az új magyar haderő tényleges tisztjének – az Osztrák–Magyar Monarchia hadereje egyik legfelkészültebb, legnagyobb tapasztalatokkal rendelkező törzstisztjét, Pokorny Hermann alezredest.²⁰

A pályafutását a k. k. Landwehrben – osztrák „honvédség” – kezdő tiszt a világháború alatt a lehallgatott orosz számjeltáviratokat szinte kivétel nélkül megfejtette. 1919-től már a mindenkori magyar haderő szolgálatában állt, és hatalmas nyelvtudása okán is – német, francia, orosz, lengyel, szerb, cseh, szlovák, bolgár stb. – számos bizalmas megbízatást hajtott végre, míg feladatául kapta a hírszerző és kémelhárító osztály X. (rejtjelfejtő) alosztályának a megszerzését.

Ezt a feladatot már 1920-ban sikeresen megoldotta, és 1925. április 30-áig állt az X. alosztály élén. Más beosztásba történt áthelyezését követően utóda addigi helyettese, Kabina Vilmos²¹ ezredes lett, aki 1927. március 1-jével nyugállományba került, de továbbra is ő vezette az alosztályt, egészen 1935. január 31-éig. Nyugállományban táborszernagyként nevezte ki az államfőt, és 1935. május 1-jével vonult véglegesen nyugállományba. Őt a Honvédelmi Minisztérium VI-2. osztály (a 2. vkf. osztály korabeli elnevezése) X. alosztálya élén Petrikovits István²² ezredes követte, aki 1935. február 1-jétől 1945. május 2-áig irányította a rejtjelfejtő munkát, még az 1942. november 1-jei nyugállományba helyezését követően is. Petrikovits 1943. május 20-án „kivételesen és kegyelemből” címzetes vezérőrnagy rendfokozatot kapott.

Az X. alosztály beosztottai tevékenysége nyomán szinte nem volt olyan európai ország, amelynek diplomáciai és katonai rejtjelezett táviratait ne fejtették volna meg az 1920 és 1945 közötti időszakban. Megemlítené, hogy az osztály, illetve az alosztály a „baráti országok” haderejének adatai iránt is „érdeklődött” és „rádolgozott” azokra (is).

²⁰ Pokorny Hermann (Kremsier /Csehország/ 1882.04.07. – Budapest, 1960.02.18.) hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata altábornagy. (1945.11.01-jével vezérezredes a nyugállományban.) Életére, működésére lásd emlékiratát: POKORNY Hermann: Emlékeim. A láthatatlan hírszerző. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2000. (A továbbiakban: POKORNY.)

²¹ Kabina Vilmos (Léva, 1876.05.04. – Kunszentmárton, 1953.08.16.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata tábornok (1930.03.01.)

²² Petrikovics István (Galgóc, 1888.09.24 – Budapest, 1947.04.16.) hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata: címzetes vezérőrnagy. 1945.05.02. és 1946.07.28. között amerikai hadifogságban volt. Hazatérését követően röviddel meghalt.

Pokorny – mint emlékezésében írja – az alosztály felállítását követően azonnal igyekezett a megfelelő utánpótlásról gondoskodni, új, felkészült munkatársakat kinevelni. Utóbbiak részére a ki-, illetve továbbképzés céljából az osztályon többhetes tanfolyamokat szervezett.²³

Saját működésével és az általa irányított területtel kapcsolatban elmondja azt is, hogy a magyar hírszerzés és kémelhárítás fontosnak tartotta a kapcsolatok kiépítését más, barátinak tekinthető országokkal,²⁴ amelyek a világháborús vereség és a trianoni békediktátum okán elsősorban a volt legyőzöttek között – Németország, Törökország, s részben Bulgária, Lengyelország – voltak keresendők. Ennek köszönhetően már az 1920-as évek elején szoros kapcsolat épült ki a magyar és a német katonai hírszerző szervezetek között, amely kapcsolat a későbbiek során még inkább erősödött. Az alapvető okot, az egymásra utaltságot a „közös” világháborús vereség és a fennálló békerendszer megváltoztatásának közös igénye jelentette.

A kapcsolatok kiépítése és megerősítése okán nemcsak német tiszték látogattak Magyarországra, de többek között Pokorny is járt Berlinben már az 1920-as évek elején.²⁵

A kapcsolatok kiépülése és fejlődése Ruzskay (1928. október 31-éig Ranzenberger) Jenő²⁶ vezérkari szolgálatot teljesítő ezredes 2. vkf. osztályvezetői (akkori elnevezéssel HM VI-2. osztály) működése idején vált szinte teljes körűvé.

Ruzskay Jenő a Reichswehr illetékes vezetőivel személyes kapcsolatot fenntartva olyan megállapodásokra jutott, amelyek mind a két fél számára kölcsönös előnyökkel jártak. Ruzskay 1932. április 27-e és május 2-a közötti berlini látogatása kapcsán született meg például az a megállapodás, amely a jövőre nézve számos új lehetőséget biztosított a magyar hírszerző és kémelhárító szervek számára. Fontos eleme volt a megállapodásnak, hogy az alkalmi találkozókat az egyes előadók (az adott osztályok mai szóval élve illetékes referensei) évente rendszeressé váló találkozóival válthatták fel, továbbá a hírcsere ügyében is minőségi előrelépés történt.²⁷

A magyar illetékesek hasonló együttműködésre törekedtek az olaszokkal is, és a későbbiek során bizonyos lengyel és bolgár együttműködés is kialakult. Az együttműködés minden esetben a közös és kölcsönös érdeken alapult. Ugyanakkor voltak olyan helyzetek is, amikor az érdekek ellentétesek (is) lehettek. A magyar 2. vkf. osztály nagyon nehéz helyzetben volt a lengyelek esetében, akikre vonatkozóan a németek örömmel vették volna az információkat, miközben a magyar–lengyel viszony és együttműködés ezt „nehezen viselte el”. Nem véletlen tehát, hogy Ruzskay Jenő 1932. május 12-ei jelentésében többek között azt írta, hogy „...katonai attachéknak lengyel vonatkozásban meg van tiltva az offenzív földérintés és ezért csak általános értékű megítélésre számíthatnak.”²⁸ /Mármint a németek. Sz. S./

A katonai hírszerzés és kémelhárítás egyik legfontosabb eleme az idegen államokban legálisan jelen lévő kiküldött személye, azaz az általuk működtetett katonai attaséi szolgálat. Ennek a kiépítésére vonatkozó igények már az önálló magyar államiság létrejötte kapcsán megfogalmazódtak, illetve az első lépések meg is történtek a szervezet létrehozására, de kiderült, hogy a vesztes háború következményeinek okán – a trianoni békediktátum tiltásai – ez igazán nem épülhet ki. (Az első kísérletre 1918 novemberében került sor, amikor Gömbös Gyula vezérkari százados Zágrábba utazott, hogy a megalakítandó horvát államban mint magyar katonai attasé működjön.)

A különböző feladatokkal megbízott katonai személyek, majd a katonai megbízottak hálózata végül is csak 1920 után – akkor is rejtve – jött létre.²⁹

²³ POKORNY p. 113.

²⁴ Uo. pp. 112–113.

²⁵ Uo. p. 112.

²⁶ Ruzskay (1928.10.31-ig Ranzenberger) Jenő, vitéz (Budapest, 1887.01.01. – Budapest, 1946.06.22.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata címzetes vezérezredes. Katonai életútját lásd: Szakály: A 2. vkf. pp. 62–64.

²⁷ A berlini tárgyalásokról készített feljegyzés szövegét közli: Csak szolgálati... pp. 309–313.

²⁸ Uo. p. 310.

²⁹ A rejtett katonai attaséi szolgálat létrehozására vonatkozóan lásd: ÁROKAY I. és II., ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attaséi szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983. 4. szám. pp. 574–591.

A rejtett beosztásban lévők a kezdeti időszak után, az 1920-as évek első harmadában már „katonai szakelődői” elnevezést kaptak és a magyar királyi követségek állományában teljesítették szolgálatukat.

Az érdemi változás 1927 után következett be, amikor is megszűnt Magyarország katonai ellenőrzése, és a Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság befejezte működését az országban.³⁰ Ezt követően pedig a magyar állam legálisan is katonai attasékat küldhetett a fogadó országokba, általában a kölcsönösségi elv alapján.

A katonai attaséi szolgálatnak a kiépítése több esztendő telt igénybe, és az állomáshelyek felállítása a magyar katonai érdekeknek, információigényeknek megfelelően alakult ki. A katonai attasé a legfelkészültebb – többnyire a harmincas, negyvenes éveikben járó – vezérkari tisztek közül kerültek ki, akik jelentős mozgásteret kaptak a Honvéd Vezérkar főnökétől, és az állomáshelyükön a magyar követség vezetőjével szinte az egyenrangúságon alapuló viszonyt építettek ki. Jelentéseiket a magyar követ „megkerülésével”, közvetlenül a Honvéd Vezérkar főnökének küldhették meg, ezzel is jelentősen befolyásolva a politikai, katonapolitikai döntések meghozatalát. (Tény viszont az is, hogy a jelentések egy részéről a követség vezetőjét tájékoztatták, és ilyenkor a hazaküldött jelentésen szerepelt „A követ úrnak bemutatva” megjegyzés.

A második világháború éveire már összesen 15–18 katonai attaséi állomáshely volt, amelyek közül néhány esetben más állomáshelyre történő átkreditalás is ismeretes volt. Természetesen a beosztási helyek jelentősége a második világháború éve alatt változott, módosult. A Magyarországgal hadban álló országokban a megszűnt diplomáciai kapcsolatok okán a katonai attaséi beosztások is megszűntek, míg a legyőzött, németek által elfoglalt és a szuverenitás minimumával sem rendelkező országokban a korábbi kapcsolatok „lezárattak”.

A második világháború menetében bekövetkezett változások – a szövetséges hatalmak sikerei és a tengelyhatalmak előrevetülő veresége – erősen felértékeltek a semleges, illetve részben semlegesnek tekinthető országokban – Svájc, Spanyolország, Bulgária, Törökország, Finnország – lévő katonai attaséi állomáshelyeket, amelyek informális kapcsolattartásra adtak lehetőséget az egymással ellenséges viszonyban lévő országok képviselői számára. A magyar katonai és politikai vezetés élt is ezzel a lehetőséggel.

A katonai hírszerző és kémelhárító osztály felépítése az idők folyamán csak kismértékben módosult, s mindenkor a Honvéd Vezérkar főnöke alárendeltségébe tartozott. Utóbbi számára az 1937-ben „Szervi határozványok a m. kir. honvéd vezérkar főnöke számára” címen megjelentetett” kiadvány a következőket írta elő: „Figyelemmel kíséri – mármint a Honvéd Vezérkar főnöke, Sz. S. – magasabb katonai szempontok szerint a bel- és külpolitikát. Külföldi államok katonai helyzetét és a háborúra felkészültségét nyilvántartja és a kémelhárító szolgálatot vezeti. A külföldre küldendő katonai attachékat, vagy azokat helyettesítő közegeket kijelöli és szolgálatukat szabályozza. Ezen ügykör betöltésénél a külügyminiszterrel közvetlenül is érintkezhet, fontosabb katonai politikai kérdésben azonban csak a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg, ki az alkotmányos felelősséget viseli.”³¹

Az 1938. augusztus 20–29-e között a jugoszláviai Bledben lezajlott magyar–kisantant tárgyalások eredményeként a fegyverkezési egyenjogúságát visszanyert Magyarország korábbi HM VI-2. osztálya – amely ezt követően már nyíltan is a Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztálya (korabeli rövidítése 2. vkf. osztály) nevet használta – feladatkörét 1938-ban röviden így határozták meg: „Katonai nyilvántartó és statisztikai szolgálat, kémvédelem”.

Alig egy esztendővel később a feladatokat bővülése is kiolvasható abból a megfogalmazásból, amely így szólt: „A katonai nyilvántartó, statisztikai és kémelhárító szolgálat. A külfölddel kapcsolatban felmerül katonai ügyek. Katonai attachékkal kapcsolatos ügyek. A nemzetvédelmi szolgálattal kapcsolatos ügyek.”

³⁰ A Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság 1927. március 31-én fejezte be tevékenységét Magyarországon.

³¹ Szervi határozványok a m. királyi honvéd vezérkar főnöke számára. (A-81.) Honvédelmi minisztérium – Házinyomda, Budapest, 1937. pp. 2–3.

Egy-egy átszervezést követően a 2. vkf. osztály magába olvasztotta a Honvédelmi Minisztérium egy-egy részlegét, illetve a Honvéd Vezérkar főnöke osztályai egyikének másikjának egy részét is. A legjelentősebb változások azok voltak, amikor a Honvédelmi Minisztérium Elnökség B. csoportja 1940. május 1-jével beolvadt a 2. vkf. osztályba, és ezt követően a 2. vkf. osztály tartotta a kapcsolatot a Magyarországra akkreditált katonai attasékkal. Ugyancsak az osztály feladatai közé tartozott a sajtó- és propagandaügyek intézése is, de ez a részleg a későbbiek során kivált az osztály állományából, majd a későbbiekben – 1941. május 1-jétől – mint 6. vkf. osztály működött.

Volt idő – 1938 őszét követően –, amikor az 5. vkf. osztályhoz tartozó feladatokból – szabotázsfeladatok szervezése, határokon kívüli propaganda stb. – is került át néhány a 2. vkf. osztályhoz.

A második világháború éveit alatta a 2. vkf. osztály feladat- és hatásköre jelentősen bővült. Erre vonatkozóan a legalaposabb áttekintést az 1942-ben a Honvéd Vezérkar főnöke által megjelentetett „Szolgálati Utasítás a m. kir. honvéd vezérkar főnökének helyettese, a vkf. csoportfőnökei, osztályai és egyéb szervei számára”³² című kiadványból tájékozódhatunk, amelynek teljes tartalmú közlése elengedhetetlen.

„A m. királyi honvéd vezérkar főnöke 2. osztály. (2. vkf. oszt.)

I. Alárendelés és szolgálati viszony.

Kettős alárendeltségű osztály. Általában minden tekintetben a hdm. csf. és a vkf. h. útján a vkf-ének van alárendelve, kivéve a volt HM Elnökség B. oszt. ügykörét, amelyben a HM helyetteséhez tartozik.

II. Ügykör és feladatok.

Itt a HM hatáskörébe tartozó ügyek elhagyásával csak a vkf-ének hatáskörébe tartozó ügykör vétetett fel, amelyet valamennyi vkf., HM és tekintetbejövő polgári szervvel együttműködésben végez.

Általában

Idegen államok haderejének, katonapolitikai viszonyainak és háborús teljesítőképességének nyilvántartása azzal a céllal, hogy a vezetés tervezéseikhez és elhatározásaihoz alapot szolgáltatasson.

A hírszerző szolgálat vezetése. Különös harceljárással kapcsolatos munkálatok vezetése.

Kémelhárítás és szabotázselhárítás.

Rejtjelszolgálat.

Katonai attachék szolgálatának irányítása.

Részleteiben

1. Idegen államok haderejének, katonapolitikai viszonyainak és háborús teljesítőképességének nyilvántartása azzal a céllal, hogy a vezetés tervezéseikhez és elhatározásaihoz alapot szolgáltatasson.

Az idegen államok külpolitikai és katonapolitikai viszonyainak nyilvántartása, katonapolitikai kiértékelése.

Idegen hadseregek katonai technikai figyelemmel kísérése.

2. Érintkezés a külállamok hasonló szerveivel.

3. Határsértési ügyek politikai része a legmagasabb államközi vonatkozásban.

4. Az idegen államok mindenkori katonai viszonyainak, mindennemű háborús előkészületeinek és háborús teljesítőképességének felderítése.

³² Szolgálati Utasítás a m. királyi honvéd vezérkar főnökének helyettese, a vkf. csoportfőnökei, osztályai és egyéb szervei számára. K. n., Budapest, 1942. pp. 8–10.

5. Hírszerző szervek kiképzése.
6. A hírszerző szolgálat technikai és egyéb eszközeiről való gondoskodás.
7. Kémelhárító és szabotázselhárító szolgálat központi megszervezése, irányítása és végrehajtása.
8. Kémkedési esetekben szakvélemény adása.
9. Központi kémnyilvántartás és a kémelhárítás szakszolgálatával kapcsolatos nyilvántartások vezetése és statisztika készítése.
10. Határforgalommal kapcsolatban útlevérendészeti ügyekhez kémelhárítás szempontjából való véleményadás.
11. Határhelyzet nyilvántartása.
12. Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok sorozási ügyei.
13. Politikai fogolycserék kezdeményezése a HM Elnöki osztállyal egyetértésben.
14. Az ország területén átfutó (tranzit) szállítmányozási ügyeknek katonapolitikai szempontból való elbírálása.
15. Hontalanok utazási és személyazonossági igazolványainak véleményezése.
16. Határsávban az ingatlanforgalmi jogügyletek, valamint italmérési engedélyt kérő személyek államvédelmi szempontból való elbírálása.
17. Küzdelem a rémhírterjesztés ellen.
18. Különleges harceljárások előkészítése és végrehajtása. A különleges harceljáráshoz szükséges emberek kiképzése, anyag és eszközök előteremtése.
19. Idegen államok rejtjelszolgálatának figyelemmel kísérése és kiértékelése.
20. Az állandó rádió lehallgató szolgálat megszervezése és vezetése.
21. A ráf. századok feladatainak megszabása.
22. A rejtjelező szolgálattal kapcsolatban:
 - a) e szolgálat irányítása és ellátása mind belföldi, mind külföldi vonatkozásban,
 - b) számjelsegédletek megszerkesztése,
 - c) rejtjelezési kiképzés.
23. Az osztály beosztottjainak személyi költségvetési és külföldi fizetési eszközök beszerzési ügyei.
24. Katonai attachék ügyei.
25. Külföldre hivatalból utazó honvédegyének, illetve a HM-hez tartozó személyek valutájának beszerzése.
26. Külföldi kitüntetési ügyek.
27. Külképviselletekkel, külföldi attachékkal való érintkezés.
28. Katonai protokolláris ügyek.
29. Vkf. kabinet ügyek.
30. Katonai missiók, külföldi katonai vendégek fogadásának és foglalkoztatásának megszervezése.
31. Külföldi államfők és államférfiak fogadtatásának katonai része.
32. Fordítások eszközzése. (Zsidótörvénnyel kapcsolatos fordítások és hitelesítések is.)

33. Nyelvtanfolyamok.

34. Külügyminisztériumi futárjáratok kihasználása a honvédség részére.”

Az 1942-ben így meghatározott feladatok a 2. vkf. osztály működésének teljességét felölelték, amely szervezet az így elvárt feladatokat a következő szervezeti felépítéssel oldotta meg:³³

Az osztály vezetőjének – aki rangban idősebb vezérkari ezredes, illetve kivételes esetekben vezérőrnagy volt – a következő alosztályok voltak alárendelve:

- a „Törzs”, amelyhez tartozott az osztályvezető helyettese, a segédtsiszt, a küldöncök és a gépkocsirészleg;
- a „Hírszerző alosztály” (korabeli, közismert elnevezéssel KOFFA=központi offenzív alosztály);
- a „Kémelhárító alosztály” (DEF=defenzív alosztály);
- a „Nyilvántartó alosztály (NYÍL=elemző alosztály);
- a Saját rejtjelező („R”)
- az Idegen rejtjelmegfejtő alosztály („X”);
- a Laboratórium („F”);
- az Iroda és Irrattár („P”);
- az Elvi és mozgósítási alosztály („M”);
- Hírszerző, személyi, pénzügyek, anyagbeszerzés („K”);
- Sajtó, propaganda, szabatázs;
- Katonai attasékkal összekötő alosztály.

Az osztály vezetői állományát – osztályvezető-helyettes, a hírszerző, kémelhárító és nyilvántartó alosztály – vezérkari alezredesek, őrnagyok, illetve századosok alkották, míg a többi beosztott csapattiszt állományban lévő törzstiszt, illetve főtiszt volt, akik többsége helyi alkalmazású volt és évtizedekig szolgált a 2. vkf. állományában.

A vezérkari tisztek többsége néhány esztendei szolgálat után más beosztásokba került, de egy részük később ismét a 2. vkf. osztályon teljesít(het)ett szolgálatot.

A két világháború közötti Magyarországon – az ország anyagi nehézségei miatt – a katonai hírszerzésre és kémelhárításra fordítható összegek sem voltak korlátlanok. A külföldi hírszerzés ezért nem egy esetben „hazafias érzelmekre” (is) épített. Ennek letéteményesei elsősorban az egykori hivatásos tisztek, illetve családtagjai voltak, akik közül számosan a különböző – többnyire szomszédos – országokban töltötték nyugdíjas éveiket. Az ő tevékenységüket általában jó színvonalúnak értékelték a „központban”, de érdekeiket nem minden esetben sikerült megvédeni. Jól példázhatja ezt az 1931–1932-ben készített feljegyzés, amelynek alapjául az 5.880/M.E.1931. számú kormányrendelet, illetve annak mindenkire egyformán vonatkozó előírása szolgált.

E rendelet – többek között – a nyugellátmányukat külföldön igénybe vevő magyar állampolgárok esetében a nyugdíjak csökkentett mértékű folyósítását rendelte el a külföldi tartózkodás időtartamára. A nyugdíj és a ténylegesen kifizetett összeg közötti különbség a hazatérés után sem volt pótolható.

A jelzett rendelet azt a HM VI-2. osztály „alkalmazásában álló” tizenöt személyt is érintette, akik az osztály részére külföldön hírszerző tevékenységet folytattak. Érdekükben az illetékesek a honvédelmi miniszter számára és nevében olyan, a pénzügyminiszternek továbbítandó átiratot fogalmaztak meg, amelyben a következők érveket hozták fel:

³³ A 2. vkf. osztály felépítésére vonatkozóan lásd: UJSZÁSZY pp. 175–181.

„A hírszerző és egyéb katonai szolgálat szempontjából egyes külföldi államokban élő magyar nyugdíjasok és özvegyek egy kis töredékének künmaradása különös fontossággal bír. Ezek igen jó eredményekkel használhatók fel a megfigyelésben, felkutatásban és hírközlésben és munkájukat eddig úgyszólván minden ellenszolgáltatás nélkül végezték.

A fent idézett kormányrendelet hatása alatt egyesek már bejelentették visszaköltözési szándékukat az eddigi ellátási díjak 1932. évi január 1-jétől kezdődő csökkentése miatt.

Ennek az eddigi szükséglet szerint 16 nyugdíjasnak (a tizenhatodik nyugdíjas az Országos Vitézi Szék alkalmazásában állt, Sz. S.) az elvesztése az amúgy is nehéz viszonyok között dolgozó hírszerző és egyéb katonai szolgálatot újabb nehézség elé állítaná, mert az eddigi 100%-ig megbízható katonai tudással rendelkező, nyugdíjuk által garanciát nyújtó egyének helyett más, ismeretlen személyeket kellene beállítani, akiket – hogy megbízhatóan megtarthassuk – elég tekintélyes díjazásban kellene részesíteni. Ezáltal sokkal nagyobb költségek merülnének fel, mint amennyit a csökkentett ellátási díjknál az elérhető megtakarítás kitenne.

Amíg azon elv, hogy nyugdíját mindenki idehaza költse el, azokra a külföldön tartózkodó nyugdíjasokra, akik a magyar állam érdekeit külföldön nem szolgálják, teljes egészében alkalmazható, addig az nem állhat fenn azon ellátásban állóknál, akik a magyar állam érdekeit külföldön is a legjobb tudásuk szerint szolgálják. Sokkal nagyobb anyagi és erkölcsi haszon származik abból, ha egy igen elenyésző számú, tényleg jó szolgálatot végző ellátásban álló egyén csökkentés nélküli ellátási díjjal kint marad, mintha az elvhez, illetve kormányrendelethez szigorúan ragaszkodva a külföldön élő legtöbbet érő nyugdíjasaink hazajönnének.”³⁴

A honvédelmi miniszter – a később egyben miniszterelnök vitéz jákfai Gömbös Gyula³⁵ – nem értett egyet a javaslattal, és a tervezett levél nem került továbbításra, amelyben olvasható az is, hogy a teljes nyugdíj folyósítása – a nevezett tizenhat személy esetében – összesen havi 835 pengővel terhelte volna meg az állami költségvetést.

A Honvédelmi Minisztérium illetékesei azt javasolták, hogy a különbözetet – mármint a nyugdíj és a ténylegesen kifizetésre kerülő összeg közötti különbséget – a HM VI-2. osztály a saját hiteléből fedezze. Erre a javaslatra az osztály vezetője, Ruskay Jenő vezérkari szolgálatot teljesítő ezredes a következő véleményt vezette rá: „A VI-2. oszt. általánának óriási redukciója következtében a VI-2. oszt. nem vállalhat olyan kiadást, amely a nyugdíjilleték kiegészítésére szolgál, attól eltekintve, hogy a VI-2. oszt. híraltánya – a fennálló rendelkezések értelmében – más célokat szolgál.

A 29.927/1931. számú /:119.930/eln.4. oszt.:/ ügyszerkezetet kiemelttem. 1932.I.18-án.”³⁶

A 2. vkf. osztály ügy-, illetve feladatköréhez tartozott a kémelhárítás, amelyet az osztály defenzív alosztálya – közismert nevén a DEF – irányított és végzett. Ezen alosztály több alsopontra oszlott, és állományában jelentős számban voltak odavezényelt csendőrtisztek, akik a nyomozásokat irányították az alájuk rendelt tiszthelyettesi állománnyal – korábbi elnevezéssel altisztek – mint végrehajtó közegekkel. Az ő szerepük alapvetően a kommunista szervezkedések felderítésére irányult.

S hogy miért foglalkozott ezzel (is) a 2. vkf. osztály? A magyarázatot részben abban kell keresni, hogy az illegális magyar kommunista mozgalom tevékenysége a korabeli közfelfogás – és a valóság okán is – külföldi hatalom – nevezetesen a Szovjetunió – számára végzett felderítőmunkának (is) minősült. A nemzeti kommunista pártok ugyanis nem önállóan tevékenykedtek, hanem mint a Kommunista Internacionálé szekciói működtek. A Kommunista Internacionálé pedig a Szovjetunió számára tényleges hírszerző tevékenységet (is) folytatott. Ezért szinte valamennyi kommunistagyanús ügyben a 2. vkf. osztály defenzív alosztálya is folytatott nyomozásokat.

³⁴ Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1936. 4. osztály. Általános 102.752.

³⁵ Gömbös Gyula, vitéz jákfai (Murga, 1886.12.26. – München /Németország/, 1936.10.06.), hivatásos katonatiszt, politikus. Legmagasabb rendfokozata szolgálaton kívüli gyalogsági tábormok (1936.09.30.). Honvédelmi miniszter: 1919.10.10. – 1936.09.02., miniszterelnök: 1932.10.01. – 1936.10.06., külügyminiszter: 1933.01.07. – 1933.02.04. Életére és működésére vonatkozóan lásd: GERGELY Jenő: Gömbös Gyula. Politikai pályakép. Vince Kiadó, Budapest, 2001. VONYÓ József: Gömbös Gyula. Napvilág Kiadó, Budapest, 2014. VONYÓ József: Gömbös Gyula és a hatalom. Kronosz Kiadó. Pécs, 2018.

³⁶ Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1936. 4. osztály. Általános 102.752.

A kémelhárítás mellett az alosztály fontos feladatai közé tartozott az ipari – elsősorban hadiüzemek – védelme, a haderőn belüli elhárítási feladatok irányítása, szervezése stb.

A katonai attaséi szolgálat – amely fentebb már utaltam – mindenkor a 2. vkf. osztály egyik legjobban működő területét jelentette. A katonai attaséi beosztást betöltők köre a legjobban felkészült vezérkari tisztek közül került ki, akik már kellő tapasztalattal bírtak, de életkorban és rangban még fiatalnak számítottak (századosok–alezredesek, 35–40 évesek). Közülük számosan – a katonai attaséi beosztásba történt kinevezésüket megelőzően már – teljesítettek szolgálatot a 2. vkf. osztály állományában, míg mások csak az attaséi szolgálat idejére kerültek oda. (Természetesen e személyek is eltöltöttek néhány hónapot a „központban”, mielőtt elfoglalták állomáshelyüket.)

Az 1919 és 1945 közötti időszakban összesen hatvan fő teljesített katonai attaséi szolgálatot, akik közül az 1944–1945-ben még szolgálatot teljesítők – amennyiben nem kerültek szovjet hadifogságba, illetve nyugállományban lévén nem kívánták elhagyni az országot – szinte kivétel nélkül az emigrációt választották. Közöttük azok is, akik a nyilas-hungarista hatalomátvételt követően beosztásuktól megváltak, nem kívánván szolgálni az „új hatalmat”, amely őket kivétel nélkül „hűtlenség” vádjával a rendfokozatuktól megfosztotta.³⁷

A volt katonai attasék, illetve a 2. vkf. osztály emigrációt választó vezetői, valamint az osztály beosztottainak többsége együttműködést vállalt az amerikai, brit, francia, illetve a befogadó országok hírszerző és kémelhárító szervezeteivel, s főleg a hidegháború éveiben aktív tevékenységet is folytatott. Elég, ha vitéz Hennyey Gusztáv,³⁸ vitéz Vasváry József,³⁹ Kollényi György,⁴⁰ Aday János,⁴¹ Szántay Jenő,⁴² reszneki Zákó András⁴³ nevét említjük.

A különböző dél-amerikai országokba került, a 2. vkf. osztályon szolgált egykori személyek közül – vitéz Szabó László,⁴⁴ dr. Rakolczai László,⁴⁵ Kóbor Frigyes,⁴⁶ Sipos Béla,⁴⁷ lőfő lengyelfalvi Bartalis Kálmán⁴⁸ ...– nem ismeretes, hogy vajon mennyiben és miként hasznosították ismereteiket Argentína, illetve Brazíliai illetékes hírszerző-kémelhárító szervei. (A szórványosan rendelkezésre álló, többnyire családtagoktól, ismerősöktől származó információk szerint szinte alig.)

A szovjet (hadi)fogságba került, egykoron a 2. vkf. osztályban szolgált személyek közül voltak olyanok – így például nemes nyarád-gálfalvi Kádár Gyula vezérkari ezredes,⁴⁹ Hatz Ottó vezérkari ezredes,⁵⁰ Szőke Endre vezérkari alezredes,⁵¹ alsókománai Álgya-Pap Zoltán altábornagy,⁵² nemes

³⁷ A két világháború közötti katonai attaséi beosztást betöltött személyekre vonatkozóan lásd: SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetétele 1919–1945. In: Katonák, csendőrök, ellenállók. Kaposvár Megyei Jogú Város Közgyűlése, Kaposvár, 2007. pp. 39–60., valamint SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetétele és állomáshelyei 1919–1945. In: SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Második, javított és kiegészített kiadás. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2015. pp. 82–252.

³⁸ SZAKÁLY: A 2. vkf. pp. 152–154. Életére és működésére vonatkozóan lásd: HENNYEY Gusztáv: Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései. Európa Könyvkiadó – História, Budapest, 1992.

³⁹ Uo. pp. 241–242.

⁴⁰ Uo. pp. 168–169.

⁴¹ Uo. pp. 112–113. Lásd még: SZAKÁLY Sándor: Egy katonai attasé felmentése és nyugállományba helyezése 1941-ben. In: HERMANN Róbert – ZAKAR Péter (szerk.): A források bűvöletében. Ünnepi tanulmányok Katona Tamás 75. születésnapjára. Belvedere Meridionale, Szeged, 2007. pp. 459–468.

⁴² SZAKÁLY: A 2. vkf. pp. 221–222.

⁴³ Uo. pp. 80–81. A 2. vkf. osztályon és annak vezetőjeként eltöltött időszakról nem szól emlékezésében, amely Őszi harcok, 1944 címmel jelent meg. RESZNEKI ZÁKÓ András: Őszi harcok, 1944. Kráter Könyvkiadó, Pomáz, 1991.

⁴⁴ SZAKÁLY. A 2. vkf. pp. 219–220.

⁴⁵ Uo. pp. 198–199.

⁴⁶ Uo. pp. 170–171.

⁴⁷ Uo. pp. 212–213.

⁴⁸ Uo. pp. 126–127.

⁴⁹ Uo. pp. 75–76. Életútjának, működésének bemutatása jelentős terjedelmű emlékirata – KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978. – révén vált közzismertté.

⁵⁰ SZAKÁLY: A 2. vkf. pp. 150–151. Életére, működésére vonatkozóan lásd még: MAKRA Zoltán: Honvédelmi miniszterek szolgálatában 1940–1944. Nemzetőr, München, 1986. című kötetét.

⁵¹ SZAKÁLY: A 2. vkf. 225–226.

⁵² Uo. pp. 116–118.

Lányi Géza ezredes,⁵³ gróf Stomm Marcel altábornagy,⁵⁴ vitéz hodosi Karátsony László vezérőrnagy⁵⁵ stb., akik az 1950-es évek közepén hazakerültek Magyarországra. Közülük Karátsony Lászlót 1951-ben kivégezték, Stomm Marcellt 1951-ben ítélték halálra, majd az ítéletet szabadságvesztés büntetésre változtatták, és végül kegyelemmel szabadult. Álgya-Pap Zoltán 1956-ban távozott el Magyarországról – míg mások Magyarországon maradtak.

Voltak olyanok is – vitéz Bakay Szilárd altábornagy⁵⁶ és Bartha Endre vezérkari ezredes⁵⁷ –, akiket a szovjet katonai bíróságok elítéltek és kivégeztek, illetve olyan volt katonai attasé is – dr. nemes Deseő László vezérőrnagy⁵⁸ –, aki a szovjet hadifogságban hunyt el, és valószínűsíthetően ott hunyt el vitéz Ujszászy István vezérőrnagy⁵⁹ is.

A Magyarországon maradtak ismereteire mind a Honvédelmi Minisztérium egykori Katona Politikai Osztálya, mind az ÁVO/ÁVH illetékes részlegei igényt tartottak, de ugyanez volt elmondható a Magyar Néphadsereg katonai hírszerzésért felelős szervezeteiről – MNVK 2. Csoportfőnökség és elődszervezetei – is.

Voltak olyanok, akik különböző okok folytán működtek együtt a magyar belügyi és honvédségi felderítő- és elhárító szervezetekkel, míg mások „célszemélyekké” váltak.

Természetesen a Magyarországon maradt, illetve a magyar hatóságoknak kiadott személyek közül számosan kerültek nép-, illetve katonai bíróságok elé. Úgy vitéz Sztójay Döme szolgálton kívüli vezérezredes, mint vitéz Ruskay Jenő címzetes vezérezredes a Budapesti Népbíróságon zajlott tárgyalásán halálos ítéletet kapott, amelyet a Népbíróságok Országos Tanácsa megerősített, és őket kivégezték. Vitéz Béldy Alajos vezérezredest⁶⁰ a Budapesti Népbíróság halálra ítélte. Az ítéletet a Népbíróságok Országos Tanácsa megerősítette, de a Nemzeti Főtanács kegyelmet gyakorolva azt életfogytiglani kényszermunkára változtatta. Primor dálnoki Veress Lajos vezérezredest⁶¹ 1947-ben előbb halálra ítélte a Budapesti Népbíróság, majd a Népbíróságok Országos Tanácsa az ítéletet 15 évi fegyházbüntetésre változtatta. Vitéz Kuthy László vezérkari ezredest⁶² – aki 1945 után néhány évig szolgált az új honvédségben és ott elérte a vezérezredesi rendfokozatot –, előbb halálra, később életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Szabadulását követően nem sokkal öngyilkos lett.

A volt katonai attasék közül ugyanakkor 1944-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány vezetője – miniszterelnök – lett vitéz lófő dálnoki Miklós Béla vezérezredes,⁶³ és ennek a kormánynak lett tagja mint közellátásügyi miniszter vitéz Faragho Gábor vezérezredes,⁶⁴ akit 1951-ben kitelepítettek Újfehértóra, de engedéllyel a kitelepítést saját tanyáján tölthette.

Voltak olyanok, akiket internáltak, illetve Recskre kerültek – például Kéri Kálmán vezérkari ezredes,⁶⁵ Lipcsey-Magyar Sándor vezérkari őrnagy⁶⁶ –, míg mások szabadságvesztés büntetést kaptak – mint például vitéz dr. Andorka Rudolf vezérőrnagy,⁶⁷ vitéz boryniai Keresztes-Karleusa Lajos vezérkari alezredes⁶⁸ –, és szinte nem tudni olyan, az egykori 2. vkf. osztály állományában szolgáló személyekről, akiket valamilyen retorzió ne ért volna 1945 után.

⁵³ Uo. pp. 179–180. A hivatkozott munkában még nem szerepel a halálozási adata, amely: Budapest X., 1959. január 10.

⁵⁴ SZAKÁLY: A 2. vkf. pp. 216–218.

⁵⁵ Uo. pp. 162–163.

⁵⁶ Uo. pp. 123–125.

⁵⁷ Uo. pp. 128–129.

⁵⁸ Uo. pp. 137–138.

⁵⁹ Uo. pp. 70–72.

⁶⁰ SZAKÁLY: A 2. vkf. pp. 130–132.

⁶¹ Uo. pp. 243–245.

⁶² Uo. pp. 77–79.

⁶³ Uo. pp. 191–193.

⁶⁴ Uo. pp. 141–143.

⁶⁵ Uo. pp. 166–167.

⁶⁶ Uo. pp. 185–186.

⁶⁷ Uo. pp. 68–69. Főleg a 2. vkf. osztály vezetőjeként végzett tevékenységéről kaphat képet az olvasó töredékesen fennmaradt naplójából, amely „A madridi követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója” címmel jelent meg. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

⁶⁸ Uo. pp. 164–165.

A kitelepítés jutott osztályrészül vitéz beodrai Baitz Oszkár vezérőrnagynak,⁶⁹ Czibur Andor altábornagynak,⁷⁰ vitéz lófő csíkszentsimoni Lakatos Géza vezérezredesnek,⁷¹ vitéz kiskarándi és váradi Nánássy-Mégay Ernő altábornagynak,⁷² nagyrákói és kelemenfalvi Rakovszky György altábornagynak⁷³ – ő 1946–1947-ben még a Párizsban tárgyaló magyar béke delegáció katonai szakértője volt –, valamint Utassy Loránd ezredesnek,⁷⁴ aki az új honvédségben is szolgált és vezérőrnagyi kinevezést nyert. Igaz a retorzióra vonatkozó állítás azok esetében is, akik 1945 után hosszabb-rövidebb ideig a Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztálya vagy az ÁVÓ/ÁVH szolgálatában álltak. Utóbbiak mint a jelzett szervezetek tényleges állományában szolgálók voltak egykori bajtársaik előtt ismertek – például Szentpéteri György egykori vezérkari százados,⁷⁵ Gát Zoltán alezredes,⁷⁶ dr. Garzuly József alezredes⁷⁷ stb. –, míg mások kényszer hatása alatt nem egy esetben együttműködtek a jelzett szervekkel, és ügynöki munkát is végeztek. Ami szinte valamennyiük esetében jellemző volt: a magyar belügyi hatóságok gyakorlatilag halálukig nyilvántartották, illetve megfigyelték őket.

Végezetül egy talányosnak tűnő dolog: Taróczy Nándor nyugállományú altábornagy⁷⁸ 1945. április 9-én a Magyar Kommunista Párt tagja lett, és 1946 augusztusától a párt zugliget szervezetének volt a vezetője és marad az a Magyar Dolgozók Pártja megalakulás után is, hogy 1950-ben már éjjeliőrként keresse a kenyerét Újpesten.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1867. évi XII. törvénycikk – a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.
- 1868. évi XL. törvény – a véderőről.
- 1868. évi XLI. törvénycikk – a magyar királyi honvédség felállításáról.
- 1868. évi XLII. törvénycikk – a népfelkelésről.
- A madridi követségtől Mauthausenig. Andorka Rudolf naplója. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- ÁROKAY Lajos: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920–1923. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983. 3. szám.

⁶⁹ Uo. pp. 119–120.

⁷⁰ Uo. pp. 133–134.

⁷¹ Uo. pp. 174–176. Emlékiratában – LAKATOS Géza: Ahogyan én láttam. Európa Könyvkiadó – História, Budapest, 1992. – a katonai attaséi tevékenységéről is szól.

⁷² Uo. pp. 189–190.

⁷³ SZAKÁLY: A 2. vkf. pp. 200–201.

⁷⁴ Uo. pp. 238–240.

⁷⁵ Szentpéteri György (Hatvan, 1901.12.31. – Budapest, 1978.01.23.) hivatásos katonatiszt, vezérkari százados. 1939.11.01. és 1941.11.01. között a 2. vkf. osztály defenzív alosztályának vezetője. Az úgynevezett zsidótörvények miatt – felesége zsidó származású volt – kivált a tényleges szolgálatból. 1945 után ismét szolgált és ezredesi rendfokozatot kapott.

⁷⁶ Gát (Galocsik) Zoltán (Kisszeben, 1900.09.23. – Budapest, 1986.06.20.) hivatásos katonatiszt, alezredes. A 2. vkf. osztályon szolgált. 1945-ben átvált a szovjet csapatokhoz, és a HM Katona Politikai Osztályán szolgált 1945 után ezredesi rendfokozatban. 1945–1948 között a hírszerző alosztály, 1948–1949.02. között a hírszerző osztály vezetője, 1949.02. – 1949.12.28. között a HM Katonapolitikai Főcsoportfőnök helyettese. Letartóztatták, majd elítélték. Szabadulása után mint „ügynököt” foglalkoztatta a belső elhárítás.

⁷⁷ Garzuly József, dr. (Tata, 1899.02.10. – Oberalm /Ausztria/, 1984.12.25.), hivatásos katonatiszt, alezredes. 1929.06.15. és 1935.08.01. között a HM VI-2. osztályon (2. vkf. osztály) a defenzív alosztályon szolgált. Azt követően 1939.08.15-éig a II. csendőr lovasosztálynál, illetve a II. önálló huszárszázadnál szolgált. 1939.08.15-től ismét a 2. vkf. osztály defenzív alosztályán beosztott, majd az Államvédelmi Központ felállítását követően 1943.11.01-jéig ott összekötőtiszt. 1943.11.01-jétől a budapesti m. királyi I. honvéd hadtestparancsnokság kémelhárító kirendeltségén szolgált. 1945 után a HM Katona Politikai Osztályán teljesített szolgálatot.

⁷⁸ Uo. pp. 232–234. Taróczy Nándor tevékenységére vonatkozóan lásd: KUN Miklós: Hogyan került egy magyar katonai hírszerző 1925-ben a Szovjetunióba? Polgári Szemle, 2014. október (10. évf. 3–6. szám), valamint VARGA E. László: Taróczy Nándor magyar királyi altábornagy visszaemlékezése. AETAS, 2012. 3. szám.

- ÁROKAY Lajos: A rejtett magyar katonai attasé szolgálat tevékenysége 1923–1928 között. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983. 4. szám.
- ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1983. szám.
- BENDA Kálmán (főszerk.): Magyarország történeti kronológiája, III. kötet, 1848–1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- BÖLÖNY József – HUBAI László: Magyarország kormányai 1848–2004. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. Ötödik, bővített és javított kiadás.
- Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919–1938. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1968.
- GERGELY Jenő: Gömbös Gyula. Politikai pályakép. Vince Kiadó, Budapest, 2001.
- Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1936. 4. osztály. Általános 102.752.
- HENNYEY Gusztáv: Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései. Európa Könyvkiadó – História, Budapest, 1992.
- HETÉS Tibor: Stromfeld Aurél. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- KUN Miklós: Hogyan került egy magyar katonai hírszerző 1925-ben a Szovjetunióba? Polgári Szemle, 2014. október. 10. évf. 3–6. szám.
- LAKATOS Géza: Ahogyan én láttam. Európa Könyvkiadó – História, Budapest, 1992.
- MAKRA Zoltán: Honvédelmi miniszterek szolgálatában 1940–1944. Nemzetőr, München, 1986.
- MORITZ, Verena – LEIDINGER, Hannas – JAGSCHITZ, Gerhard: Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge. Residenz Verlag, Wien, 2007.
- PETHŐ Albert: Agenten für den Doppeladler. Österreich-Ungarns Geheimer Dienst im Weltkrieg. Leopold Stocker Verlag, Graz, 1998.
- POKORNY Hermann: Emlékeim. A láthatatlan hírszerző. PETIT REAL Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- RESZNEKI ZÁKÓ András: Őszi harcok, 1944. Kráter Könyvkiadó, Pomáz, 1991.
- RONGE, Maximilian: Zwölf Jahre Kundschaftsdienst-, Kriegs- und Industrie-Spionage. Amalthea Verlag, Zürich, 1933.
- SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Második, javított és kiegészített kiadás. Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2015.
- SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetétele 1919–1945. In: Katonák, csendőrök, ellenállók. Kaposvár Megyei Jogú Város Közgyűlése, Kaposvár, 2007.
- SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai attaséi szolgálat személyi összetétele és állomáshelyei 1919–1945. In: SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Második, javított és kiegészített kiadás. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2015.
- SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. augusztus 12. – 1945. május 9. In: SZAKÁLY Sándor: Honvédség és tisztikar 1919–1947. Válogatott írások 1984–2002. Ister Kiadó, Budapest, 2002.

- SZAKÁLY Sándor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. In: SZAKÁLY Sándor: Hadsereg, politika, társadalom. Lánchíd Kiadó, Budapest, 1991.
- SZAKÁLY Sándor: Az ellenforradalmi Magyarország (1919–1944) hadseregének felső vezetése. Adattár II. rész L–Z. Hadtörténelmi Közlemények, 1984. 3. szám.
- SZAKÁLY Sándor: Egy katonai attasé felmentése és nyugállományba helyezése 1941-ben. In: HERMANN Róbert – ZAKAR Péter (szerk.): A források bővületében. Ünnepi tanulmányok Katona Tamás 75. születésnapjára. Belvedere Meridionale, Szeged, 2007.
- Szervi határozványok a m. királyi honvéd vezérkar főnöke számára. (A-81.) Honvédelmi minisztérium – Házinyomda, Budapest, 1937. pp. 2–3.
- Szolgálati Utasítás a m. királyi honvéd vezérkar főnökének helyettese, a vkf. csoportfőnökei, osztályai és egyéb szervei számára. K. n., Budapest, 1942. pp. 8–10.
- VARGA E. László: Taróczy Nándor magyar királyi altábornagy visszaemlékezése. AETAS, 2012. 3. szám.
- VONYÓ József: Gömbös Gyula és a hatalom. Kronosz Kiadó. Pécs, 2018.
- VONYÓ József: Gömbös Gyula. Napvilág Kiadó, Budapest, 2014.

Rövidítések jegyzéke:

- csf. – csoportfőnök
- eln. – elnöki
- h. – helyettes
- hdm. – hadműveleti
- hds. – hadsereg
- HM – Honvédelmi Minisztérium, honvédelmi miniszter
- k. k. – kaiserlich königlich (német) – császári királyi
- oszt. – osztály
- ráf. – rádiófelderítő
- vkf. – a Honvéd Vezérkar főnöke

DR. SZABÓ JÓZSEF JÁNOS

A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS 1945–1956¹

BEVEZETŐ

A második világháború befejező időszakában hazánk nyugati területén még folytak a harcok, amikor a Debrecenben működő Ideiglenes Nemzeti Kormány döntése alapján – az ország demokratikus átalakulásának részeként – 1945 első hónapjaiban újjászervezték a Honvédelmi Minisztériumot, a Belügyminisztériumot, az államrendőrséget és azon belül az állambiztonsági szerveket is.²

A fegyverszüneti szerződés szerinti demokratikus hadsereg szervezésének beindításával párhuzamosan szükségessé vált és haladéktalanul meg is kezdődött a honvédség állambiztonsági védelmét ellátó katonai elhárítás megszervezése.

1945. február végén megalakult a HM 40. Osztály mint katonai nyomozószerv. Feladata a katonai bűncselekményeket elkövetett személyek felderítése, letartóztatása, a Magyar Királyi Honvédség tisztjeinek igazolása, a hadiüzemek állapotának felmérése, az elhurcolt hadfelszerelések utáni nyomozás, valamint a honvédelmi miniszter személyi biztosítása.

A katonai elhárítás megszervezésekor a volt VKF-2. kritika alá vett tapasztalatait is hasznosították, néhány szervezeti elemét átvették és számos, megbízhatónak ítélt munkatársának szolgálatait is igénybe vették.

A honvédelmi miniszter 1945. március 12-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) elnökéhez fordult: „Kérem szíves jóváhagyását, hogy a Honvédelmi Minisztérium keretében a katonapolitikai deffenzív és offenzív osztályt felállíthassam. ... Célja a honvédség keretein belül a fasiszta, reakciós tevékenység elleni küzdelem, az ellenséges hírszerzés aktív megakadályozása és a hírszerzés offenzív végrehajtása az ellenség által megszállt területeken.”

A második világháború utáni katonai hírszerzés történetét ettől a momentumtól számíthatjuk. Dolgozatomban szükségesnek láttam bemutatni a katonai hírszerzés társadalmi és szakmai környezetét is, mert tevékenységét ebben az időben a katonai elhárítással és a polgári hírszerzéssel gyakran közösen végezte.

A KATPOL: A KATONAI HÍRSZERZÉS ÉS AZ ELHÁRÍTÁS EGYSÉGES SZERVEZETBEN

1945. március 3-án megalakították a HM Katonapolitikai Osztályt (KATPOL) (Budapest, Nádor utca), amelynek keretében – többek között – az alábbi alosztályok kerültek felállításra:

¹ Készült Dr. SZABÓ József János alezredes: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956 című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 46–59.

² 1945-ben a Budapesti Rendőr-főkapitányság keretében jött létre a Politikai Rendészeti Osztály, Péter Gábor vezetésével. Ez volt az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) legkorábbi intézménye, az első egységes állambiztonsági szervezet. Célja a háborús bűnösök felkutatása, előállítása volt. Ezt a szervezetet az 1946 októberében kiadott 533.900/1946. sz. belügyminiszteri rendelet Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) néven a belügyminiszter közvetlen felügyelete alá helyezte. Az ÁVO-n 13 alosztály látta el a hírszerzéssel, elhárítással, a politikai pártok, egyházak, társadalmi egyesületek, a magyar emigráció figyelésével kapcsolatos feladatokat. Habár az ÁVO rendeletileg előírt feladatköre elsősorban a demokratikus államrend védelméről szóló 1946. évi VII. tc.-be ütköző, valamint a háborús és népellenes bűncselekmények felderítése, az államrendészeti vonatkozású bel- és külföldi adatok gyűjtése és nyilvántartása volt, a szerv működésének kezdete óta adatokat gyűjtött a koalíciós pártok vezető politikusaikról, lehallgatta a kommunisták politikai ellenfeleinek telefonját és így tovább.

- központi apparátus: benne elhárító alosztály, hírszerző alosztály, nyilvántartó alosztály (NYIL), benne a rádiócsoporth; X (rejtjelző) alosztály, igazoló csoport, őrcsoport, gazdasági és jóléti szolgálat, kádercsoport;
- területi szervek: a hadosztályok, a honvéd kerületparancsnokságok, a honvéd határőrség elhárító szolgálata, a szűrőtábor és internálótábor kirendeltségek.

A Katonapolitikai Osztály a Nyilvántartó alosztályba tartozó Rádiócsoporthal – kezdetben 20, később mintegy 50 fős minimális rádiófelderítő (ráf.) adatszerző, adatfeldolgozó erőforrással és képességgel, a háborúból visszamaradt, összegyűjtött kezdetleges ráf. technika birtokában – folytatta azt a hadászati információkat szolgáltató rádiófelderítő tevékenységet, amelyet szakmai elődszervezete a háború alatt már végzett. Kezdetben az adatszerzést a beosztottak lakásán végezték. 1945 májusától a Nádor utcában öt munkahelyet üzemeltettek, kétműszakos váltásban. Ez a szerény ráf. tevékenység jelentette egyébként a háború után újjászervezett magyar rádiófelderítés kezdetét is.

A szovjet csapatok által elfoglalt területeken már az ország teljes felszabadítása előtt megkezdte működését Debrecenben a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya.³ Az osztály feladata volt a fasiszta ideológiával szimpatizálók, a nyilas párttagok felderítése a Honvédség keretein belül, a reakciónak minősített tevékenység elleni küzdelem, az ellenséges hírszerzés megakadályozása, illetve új hírek szerzése. A Katonapolitikai Osztály a tevékenységét a szovjet szervekkel szoros együttműködésben, a Magyar Kommunista Párt Központi Bizottsága közvetlen irányítása alatt végezte, és aktívan részt vállalt a háborús bűnösök felkutatásában, a felelősök népbíróság elé történt állításában, a honvédség tábornokai, a tisztek és tiszthelyettesek igazoló eljárásaihoz szükséges adatok felderítésében.

A katonai hírszerzés és az elhárítás egységes szervezetben működött. A katonai elhárítás állománya 1945 októberében 245 fő, 1946 áprilisában 315 fő volt. Feladatai voltak a háborút követő években:

- megakadályozni a demokratikus hadseregbe az ellenséges elemek, háborús bűnösök bekerülését;
- harc az ellenséges hírszerző szervekkel szemben;
- a háborús és népellenes bűnösök felderítése, tevékenységük bizonyítása;
- a hadifogságból hazatértek ellenőrzése.

A POLGÁRI HÍRSZERZÉS

A polgári életben 1945–1947 között az állambiztonsági ügyekkel a kommunista belügyminiszter által felügyelt Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) foglalkozott. Kádár János belügyminiszterre történt kinevezését követően, 1948. szeptember 10-ei hatállyal az ÁVO a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága néven kiszélesített hatáskörrel a BM közvetlen alárendeltségébe került. Az ÁVH hatáskörébe kerültek egyidejűleg az Államrendőrség határrendészeti, folyamrendészeti és légi közlekedési rendészeti hatóságai, a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH), az útlevelek kiállításának joga is.

1948-ban a polgári hírszerzés betagozódott az akkor létrehozott BM Államvédelmi Hatóság „B” ügyosztályába, s (gyaníthatóan) az addig sem túlságosan jelentős szervezeti egység még inkább háttérbe szorult. Ezzel párhuzamosan, sőt, valószínűleg sokkal professzionálisabb szinten folyt a határon túli hírszerzés a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályán egy régi szakember, Gát Zoltán ezredes vezetésével.⁴

³ A HM Katonapolitikai Osztály vezetője Pálffy (Oesterreicher) György (1909–1949) lett. Ezzel a személyi döntéssel az elhárítás a Magyar Kommunista Párt közvetlen ellenőrzése alá került. Pálffyt 1949. július 5-én az Államvédelmi Hatóság letartóztatta, akkor altábornagy, miniszterhelyettes volt. Konceptióis perét a Rajk-ügytől elkülönítették. 1949. október 24-én kivégezték. 1963 szeptemberében teljes körűen rehabilitálták.

⁴ Gát Zoltán ezredest a Rajk-per kapcsán letartóztatták, azt követően a teljes hírszerzés az ÁVH I. (hálózati) főosztályához került, olyan jelentőségű területekkel együtt, mint a belső reakció elhárítása, a kém- és szabotázselhárítás.

ÉVENTE VÉGREHAJTOTT ÁTSZERVEZÉSEK

1945 eleje és 1949 vége között tehát külön szervezetben működött a katonai biztonsági szolgálat Magyarországon. A HM Katonapolitikai Osztályát 1947 januárjában Csoportfőnökséggé szervezték át négy osztállyal, amelyekből 1948 márciusára már hét osztály lett:

- Törzsosztály;
- Elhárító Osztály;
- Katonai Osztály;
- Rádiófelderítő Osztály;
- Hírszerző Osztály;
- Nyilvántartó Osztály;
- Káderosztály.

A katonai elhárítás és hírszerzés a szinte évente végrehajtott átszervezések során 1949 elején főcsoportfőnökséggé terebélyesedett, feladatköre szélesedett, létszáma 609 főre növekedett. Korábban, a Katonapolitikai Csoportfőnökség keretében, 1947. február 14-én megalakult a Honvédség, majd a Magyar Néphadsereg első rádiófelderítő szerve, a Rádiófelderítő Osztály is. Feladata az imperialista államok Magyar Köztársaság, majd 1949. augusztus 20-tól Magyar Népköztársaság ellen irányuló belső propaganda- és külpolitikai tevékenységével kapcsolatos adatok megszerzése és jelentése volt. 1947-ben az osztály alárendeltségében megalakult a Honvédség, majd a Néphadsereg első rádiófelderítő alakulata, az 1. Honvéd Rádiófelderítő Század. A század a rádiófelderítő szakkiképzés megindításával megkezdte az új, fiatal, politikailag megbízható személyi állomány létrehozását. 1948 októberében a század zászlóaljja alakult.

1949. február 1-jén megalakult a Honvédelmi Minisztériumban a Katonai Elhárító Csoportfőnökség. Ettől kezdve a katonai hírszerzés a III. Rádiófelderítő Csoportfőnökség és a IV. (Hírszerző) Csoportfőnökség keretein belül terebélyesedett ki. Célja és lényege az egyes nyugati fegyveres erők állományának, fegyverzetének és csoportosításának, szándékainak felderítése, és erre alapozva az ország és a katonai vezetés tájékoztatása.

A III. (Rádiófelderítő) Csoportfőnökség 1949. február 1-jével a Rádiófelderítő Osztályból alakult meg, alosztályaiból pedig osztályok lettek. Az Anyagi-műszaki Osztály mellett létrejött a Technikai-fejlesztési Osztály. A Lehallgató és Rádiós csoport állományából kivált a rádiófelderítő rész. 1949. október 1-én megalakult a 102. Honvéd Rádiófelderítő Zászlóalj. Kezdetét vette csapatszinten a hadászati-hadművelti rádiófelderítés. Lehallgatást három század folytatott négy objektumban, mintegy 60 munkahelyen.

1950. február 1-jével a Főcsoportfőnökség Elhárító Csoportfőnöksége kivált a szervezetből, s beolvadt a BM Államvédelmi Hatóságába. A felderítőszolgálat új neve HM IV. Főcsoportfőnökség lett. Az átszervezéssel a szolgálat profilja letisztult, fő feladata a katonai hadászati-hadművelti hírszerzés lett.

A Főcsoportfőnökség keretében megalakult a 2. Önálló (tájékoztató) Osztály. Feladata a NATO-tagországok, ezen belül az USA, a brit, az olasz és a francia haderő, valamint a nyugat-németországi és ausztriai megszálló erők állományának, létszámának, csoportosításának, szervezésének, valamint harcászati, hadművelti és hadászati elveinek nyilvántartása és jelentése volt.

A felderítő feladatok sikeres végrehajtása érdekében az alkalmas személyek kiválasztásában és felkészítésében eleinte szovjet tanácsadók is részt vettek. Megkezdődött a katonai hírszerzés minden ágában jártas, megfelelő katonai, szak- és idegen nyelvismerettel rendelkező állomány gyakorlati munkára való felkészítése, az operatív, a tájékoztató és rádiófelderítő munka szakmai továbbfejlesztése. A hírszerzési feladatok intenzív végzésének kezdeti időszakában – 1950 és 1953 között – egymást követően négy hírszerző szaktanfolyam működött, konspirációs körülmények között.

Az intenzív szakkiképzés után megkezdődött a katonai attaséhivatalok és a külföldi rezidentúrák felállítása. Ezen időszakot megelőzően csak a moszkvai magyar nagykövetségen működött katonai attasé, 1951-ben Párizsban és Washingtonban, 1952-ben pedig Londonban létesült katonai attaséhivatal.

AZ MNVK 2. CSOPORTFŐNÖKSÉG

A hatalom kizárólagos birtokában működő Magyar Dolgozók Pártja (MDP) vezető szerveinek döntése alapján 1949 decemberében sor került az állambiztonsági szervek összevonására, az egységes és gyakorlatilag korlátlan hatáskörrel felruházott Államvédelmi Hatóság (ÁVH) megszervezésére.⁵

A honvédség állambiztonsági védelmét addig ellátó HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség megszűnt, és jogutód szervezetnek tekinthető ÁVH II. (Katonai Elhárító) Főosztály néven folytatta tevékenységét. A katonai hírszerzés kivált a katonai elhárító szolgálatból és a honvéd vezérkari főnök közvetlen irányítása alá került. Ezzel megszűnt a katonai elhárítás és hírszerzés szervezeti és funkcionális önállósága.

*1953. december 1-jén a katonai felderítőszolgálatot átszervezték. A honvédelmi miniszter alárendeltségéből újjászervezve, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökének közvetlen alárendeltségébe került, 2. Csoportfőnökség néven. A Szervi Határozvány szerint az MNVK 2. Csoportfőnökség feladata:*⁶

- „a) A béke és háborús hírszerzést és nyilvántartást megszervezi, előkészíti és végrehajtja.
- b) Vezeti a hírszerző személyzet, továbbá a honvédség általános hírszerző kiképzését.
- c) Mint felállító béke alakulat előkészíti a hadra kelt sereg hírszerző személyzetének mozgósítását.
- d) Irányítja a saját katonai attachék hírszerzési ügyeit.
- e) Szakvonalon a csapat és határőrség hírszerző személyzetének előljáró szerve.”

Az MNVK 2. Csoportfőnökség szervezeti felépítése 1956 végéig nem változott:

- Operatív Szolgálat Részleg (hírszerző);
- Tájékoztató Szolgálat Részleg (elemző és értékelő);
- Rádiófelderítő Szolgálat Részleg;
- Kiképzési és Ellátó Szolgálat Részleg.

A felderítés fő irányait képezte akkor Jugoszlávia (1955-ig), valamint az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi és légi erői. Fontos célországai Ausztria, Németország (NSZK), Olaszország, Franciaország, Görögország és Törökország voltak.

Az MNVK 2. Csoportfőnökség keretében létrehozott Tájékoztató Részleg feladatai a megelőző időszakhoz képest fokozatosan bővültek. A NATO-tagállamok mellett a célországok közé került a megalakuló NSZK, a semleges Ausztria, illetve a fegyveres erőikkel kapcsolatos tevékenység. Új feladatot jelentett a hadszíntér-előkészítéssel, valamint a haditechnikával kapcsolatos tájékoztatás.

⁵ A Belügyminisztériumtól is szervezetileg függetlenített, közvetlenül a Minisztertanácsnak alárendelt Államvédelmi Hatóságot az 1949. december 28-án megjelent 4.353/1949. MT. sz. rendelet hozta létre. Az új szervezetbe olvadt bele az 1945-től előbb HM Katonapolitikai Osztály, majd HM Katonapolitikai Főcsoportfőnökség néven működő, szervezetileg önálló katonai elhárítás és a Honvéd Határőrség. A totális ellenőrzést biztosítani kívánó szervezet szigorúan hierarchikus rendben szervezett, alárendelt egységei és kiterjedt ügynökhálózata az ország egész területét lefedte.

⁶ *Szervi Határozvány (1949-ből) a 2. Csoportfőnökség számára.* Az MK Katonai Felderítő Hivatal múzeuma.

A nemzetközi helyzet alakulása szükségessé tette a Tájékoztató Szolgálat feladatának további bővítését. Az eddigi feladatok térben is növekedtek, különösen az 1956. évi közel-keleti válság alakulása, és az ott folyó események értékelése és jelentése megkövetelte a katonapolitikai tájékoztatás folyamatosságát, operativitásának növelését, valamint a naprakészség iránti igény kielégítését.

A tájékoztatás az addigiak mellett a katonapolitikával, a célországok kiegészítési, mozgósítási, harcászati, kiképzési rendszerére és nagyobb hadgyakorlataira vonatkozó munkával bővült.

1953. október 1-jén a három rádiófelderítő zászlóalj állományából a Budakeszi úti laktanyában létrejött a 102. Rádiófelderítő Ezred azzal a feladattal, hogy fedje fel a NATO, az USA, Olaszország, Ausztria, az NSZK és Franciaország fegyveres erejének vezetésére szolgáló rádióforgalmi rendszereket, szervezett figyellel és rádióirányméréssel olyan tartalmi technikai és iránymérési adatokat szerezzen, amelyek biztosítják a felderítési feladatok végrehajtását. A Technikai Osztály keretében megalakult a Rádiófelderítő Operatív Technikai Fejlesztési Alosztály. Ezzel szervezett formában és céltudatosan kezdetét vette a szaktechnikai eszközök hazai fejlesztése és gyártása.

1954-ben az operatív híradás gyors fejlődésnek indult. A rádiós alosztály osztállyá alakult, szervezettebbé és hatékonyabbá vált a rádió-összeköttetések létesítése. Az osztály nagy sikereket ért el a rádióamatőrök versenyein is.

1955-ben megtörténtek az első lépések a Varsói Szerződéshez tartozó tagállamok haderői rádiófelderítő szolgálatai közötti többoldalú együttműködés megteremtésére. A román és a magyar, majd a csehszlovák és a magyar rádiófelderítő szolgálatok között együttműködési megállapodások születtek.

A katonai rádiófelderítés előtérbe kerülésével szükségessé vált a rádió-iránymérés hatékonyságának növelése. Hazánk földrajzi helyzete nem tette lehetővé a rádiófelderítési feladatnak megfelelő rádió-iránymérő rendszer létrehozását, ezért Románia és Csehszlovákia területén is települtek magyar rádió-iránymérő állomások.

A POLGÁRI HÍRSZERZÉS AZ ÁVH VIII. (HATÁRON TÚLI HÍRSZERZŐ) FŐOSZTÁLYÁN

A polgári hírszerzés kezdettől fogva a szovjet állambiztonsági szervek közvetlen felügyelete alatt állt (mint ahogyan a teljes magyar állambiztonsági szervezet). 1950-ben az ÁVH határon túli hírszerző (VIII.) főosztályának megszervezésére vonatkozó kezdeményezés Moszkvából eredt. Ezt megelőzően az ÁVH határon túli hírszerző tevékenysége teljesen jelentéktelen volt. Az 1951-ben önállósult főosztály öt szervezeti egységből állt: angol–amerikai, nyugat-európai, jugoszláv és emigrációs hírszerző osztályokból, valamint a magyar külképviseletekkel foglalkozó elhárító osztályból.

A főosztály megszervezése, a munkatársak kiválasztása, a tevékenység beindítása kezdettől fogva a szovjet főtanácsadó – Filatov ezredes⁷ – közvetlen irányítása alatt folyt, elsődleges feladatát is a szovjet állambiztonság munkájához nyújtott segítségként határozták meg.

Az 1950-es évek elején – a kiélezett nemzetközi helyzethez igazodva – az ÁVH Katonai Elhárító Főosztálya fő feladatait a fegyveres erők és a rendőrség állományában működő kémek, diverzánsok, terroristák felderítése, tevékenységük megakadályozása mellett az ellenséges agitáció és propaganda, a hazaárulók és katonaszökevények elleni határozott fellépés képezte.

⁷ Farkas Vladimir visszaemlékezéseiben szerepel így. Többet nem sikerült kiderítenem róla. (Sz. J. J.)

1953-ban a Hírszerző Főosztály állományába 189 fő tartozott (amiben természetesen nincsenek benne az ügynökök). 1955 tavaszán az MDP Politikai Bizottsága elé került az államvédelmi munkáról szóló belügyminisztériumi jelentés. Dékán István államvédelemért felelős miniszterhelyettes szóbeli kiegészítése szerint: „Változatlanul fennáll az az alapvető hiányosság, hogy a vezető kapitalista országok legfontosabb állami, politikai, gazdasági szerveibe nem épültek be elég mélyen, és ezért a vezető imperialista országok politikáját, gazdaságát, hírszerző szerveit irányító szervekről, a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen irányuló ellenséges tervekről, a hírszerző szervek aknamunkájáról nem tudtak átfogó, megfelelő értékkel bíró értesüléseket adni.” Ha ez nem sikerült, akkor mivel foglalkozott a majd' kétszáz állományba vett (és a többi „fedett”) munkatárs? Nyilvánvalóan – Filatov utasításainak megfelelően – a magyar politikai, katonai emigrációval.

KÖZÖSEN AZ „IMPERIALISTÁK LÁNCOS KUTYÁJA” ELLEN⁸

Magyarországon a „béketábor” és Jugoszlávia szembenállásának időszakában az ÁVO, majd ÁVH, illetve a katonai hírszerzés, vagyis a HM IV. Főcsoportfőnökség és az abból kialakított HM VKF-2. döntő szerepet kaptak a jugoszláv politikai és katonai vezetés szándékainak felfedésére. Az ÁVO (ÁVH) a megkülönböztetett helyzeténél fogva fő tevékenységét azonban az MDP hatalmának megszilárdítása érdekében fejtette ki.

Az országvédelem és határvédelem kapcsolatrendszerében az 1950-es évek elején a magyar fegyveres erők és a biztonsági szolgálatok tevékenységüket szorosan összehangolták. A magyar állam háborúra történő felkészítése, továbbá a Magyar Néphadsereg háborús alkalmazásának előkészítése nem nélkülözhetette a hadászati, illetve a politikai hírszerzés, a katonai elhárítás és a határőrizet megerősítésének és hatékony működésének a biztosítását. Ugyanakkor – mint láttuk –, e biztonsági szervek helye és szerepe a magyar állam vezetési rendszerében meglehetősen változatos képet mutatott a tárgyalt korban.

A háborús hisztéria közepette a magyar politikai vezetés a honvédség, illetve a fegyveres erők sikeres alkalmazásának érdekében a biztonsági szolgálatokat – az operatív munka minden elemét és módszerét bevetve – aktivizálták a déli hadászati irányban.

A magyar hadászati felderítés katonai eleme – a HM VKF-2. –, illetve az ÁVH hírszerző és elhárító főosztályai és osztályai, hasonlóan a jugoszláv hírszerző és elhárító szervekhez, élénk érdeklődést tanúsítottak a szomszédos ország külkapcsolatainak és katonai felkészültségének alakulása, nem utolsósorban a politikai és a közigazgatási rendszer, a gazdaság teljesítőképessége, valamint a biztonsági szolgálatok tevékenységének rendje iránt.

A hírszerző szervek munkájának fontos katonai elemét képezte annak megállapítása, hogy milyen ütemben halad Jugoszlávia területén a hadszíntér-előkészítéssel összefüggő infrastruktúra fejlesztése, illetve a hadiipari beruházások milyen mértékben segítették elő a haderő saját bázisokról történő felszerelését. Ugyancsak fontos volt annak feltérképezése, hogy a Jugoszláv Néphadsereg erői milyen feladattal, milyen vezetési struktúrát működtetve, hol állomásoznak. Fontos volt annak a kérdésnek a megválaszolása is, hogy a jugoszláv határőrizet, valamint az állambiztonsági szervek⁹ működési rendszere hogyan épül fel. Választ kerestek a magyar titkosszolgálatok arra is, hogy a déli államhatár mentén egy esetleges jugoszláv támadás esetén hol, milyen erőkoncentrációval, milyen célok elérése érdekében következhet be az ellenség főcsapása, hol és milyen erővel kerülhet sor másik vagy kiegészítő csapás kiváltására.

⁸ Bővebben: JAKUS János: *A magyar hírszerző szervek tevékenysége a „béketábor” és Jugoszlávia szembenállásának időszakában.* Új Honvédségi Szemle, 2007/6. szám.

⁹ Uprava Državne Bezbednosti = UDB, vagyis az Állambiztonsági Igazgatóság; a Kontra Obaveštajna Služba = KOS, vagyis a Kémelhárító Szolgálat; a Korpus Narodne Odbrane Jugoslavije = KNOJ, vagyis a Nemzetvédelmi Hadtest.

A HM VKF-2.¹⁰ hírszerző tevékenysége a katonadiplomácia csatornáinak, illetve az annak keretében működtetett ügynöki hálózatok működtetésére, valamint rádiófelderítő állomások által szerzett információszerzés területeire terjedt ki. A Csoportfőnökség futószalagon gyártotta jelentéseit, és azokban „szolgáltatott” – a politikai vezetés elvárásainak megfelelően – néha eltúlzott adatokat Jugoszlávia Magyarország irányába megnyilvánuló agresszív katonai szándékairól és politikai konstellációiról.

1953 júliusában az ÁVH megszűnésével az állambiztonsági feladatokat ellátó szervek átkerültek a Belügyminisztériumba.¹¹ A katonai elhárítás a Belügyminisztérium III. főosztálya keretében folytatta a tevékenységét. Bár szervezetében jelentősebb változás nem következett be, a haderő létszámcsökkentésével párhuzamosan érzékelhető volt a főosztály létszámának folyamatos csökkentése. Míg 1953-ban még 1052 fős volt a létszám, addig 1956-ban már csak 534 fő dolgozott a főosztályon.

1956 őszén a forradalmi események „szétzilálták” a magyar polgári hírszerzést, a külföldre telepített rezidentúrák mindegyike „dekspirálódott” a Külügyminisztériumban, és a Belügyminisztérium nyilvántartásának egy része is „megsérült”. Az állambiztonsági szerveket a BM Rendőrség keretében, II. Politikai Nyomozó Főosztály néven szervezték újjá, és annak 3. Osztálya foglalkozott a hírszerzéssel.

1956-ban az Államvédelmi Hatóság megszüntetéséről nem rendelkezett nyilvános jogszabály. A forradalom egyik fő követelésének eleget téve, az események sodrában Nagy Imre miniszterelnök 1956. október 28-i rádióbeszédében jelentette be, hogy a kormány – a rend helyreállítása után – felosztatja az Államvédelmi Hatóságot.¹²

Az 1956. december 30-án életbe lépett 1956. évi 35. sz. tvr. a Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek megszűnése következtében az állam belső és külső biztonsága elleni bűncselekmények nyomozását a rendőrség hatáskörébe utalta, ahol 1962-ig a következő felállásban működtek a központi politikai nyomozó szervek:

II/ 1. Osztály	–	katonai elhárítás
II/ 2. Osztály	–	kémelhárítás
II/ 3. Osztály	–	hírszerzés
II/ 4. Osztály	–	közlekedési elhárítás
II/ 5. Osztály	–	belső reakció elhárítása
II/ 6. Osztály	–	szabotázselhárítás
II/ 7. Osztály	–	mezőgazdasági elhárítás
II/ 8. Osztály	–	vizsgálati feladatok
II/ 9. Osztály	–	környezettanulmány-készítés, figyelés
II/10. Osztály	–	operatív technika alkalmazása

¹⁰ A csoportfőnök Révész Géza altábornagy volt.

¹¹ Az 1953. júniusi moszkvai konzultáció idején a törvénysértések felszámolásának igényével indokolta Berija a Belügyminisztérium és az ÁVH egyesítésének szükségességét. Az egységes Belügyminisztérium létrehozása s az önkényeskedések felszámolása tehát éppúgy szovjet ösztönzésre és részben szovjet minta alapján történt, mint a törvénysértések korábbi gyakorlata.

¹² A Minisztertanács 1953. július 17-i ülésén hatálytalanította a 4.353/1949. sz. rendeletét, és 500/6/1953. sz. határozatával előírta az ÁVH mint önálló szerv megszüntetését és a BM-mel történő összevonását. A határozat nem került nyilvánosságra, a döntés titokban tartása így különféle félreértéseket okozott, még az államapparátuson belül is. A zavarhoz feltehetően az is hozzájárult, hogy bár az ÁVH szervezeti önállóságát formálisan valóban felszámolták, az államvédelmi rendfokozatok mindvégig használatban maradtak, s az államvédelmi osztályok különállása az egységes Belügyminisztériumon belül is szembevető volt. Ez magyarázhatta azt a tényt, hogy Nagy Imre 1956. október 28-án rádióbeszédében annak az Államvédelmi Hatóságnak a felosztatására tett ígéretet, amely három évvel korábban – de jure – éppen az ő miniszterelnöksége idején szűnt meg működni.

- II/11. Osztály – operatív nyilvántartás
 - II/12. Osztály – rejtjelközpont
 - II/13. Osztály – levéllenőrzés
 - II/16. Osztály – rádiófelderítés
- KEOKH és Útlevel Osztály.

A katonai elhárítás megmaradt állománya, a Belügyminisztérium III. főosztályának egy része átkerült a Honvédelmi Minisztériumba és Katonai Elhárító Törzs elnevezéssel folytatta munkáját. A forradalom leverése után az újjászervezett és viszonylag gyorsan konszolidált magyar fegyveres erők biztonsága érdekében a katonai elhárítás feladatai között szerepelt a magyar és a szovjet hadsereg ellen irányuló ellenséges törekvések feltárása, felszámolása, a néphadseregbe történő beszivárgásuk megakadályozása. A katonai elhárítás központi szerve a Honvédelmi Minisztérium II. osztálya lett, amely háromszáz fős létszámmal működött Selmeczi György ezredes vezetésével.

1957-ben a katonai elhárítás újból visszakerült a Belügyminisztériumba és a BM II. Főosztály I. osztályaként folytatta munkáját. Ezzel az intézkedéssel valósult meg újra a katonai elhárító és a polgári állambiztonsági szervek egységes, belügyminiszter általi irányítása. Kivételt jelentett ez alól a katonai hírszerzés, amely továbbra is a vezérkari főnök alárendeltségében működött.

1956-BAN

1956 őszenek eseménydús napjaiban a hírszerző munka átmenetileg megtorpant. Októberben, a forradalom idején az alapvető feladat az önvédelem, az emberi, az anyagi és a szakmai értékek megóvása volt, ezért azokat a napokat az állomány döntő többsége laktanyavédelmi készültségben töltötte el. A szakmai munka csökkentett létszámmal csak a legszükségesebb tennivalókra korlátozódott. A vezetés került a forradalmárokkal történő nyílt összecsapást, részükre lehetővé tette, hogy személyesen meggyőződjenek a pincékben lévő zárak ürességéről, amelyekben a Katonapolitikai Osztály időszakában politikai foglyokat őriztek.

A Rádiófelderítő Szolgálat személyi állománya sem vett részt aktívan a forradalomban. A szolgálat vezetése és a végrehajtó ezred személyi állománya laktanyai elhelyezésben, „belső készenléti összetartás állapotban” volt 1957 márciusáig. Időközben az ezred állományából egy-egy század a Józsefvárosi Nemzetközi és a Belvárosi Főposta karhatalmi őrzés-védelmét látta el.

AZ MNVK 2. CSOPORTFŐNÖKSÉG ÉS ALÁRENDELTEINEK TEVÉKENYSÉGE A FORRADALOM KRONOLÓGIÁJÁNAK TÜKRÉBEN (TÖBB FORRÁS ALAPJÁN)

Október 23. (kedd)

A kora délutáni órákban hírek érkeztek arról, hogy az egyetemi ifjúság felvonulást és tüntetést szervez.

20.30 – a vezérkari főnök a HM főügyelet útján riadóztatta a csoportfőnökséget.

23.00 – az állomány 90%-a laktanyavédelmi készültségben, két fő felderítésre a városba megy. Fegyverkészlet: három géppuska, négy golyószóró, 40 géppisztoly, 30 puska, lőszer, kézigránát.

Október 24. (szerda)

01.00 50–60 fős csoport fegyvert és lőszert követel, küldöttségük hosszasan tárgyal a parancsnoksággal, majd elvonulnak.

A reggeli órákban a vezérkari főnök parancsot ad a Móricz Zsigmond körtér felderítésére, végrehajtva.

Napközben csoportok vonulnak el a (Zalka Máté) laktanya előtt, többen fegyvert és lőszert követelnek, felszólítják az állományt, hogy tartsanak velük.

Október 25. (csütörtök)

A reggeli órákban folytatódik a védelem tökéletesítése, a környék felderítése.

12.00 a laktanya előtt több ezer főnyi tömeg. Követelések: a laktanya elfoglalása, fegyverek megszerzése, egyetemista- és diákfogyók kiszabadítása.

14.00 Sárközi alez. és Csörgei szds. a kapu előtt próbálja a tömeget lecsillapítani, eredménytelenül. Teherautó akarja a bejárati kaput bedönteni. Tűzoltó fecskendő és riasztó lövések után a helyzet tovább romlott.

Késő délután és este egymás után három küldöttség tárgyal a laktanyában. Meggyőződtek arról, hogy fogyók nincsenek, az állomány csupán önvédelemre és az értékek védelmére rendezkedett be.

Sötétedés után a tömeg szétoszlott.

Október 26. (péntek)

A laktanya előtt állandósult a tömeg, kiabálások, fenyegetések hangzanak, de különösebb esemény nem történt, csak az őrséget kellett biztonságosabb helyre áttelepíteni.

Október 27. (szombat)

Két gépkocsizó és három gyalogos járőr megy felderítésre.

Jelentkezett egy harckocsi, amely elszakadt az ezredétől. Néhány napig a laktanyában tartózkodott.

Az állomány élelmezése egyre nehezebb, a hadtápszerveknek sikerült 30 mázsa élelmet Csepelről beszerezni és a laktanyába szállítani.

A parancsnokság kapcsolatba lépett a Vásárhelyi Pál Diákotthonnal.

Október 28. (vasárnap)

A laktanyát nem fenyegette veszély, a járőrözés folytatódott.

Az állomány hat napja tartózkodik a laktanyában, a parancsnokság a rászorulóknak részére 200–400 Ft fizetéselőleg kifizetését engedélyezte, aki megtehetette, meglátogatta családját.

Október 29. (hétfő)

Járőrözés a Móricz Zsigmond körtéren és telefonbejelentésre Albertfalván.

A laktanya körül semmi különös esemény nem történt.

Megválasztották az Ideiglenes Forradalmi Katonai Tanácsot.

Egyetemisták küldöttsége érkezett azzal a szándékkal, hogy szeretnének bekapcsolódni a rend helyreállításába. Kérésükre a Petőfi laktanyába, a hadsereg-parancsnokságra lettek szállítva.

A Vásárhelyi Pál Diákotthon egyetemistái fegyvereket kértek, ezt a parancsnokság nem teljesítette.

Október 30. (kedd)

Folytatódott a járőrözés, egy csapat a szovjetektől átvette a Déli vasúti híd, egy másik a Petőfi híd védelmét.

17.00 körül négytagú fegyveres küldöttség érkezett, elmondásuk szerint a felkelő parancsnokságról. Nyilatkozatot kértek a parancsnoktól.

Maléter ezredes telefonon közölte: tudása van egy készülő támadásról a laktanya ellen, tanácsolja, hogy a személyi állomány kisebb csoportokban hagyja el az objektumot. Ezt Janza altábornagy honvédelmi miniszter megerősítette.

Szűcs ezredes és Lados alezredes a laktanya védelmére segítséget kértek a Vásárhelyi Diákotthontól. A hosszas tárgyalás nem vezetett eredményre.

Maléter ezredes megerősítette a támadás hírért.

Az állomány felszerelt, a pénzügy kifizette az illetményeket.

Demtsa ezredes 46 fő önkéntessel a laktanyában maradt, a többiek a Honvédelmi Minisztériumba és a Petőfi laktanyába mentek.

A maradók megalakították a Forradalmi Katonai Tanácsot.

Újra elkezdődtek a tárgyalások a diákothron képviselőivel. A bizalmatlanság nehezen oldódott, de megállapodás született. 12 fő érkezett a külső őrség megerősítésére.

Október 31. (szerda)

A laktanya védelme diákokkal lett megerősítve.

A déli órákban Demtsa ezredes részt vett a Forradalmi Katonai Bizottmány ülésén a HM-ben.

A Petőfi laktanyában lévő állomány semminemű tevékenységet nem fejtett ki, a délutáni órákban Szűcs ezredes elrendelte visszatérésüket a parancsnokságra.

November 1. (csütörtök)

A reggeli órákban az állomány visszaérkezett.

A déli órákban tiszti gyűlés a kialakult helyzetről, a Forradalmi Katonai Tanács kiegészítéséről.

Király Béla vörgy. (Budapest katonai parancsnoka) parancsot adott a helyőrség felderítési és elhárítási munkák megszervezésére.

A Forradalmi Katonai Tanács egy tagjának jelenlétében megkezdődött az okmányok (személyi) megsemmisítése.

Az esztergomi gépesített hadosztály egy harcokocsiezrede a laktanyába települt, helyszűke miatt néhány óra múlva távoztak.

Egy harcokocsiszázad jelentkezett bejövételre. A személyi állomány számára engedélyezve lett, a harcokocsik (10 darab) hatástalanítva a műszaki egyetem udvarán maradtak.

Az előző napi parancs szerint megkezdődött a felderítés. Felderítőcsoport indult Szegedre, Szolnokra, Debrecenbe és Nyíregyházára.

November 3. (szombat)

A négy felderítőcsoportból három célba ért és rendszeresen jelentést küldött.

November 4–6. (vasárnap–kedd)

Említésre méltó esemény nem történt, az állomány többsége a laktanyában tartózkodott.

November 7. (szerda)

A délelőtti órákban szovjet alakulat érkezett a laktanyába, parancsnokuk és a csoportfőnök közötti tárgyalás után a fegyvereket összegyűjtötték és elszállították.

A laktanya őrzését szovjet katonák vették át.

November 9. (péntek)

A fegyvereket visszahozták, az objektum őrzését ismét a személyi állomány vette át.

A csoportfőnökség élete lassan visszatért a rendes kerékvágásba.

1956 novemberétől, a forradalom után, az ellenállási gócok felszámolását követően – az országban végbement belső konszolidáció és a nemzetközi helyzet kedvező változásai ellenére – növekedtek a katonai felderítéssel szembeni követelmények. A szervezet ennek megfelelően átalakította az adatszerzést és a megszerzett információk rendszerezését, értékelését. Rendszeressé vált a nemzetközi politikai helyzet figyelemmel kísérése, a várható fejlemények előrelátásához szükséges információk megszerzése, értékelése és a meghatározott politikai és katonai vezetői kör tájékoztatása.

A forradalom és szabadságharc leverését követő időszakban a politikai, gazdasági és szociális konszolidáció egyik fontos momentuma volt, hogy a társadalmi stabilitás érdekében, valamint a hatalmi-politikai stílusváltás részeként sor került az állambiztonsági tevékenység egészének újragondolására, feladat- és szervezeti rendszerének az új körülményekhez történő igazítására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Államvédelmi Hatóság – Wikipédia
- História 2004/01. – Az ÁVH (B. M.)
- <http://www.kbh.gov.hu/index.php?id=hirszerzestortenete>
- <http://www.kfh.hu/hsztortenet.html>
- Dr. JAKUS János: A magyar hírszerző szervek tevékenysége a „békétábor” és Jugoszlávia szembenállásának időszakában. Új Honvédségi Szemle, 2007. évi 6. szám.
- KESZMANN Oszkár: A magyar katonai hírszerzés kialakulásának körülményei 1944 decemberétől 1953-ig. Szakmai Szemle, 2005/2. szám. pp. 163–171.
- KÖVESDI Márton alezredes:
A magyar rövidhullámú rádió-iránymérés története 1947–1990.
Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 171–180.
- PÁSZKA Tibor mk. dandártábornok:
Haza, Tudás, Becsület – A Jubileum Kötelez!
Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 7–12.
- PETŐ Iván: A párt ökle.
A Mozgó Világ Internetes változata, 27. évfolyam 2. szám.
- RAINER M. János: Magyar hírszerzés 1957–1967.
MúltKor Internetes történelmi portál, 2002. augusztus 13.
- Dr. VÁRHEGYI István ezredes:
A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben.
Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 53–82.

DR. OKVÁTH IMRE

ADALÉKOK A MAGYAR KATONAI FELDERÍTÉS TÖRTÉNETÉHEZ (1956–1989)¹

A magyar katonai hírszerzés, felderítés története a második világháborút követő időszakot tekintve – történettudományi szempontból – teljesen feltáratlanul tekinthető. Az 1945 tavaszán létrehozott, a katonai hírszerzés és elhárítás feladatait ellátó Katonapolitikai Osztály, majd Csoportfőnökség, azt követően Főcsoportfőnökség, az úgynevezett KATPOL Hírszerző alosztálya, osztálya, csoportfőnöksége tényleges tevékenységéről alig rendelkezünk információkkal. A katonai elhárításnak az Államvédelmi Hatósággal (ÁVH) történt 1950. januári integrációja után a katonai hírszerzés a Honvédelmi Minisztérium IV. Főcsoportfőnökségeként működött tovább. Feladatát, szervezetét és az ÁVH-val való együttműködését személyesen Farkas Mihály honvédelmi miniszter dolgozta ki az akkori szovjet tanácsadóval, és terjesztette jóváhagyásra a pártvezetést egyre jobban kisajátító „trojka”² elé.

Az elfogadott elvek alapján a Főcsoportfőnökség ügköre a katonai, katonapolitikai és katonagazdasági természetű híryanagokra terjedt csak ki, és minden általa megszerzett politikai és elhárító jellegű híryanagot haladéktalanul át kellett adnia a korábbi vetélytárs politikai hírszerzést folytató részlegének. A politikai és a katonai vezetés által meghatározott alapvető feladatok végrehajtására kialakított szervezet főbb pilléreit – kisebb-nagyobb módosulásokkal egészen a rendszerváltozásig – a stratégiai és hadművelési felderítést végző operatív és rádiófelderítő, az adatok rendszerezését, feldolgozását és a felső katonai, politikai vezetést információkkal ellátó tájékoztatási részlegek alkották.

Az alárendeltség tekintetében jelentősebb változás 1953 decemberében következett be, amikor a katonai felderítés alacsonyabb szervezeti felépítéssel, csoportfőnökségként a Vezérkar főnökének közvetlen irányítása és felügyelete alá került.³ A funkcionális feladatok továbbra sem változtak, amelyeket a Szervi Határozvány az alábbiak szerint határozott meg: a 2. Csoportfőnökség a Vezérkar szerve a hadászati-hadművelési felderítés vezetésére és végrehajtására, a katonai-diplomáciai szolgálat vezetésére,⁴ a rádiófelderítő erők felkészítésére és a szakképzés irányítására, a tiszti és tiszthelyettesi szakfelügyelet ellátására, ezen eszközök fejlesztésére és rendszerbe állítására, a politikai és a katonai vezetés, valamint a csapatok idegen hadseregekről szóló tájékoztatására.⁵

¹ Készült Dr. OKVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez (1956–1989) című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 60–93.

² Ez Rákosi Mátyást, az MDP főtitkárát, Gerő Ernő főtitkárhelyettesét és Farkas Mihály honvédelmi minisztert „foglalta magában”.

³ Révész Géza altábornagyot Fehér Gyula ezredes váltotta a felderítés élén.

Révész Géza (1902–1977): a háborút követően az MKP Karhatalmi osztályának vezetője, majd varsói nagykövet. 1948 októberétől a Katonapolitikai Főcsoportfőnökség vezetőjeként szervezte és vezette a katonai hírszerzést és elhárítást, altábornagyi rendfokozatban. 1953. augusztus – 1957. február között az MN Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökség irányítója, majd az Országos Tervhivatal elnökének katonai helyettese volt. 1957–1960 között vezérezredesként honvédelmi miniszter, azt követően 1960–1963 között moszkvai nagykövet volt.

Fehér Gyula (1915–?): 1950 októberétől Révész altábornagy első helyettese, majd 1953 júliusától utódja. Az MNVK 2. csoportfőnökség első vezetője, 1956. április 21-ig. 1956 decemberétől Budapesten a Beloiannisz Híradástechnikai Gyár katonai parancsnoka volt. 1960–1964 között bukaresti katonai és légügyi attasé, majd az azt követő közel egy évtizedet (1964–1972) Varsóban töltötte, ugyanolyan beosztásban.

⁴ A katonaiattasé-szolgálat megszervezésére és az első attaséhivatal felállítására 1948 őszén került sor *Németh Dezső* vezérkari ezredes moszkvai kinevezésével. Az 1949. évi Rajk–Pálffy perben elítélték és kivégezték. Őt Virág Ede ezredes követte Moszkvában. A hidegháború legkiélezettebb éveiben (1950–1953) magyar katonai attasék működtek Washingtonban (Szűcs Ferenc alezredes), Párizsban (Sárközi Sándor alezredes) és Londonban (Nagy Béla alezredes). 1955-ben új attaséhivatalokat nyitottak meg a „baráti szocialista országok” fővárosaiban, így Prágában, Varsóban (Kenéz István ezredes), Szófiában (Fábry József ezredes) és Belgrádban.

⁵ Németh István: *MNVK 2. Csoportfőnökség és elődszerveinek története, 1945–1977*. Budapest, 1977. Hadtörténelmi Levéltár (HL) Tanulmánygyűjtemény II/B-4.

Jelen tanulmány azt tűzte ki céljául, hogy a teljesség igénye nélkül adalékokkal szolgáljon a katonai felderítés 1956. évi forradalmat követő történetéhez, és különösen két korszakra vonatkozóan próbálja meg a rendelkezésre álló források alapján bemutatni a csoportfőnökség tevékenységének legfőbb jellemzőit. A honvédelmi miniszterek neve által fémjelzett korszakok, az úgynevezett Révész- (1957–1960) és Czinege⁶- (1960–1984) periódusok. E közel három évtizedes időszakban a Magyar Néphadsereg – a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői közzé tartozva, a harmadik világháború győztes megvívására készülve – alakította ki hadászati-hadművelési elképzeléseit, terveit, az annak megfelelő hadrendjét, fegyverzetét és haditechnikai felszereltségét. Mindezek jelentős mértékben kihatással voltak a magyar katonai felderítés feladataira, működésére és tevékenységére is. (...)

Az 1956. évi forradalom ideje alatt a Csoportfőnökség vezetősége⁷ és személyi állománya (256 hivatásos tiszt és tiszthelyettes)⁸ mindenekelőtt az objektumvédelemre koncentrált, és igyekeztek „észrevétlennek” mutatkozni a forradalom eseményeiben.

(...) A forradalom gyorsan változó eseményei, történései következtében a mind jobban elbizonytalanodó, megzavarodó katonai vezetés döntései, intézkedései, vagy éppen ezek hiánya természetesen kihatott a Csoportfőnökség vezetésére is. Október utolsó és november első napjaiban Szücs Ferenc ezredes több olyan esemény résztvevője és cselekmény „elkövetője” volt, amelyeket 1957-ben az ellene lefolytatott vizsgálat során „revizionista” magatartásának tulajdonítottak, és azokat egyes politikusok megbocsáthatatlan bűnként értékelték hosszú ideig. Október 31-én résztvevője volt a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány megalakítására a Honvédelmi Minisztériumban összehívott gyűlésnek, ahol Márton András ezredessel beszélgetve elmondta, hogy teljesen bizonytalan az eseményekkel kapcsolatban, de sejtése szerint a magyarországi események összefügghetnek a Szuezi-válság történéseivel.⁹ November 2-án Király Béla vezérőrnagy, a Nemzetőrség Főparancsnokának nevében Zólomy László ezredes parancsot adott a szovjet alakulatok mozgásáról szóló adatok összegyűjtésére és rendszerezésére, amit Szücs ezredes – a rádiófelderítés adatai alapján – rövidesen át is adott Zólomy egyik beosztottjának. Azokban a napokban – egyes szemtanúk szerint – a Csoportfőnökség Bartók Béla úti laktanyájának és a környező utcák falain a következő plakátok jelentek meg Szücs ezredes aláírásával: „Nem kell már félni többé a Zalka Máté laktanyától”.¹⁰

A szovjet megszállást követően, 1956. november 4-től – talán kompenzálni akarva a korábbi politikai elbizonytalanodásból eredő cselekedeteket – a Csoportfőnökség személyi állománya – engedelmessé az illegitim új, Kádár János vezette kormány felszólításának –, karhatalmi aleggységek létrehozásával járőrözést és laktanyai készséget látott el. Ennek során több alkalommal is fegyveres tűzharcba keveredtek, szovjet egységeket támogatva, az utóvédharcot folytató fegyveres fiatal felkelőkkel.¹¹ Ezek azonban nem felelték az új vezetés számos tagjában a parancsnok és néhány munkatársa forradalom alatti „megingását”. Mindez közrejátszott annak az 1956.

⁶ Czinege Lajos (1924–1998): 1944 őszétől vett részt a vasas szakszervezet, majd az MKP tevékenységében. 1947-ben a kommunista párt karcagi titkára, 1948-tól az MDP Szolnok Megyei Végrehajtó Bizottság osztályvezetője. 1952-ben a Néphadsereg tisztje lett, először a Politikai Főcsoportfőnökség Felügyelő osztályán, majd a Tüzérsapatok Politikai Osztály vezetője, alezredesi rangban. 1954–1956 között az MDP Központi Vezetőség Adminisztratív Osztály osztályvezető-helyettese, osztályvezetője. 1957 júliusától az MSZMP Szolnok Megyei Bizottság első titkára. 1960. májustól 1984. decemberig honvédelmi miniszter, 1984–1987 között miniszterelnök helyettes. 1989-ben lemondott hadseregtábornoki rendfokozatáról.

⁷ A csoportfőnökség élén 1956 áprilisától Szücs Ferenc ezredes állt. A szolgálatokat vezették: Operatív részleg Sárközi Sándor alezredes, Tájékoztató részleg dr. Oszetzky Tamás alezredes, Rádiófelderítő szolgálat Pászka Géza alezredes. Jelentősebb beosztásokat betöltő személyek voltak még: Demtsa Pál ezredes, az Operatív részleg 1. (illegális, ügynöki felderítést végző) osztály vezetője, Nagy Béla alezredes, a 3. (legális) osztály vezetője, Lados Andor alezredes, a parancsnok politikai helyettese.

⁸ Hadtörténelmi Levéltár (HL) 102/05/262. doboz p. 119.

⁹ Ezen a gyűlésen a Bizottmány tagjává választották osztályvezetőjét, Demtsa ezredest, akinek ezért – pedig Ludovika Akadémiát végzett tisztként került 1949 januárjában, őrnagyi rendfokozattal a Katonapolitikai Főcsoportfőnökség állományába – soha semmilyen „elszámolnivalója” nem akadt. ÁSZTL V-150. 388/5. A Magyar Néphadsereg 1956-ban. p. 10.

¹⁰ Antal Ferenc tanúkihallgatási jegyzőkönyve Szücs Ferenc ezredes ügyében, 1957. március 1. ÁSZTL V-150. 005/5. pp. 233–234.

¹¹ Németh István: i. m. p. 22.

december 21-ei parancsnak a kiadásában, amely az MNVK 2. Csoportfőnökséget kivonta a vezérkari főnök alárendeltségéből, és közvetlenül Münnich Ferenc altábornagy, az új kormány fegyveres erők miniszterének felügyelete alá helyezte. Új szervezetére és állománytáblájára, a Honvédelmi Minisztérium keretében, külön parancsban rendelkezett.¹² *A katonai felderítéssel szembeni bizalmatlanság további jeleként értelmezhető a fegyveres erők miniszterének 1957. január 22-ei (012. számú) parancsa is, amelyben a HM keretén belül további titkosszolgálati csoportfőnökségek felállítását rendelte el*, amelyek felölelték a politikai hírszerzés (3. Csoportfőnökség), a kém- és katonai elhárítás (4. Csoportfőnökség) valamint az operatív technika (5. Csoportfőnökség) tevékenységét.¹³ A csoportfőnökségek működését szabályozó irányelveket és szervezési táblázatokat a parancsokkal egyidejűleg adták ki.¹⁴

Az intézkedés – a fentiekén túlmenően – illeszkedett az egész államvédelmi-állambiztonsági tevékenység megváltoztatására irányuló politikai és belügyi vezetés által preferált elgondolásokba. A belügyminiszter első helyettese posztot betöltő Tömpe István által kidolgozott elképzelés szerint meg kellett oldani az államvédelmi munka megfelelő irányítását, ellenőrzését és koordinálását. E hármas feladat ellátására javasolta az Állambiztonsági Tanács létrehozását, amelynek tagjai Kádár János miniszterelnök, Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes, Uszta Gyula vezérőrnagy¹⁵ és a saját személye mint a Tanács titkára. A titkár a miniszterelnök-helyettes közvetlen alárendeltségébe tartozott volna, és feladata a tanács elé kerülő jelentések előkészítése, a HM állambiztonsági csoportfőnökségeinek és a BM Politikai Nyomozó Főosztályának¹⁶ irányítása és tevékenységük koordinálása volt a Tanács elvi és gyakorlati határozatai alapján.¹⁷

A „RÉVÉSZ-IDŐSZAK”

Révész Géza 1957. március 1-jén honvédelmi miniszterré történt kinevezése után a Csoportfőnökség vezetésével és személyi állományával szembeni negatív megítélések csökkenni kezdtek. Az új miniszter a csoportfőnök ellen meginduló felülvizsgálat során teljes garanciát vállalt Szűcs ezredes személyére, és azt Münnich Ferenc is támogatta. A felülvizsgálattal egyidejűleg felmerült Szűcs Ferencnek a Külügyminisztérium állományába történő átvétele és kinevezése kairói követté. Erről azonban éles vita bontakozott ki a Politikai Bizottság 1957. augusztus 13-ai ülésén a kinevezést elutasító Marosán György, Biszku Béla és a tervet pártoló Münnich Ferenc és Révész Géza között. A döntést Kádár János hozta meg, aki Szűcs ezredes beosztásában való meghagyását javasolta.¹⁸

Az 1957 tavaszán kibontakozó és egyre tömegesebbé váló politikai megtorlást a kádári pártvezetés a zömében volt ÁVH-sokból szerveződött Politikai Főosztály apparátusára bízta, ezért számukra a hadsereg problematikája és újjászervezése hosszú ideig nem volt központi politikai kérdés. Az ország védelmét a Szovjetuniótól és a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőktől (EFE) várták, s a honvédség alakulatait továbbra is csak belső karhatalmi feladatok ellátására

¹² HL Honvédelmi Minisztérium (HM) 1957. Titkárság. 88. doboz p. 7.

¹³ Uo. p. 9.

¹⁴ Ezek a kutatások során még nem kerültek elő.

¹⁵ *Uszta Gyula* (1914–1995): 1949-ben került a néphadsereg kötelékébe, egy zászlóalj-ezredparancsnoki tanfolyam elvégzése után, ezredesi rendfokozattal kinevezték egy harcokcsiezred, majd -hadosztály parancsnokának. 1950-ben már vezérőrnagyként vett részt egy magasabbparancsnoki tanfolyamon, azután az MN Páncélos Csapatának parancsnoka volt 1950-től 1954-ig. 1954–1956 között a moszkvai vezérkari akadémián tanult. 1956. decembertől 1962. augusztusig a honvédelmi miniszter első helyettese, majd 1962-től 1969-ig a Magyar Honvédelmi Sportszövetség országos elnöke, illetve főtitkára. 1969–1974 között a Partizánszövetség főtitkára, 1958-tól altábornagy, 1949–1980 között országgyűlési képviselő volt.

¹⁶ A koncepció szerint a Politikai Nyomozó Főosztály szervezetében működtek volna a belső reakció- és a szabotázselhárítás különböző osztályai.

¹⁷ Az ügyben a következő határozat született: „*A javaslatot jóváhagyom és megbízom Tömpe István elvtársat annak végrehajtásával.*” Kádár János, a Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány elnöke. HL HM 1958. Titkárság 26. d. pp. 23–25. A javaslat további sorsát illetően – jelenleg – nem rendelkezünk információkkal.

¹⁸ A felülvizsgáló bizottság döntése megrovás és a külügyi munkától való végleges eltávolítás volt, amelyet a Politikai Bizottság 1958. február 4-én hagyott jóvá. *Az MSZMP Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei*. Szerkesztette: BARÁTH Magdolna – FEITL István. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2006. pp. 326–327.

vélték alkalmazhatónak. A hadsereg funkciójának szűkítése, s ezzel a katonai költségvetés alacsony szinten tartásának legfőbb politikai motivációja a gazdasági élet regenerációjának előmozdítása volt, hiszen az az életszínvonal-politika, amely a Kádár-rendszer stabilizációjának legfőbb elemét képezte, e nélkül nem lehetett sikeres. A szovjet katonai vezetéssel történt többszöri megbeszélés és egyeztetés után a Magyar Néphadsereg csökkentett szervezetű hadrendje 1957. május 1-jén lépett érvénybe: a hadrend alapját három gépkocsizó lövés- és egy vadászrepülő-hadosztály mellett egy-egy harcokosi-, tüzér- és rádiófelderítő ezred alkotta.

A legfőbb törekvés arra irányult, hogy az alakulatok, egységek szervezete, diszlokációja, a szolgálatban meghagyott tiszt állomány a „legkedvezőbb alapot” biztosítsa egy esetleges jövőbeli fejlesztésnek. A megindított békekiképzés arra koncentrált, hogy a parancsnokok és a törzsek a gépkocsizó lövészezred, illetve -hadosztály harcászati tevékenységével kapcsolatos legfőbb szervezési és vezetési ismereteket elsajátítsák, figyelembe véve a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának lehetőségeit. Az átszervezések során sor került az addigi hadászati-hadművelési koncepciók felülvizsgálatára, amelynek során a MN véglegesen szakított a korábban fő ellenségnek tekintett Jugoszlávia elleni háborús tervekkel.

A Magyarországon tartózkodó, s az ország védelmét ellátó szovjet csapatok helyzetének rendezésére az 1957. május 28-i szerződéssel került sor. Az egyezmény a nyugati államok elleni vádaskodással, fenyegető háborús törekvéseivel igyekezett indokolni a szerződés létrejöttét, és az esetleges agresszió elleni közös védekezés miatt tartotta szükségesnek a szovjet haderő magyarországi állomásoztatását. Ehhez az adatokat és információkat számos esetben éppen a 2. Csoportfőnökség jelentései szolgáltatták.¹⁹

A hadseregfejlesztés hosszabb távú, 1965-ig terjedő perspektivikus tervezetét a Vezérkar 1957 decemberében dolgozta ki, amelyben legfőbb célként a határok védelmét és a Varsói Szerződésből fakadó kötelezettségek teljesítésére alkalmas magyar haderő felállítását határozták meg. Jelentősebb szervezeti és doktrinális változásokra Révész Géza honvédelmi minisztersége alatt már nem került sor, csupán a katonai létszám emelésével növelték a szárazföldi csapatok feltöltöttségét, és kisebb módosításokkal növelték a hadosztályok közvetlen erőit. Az 1957–1960 közötti időszak általános katonapolitikája természetesen meghatározta a katonai felderítés sajátos feladatait és módszereit is, amelyet 1957 tavaszától újból a Vezérkar főnöke irányított és felügyelt, közvetlenül. Ezt a beosztást Ugrai Ferenc vezérőrnagy²⁰ töltötte be (1957–1963), akinek – miniszteréhez hasonlóan – „KATPOL-os” múltja volt.²¹

A vezérkari főnök alá tartozó katonai hírszerzés feladata – a korábbi évek gyakorlatának megfelelően – az ellenségnek tekintett NATO-államok és Ausztria elleni stratégiai és hadművelési felderítés újjászervezése és működtetése lett. Ennek során tevékenysége kiterjedt a várható ellenség(ek) katonapolitikájának, hadászati, hadművelési elgondolásainak, haderejének (állomány, szervezés, elhelyezés, fegyverzet, felszerelés), haditechnikájának, hadszíntere berendezéseinek és előkészítésének, haditechnikai tudományos kutatásainak, a hadsereg erkölcsi-politikai állapotának és kiképzésének békében és háborúban való felderítésére. Emellett a Csoportfőnökség további fontos feladatát jelentette a megszerzett adatok, információk rendszerezése, nyilvántartása és fontosságuknak megfelelően – a honvédelmi miniszter vagy a Vezérkar főnökének utasítására – jelenteni a Párt és a Kormány meghatározott vezetőinek. A tájékoztatás – megfelelő mértékben – kiterjedt a társszervek és alárendelt szervek irányában is.

¹⁹ Összefoglaló jelentés a NATO szárazföldi erőinek Olaszországban és Nyugat-Németországban való elhelyezkedéséről, 1957. HL Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökség (MNVK) Titkárság 1957. 31/52. őrzési egység (öe.).

²⁰ 1959. június – 1961. július között Tóth Lajos vezérőrnagy megbízott vezérkari főökként helyettesítette, amíg Moszkvában, a Vezérkari Akadémián tanult.

²¹ *Ugrai Ferenc* (1922–2006): 1945 áprilisában őrmesterként került a HM őrszázadától a KATPOL őrcsoportjához, amelynek 1946 márciusától, alhadnagyi rangban, a vezetője lett. 1947-től a csoportfőnökség fegyverzeti tisztje, főhadnagyi rangban. 1948/1949-ben rövid előkészítő tanfolyam elvégzése után a Szovjetunióba került tüzérségi iskolára. Ennek elvégzése után 1950–1955 között különböző tüzérparancsnoki beosztásokban szolgált, majd az MN tüzérfőnöke lett.

Az operatív csoport Révész Géza minisztersége alatt a legális hírszerzési lehetőségek kihasználására fektette a hangsúlyt, mindenekelőtt a nyugati országok fővárosaiban működtetett katonai attaséhivatalok (attasé, attasé-helyettes, titkár) vezette rezidentúrák²² kiépítésével, valamint a diplomáciai követségek, kereskedelmi és hivatali kirendeltségekhez (MALÉV, MAHART, IBUSZ) beosztott ügynevezett megnyert személyek felderítőmunkájának az újraindításával. A legális hírszerzés megszervezésénél mindig figyelembe vették az azt befolyásoló állandó (a nemzetközi helyzet állapota, a Magyarország és a célpont ország (ok) között fennálló viszony) és ideiglenes (a hírszerző tisztek képességei, létszámuk, a munkához való viszonyuk, a fogadó ország elhárításának tevékenysége) tényezők hatásait. A hírszerzést végző katonai állomány elsősorban a felderítésre, a katonai vonatkozású könyvészeti és sajtókiadványok beszerzésére, a szervezésre és a felmerülő operatív feladatok végrehajtására koncentrált. (...)

A hírszerzés differenciálatlanul, egyenlő intenzitással folyt a NATO kis és nagy államai, valamint a Magyarországgal határos Ausztria ellen. Óriási mennyiségű információ érkezett a Központba ezen országok katonapolitikájáról, fegyveres erőiről, hadigazdaságáról, haditechnikai kutatásairól, a leendő hadszínterek jellemzőiről, a hírszerző és elhárító szervekről. Az értékelőmunka során azonban kiderült, hogy az értesülések túlnyomó többsége a sajtó által közzétett egyszerű fordításai, vagy a kommunista pártok és egyéb baloldali szervezetek képviselői által szolgáltatott egyoldalú híryananyagok. Ennek oka egyrészt a magyar külképviseletek – forradalom utáni – általános elszigetelődése, másrészt – ami a titkosszolgálatoknál talán meglehetősen ritkán előforduló jelenség –, hogy a katonai felső vezetés „az ügynöki munkát fékezte, részben megtiltotta” ezen időszakban. A döntésben a képzett hírszerző tisztek hiánya mellett nagy hangsúllyal szerepelt a lebukástól való félelem és az esetleges behatolás lehetősége a magyar katonai hírszerzés szervezeteibe.²³

A legális felderítés ezen időszakról szóló összegzését Sárközi Sándor ezredes, a csoportfőnök I. (operatív) helyettese az 1961. augusztus 23-i attaséértekezleten ismertette.²⁴ Az összefoglaló a legfontosabb rezidentúrák tevékenységét elemezve mutatta be az elért eredményeket és a jelentkező hiányosságokat.

A felderítés vonalán sikerként értékelte a NATO vezető államai (Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország) rakétabázisainak, atomraktárainak, radarhálózatának felderítésére vonatkozó munka elindítását, valamint a hadtáphálózatok (olajvezetékek, raktárak, fontosabb közút és vasútvonalak) feltérképezésének megkezdését. Jelentős sikerként említette Ausztria vonatkozásában a sikeres hadszíntérfelderítést, ami az útvonalak és a megkezdett magyar–osztrák határ menti erődépítések és erődrendszerekre terjedt ki. A felderítőmunka általános hiányosságai között a tervszerűség hiányát, a hivatkozott források megnevezésének elmaradását, valamint a felderített objektumok térképeken, fotókon való konspirált rögzítéseinek elmaradását említette az operatív részleg vezetője.

Az egyes rezidentúrák értékelésénél, elsőként a legfontosabb hadászati irányokban tevékenykedőkről, a következőket állapította meg:

– Róma:²⁵ a felderítés megszervezése nem volt rendszeres, azt a kapkodás jellemezte, amelynek során mindig új és új objektumok felderítésre törekedtek. Ezeket azonban később nem ellenőrizték, aminek az lett az eredménye, hogy a Központ „igen sok – de kellően nem ellenőrzött – adatot kap. Például sok helyen rakétakilövőhelyek, raktárak építését jelentik, azzal a megjegyzéssel, hogy »feltehetően rakétakilövőhely«, de ezután már alig törekszenek arra, hogy később feltevésük helyességét újabb felderítéssel ellenőrizzék”.²⁶ További hiányosságként került említésre, hogy a személyes értesülésekből származó adatok zöme kizárólag csak a kül- és

²² A rezidentúra a hírszerző hálózat alapvető eleme, amely hírszerzőkből, ügynökökből és informátorokból állt, vezetője pedig az attasé vagy helyettese volt.

²³ Szűcs Ferenc vezérőrnagy 1963. április 27-ei jelentése a vezérkari főnök helyettesévé történt kinevezése után illetékességébe utalt területek helyzetéről. ÁSZTL Katonai Felderítő Hivatal (KFH) 7. doboz (d.) I-A-797 p. 5.

²⁴ Beszámoló az 1961. évi katonai attaché értekezletre. ÁSZTL KFH 5. d. I-A-463

²⁵ A katonai és légügyi attasé 1957–1961 között Sarkadi István (1912–?) alezredes volt, a titkári posztot pedig Bódi Ferenc százados (1930–?) töltötte be.

²⁶ Beszámoló az 1961. évi katonai attaché értekezletre. p. 8.

belpolitikai eseményekre redukálódott, és alig tartalmaztak katonapolitikai, hadszíntéri és hadiipari jellegű információkat. Pozitívként az került említésre, hogy a rezidentúra tagjai által végrehajtott személyes felderítések eredményeképpen jelentős ismeretek halmozódtak fel az állami műutakról, és az ezekről készített jelentések „pontosak, részletesek és a jelentések elkészítési formája tetszetős és kulturált, az adatok jól felhasználhatók”.²⁷

– Bécs: a tevékenységet az alaposág és a rendszeresség jellemezte, de a Központ utasításaihoz való merev ragaszkodás a kezdeményezőképeség csökkenését eredményezte. A rezidentúra fő feladatát a hadszíntér-felderítés, ezen belül az úthálózat feltérképezése jelentette. „Ezt a központ utasításainak megfelelően időben, szakszerűen és igen lelkiismeretesen végezték és jelentéseik tartalma és kulturáltsága teljes mértékben megfelelt. Figyelembe vették az összes adott szempontot és ezen a téren munkájuk rendkívül eredményes és értékes volt”.²⁸ A dicséret mellett említésre került az is, hogy az attaséhivatal munkatársai Ausztriára elsődlegesen mint hadszíntéri objektumra tekintettek, és nem koncentráltak eléggé az osztrák haderő kérdéseire, amelyre a következő években mindenképpen nagyobb hangsúly kellett fektetniük.

– Washington: a kiküldött munkatársak lehetőségei az amerikai kormányzat mozgáskorlátozó intézkedései következtében minimálisak voltak, ezért tevékenységük döntően csak a beszerzésre és az anyaggyűjtésre korlátozódott. A csekély számú katonapolitikai jelentés foglalkozott ugyan az adott időszak legfontosabb eseményeivel, azok azonban rendszerint valamilyen sajtóanyag – gyakran szó szerinti – fordításai voltak, amelyeket a Központ is ismert.

– London: a jelentésekben szereplő adatokat elsősorban a személyes felderítésekből és beszélgetésekből szereztek, amelyek értékesek és a Központ munkájában jól felhasználhatóak voltak, mivel azok olyan adatokat tartalmaztak, amelyekről más forrásból nem rendelkeztek információkkal. Követendő példaként említette Sárközi ezredes a havonta összeállított Katonapolitikai tájékoztatót is, amelyben az adott hónap legfontosabb angol katonapolitikai kérdéseit összegezték, igen alaposan és sokoldalúan. További pozitívként szólt a rezidentúra tevékenységében a hadszíntér-felderítés megszervezéséről és végrehajtásáról, külön kiemelve azt a törekvést, hogy „nyitott kérdéseket munkája során ne hagyjon. Ha egyes kérdésekről egyszerre nem tudott összefoglaló jelentést küldeni, úgy – több esetben utasítás nélkül is – nevezett kérdésre, vagy kérdéscsoportra visszatért és ezekről kiegészítő adatokat jelentett, illetve miután a kérdés teljesen tisztázódott összefoglaló jelentést küldött erről. A jelentésekből kivehetően nyilvántartásuk jó és alapos. Saját értesüléseik bemetszésére, ellenőrzésére törekedtek, ami szintén helyes munkamódszerre mutat”.²⁹ Egyetlen hiányosságként a felderítés területi korlátozottságát hozta fel, mivel az csak Anglia keleti és délkeleti részeit ölelte fel.

– Párizs: a rezidentúra felderítőmunkájában a katonapolitikai helyzet, a francia haderő, a hadigazdaság, valamint a politikai élet különböző eseményeiről készített jelentések domináltak. Ennek során értékes adatokat szolgáltatott az olajipar, a tudományos és technikai kutatás, a hadiipar és az időszzerű politikai kérdésekről. Különösen értékeseknek minősítette a NATO ellátórendszeréről beérkező anyagokat, bár ezek némelyike – a csoportvezető véleménye szerint – sok lényegtelen információt is tartalmazott, mint például a használaton kívüli objektumok tételes felsorolása. (...)

(...) A beszerzésekről elmondott véleményéből (utólag is) megállapítható, hogy a katonai attaséhivatalok munkatársai számos esetben sikerrel játszották ki a fogadó államok elhárító szolgálatait által foganatosított korlátozó intézkedéseket, és szereztek meg a Központ által megszerzésre kijelölt sajtó- és folyóiratanyagokat. Ennek hatékony módszere a semleges és a fejlődő országok diplomataival és katonai beosztottjaival kiépített személyes kapcsolatok mellett az eladásokban közreműködők anyagi megvesztegetései voltak. A tevékenységgel kapcsolatban különösen a londoni és a párizsi rezidentúrák munkatársait dicsérte, akik a beszerzési feladatokat „körültekintően és kezdeményezően végezték el.

²⁷ Uo. p. 10.

²⁸ Uo. p. 12.

²⁹ Beszámoló az 1961. évi katonai attaché értekezletre. p. 16.

(...) A szervezőmunka – a csoportfőnökség akkori véleménye szerint – nem képezte a legális rezidentúrák fő tevékenységét, aminek háttérében az a vélemény állhatott, hogy a legálisok által felkutatott, tanulmányozott és esetleg beszervezett embereket soha sem lehetett tökéletesen konspiráltaknak tekinteni, mivel azok lehettek az ellenséges szolgálatok által „tálalt”, vagy az érintkezés során a „figyelem központjába” került személyek. Ezzel együtt, a magyar katonai felderítés közel tízéves tapasztalata alapján, a legális területen is lehetett értékes szervezőmunkát folytatni, ezért ilyen irányú feladatokkal is megbízták a rezidentúrák állományát. A Révész-időszakot illetően a legnagyobb problémát az jelentette, hogy a magyar külképviselőket, benne a katonai attaséhivatalokat is, a legnagyobb politikai elszigetelésben tartotta a nyugati világ. Ennek az volt a következménye – amint azt Sárközi ezredes kifejtette –, hogy a hivatalokat „egy úgynevezett »fal« veszi körül, amit az elhárító szervek létesítenek körénk. Kapcsolataink zöme hivatalos érintkezésből jött létre, s ezek zömében természetesen »tálalt« emberek voltak, akik már eleve az elhárításnak számolnak be, vagy később dolgoznak az elhárításnak”.

A helyzet felmérését követően a csoportfőnökség vezetői a kapcsolatépítésekben a „fal” megkerülésére adtak parancsot, ami azt jelentette, hogy az ismeretségi kör szélesítését nem a hivatalos úton, hanem az egyéni kapcsolatok kibővítésével kellett megvalósítaniuk. Ezt azonban a jelzett időszakban sehol sem sikerült végrehajtaniuk. A beosztottak ennek okaként egyrészt azt emelték ki jelentéseikben, hogy munkájukból kifolyólag nincs módjuk kapcsolatokat építeni, másrészt nyelvi nehézségeik vannak. A kudarc egyik lehetséges előidézőjeként beszámolójában a csoportfőnök-helyettes egy szubjektív körülményt is említett, nevezetesen a munkatársak húzódozását a társasági élettől: „sokaknak a háta borsószik, ha társasági életet kell élnie. Akad egynéhány elvtárs, aki fizikai fájdalmat érez, ha emberek között kell mozognia, ha emberekkel kell tárgyalnia, mivel alaptermészete a zárkózottság”.³⁰

Az operatív feladatok végrehajtásával kapcsolatban a legálisok ez irányú tevékenysége az összekötési feladatok lebonyolítását (rejtekhelytöltés, -ürítés, értesítések feladása) és az operatív helyzet ismeretéhez szükséges anyagok (okmányok használata, közlekedés, szokások, különböző rendeletek) összegyűjtését foglalta magába. A legális lehetőségek szűkülése, valamint a szovjet tanácsok hatására 1959-től irányt vettek a háborús időkben hatékonyabbnak tartott illegális hálózatok kiépítésére, amelynek következtében módosulás következett be a legálisok tevékenységében is: az operatív tevékenységük azon túl arra irányult, hogy elősegítsék a Központ illegális ügynökhálózat-építő munkáját. Ennek során a legfontosabb feladatuk az illegális telepítéseket elősegítő és megkönnyítő okmányok beszerzésére, illetve olyan személyek felkutatására irányult, akik abban segíteni tudtak. (...)

(...) A korszakban preferált legális felderítési tevékenységek bár háttérbe szorították az illegális ügynöki hálózatokat szervező munkát, de ez a munka sem szünetelt. Kisebb intenzitással ugyan, de folytatódott ez a tevékenység is. Ennek keretében utazott Berlinbe 1958 szeptemberében Kardos György ezredes,³¹ az Operatív Részleg 1. (Illegális) osztály osztályvezető-helyettese abból

³⁰ Beszámoló az 1961. évi katonai attaché értekezletre. p. 31.

³¹ *Kardos György* (1918–1985): 1945-ben került polgári alkalmazottként a KATPOL állományába, ahol hamarosan Pálffy György egyik bizalmi embere lett. 1949-ben már a Katonai Elhárító Csoportfőnökség vezetője, alezredesi rangban. Az ÁVH-val való egyesülés után is megtartotta ezt a beosztását, egészen 1950. április végéig. Akkor leszerelték és a Friss Újság munkatársa lett. 1950. október 3-án volt beosztottai vették őrizetbe, majd erőszakkal kikényszerített vallomása alapján hét és fél év börtönre ítélték a feljelentési kötelezettség elmulasztása és a szolgálati titoksértés vádpontok alapján. 1954 áprilisában amnesztiával szabadult. Erkölcsi és anyagi kárpótlásával kapcsolatban kevés információval rendelkezünk. 1956–57-ben a BM-ben teljesített szolgálatot. 1957. márciusban került át a 2. Csoportfőnökség állományába. Egy róla készített parancsnoki jellemzés szerint: „A szakmai munka a szenvedélye, az operatív képzelőereje dús, elképzelései azonban nem mindig reálisak, mert nem veszi figyelembe a rendelkezésekre álló eszközöket. Szereti a bonyolult ügyeket, a szervezet helyzetével és lehetőségeivel, a munkatársak képességeivel elégedetlen. Szakmai érzéke jó. Igen széles ismeretségi köre van, amelyet szakmai vonatkozásban igyekezett felhasználni. Általános műveltsége magas fokú, kiváló társalgó, megnyerő modorú. Túlzottan udvarias, amely belső viszonylatban a katonás fellépés rovására megy. Katonai képzettsége és ismeretei minimálisak és nem is törekedett arra, hogy azokat fejlessze, magát tovább képezze. Szervezett katonai foglalkozásokon és oktatásokon nem vett részt”. Talán a „beiskolázás” veszélye miatt is kérte 1960. október 31-én a szolgálatától való elbocsátását és tartalékállományba helyezését. Ezzel egyidejűleg a Művelődési Minisztérium Kiadói Főigazgatósága a Medicina Könyvkiadó Vállalat igazgatójának kívánta kinevezni. Az 1960-as években a Magvető Kiadó igazgatójaként az Aczél György MSZMP KB titkár által fémjelzett kultúrpolitika egyik korifeusaként – a titkosszolgálati múltját elhallgatva – vált közismertté.

a célból, hogy egy nyugat-berlini újságíróval személyes találkozót bonyolítson le, aki 1956 tavaszától állt kapcsolatban a követség sajtóattaséjával. Ennek során általános politikai jellegű információkat szolgáltatott (összefoglalók készítése a különböző pártkongresszusokról, tartományi gyűlésekről), majd kifejezetten katonai természetű feladatokat teljesített (a nyugat-berlini nyugati erők felderítése, szervezet, létszám, fegyverzet). A találkozó létrejöttét – későbbi jelentésében – Kardos ezredes a következőkkel indokolta: „A személyes találkozót két fő szempont tette szükségessé: először hajlandóságának és megbízhatóságának mértékét kitisztázni, másrészt az összeköttetést új alapokra helyezni. Ez utóbbinál döntő szempont volt leválasztani őt a követségi legális kapcsolatról és összeköttetésünket vele teljesen illegális, tehát diplomata kompromittálása veszélye nélkülivé kell alakítani”.

Kardos gyanúja szerint a „Gorgon” fedőnevű kapcsolat az ellenséges Gehlen-szervezet megbízásából tartotta a magyar katonai hírszerzéssel a kapcsolatot. Véleményének alátámasztására a következőket írta: „feltevésünket alátámasztja az a tény, hogy politikailag ellenséges beállítottságát lényegében nem is titkolja előttünk, tehát hozzánk fűződő kapcsolatánál szó sem lehet világnézeti párhuzamosságról. Önmagát olyannak állítja be, aki velünk való kapcsolatában elsősorban anyagi érdekeltségét tartja szem előtt. Megjegyzendő, hogy anyagi érdekeivel kapcsolatunk nem indokolható, mert több mint két év alatt mindössze 1500 D. Márkát vett fel tőlünk, amely összegből kb. a fele utazási költségeinek térítését célozták, a fennmaradó összeg pedig az anyagi érdekeltséget nem támasztja alá”.³² A kiküldetés operatív terve szerint a kapcsolattal olyan együttműködést kellett kialakítani, amelyben kizárólag az anyagi érdekek domináltak. Az ezredes feladata volt az együttműködési hajlandóság felmérése, a jövőbeli kívánságok ismertetése (szabályzatok, titkos és szigorúan titkos anyagok megszerzése), amelyekért magas dotációt helyezett kilátásba. Ez, még beszervezettség esetén is, az együttműködésre való hajlandóságát erősíti majd – vélték a tervet jóváhagyó vezetők.

A kapcsolat további felhasználhatóságának és megbízhatóságának bemetszésére Kardos ezredes újabb megbízatást kívánt adni „Gorgon” számára: az NSZK területén, 1958. szeptember végén zajló NATO-hadgyakorlatokkal kapcsolatban kívánt információkat. Az összeköttetés fenntartására háromirányú kapcsolattartási formát dolgoztak ki: a szabályzatok és a nagyobb terjedelmű anyagok közvetítésére a sajtóattasé által szervezett kelet-berlini fedőcímet jelöltek ki, az üzenetek közvetítésére pedig ugyancsak kelet-berlini rejtkehelyet iktattak be. A személyes érintkezés és a tanulmányozás céljából – néhány hónapos távlatban – 6-7 hetente a Központ által kiküldött személyekkel konspirált találkozókat szerveztek meg. A tervek megvalósulásáról, illetve Kardos ezredes ezzel kapcsolatos további tevékenységéről – források hiányában – további részletekkel nem rendelkezünk, csupán egy, a 3. (Legális) Osztály által 1962. augusztus 2-án készített jelentésben bukkant elő újból „Gorgon” neve, mint akivel a BM bécsi követségen dolgozó megnyert embere felvette a kapcsolatot.³³

A 2. (Operatív-technikai) Osztály biztosította a felderítést végző osztályok számára a felderítésekhez szükséges felszereléseket, eszközöket, okmányokat azok sikeres végrehajtása céljából. Elkezdtek például az utasítások és jelentések (arckép, tájkép stb.) fotófelvételek alá rejtésével történő kapcsolattartás kísérleteit, az új titkosírási módszerek kidolgozását és a rádió-összeköttetés átalakítását.

Az 5. (Belföldi kutatást és tanulmányozást végző) Osztály általános feladatai közé tartozott a hírszerzői munkára alkalmas személyek felkutatása, azok előzetes tanulmányozása és alkalmasságuk megállapítása, majd azt követően a megfelelő osztályoknak (illegális, legális, hadműveleti) további feldolgozásra való átadása. Ezen túlmenően kapcsolatot tartottak a BM különböző szerveivel az elhelyezések, az okmányok, az igazolások megszerzése céljából, amelyek a katonai felderítés operatív feladatainak sikeres végrehajtásához voltak szükségesek.

³² ÁSZTL KFH 5. d. I-A-139 pp. 1–3.

³³ ÁSZTL KFH 5. d. I-A-139 p. 24.

Az együttműködés, a megszerzett adatok és információk kölcsönös cseréje az MNVK 2. Csoportfőnökség különböző részlegei és a BM II. Politikai Nyomozó Főosztály osztályai között 1957 nyarától mind intenzívebbé váltak. Ennek során a katonai felderítés szoros kapcsolatokat alakított ki mindenekelőtt a II/1. (Katonai kémelhárítás), a II/2. (Kémelhárítás) és a II/3. (Politikai hírszerzés) osztályokkal. A 2. Csoportfőnökség tájékoztató anyagokkal látta el a kémelhárítást például a „Fort Jackson” támaszponton folyó diverziós kiképzés viszonyairól és a részt vevő magyar származású személyekről.³⁴ Cserébe viszont megkapták az ellenséges ügynökök kihallgatásaiból összeállított jelentéseket a müncheni amerikai katonai hírszerző iskola kiképzési módszereiről,³⁵ az osztrák hírszerzés érdeklődési területeit a magyar fegyveres erőket illetően³⁶ és a bécsi amerikai nagykövetség szervezetéről szóló összeállítást.³⁷ A polgári hírszerzés is számos katonai jellegű információt adott át a Csoportfőnökségnek, többek között különböző NATO-szabályzatokat, vagy például az NSZK titkosszolgálatairól készített összefoglalót.³⁸ A kölcsönösség alapján Szűcs Ferenc ezredes egy megbízható emberük feljegyzéseit továbbította a Nyugat-európai Atomenergia Programról, Ausztria, NSZK, Olaszország energia- és vas-acél gazdaságáról.³⁹

A felderítő információcserék azonban a 2. Csoportfőnökség számára többnyire alacsony értékűek voltak, mivel a BM hírszerző tisztjei és ügynökei általában nem rendelkeztek katonai szakképzettséggel, így jelentéseik többsége – katonai szempontból – sok új információt nem tartalmazott ebben az időszakban. Az együttműködés a titkosszolgálatok között nemcsak az információcserékre terjedtek ki, hanem gyakran – a beszerző szerv által pillanatnyilag fel nem használhatónak minősített – ügynökökre is. Mindezekről természetesen informálva voltak mind a BM-ben telepített, mind pedig a csoportfőnökségre delegált szovjet tanácsadók is.⁴⁰

A BM II/1. Osztállyal való munkakapcsolat feltehetően nem tartozott a vezetés örömteli tevékenységei közé, hiszen a katonai elhárítók felbukkanása mindig valamilyen „ügy” létezését jelezte a személyi állomány körében. Ilyennek tekinthető Ötvös Alajos alezredes és Kuti István százados a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom kezdeményezésének és tevékeny részvételének” büntetőügye 1957/58-ban. Ötvös Alajos alezredes 1949 februárjában a „KATPOL” Hírszerző Csoportfőnökség osztályvezetőjeként kezdte karrierjét, majd fontos operatív feladatok ellátására Bécsbe vezényelték. Követségi diplomatafedésben az 1950-es évek közepétől irányította a rezidentúra tevékenységét. 1956. október végén hivatalos úton Berlinben tartózkodott, majd Bécsbe ment, ahol – a vádpontok szerint – kapcsolatba lépett az emigráció tagjaival és más jobboldali elemekkel. Ezek tanácsára megpróbálta átvenni a követség vezetését és számos ellenforradalmi személynek állítatott ki vízumot Magyarországra. A követségen maga köré csoportosította a beosztottak egyes demokráciaellenes részét, köztük Kuti István századost, aki a legaktívabb munkatársa lett. 1957. október 1-jén mindkettőjüket előzetes letartóztatásba helyezték és megkezdték ellenük a vizsgálatokat. Ennek során tanúként kihallgatták a csoportfőnököt, az operatív helyettest, valamint a rezidentúra volt beosztott tisztjeit, Kotta József századost és Magyar László főhadnagyot. Az ügyben ítélet 1958. május 6-án született: Ötvöst 12, Kutit pedig három év börtönbüntetésre ítélték.⁴¹

³⁴ ÁSZTL KFH 5. d. I-A-162

³⁵ ÁSZTL KFH 46. d. I-A-6241

³⁶ A jelentés szerint az osztrák katonai hírszerzés megerősítő adatok beszerzésére utasította magyarországi ügynökeit a – feltételezéseik szerint – a Bakonyban telepített szovjet közepes hatótávolságú rakétatámaszpontokat illetően. ÁSZTL KFH 45. d. I-A-5665

³⁷ ÁSZTL KFH 46. d. I-A-6240

³⁸ ÁSZTL KFH 5. d. I-A-177, 3. d. I-A-190

³⁹ ÁSZTL KFH 5. d. I-A-171

⁴⁰ A Csoportfőnökségen 1956 szeptemberében 3 szovjet tanácsadó dolgozott, a csoportfőnök, az operatív és a tájékoztató helyettesek mellé beosztva. *Bata István* vezérezredes honvédelmi miniszter 1956. szeptember 22-i levelében a néphadseregben „szolgáló” szovjet tanácsadók létszámának csökkentését kérte a szovjet védelmi minisztertől, Georgij K. Zsukov marsalltól. HL HM Titkárság 1956. 2. d. A kérdés megoldására a magyar katonai vezetők 1957. januári moszkvai tárgyalásain került sor, aminek következtében a Felderítő Csoportfőnökségre 1 szovjet tanácsadó érkezett, a csoportfőnök mellé. HL MNVK Titkárság 1957. 75. d. 3. sz. melléklet p. 111. A jelentések címzettjeiként 1957–1959 között Czapenko ezredes és Marovi vezérőrnagy nevei szerepeltek. ÁSZTL KFH 5. d. I-A-198

⁴¹ ÁSZTL V-143. 265 A már börtönbüntetését töltő Kuti Istvánt 1959. április 11-jén hűtlenség gyanújával vádolták meg a BM nyomozói, szerintük 1956 novembere és 1957 októbere között többször felajánlkozott a budapesti osztrák nagykövetség egyik diplomatájának, hogy anyagi ellenszolgáltatás fejében részletes tájékoztatást ad a bécsi rezidentúra működéséről, ügynöki hálózataról.

1960 tavaszán Selmeczi György ezredes, a katonai elhárítás vezetője – több forrásból származó és részben ellenőrzött adatok alapján – arról tájékoztatta Szűcs Ferenc ezredesét, hogy a belgrádi katonai attasé, Piszker Tibor ezredes⁴² magatartásával kapcsolatban – a következő – néhány figyelemre méltó körülmény merült fel: továbbra is szoros kapcsolatot tartott fent az elbocsátott, feltehetően UDB-ügynök gépkocsivezetőjével, valamint jelek mutattak arra, hogy családi élete rendezetlen és végül gyanús üzleteket bonyolított le házvezetőnőjével. A jelentés azzal zárult, hogy a „követségen Piszker elvtársat úgy ismerik, mint aki nagyon szeret fecsegni és az alapvető éberségi kérdésekben is teljesen tapasztalatlan”.⁴³

A katonai felderítés szervezete, tevékenysége a „Révész-időszakban” az általános katonapolitika részeként működött. Ezen átmeneti időszakban változatlanul teljesítette a számára meghatározott hadászati-hadműveleti felderítési, tájékoztatói feladatokat, az ahhoz szükséges társszervekkel való együttműködést. Munkájában – az akkor uralkodó szemléletnek megfelelően – elsősorban a legális felderítés módszerei domináltak és számos kérdés kidolgozatlan maradt. Így nem tisztázódtak kormányzati határozatokban, minisztériumi szerződésekben, megállapodásokban többek között a társszervekkel való béke- és háborús együttműködés szabályai, és el sem kezdődtek a VSZ-en belüli tapasztalatcserék, megbeszélések. (...)

A „CZINEGE-KORSZAK”

1960 tavaszától a szovjet katonai vezetés javaslatára megkezdődtek a Varsói Szerződés haderőiben az atom- és rakétafegyverek tömeges alkalmazásával kirobbanó váratlan háborúra való felkészülés szervezeti és harckiképzési előkészületei. A VSZ Egyesített Fegyveres Erők kötelékébe kijelölt magyar lövészadosztályokat, tüzéregységeket, valamint a honi légvédelem alakulatait úgy kellett átalakítani, hogy azok mozgósítás nélkül, azonnal harcra vethetőek legyenek. Ez megkövetelte az állandó harckészültség szintjének jelentős emelését, annak a képességnek a kialakítását, hogy a Magyar Néphadsereg a VSZ más hadseregeivel együttműködve gyors szétbontakozással döntő csapást tudjon mérni a „nyugati agresszorokra”. Mindezen célok elérése érdekében fejleszteni kellett mind a parancsnoki és a törzsállomány, mind pedig a csapatok kiképzését, hogy képessé váljanak a háború kezdeti időszakában támadó hadműveletek és harcok folytatására, nagy gyorsaságú menetek végrehajtására, hegyi és vízi akadályok leküzdésére.

A felmerülő elméleti és gyakorlati szervezési és kiképzési kérdések megbeszélésére magyar katonai küldöttség utazott Moszkvába 1960. november végén. A tárgyalásokon a VSZ főparancsnoka (A. A. Grecko, a Szovjetunió marsallja) és törzsfőnöke (Antonov hadseregtábornok) konkrét szervezési kívánalmakat közöltek a magyar Vezérkar főnökével, elsősorban a gépkocsizó lövészadosztályok korszerűsítésével kapcsolatban: javasolták 8500–9000 fős, azonos létszámú béke- és mozgósított szervezetű hadosztályok felállítását, 115 harckocsival. A személyi veszteségek pótlására egy újabb lövészadosztály megszervezésére, a harckocsiszred hadosztályá váló átszervezésére, továbbá a műszaki egységek további fejlesztésére tettek javaslatokat.

A konzultációk alapján kidolgozott új szervezési és fejlesztési terveket a hadsereg vezetése a második ötéves népgazdasági terv (1961–1965) időszakában, fokozatos fejlesztéssel vélte megvalósíthatónak. Grecko marsall 1961. februári budapesti tárgyalásai során azonban hamar világossá vált a magyar politikai és katonai vezetés számára, hogy a hadseregfejlesztés korábban tervezett ötéves periódusát fel kell gyorsítani, s azt két-három év alatt teljesítenie kell. (...)

A megbeszéléseket követően a HM elkészítette a hadseregfejlesztésről szóló új tervezetét, amelyben Czinege Lajos altábornagy honvédelmi miniszter – a Grecko marsallal folytatott tárgyalásokra hivatkozva – jelezte a pártvezetésnek, hogy a VSZ-ben részt vevő országoknak az „eddigieknél komolyabb erőfeszítéseket kell tenniük honvédelmük erősítésére”. Ebből kiindulva szükségesnek tartotta az MN gyors átszervezését, megerősítését olyan hadsereggé, amely nagy tűzerejű és mozgékonyaságú, korszerűen felszerelt és képes bonyolult körülmények között, minden

⁴² Piszker Tibor (1916–?): 1957–1961 belgrádi, 1964–1968 pekingi, 1968–1972 bukaresti katonai és légügyi attasé, ezredesi rendfokozatban.

⁴³ ÁSZTL KFH 45. d. I-A-5551

akadályt leküzdve az atom- és más tömegpusztító fegyvereket alkalmazó ellenség megsemmisítésére. Ennek elérése érdekében – háromütemű – megvalósítási tervet terjesztett elő: 1963-ig megvalósítják a szárazföldi haderő és a honi légvédelem egységeinek átszervezését és fegyverzeti korszerűsítését, majd a fejlesztés második szakaszában – 1965-ig – került volna sor a szárazföldi haderő hadászati-hadműveleti tartalék hadianyagainak biztosítására. A befejező ütemben – 1967 – a honi légvédelemmel és a rakétaelhárítással kapcsolatos további fejlesztések szerepeltek.⁴⁴

A Politikai Bizottság 1961. március 21-i ülésén tárgyalta és hagyta jóvá az MN gyorsított fejlesztési terveit. A jóváhagyást követően rövid időn belül életbe lépett a Néphadsereg új hadrendje, amely az állandó harcászati lövészhadosztályokat (4) és a harckocsihadosztályt, valamint a honvédség tüzér-, műszaki és egyéb harcbiztosító egységeit az újonnan felállításra került 5. (összefegyvernemi) Hadsereg parancsnoksága alá rendelte. A parancsnokság tartalékként megkezdte egy új kiképző lövészhadosztály szervezését is. A honi légvédelem struktúrájának módosításával létrehozták az 1. honi légvédelmi hadosztályt, míg az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) alárendeltségében egy-egy légvédelmi tüzér-, vadászpilóta- és rádiótechnikai ezred maradt. Az átszervezésekkel egyidejűleg mind az 5. Hadsereget, mind pedig az 1. honi légvédelmi hadosztályt az EFE állományába rendelték, hogy azok a magyar kormány és a VSZ főparancsnoka által kiadott parancsok alapján „készek legyenek minden időben sikeres ellentámadást végrehajtani az agresszív imperialista erők megsemmisítésére, együttműködve a testvéri szocialista országok hadseregeivel”.⁴⁵

A váratlan atomháború megvívására való fejlesztések, szervezeti átalakítások természetesen kihatással voltak a katonai felderítés jövőbeni feladataira, elveire és módszereire is. Azok újragondolása és az átdolgozások végrehajtása az 1960-as években az Ugrai Ferenc altábornagyot felváltó Csémi Károly⁴⁶ vezérőrnagy vezérkari főnök alárendeltségében, Sárközi Sándor ezredes vezetésével történt meg.⁴⁷ Az új katonapolitikai követelményeknek megfelelő hírszerzői irányelvek megfogalmazására 1960 őszén került sor. Ez – támaszkodva a katonai felderítés operatív munkájának addigi tapasztalataira, a szovjet társszervvel való 1959. évi konzultációra, valamint az ügynöki helyzetre – az operatív munka területén a következő négy változtatás bevezetését javasolta: (1) erő- és eszközkoncentráció megteremtése a fő ellenségnek tekintett országok ellen; (2) a legális és illegális munka szigorú kettéválasztása; (3) a hadműveleti felderítés különböző területeinek kiépítése; (4) az összeköttetési rendszer új alapokra helyezése.

A szovjet hadászati elképzelések alapján egy harmadik világháborúban a Magyar Néphadsereg erői az úgynevezett Délnyugati Front alárendeltségében, elsősorban Olaszország északi és Nyugat-Németország déli területeinek elfoglalásában működtek volna közre a szovjet, csehszlovák és román haderőkkel együtt. Ebből következően e két NATO-ország ellen a felderítés mindhárom nemét (legális, illegális, rádiófelderítés) alkalmazandónak határozták meg, míg a mellékirálynak minősített Franciaország, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia németországi erőinek a felderítésére csak a legális, illetve a rádiófelderítés lehetőségeit vették számításba, és az illegális hálózatok kiépítését nem tekintették elsőrendű követelménynek. A többi országgal kapcsolatban csak azzal számoltak, hogy azok „milyen mértékben szolgálhatnak eszközül a fenti országok elleni felderítéshez, illetve az összeköttetés fenntartásához”.⁴⁸

⁴⁴ HL HM Titkárság 1961/T. 4, d. 8. öe. pp. 598–599.

⁴⁵ HL MNVK Titkárság 1961/T 8. d. 15. öe. p. 1780.

⁴⁶ Csémi Károly (1922–1992): 1961-től vezérőrnagy, 1966-tól altábornagy, 1978-tól vezérezredes. 1956 novemberétől az egyik karhatalmi ezred parancsnoka, 1957–1961 között a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka volt. 1961-től 1963-ig az 5. Hadsereg parancsnoka, 1963-tól vezérkari főnök, 1966-tól a honvédelmi miniszter első helyettese. 1973–1984 között a HM államtitkára és a VSZ EFEF magyar nemzeti helyettese volt.

⁴⁷ Szűcs Ferenc ezredes 1962. augusztus 1-jével felmentették az MNVK 2. Csoportfőnökség vezetése alól és kinevezték a Vezérkar főnöke helyettesévé. E beosztásában felügyelte a 2. Csoportfőnökséget, a külügyi osztályt és a cenzor részleget.

⁴⁸ Feljegyzés a katonai felderítés operatív munkájának új irányelveiről, 1960. ÁSZTL KFH 5.d. I-A 239

A legális és illegális munka kettéválasztásának követelménye mellett az addig elsődlegesen preferált legális felderítési tevékenységek további, maximális kihasználását irányozták elő. Új feladatként fogalmazódott meg az illegális hálózatok kiépítésének fokozottabb segítése (okmányok beszerzése, operatív ismeret bővítése, nyelv elsajátítása, helyzetismeret szerzése) és olyan tereptárgyak felkutatása, számbavétele, amelyek – háború esetén – az előrevetett vagy diverziós feladatokkal bevetett felderítőcsoportoknak jelenthettek segítséget (légideszant-kidobóhelyek, különböző alkalmas búvóhelyek). A feladatok végrehajtásához szükségesnek tartották a rendelkezésre álló keretek (a katonai attaséhivatalok, a követségek, a kereskedelmi és hivatali kirendeltségek, a képviselők – MALÉV, IBUSZ, MAHART) képzett hírszerző tisztekkel és megnyert hírszerzőkkel való feltöltését, továbbá a legális rezidentúrák ismeretségi körének kiszélesítését.

Felismerve az idegenforgalom nyújtotta lehetőségeket, a kiutazó delegációk és küldöttségek, a turisták és a rokon látogatók nagy számát, kategorizálásuk⁴⁹ elvégzése után azokból kívánták a legális terület hírszerzőit kiválogatni. A beutazó külföldi állampolgárok esetében – tisztában lévén azzal, hogy ezt a területet az ellenséges hírszerzés is felhasználja – a módszert használhatónak, de nem létfonosságúnak ítélték meg. A hálózatépítés fejlesztését szem előtt tartva, természetesen erről a lehetőségről sem kívántak teljesen lemondani, mivel már korábban is sikerült néhány személyt felhasználniuk technikai anyagok beszerzésére, illetve néhány értékes dokumentum (energia, telefonhálózatok) megszerzésére. „Ezeket a személyeket főleg anyagi, vagy más érdekeltségük alapján használhatjuk fel a legtöbbször oly módon, hogy velük az összeköttetés Budapesten történik”⁵⁰ – olvasható a feljegyzésben.

Az illegális munka területén a legfontosabb követelményként az fogalmazódott meg, hogy olyan illegális hálózatot kell a jövőben kiépíteni, amely háború esetén minden körülmények között képes a szükséges hírszerzés megszerzésére és továbbítására a Központ számára. Az illegális hálózat alapját olyan magyar állampolgárok alkotják, akik politikai szempontból megbízhatóak, szakmailag rátermettek és bátrak, a hírszerzést önként és hivatásként vállalják. Telepítésük feltétlenül illegális körülmények között, a konspiráció maximális betartásával történhet. Az ily módon telepített és legalizált személyekből a Központ rezidentúrákat szervez, amelyek – feladataiktól függően – többfélék lehetnek:

Hírszerző: (H.R.) illegális ügynöki hálózat létrehozásával felderítési feladatok végrehajtása (katonai objektumok vizuális felderítése, katonai vonatkozású okmányok, dokumentumok szerzése). Az ügynökség tagjait, az ügynököket a rezidentúra tagjai a vezető segítségével kutatják fel, tanulmányozzák és szervezik be a Központ engedélyével, majd képezik és működtetik a felderítendő azon ország lakosai közül, akik eredményes hírszerző munkát elősegítő beosztásokban vagy munkahelyeken dolgoznak. Betartandó követelményként fogalmazódott meg, hogy a beszerzett ügynökök „forrás” minőségben szerepeljenek, azaz olyan helyeken dolgozzanak, ahonnan a feladatnak megfelelő adatokat közvetlenül be tudják szerezni.

Összekötő: (Ök.R.) egy vagy több ország területén működő illegális rezidentúrák és önálló ügynökök, valamint a Központ közötti összeköttetés biztosítása, továbbá a rezidentúráktól az anyagok összegyűjtése a feladata. Ilyen jellegű rezidentúra megszervezése esetén a Központ mentesül attól, hogy minden ügynökéhez Magyarországról küldjön ki összekötőt, ezáltal az összeköttetés fenntartása gyorsabbá és veszélytelenebbé válhat. Az ilyen jellegű rezidentúrák létrehozásánál alapelvek, hogy elsősorban a hírszerző rezidentúrát kell védeni, ezért működését úgy kell megszervezni, hogy a hírszerző rezidentúra számára teljesen ismeretlen legyen.

⁴⁹ A kiutazó magyar állampolgárok esetében három kategóriát állapítottak meg: a teljesen megbízhatók, operatív feladatok elvégzésére rátermetteket; a megbízhatók, de képességüknél vagy lehetőségeiknél fogva csak bizonyos feladatok ellátására használhatóak; és végül a csak egy alkalommal egy konkrét megbízatás végrehajtására alkalmas személyeket.

⁵⁰ Uo. p. 6.

Anyagi: (A.R.) feladatai között szerepel az önálló ügynökök és a különböző rendeltetésű rezidentúrák létrehozásához, működtetéséhez szükséges pénzügyi és tárgyi támogatások biztosítása. A rezidentúrák élén általában olyan megnyert vagy beszerezett személyek álltak, akik vagy önállóan, vagy valamilyen szervezet élén állva rendelkeztek – a Központ által létrehozott – pénzügyi forrásokkal, és azokat az utasításoknak megfelelően használták fel.

Okmány: (O.R.) az ügynökök feladata volt minden olyan helyre beépülni, ahonnan a telepítések végrehajtásához, a hírszerzők működéséhez, az összeköttetés fenntartásához szükséges okmányokat meg lehetett szerezni, vagy a hamisításokhoz szükséges okmánymintákat lehetett eltulajdonítani.

A hadműveleti hírszerzés új alapelveinek meghatározásakor elsődleges feladatként a hadászati főirányokban előretörő 5. Hadsereg várható hadműveleti területeinek (0–600 kilométer mélységig való) felderítését rögzítették, amely elsősorban Ausztriát érintette. Ezzel kapcsolatosan meghatározták az illegális hadműveleti rezidentúrák létrehozását a hadműveleti tervekben rögzített csomópontokban, amelyek telepítési elve megegyezett az illegális rezidentúrák szervezési elvével. Ezen felül az 5. Hadsereg alárendeltségében különböző felderítőcsoportok megszervezését tervezték, amelyeket a csapatok előtti felderítésre és kisebb diverziós feladatok végrehajtására szántak. Az ilyen csoportok tagjainak felkutatása, beszerzése, kiképzése és feladataikra való felkészítése békeidőben a Csoportfőnökség feladata lett. A frontvonalak hullámzását feltételezve, az operatív részleg vezetői javaslatot fogalmaztak meg honi hadműveleti rezidentúrák és diverziós csoportok felállítására is, amelyek az esetleg ellenséges megszállás alá került Magyarország területén fejtették volna ki bomlasztó és diverziós harctevékenységeiket a megszállókkal szemben.

Az összeköttetés új módjait illetően az eredeti és a hamis úti okmányok – helyzettől függő – használatát fogalmazták meg, alapelveként rögzítve, hogy az illegálisokkal való összeköttetés csak illegális eszközökkel történhet. A jövőben nagyobb szerepet szántak a kétoldalú rádió-összeköttetéseknek és ezzel kapcsolatban a gyorsító berendezéssel ellátott ügynöki rádiók minél gyorsabb rendszerezését javasolták.

Az operatív munka új elveinek végrehajtásához a Csoportfőnökség vezetői elsősorban a megfelelő káderállomány biztosításához kérték a politikai és a katonai felső vezetés támogatását az olyan személyek felkutatására – az MSZMP, a KISZ, a Néphadsereg és a Munkásőrség területein –, akik az illegális úton való telepítésre alkalmasak és hosszú ideig vállalják a szolgálatot.

A Csoportfőnökség – új működési elvek alapján történő – egyéves tevékenységének számbavételére 1961 végén került sor, az 1962. évi Felderítési Terv összeállításakor. Abból kiderült, hogy mind a legális, mind pedig az illegális rezidentúrák kiépítése terén érték el eredményeket: a már meglévő bécsi, frankfurti, római, washingtoni, londoni, párizsi, athéni, stockholmi rezidentúrák mellett további öt új legális rezidentúra felállítására került sor: Milánóban, Hamburgban, Bernben, Koppenhágában és Belgrádban.

1962 tavaszán tehát 13 legális rezidentúra működött, összesen 38 fővel.

Amint a létszamadatokból is látható, a hadászati főirányokban 18 személy végezte a katonai hadszíntéri felderítés, a katonai beszerzés és a kapcsolatépítés szerteágazó és bonyolult munkáját.

Az illegális hálózat kiépítése során Olaszországban öt (Udine, Bolzano, Vicenza, Verona, Milánó), Ausztriában kettő (Linz, Graz), Nyugat-Németországban, pedig egy (München) rezidentúrát sikerült létrehozni, összesen 24 fővel. A legnagyobb létszámú, 14 fős olaszországi illegális hálózat a haderő- és hadszíntér-felderítésre koncentrált erejét. Annak során értékes adatokat szereztek a három haderőnem létszámviszonyairól, a 6. hadtest alárendeltségébe tartozó magasabbegységekről, valamint a „Jupiter” és „Nike” rakétákkal felszerelt tüzerdandárokról. A hadszíntér-felderítés során teljes egészében feltérképezték a Livorno–Róma–Nápoly útvonalat, a Licolo-i radarállomást és a római „Fiumicino” repülőtérrel. A NATO különböző parancsnokságaiba történő beépülési kísérletek nem vezettek eredményre. Az ötfős müncheni hálózat tagjai is elsősorban a haderő- és hadszíntér-felderítésben érték el jelentősebb eredményeket: pontosítottak 28 német és amerikai „Nike” ütegtámaszpontot és hat lokátorállomást. Az illegális hálózatok közül elsőnek sikerült megszervezniük a folyamatos figyelést és adatszolgáltatást az 5. páncélosadosztály, a 25. ejtőernyősdandár és a

9. légi szállítású tüzérezred körül. Ausztria vonatkozásában, amely a magyar hadműveleti tervekben felvonulási területként szerepelt, az ötfős hálózat legfőbb tevékenysége a hadszíntér felderítésére, ezen belül is az út-, erőd- és raktárhálózat feltérképezésére irányult.

A fentiekén túlmenően hadműveleti felderítőcsoportokat sikerült megszervezniük Ausztriában (Bruck, Lienz és Radstadt), illetve Olaszországban (Tarvisio, Pordenone, Merano, Pere di Cadore és Trieszt).⁵¹

A hadászati-hadműveleti felderítés elsőszámú fő feladata 1960–1962 között a meglepetésszerű támadás elhárítása érdekében az ellenség mindennemű rejtett tevékenységének állandó figyelemmel kísérése, valamint a hadászati csapásmérő erők tervezett felhasználási módjának és idejének pontos megállapítása volt. A katonai vezetés háborút megnyerő elgondolásai között egyre fontosabb szerepet kapott a felderítés mint „a fegyveres erők hadászati és hadműveleti tevékenységének, mindenoldalú biztosításának egyik legfontosabb tényezője, amely a háború folyamán a győzelem elérésének szükséges és elengedhetetlen feltétele”. A vele szemben támasztott követelmények az alábbiak szerint fogalmazódtak meg: „A rakéta nukleáris eszközök tömeges alkalmazása következtében a hadszíntereken a hadászati helyzet igen rövid idő alatt élesen megváltozhat. Ezért a hadászati vezetéssel szemben követelmény, hogy előre lássa a haditevékenység menetét. Az előrelátás a rakéta-nukleáris háborúban folytatott fegyveres küzdelem természetének és jellegének megértésén, az ellenség gyenge és erős katonai, gazdasági, valamint erkölcsi-politikai tényezőinek konkrét ismeretén és helyes számbavételén alapul. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a felderítés már békében mindent, amit csak lehet, megállapít az ellenségről”.⁵²

A magyar katonai hírszerzés – abban az időszakban – legnagyobb sikereit a rakétakilövőök felderítésében érte el, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia területén. A szovjet katonai felderítés ugyanis az amerikai és az angol nagykövetségeik és szervezeteik szoros figyelése és tagjainak mozgáskorlátozása miatt a kisebb VSZ-tagállamok szolgálatait bízta meg az interkontinentális rakétatámaszpontok hadászati felderítésével. A washingtoni magyar rezidentúra e megbízás alapján 56 „Atlas”, 13 „Titán” és több száz „Minuteman” rakétatámaszpontot, továbbá 33 „Minuteman” irányítóközpontot regisztrált. A londoni hálózat 20 IRBM és 10 „Bloodhund” rakétabázist, 12 amerikai atomraktárt, illetve repülőteret jelentett a Központnak. A vállalt feladatok minél tökéletesebb teljesítése érdekében a hírszerzés vezetése – a szervezet történetében először – egy-egy rádióval ellátott illegális ügynököt telepített az említett két országba 1962 végén.⁵³

Az ismertetett eredmények mellett azonban a Csoportfőnökség tevékenységében továbbra is számos megoldatlan probléma létezett, amely nagymértékben hátráltatta a számára meghatározott feladatok teljesítését. Az első, a valós állapotot rögzítő értékelésre 1962 szeptemberében került sor, az az év tavaszán végrehajtott „DUNA” fedőnevű parancsnoki, törzssvezetési és harcászati gyakorlat⁵⁴ felderítéssel kapcsolatos tapasztalatainak jelentésekor. A törzssvezetési gyakorlat frontmértű, a magyar 5., a román 3., a Déli Hadseregcsoporthoz és a Kárpáti Katonai Körzet hadserege közvetlen hadtestei törzseinek részvételével megtartott együttműködési összevonás volt, amelyben az Ausztria semlegességének feladása és a NATO-hoz való csatlakozása után előállt háborús helyzetre való válaszadási lehetőségeket vették számba. Ennek során módosították a Délnyugati Front addigi fő támadási irányának tartott déli, Észak-Olaszország elleni hadászati koncepciót, s immár a NATO központi erőihez tartozó nyugatnémet haderőt tekintették elsőként megsemmisítendő célkitűzésnek. A gyakorlat keretében került végrehajtásra – két magyar és két szovjet hadosztály részvételével – egy harcászati csapatgyakorlat is, amelyben 30 ezer fő, 600 harckocsi és páncélozott jármű, több ezer gépkocsi, 150 repülő és helikopter vett részt. A kitűzött feladat alapján ezen erőknek meg kellett akadályozniuk Bécs elfoglalását a NATO-erők

⁵¹ A Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökség 1962. évi Felderítési Terve. ÁSZTL KFH 6. d. I-A-515

⁵² Demtsa Pál ezredes beszámoló jelentése az 1963. augusztus 1-jén megtartott attaséeértekezleten. ÁSZTL KFH 7. d. I-A713 p. 2.

⁵³ Uo. p. 14.

⁵⁴ Az 1962. április 9–16. között lezajlott gyakorlat részét képezte annak az együttműködési gyakorlatrendszernek, amelyet az EFE Parancsnoksága 1960 őszén indított el a tagállamok hadseregei és vezérkarai számára. A gyakorlaton részt vettek a magyar politikai vezetés legfőbb képviselői Kádár Jánossal az élen, valamint az EFEF (Grecsko, Antonov) és a Szovjetunió Védelmi Minisztériumának képviselői (Malinovszkij, Csujkov és Bagramjan marsallok). A román hadsereget Salajan hadseregtábornok és Tutoveanu vezérezredes képviselte.

által, és a bécsi körzet biztosítása után folytatni az előrenyomulást Nyugat-Németország déli irányába. Az első lépcsőben harcoló magyar–szovjet erők mellett a román előrevetett alakulatoknak St. Pölten és Linz körzetének birtokba vétele volt a feladata.⁵⁵

Szücs Ferenc vezérőrnagy,⁵⁶ az MNVKF helyettese a Czinege Lajos vezérezredes honvédelmi miniszter számára felterjesztett jelentésében kifejtette, hogy „a gyakorlat sok eddig is látott problémát éles és új megvilágításba helyezett, amelyek kötelezővé teszik számunkra, hogy a felderítés valamennyi ágában korszerűsítéseket tegyünk és áldozatokat hozzunk azok megjavítására”.⁵⁷ A nemzetközi katonapolitika várható alakulásából – a felderítésre vonatkozóan – azt az alapvető következtetést vonta le, hogy az európai általános atomháború első pillanataiban a nukleáris csapások következtében megsemmisülnek, illetve elszakadnak a békében kiépített legális és illegális hálózatok. Ezek pótlására a hadművelleti felderítés tartalékait és eszközeit (ejtőernyős diverziós felderítőcsoportok, a légi és rádiófelderítés fokozása) kell alkalmazni, amelyeket már a békeidőben fel kell állítani. Az atomháború jellegéből következően ugyanis nem lehet arra számítani, hogy ezeket az alakulatokat majd mozgósításokkal, a tartalékállományból lehet megszervezni.

A békeidőben létrehozott, korszerű szervezetű és technikai felszereltségű felderítés nélkül Szücs vezérőrnagy véleménye szerint: „az MN nem tudja ellátni az ország védelmét, illetve megfelelő felderítés nélkül az MN atomeszközei, rakétái soha nem rendelkeznek megfelelő célponttal. A leendő rakétatűzerő számára folyamatosan biztosítani kell olyan célokat, amelyekkel megsemmisítő csapást mérhet az ellenségre”.⁵⁸ A továbbiakban arra is felhívta a figyelmet, hogy a Belügyminisztérium és a Külügyminisztérium felderítőszerveinek ügynöki lehetőségei a háború kezdeti időszakában szintén leszűkülnek vagy megsemmisülnek, így ezekben a napokban a Párt és a Kormány napi tájékoztatása a meglévőnél jóval nagyobb mértékben ugyancsak a katonai hírszerzés szervezetre hárul majd.

A felvázolt követelményeknek a katonai felderítés nem tud megfelelni – állította Szücs vezérőrnagy –, ezért több javaslatot is megfogalmazott egy 1967-ig terjedő időszakot illetően. Mindenekelőtt az 1950-es évek közepén megszüntetett csapat- és légi felderítés központi, vezető szerveinek és alegységeinek a helyreállítását, valamint annak a régi, második világháborús szemléletnek a feladását javasolta, miszerint a felderítőalegységek, -egységek létrehozását „M”-kor kezdik el szervezni és „M”+X-kor érik el hadrafoghatóságukat. A hiányosságok megszüntetésére egy önálló csapatfelderítő osztály felállítását kérte a vezérkaron belül a honvédelmi minisztertől, illetve a lövészezredeknel egy felderítőszázad, a hadosztályoknál egy felderítő-zászlóalj, a hadsereg közvetleneként pedig egy felderítőezred megszervezését. A Csoportfőnökség alárendeltségében a légi felderítés és a deszantalakulatok szállítására egy repülő-felderítőezred (két közelfelderítő és egy-egy távolfelderítő és szállítószázad) létrehozását javasolta, azzal a kikötéssel, hogy egy közelfelderítő század „M” esetén a hadsereghez kerülne. A már létező felderítőszázad négyszázados zászlóaljja való bővítését szintén kívánatosnak tartotta, a mélységi diverziós feladatok végrehajtása és az összeköttetés biztosítása céljából.

A legális és illegális felderítések vonalán az elsónél az égető káderproblémák és létszámihiányok rendezéséhez kérte a katonai felső vezetés intézkedéseit, ami nélkül „a rezidentúrák esedékes felváltásai elakadnak, megszakadnak, s csak évek kiesése árán pótolhatók”.⁵⁹ Az illegális munka kiszélesítése érdekében a növekvő számú hírszerző tiszti és hírszerzői kiképzés biztosítására fontosnak tartotta a Csoportfőnökség keretén belül egy állandó tanfolyam megszervezését, valamint feltétlenül kihasználónak ítélte a felajánlott szovjet kiképzési segítséget, amelynek során nyolc–tíz hírszerző tiszt kiképzése vált lehetővé, féléves periódusokban. Ezenfelül az operatív technikai bázis és a szükséges valutaigények megteremtésének fontosságára is felhívta a miniszter figyelmét.

⁵⁵ HL MNVK Titk. 1962/T 4. d. 6. öe. p. 478.

⁵⁶ Az 1962. július 28-án kelt 0418. számú honvédelmi miniszteri paranccsal, beosztásba helyezésével egyidejűleg nevezték ki vezérőrnaggyá.

⁵⁷ Jelentés a felderítés helyzetéről a „DUNA” alapján a Magyar Néphadseregben, 1962. szeptember 13. ÁSZTL KFH 6. d. I-A-554 p. 1.

⁵⁸ Uo. p. 7.

⁵⁹ Uo. p. 13.

Mindezekon túlmenően egy olyan Szervi Határozvány kidolgozását is javasolta, amelyben világosan meghatározták volna – az illegális hírszerzőket érintő törvényes rendelkezések mellett – azok állampolgári, párttagsági, anyagi jogait.

Végül fontosnak tartotta a Magyar Népköztársaság felderítőszervei egymáshoz való béke- és háborús kapcsolatainak törvényi szabályozását a vezetést, az együttműködést és a feladatok elosztását tekintve, mivel ennek hiányában nem tudnak majd megfelelő munkát végezni. Összefoglaló jelentésének végén Szűcs vezérőrnagy javasolta, hogy – a megfogalmazott elképzelésekhez való, a katonai felső vezetés részéről történő elvi hozzájárulása esetén – a végleges kidolgozás előtt „a szovjet elvtársakkal való alapos konzultáció folytatását, hogy a részletes tervekben a szovjet elvtársak tapasztalatait érvényesíthessük”.⁶⁰

A szovjet vezérkar 2. (Felderítő) Főcsoportfőnökség (GRU⁶¹) vezetőivel való konzultációra 1962. november 15–23. között került sor, Moszkvában. A magyar tárgyalóküldöttséget Szűcs Ferenc vezérőrnagy vezette, tagjai pedig Sárközi Sándor ezredes csoportfőnök és Pászka Géza alezredes, a rádiófelderítés vezetője voltak. A felderítés alapvető feladatai és irányai kérdésében Szerov hadseregtábornok – a szintén jelen lévő VSZ-főparancsnok Grecsko marsallal egyetértésben – a „DUNA” hadgyakorlat elgondolásait és fő irányait tartotta meghatározónak a magyar felderítés számára, és főirányként az NSZK, Olaszország, Ausztria és Franciaország felderítését javasolták.

Szűcs vezérőrnagy a tárgyalásokról szóló jelentésében a következőkről számolt be: „Felhívták a figyelmünket, hogy a legális felderítés lehetőségeinek kihasználását az egész tábor érdekében feltétlenül tartsuk szem előtt, és ahol arra csak anyagilag lehetőségünk van és káderekkel is győzzük, ezt feltétlenül folytassuk. Ausztriát csak a mi ismételt felvetésünkre vették be a felsorolásba és az általánostól eltérő figyelmet nem javasoltak rá fordítani. Ausztria felderítését elsősorban Magyarország szempontjából tartják szükségesnek, valamint ugródeszkaként felhasználni az ügynöki munkában. A szovjet elvtársak ezenkívül nagyobb bátorságot javasoltak az ügynöki munka végzésében. Arra kérték bennünket, értsük meg vezetőinkkel, hogy bármilyen kellemetlen néha egy-egy lebukás, ezt nem lehet mindig elkerülni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a hírszerzők erre törekszenek.”⁶²

Ezen általános tanácsok után a tárgyaló felek áttekintették a hadászati-hadműveleti felderítés és a csapatfelderítés főbb kérdéseit, amelynek során a következő tanácsokat adták:

– Az ügynöki munkával kapcsolatban nem zárták ki az ország területéről való illegális telepítéseket a célpontországokba, de az 1959-ben adott tanácsaikat már elavultnak tartották. Sokkal célravezetőbbnek ítélték az adott célpontállamban folytatott szervezőmunkát, amelyet sokoldalúan (legális, kiküldött illegális szervezők kombinációjával) kellett megszervezni. Ugyancsak elavultnak minősítették a háború idejére szóló tartalék ügynöki hálózat kiépítését, mert ezt úgysem lehet felhasználni. Az ügynöki hálózat építésével kapcsolatban felhívták a figyelmet arra, hogy a beépüléseknél az elsődleges információkat adó, fontos helyekre kell koncentrálni, valamint sokkal nagyobb vállalkozó szellemet ajánlottak mind a legális, mind az illegális tevékenységek során. „A korszerű háború jellegét és összes következményeit figyelembe véve alapelveként szögezték le, hogy a felderítésnek úgy kell dolgoznia a háború kezdeti időszakának

⁶⁰ Jelentés a felderítés helyzetéről a „DUNA” alapján a Magyar Néphadseregben, 1962. szeptember 13. ÁSZTL KFH 6. d. I-A-554 p. 19.

⁶¹ Glavnoje Razvedivatjelnoje Upravlenyje – GRU. Élén 1958 decemberétől Ivan Szerov (1905–1990) hadseregtábornok állt. Az 1930-as évek végétől az ukrán államvédelmi apparátus irányítója és a Politikai Bizottság tagjaként Hruscsov környezetéhez tartozott. 1941-től már L. P. Berija államvédelmi népbiztos egyik helyettese, augusztusban ő irányította a Volga-menti német autonóm terület lakosságának a kitelepítését. Ezirányú tapasztalatait felhasználva 1944-ben Berija mellett részt vett a csecsenek és más kaukázusi népek deportálásában. 1945–1947 között a németországi szovjet megszálló csapatok állambiztonsági szervének a vezetője. Sztálin halála után elárulta régi pártfogóját, Beriját, s Hruscsovhoz csatlakozott a kettejük között kibontakozó hatalmi küzdelemben. 1954 márciusától a KGB elnöke, ezen minőségében fő irányítója a magyarországi megtorlásoknak 1956 novemberében. A GRU éléről Oleg Penkovszkij ezredes kémkedési ügyének kipattanásakor, 1963-ban leváltották, s hadseregtábornokból vezérőrnaggyá vetették vissza. Azután kisebb beosztásokban a turkesztáni, majd a Volga-menti katonai körzetekben szolgált. Hruscsov 1964-ben történt megbuktatását követően nyugállományba helyezték, kizárták a SZKP-ból és megfosztották minden háborús kitüntetésétől.

⁶² Jelentés Ugrai Ferenc altábornagynak a moszkvai konzultációról, 1962. december 14. ÁSZTL KFH 7. d. I-A-897 p. 2.

sikeres biztosítása érdekében, hogy a háború kitörése pillanatáig – tehát békében – minden adatot megszerezzen.”⁶³ Nem tekintették viszont ilyen alapelvnek azt, hogy az illegális ügynököket minden esetben rezidentúrákba vonják össze, álláspontjuk szerint a konkrét helyzet függvényében kell a dolgokat alakítani, vagy rezidentúrákban, vagy önállóan dolgozzanak az ügynökök. Az „M”-tervek kidolgozását a legális rezidentúra és az ügynöki hálózat számára szintén szükségtelennek vélték, mivel az rendkívüli mértékben nehézkessé és bonyolulttá tenné a munkát és megkötné az ügynökök és a rezidensek kezét. Helyette az összeköttetés biztos megszervezését tartották fontosnak, amellyel lehetővé válik a folyamatos vezetés és a feladatadás. Az összeköttetés jövőbeli kiépítése terén fontosnak tartották a kétoldalú rádiókapcsolat megteremtését, azzal a megjegyzéssel, hogy békeidőben ezt csak egy-egy alkalommal lehet üzemeltetni, az összeköttetési készség megállapítására céljából. A nyugati kommunista pártok tagjainak beszerzését „általában nem tartották célszerűnek”, kivételt ez alól a saját pártvezetés engedélye adhatott. Felhasználhatónak tartották őket, viszont az országukban folytatott kutatómunkában oly módon, hogy az adott információkat ne lehessen visszavezetni az illető párttagra.

– A csapatfelderítés kérdéseiben helyes elgondolásnak tartották a diverziós felderítő-zászlóalj négyszázados megszervezését és elosztását, és ehhez felajánlották tapasztalataik átadását. Nem tartották célszerűnek ugyanakkor a Csoportfőnökség alárendeltségében a felderítőrepülő-ezred felállítását. Helyette az OLP technikai és kiképzési alárendeltségébe, de a 2. Csoportfőnökség kizárólagos rendelkezésére javasolták egy repülő-szállító század megszervezését, amellyel biztosítani lehetett a diverziós felderítő-csoportok nagy mélységbe való eljuttatását. A szárazföldi csapatokat illetően a gépkocsizó lövés- és harckocsiszereknél egy-egy felderítőszázad, hadosztályoknál pedig egy-egy zászlóalj felállítását javasolták, valamint támogatták a fegyvernemi (vegyi, műszaki, tüzér-) felderítőegységek létrehozását.

A magyar katonai felderítés fejlesztését szolgáló legfontosabb szervezeti és módszertani kérdésekben való javaslatokat, döntéseket követően az együttműködés addigi tapasztalatait is összegezték a tárgyalások résztvevői. A GRU vezetői megköszönték a magyar fél által átadott anyagokat, amelyeket jól fel tudtak használni munkájukban, különösen hasznosnak ítélték az Amerikai Egyesült Államok rakétatámaszpontjairól átadott adatokat és katonai térképeiket, valamint Ausztria úthálózatának feldolgozását. Megállapodás született arról, hogy a szovjet fél megadja az általa legfontosabbnak tartott felderítendő objektumok listáját az egyes NATO-államokat illetően, hogy azokat a 2. Csoportfőnökség be tudja illeszteni jövőbeli tervezeteibe, illetve az átadott magyar tájékoztató anyagokra azontúl gyorsabban és alaposabb értékelésekkel fognak reagálni. (...)

Szücs vezérőrnagy összegzése szerint „a szovjet elvtársak a konzultáció során hangsúlyozták, hogy az a törekvésünk, hogy a felderítő szervek, akár más alegységek rovására is már békében fel legyenek állítva és feleljenek meg a háborús szükségleteknek, hogy szükség esetén minden „M” nélkül hadra foghatók legyenek, feltétlenül helyes. Szerov elvtárs kifejezetten azt a kifejezést használta, hogy e nélkül olyanok leszünk, mint a vak óriás, aki a koromsötét szobában tántorog és tapogat, de mindig megégeti magát, mert a tüzes kályhának ütközik”.⁶⁴

A megbeszéléseken jóváhagyott fejlesztési tervek megvalósításának gyors végrehajtását a kubai rakétaválság hatásaitól sokkolódott politikai és katonai felső vezetés is kiemelt feladatként kezelte. Az október végi, drámai következményekkel fenyegető zűrzavaros napok eseményei felkészületlenül érték mind a katonai, mind pedig a BM felderítőszerveit, így azok nem tudták a megfelelő tájékoztató információkkal ellátni a párt és a hadsereg vezetőit. A katonai hírszerzés kudarcában – a szervezeti hiányosságok mellett – szerepet játszott a konkrét feladatszabás elmaradása és az összeköttetés nehézkessége. A rezidentúrához kimenő utasítások kapkodóak és gyakran egymásnak is ellentmondóak voltak, mindezek következtében a rezidentúra beosztottjai nem tudták, hogy egy válság időszakában mi képezi elsődleges tennivalójukat. A tapasztalatok számbavétele után az operatív csoport legfontosabb feladata a megbízható információk megszerzése lett a válságos, kiéleződött nemzetközi helyzeteket illetően.

⁶³ Jelentés Ugrai Ferenc altábornagynak a moszkvai konzultációról, 1962. december 14. ÁSZTL KFH 7. d. I-A-897 p. 3.

⁶⁴ Jelentés Ugrai Ferenc altábornagynak a moszkvai konzultációról, 1962. december 14. ÁSZTL KFH 7. d. I-A-897 p. 15.

Az úgynevezett veszélyeztetettségi időszak alatt végzett jövőbeni feladatok körét Demtsa Pál ezredes – 1963 tavaszán – az alábbiakban határozta meg:

- információszerzés, ügynökök és irányított informátorok felhasználásával;
- személyes felderítés az adott ország legjellemzőbb katonai objektumait illetően;
- összeköttetés biztosítása, rejtjelezéssel;
- a rezidentúra biztosítása (a kompromittáló anyagok megsemmisítésére való előkészületek és szükség esetén azok gyors végrehajtása). (...)

1963 tavaszától a hadászati-hadműveleti felderítés tevékenységében módosulás következett be, az addigi fő feladat, az Amerikai Egyesült Államok interkontinentális és közepes hatótávolságú rakétabázisainak, honi és európai bázisainak, valamint az MN hadászati irányainak felderítése mellett egyenértékű feladattá vált az illegális és a legális hálózatok bővítését szolgáló szervezőmunka. A legfontosabb feladat immár az ellenség katonai, gazdasági, technikai, erkölcsi-politikai helyzetének békeidőben való minél teljesebb megismerése lett, ezen belül is a meglepetésszerű támadás elhárítása érdekében az ellenség mindennemű rejtett tevékenységének állandó figyelemmel kísérése, valamint a hadászati csapásmérő erők tervezett felhasználási módjának és idejének megállapítása került előtérbe.

A módosult feladatoknak való megfelelés szükségessé tette a felderítés formáinak, módszereinek bizonyos változtatását, a rezidentúrák létszámának emelését. 1961-hez viszonyítva a legális hálózat 1963 végére (például) 35%-kal növekedett. A mennyiségi gyarapodás azonban nem minden esetben jelentette a munka minőségének javulását, mivel a hivatásos hírszerző tiszti hiány miatt nem a hírszerző tiszti, hanem a megnyert állomány növekedett számottevően. Ezek tevékenységét illetően azonban – objektív és szubjektív okok együttes fennállása miatt – még hosszú ideig számos probléma merült fel.

A nehézségekről Szűcs vezérőrnagy a felügyelete alá tartozó, már említett szervekről készített jelentésben a következőképpen számolt be: „A megnyertek munkája csak úgy mellékesen, kérem szépen alapon végzett kiegészítő munka. Miután a mi megnyertjeinek semmi előnyük nincs abból, hogy nekünk dolgozzanak, olyan a munkájuk is. Kevés van köztük, aki igazán öntudatosan és odaadással végzi a feladatát. A Belügy a »titkos hivatásos állománnyal« óriási előnyben van, mert hivatásos tisztként tudja – anyagilag, nyugdíj, előléptetés – kezelni megnyertjeit.”⁶⁵ Természetesen a különböző külügyi és külkereskedelmi fedésekben dolgozó megnyertek kiképzési színvonala sem érte el a hírszerző tisztékét, így a felderítésben végzett munkájuk sok kívánnivalót hagyott maga után. A fő hírszerző szerv változatlanul a legális és illegális munkát szervező és végző operatív csoport volt, amelynek hivatásos állománya az adott időszakban 72 tiszt és 23 fő polgári alkalmazott volt. Abból külföldön, a legális rezidentúrákon szolgált 23 tiszt és 42 megnyert, míg az illegális ügynöki állományt 23 különböző értékű és jellegű ügynök alkotta.

A hadműveleti feladatokra összesen 191 főt készítettek fel: illegális átdobásra vagy okmányokkal való utazásra 27, legális utaztatásra 12, különböző ügynöki segédfeladatokra 147 belföldi megnyert személyt, külföldön beszerelve pedig öt főt. A legfőbb problémát a képzett káderek hiánya okozta, ami visszavezethető volt a hírszerző tiszti iskola 1959-ben történt megszüntetésére. A hiányt a felajánlott GRU-tanfolyam 1963. őszi igénybevételével, illetve a Csoportfőnökség keretén belül felállított állandó jellegű hírszerző iskola létrehozásával kívánták megszüntetni, Witz József alezredes parancsnokságával. A kiképzési terv tárgykörönkénti megosztása a következőképpen alakult: politikai és szakmai kiképzés, ellenség- és országismeret, nyelvfelkészítés, rádiós kiképzés, operatív technika és fotózás, sport.⁶⁶

A legális rezidentúrák jövőbeni munkájának legfontosabb részét a szervezőmunka képezte. Annak célja egyrészt a napi és speciális feladatok minél eredményesebb megoldásához szükséges aktív segédhálózat megteremtése és céltudatos bővítése volt, amely ügynökökből, beszerzőkből, irányított informátorokból, valamint a munkához felhasználható kapcsolatokból állt; másrészt fontos feladatát képezte az illegális hálózat szervezőmunkájában való közreműködés, azaz az

⁶⁵ ÁSZTL KFH 7. d. I-A-797 p. 6.

⁶⁶ ÁSZTL KFH 8. d. I-A-1042 p. 1.

illegális ügynökök kutatása, tanulmányozása és ezek beszerzésének előkészítésében való konspirált közreműködés. Mindezek érdekében szélesíteniük kellett a kapcsolati és ismeretségi köreiket, hiszen e nélkül nem lehetett eredményes szervezőmunkát folytatni. Fontos szempontként jelentkezett az is, hogy mindez az elhárítás figyelmét és erejét jobban megosztotta és lekötötte, ezáltal az illegális szervezés is kedvezőbb körülmények között folytatódhatott.

1963/64 folyamán rendszeressé váltak a 2. Csoportfőnökség szervezésében a Vezérkar és az 5. Hadsereg parancsnoki karának a NY–DNy-i hadműveleti irányokban fekvő országokban turistafedésben tett 15 napos terep-szemrevételezési utazásai, amelyek előnyösen befolyásolták a részt vevő vezetők helyismeretét és megkönnyítették a hadműveletek tervezését. A kiutazó háromfős csoportokat mindig egy hírszerző tiszt kísérte.⁶⁷ 1964 nyarán – hosszú előkészítő munka után – a két érintett miniszter aláírta a 2. Csoportfőnökség és a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség szerveinek együttműködéséről szóló 002. számú (Szigorúan titkos!) parancsot, amely a tájékoztató és az operatív munkában, a külföldön folytatott tevékenység feltételeinek biztosításban és a szervek közötti együttműködés megvalósításának módját szabályozta.⁶⁸

Az 1960-as évek közepétől a magyar katonai hírszerzés legfőbb feladata az ellenség rakéta-atomcsapásmérő erőinek, terveinek, az első csapás mérésére utaló előkészületeinek felderítése, a Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés felső vezetőinek „riasztása” lett. Ennek érdekében minden olyan információt gyűjteni kellett, amely a várható atomtámadás idejére, módjaira, a hadászati támadó erők állományára, szervezetére, díszlokációjára vonatkozott. A riasztás elsődlegessége mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a NATO vezetési és mozgósítási rendszerének, a háborús tevékenységre való átállásának feltárása is.

Az évtized végére a Csoportfőnökség a kiszélesített feladatkörébe tartozó nem európai országok felderítése mellett a rendelkezésére álló felderítőerőkkel és -eszközökkel a hadászati-hadműveleti felderítés során elsősorban az NSZK, Olaszország és az Amerikai Egyesült Államok európai erőinek feltérképezésére koncentrált. Új célszágokként jelentek meg ugyanakkor a Benelux és a skandináv államok,⁶⁹ valamint a NATO déli szárnyát alkotó Görögország és Törökország. E körben szerepelt még Svájc és Izrael is. Helyzetismeret céljából két arab országban – Szíriában és Egyiptomban – pedig tájékoztató munkát kellett folytatniuk.

Az általános felderítési feladatok között kiemelt helyen szerepeltek a veszélyeztetettségi időszakban várható katonapolitikai intézkedések: a védelmi minisztériumok, vezérkarok, magasabbparancsnokságok megnövekedett mozgására, a munkaidő meghosszabbítására, az objektumok őrzésének megszigorítására vagy a kitelepítésekre utaló momentumok azonnali jelzései. Emellett országonkénti lebontásban jelenteni kellett az általános katonapolitika, a haderő (szervezés, diszlokáció, fegyverzet, felszerelés, hadműveleti-harcászati elvei, kiképzés), a hadszíntér (erődök, úthálózat, lőszer- és üzemanyag-raktárak, repülőterek, lokátorállomások, vízakadályok, híradórendszer) és a gazdaságra vonatkozó adatokat (költségvetés, hadiipar).

A személyes felderítés jelentős sikereket ért el e meghatározott feladatok végrehajtásában, hiszen az Amerikai Egyesült Államok rakétairányító központjainak 50%-át sikerült „bemetszeni”, s jelentős mennyiségű katonai szabályzatot szereztek be a NATO-hadseregek szervezésével, harcászataival, haditechnikájával kapcsolatban. Ügynöki hálózat kiépítésével biztosítani tudták az Aviano-i repülőtéren települt amerikai atom-csapásmérő repülőszázad, valamint az 1. nyugatnémet „Pershing” közepes hatótávolságú hadműveleti rakétaezred körzetének folyamatos megfigyelését is.⁷⁰

⁶⁷ 1964 folyamán két utazást terveztek, egyet júliusban és egyet novemberben. A júliusi útvonal: Budapest–Wien–Hartberg–Graz–Leibniz–Klagenfurt–Villach–Tarvisio–Carria–Tolmezzo–Piave–Belluno–Feltre–Primolano–Bassano–Vicenza–Verona–Mantova–Parma–La Spezia–Genova–Milano–Como–Lecco–Tirano–Meran–Bozen–Brixen–Toblach–Lienz–Heiligenblut–Bischofshofen–Salzburg–Linz–Wien–Budapest. A téli útvonal az alábbi városokat érintette: Budapest–Wien–Linz–Salzburg–Innsbruck–Brenner-hágó–Bozen–Trento–Brescia–Milano–Torino–Piacenza–Mantova–Verona–Padova–Udine–Villach–Knittelfeld–Leoben–Neuenkirchen–Wien–Budapest. Sárközi Sándor ezredes előterjesztése Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter részére az 1964. évre tervezett szemrevételezések ügyében, 1964. március 17. ÁSZTL KFH 7. d I-A-854.

⁶⁸ ÁSZTL Állambiztonsági-miniszter helyettes Titkárság 1. d.

⁶⁹ Belgium, Hollandia, illetve Norvégia, Svédország, Dánia.

⁷⁰ ÁSZTL KFH 4. d. I-A 119 pp. 18–19.

(...) *A Csoportfőnökség életében a legnagyobb feladatot az 1970-es évek elején éppen a [vietnami] háború lezárására és a harcoló felek közötti béke helyreállítására aláírt Párizsi Egyezmény (1973) végrehajtásának ellenőrzésére felállított Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságban (NEFB) történt szerepvállalása jelentette.* A bizottság Magyarország, Kanada, Indonézia és Lengyelország képviselőiből állt. A NEFB képviselőjeként 1973–1975 között – három váltással – 524 magyar diplomata és katonatiszt teljesített szolgálatot Dél-Vietnamban. Ebből 456 fő volt a Magyar Néphadsereg hivatásos és tartalékkormányú tisztje és tiszthelyettese, a Belügyminisztérium munkatársai közül pedig 68 személy vett részt a munkában. A katonai felderítés személyi állományából (Csoportfőnökség, rádiófelderítő ezred, felderítő-zászlóalj) összesen 64 fő teljesített szolgálatot, váltásokként 28, 22 és 14 fő. A katonai csoport fontosabb beosztású vezetői a következő személyek voltak:

- 1. váltás (1973. január 26. – december 24.):
NEFB-vezető Esztergályos Ferenc nagykövet,
katonai helyettese és a katonai csoport parancsnoka Szűcs Ferenc vezérőrnagy. (...)
- 2. váltás (1974. január 9. – 1974. december 24.):
Lőrinc Nagy János nagykövet, katonai helyettese Csapó Viktor vezérőrnagy. (...)
- 3. váltás (1975. január 6. – 1975. május 9.):
Németh József nagykövet, katonai helyettese Tölgyes Ernő vezérőrnagy. (...)

A vietnami szerepvállalással behatóan foglalkozó Szőke Zoltán megítélése szerint a NEFB működését „sorozatos botrányok, katonai és diplomáciai incidensek, és végül a teljes kudarc jellemezték”, amelynek okát abban látta, hogy Magyarország az első nemzetközi békefenntartó akcióban való részvételével egy olyan hidegháborús konfliktus tevékeny részesévé vált, amelyben a világ vezető katonai hatalmai közelről voltak érintettek, a bizottság tagjai pedig – Indonézia kivételével – a szemben álló katonai szövetségi rendszerhez tartoztak. A magyar kormány tudatában volt annak, hogy a nemzeti delegációk között komoly összetűzésekre kerülhet sor, sőt arra is felkészült, hogy a NEFB-ben belül Hanoi és a szocialista tábor érdekeinek legfőbb védelmezőjeként tevékenykedjen, a lengyelekkel együtt. A magyar küldöttség elfogult, szélsőségesen „antiimperialista” viselkedése, illetve Hanoi és dél-vietnami „fiókszervezete” érdekében végzett munkája következtében a háború fokozatos újraéledésével párhuzamosan a Bizottság munkájának megbénulásához és a békeküldetés kudarcához vezetett. A magyar delegáció tagjai diplomáciai mentességüket kihasználva folyamatosan operatív és propagandacélú információkat gyűjtöttek és juttattak el Hanoihoz, s számos olyan hírszerző tisztet és ügynököt küldtek Saigonba, akik az észak-vietnami kormány szándékait illetően sikeresen vezették félre a CIA helyi képviselőit.⁷¹

A katonai felderítés vietnami lekötöttsége természetesen nem szüneteltette a Csoportfőnökség alapvető hírszerzési feladatköreit, az MN és a VSZ igényeinek figyelembevételével az 1970-es évek első felében. Ezek továbbra is a hadászati, hadműveleti, illetve – a csapatfelderítés integrálása után – a harcászati felderítés tervezésére, szervezésére és végrehajtására; a katonapolitikai elgondolások, a hadászati tervek, a meglepetésszerű támadás előkészületeinek megszerzésére és jelzésére; a katonadiplomáciai szolgálat vezetésére; a speciális technikai kutatások, fejlesztések folytatására terjedtek ki. Jelentősen javult a legális pozícióból dolgozó rezidentúrák hírszerző tevékenysége, megoldási módszereik pedig fokozatosan bővültek. A változatlan alapvető hírszerzési feladatok – a katonapolitikai, a haderő- és hadszíntér-felderítés, a beszerzés, az operatív munkákban (összeköttetésben) való közreműködés, az illegális tippkutatás, az ügynöki helyzet folyamatos tanulmányozása teljesítéséhez szolgáló módszerek megválasztásánál maximálisan ki kellett használni a hivatali fedés adta lehetőségeket. (...)

(...) *A szovjet igények alapján az 1960-as évek második felétől felfuttatott magyar katonai felderítés működésében egy évtized elteltével – elsősorban a felderítési kör túl nagy kiterjedése miatt – bizonyos problémák léptek fel.* Ezért a Csoportfőnökség vezetése azzal a javaslattal élt a VSZ felderítőszerveinek vezetői felé, hogy a felderítés szűkítésével mindenki a maga lehetőségeinek és

⁷¹ Szőke Zoltán: *Magyar békefenntartók Vietnamban.* Külpolitika, 1999/3–4. szám. pp. 149–175., illetve *A vietnámi „kaland”.* <http://www.natarch.hu/archivnet/> letöltve: 2008.07.29.

erőinek függvényében csak bizonyos térségekre és régiókra koncentrálni végezte tevékenységét, így Magyarország felderítőtevékenységet továbbra is az NSZK, Olaszország és Ausztria felé fejtene ki, a skandináv vagy a Benelux államok elleni tevékenységét szűkítené, illetve feladná.

A magyar felvetés azonban elutasításra talált. Ennek következtében a Csoportfőnökség adatszűrő és szolgáltató tevékenysége hamarosan meghaladta a feldolgozási képességét és kapacitását, aminek több következménye is lett: sok értékes információ feldolgozatlan maradt, az MN alakulatait nem tudták folyamatosan ellátni a feltételezett ellenségről szóló tájékoztató anyagokkal, ugyanakkor a felső politikai és katonai vezetés számára sok, a legapróbb részletességű tájékoztatókat is felterjesztettek. A Csoportfőnökség a beérkező anyagok szelekciójára és feldolgozására a Tájékoztató Csoport szervezeti és létszámbővítését javasolta, amiből a négyosztályos szervezet hamarosan meg is valósult, de a kívánt káderutánpótlást, képzett elemző és értékelő káderek hiányában, ekkor még nem tudták megvalósítani.⁷²

*Az 1970-es évek végére felhalmozódó problémák megoldása és az elkövetkezendő évtized szakmai feladatainak kimunkálása a Csoportfőnökség élére 1977. február 1-jével kinevezett régi-új parancsnokra, Szűcs Ferenc vezérőrnagyra és vezetőtársaira várt.*⁷³ A Csoportfőnökség számára megfogalmazott munkatervekben fő célkitűzésként az alábbi, hosszú évekig érvényben lévő alapelveket rögzítették:

– a BM társszerveivel, valamint a VSZ tagállamai felderítőszolgálatával összehangoltan biztosítani kellett a felderítés folyamatosságát, az erők és eszközök főirányokba történő összpontosítását és a felderítés hatékonyságának növelését az éves munkatervekben előirányozott feladatok teljesítésével, a felderítés új szabályozóinak érvényesítésével és a feladat-végrehajtás magas színvonalon való megszervezésével és irányításával;

– a saját felderítőerők lehetőségeire, valamint a hazai és nemzetközi információcsere forrásaira alapozva meg kellett valósítani a párt- és az állami vezetés tájékozódásához, állásfoglalásainak és döntéseinek meghozatalához szükséges információk megszerzését és előterjesztését, továbbá a katonai vezetőszervek, törzsek, csapatok és tanintézetek színvonalas és differenciált tájékoztatását, valamint a hadművelési tervezőmunkát és az elkészítést szolgáló anyagok megszerzését, célszerű feldolgozását és időbeni kiadását.

A felderítés vonatkozásában rögzítésre kerültek az alapfeladatok mellett (katonapolitika, haderő-, hadszíntér-, haditechnika-, hadigazdaság-felderítés) a végrehajtandó szakmai feladatok is. Ennek keretében a legális hírszerzési lehetőségek felhasználásával folytatni kellett a felderítést mindazokban a kapitalista országokban, ahol Magyarországnak külképviselői, kereskedelmi kirendeltségei, katonai attaséhivatalai, kulturális, tudományos és technikai szervei működtek és a feladatokba bevonhatók voltak. Megkülönböztetett figyelmet kellett fordítani az Amerikai Egyesült Államok, az NSZK, Olaszország és Ausztria területén folytatott tevékenységekre. Ezen államok mellett fokozni kellett a katonapolitikai és a katonai információk beszerzését a Közel-Kelet országaiban (Egyiptom, Szíria, Irak, Libanon, Algír), valamint Kínában. Az illegális hírszerzés területén elsősorban az informátorhálózat bővítését szorgalmazták a fő célpontországok mellett Belgiumban, mindenekelőtt a katonaaállományú állampolgáraik között. A hadművelési hírszerző tartalék minőségi szintjének növelése érdekében kitűzött feladat volt a működési körzetek tökéletes ismeretének elsajátítása, a tevékenységhez nélkülözhetetlen okmányok, bázisok és hírközlő eszközök biztosítása. A legális és illegális hírszerző tevékenységek külföldi bázisaiként egyre nagyobb számban kellett létrehozni fedőállatokat mind a semleges, mind pedig a NATO-államokban.⁷⁴

⁷² Az 1972. március 13-i parancsnoki értekezlet jegyzőkönyve. HL MN 1978/T 25. d. pp. 68–75.

⁷³ Sárközi Sándor vezérőrnagyot egy korrupciós ügyben való közreműködéséért váltották le. Az új vezetői állomány legfontosabb személyiségei Nagy Lajos vezérőrnagy, a csoportfőnök első helyettese; Tóth G. János ezredes, az operatív; Gombos Károly ezredes, a tájékoztató; Dr. Schneider Pál ezredes, a rádiófelderítés és Polgár Ervin ezredes, a csapatfelderítés vezetői voltak.

⁷⁴ Az MNVK 2. Csoportfőnökség szakmai munkaterve az 1977. évre. HL MN 1978./T 24. d. pp. 2–7.

Az újonnan kinevezett parancsnok nemcsak a felderítés alapelveit és feladatköreit módosította, de kiemelt célkitűzésének tekintette a BM-mel való kapcsolatok, együttműködés javítását is. A korábban megkötött egyezményeket és az ezzel kapcsolatosan kiadott rendeleteket mindkét fél csak formálisan tartotta be, ezért ezen a gyakorlaton mindenképpen változtatni kívánt. A jövőben nem általánosságokban, hanem konkrét feladatokat tartalmazó ütemtervek alapján tervezte egymás munkájának segítségét. A kitűzött feladatok illetően számos területen előrelépés történt az 1980-as évek első felében, de voltak olyanok is, ahol nem sikerült elérni a megtervezett célokat. Ilyenek tekinthető mindenekelőtt a NATO vezetőszerveibe és a tagállamok hadseregeinek parancsnoki és egyéb vezetőszerveibe való beépülés sikertelensége.

Az 1980-as évek közepétől az új honvédelmi miniszterek: Oláh István hadseregtábornok⁷⁵ (1984–1985) és Kárpáti Ferenc vezérezredes⁷⁶ (1985–1989), valamint – éppen az Oláh Istvánt követő – Pacsek József vezérezredes vezérkari főnök (1984–1989) alárendeltségében folytatódott a magyar katonai felderítés tevékenysége, változatlanul a nyugati ellenségkép jegyében, de a változó nemzetközi és magyarországi politikai viszonyok változásai hatására felerősödtek a katonadiplomáciai kapcsolatok javítását célzó törekvések is. Ezen időszakban folyamatosan változtak, fejlődtek a hírszerzés szervezeti és technikai feltételei, amelyek közül talán a legjelentősebb a számítástechnika bevezetése és általánossá tétele volt mind az adatszerező (hírszerző), mind pedig az elemző és értékelő tevékenységekben.⁷⁷

A magyar katonai felderítés 1956 és 1989 közötti sokrétű és összetett történetének teljes feltárása még hosszú kutatásokat igénylő feladat. A téma bonyolultsága, időbeli kiterjedése és a levéltári források hozzáférhetősége következtében jelen tanulmányommal csupán e szerteágazó tevékenység egyes területeinek, mozzanatainak a bemutatására vállalkozhattam, abban a reményben, hogy a témakör további kutatásai révén mind teljesebb képet nyerhetünk és adhatunk majd a magyar katonai felderítő-hírszerző szolgálat hidegháború alatti tevékenységéről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei, 1957. július 2. – december 28. Szerkesztette, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta BARÁTH Magdolna és FEITL István. Budapest, 2006, Magyar Országos Levéltár.
- HAJMA Lajos: A katonai felderítés és hírszerzés története. Egyetemi jegyzet. Budapest, 2001, ZMKA.
- NÉMETH István: A MNVK 2. Csoportfőnökség és elődszervezeteinek története, 1945–1977. Budapest, 1977, Hadtörténelmi Levéltár Tanulmánygyűjtemény.
- SZŐKE Zoltán: A vietnámi „kaland”. Közel-Múlt. Húsz történet a 20. századból. Szerkesztette: MAJTÉNYI György – RING Orsolya. Budapest, 2002. p. 105., 117.
- SZŐKE Zoltán: Magyar békefenntartók Vietnámban. Külpolitika, 1999/3–4. szám. pp. 149–175.

⁷⁵ *Oláh István* (1926–1985): tanítóképzői tanulmányait megszakítva, 1945 tavaszán önként jelentkezett az új, demokratikus hadseregbe. A Honvéd Kossuth Akadémiát 1947-ben, az Akadémiát 1952-ben végezte el, majd különböző csapatbeosztásokban teljesített szolgálatot. 1954–1957 között a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola parancsnoka, amelynek növendékszázalójai a forradalom alatt a szovjet csapatok elleni harcra szervezkedtek. A represszió idején ezért az iskolát megszüntették, őt pedig alacsonyabb beosztásba helyezve hosszú ideig kizárták az előléptetésből. Ezen időszakban neve felmerült a 2. Csoportfőnökség ügynök-típpjeként, de a tanulmányozását Szűcs zredes megszüntette. 1966–1973 között az MN kiképzési főcsoportfőnöke, 1973–1984 között az MN vezérkari főnöke. 1973 – vezérőrnagy, 1978 – altábornagy, 1980 – vezérezredes, 1984 – hadseregtábornok.

⁷⁶ *Kárpáti Ferenc* (1926–): 1948-ban lépett be a Honvédség kötelékébe, majd különböző politikai tiszti beosztásokat töltött be. A Sztálin Katonai Politikai Akadémián folytatott tanulmányait 1954-ben fejezte be, majd a moszkvai Lenin Katonai-politikai Akadémia aspiránsa lett, ahonnan 1956. október végén hazajött. A zuglói karhatalmi egység politikai tisztjeként szolgált, majd a Politikai Főcsoportfőnökségre került. 1958–1970 között az MSZMP Néphadseregi Bizottságának első titkára, ezredesi rendfokozatban. 1970 decemberétől 1985 decemberéig az MN politikai főcsoportfőnöke, egyben honvédelmi miniszterhelyettes. Ezen idő alatt nevezték ki vezérőrnaggyá (1971), majd léptették elő altábornaggyá (1979), honvédelmi miniszteri kinevezésével egyidejűleg pedig vezérezredessé. 1989 decemberében katonai tartalékkállományba került és polgári miniszterként vezette tovább a honvédelmi tárcát 1990. május 24-ig.

⁷⁷ Hajma Lajos: *A katonai felderítés és hírszerzés története*. Budapest, 2001. p. 167.

DR. VAJDA JÁNOS

ADATSZERZÉS A HIDEGHÁBORÚ KORSZAKÁBAN¹

A téma kifejtésében korlátoz a felkészülésre rendelkezésre álló viszonylag kevés idő, valamint az, hogy nem volt módom alátámasztó dokumentumok tanulmányozására, ennél fogva a tudományos igényű vizsgálódás szóba sem jöhetett.

A téma kifejtését ezért kizárólag a gyakorlat oldaláról közelítettem meg, tartózkodtam az elmélettől, csupán emlékeimre hagyatkoztam. Arra tudtam vállalkozni, hogy a szervezetnél eltöltött 35 év tapasztalatait röviden elmondjam, összegezzem, remélve a továbbgondolás későbbi lehetőségét. Igyekszem megfelelő képet adni arról, hogyan alakult katonai hírszerzésünk adatszerző tevékenysége a hidegháború időszakában. Bízom abban, hogy a véleményalkotásommal, gondolataimmal senkit sem sértek meg. Az összegzésem tehát szubjektív, ennek ellenére az objektivitásra törekedtem. Az adatszerzés szinte minden területén dolgoztam, mégis elkerülhetetlen, hogy az ismert tények, kialakult legendák mellett maradnak még „fehér foltok”, érintetlen területek előadásomban.

A továbbiakban engedjék meg, hogy röviden szóljak személyes dolgaimról, ami fontos lehet a téma kifejtése szempontjából.

1965-ben kerültem az MNVK 2. Csf-ség állományába. Egyéves szakiskola elvégzése után Győrbe, az ottani kirendeltségre kerültem. 1971-ben Lipcsében, a Herder Intézet keretében fejleszthettem német nyelvtudásomat. 1973-tól kerültem fedésbe, majd 1975-ben külszolgálatra. Hazatérésem után az illegális területen dolgoztam tíz évig. Ezután az oktatási és a humán területen dolgoztam nyugdíjba vonulásomig, miközben egy hároméves német külszolgálatot is teljesítettem.

Szakmai vonatkozásban pedig – miként már említettem – előadásomban azon területek adatszerző tevékenységét érintem, ahol dolgoztam, és csak azokkal az eseményekkel foglalkozom, amelyeknek részese lehettem. Így összegző tapasztalataimat a hadműveleti ügynöki tartalékok működtetéséről, a legális információszerezésről és az illegális ügynöki hírszerzésről, valamint a humán, azon belül is az oktatás területéről igyekszem közreadni.

Az adatszerző tevékenységet lehet szűkebb és tágabb, szélesebb értelemben is megfogalmazni. A szűkebb értelmezésnél csak a híradatok, felderítési adatok megszerzése értendő. Tágabb értelemben pedig minden adat megszerzése, amelyek szükségesek a hírszerzés folyamatosságának biztosításához. Így az ügynöki hálózat szervezéséhez, működtetéséhez, az operatív helyzet naprakész ismeretéhez, a technikai eszközök fejlesztéséhez és így tovább. Mondanivalóm kifejtése során nem teszek különbséget, mindkettőt érintem.

AZ ADATSZERZÉS JELLEMZŐI A HIDEGHÁBORÚ IDEJÉN

Adatszerző tevékenységünket a Szolgálat általános és politikai helyzete, célirányultsága, morálja mindenkor döntően befolyásolta, ezért néhány jellemzőt célszerűnek tartok megemlíteni.

A hidegháború időszakában jellemző volt az állami és politikai szervek meghatározó szerepe. Gyengén szervezettek voltak a civil szervezetek, így a társadalmi ellenőrzés sem volt erős. Az ellenőrzést elsősorban az egyetlen működő párt szervei gyakorolták, sajnos néha elég szubjektíven. Az állami vállalatok és a közösségi tulajdonú szövetkezetek, a politikai, gazdasági és társadalmi szervezetek szervezési és működtetési sajátosságából adódóan szinte hivatalból támogatták, vagy legalábbis nem gátolták az adatokhoz való hozzájutást. Széles körű volt az állami nyilvántartás rendszere, hivatalból, megfelelő eljárási rend szerint viszonylag sok adat birtokába lehetett jutni.

¹ Készült Dr. VAJDA János ezredes a Felderítők Társasága 2008. évi tudományos konferenciáján elhangzott előadása alapján, megjelent a Társaság 2009. évi kiadványában. pp. 51–57.

Adatvédelmi „játszadózások” nem gátolták a titkosszolgálati tevékenységet. Az adatvédelmet lényegében – megítélésem szerint – az állami és szolgálati titkok védelme biztosította. Az egypártrendszer következtében a pártpolitikai csatározások is ismeretlenek voltak, így a többpártrendszerre jellemző „kiszivárogtatás” sem volt gyakorlat.

AZ ADATSZERZÉS TERÜLETEI

Szolgálatunkra mindig jellemző volt, hogy a munkatársait igyekezett körültekintően kiválogatni, megfelelő elméleti és gyakorlati ismeretekkel felkészíteni az adatszerzés biztosítására.

A több hónapos tanfolyami, majd egy-két éves szakmai, gyakorlati felkészítés után az 1990-es évektől egyetemi szintre sikerült emeltetnünk a hírszerzők oktatását. Ez óriási eredmény volt, ilyent a partnerszolgálatoknál sem tapasztaltunk. Egyszerre tudtuk biztosítani az egyetemi szintű katonai, szakmai és felsőfokú nyelvi képzés feltételeit! A végzett hallgatók azonnal hadra foghatók, bevetethetők voltak az osztályokon, igazgatóságokon.

Az adatszerzés legfőbb területe a hidegháború időszakában az illegális ügynöki hírszerzés volt. Ennek a megállapításnak nem mond ellent, nem értékítélet, ha azt is megállapítjuk, hogy a rádiófelderítés (RÁF), a legális, külszolgálati tevékenység, valamint a társszolgálatokkal való együttműködés hozta a megszerzett információk közel 90%-át, azonban a legértékesebb információkat mégis az illegális ügynöki hírszerzés szolgáltatta. (...)

Az Operatív Szolgálat adatszerzői voltak az illegális ügynöki osztály mellett a legális osztály és a kirendeltségek is. Az említett osztályok tevékenységéhez szorosan kapcsolódott a kutatást és tanulmányozást végző, valamint a technikai ellátást, okmányok biztosítását végző, rejtjelző, fotós és nyomdai feladatokat ellátó osztályok tevékenysége.

Az illegális ügynöki osztály nevének megfelelően az 1970-es évek elejétől fedőobjektumból hajtotta végre az adatszerzést. Alosztályait az akkori célországoknak és felderítési feladatoknak megfelelően alakították ki. Egy alosztály a NATO és az Amerikai Egyesült Államok Európában állomásozó erői, egy másik a német nyelvet beszélő országok felderítését végezte, egy harmadik pedig a latin nyelvű országok irányában dolgozott. Később egy alosztályt hoztak létre a hírszerző tartalékok irányítására és szervezésére, amely később önálló osztály lett.

Szolgálatunk az illegális területen – néhány esetet kivéve – nem próbálkozott komolyabban a telepítés módszerével. Kezdetleges kísérleteink nem hozták meg a várt eredményt. Több esetben a telepített személyek kvalitása miatt nem tudtak elfogadható lehetőségek közelébe jutni, de volt eset a szolgálat részéről a türelmetlenségre is. A telepítések elsősorban csak a kiegészítő, összekötötést biztosító kategóriákban (összekötő, futár, bázis) voltak sikeresek. Sikereket hozott viszont a magyar emigráció adta lehetőségek kiaknázása. A magyar emigránsok és azok leszármazottainak segítségével komoly szervezéseket, adat- és információszerzést tudunk biztosítani. Ezen keresztül jutottunk több értékes és magas rendfokozatú forráshoz, akik éveken keresztül komoly adatokat szolgáltattak nekünk.

Az illegális ügynöki adatszerzés elsősorban a szigorúan titkos dokumentumok, szabályzatok, katonai okmányok, titkos információk megszerzésére irányult. De a személyes találkozók is komoly információkat szolgáltattak ahhoz, hogy biztosítani tudtuk az illegális ügynöki hírszerzés alapvető feladatát, a stratégiai meglepetés kizárását. Biztosítani kellett az MNVK hadászati és hadműveleti tervező munkájához szükséges adatokat, dokumentumokat és információkat. (...)

Az illegális ügynöki hírszerzés adatszerzésének eredményessége, az összekötötés megbízhatósága a források és a hírszerzők tevékenységétől függött. Az 1960-as évek közepéig a forrásokat főleg futárok és összekötők útján vezettük. Az operatív helyzet kedvező alakulásával az összekötötésben egyre inkább előtérbe került a források közvetlen irányítása, vagyis a kezelőtisztekkel való személyes kapcsolat gyakorisága. A '70-es és a '80-as években a személyes találkozókat főleg Jugoszlávia és Ausztria városaiban szerveztük, de volt találkozó többek között Svédországban, Spanyolországban, spanyolországi szigeteken és Görögországban is.

Nem ünneprontás, de az igazsághoz hozzátartozik, hogy az 1980-as években az illegális ügynöki hírszerzést is kísérték negatív jelenségek. Sérült a hírszerzés alapvető szabályainak betartása. Gyakran kellett ésszerű kompromisszummal a tanulmányozást, beszervezést és ügynöki vezetést végezni. Célszerűségi és anyagi megfontolásból nem választottuk el mindig szigorúan az illegális és a legális adatszerző területeket. Nehézséget jelentett időnként a pénzzűke és a technikai eszközök hiánya. Volt időszak, amikor az illegális ügynöki hírszerzést olyanok is vezették, akiknek korábban nem volt tapasztalatuk az ügynöki munkában, vezetésben. Sajnos lebukások és árulások is előfordultak.

Az adatszerzés másik igen fontos területe a legális pozícióban végzett adatszerzés.

A legális osztály a legalizált pozíciókból végrehajtott adatszerzést szervezte. Vezette, irányította a külügyi, külkereskedelmi, MALÉV-, MAHART-fedésben lévő h. tisztek, szt. tisztek, katonai attaséhivatalokba kiküldött h. tisztek adatszerző tevékenységét. A legális osztály szervezetét is – hasonlóan az illegális osztályéhoz – a célországok és a felderítési feladatok határozták meg. A legális osztály kiemelt feladata volt többek között a NATO katonai szervezetére vonatkozó adatok megszerzése, valamint adatszerzés a NATO-tagállamok katonai- és biztonságpolitikájáról.

Magyarország arra törekedett, hogy a NATO-országokban és más politikailag jelentős országokban a nagykövetségeken katonai attaséhivatalt működtessen. Magyarország az 1970-es évek közepén 25 attaséhivatalt tartott fenn. A katonai szakértőkkel együtt egy váltási időszakban mintegy 60 h. tiszttel teljesített külszolgálatot a katonadiplomácia területén. Emellett dolgoztak h. tisztek fedésben a nagykövetségeken és különböző beosztásokban vállalati (MAHART-, MALÉV-, VOLÁN-) kiküldöttként.

A legális adatszerzés során minden legális módszerrel megszerezhető adatot igyekeztünk megszerezni. Így többek között: a futárszolgálat útján a Központba továbbítottuk a sajtót és egyéb kiadványokat, folyóiratokat, okmányokat, katonai témában kiadott könyveket, tévé- és rádiótudósításokat stb. Havi jelentésben és távirati formában továbbítottuk a kapcsolati személyektől nyert bizalmas és fontos politikai, katonapolitikai, gazdasági, haditechnikai információkat.

A külszolgálati adatszerző tevékenységben fontos szerepet játszottak a kapcsolatok, a rendezvények és fogadások adta lehetőségek, illetve ezek kiaknázása. Erre a tevékenységre is igyekeztünk a leendő h. tiszteket megfelelően felkészíteni. Gyakoroltattuk a kapcsolatépítést elősegítő sportokat (teniszt, lovaglást), a protokollrendezvényeken, fogadáson való megjelenést, részvételt, rövid köszöntők elmondását.

A külszolgálati adatszerző tevékenységben is sajnos néha tapasztalható volt, hogy a „hollét határozta meg a tudatot”.

A kirendeltségek az adatszerzésben is szerepet játszottak, de békében nem a meghatározó szervezeti egységek voltak. A kirendeltségek adatszerző tevékenysége a telepítésre kijelölt célország lefogandó katonai objektumaira, valamint a célterület és okmánykörlet országainak operatív helyzetére korlátozódott. A kirendeltségek szervezték, vezették a hadműveleti felderítésre tervezett hírszerző tartalékokat. Ez a kategória békében elsősorban felkészült, de szükség esetén futár, összekötő és hadszíntér-felderítő feladatokat is végzett. (...)

Az ügynöki tartalékok szervezését az 1950-es évek elején kezdték el. A „láncos kutya” időszak tette szükségessé, ennek megfelelően az első kirendeltség is Pécssett jött létre. Majd 1956 után Csornán, Győrben és Szombathelyen hoztak létre kirendeltségeket. A '70-es évek közepétől az Illegális osztály keretében egy alosztályt Budapesten is létrehozta, amely osztállyá alakult, és ez az osztály irányította a kirendeltségeket. A változó nevektől eltérően egyetlen tényező nem változott: ennek a kategóriának a szükségessége és felhasználhatósága. Amint már jeleztem, főleg az 1960-as években alkalmazták futár, rejtkehelyűritési és összekötő feladatokra. (...)

A kategória sarkalatos kérdése volt a célterületre történő kijuttatás. Ha jól emlékszem, az utolsó határon való áttétel 1963-ban volt. Addig ez volt a fő kijuttatási mód. Nem volt egyszerű a határon való áttétel. A tisztek két-három nappal korábban az áttételi helyen megfigyeléseket végeztek. Ki kellett választani azt a kedvező időpontot, amikor viszonylag feltűnésmentesen át lehetett tenni az ügynököt, és lehetősége volt az országba tömegközlekedési eszközzel bejutni. A visszaút is hasonlóan kalandos volt. (...)

A kategória utánpótlását hazai környezetből, főleg a nemzetiségek tagjaiból, hazatelepültekből és az NDK-ban tanult fiatalokból biztosítottuk. Alkalmazásukat nehezítette az okmányolhatóság, a szükséges ruházat és a megfelelő felszerelés biztosítása.

ADATSZERZÉS A TÁRSSZOLGÁLATOKTÓL

Adatokhoz jutottunk még a partner- és társszolgálatoktól, a Külügyminisztériumból. Az adatokat megfelelő eljárási rend szerint, hivatalos formában kaptuk, vagy a munkatársaink szállították.

Magyarország megalakulásától kezdve tagja volt a Varsói Szerződésnek. A szövetségi kötelékből adódó kötelezettségből kifolyólag természetesen híradatokat mi is szolgáltatunk a VSZ-nek, lényegében a GRU számára. Mint ahogyan jelenleg a NATO számára is.

BEFEJEZÉS

Felderítő szolgálatunk hidegháború korszakában végzett adatszerző tevékenységéről összességében megállapíthatjuk, hogy mindenkor teljesítette a meghatározott feladatokat, nem kellett szégyenkeznie felderítőtevékenységének eredményessége miatt. (...)

A hidegháború időszaka számos kémügyet, botrányt produkált. A mi szolgálatunk szerencsére nem sok esetben volt érintett. Amit az eseményeink közül érdemesnek tartok megemlíteni, az a „Conrad-lebukás” és a „Belovai-árulás” volt.

A „Conrad-lebukás” esetének feldolgozása oktatási témaként is szolgálhatna. Van sok hasznosításra érdemes tanulsága az ügynöki vezetés, az ügynöki ellenőrzés módszereire, mikéntjére vonatkozóan. (...)

DR. NAGY LÁSZLÓ

AZ MNVK 2. CSOPORTFŐNÖKSÉG EGYÜTTMŰKÖDÉSE A VSZ-TAGÁLLAMOK FELDERÍTŐ SZOLGÁLATAIVAL¹

A Magyar Néphadsereg Vezérkar 2. Csoportfőnöksége – az MK KFH legmagasabb szintű jogelődje – 1953-tól létezett ezen a néven, és a társszolgálatokkal való kapcsolattartás és együttműködés 1955-től, a Varsói Szerződés megalakulásától fontos feladatként jelentkezett. A csoportfőnök közvetlen alárendeltségébe tartozó Együttműködési Alosztály koordinálta és szervezte a tevékenységnek ezt a szegmensét. Az együttműködés tartalma az idők során természetesen változott, időnként speciális feladatok is jelentkeztek. Mindazonáltal a kapcsolattartás lényege nem változott. A hét tagország nagyfokú önállósággal rendelkező katonai felderítőszolgálatai – a titoktartás és az információkezelés szabályait és előírásait betartva – összehangolták és egyeztettek tevékenységük bizonyos elemeit.

1977 tavaszán kerültem az MNVK 2. Csoportfőnökség állományába, az együttműködési alosztályvezető posztjára, alig valamivel Szűcs Ferenc vezérőrnagy csoportfőnökké történt kinevezése után. Hét évig szolgáltam ebben a beosztásban. Az alosztály biztosította a két- és többoldalú kapcsolattartást, a levelezést, kivéve a szigorúan operatív ügyeket. Maga az alosztály igen szerény létszámmal „dicsekedhetett”, hiszen az alosztályvezetőn kívül általában egy beosztott tiszttel és egy titkárnővel működött. A közvetítő nyelv – beleértve a levelezést is – természetesen az orosz volt.

A kapcsolatok kialakult, rendszeressé vált alapvető formája a felderítőfőnökök éves gyakorisággal megrendezett értekezlete volt, amelyeket felváltva rendeztek/rendeztünk a tagországok fővárosaiban, a cirill ábécének megfelelő sorrendben. Az 1970-es években (úgy tudom, hogy 1968-tól és később is) ebből a sorból Románia kimaradt, ugyanakkor a román felderítőszolgálat vezetője és képviselői is megjelentek minden értekezleten. A küldöttségeknek hivatalból tagja volt a csoportfőnök, a tájékoztató szolgálat főnöke és az együttműködésért felelős személy (az NDK-s, román és magyar szolgálatok esetében tolmács minőségben is). Bizonyos fokig képmutató módon, miközben a plenáris üléseken minden delegáció részt vett, mindig módot találtunk arra, hogy „a szoroson egyeztető baráti szolgálatok” – a román delegációt megkerülve és kizárva – külön is tanácskozzanak. Ezzel természetesen tisztában voltak a románok is, akik – miként a Varsói Szerződés más rendezvényein is – „jelenlétükkel palástolták a távolmaradásukat”. Beszámolójuk a nemzetközi katonapolitikai helyzetről – ma biztonságpolitikai helyzetnek neveznénk –, tele volt általánosságokkal és Ceausescu-idézetekkel. Ennek megfelelően a többi katonapolitikai beszámoló és a tanácskozásról összeállított jegyzőkönyv is adós maradt a konkrétumokkal, az általánosságok szintjén mozgott. Viszont a háttértanácskozások során, két- vagy többoldalú alapon mód nyílt érzékenyebb témák, a megfelelő szakemberek bevonásával műszaki fejlesztési kérdések, vagy ritkán operatív problémák megbeszélésére is. (...)

Természetesen ezen a téren is érvényesült a szovjet szolgálat dominanciája, nem is lehetett másképp. A szovjet katonai felderítés – a híres, de a nyugati közvélemény szemében inkább hírhedt GRU – eleve főcsoportfőnökség volt, élén Ivasutyin hadseregtábornokkal. A szovjet küldöttségnek mindig tagja volt a műszaki fejlesztésekért felelős tábornok – kivéve a Varsóban tartott rendkívüli tanácskozást –, aki tájékoztatást adott az aktuális fejlesztéseknek a többi szolgálatokra is tartozó részéről, nyilvánvalóan szelektív módon. Ivasutyin hadseregtábornok gondosan ügyelt a protokollra, egyenrangú partnernek fogadta el a többi szolgálat főnökét, de ugyanakkor véleménye döntő volt az esetlegesen felmerülő vitás kérdésekben.

¹ Készült Dr. Nagy László okl. mk. ezredes: Az MNVK 2. Csoportfőnökség együttműködése a VSZ-tagállamok felderítő szolgálataival című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 100–102.

A szovjet szolgálat kivételes helyzete más formában is megnyilvánult. Ezek közül az általam ismert két vonatkozást említem meg.

Olykor magyar küldöttség utazott Moszkvába speciális – többnyire operatív eszközökkel megszerzett – anyagok vagy információk átadása céljából. Ha a delegációt a csoportfőnök vezette, akkor az együttműködési alosztályvezető is vele utazott. Ilyenkor konspiratív lakásban laktunk, ahol nyilván megbízható személyzet látott el bennünket. Minden alkalommal fogadott Ivasutyin hadseregtábornok (vagy a témában érintett szakemberek társaságában, vagy egyedül). Természetesen a szolgálat objektumába is „fedett” gépkocsi szállított bennünket, de hogy a látogatás mennyire maradt titokban a nyugati szolgálatok előtt, azt nehéz lenne megmondani.

1980-tól egy szovjet összekötőtiszt érkezett a Csoportfőnökségre, Krasznyikov ezredes személyében. Az ezredes diplomáciai fedésben volt Magyarországon, korábbi szolgálatai alkalmával nagyon jól megtanult magyarul. A két szolgálat vezetőjének megállapodása alapján szinte korlátlan jogosítványokkal rendelkezett, tehát minden ügyben képviselhetette a szovjet szolgálat érdekeit. Természetesen csak azokat az anyagokat, információkat kapta meg, amelyeket Szűcs tábornok jónak látott megmutatni vagy átadni. Krasznyikov ezredes az Együttműködési Alosztály körletében kapott egy irodát, és az alosztály feladata volt a kijelölt anyagok összegyűjtése és átadása, többnyire betekintésre. Az ezredes saját belátása szerint jegyzeteket készített, és jelentéseit a nagykövetség útján Moszkvába küldte. Kétségtelenül a kapcsolattartás igen eredményes, közvetlen módja volt egy összekötőtiszt magyarországi jelenléte, a 2. Csoportfőnökségen egyetlen más szolgálattal sem alakult ki ez az együttműködési forma.

Az együttműködés a társszolgálatokkal eredményesebbé tette a 2. Csoportfőnökség munkáját. Kétségtelen, hogy elsősorban a szovjeteknek többet adtunk, mint amennyit tőlük kaptunk, de például bizonyos műszaki információk révén megismerhettünk és megtakaríthattunk másutt már végrehajtott fejlesztéseket, kiküszöbölhettünk párhuzamosságokat. A lényegi katonapolitikai tájékoztatások kölcsönösen bővítették ismereteinket, hozzájárultak tisztánlátásunkhoz. És volt egy különleges szolgáltatás, amelyet a szovjetek nyújtottak a Varsói Szerződés összes többi felderítőszolgálatának: rendszeresen képeztek ki – még hozzá magas színvonalon – hírszerző szakembereket. Én például első alkalommal egy nyári, négy- vagy öthetes tanfolyamon (ilyeneket kétévenként szerveztek) hallottam először az informatikai hírszerzés és elhárítás (vagyis a számítógépes információvédelem) összefüggéseiről.

DR. MAGYAR ISTVÁN – GULYÁS JÓZSEF –
HARASZTIA LÁSZLÓ PÁL

**A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS JELENE
1990–2018¹**

Az 1989-ben kezdődött társadalmi-politikai rendszerváltozás a magyar katonai hírszerzés munkájában jelentős változásokat eredményezett. Maga a rendszerváltozás és közvetlen biztonsági környezetünk átalakulása alapvető módosításokhoz vezetett a katonai hírszerzés irányító szervezete – az MK KFH és jogelőd intézménye – jogállásában, alárendeltségében, struktúrájában, fő erőkifejtésében, munkamódszereiben, bel- és külföldi együttműködési rendjében egyaránt. Az új követelményekhez történő alkalmazkodás – kívülről érkező iránymutatás hiányában – a Hivatal vezetőitől és személyi állományától nagyfokú áldozatvállalást, önállóságot és kreativitást követelt.

A változásokat előidéző, illetve szükségessé tevő legfontosabb tényezőket a következőkben foglalhatjuk össze:

- Magyarország politikai orientációja megváltozott (megszűnt az ellenségkép);
- a hidegháború időszakának lezárultát követően felbomlott a Varsói Szerződés, ezzel korábbi szövetségi elkötelezettségünk megszűnt;
- hazánk biztonság- és védelempolitikai elgondolásai, doktrinális nézetei gyors ütemben módosultak, átalakultak;
- a délszláv térség destabilizálódásával, Jugoszlávia felbomlásával katonai konfliktusok alakultak ki déli határaink mentén;
- hazánk NATO-taggá válásával két- és többoldalú kapcsolatrendszerünk intenzíven bővült, gyors ütemben átalakult;
- (később) a terrorizmus és az egyéb transznacionális fenyegetések elleni harc, illetve az ezzel kapcsolatos hírszerzési (felderítési) feladatok előtérbe kerültek;
- az információáramlás felgyorsulásával együtt járó információs dömping, a nyílt információk hasznosítása új típusú feladatként jelent meg a hírszerzésben (OSINT).

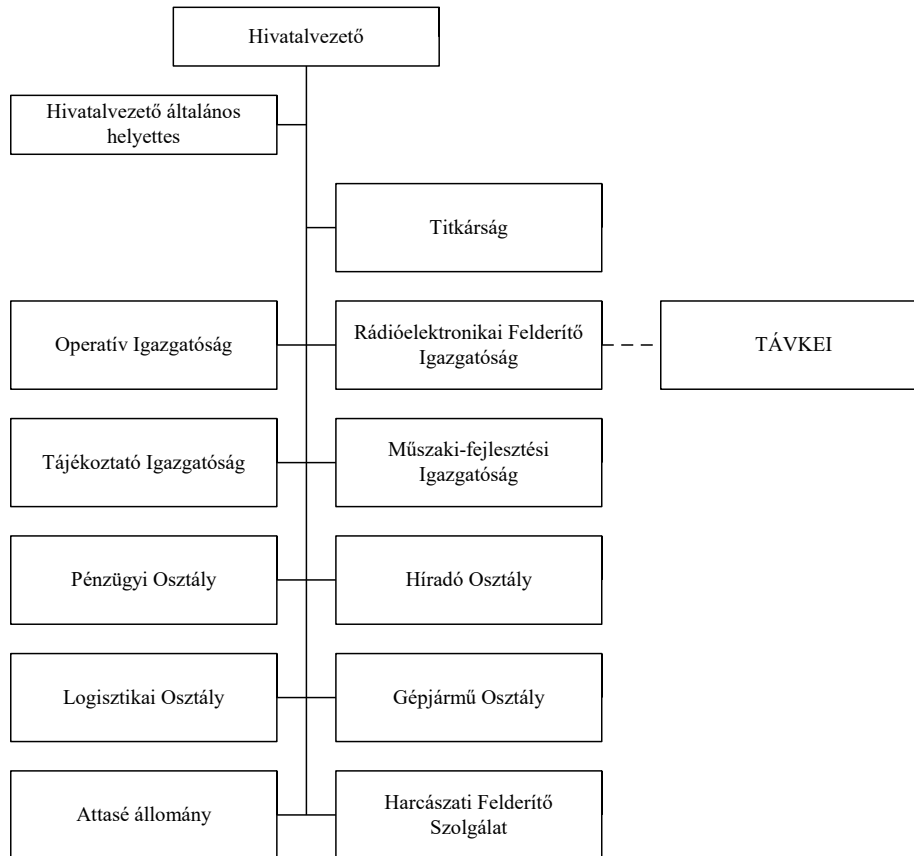
A változások fő jellegzetessége abban határozható meg, hogy amíg a VSZ és a NATO katonai szembenállása idején a hírszerzés fő feladata egy potenciális háború elkerülése volt, a rendszerváltást követően (több esetben) már ténylegesen jelentkező, konkrét veszélyek – délszláv háború, nemzetközi terrorizmus, külföldön szolgálatot teljesítő magyar kontingensek biztonságát veszélyeztető események – elhárítására irányult. Az új típusú biztonsági kockázatok kevésbé előrejelezhetők. Korunk jellegzetessége, hogy az egyes országok, régiók biztonságát földrajzilag távolabbi térségek eseményei közvetlenül is befolyásolhatják. Kockázatot jelentenek a helyi etnikai konfliktusok, a szervezett bűnözéssel összefonódó migráció és illegális kereskedelem, valamint az informatikai és energetikai rendszerek elleni támadások. A biztonságot egyre inkább befolyásolja az energiához és a stratégiai nyersanyagokhoz történő akadálytalan hozzáférés korlátozása, a klímaváltozás és a világ népességének robbanásszerű növekedése is. Az új típusú kihívásokra a leghatékonyabb választ a nemzetközi szervezetekben és együttműködési formákban történő együttműködés kínálja.

Az előbbieket a katonai hírszerzés szervezeténél az alábbi változásokat eredményezték:

¹ Készült Dr. Magyar István dandártábornok – Gulyás József mk. ezredes: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008 című irásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 162–169.

SZERVEZET, SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY

A rendszerváltozást követően 1990-ben – az 1990. évi X. átmeneti törvény elfogadását követően – megalakult a HVK KFH és a TÁVKEI. A Hivatal a Magyar Honvédség Vezérkara alárendeltségében a következő szervezeti struktúrával végezte feladatát:

Az MK KFH szervezeti felépítése

A Hivatal feladatai közül fokozatosan kikerültek a NATO-val és a EU-val mint szervezetekkel, valamint tagállamaikkal kapcsolatos hírszerzési feladatok. Ugyanakkor – tekintettel arra, hogy a véderő-, katonai és légügyi attaséhivatalok továbbra is a Hivatal közvetlen irányítása alatt maradtak – folyamatosan növekedtek ezen szervezetek és államok mint potenciális szövetségesek, illetve hasznosítható tapasztalataik megismerésére irányuló információigények. A rendszerváltozást követő időszakban – a '90-es évek közepéig – a körkörös védelem koncepciójának megfelelően a Hivatal feladataiban a hangsúlyok a környező országokkal kapcsolatos információigényekre tevődtek át. Gyors ütemben bővültek a Hivatal nemzetközi partnerszolgálati kapcsolatai. Az új kapcsolatok minőségükben is eltértek a korábbiaktól, az információcsera a több forrás felhasználásával készült, úgynevezett multi-source jelentések irányába mozdult el.

A Hivatal létszámában és személyi állományában a rendszerváltozást követően lényeges változás nem történt, csupán néhány (a katonai szolgálat felső korhatárához érkezett) munkatárs távozott (önként) a szervezetből. A személyi állomány nyelvtudását illetően új követelményként jelent meg a környező országok nyelvének, valamint az angol nyelvnek a szélesebb körű és mélyebb ismerete.

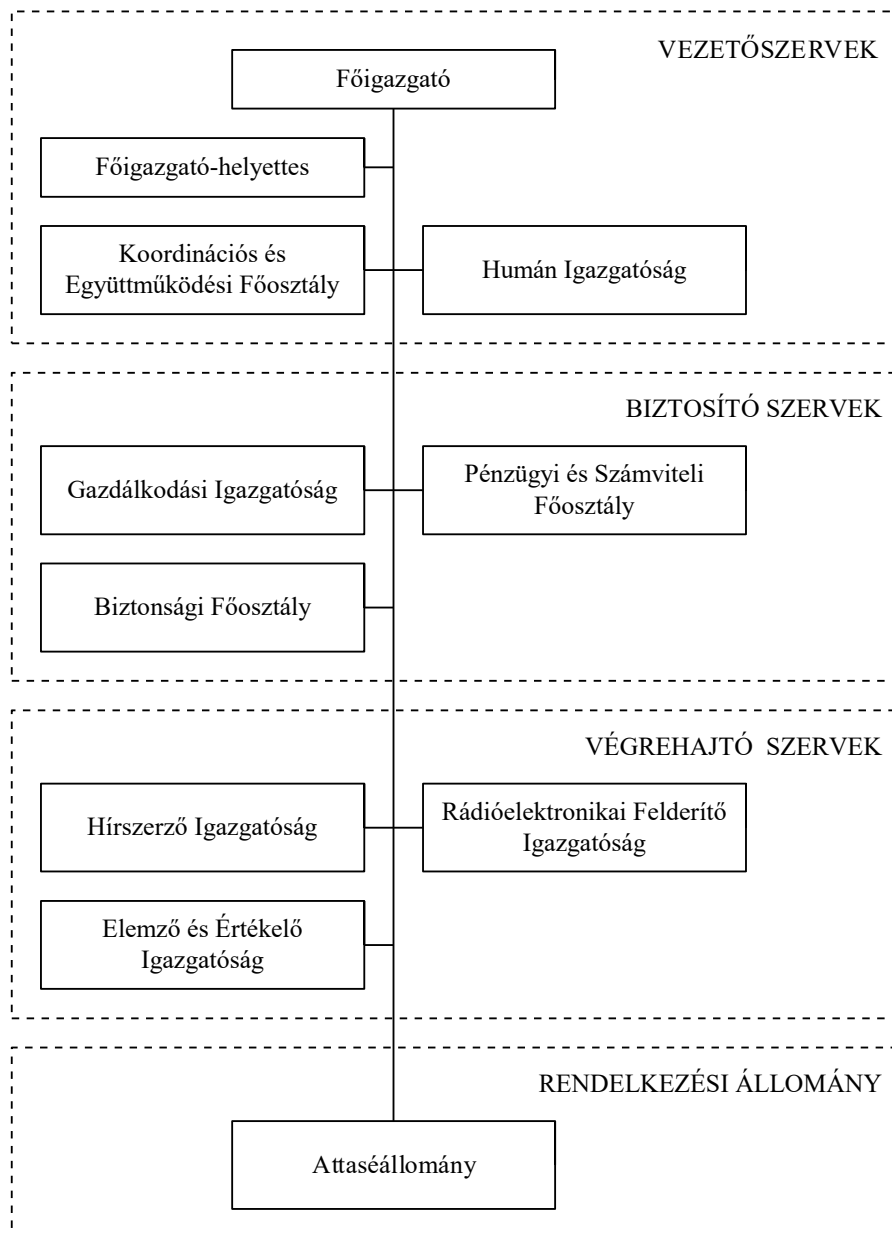
A Hivatal működésében jelentős változást az 1995. évi CXXV. törvény elfogadása hozott. A Hivatal kikerült a Honvéd Vezérkar alárendeltségéből, és a kormány irányítása alatt álló, országos hatáskörű, önálló költségvetési gazdálkodást folytató katonai nemzetbiztonsági szolgálattá alakult, Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) megnevezéssel. Az MK KFH irányításával a kormány a honvédelmi minisztert bízta meg, parlamenti ellenőrzése pedig

az Országgyűlés Honvédelmi – napjainkban Honvédelmi és Rendvédelmi – Bizottságán, valamint Nemzetbiztonsági Bizottságán keresztül valósul meg. A törvény 13. § (2) tartalmazza: „A Magyar Honvédség vezérkari főnöke a honvédelmi törvényben meghatározott feladatai ellátásához szükséges információ átadását – alá- és fölérendeltség hiányában is – közvetlenül igényelheti a Katonai Felderítő Hivatal főigazgatójától, aki azt haladéktalanul köteles teljesíteni. A szakmai kapcsolattartás és az információszolgáltatás rendjét a honvédelmi miniszter állapítja meg.”

A harcászati felderítés kikerült a Hivatal szakmai irányítása alól. Ezzel egyidejűleg megszűnt a Hivatal állományában a sorállományú katonák szolgálata.

A STRUKTURÁLIS VÁLTOZÁSOK

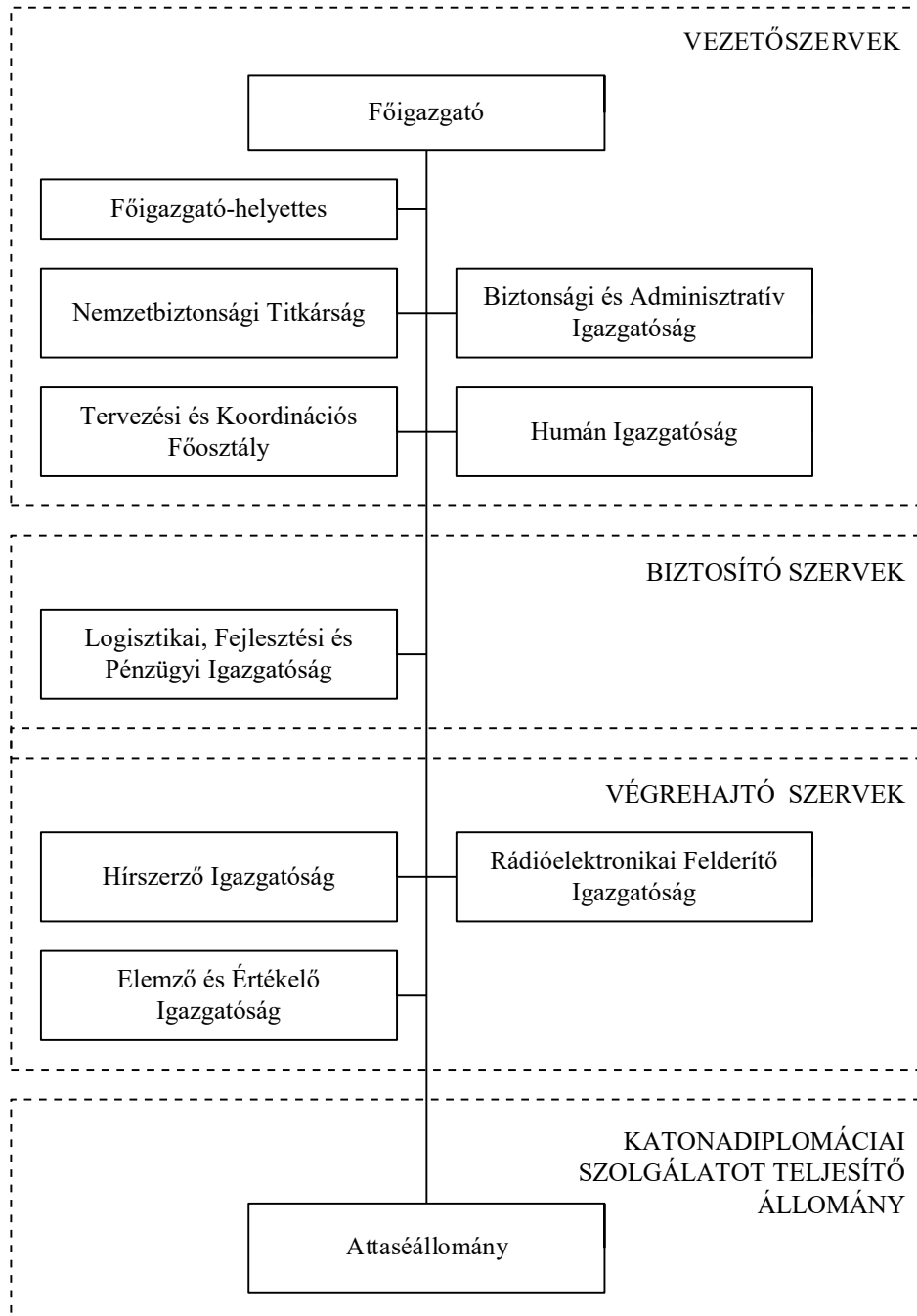
A Hivatal struktúrája a törvény elfogadását követően megváltozott.

Az MK KFH szervezeti felépítése az átalakítást követően

A Magyar Honvédséget is érintő létszámcsökkentések az évek során a Hivatalt sem kímélték, 2007 tavaszára a létszám jelentősen lecsökkent. A hazai és a növekvő nemzetközi feladatok magas színvonalú végrehajtásának biztosítása érdekében – a Hivatal főigazgatója kezdeményezésére – a honvédelmi miniszter 2008 elején elrendelte a Hivatal működésének átvilágítását, az új szervezeti struktúra kialakítását.

Az átvilágítás az alábbi szervezet kialakításához vezetett:

Az MK KFH szervezeti felépítése a 2008.évi átvilágítást követően

A HIVATAL JELENTŐMUNKÁJÁNAK FŐ ERŐKIFEJTÉSE

A jelentőmunka tartalma a rendszerváltozást követően alapvetően átalakult, Magyarország geopolitikai helyzetéhez, aktuális státusához és a felhasználók információs igényéhez igazodott. 1990-ben hazánk politikailag el nem kötelezett országgá vált, európai integrációs szervezetekhez – elsősorban a NATO-hoz – történő csatlakozási szándéka még nem volt teljesen egyértelmű (lásd az ország semleges státusának felvetése).

Abban az időszakban a tájékoztató és jelentőtevékenység fő erő kifejtése – az akkori biztonságpolitikai gondolkodásmódnak, a körkörös védelem koncepciójának megfelelően, a számunkra fontos világpolitikai események figyelemmel kísérése mellett – elsősorban a szomszédos országokra vonatkozó biztonságpolitikai és katonai információk jelentésére irányult. Ez magában foglalta az ott élő magyarság helyzetének figyelemmel kísérését is. A délszláv válság katonai eseményeinek kezdetétől (1991 nyarától, ősztől) előtérbe került a válságban érintett országok politikai szándékaival, a haderők létszámával, szervezetével, elhelyezésével, alkalmazásával, fegyverzetével és képességeivel, valamint a válság aktuális eseményeivel kapcsolatos információk jelentése, a válság valószínű alakulásának előrejelzése.

Az akkori feszült időszakban tehát a jelentőtevékenység súlypontja a szomszédos haderőkre és a délszláv válság eseményeire összpontosult. A NATO-t érintő információgyűjtés és tájékoztató tevékenység azonban akkor sem szűnt meg, tartalmát illetően azonban lényegesen átalakult. A NATO–VSZ-szembenállás időszakában a felderítés fő erő kifejtése a NATO hadereje háborús alkalmazási terveinek, harckészültségbe helyezési és mozgósítási terveinek, haditechnikai eszközeinek, megerősítésének stb. megismerésére irányult.

Az 1990-es évek közepe táján (amikor már komolyan vetődött fel a szervezethez történő csatlakozás gondolata) a NATO-ra vonatkozó információgyűjtés célja a Szövetség átalakulásának és működési rendjének megismerése volt. A NATO-val kapcsolatos jelentőtevékenység abban az időszakban a minisztériumi és a katonai vezetés tájékozottságának növelését szolgálta, és az információgyűjtés egyáltalán nem irányult a Szövetség ellen. Ezt azért fontos megjegyezni, mert abban az időszakban a Hivatal többször kapott (véleményünk szerint méltatlan) bírálatot, hogy (még mindig) „hírszerzést folytat a NATO ellen”.

A 20. század utolsó évtizedének hírszerző szempontból talán legizgalmasabb periódusa (mint korábban már utaltam rá) a kelet-szlavóniai válság (1991–1992) és a NATO Jugoszláviai elleni légi hadműveletének (1999. március 24. – június 10.) időszaka volt. Mindkét esetben fennállt a Magyar Köztársaság, valamint a Vajdaságban (1991–1992-ben a Horvátországban) élő magyarság közvetlen katonai veszélyeztetettsége. A Hivatalra a korábbi időszakban nem tapasztalt teher, de legfőképpen felelősség hárult. (Gondoljunk csak arra az esetre, amikor egy jugoszláv harci repülőgép megsértette Magyarország légterét, rakéta csapódott be magyar területre, vagy amikor 1999 tavaszán a Jugoszláv Néphadsereg a magyar határ mentén védelemre rendezkedett be, de a létrehozott csoportosítás támadó tevékenységre is alkalmas volt.) Mindkét válság esetében fennállt annak veszélye, hogy hazánk a katonai konfliktus közvetlen részesévé válik. A Hivatal a fenti (kritikus) válságidőszakokban a felhasználók igényeihez igazodó jelentésformákkal és intenzív (több forrás felhasználásán alapuló) jelentőtevékenységével megfelelt a vele szemben támasztott elvárásoknak, és magas szintű szakmai tevékenységével széles körű elismerést váltott ki a NATO-ban is.

JELENTÉSFORMÁK

A rendszerváltozást követően a Hivatal jelentési struktúrája átalakult, a felhasználói kör (közte a Honvédelmi Minisztérium immáron civil vezetése) igényeihez igazodott. Megszűntek a korábbi (havonta, félévente, évente készített) nagy terjedelmű (a NATO-val és tagállamaival kapcsolatos), összefoglaló jellegű jelentések, kiadványok. Helyüket rövid, tömör (néhány oldalas) Felderítő és Tájékoztató Jelentések vették át, amelyek már színes fényképeket, vázlatokat, grafikonokat és ábrákat is tartalmaztak. A jelentések kivitelezésében áttörést jelentett a grafikus feladatokra is alkalmas számítógépek széles körű alkalmazása. A jelentések továbbra is szóbeli és írásbeli jelentésformákra

tagozódtak, egymáshoz való viszonyuk és belső tartalmuk azonban a korábbi időszakhoz képest módosult. A délszláv válság eseményei miatt (amelyek az állami vezetés értékelése szerint is több alkalommal jelentettek közvetlen katonai veszélyt hazánk biztonságára) előtérbe került az állami, honvédelmi minisztériumi és vezérkari vezetők rendszeres szóbeli tájékoztatásának igénye.

Tekintettel arra, hogy a rendszerváltozást követő első években a Vezérkar nem rendelkezett az új geostratégiai helyzetnek megfelelő védelmi és válságkezelési tervekkel, a Hivatal munkájának bizonyos hányadát a kidolgozásukban történő részvétel kötötte le. A Hivatal kétoldalú partnerszolgálati kapcsolatainak bővülése, majd hazánk NATO-, később EU-tagsága a hazai jelentőtevékenységgel azonos fontosságúvá tette a külföldi partnerek számára (elsősorban angol nyelven) történő információtovábbítást. Ez a tevékenység, valamint a kétoldalú partnerszolgálati szakmai találkozók rendszere jelentős szakmai előnyökkel járt, növelte az elemző-értékelő munkát végző állomány rendelkezésére álló (értékelt és elemzett) információk körét, erősítette a szövetségi szemléletet és a Hivatal NATO-n belüli tekintélyét.

A MUNKAMÓDSZEREK VÁLTOZÁSA

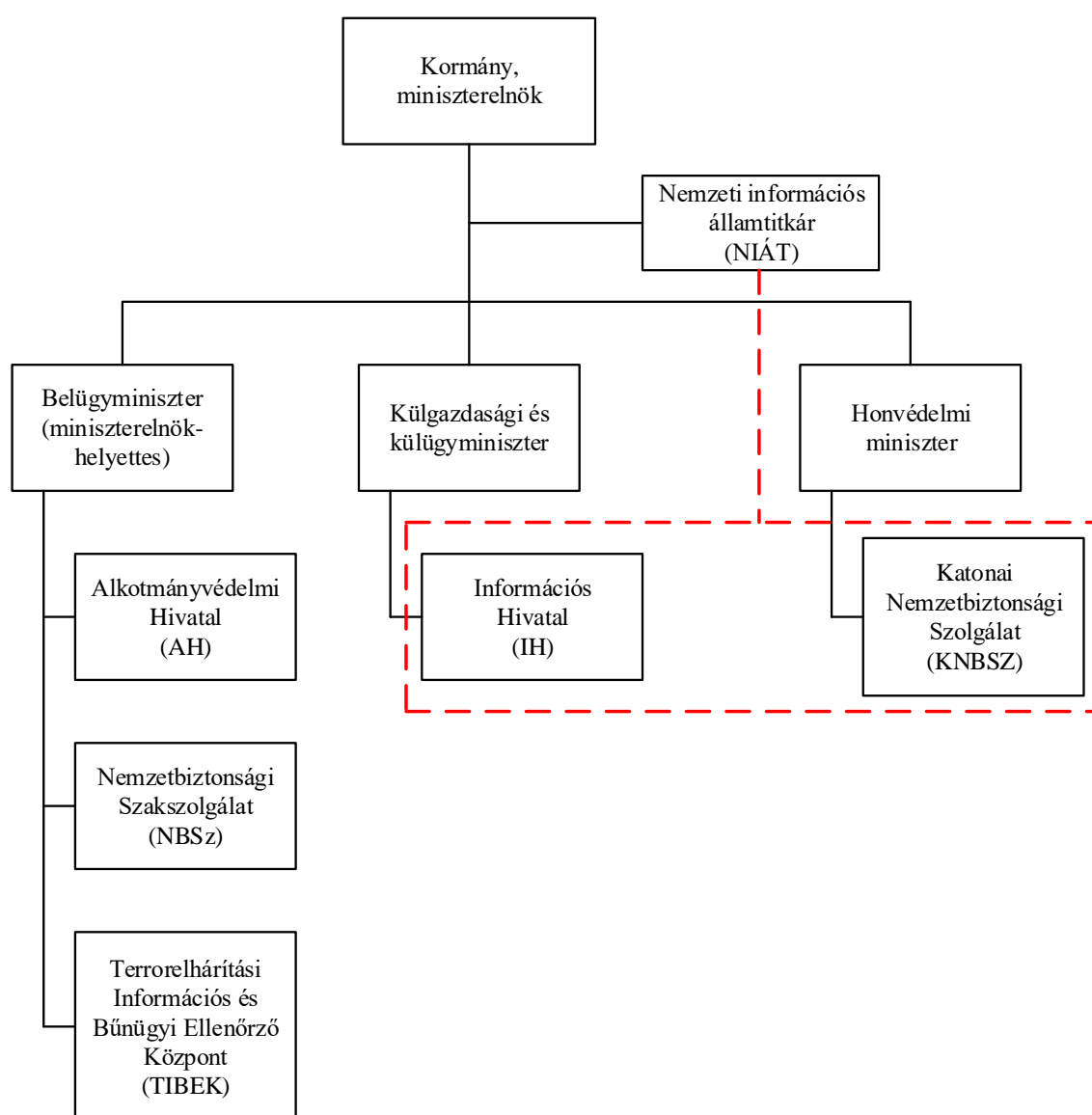
A munkamódszerek a rendszerváltást követően jelentős mértékben átalakultak. Változásukat a nagyobb tapasztalattal rendelkező nyugati országok hírszerző szolgálataival, valamint a NATO és az EU munkamódszereinek megismerése, a hivatal adatszerző képességének bővülése, új (az információk korszerűbb feldolgozását biztosító) szervezetek (például a Helyzetértékelő és Jelentő Központ) megalakítása, a szövetségi és a partnerszolgálati információk mennyiségének növekedése, valamint a számítástechnika alkalmazásának széles körű elterjedése motiválta. Általános (napi) gyakorlattá vált a több forrás felhasználásán alapuló jelentéskészítés. Ezt az új lehetőséget, hogy különböző témákban, egy időben, több forrásból (külkapcsolati és különleges hírszerzés, rádióelektronikai felderítés, szövetségi és partnerszolgálati együttműködés, nyílt információszerezés stb.) álltak rendelkezésre információk, amelyek magasabb szakmai színvonalú (hiteles, ellenőrzött információkon alapuló) jelentések készítését eredményezték. A jelentések értékét növelte, hogy a Hivatal a megszerzett információkat saját (sok esetben a válságkörzetekben szerzett helyszíni tapasztalaton) alapuló megjegyzésekkel, értékelésekkel, előrejelzésekkel egészítette ki, illetve a jelentésekben szemléletesen elkülönítette a különböző (nyílt és minősített) adatforrások információit.

Az integrált jelentéskészítés gyakorlatának előtérbe kerülését (amely nem volt ismeretlen a korábbi időszakban sem) a Helyzetértékelő és Jelentő Központ 1999 tavaszán történt megalakítása közvetlenül is elősegítette. A NATO Jugoszlávia elleni légi hadműveletének megkezdése és NATO-tagságunk életbe lépése előtt néhány héttel megalakított szervezet jelentős szemléletbeli változást eredményezett a jelentést készítő állomány körében. Első alkalommal adódott olyan lehetőség, hogy a Hivatal adatszerző szervezetei által megszerzett, a különböző együttműködési forrásokból rendelkezésre álló, valamint a nyílt információk egy helyen, egy időben (többségük elektronikus formában) jelentek meg, amelyek lehetővé tették rövid időn belüli integrált jelentésben történő feldolgozásukat. Ez a szemléletmód-változás napjainkban is alapvetően meghatározza a jelentések készítésének gyakorlatát.

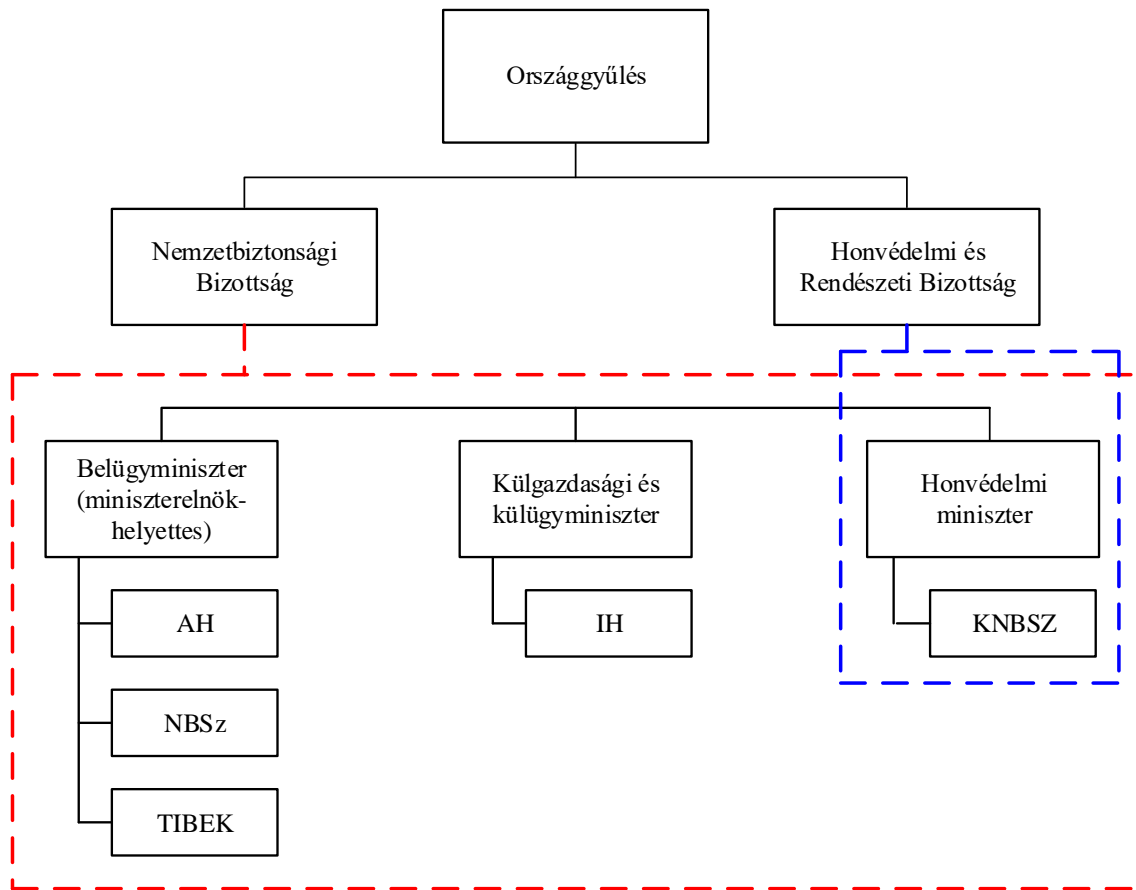
A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK INTEGRÁCIÓJA

2010 után megindult a hazai nemzetbiztonsági struktúrák felülvizsgálata, a központi költségvetési erőforrások hatékonyabb felhasználási lehetőségeinek megteremtése. Az 1995. évi CXXV. Törvény alapján 15 éve létező két katonai nemzetbiztonsági szolgálat integrációját a rendelkezésre álló emberi és anyagi erőforrások hatékonyabb felhasználására való törekvés mellett indokolták olyan külső okok is, hogy a Magyarországhoz hasonló méretű és lakosságú, körülbelül hasonló nagyságú fegyveres erővel rendelkező NATO/EU-szövetségesek döntő többségénél integrált katonai hírszerző és elhárító szolgálat működik (Csehország, Belgium, Hollandia, Szlovákia stb.).

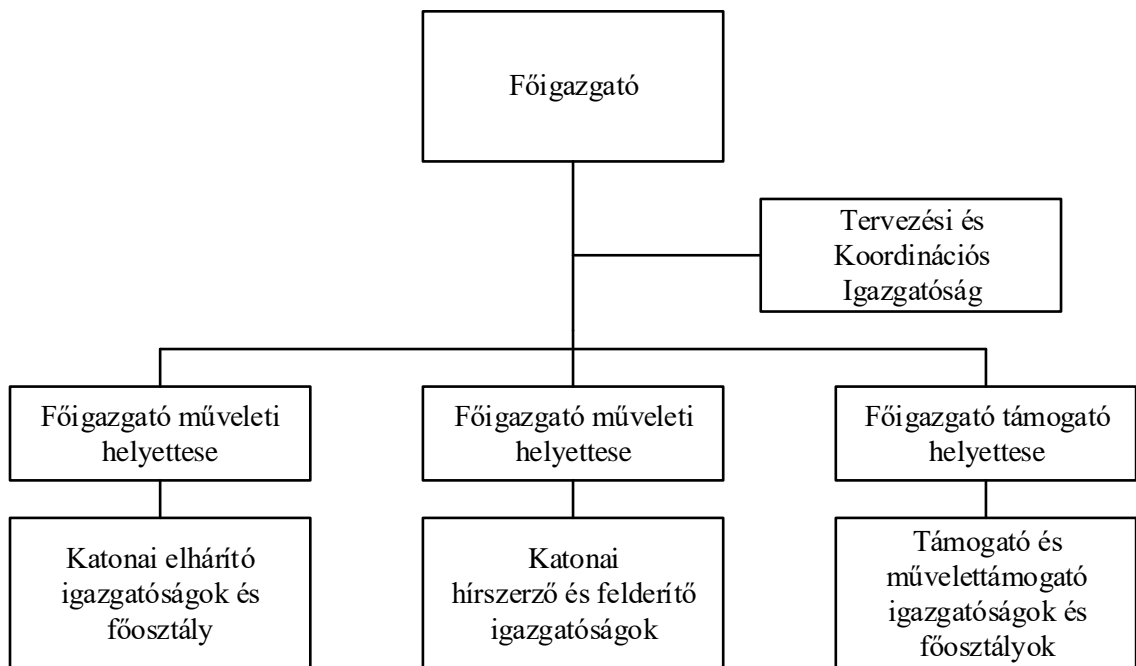
2012. január 1-jével – a Katonai Felderítő Hivatal és a Katonai Biztonsági Hivatal összevonásával – létrejött a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ). Az integráció törvényi háttérét a többször módosított 1995. évi CXXV. törvény, valamint a 128/2011. (XII.2.) HM utasítás adta. Ezt követően Magyarország honvédelmi minisztere a Honvéd Vezérkar szervezeti korrekciójával és a Magyar Honvédség kiképzési és doktrinális feladatokat ellátó központi szervezetének megalakításával összefüggő feladatokról szóló 8/2014 (II.12.) HM utasítás módosításáról szóló 40/2014. számú utasításában 2014. május 31-ei hatállyal – jogutódlással – szüntette meg a Honvéd Vezérkar Felderítő Csoportfőnökséget, és 2014. június 1-jei hatállyal áthelyezte a miniszter közvetlen irányítása alá tartozó Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálathoz. Ezzel lezárult – legalábbis felderítőszempontból – az integráció, amellyel Magyarország és a Magyar Honvédség szempontjából valóban „egységes katonai felderítőrendszert” teremtő folyamatok eredményeként a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat célszerű felépítéssel rendelkező, feladatorientált, korszerű szakmai elvek szerint működő szervezetté vált.

A nemzetbiztonsági szolgálatok irányítása jelenleg hazánkban

A nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzése

A KNBSZ szervezeti felépítése

A KNBSZ rendeltetése: illetékességi területén a törvényben meghatározott feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével elősegíti hazánk nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, így közreműködik a szuverenitás és a törvényes rend védelmében.

A KNBSZ illetékességi területe:

Magyarországon:

- a HM és az MH szervezetei, csapatai és állománya;
- a HM felügyelete alá tartozó gazdálkodó szervezetek;
- a HM felügyelete, irányítása alá tartozó, illetve a HVK főnöke vezetésével működő szervezetek, háttérintézmények;
- kormányzati és katonai védett vezetési objektumok.

Külföldön:

- a felderítési irányok által meghatározott célországok;
- magyar attaséhivatalok;
- nemzetközi műveletekben részt vevő MH-állományra fenyegetést jelentő országok.

A KNBSZ az információszerző feladatait a kormányzati hírigények (minisztériumok, társ-nemzetbiztonsági szolgálatok) alapján hajtja végre, amelyek az alábbiak szerint csoportosíthatóak:

- hagyományos hírszerzési és elhárítási feladatok;
- a saját erők védelme műveletekben és azon kívül;
- információk biztosítása a Honvéd Vezérkar részére;
- információgyűjtés a terrorizmussal és a szervezett bűnözéssel kapcsolatban;
- a katonai szervezetek és létesítmények biztonságának védelme;
- igény szerint iparbiztonsági vizsgálatok végrehajtása;
- a személyi állomány nemzetbiztonsági ellenőrzése;
- kibervédelemmel összefüggő feladatok végrehajtása;
- hozzájárulás a NATO/EU hírszerző/elhárító tevékenységéhez.

ÖSSZEGZÉS

A magyar Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat koalíciós keretek között, széles körű nemzetközi együttműködésben tevékenykedik. Fő erőfeszítését elsősorban Magyarország és szövetségesei biztonságát befolyásoló globális, regionális, valamint helyi szinten jelentkező fenyegetések, potenciális fenyegetések és kockázatok felderítésére összpontosítja.

Megkülönböztetett figyelmet fordít a haza és a szövetséges országok biztonságát befolyásoló hagyományos és transznacionális veszélyek időbeni felfedésére és azonosítására. Kiemelt fontosságú feladatát képezi a külföldi válságkezelő műveletekben részt vevő magyar kontingensek hiteles, megbízható felderítési adatokkal történő ellátása és katonai elhárító tevékenységeken keresztüli biztosítása, továbbá az állami és a katonai vezetés döntés-előkészítő tevékenységének információkkal és hosszabb távú elemzésekkel történő támogatása.

TÓTH ANDRÁS

**PARADIGMAVÁLTÁS
A MAGYAR HADÁSZATI FELDERÍTÉSBN¹**

Az elmúlt másfél-két évtizedben a 90 éves múltra visszatekintő önálló magyar katonai felderítést és hírszerzést, azon belül a hadászati felderítést olyan permanens átalakulási folyamat jellemezte – és jellemzi mind a mai napig –, amilyenre a története során korábban nem volt példa. Bár a távolabbi múlt is bővelkedett a felderítés ideológiai irányultságát és feladatait gyökeresen módosító eseményekben, a társadalmi-politikai rendszerváltozást követő időszakban az ideológiai váltás (pontosabban ideológiamentesítés) és a feladatrendszer módosulása a szakma alapelveinek mélyreható átalakulásával párosul.

Ez a jelenség önmagában nem magyar sajátosság, hiszen olyan fejlődési folyamatról van szó, amelynek mozgatórugói a világban aktuálisan végbemenő társadalmi és politikai folyamatok, valamint a napjainkban is zajló technológiai forradalom, ami egyaránt érinti a világ valamennyi hírszerző szolgálatát. Ahol a fenti három tényező egyidejűleg érvényesül – és a magyar katonai felderítés ilyennek tekinthető –, ott alig marad olyan eleme a hírszerző szakmai tevékenységnek, amelyet alapjaiban ne érintettek volna a változások. A kérdés az, hogy a végbement átalakulás felfogható-e egyfajta paradigmaváltásként, vagy mindössze egy lineáris fejlődési folyamat részesei vagyunk?

Álláspontom szerint paradigmaváltás zajlik a magyar hadászati felderítésben, de ennek tudományos értékű alátámasztását e rövid értekezés keretei nem teszik lehetővé. Csak arra vállalkozhatom, hogy rámutassak azokra a már lezajlott változásokra, illetve még ma is folyamatban lévő tendenciákra, amelyek elvezethetnek egy újszerű, a kor kihívásainak mindenben és mindenkor megfelelni képes hadászati felderítéshez. Hogy ehhez szükség van-e paradigmaváltásra, vagy netán megtörtént már a paradigmaváltás, azt a Tisztelt Olvasó eldöntheti. Támpontként csak annyit jegyezni meg, hogy – a tudományhoz hasonlóan – egy adott történeti időszakban a felderítő szakmai közmegegyezés általános alapelveit, a felderítés elméleti és gyakorlati módszereinek összességét a felderítés paradigmájának tekinthetjük. Azt kell tehát vizsgálnunk, hogy a közelmúltban a hadászati felderítésben végbement átalakulási folyamat érintette-e a korábban érvényes alapelvek, fogalmi rendszerek teljességét, megújultak-e ezek az alapelvek, kialakult-e egy új fogalmi rendszer, valóban átalakultak-e a hadászati felderítés elméleti és gyakorlati módszerei?

Lássuk tehát, hogy mi képezte a hadászati felderítés paradigmáját a hidegháború időszakában, és mi változott az óta?

A rendszerváltozás előtti időszak legfontosabb jellemzője és a hadászati felderítést leginkább meghatározó tényező a bipoláris világrend, a két nagy katonai tömb, a NATO és a VSZ szembenállása volt. A szövetségi hovatartozás meghatározta a magyar hadászati felderítés földrajzi irányultságát, az egysíkú fenyegetettség-felfogás pedig a céljait. Az irányultság és a cél ugyanakkor determinálta az alkalmazott módszereket, sőt ehhez igazodva a felderítés egész fogalomrendszerét.

Az irányultság teljesen egyértelmű volt. A NATO-tagállamok, és azon belül is a vezető nagyhatalom, az Amerikai Egyesült Államok, illetve a Magyar Néphadsereg „kiosztott” két hadászati-hadműveleti főirány, a Duna-medence, illetve a Grazi-medence és a Pó-síkság. A katonai felderítés fókuszában a kemény célpontok a hadászati, hadműveleti tervek, elgondolások, képességek, hadszíntéri berendezések, támaszpontok álltak, és minden tevékenység ezek közvetlen vagy áttételes támadására, a rájuk vonatkozó dokumentumok, információk megszerzésére irányult.

¹ Készült Tóth András mk. vezérőrnagy: Paradigmaváltás a magyar hadászati felderítésben című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 170–177.

A célpontok ismertek és statikusak voltak. Hosszú távon tervezhető volt a támadásuk, reális lehetőségként kínálkozott egy-egy többéves akciósorozat megtervezése és kivitelezése egy-egy feladat végrehajtása érdekében.

Az egész hadászati felderítést áthatotta a titkosság, úgy a célok és feladatok tekintetében, mint a tevékenység szervezésében, a szervezet kialakításában és fedésében. Csak az számított eredménynek és hitelesnek, ami titkos forrásból származott, de legalábbis nem volt publikus. Annak volt értéke, ami magán hordozta a minősítést, vagy közvetlenül a titokhordozótól, vagy „bennfentestől” jutott el a szolgálathoz. Aminek természetesen megvolt a maga logikája, hiszen az információs kor beköszöntét megelőzően a nyílt források elég korlátozottan álltak rendelkezésre. A fenyegetettség koncentráltasága és a fegyveres támadással való kizárólagos azonosítása a hadászati, hadműveleti és harcászati felderítés szoros együttműködését, de határozottan diverzifikált felépítését és szervezését eredményezte. A hadászati felderítés feladata az ellenség szándékainak és stratégiai képességeinek felderítése volt, míg a hadműveleti felderítés egyfelől az ellenséges támadás megindításának detektálását, másfelől a saját erők tevékenységéhez szükséges felderítőtámogatás előkészítését és megszervezését tekintette feladatának.

Ami a felderítéssel szemben megfogalmazott elvárásokat illeti, a hidegháború időszakában a politikai és a katonai döntéshozók viszonylag kevés dolgot vártak el a hadászati felderítéstől, ami persze nem jelenti azt, hogy ezt könnyű is volt végrehajtani. A fő elvárás az volt, hogy a felderítés legyen képes és legyen kész az ellenség katonai képességeinek feltárására, támadó szándékának felderítésére, a támadás helyének, időpontjának és mértékének előrejelzésére. A politikai és a katonai vezetés fel volt készülve erre a helyzetre. A felderítési információk nem szolgáltak másra, mint arra, hogy pontosítani és az aktuális helyzethez igazítani lehessen a háborús terveket, illetve szükség esetén időben be lehessen indítani a háborús gépezetet.

Aki ismeri és főbb vonalaiban elfogadja a Kuhn-féle paradigmelméletet, ezt az időszakot a „normál tudomány”² analógiájára a „normál felderítés” időszakának nevezheti. A fentebb vázolt helyzet nem más, mint a hidegháborús időszak felderítési paradigmája. A hadászati felderítés minden lépése – kezdve a felderítőképességek kialakításától az adatszerzés tervezésén és végrehajtásán át egészen a döntéshozók tájékoztatásáig – ezt a paradigmát volt hivatott kiszolgálni, alátámasztani. Minden egyértelmű volt, mindenki tudta a feladatát, hiszen a rendszer egy vitathatatlan paradigmára épült. Mindenki eredményt várt a felderítéstől, de senki sem várt szenzációt. Ha a felderítés arról tájékoztatott, hogy a NATO egy új rakétatípust állított rendszerbe, s ha felderítette az új eszközök telepítési helyét, az komoly eredmény volt, de nem szenzáció. Beleillett a kor biztonságpolitikai és felderítési paradigmájába. Ha egy NATO-támaszpont „leépítésére” került sor, az első pillantásra talán ellentmondhatott a paradigmának, de a felderítés azonnal azt kutatta – és jellemzően fel is tárta –, hogy mi áll a döntés háttérében, mert a háttérnek koherensnek kellett lennie a paradigmával.

Aztán egyszer csak anomáliák³ kezdtek mutatkozni a rendszerben, amelyek kezdetben csak a paradigma egy-egy részlemét érintették, nyilván nem a legmeghatározóbbakat. Néhány példa az anomáliákra. Az 1970-es években kezdetét vette az információs forradalom. A nyugati országokban már akkor olyan publikációk jelentek meg, amelyek feltételezték, hogy az ellenséges hírszerzést leginkább érdeklő felderítési adatok jelentős hányada – ami elérheti akár a 60–70%-ot is – nyílt forrásokból is elérhető. Ez a tény természetesen még nem ütött rést a paradigmán, hiszen a stratégiai döntéshozatalhoz szükséges információk legfontosabb 30–40%-át továbbra is a hagyományos módszerekkel kellett megszerezni, de mindenképpen elgondolkodtató lehetett a felderítés akkori vezetői számára.

² THOMAS Kuhn „A tudományos forradalmak szerkezete” című könyvében – leegyszerűsítve – normál tudománynak nevezi azon tudományos kutatások összességét, amelyek egy érvényben lévő tudományos paradigma alapján zajlanak, és eredményeik az adott paradigmát támasztják alá.

³ Kuhn anomáliáknak nevezi azokat a tudományos eredményeket, amelyek nem támasztják alá az uralkodó tudományos paradigmát, vagy ellentmondanak annak. Az anomáliák felhalmozódása előbb-utóbb a paradigma válságához vezet, amit egy tudományos forradalom, egy új tudományos paradigma kialakulása és általános elfogadása oldhat fel.

Később – hogy csak a magyar hadászati felderítésnél maradjunk – egy-egy ügy kapcsán olyan információk, de ami fontosabb, olyan dokumentumok kezdtek beérkezni, amelyek azt támasztották alá, hogy a NATO nem az az agresszív, támadó szándékú katonai tömb, mint amit a VSZ feltételezett. A NATO nem akarta „feltétlenül” elpusztítani a VSZ országait, nem akart feltétlenül első csapást mérni a Szovjetunióra. Az Észak-atlanti Szövetség védelemre rendezkedett be, támadó hadműveletekkel válaszcsepásként, ellentámadásként számolt, bár hivatalosan a Varsói Szerződés is ugyanazt deklarálta. Ez a tény már közvetlenebbül érintette a paradigmát, de még mindig nagyon távol volt attól, hogy a felderítés a paradigma hibájaként értékelje ezt az anomáliát.

Az 1970-es években jelentősen felgyorsult az 1960-as évek második felében megkezdődött enyhülési folyamat. Tényszerűen láthatóvá vált, hogy a világ nem a hidegháború paradigmája szerint változik. De még mindig csak anomáliákról volt szó, hiszen a két katonai tömb szembenállása folytatódott. A trendek kifelé mutattak ugyan a hidegháború ördögi köréből, de – mert a biztonság kérdését nem lehet távlati ideákra alapozni – a felderítés paradigmája még mindig változatlan maradhatott egy ideig.

Idővel azonban ezek az anomáliák – amelyeket hosszasan lehetne még sorolni, kezdve a globalizáció felgyorsulásától, a biztonság fogalmának újraértelmezéséig – a paradigma egyértelmű válságához vezettek. Ahogy a kelet-európai rendszerváltozási folyamattal válságba került, és két-három év leforgása alatt megdőlt a bipoláris világrend paradigmája, úgy jutott válságba és dőlt meg a felderítés régi paradigmája is. A Kuhn-féle elmélet szerint ilyenkor egy új paradigma keletkezik, amely folyamatosan átveszi a régi paradigma helyét, majd miután megerősödik, megszilárdul, elkezdődik egy új normál tudományos időszak. Ha a felderítés helyzetét továbbgondoljuk az analógia mentén, arra a következtetésre jutunk, hogy a rendszerváltozás óta eltelt csaknem húsz év leforgása alatt ki kellett alakulnia a felderítés új paradigmájának, és elvben már az új normál felderítési időszakot kell élnünk.

De vajon így van-e ez? Áttekintve a rendszerváltozás óta eltelt időszak történetét, meg kell állapítanunk, hogy az a felderítés szempontjából rendkívül mozgalmas volt, tele eltérő megközelítést igénylő feladatokkal, olyanokkal, amelyek mind tartalmukban, mind irányultságukban, de az alkalmazott módszerek tekintetében is gyökeresen különböztek egymástól.

Vizsgáljuk meg hát a magyar hadászati felderítés előtt álló kérdéseket! Magyarország volt az első rendszerváltó ország, és egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy ki, milyen ütemben és milyen mélységig követi majd. Milyen lesz az új európai biztonsági struktúra? Ki lesz a szövetségesünk, és ki az ellenségünk? Hol lesz Magyarország helye az új geopolitikai rendszerben? A magyar politika szinte azonnal deklarálta csatlakozási szándékunkat az EU-hoz, de rövid távon akkor nem volt fogadókészség. A NATO-csatlakozás időpontját a politika későbbre prognosztizálta, mint az EU-csatlakozást, tehát az ország egy légtüres biztonságpolitikai térbe került, miközben kirobbant a délszláv háború, megkezdődött Jugoszlávia széthullása, „feldarabolása”.

A felderítésnek kezelnie kellett ezt a helyzetet. Immár nem a NATO hadműveleti terveit, képességeit, hadszíntéri eszközeit kellett felderíteni, hanem egy folyamatban lévő háború hadszíntéri eseményeit, a háború hazánkat veszélyeztető mozzanatait. Ki lehetett-e jelenteni, hogy a háború mint a politikai átmenet velejárója kizárólag a délszláv (balkáni) térségre korlátozódik, vagy kell-e hasonlóra számítani a Szovjetunió, esetleg Csehszlovákia dezintegrációja kapcsán is? Mindehhez számos történelmi képzetársítás párosult, ami még összetettebbé tette a biztonsági helyzet megítélését.

A honvédelmi tárca vezetése akkoriban a körkörös védelem koncepciójában látta a megoldást, és a felderítés ahhoz igazította tevékenységét. De lényegesen többről volt szó, mint egyszerű iránymódosításról. Csak példaként felsorolva néhány területet:

- gondoskodni kellett az állomány átképzéséről, ha más területen nem is, a nyelvi képzettség terén mindenképpen;

- az azonnal jelentkező információigény kielégítése érdekében rendkívül gyors ütemű hálózatépítés vált szükségessé, ami csak a klasszikus hálózatépítési elvek részleges feladásával volt megvalósítható; ebből adódóan újra kellett gondolni a hálózatvédelem kérdéseit is, hiszen a gyorsított ütemű munka számos olyan veszélyforrással járt, amiket a korábbi gyakorlat automatikusan képes volt kiszűrni;
- egy ideig nem volt érdemi partnerszolgálati együttműködés, tehát csak az az információ állt rendelkezésre, amit a magyar felderítés képes volt megszerezni... és így tovább.

1995-ben megszületett a Nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló CXXV. törvény, amely túl azon, hogy törvényi kereteket biztosított a hadászati felderítés számára is, egyben korlátokat, új játékszabályokat alkotott, kialakított egy szolgálatok közötti új belső együttműködési rendet. Később aztán Magyarország a NATO, majd az EU tagja lett, miközben a szomszédos országok jelentős hányada szövetségesünkké vált. Meg kellett tanulni egy új szövetségi környezetben végezni feladatainkat, amelyek tartalmukban is egészen újak voltak.

Mindezzel párhuzamosan gyökeresen átalakult a biztonságfelfogásunk, új kihívások jelentek meg a környezetünkben, olyanok, amelyek közvetlenül Magyarországot, és olyanok is, amelyek tágabb értelemben a Szövetséget érintik. Most nincs lehetőségem részletesen foglalkozni ezekkel az új kihívásokkal, csak azt szeretném láttatni, hogy az ellenük való küzdelem megint más felderítési filozófiát követel. Vegyük például a terrorizmus elleni küzdelmet! Teljesen egyértelmű, hogy a korábbi államcentrikus felderítési paradigma nem képes lefedni ezt a problémakört. Hagyományos módszerekkel sem a külkapcsolati információszerzés, sem az ügynöki hírszerzés nem tud, vagy csak korlátozott mértékben tud érdemi, egy-egy adott szervezet belső struktúrájára, működésére, tervezett akcióira vonatkozó teljes értékű információkat szerezni. Részinformációk, illetve egy-egy adat megszerzésére mutatkozik reális esély.

Az egyetlen megoldás a minél szélesebb körű nemzetközi együttműködés lehet, a közös akkumulált tudás. A közös problémák leküzdése érdekében meg kellett tanulni együttműködni nem csak a szövetségeseinkkel, de esetenként az ellenfeleinkkel is.

Vagy egy másik példa: az illegális fegyverkereskedelem kérdése. Ami a régi paradigma értelmében egy eszköz volt bizonyos feladatok elvégzésére a magyar hadászati felderítés gyakorlatában, az mára az egyik legösszetettebb és legkényesebb felderítési feladattá vált. És még lehetne sorolni a példákat az új kihívások által kiváltott kényszerű szemlélet- és gyakorlatváltásra.

A sokrétű változás mellett az elmúlt két évtizedet állandósult tendenciák, újszerű felhasználói igények, stabilizálódott felderítési eljárások és módszerek is jellemzik. E tekintetben négy olyan, kiemelten fontos tényező permanens jelenlétével kell számolnunk, amelyek távlatilag minden bizonnyal meghatározzák a felderítés új paradigmáját.

Az egyik ilyen tényező az információs forradalom. Napjainkban a felderítési információk több mint 90%-a nyílt forrásból elérhető. Egyes kutatók ezt az arányt 100%-ban jelölik meg, mondván, hogy több mint 90% elég ahhoz, hogy a maradék kevesebb mint 10-et – ami jellemzően titkos terv, ki nem fejtett elgondolás, formálódó szándék – deduktív módszerekkel, megfelelő elemzői technikákkal kikövetkeztessük. A 100% természetesen nem realiztikus. Minden következtetésnek, elemzésnek van hibaszázaléka, arról nem is beszélve, hogy ha ez igaz lenne, már rég nem létezne az al-Kaida network. De létezik, tehát közel sem férünk hozzá a döntéshozatalhoz és a gyakorlati fellépéshez szükséges információk jelentős hányadához. De nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy napjainkban a hírt jellemzően már nem megszerezni, mint inkább megkeresni kell.

Az információs forradalom azonban nemcsak azt eredményezte, hogy a hírekhez más forrásokból jutunk hozzá, hanem gyökeresen átalakította a felderítés feladatrendszerét is. A felderítőszolgálatok nem versenyezhetnek a médiával. Nem arról kell tájékoztatni a felhasználókat, hogy mi történt a nagyvilágban, mert az a média feladata, sőt szinte kizárólagos privilégiuma. A felderítőszolgálatok feladata az, hogy biztosítsák az eligazodást az információáradatban, hogy azonnal meg tudják válaszolni azt, amire a felhasználó is megtalálhatná a választ, csak éppen hosszas kutatómunkával. Az a feladata, hogy hitelt adjon a média információinak, vagy szükség esetén cáfolja azokat.

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy mostantól a hírszerzés csak „információguberálással” foglalkozik, és a nyílt információkra támaszkodva tájékoztat. Az OSINT (Open Source INTelligence) szerepe valami más. Az OSINT megmutatja, hogy a média vagy a tudományos világ, a független elemzők, hogyan interpretálják a világ történéseit, illetve mit vizionálnak a jövőre vonatkozóan. A felderítésnek kell a fennmaradó tíz százalék feltárásával rámutatni a legvalószínűbb scenáriókra. *A korszerű hírszerzésen belül az OSINT a feladatszabás alapja.* Egyértelmű útmutatás az adatszerzőknek arra nézve, hogy mit kell és mit nem kell felderíteni. A korszerű OSINT olyan eszköz a felderítés eszköztárában, ami szinte önmagában forradalmasította ezt a tevékenységet.

A másik új, a rendszerváltással egyidejűleg végbement és azóta is fennálló változás a felhasználók és a felderítők kapcsolatrendszerében jelentkezik. Az előbbieken úgy fogalmaztam, hogy a hidegháborús időszak felderítési paradigmája szerint a felderítésnek elég volt az ellenséges támadást időben előre jelezni és a veszély mértékét meghatározni, mert a politikai és a katonai vezetés kész tervekkel rendelkezett annak elhárítására, de legalábbis az azonnali válaszreakciók megtételére.

Ma ez közel sincs így! Értelemszerűen ma is rendelkezünk országvédelmi elgondolással, válságreagálási tervekkel, vészhelyzeti scenáriókkal, de ezek a potenciális veszélyek sokrétűsége miatt annyira generalizáltak, hogy önmagukban alkalmatlanok a hatékony válaszreakciók kiváltására. *Nem elég tehát a fenyegetést előre jelezni, hanem meg kell határozni annak jellegét, sőt válaszolni kell a veszélyelhárítás potenciális lehetőségeit is!*

Természetesen mindez nem csak a felderítés feladata, de tény, hogy a döntéshozók kezébe – legyen szó politikai vagy katonai döntésekről – záros határidőn belül kész modellt kell adni, hogy a szükséges intézkedéseket annak alapján tudják haladéktalanul megtenni. Mindez korábban elképzelhetetlen nyitottságot és együttműködési készséget feltételez a felderítőszolgálatok részéről, elsősorban a társszolgálatok, a rendvédelmi és katasztrófavédelmi szervek irányában, de idesorolhatom a külföldi partnerszolgálatokat is. Jellemző példái ennek – szerencsére eddig nem magyar részről – a különböző túszejtési ügyek, amikor a külföldi partnerszolgálatok szinte első lépésként vették fel a kapcsolatot partnereikkel, köztük a magyar nemzetbiztonsági szolgálatokkal is.

A harmadik állandósult jelenség a demokratikus társadalmak nyitottsága, amely nehezen tolerálja a titkokat. Igényli, elvárja a tájékoztatást, bele kíván látni a dolgok lényegébe, biztos akar lenni abban, hogy a titkosszolgálati tevékenység nem ellene irányul.

De van egy másik oldala is a társadalom nyitottságának. A társadalom, ezen belül is elsősorban a vállalkozói szféra egyes szegmensei részt kívánnak vállalni a nemzetbiztonsági tevékenységből. Civil kereskedelmi cégek hajtják végre a legkényesebb beszerzéseket. Magán kutatóintézetek, szakértői csoportok, tanácsadó cégek kínálják nemzetbiztonsági elemzéseiket a felhasználóknak, konkurenciát teremtve a felderítőszolgálatoknak. A nyitottság mindkét vetülete újszerű és korábban elképzelhetetlen nyitottságot igényel a felderítőszolgálatoktól is.

A negyedik permanens tényező maga az állandósult változás. Biztonságfelfogásunk sokrétűsége, a potenciális veszélyek, fenyegetések esetlegessége nem teszi lehetővé, hogy minden kihívásra folyamatosan készüljünk. Úgy tűnik, a hadászati felderítésnek hosszú távon kell berendezkednie arra, hogy feladatrendszere az aktuális kihívásokhoz igazodva dinamikusan változik, hogy nagyon rövid idő alatt kell képessé válnia egy-egy új szituáció kezelésére.

Az előzőekben felvázoltam a rendszerváltás utáni időszak legjellemzőbb változásait, amelyek részben még ma is érvényesülnek. Ezzel egyidejűleg már látszanak az új kihívások, kezdve az energiabiztonság kérdésétől, a környezeti problémákból eredő háborúk esetleges fellobbanásáig, de hogy ne menjünk ilyen messzire, már a szövetségi hovatartozásunk is magában hordja annak lehetőségét, hogy szövetségi érdekből olyan kihívásokkal is szembesülünk, amelyekre nemzeti érdekeink mentén nem készülünk.

A kérdés most már csak az – és még mindig az –, hogy *hol tartunk a paradigmaváltásban? Egyértelmű, hogy a hidegháborús időszak, sőt pontosabb úgy fogalmazni, hogy a rendszerváltozást megelőző időszak felderítési paradigmáját meghaladtuk.* De kialakult-e napjaink hadászati felderítésének paradigmája, eljutott-e addig a felderítés, hogy megalkossa azt a modellt, amelyre támaszkodva hosszú időn keresztül képes lesz feladatait ellátni, anélkül, hogy az anomáliák aránytalanul gyorsan felszaporodjanak és újabb válsághoz, válságokhoz vezessenek?

A válasz egyelőre: nem! *A paradigmaváltás folyamatban van, az új paradigma formálódik, de még távol vagyunk attól – hasonlóan a világ szinte valamennyi biztonsági szolgálatához –, hogy működő, hosszú távon érvényes és hatékony modellekre támaszkodva legyünk képesek reagálni a kialakuló kihívásokra. A megoldás a humán és technikai felderítés összehangolásában, a technológiai fejlődés vívmányainak mind szélesebb körű alkalmazásában, a szolgálatok közötti együttműködés elmélyítésében, illetve a felderítés és a felhasználók kapcsolatrendszerének átalakításában keresendő.*

Ez utóbbi talán az egyik legfontosabb tényező. Az első három területen a felderítőszolgálatok önmagukra, illetve egymásra vannak utalva, a továbblépés lehetősége adott. A negyedik területen ugyanakkor a felhasználói oldal a meghatározó. A felderítés csak akkor lesz eredményes, ha a felhasználói oldallal interaktív kapcsolatban áll, ha a felhasználók igénylik és fel is használják a hírszerzés produktumát. A hírszerzés nem feltétlenül arra való, hogy kitalálja, mit kell felderíteni, hogy mire van szüksége a felhasználói körnek. A felhasználók feladata, hogy ezt tudassák a felderítéssel. Ennek alapvetően két módja van. Az egyik, ha a felhasználói kör olyan közel engedi magához a felderítést, hogy az belelásson a napi döntéshozatali folyamatba, lássa a megoldandó feladatot. Ezt a rendszert jellemzően az államok két csoportja alkalmazza. Egyfelől a nagyon stabil demokráciák, ahol a nemzetbiztonsági szolgálatok politikai befolyásolása nem jellemző, másfelől pedig az állambiztonsági szolgálatokra erősen támaszkodó diktatórikus rezsimek. A probléma áthidalásának másik, kevésbé hatékony és a felhasználók számára „terhesebb” módja, ha az állam rendelkezik olyan struktúrákkal, szervezettel, amely képes a nemzetbiztonsági szolgálatokat összehangoltan instruálni.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a felderítőszolgálatok passzívan, folyamatosan felsőbb utasításokra várva végezhetik csak a munkájukat. Ellenkezőleg! *A felderítés feladata, hogy segítse a felhasználói kört a feladatok megfogalmazásában, hiszen ideális esetben a felderítés szembesül először a megoldásra váró problémákkal, a potenciális kihívásokkal.* Külső iránymutatás nélkül ugyanakkor a felderítés nem tudhatja, hogy a felhasználói kör mikor és milyen prioritások mentén kívánja megoldani a problémákat.

Tehát, ha hatékony támogatást kíván nyújtani a döntéshozatalhoz, akkor vagy ismernie kell a felhasználói prioritásokat, vagy folyamatosan képesnek kell lennie arra, hogy valamennyi potenciális kihívást egyidejűleg nyomon kövesse. Ez utóbbira talán még a világ legnagyobb hírszerző szolgálatai sem képesek. *A szerteágazó biztonsági kihívások időszakában egy korlátozott képességekkel rendelkező felderítőszolgálat csak akkor tud hatékony lenni, ha erőit koncentráltan az éppen aktuális feladatokra tudja irányítani. Ezek meghatározása (látatása) a felhasználói oldal feladata.*

És végezetül még egy gondolat a paradigmaváltásról. Egy tudományos paradigma válsága, majd egy új paradigma megszilárdulása nem jelenti a korábbi paradigma „uralkodása” során felhalmozódott tudományos eredmények elvetését. Csak a paradigmát képező gondolati rendszer kerül elvetésre, amely immár nem tükrözi az adott tudományág új kutatási eredményekkel és az azokon alapuló új kutatási módszerekkel, elméletekkel kibővült rendszerét. Igaz ez a felderítésben zajló paradigmaváltásra is. Másként gondolkodunk a felderítésről, mások a feladatok, változnak az alkalmazott módszerek, de a felhalmozódott tudás és szakmai tapasztalat továbbra is a felderítőmunka alapját és kiinduló pontját képezi. *Az új paradigmának mindezt magában kell foglalnia, vissza kell tükröznie!*

TRANSZNACIONÁLIS VESZÉLYEK, FENYEGETÉSEK – ÉS A KATONAI HÍRSZERZÉS¹

Napjainkban a világméretű fegyveres konfliktusok kialakulásának esélye csekély, azonban a potenciális veszélyforrások száma nem lett kevesebb, összetettségük nőtt, komplexebbé váltak, előrejelezhetőségük nehezebbé vált. Új globális veszélyforrások jelentek meg, a technikai fejlődés következtében pedig a korábban is létező veszélyforrások hatása felerősödött és kiszélesedett.

A TRANSZNACIONÁLIS FENYEGETÉSEK MEGJELENÉSE

A nemzetközi (ENSZ, NATO, EU) és a hazai biztonságpolitikai értékelések szerint a terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek proliferációja globális fenyegetéssé vált. További fenyegetést jelentenek a számítógépes rendszerek elleni támadások, a kettős rendeltetésű csúcstechnológiák megjelenése és elterjedése, a szervezett bűnözés térhódítása, a környezeti változások hatása a biztonságpolitikára, továbbá az egyes nemzetek erőforrásokhoz való korlátozott hozzájárása következtében kialakuló konfliktusok.

A TRANSZNACIONÁLIS FENYEGETÉSEK ÉS KOCKÁZATOK ELLENI KÜZDELEM TÖRVÉNYI HÁTTERE

A transznacionális veszélyek és kockázatok elleni küzdelem kereteit alapvetően a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény és a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiája határozzák meg. Nagyon fontos ezek pontos értelmezése és korlátozott alkalmazhatóságuk, esetleges hiányosságaik bemutatása.

Alapvető jogszabály az 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról, amely a transznacionális fenyegetések és veszélyek témakörében a következőket határozza meg a KFH részére:

„6. § A Katonai Felderítő Hivatal feladatai: (...)

- d) információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető jogellenes fegyverkereskedelemről, valamint a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terrorszervezetekről; (...)
- e) közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében.”

A törvény napjainkra több vonatkozásban is átdolgozásra szorul. Meghozatalakor (1995-ben) ugyanis hazánk (még) nem volt tagja a NATO-nak, az EU-nak, továbbá a transznacionális fenyegetések sem jelentkeztek olyan mértékben, mint napjainkban. Abban az időszakban a transznacionális fenyegetések fogalma és tartalma sem volt közkeletű. Ez lehet a legfőbb oka annak, hogy a transznacionális fenyegetések korlátozottan szerepelnek a törvényben.

¹ Készült LAKATOS Zsolt alezredes: Transznacionális veszélyek, fenyegetések – és a katonai hírszerzés című irásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Különszám, 2008. január. pp. 11–19.

A törvény kidolgozói az előkészítő munka során, a parlamenti képviselők pedig később, a törvény elfogadásakor igyekeztek pontosan behatárolni az érintett szervek (hivatalok) feladatait, aminek következtében *a nemzetbiztonsági szolgálatoknak csak korlátozott lehetőségük van új feladatok végrehajtására.*

A hírszerző szolgálatok hosszú távú előrejelzései 7–10 évre szólnak, ezen időhatáron túl pontos előrejelzést készíteni felelőtlenség lenne. 1995-ben, a törvény kihirdetésekor senki sem láthatta például előre, hogy a Magyar Honvédség milyen nemzetközi kötelezettségvállalásokat fog teljesíteni a világ különböző pontjain működő békemissziókban, vagy milyen mértékűvé válik napjainkra Európa terrorfenyegetettsége.

A törvény alapvetően határozza meg a szolgálatok illetékességi területeit. Mit lehet azonban tenni akkor, ha az 1995. évi törvény nem válaszol az új kihívásokra? A szolgálatoknak hogyan kell és lehet ilyen helyzetben reagálni az új veszélyekre? *A törvény frissítésre, megújításra szorul, ez azonban nem ad felmentést a szolgálatoknak (köztük a katonai hírszerzésnek sem) az alól, hogy reagáljanak a viszonylag új keletű transznacionális fenyegetésekre.* A törvényi szabályozás hiányában a mindenkorai kormányok – összhangban a nemzetközi biztonságpolitikai értékelésekkel – egyéb jogszabályokkal igyekeztek ráirányítani a figyelmet (köztük a nemzetbiztonsági szolgálatok figyelmét) az új kihívásokra.

Az Országgyűlés 1998-ban fogadta el „A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelvei” című, 94/1998. XII. 29. számú határozatát, amely a transznacionális fenyegetésekről a következőképpen fogalmaz:

„Növekvő kockázatot jelentenek az eltérő társadalmi fejlődésből fakadó, országok és csoportok közötti átmeneti vagy tartós ellentétek, a gazdasági, pénzügyi és társadalmi válságok, az etnikai és vallási feszültségek, a terrorizmus, a szervezett bűnözés, az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem, a demográfiai feszültségek, a tömeges migráció és a nagyfokú környezeti ártalmak. Fokozódó kihívást és veszélyt jelent a tömegpusztító fegyverek és azok hordozóeszközeinek elterjedése, valamint az információs rendszerek elleni támadások lehetősége.”

Hivatalos dokumentumban, az idézett biztonság- és védelempolitikai alapelvekben jelent meg első ízben a transznacionális kihívás mint gyűjtőfogalom.

2004. március 31-én a kormány elfogadta a Magyar Köztársaság új nemzeti biztonsági stratégiáját [2073/2004. (III. 31.) Kormányhatározat], amely az április 15-ei közzétételt követően felváltotta a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiájáról korábban érvényben lévő 2144/2002. (V. 6.) Kormányhatározatot.

A Magyar Köztársaság új nemzeti biztonsági stratégiája a transznacionális fenyegetések közül globális biztonsági kihívásnak tekinti a terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközeik elterjedését, az információs társadalom kihívásait, a globális természeti, civilizációs és egészségügyi veszélyforrásokat.

A nemzeti biztonsági stratégia azt is meghatározza, hogy el kell készíteni azokat az ágazati stratégiákat – többek között katonai, nemzetbiztonsági, rendvédelmi, gazdasági-pénzügyi, humánerőforrás-fejlesztési, szociálpolitikai, informatikai és információvédelmi, katasztrófavédelmi és környezetbiztonsági területen, valamint a terrorizmus elleni küzdelem területén –, amelyek az átfogóan értelmezett biztonság területén határozzák meg a teendőket. Sajnos, a terrorizmus elleni ágazati stratégia azóta sem készült el.

A terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatban a kormány 2003-ban, két évvel az Amerikai Egyesült Államokat ért terrortámadást követően kiadta a 3008/2003. számú határozatát, amely minősített tartalma miatt nem nyilvános.

A KATONAI HÍRSZERZÉS SZEREPE A TRANSZNACIONÁLIS KIHÍVÁSOK KEZELÉSÉBEN

Terrorizmus

A Hadtudományi Lexikon szerint a terror megkülönböztetés nélküli támadás, minden olyan erőszakos cselekmény, vagy azzal való fenyegetés, amelynek elsődleges célja, hogy rettegést keltsen a polgári lakosság körében.

A NATO (nem hivatalos, úgynevezett working definition) meghatározása szerint a terrorizmus politikai, vallási vagy ideológiai célkitűzések elérése érdekében, kormányok és társadalmak kényszerítésére vagy megfélemezésére tett kísérletben az egyének vagy javak elleni erőszak törvénytelen alkalmazása, illetve az azzal való fenyegetés. (...)

A fogalomalkotás dilemmája az Egyesült Nemzetek Szervezetét és a biztonságpolitikusokat is érintette. A nemzetek feletti intézmény először 1972-ben foglalkozott a terrorizmus kérdésével, amely azóta már számtalan esetben került napirendre – főként válsághelyzetekben – a plenáris üléseken és a Biztonsági Tanácson belül egyaránt. Az elmúlt három évtized alatt több mint százféle meghatározás, értelmezés született, de még mindig nem létezik mindenki számára elfogadható, egységes megközelítés.

A fogalom meghatározása rendkívül fontos! Magyarországon a jogszabályok használják a terrorizmus szót, de a tartalmát nem definiálják. Fontos lenne, hogy a terrorizmussal szembeni ágazati stratégia pótolja ezt a hiányt.

A hírszerzési illetékesség kérdésében (például a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény alapján az MK KFH a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terrorszervezetekről gyűjt információkat) fontos meghatározni, hogy ki a terrorista (polgári célpontok elleni támadás), és ki a gerilla (haderó és rendvédelmi szervezetek elleni műveletek). Az előbbi megállapítás csak akkor igaz, ha a Hadtudományi Lexikon értelmezését fogadjuk el, miszerint a terrorista cselekmény elsősorban a polgári lakosság ellen irányul. Kérdés az, hogy lehet-e és kell-e napjainkban megkülönböztetni a polgári vagy/és katonai célpontot támadó terroristát/ellenállót, vagy az idő már túllépett e régi meghatározásokon. A terroristák/ellenállók a legkritikább esetekben vannak tekintettel a nemzetközi jogra, célpontkiválasztási stratégiájukat az nem befolyásolja, műveleti módszereik túlnyomórészt megegyeznek, terroristamódszereket használnak. Napjainkban például a legtöbb terrorszervezet és ellenálló erő (Afganisztán, Irak, Algéria) egyaránt támad polgári és katonai célpontokat (lásd Iraki al-Kaida, tálib erők, al-Kaida az Iszlám Maghreb Földjén stb.).

A tömegpusztító fegyverek elterjedése, a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalma

A nemzetközi biztonságra az egyik legnagyobb veszélyt a tömegpusztító (nukleáris, vegyi, biológiai, radiológiai) fegyverek és eszközök, valamint az előállításukhoz és célba juttatásukhoz szükséges eszközök és technológiák elterjedése jelenti. Fennáll a veszélye annak, hogy ezek a fegyverek a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető államok vagy nem állami tényezők, terrorista csoportok kezébe kerülhetnek.

Az informatikai és információs kihívások

A 21. századot minden bizonnyal az információs robbanás fogja jellemezni. Az információs rendszerek fejlettsége alapvetően befolyásolja a termelés, a szolgáltatás és a védelem szektorait. Az információs hálózatok széles körű kiépülése ugyanakkor lehetővé teszi a szervezett bűnözés és a terrorizmus térhódítását, a védett rendszerekbe való bejutást, a pénzügyi, az államigazgatási és a katonai rendszerek megsaprolását, illetve rombolását.

A szervezett bűnözés és a kábítószer-kereskedelem

A szervezett bűnözés terjedése világjelenség, a bűnözői csoportok aktívan részt vesznek a kábítószer-, a fegyver- és az embercsempészetben. Hagyományos tevékenységük mellett arra törekednek, hogy növeljék legális gazdasági aktivitásukat és befolyásukat, ami lehetővé teszi számukra, hogy érdekeiket a gazdasági szférán túl is érvényesítsék.

A terrorizmus elleni küzdelem nemzetközi tapasztalatai

A nemzetközi gyakorlat azt mutatja, hogy a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem megköveteli a hírszerző szolgálati struktúrák, szervezeti egységek folyamatos, a követelményeknek megfelelő átalakítását. Szükséges és elkerülhetetlen a polgári és a katonai hírszerző szolgálatokon belüli és közötti együttműködés erősítése, a feladatok és a hatáskörök, valamint az információk megosztása, mivel az egyes szolgálatok önállóan nem képesek hatékonyan fellépni a terrorizmus jelentette fenyegetéssel szemben.

Az információs források közül legjelentősebbek, leghasznosabbak az emberi erőforrással (HUMINT) és a rádióelektronikai felderítéssel (SIGINT) szerzett információk, a műholdak és a felderítő-repülőgépek által készített felvételek elemzése (IMINT), ugyanakkor rendkívüli módon megnőtt a nyílt információk szerepe is (OSINT).

Fontos feladat az emberi erőforrással végzett hírszerző tevékenység koordinálása. Az Amerikai Egyesült Államokban ezért megalakították a Nemzeti Ügynöki Hírszerző Szolgálatot (National Clandestine Service – NCS), amelynek feladata a különböző polgári (például CIA, FBI) és katonai (például DIA, NSA) szolgálatok ügynöki hírszerző tevékenységének összehangolása. A hidegháború éveiben ennek a hivatalnak a létjogosultsága és működése utópisztikusnak tűnhetett, mára viszont a terrorellenes küzdelem miatt az NCS valósággá vált.

A nemzetközi gyakorlat bebizonyította, hogy rendkívül hasznos és célszerű, ha a transznacionális fenyegetéseket elemző képességek növelése érdekében a különböző nemzetbiztonsági szolgálatok, rendvédelmi és kormányzati szervezetek munkatársaiból elemző-értékelő központokat alakítanak, ahová például a terrorizmussal kapcsolatos minden információ beérkezik. Az elemző központok célja stratégiai szintű elemzések készítése, a terrorista adatbázisok karbantartása, frissítése.

A biztonsági szolgálatok közötti együttműködés hatékonyabbá tétele érdekében a terrorizmustól leginkább sújtott országokban Nemzeti Terrorellhárító Központ (az Amerikai Egyesült Államokban – National Counter Terrorism Center – NCTC); Terrorizmus-elemző Egyesített Központ (az Egyesült Királyságban – Joint Terrorism Analysis Centre – JTAC); Terrorellenes Harcot Koordináló Központ (Franciaországban – l'Unité de Coordination de la Lutte Antiterroriste – UCLAT); Nemzeti Terroristaellenes Koordinációs Központ (Spanyolországban – Centro Nacional de Coordinación Antiterrorista – CNCA) stb. alakult. Ezen központok munkájában – kivétel nélkül – részt vesznek a katonai hírszerző szolgálatok.

Az MK KFH szerepe a transznacionális fenyegetések és kockázatok elleni küzdelemben

A hírszerző szolgálatoknak – elsősorban a polgári hírszerző szolgálatoknak – a múltban is feladatuk volt a terrorista szervezetek elleni küzdelem. A haderő aktív szerepvállalásával természetessé és szükségessé vált a katonai hírszerzés és az elhárítás bevonása a terrorizmus elleni küzdelemben, hiszen napjainkban a haderő részvételével folynak terrorizmus elleni műveletek Közép-Ázsiától a Közel-Keletig. Az úgynevezett hírszerzési információkon alapuló műveletek (intelligence driven operations) jelentőségét az adja, hogy a politikai, katonai vezetők, parancsnokok számára a pontos, időszerű információk a terrorista szervezetek felszámolása, a terrorcselekmények megelőzése szempontjából létfontosságúak.

Az elmúlt időszakban a felderítés hangsúlya a helyi és a regionális instabilitást előidéző kockázatok mellett a transznacionális fenyegetésekre helyeződött át. Az MK Katonai Felderítő Hivatal vezetése időben észlelte, hogy a hagyományos fenyegetésekkel egy időben megjelentek, illetve felerősödtek az új típusú, transznacionális fenyegetések, különösen a nemzetközi terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek proliferációja.

Az MK Katonai Felderítő Hivatal munkája során folyamatosan gyűjti, elemzi, értékeli és jelenti az illetékes szerveknek a Magyar Köztársaság, szövetségesei és partnerei biztonságára veszélyt jelentő terrorista személyekre, terrorszervezetekre, azok módszereire, eszközeire, a tömegpusztító fegyverek (vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris eszközök) birtoklására, fejlesztésére, valamint alkalmazásuk lehetőségeire vonatkozó információkat, és azokat folyamatosan megosztja partnereivel. A katonai hírszerzés számára fontos továbbá a külföldi békemissziókban szolgáló magyar erők körzetében működő szervezett bűnözői csoportok (például Bosznia-Hercegovina, Koszovó) és kábítószer-hálózatok (Afganisztán) tevékenységének felfedése.

A Hivatal által kiépített hírszerző képesség és elemzőkapacitás lehetővé teszi a legfontosabb transznacionális fenyegetések elemzését, értékelését és jelentését az állami és a katonai vezetés, továbbá – illetékességi alapon – a hazai társszolgálatok folyamatos tájékoztatását. A Hivatal a nemzetközi együttműködésben is kiemelten kezeli a terrorizmus elleni küzdelmet, a két- és többoldalú együttműködés során szorgalmazza az információk hatékonyabb megosztását. A terrorfenyegetettséggel kapcsolatos információk cseréje érdekében különösen szorosan működik együtt a szövetséges országok nemzetbiztonsági szolgálataival, a külföldi partnerszolgálatokkal, a hazai nemzetbiztonsági szolgálatokkal és egyéb országos hatáskörű szervezetekkel.

TÓTH ANDRÁS – KÁROLY LÁSZLÓ

**A VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK
FELDERÍTŐTÁMOGATÁSA¹**

BEVEZETÉS

A magyar részvétellel zajló válságkezelő és béketámogató műveleteket a felderítés oldaláról vizsgálva megállapítható, hogy a Magyar Honvédség eddig (2003-ig! A szerk.) nem kezelte kiemelt feladatként a kihelyezett erők felderítőtámogatását. Feltehetőleg abból kiindulva, hogy a magyar kontingensek önálló felelősségi körzettel nem rendelkeztek, illetve feladataikat minden esetben valamely többnemzeti erő kötelékében hajtották végre, ezért a katonai vezetés a felderítőbiztosítás kérdését úgy kezelte, ahogy az csak egy nemzeti kötelékbe beágyazott alegység esetén realizálható.

Eddig még nem volt példa arra, hogy kihelyezett erőink önálló, aktív felderítőképesekkel rendelkeztek volna. Felderítőtisztek, felderítőkatonák természetesen szinte valamennyi misszióban helyet kaptak, de különböző okok miatt valós, a misszió végrehajtását előmozdító adatszerző képességgel nem rendelkeztek. A feladat-végrehajtáshoz, a művelet vezetéséhez, irányításához szükséges információt mindig mások biztosították a magyar erők számára. A magyar felderítőtisztek legfeljebb abban működhetnek közre, hogy ezek az információk eljussanak a kontingens vezetéséhez, illetve a hazai irányító szervekhez, holott számos tény, eredmény, elismerés igazolja, hogy a magyar felderítést, hírszerzést a jobbak között jegyzik.

Annak okait, hogy miért nem voltunk, illetve vagyunk képesek érdemi információszerzésre a műveletekben, talán nem szükséges részletezni, de néhány elemet példaként célszerű kiragadni:

- a felderítőkatonák nem felderítési feladatok végrehajtására lettek kihelyezve (Koszovó, Macedónia, Irak);
- a felderítőtiszteknek az állománytáblában nem felderítőbeosztásokat biztosítottak (Okucani, Afganisztán);
- a kontingenseinkben meglévő felderítőbeosztások nem biztosítanak adatszerzési lehetőségeket.

Míndezen természetesen nem jelenti azt, hogy a magyar katonai vezetés által követett gyakorlat alapvetően hibás lenne. *Mint már utaltunk rá, a műveletekben a Magyar Honvédség nem önálló erőkként, hanem mindig valamilyen szervezett többnemzeti katonai struktúra részeként vett részt, amelyek természetesen rendelkeztek a szükséges felderítőképesekkel.*

Az sem feltételezhető, hogy önálló felderítőképeségek birtokában – legyenek azok a legkomplexebb, leghatékonyabb felderítőrendszerek – a magyar parancsnokok és katonák külső segítség nélkül is minden információhoz hozzájutottak volna, amire a feladat-végrehajtáshoz szükségük lehetett. De továbbgondolva, még csak az sem biztos, hogy saját felderítéssel hatékonyabban teljesíthették volna feladataikat, mint ahogyan tették azt az adott körülmények között. Való igaz, hogy a missziókban részt vevő magyar alakulatok eddig mindig elismerésre méltóan végezték munkájukat, és tény, hogy a felderítés hiányára visszavezethető veszteség eddig még nem érte erőinket.

¹ Készült TÓTH András mk. vezérőrnagy: A válságkezelő műveletek felderítő támogatása című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, II. évfolyam 4. szám, 2003. november. pp. 63–74.

A FELDERÍTÉSRŐL

Nem tudhatjuk persze, hogy ez utóbbiban mekkora szerepe volt az adott helyen működő többnemzeti felderítőrendszer hatékonyságának, és mekkora a szerencsének, illetve a parancsnokok helyzetértékelésének vagy józan ítélőképességének. Tény, hogy a magyar missziók sikeresek voltak.

Márpedig ha így van, akkor felmerül a kérdés: kell-e saját felderítés, és ha igen, akkor miért? És természetesen rögtön adódik a következő kérdés is: milyen legyen, hogyan működjön a saját felderítés? Előadásomban elsősorban ezekre próbálok egyfajta megalapozott választ adni.

Az első kérdésre viszonylag egyszerűen megadható és alátámasztható a válasz. Magyarországon minden ember, minden politikai erő, minden társadalmi szervezet elfogadja, hogy egy válságkezelő misszió sikeréért vagy kudarcáért felelős lehet a nemzetközi közösség, a missziót felállító nemzetközi szervezet, a misszió vezető nemzetének hozzáállása és még sok más egyéb. Abban is mindenki egyetért, hogy saját katonáink biztonságáért mi magunk vagyunk a felelősök.

De tudjuk-e vállalni ezt a felelősséget, ha a műveleti térség helyzetének megítélését, a feladatvégrehajtás körülményeinek tisztázását, a végrehajtó erők biztonságát veszélyeztető tényezők felderítését kizárólag mások kompetenciájának tekintjük? A válasz csak az lehet, hogy nem! Bármennyire is szövetséges erő részeként tevékenykedünk a válságövezetekben, bármennyire is kötelessége egy többnemzeti kontingens valamennyi összetevőjének, hogy a közös célért, egymást támogatva működjön, a biztonság kérdésében mindenki hozzánk hasonlóan gondolkodik. Mindenki előtérbe helyezi saját erőinek védelmét, saját feladatainak eredményes végrehajtását.

Elvárhatjuk-e például, hogy egy lengyel vezetésű, az alárendeltek összetételét és létszámviszonyait tekintve lengyel többségű hadosztály G-2 szervezete ugyanannyi erőt összpontosítson a magyar zászlóalj szállítási útvonalainak felderítésére, mint a saját erői tevékenységének felderítőbiztosítására? Jogilag igen, gyakorlatilag nem! És elvárható-e, hogy egy többnemzeti hadosztály alkalmi, esetenként jelentősen eltérő szakmai kultúrával rendelkező katonákból összeálló felderítőstruktúrája ugyanolyan hatékonysággal működjön, mint egy adott ország haderejének összekovácsolt, speciálisan felkészített hasonló szervezete. A válasz megint ugyanaz. Jogilag igen, gyakorlatilag nem! Nem tehetjük meg tehát, hogy egy többnemzeti kontingensbe kihelyezett magyar alakulat felderítőbiztosításáról ugyanúgy gondolkodjunk, mint egy magyar dandár hasonló alegységéről. Nem intézhetjük el annyival, hogy a zászlóaljnak – a példa kedvéért – van ugyan egy felderítőbiztosító, de a felderítésről majd a dandár felderítőerői gondoskodnak.

Egy tudományos konferencián nem célszerű még folyamatban lévő, kiforratlan dolgokat taglalni, de egy példa erejéig a jelenlegi iraki művelet mégis idekíváncozik. Az első napokban – de talán igaz lesz ez a későbbiekre is – a magyar nemzeti információs csoport működése nélkül a magyar szállítózászlóalj éppúgy nem kapott volna semmiféle felderítő támogatást, mint ahogy nem kapott az al-Hillah-i táborban települt lengyel logisztikai alegység sem. Nekik is a magyar zászlóalj S-2 tisztje tartott felderítő tájékoztatókat a HUNIC-től érkezett anyagok alapján, annak ellenére, hogy a tájékoztatóban szereplő minden adat a lengyel vezetésű hadosztály G-2 információs rendszeréből származott.

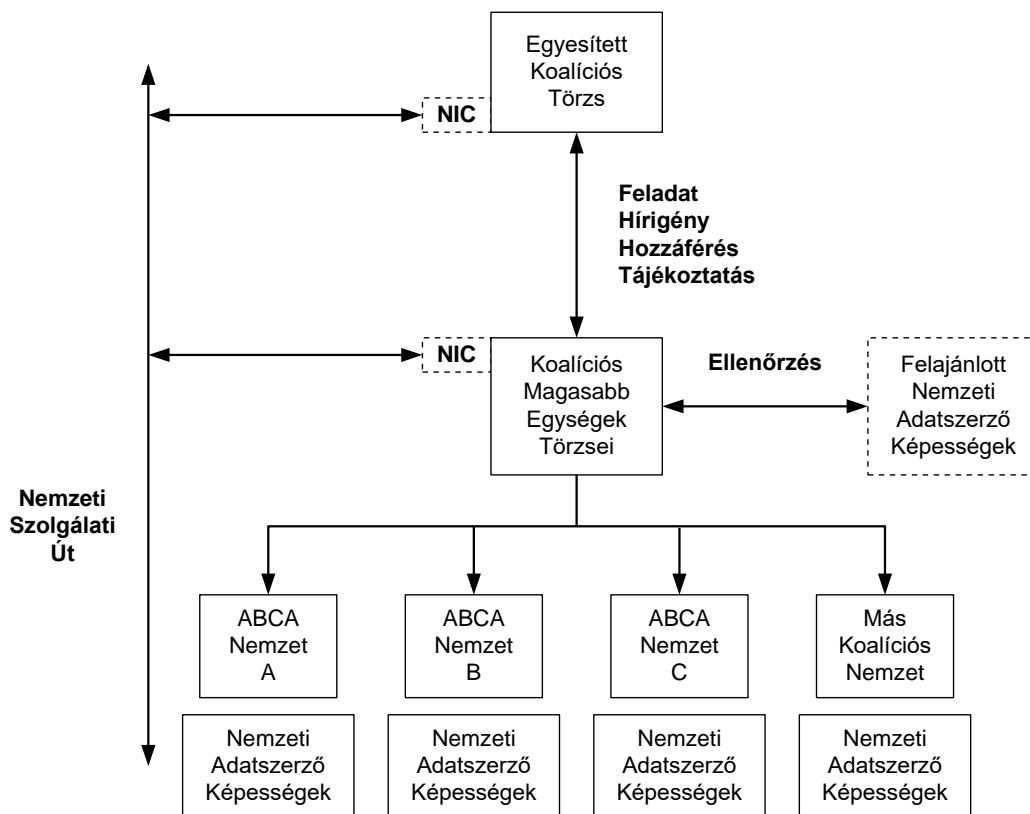
Az sem járható út természetesen, hogy minden kihelyezett alegységünk mellé dandár- vagy hadosztályszintű felderítést szervezzünk, de erre nincs is szükség. Ahogy azonban egyre veszélyesebb missziókban kell szerepet vállalnunk, egyre több függ a megbízható felderítéstől, igenis elvárható, hogy a kontingensünket befogadó egység, magasabbegység felderítőrendszerének kialakításához hozzájáruljunk, képesek legyünk betáplálni is információt a rendszerbe, és nem csak igényelni azt. Képesnek kell lennünk továbbá arra is, hogy szükség esetén a saját igényeinknek megfelelő információszerezést folytassunk, kiegészítve a szervezetszerű csatornákon beérkező, korántsem mindig kielégítő információkat.

A NATO ÁLTAL ALKALMAZOTT GYAKORLAT

A fenti álláspont hitelesen alátámasztható számos olyan konkrétummal, amelyek bizonyítják, hogy a válságkezelő műveletekben nagy tapasztalattal és gyakorlattal rendelkező szövetségeseink, de maga a Szövetség is hasonlóképpen gondolkodik. Mindenki létkérdésnek tekinti a hatékony szövetséges vagy koalíciós felderítőrendszer kialakítását, de a gyakorlatban senki sem hagyatkozik kizárólag csak arra.

A Szövetséges Fegyveres Erők Európai Főparancsnoksága 65-7 számú direktívájának 2.2 e. pontja egyértelműen kimondja, hogy *a hadszíntéren a szövetséges felderítőerők mellett egyidejűleg műveleteket hajthatnak végre az egyes nemzetek saját felderítőerői és hírszerző ügynökségei is*. Más szóval, a NATO tudomásul veszi és elfogadja, hogy a többnemzeti műveletekben a részt vevő országok önállóan is gondoskodni kívánnak saját erők biztonságáról, illetve saját információs érdekeik érvényesüléséről.

Az úgynevezett ABCA-koalíció felderítő-kézikönyve, amely értelemszerűen tükrözi az olyan meghatározó NATO-tagállamok, mint az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Kanada felderítéssel összefüggő nézeteit, az alábbiak szerint ábrázolja a válságkezelő műveletek felderítő struktúráját. (Megjegyzés: Kiemelendő, hogy a kézikönyv deklarálta nemcsak az ABCA-nemzetek haderői, hanem az ennél szélesebb koalíciós műveletekben részt vevő többi nemzet haderői számára tartalmaz ajánlásokat.)

Jellemző példa felderítő struktúrára a nemzetközi válságkezelő műveletekben

Az ábrán jól látható, hogy a koalíciós nemzetek felderítőstruktúrája kétféle elemet tartalmaz. Az egyik elemet az önálló nemzeti adatszerző képességek rendszere képezi, míg a másikat a nemzeti információs csoport vagy csoportok. Az ábrán látható, hogy a NIC-eknek egyaránt helyük van az egyesített koalíciós törzs mellett és a közvetlen felettes törzs mellett is.

Az ábrához később – a felderítőtámogatás mikéntjének taglalásakor – még célszerű visszatérni, de itt is figyelmet érdemel egy fontos tényező:

A kézikönyv minden koalíciós nemzet részéről egyértelműen számol adatszerző képességekkel! Ezeket a képességeket az adott nemzet felajánlhatja a koalíciónak, vagy önállóan működtetheti. Az első esetben az adott felderítőerőt a koalíciós törzs felderítőszerve működteti, míg a második esetben a nemzeti kontingens alárendeltségében marad, és az általa megszerzett információk az adott nemzet belátása szerint, a NIC-ek útján kerülnek vagy nem kerülnek be a koalíciós információs rendszerbe.

Ezt a rendszert a nem ABCA-tag NATO-országok is alkalmazzák, amit az SFOR Többnemzeti Délkeleti Hadosztály alárendeltségében működő közös francia–német dandárhoz rendelt német felderítőerők példája kiválóan igazol.

A hangsúly nem a felajánlott erők mennyiségén, hanem az alkalmazott rendszeren van. A németek a hadosztály G-2 rendelkezésére bocsátottak:

- állandó településű nagyfrekvenciás COMINT-állomásokat;
- egy SIGINT-századot;
- egy SIGINT-repülőgéprajt;
- egy COMINT-feladatú hajóegységet;
- egy IMINT-feladatú Tornado winget;
- két, pilóta nélküli felderítő légi eszközt;
- három HUMINT-rajt, négy-négy fővel.

Saját alárendeltségben működtettek egy katonai hírszerző részleget, és természetesen minden zászlóalj rendelkezett saját S-2 elemmel is.

Mindezzel egyidejűleg NIC-et működtettek:

- az SFOR HQ mellett;
- Vicenzában a műveletirányító központ mellett.

(Megjegyzés: A Délkeleti Hadosztály Törzsénél NIC-re nem volt szükség, mert német volt a G-2 főnök helyettese, tehát anélkül is volt lehetőség a nemzeti szintű RFI-k és információk oda-vissza továbbítására.)

A példák jól mutatják, hogy a NATO és ezen belül a meghatározó tagországok törekednek arra, hogy a szövetséges vagy koalíciós felderítőrendszert hatékony erőkkel támogassák, de még ennek ellenére is szükségesnek tartják autonóm, saját alárendeltségben maradó felderítőerők működtetését. Itt kell kiemelni azt is, hogy a NIC-ek koncepciója olyannyira beépült a szövetséges gondolkodásmódba, hogy azok a felderítés terén a többnemzeti törzs és az alárendelt nemzeti erők között szinte az egyetlen kommunikációs csatornává váltak.

Elérkeztünk tehát a válságkezelő műveletek felderítőtámogatásának mikéntjéhez. Mielőtt azonban rátérnénk a kérdés taglalására, ki kell emelni egy nagyon fontos momentumot. Míg egy hagyományos feladatokra felkészített haderő támogatóelemei többségükben – természetesen kisebb-nagyobb módosításokkal – alkalmasak a válságkezelő műveletekben való bevetésre is, addig *a hagyományos felderítőerők – mint a mélységi felderítő- vagy a csapatfelderítő alakulatok – az ilyen műveletekben sok esetben nem, vagy csak nagyon korlátozottan alkalmazhatók. A hatékony felderítőbiztosításhoz tehát nemcsak új elvekre, új alkalmazási eljárásokra, de új szervezeti elemekre is feltétlenül szükség van.*

A VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK SAJÁTOSSÁGAI

Az első és talán legfontosabb sajátosság, hogy a válságkezelő műveletek a válságkezelő erők szempontjából semmilyen formában nem azonosíthatók a hagyományos hadviseléssel. Az esetek túlnyomó többségében nem áll velük szemben reguláris haderő, nincsenek hagyományos értelemben vett harcselekmények; hadsereg-, hadtest- vagy akár hadosztály-, dandárszintű támadó vagy védelmi műveletek. A konfliktusban álló, még harcoló erők legtöbbször a helyi lakossággal elvegyülve, a lakosság egy részének hallgatólagos vagy tevőleges támogatását élvezve lépnek fel a másik féllel, vagy éppen a válságkezelő erőkkel szemben, a legváltozatosabb, legkiszámíthatatlanabb eszközökkel és módszerekkel. Tevékenységük sokban hasonlít a szervezett gerilla-hadviselésre, de gyakran még ezek a sajátosságok sem figyelhetők meg. Egyáltalán nem biztos az sem, hogy egy adott műveletben részt vevő erőknek katonai feladatokat kell megoldaniuk.

A válságkezelő erők helyi támogatottsága nagymértékben függ a stabilizációs folyamat eredményeitől, a lakosság életkörülményeinek alakulásától, a helyi politikai erők aktuális érdekeitől, és még számos egyéb tényezőtől. Egy-egy válságkezelő akció a legkülönbözőbb reakciókat válthatja ki a korábbi konfliktusban érintett harcoló felekből, vagy a lakosság egyik vagy másik felet támogató részéből. Ebből adódóan a válságkezelők szempontjából az „ellenség” állandóan változik.

Ilyen körülmények között belátható, hogy teljesen értelmetlen lenne csak és kizárólag hagyományos értelemben vett mélységi felderítésben, csapatfelderítésben, harccal történő felderítésben gondolkodni.

A felderítést már nem a hagyományos alkalmazási elvek mentén, hanem a mindenkori helyzethez igazodva kell szervezni, bár ezt jelentősen megnehezíti, hogy a műveleti területen kialakult helyzetet a legtrikább esetben ismerjük kellő részletességgel.

Nézzük meg tehát, hogy léteznek-e olyan közös elvek, illetve a rendkívül eltérő válságkezelési szituációknak vannak-e olyan közös vonásai, amelyekre alapozva mégiscsak tervezhető a műveletek felderítőbiztosítása?

A NATO Közös Felderítési, Elhárítási és Biztonsági Doktrínája (AJP-2) ezt a kérdéskört az alábbiak szerint közelíti meg:

A válságkezelő műveletekben az adott konfliktusban érintett felek valószínűleg gyanakvással kezelnek mindenfajta felderítőtevékenységet. Az információszerzés mikéntjéről éppen ezért abból kiindulva kell döntenie, hogy miként halad a művelet, milyen a szemben álló felek aktuális hozzáállása, illetve milyen a politikai helyzet a műveleti területen és a művelet által érintett országokban.

A válságkezelő művelet felderítőbiztosítását az ISTAR-rendszer egészére kell alapozni, de az adatszerző erők és eszközök kiválasztását az aktuális helyzet határozza meg, ami az ilyen műveletekben napról napra, de akár óráról órára változhat. A felderítőtörzseknek éppen ezért rendkívüli rugalmassággal kell irányítaniuk az adatszerzés folyamatát.

A válságkezelő műveletek többségében az emberi erőkkel folytatott felderítés (a HUMINT) az adatszerzés legfontosabb eleme. A parancsnok tervezési prioritásai között már az előkészítés korai szakaszában a fő helyen kell állnia a megfelelő HUMINT-képességek kialakításának.

A válságkezelő műveletekben a parancsnokok elsődleges információigénye szélesebb és összetettebb, mint a hagyományos harctevékenység során. Az adat- és információszerzés irányultsága szükségszerűen sokrétűbb, és a felderítőtörzsek elemzőtevékenysége is több irányú kell, hogy legyen.

A válságkezelő műveletekben a klasszikus harcászati döntéshozatalt befolyásoló tényezők és indikátorok nagymértékben háttérbe szorulnak. A felderítőtörzseknek sok esetben a hagyományostól jelentősen eltérő mutatók alapján kell a gyorsan változó helyzetet értékelniük. A parancsnokok számos olyan területről fogalmazznak meg információigényt, amelyekkel a hagyományos harctevékenység során a harcászati felderítésnek nem kell foglalkoznia.

Ilyen területek az alábbiak:

- a geopolitikai helyzet;
- a művelet történelmi, etnikai és kulturális háttere és annak hatása a műveleti feladatok végrehajtására;
- a művelet által érintett valamennyi csoport, szerveződés stb. hozzáállásának, távlati terveinek értékelése mind a válságkezelő erők, mind egymás vonatkozásában;
- a műveletben érintett külső politikai, gazdasági, vallási, területi erők hozzáállásának és befolyásának értékelése;
- a sajtó hozzáállásának értékelése;
- a műveleti feladatok és a stratégiai érdekek összefüggései;
- a civil kapcsolatok;
- a gazdasági helyzet és így tovább.

A NEMZETI INFORMÁCIÓS CSOPORT

A válságkezelő műveletekben a hagyományos, és lényegében itt is működő felderítési ciklus a tradicionális harctevékenységétől teljesen eltérő problémakört fed le. A HUMINT-módszerek alkalmazásának elsődlegessége, az információigény széleskörűsége, valamint az előre nem látható módon, állandóan változó műveleti helyzet – annak minden geopolitikai, szociális és gazdasági dimenziójával – rendkívül összetett környezetet teremtenek a felderítés számára.

Világosan kell látni és érteni, hogy a válságkezelő műveletekben a felderítés előzetes megtervezése legalább akkora, vagy még nagyobb jelentőséggel bír, mint a hagyományos harctevékenységben.

A direktívában vázolt sajátosságok alapvetően meghatározzák a felderítés tevékenységét a válságkezelő műveletekben. A felderítőtámogatás itt is az ISTAR-koncepció mentén szerveződik, de a hagyományos harctevékenységétől eltérően – mint már említettem – lényegesen nagyobb hangsúly helyeződik az emberi erővel folytatott információszerzésre, és ezen belül is a hírszerzési eljárások alkalmazására. A technikai felderítési ágazatok – mint a SIGINT, COMINT, IMINT – az ilyen műveletekben is komoly szerephez jutnak, de tevékenységükben szintén hangsúlyeltolódások mutatkoznak a hírszerzési módszerek irányába. Nem véletlen tehát, hogy a válságkezelő műveletek felderítőtámogatásában kiemelt szerep jut a műveletben részt vevő nemzetek hírszerző ügynökségeinek.

Ahhoz, hogy a felderítőtámogatás rendszerét, egyes elemeinek helyét és szerepét megérthessük, célszerű a jól ismert felderítési ciklusból kiindulnunk. A válságkezelő műveletekben a felderítési ciklusnak megvannak a maga sajátosságai, de a rendszer lényege változatlan. A ciklus négy alapelemét – a vezetés-irányítást, az adatszerzést, az elemzés-értékelést és a tájékoztatást – az információáramlás csatornáin keresztül a hírigény, a tervezés, a feladatszabás, az adattovábbítás és a visszacsatolás alrendszerei kapcsolják össze.

Az adott keretek között – feltéve, hogy válságkezelő művelet komplex felderítőrendszerének megszervezésében soha nem leszünk érintettek – a ciklus két elemével, az adatszerzés egy részével és az információáramlás egyes sajátosságaival célszerű foglalkozni.

Indokoltnak tűnik a második elemmel kezdeni, hiszen az információáramlás a felderítési ciklus minden mozzanatában jelen van, már az adatszerzést megelőző fázisban is.

Mint már korábban érintettük, az információáramlás folyamatában rendkívül fontos szerep jut az iraki művelet során alkalmazott terminológia szerinti nemzeti információs csoportoknak, a NIC-eknek. A NIC mozaikszó, a National Intelligence Cell rövidítése, ami magyarra nemzeti hírszerző sejtnek fordítható. Hogy itt mégis nemzeti információs csoportot használunk, illetve helyenként

annak fordítjuk, két oka van. A két okból a kevésbé jelentős, vagy mondhatnánk egyáltalán nem jelentős az, hogy a rövidítés így magyarul is megfelel – legalábbis írásban – a teljes névnek. Ennél lényegesen fontosabb, hogy a nemzeti információs csoport megnevezés jobban fedi e csoportok valós rendeltetését, mint a hírszerző csoport, vagy sejt. A NIC ugyanis elsősorban a felderítőrendszeren belüli információáramlás egyik csomópontja, és csak másodlagosan – az alkalmazás filozófiája, a meghatározott feladatrendszer és a rendelkezésre álló erők megfelelő összhangja esetén – tekinthető adatszerző, hírszerző szervezetnek.

A 65-7-es ACE direktíva a NIC fogalmát ekként határozza meg:

„Egy adott nemzet által kialakított, felszerelt és finanszírozott képesség a NATO-parancsnokságon belül, a nemzeti felderítő támogatás megvalósítása érdekében. Hadműveleti szinten biztosítja a hadszíntéri és a nemzeti forrásból származó felderítési adatok közvetlen, időbeni cseréjét. A NIC-ek az elemzett és értékelt információk közvetlen áramlásának csatornáját képezik a parancsnok, illetve a nemzeti törzsek irányába...”

Három olyan tényezőre szeretném itt ráirányítani a figyelmet, amelyek elfogadtatásával az eddigi kontingensek felállítása során – feltehetőleg a téma nem kellő ismeretéből adódóan – nehézségek adódtak.

Az első: a NIC-ek a NATO-parancsnokságon vagy valamely előljáró koalíciós parancsnokságon belül kerülnek felállításra és nem a nemzeti kontingensen belül.

A második: a NIC-ek felállítása és felszerelése a küldő nemzet kompetenciája, még akkor is, ha ez a gyakorlatban sokszor csak finanszírozási felelősséget jelent, hiszen a felszerelést, munkahelyet, az adatbázisokhoz való hozzáférést és annak technikai hátterét az adott parancsnokság vagy törzs logisztikai elemei igény szerint helyben biztosítják. Elvben tehát szabad döntés kérdése, hogy egy nemzet felállít-e NIC-et vagy sem. Nem hagyható figyelmen kívül azonban a meghatározás második fele sem, amely lényegében azt mondja ki, hogy a többnemzeti kontingensen belül a NIC-ek felelőssége, hogy a felderítési adatok eljussanak a parancsnokokhoz, illetve a nemzeti törzsekhez.

A harmadik: visszacsatolódva az előadás bevezetőjéhez, miszerint hiába szervezünk egy- vagy kétfős S-2 elemet a kihelyezett kontingenseinkbe, információ nélkül maradhatunk, ha az S-2-t nem szolgálja ki egy saját, nemzeti felderítőstruktúra, de legalábbis egy NIC, egy összekötő elem az adatszerzést koordináló, összefogó előljáró törzs felderítő részlegénél.

A NIC-ek tevékenységének részleteibe ezen a fórumon nem célszerű belemerülni. Létrehozásuk és működtetésük jelentőségét az eddigi is kellőképpen alátámasztják.

A HUMINT-CSOPORTOKRÓL

Áttérve az emberi erővel folytatott felderítés kérdésére, azon szövetségi dokumentumokból kell kiindulnunk (AJP 2, AJP 2.1, ACE 65-7), amelyek kimondják, hogy a válságkezelő műveletek során kiemelt szerep jut az emberi erővel folytatott információszerzésnek. De mit kell egy ilyen művelet során a HUMINT alatt értenünk? Nyilvánvalóan sokkal kevesebbet, mint amit a hadászati felderítésben értünk alatta. És bizonyos értelemben többet, de ugyanakkor kevesebbet is, mint a hagyományos harcászati felderítésben. Mit jelent ez a gyakorlatban?

A műveletirányító parancsnokok információigényének elsődleges tárgyát képező események általában a helyi politikai, katonai, félkatonai vagy gerillavezetés szintjén szerveződnek, és a lakosság körében, sok esetben konspiratív körülmények között zajlanak. Így természetesen logikus lenne a klasszikus hírszerzési módszerek teljes körű alkalmazása, kezdve az ügynöki hálózat alkalmazásától a diplomáciai kapcsolatok kihasználásáig. Mivel azonban a válságkezelő műveletek sok esetben messze kívül esnek a küldő nemzetek közvetlen érdekszféráján, *irreális lenne a nemzeti hírszerző ügynökségektől elvárni, hogy mindenütt ilyen szinten legyenek képesek hozzájárulni a művelet felderítő támogatásához.*

Másfelől viszont az is belátható, hogy a harcászati felderítés erőinek klasszikus tevékenységi formái nem elégségesek a civil szférában történő információszerzéshez, miközben valós képességeik kihasználására legtöbbször nem nyílik lehetőség.

E dilemma feloldására született meg az úgynevezett HUMINT-csoportok alkalmazásának koncepciója. (Megjegyzés: Sajnos a magyar szakterminológiában egyelőre nincs megfelelő kifejezés e tevékenységi formára, így kénytelenek vagyunk részben az angol kifejezést használni.)

A HUMINT-csoportok alatt speciálisan felkészített felderítőtisztek, -tiszthelyettesek, illetve -katonák három-négyfős csoportjait értjük, amelyek tagjaik nyelvismerete révén, vagy tolmács igénybevételével képesek a helyi lakossággal kommunikálni, információs kapcsolatrendszer kiépíteni és működtetni. Az információs kapcsolatrendszer tagjai kezdetben a válságkezelő erőkkkel közvetlenül együttműködő tisztviselők közül, később a szövetséges vagy koalíciós erőkkel szimpatizáló személyek közül kerülnek ki, de a civil szféra szociális kapcsolatrendszerén keresztül előbb-utóbb bekerülnek a rendszerbe a külföldi jelenlétet elutasító, de a személyes kapcsolatokat elfogadó lakosok is.

A tevékenység jellegéből adódóan a HUMINT-csoportoknak lehetőségük van arra, hogy a konfliktusban érintett valamennyi féllel kapcsolatot építsenek, és így több oldalról megvilágított, könnyebben értékelhető információkat szerezzenek. Az eddigi válságkezelő műveletek tapasztalatai szerint a harcászati szintű információszerzés terén a HUMINT-csoportok képezik a leghatékonyabb erőt. Felállításuk alapvetően nemzeti feladat, bár Bosznia-Hercegovinában az SFOR-törzs alárendeltségében mind a mai napig működik egy szövetséges HUMINT-zászlóalj is, az úgynevezett AMIB. Az AMIB jövőjével, pontosabban a jövőbeni költségmegosztással kapcsolatos, nemrég lezárult tárgyalások azonban arra engednek következtetni, hogy a meghatározó szövetséges nemzetek szívesebben látják saját irányításuk alatt ezeket az erőiket, így azzal kell számolnunk, hogy a harcászati HUMINT-tevékenység távlatilag is inkább önálló nemzeti felajánlások útján valósul majd meg.

A válságövezetben működtetett HUMINT-csoportok alárendeltsége többféle lehet. A már említett 65-7 ACE direktíva ezt a következőképpen fogalmazza meg: „A HUMINT-erők vezetését és irányítását az a vezetési szint gyakorolja, amely a feladatszabásban a legpontosabban képes tükröztetni a parancsnok elsődleges információigényét, és ahol a szükséges koordináció a lehető legkönnyebben végrehajtható.”

Ennek megfelelően a nemzeti HUMINT-csoportok felajánlhatók az előjáró törzsnek a felderítőelemébe (mint a korábbi példában Németország tette), működtethetők a nemzeti információs csoportok alárendeltségében (Koszovóban több nemzet, például az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Ausztria, Svájc ezt az eljárást követte), de megtartható a nemzeti kontingens valamely alakulatának alárendeltségében is (például Olaszország Koszovóban, vagy Spanyolország az iraki műveletben). Az alárendeltség kérdésében alapvetően az a meghatározó, hogy az adott nemzet milyen feladatrendszer szán a HUMINT-csoportjainak, illetve milyen elgondolás mentén tervezi felhasználni a keletkezett információkat.

A HUMINT-csoportoknak feladatuk ellátásához természetesen lényegesen nagyobb mozgástérre és mozgásszabadságra van szükségük, mint a műveletben részt vevő más katonáknak. A tapasztalatok szerint ez számos problémát vet fel, különösen azon országok haderejében, ahol ilyen irányú tapasztalatok még nem halmozódtak fel. (Megjegyzés: A valós helyzetképhez hozzátartozik, hogy a problémák egy része olyan országok esetében is jelen van, amelyeknek immár általános gyakorlata a HUMINT-csoportok működtetése.)

A problémák három téma köré csoportosíthatók:

- az eltérő szabályozás, annak jogi háttere és következményrendszere;
- a szolgálati és a szakmai irányítás kérdése;
- a kérdéskör biztonsági vetületei.

Az első problémakör alapvetően jogi, illetve vezetési kérdés, a felderítés szempontjából irreleváns.

A szolgálati és szakmai irányítás, mint már utaltunk rá, gyakorlatilag csak döntés kérdése. A legnagyobb nemzetközi elismerést természetesen azzal érdemelhetjük ki, ha felajánljuk HUMINT-csoportjainkat a többnemzeti kontingens felderítőerőibe, de nem biztos, hogy a saját érdekeink feltétlenül ezt diktálják. Nemzeti szempontból lényegesen hatékonyabb, ha a HUMINT-csoportok nemzeti alárendeltségben maradnak, a saját felderítőstruktúra valamely elemébe betagozódva. A lényeg az, hogy a parancsnok a HUMINT-csoportokat valóban HUMINT-csoportként kezelje, és ne tartalék állományként tekintsen rájuk az alapfeladat végrehajtása során. A rendelkezésre álló irodalom alapján megállapítható, hogy ez utóbbi probléma számos nemzetnél felmerül, különösen olyanok esetében, akik nem harcoló alakulatokkal vesznek részt a műveletben. Az okok az alapfeladat végrehajtásához szükséges állomány létszám gondjaitól a HUMINT-tevékenység kockázati tényezőinek túlértékeléséig rendkívül változatosak.

A biztonság kérdését – mint a HUMINT létrehozásának és működtetésének meghatározó tényezőjét – érdemes külön is megvizsgálni.

Az önálló, katonai biztosítás nélküli, vagy csekély biztosítással végzett mozgás látszólag nagyon sebezhetővé teszi a HUMINT-csoportok tagjait, ami szemben áll azzal a természetes igénnyel, hogy katonáinknak a lehető legnagyobb biztonságot szavatoljunk, és minden erővel kerüljük el az élőerő veszteségét. De valóban fokozott veszélynek vannak-e kitéve a HUMINT-csoportok tagjai? A gyakorlati tapasztalatok – főként az alacsony intenzitású műveletekben – eddig ennek éppen az ellenkezőjét támasztják alá. A lakossággal közvetlen kapcsolatot ápoló katonák jobban ismerik a helyi realitásokat, a létező, illetve potenciális veszélyforrásokat, ami lehetővé teszi, hogy nagyobb eséllyel kerüljék el a kritikus szituációkat. A HUMINT-csoportok mozgása lényegesen kiszámíthatatlanabb, kevésbé feltűnő, mint a főerőké, így sokkal kevésbé válhatnak előre megszervezett támadások, akciók áldozatává. (Igaz ugyanakkor, hogy a mozgás gyakoriságából adódóan viszonylag gyakrabban érhetik őket spontán támadások.)

További tapasztalat, hogy a helyi lakosság könnyebben elfogadja a személyesen ismert vagy megismerhető, kommunikációra kész HUMINT-csoportokat, mint a személytelen, izolált, óhatatlanul is erőt demonstráló reguláris erőket. Nem ritka jelenség, hogy míg a válságkezelő erőket támadások, kisebb-nagyobb inzultusok érik a lakosság részéről, a HUMINT-csoportok tagjaival baráti kapcsolatokat ápolnak. Természetesen vannak ellenpéldák is: Irakban előfordult, hogy merénylet áldozatává váltak a HUMINT-csoportokkal együttműködő személyek, ami jelzésértékűnek tekinthető. Úgy is értékelhető azonban, hogy a HUMINT-csoportok mozgásának kiszámíthatatlansága miatt az ellenség csak az elérhető célpontot tudta támadni. Az al-Hillahban korábban megölt amerikai tiszt szintén HUMINT-feladatot hajtott végre, de részben saját gondatlansága tette lehetővé a valószínűleg nem előre megtervezett merénylet végrehajtását. A negatív példák ellenére – amelyek az intenzív fegyveres szembenállás időszakában értelemszerűen gyakoribbak – a számszerű adatok a HUMINT-feladatok viszonylag biztonságos végrehajthatóságát igazolják.

Ahhoz, hogy a HUMINT-csoportok biztonságosan és eredményesen tudják végrehajtani feladataikat, természetesen speciálisan felkészített állományra van szükség. A Magyar Honvédség – annak ellenére, hogy ilyen jellegű feladatok végrehajtására még nem került sor – rendelkezik megfelelően kiképzett állománnyal, hiszen a korábban már említett AMIB keretében közel húsz, a KFH és a J-2 állományába tartozó tiszt, illetve tiszthelyettes vett részt speciális kiképzésen és hajtott végre éles feladatokat. Ez a személyi állomány megfelelő alapul szolgálhat egy rugalmasan bevethető harcászati HUMINT-erő kialakításához.

Az emberi erővel folytatott felderítés természetesen nem szűkíthető le a HUMINT-csoportok tevékenységére, de a további előadásokkal való átfedések elkerülése érdekében itt nem térek ki a lehetőségek teljes spektrumára.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Magyar Honvédség válságkezelő és béketámogató missziókba kihelyezett erőinek felderítőbiztosítása mindez ideig *ad hoc* módon szerveződött. Nem azért, mert a felderítés nem látta ennek a tarthatatlanságát, hanem azért, mert a feladatok jellegéből adódóan a „force generation” időszakában az önálló, megerősített felderítés igénye eddig nem merült fel.

Ahogy módosul szerepvállalásunk a válságkezelő műveletekben, ahogy egyre kiélezettebb szituációkban egyre fajsúlyosabb feladatokat hajtunk végre, óhatatlanul nagyobb figyelmet kell szentelni a felderítés kérdésének is. A magyar haderő alkalmazási elveivel összhangban le kell raknunk egy korszerű, az új kihívásoknak megfelelő felderítési koncepció elméleti alapjait, és fel kell építenünk rá egy hatékony, rugalmasan alkalmazható felderítőstruktúrát. Nem a nulláról kell indulnunk, hiszen e tekintetben számos elgondolás született, számos kezdeményezés történt már. Ahhoz azonban, hogy mindez működőképpé váljon, tőlünk, a szakemberektől még nagyon sok elméleti és gyakorlati munkára, a katonai vezetéstől pedig hatékony támogatásra van szükség.

BÉKEMISSZIÓS HÍRSZERZÉS 2003-TÓL

A Magyar Honvédség az 1990-es évek közepétől meginduló válságkezelő műveletekben való egyre fokozottabb részvétele miatt szükségessé vált a politikai és a katonai döntéshozók információigényeinek kielégítését célzó békemiissziós hírszerzés kiépítése. Ez kezdetekben úgy nézett ki, hogy a különböző műveletek törzseibe – elsősorban a felderítőrészelekbe – delegált hírszerző tisztek, nemzetközi együttműködés keretei között hajtották végre információszerzési feladataikat. Ezek kettős beosztások voltak, mert az alapbeosztás ellátásával párhuzamosan kellett a szükséges információkat megszerezni és az MK KFH-nak továbbítani. Előfordult, hogy a műveleti területre küldött felderítő szakképzettségű honvédtisztek lettek felkészítve, és ők végezték a KFH részére az információgyűjtést.

Követve a NATO-terminológiát és -szabályzókat, az első akkreditált békemiissziós hírszerző állomást 2003-ban Irakban telepítette a KFH. Ezután folyamatosan épültek ki ezek Afganisztánban, Koszovóban és Bosznia-Hercegovinában.

2004-ig az irányítás a külkapcsolati információszerzésen belül, önálló szervezeti elem létrejötte nélkül folyt. A megnövekedett nemzetközi szerepvállalás tette szükségessé először alosztály szintű, majd 2007-től osztály szintű szervezeti elem megalakulását, amely továbbra is a külkapcsolati hírszerzés keretein belül működött. Az afganisztáni tevékenység bővülése során 2006-ban megkezdődött a békemiissziós forráshálózat kiépítése, és annak működtetésére egy másik osztály került létrehozásra.

2009. november 1. mérföldkő volt a békemiissziós hírszerzés történetében. A különböző műveletekbe telepített hírszerző elemek állománya tovább bővítette a forráshálózatokat, valamint fokozódott a hírszerző lehetőségekkel rendelkező személyek, valamint potenciális tolmácsjelöltek magyarországi felkutatása és foglalkoztatása. A jelentősen kibővült feladatrendszer az irányító és a felkészítő állomány létszámának növekedését is magával vonta. Így a hírszerző igazgatóságon belül a békemiissziós hírszerzés méltó párja lett a külkapcsolati és az ügynöki hírszerzésnek. Elengedhetlenné vált a Magyar Honvédség válságkezelő műveletekben részt vevő erők felderítőbiztosításának támogatását végző valamennyi szervezeti elem egy szervezetben való egyesítése és központi vezetése, és megalakításra került a hírszerző igazgató békeműveleti helyettese által vezetett békemiissziós hírszerzés, állományában a Műveleti és Kiképző Osztállyal, valamint a Kutató és Forráskezelő Osztállyal.

A Műveleti és Kiképző Osztály volt a felelős a műveleti területen lévő hírszerző elemek napi feladatainak irányításáért, az együttműködő Magyar Honvédség szervezeteivel történő kapcsolattartásért, valamint szervezte és végrehajtotta a missziós területekre kijelölt állomány felkészítését. A Kutató és Forráskezelő Osztály a hírszerző elemeken keresztül irányította a kiépített forráshálózatokat, valamint felelős volt a honi bázison végzett tolmácskutatásért és a kiküldött tolmácsok foglalkoztatásáért.

Az új szervezeti egység vezetője a hírszerző igazgató békeművelési helyettese lett. Ő szabott közvetlenül feladatot a művelési területen tevékenykedő állományoknak, valamint azok neki jelentettek. Ez a vezetési lánc biztosította, hogy a missziós terület irányításában érintett szakemberek a döntési helyzetek közelében legyenek, ami jelentősen lecsökkentette a reagálási időt és lehetővé tette a gyors információáramlást. Ezáltal valós idejű lett az irányítás és tart azóta is.

A KNBSZ 2012. január 1-jével indult szervezeti átalakítása jelentősen változtatott a struktúráján, és megszűnt a hírszerző igazgató békeművelési helyettese beosztás. Összevonásra került az addigi két osztály, és ezáltal csökkentett létszámmal, de továbbra is a hírszerző igazgatóságon belül, egy osztályról folyik a hírszerző elemek napi tevékenységének irányítása és a forráshálózatokkal, tolmácsokkal és a KNBSZ valamennyi válságkezelő művelettel kapcsolatos teendőjének végzése. Az átszervezéssel egy időben a kiküldésre tervezett hírszerzők kiképzésének szervezése időlegesen átkerült a KNBSZ másik szervezeti eleméhez, de a foglalkozások végrehajtása megmaradt az osztály irányításánál.

Újabb szervezeti átalakulás 2017-ben történt, amikor a szakmai irányítást végző osztály alárendeltségében két alosztály alakult, megosztva ezzel az irányítási feladatokat a közeli (Balkán) és a távoli (Afganisztán, Irak) művelési területek között.

Az MK KFH-n és a KNBSZ-en belüli szervezeti átalakítások mellett – a magyar katonai szerepvállalással összefüggésben – folyamatosan változott a nemzeti hírszerző részlegek (NIC) és a nemzeti hírszerző támogató csoportok (NIST) állománya és települési helyei is. Ennek megfelelően Afganisztánban NIST-ek lettek telepítve pl. az MH különleges művelési csoportok, a nemzeti támogató elemek mellé, illetve a Magyar Honvédség koszovói részvételének átalakulását követve gyakran változott ott is a hírszerző struktúra. A békemissziós hírszerzés történetében jelentős változást jelentett az Iraki Kiképzés Biztosító Kontingens 2015-ös megalakítása, amikor a békemissziós hírszerzés keretein belül katonai összekötő hivatal települt az erbili főkonzulátusra, amely feladatát tekintve átmenetet képez a katonadiplomácia és a békemissziós hírszerzés között.

Jelenleg békemissziós hírszerző elemek vannak telepítve Afganisztánban, ahol a kabuli NIC irányítása alatt egy NIST végzi feladatait Mazar-e-Sharifban, az ott települt MH Különleges Művelési Kontingens, illetve a kiképző és nemzeti támogató elemek munkájának biztosítása céljából. Koszovóban és Bosznia-Hercegovinában egy-egy klasszikus NIC hajtja végre a kontingensek felderítőbiztosításának támogatását. A békemissziós hírszerzés talán legérdekesebb szervezeti eleme Irakban van, ahol – a már említett katonai összekötő hivatal mellett – a kontingenshez telepített nemzeti információelem megnevezéssel történik a KNBSZ hírszerzést és felderítést támogató szerepvállalása.

A békemissziós hírszerzés rendeltetése a nemzeti kontingensek felderítőbiztosításának hírszerző támogatása. Azonban maga a tevékenység és annak szakmai irányítása ennél jóval szélesebb spektrumot ölel fel. A hírszerző elemek fontos feladata a KNBSZ művelési területen történő képviselése, amely során szoros nemzetközi együttműködés van a más nemzetek hasonló szervezeteivel, illetve a különböző szervezetszerű felderítőerőkkel és -törzsekkel. Továbbá ezeknek az elemeknek a feladata a KNBSZ információinak helyszíni megosztása a nemzeti és a nemzetközi együttműködéssel, valamint ezen információk betáplálása az adott művelet adatbázisaiba.

A szakmai irányítást végző szervezeti egységek feladata a művelési és a biztonsági helyzet folyamatos figyelemmel kísérése és értékelése. Ennek során tesznek javaslatot a felkészítés módosítására és új elemekkel történő kibővítésére. Jó példa erre a Terrorelhárítási Központ speciális képzésének igénylése, illetve a Veszélyes Környezet Tudatossági Tanfolyam megszervezése. Szükség esetén a kiküldésre tervezett állomány külföldi tanfolyamokra és képzésekre is beiskolázásra kerül.

A kor kihívásainak megfelelően folyamatosan zajlanak a technikai fejlesztések, amelyek során új informatikai és navigációs eszközök, személyvédelmi felszerelések kerülnek beszerzésre és alkalmazásra. Jelentős szerep hárul az informatikai védelemre, amely során az ellenérdekelt „hackertevékenység” megakadályozása kiemelt feladat. Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság logisztikai elemeivel szoros együttműködésben folyamatosan zajlanak az elhelyezési körülmények javításai is.

A békemissziós hírszerzés alapvetően emberi erővel folytatott hírszerzést (HUMINT) végez. A 21. században azonban nem megengedhető luxus a csak egy adatszerző módszerre történő összpontosítás. Emiatt a felkészítés és alkalmazás során egyre nagyobb figyelem hárul az új lehetőségek kihasználására, mint például a közösségi média elemzésére. Ez számos új kihívást jelent mind az irányító szervnek, mind a műveleti területen lévő állománynak. Ezek megértése azonban új csatornákat nyit meg a szakmai munka során.

A békemissziós hírszerzés egyik elengedhetetlen feladata a szakmai munkára vonatkozó KNBSZ-szabályzók folyamatos aktualizálása és napra készen tartása. A folyamatos változás doktrinális nyomon követése komoly kihívást jelent az irányító szerv részére. 2017-ben került jóváhagyásra a békemissziós hírszerzés tevékenységét szabályozó KNBSZ-főigazgatói utasítás, valamint a műveleti területre küldendő állomány kiválasztásának rendszerét szabályozó KNBSZ-intézkedés. Ezekben egyértelműen meghatározták a KNBSZ szervezeti egységeinek feladatait a kiválasztás és a jelöltállítás folyamatában.

A békemissziós hírszerzés csak akkor végezhető eredményesen, ha annak elemei szoros együttműködést folytatnak az MH Összhaderőnemi Parancsnokság hazai és műveleti területen lévő szerveivel. Ennek az ún. egységes felderítőrendszernek a megteremtése és eredményes működtetése érdekében az elmúlt években a KNBSZ jelentős erőfeszítéseket tett a két terület együttműködése hatékonyságának növelésére. Ennek megfelelően az MH Összhaderőnemi Parancsnokság felderítőállománya is vállal békemissziós hírszerző beosztásokat műveleti területen. A feladat eredményes végrehajtása érdekében a KNBSZ évente békemissziós hírszerző tanfolyamot szervez a potenciálisan kiküldhető felderítőállomány részére. Az együttműködés fejlesztésének másik fontos területe, hogy a békemissziós hírszerzést irányító állomány előadásokat tart az MH Összhaderőnemi Parancsnokság felderítő szakmai tanfolyamain, valamint a missziós külszolgálatra készülő kontingensek és egyéni törzsbeosztásúak békeműveleti felkészítésein.

Összefoglalva, a békemissziós hírszerzés egy nagyon összetett és folyamatosan változó hírszerző tevékenység, amelyet csak a KNBSZ Hírszerző Igazgatóság szoros szakmai irányításával és a műveleti területre telepített állomány agilis és magas szakmai színvonalon végzett tevékenységével lehet eredményesen végrehajtani. A Magyar Honvédség missziós szerepvállalásának támogatása elengedhetetlen feladat a KNBSZ mint katonai hírszerzést folytató szervezet számára.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND

A FELDERÍTŐK TÁRSASÁGA EGYESÜLET

Tizenkét esztendővel ezelőtt jegyezte be a Fővárosi Bíróság a hivatalosan nyilvántartott civil szervezetek sorába a Felderítők Társasága Közhasznú Egyesületet.

A rendszerváltozást követő években a Honvédelmi Minisztériumhoz, illetve a Magyar Honvédséghez kötődően számos fegyvernemi vagy szolgálati ág szintű kezdeményezés született ilyen jellegű társadalmi szervezetek létrehozására (tüzérek, híradók, térképészek, informatikusok, BEOSZ, MATASZ), azzal a közös céllal, hogy erejéhez és lehetőségeihez képest segítse a honvédelem ügyét.

Akkoriban *mi, felderítők is* végiggondoltuk, hogy mivel is szolgálhatnánk még eredményesebben és hatékonyabban a katonai felderítés, hírszerzés előtt álló feladatok végrehajtásának ügyét. Mivel is járulhatnánk hozzá például az új biztonsági kihívásokkal – köztük a terrorizmussal – szembeni fellépést szolgáló képességek fokozását segítő szakmai tevékenység eredményességéhez. Hiszen az aktív, illetve az elmúlt évtizedben nyugállományba került bajtársaink között sokan vannak olyanok, akik a hadászati, hadműveleti-harcászati felderítés területén vagy nemzetközi missziókban szerzett tapasztalataik közreadása révén hatékony segítséget képesek nyújtani – ilyen igény esetén – a ma hasonló feladatra készülő kollégáink számára.

A fenti gondolatoktól és céloktól vezérelve elhatároztuk, hogy létrehozzuk, megalakítjuk a Felderítők Társasága Közhasznú Egyesületet.

A kezdeményezés az 1971-ben a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán végzett csapatfelderítő osztály tagjaitól indult ki, akik – köztük Breckska István, Nyári Dezső, Kis-Benedek József, Kókai István és Vámos Sándor – 2005. november 4-én megszervezték a leendő Társaság létrehozásával kapcsolatos első összejövetelt a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. Az első találkozón azok a hivatásos és nyugállományú tábormokok és tisztek – mintegy harmincan – vettek részt, akik a Honvédelmi Minisztérium szervezeteinél, a Magyar Honvédség alakulatainál, illetve a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatalánál a felderítés területén végzett munkájukkal hozzájárultak a felderítő szakma hírnevének öregbítéséhez.

A résztvevők egyhangúan üdvözlötték a Társaság megalakításának ötletét, hangsúlyozták, hogy régen érlelődő igényt elégítene ki *egy szigorúan szakmai alapon szerveződő* olyan *testület*, amelyben a jelentős szellemi értékeket képviselő felderítők, hírszerzők fognának össze *a szakma hírnevének, az összetartozás és a bajtársiasság érzésének további erősítése érdekében*. A találkozó résztvevői megvitatták a szervezők által előkészített Alapszabály-tervezetet, majd a Társaság megalakulásának elősegítése érdekében *Előkészítő Bizottságot* hoztak létre, amelynek elnökévé Dr. Tömösváry Zsigmond nyugállományú dandártábornokot választották meg. Ugyancsak megalakult egy Jelölőbizottság is azzal a feladattal, hogy az alakuló közgyűlésen tegyen majd javaslatot a Társaság leendő tisztségviselőire. Ennek vezetője Fucsku Sándor alezredes lett.

Az Előkészítő Bizottság körültekintő munkával elkészítette a szervezet Alapszabályának tervezetét, illetve előkészítette és 2006. február 15-ére összehívta a Felderítők Társasága alakuló Közgyűlését. A bizottsági tagok javaslatai alapján 140 meghívót küldtünk ki a felderítés különböző területein tevékenykedett, illetve jelenleg is aktívan tevékenykedő bajtársaink részére, és igen jó eredményként értékeltük, hogy közülük 91 fő meg is jelent az alakuló Közgyűlésen.

A 2006. február 15-én megtartott alakuló Közgyűlésen az Előkészítő Bizottság elnöke beszámolt a 2005. november 4. óta végzett munkáról. A jelenlévők kimondták a *Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület megalakulását*, majd megvitatták és elfogadták az *Egyesület Alapszabályát*. A Jelölőbizottság elnökének javaslatai alapján megválasztották a *Társaság tisztségviselőit és megállapították a tagsági díj mértékét*.

A Közgyűlés a Társaság elnökévé Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornokot, alelnökké Huszti András dandártábornokot, a Tudományos Bizottság vezetőjévé Dr. Botz László ny. altábornagyot, a Polgári és Katonai Kapcsolatok Bizottságának vezetőjévé Széles Ernő ny. dandártábornokot és a Szociális Bizottság vezetőjévé Ripcse László ny. ezredest választotta meg.

Az alakuló Közgyűlést követően az Elnökség elkészítette a bírósági bejegyzéshez szükséges okmányokat és megküldte a Fővárosi Bíróságnak. A Fővárosi Bíróság 2006. május 15-én készhez kapott Végzésében arra kötelezte a Társaságot, hogy 45 napon belül ugyanolyan összetételben megismételt közgyűlést tartson, néhány pontban módosítsa az Alapszabályt, válassza meg a Felügyelő Bizottságot is, és csatolja be a Honvédelmi Minisztérium hozzájáruló nyilatkozatát az Egyesület céljaihoz, illetve tevékenységéhez.

A Fővárosi Bíróság Végzésében foglaltaknak megfelelően az Elnökség elvégezte a szükséges módosításokat, és 2006. június 21-ére összehívta a megismételt Közgyűlést. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen megtartott közgyűlésen a résztvevők határozatban ismételten kimondták a *Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület megalakulását*, elfogadták a módosított Alapszabályt, változatlan összetételben ismételten megválasztották a Társaság elnökét, alelnökét, a bizottságok vezetőit és az elnökség tagjait, valamint megválasztották a *Felügyelő Bizottságot*. Ez utóbbi elnöke Kiss Tibor ny. dandártábornok, tagjai pedig Bíró József ny. dandártábornok és Dr. Mihók Sándor alezredes lettek.

A Közgyűlést követően ismételten megküldött okmányokat a Fővárosi Bíróság elfogadta és a *Felderítők Társasága Közhasznú Egyesületet a 2006. július 11-én kelt határozatával, 12086. sorszám alatt a társadalmi szervezetek nyilvántartásába bejegyezte* és a végzés jogerőre emelkedésétől kezdődően közhasznú szervezetté minősítette.

Az Elnökség javaslata és a Közgyűlés döntése alapján a két alakuló Közgyűlésen megjelent összesen 92 tagunkat alapító tagjainknak tekintjük.

Az elmúlt tizenkét esztendő alatt formálódtak és mára már egyértelműen körvonalazódtak azok a területek, ahol *Egyesületünk hasznos tevékenységet képes folytatni. Ezek:*

- a szakmatörténet kutatása, eredményeinek publikálása, dokumentálása;
- a szakmai oktatás-képzés elméleti, valamint a szakmai folyóiratok megjelenésének gyakorlati támogatása;
- a felderítés társadalmi presztízsének erősítése;
- a tapasztalatok (igény szerinti) átadása;
- szakmatörténeti gyűjtemények (pl. múzeum) gondozásához, rendszerezéséhez, felújításához történő segítségnyújtás;
- a felderítőközösség szakmai együtttartása, érdeklődő tagjai számára hasznos programok és elfoglaltság rendszeres biztosítása;
- nehéz helyzetbe került felderítőbajtársak felkutatása, megsegítésükre történő figyelemfelhívás és az abban való közreműködés.

Munkánkat a Társaság bejegyzését követően olyan elgondolással kezdtük, hogy *a tevékenység fő színterei a bizottságok legyenek*. Megítélésünk szerint így az egyes területeken – ki-ki az érdeklődési körének, alkatának, korábbi tevékenysége során szerzett gyakorlatának megfelelően – kamatoztathatja tudását a neki legjobban megfelelő bizottság keretein belül.

A megalakulásunk óta eltelt időszakban a szakmai tevékenység támogatásával kapcsolatos munkánk alapvető színtere a *Tudományos Bizottság* volt. Vezetője kezdetben Dr. Botz László ny. altábornagy, majd őt követte Dr. Magyar István ny. dandártábornok, aki jelenleg is a Bizottság, pontosabban *2015 óta már a Tudományos Szekció* vezetője. A *Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Bizottsága* fő feladatának tekintette a felderítés/hírszerzés magyarországi történetének kutatását, aktuális témák feldolgozását, a kutatási eredmények rendszerezését, megjelenítését és közreadását. Kapcsolatokat keresett és ápolt más, hasonló profilú szervezetekkel és intézményekkel, kereste és kezdeményezte a velük való együttműködést és a közös megjelenés lehetőségét, mindenekelőtt a Magyar Hadtudományi Társasággal, valamint a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társasággal.

Külön is megemlíteném a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársainak támogatásával lebonyolításra került tudományos konferenciát a Pozsonyi Csata 1100. évfordulója alkalmából 2007-ben, valamint a Zsigmond Király Főiskolán 2008-ban rendezett „Diplomácia és az információ” c. konferenciát, amelyen Torma Béla ezredes tagtársunk nagy sikerű előadást tartott „Honfoglaló őseink külkapcsolatai, diplomáciai tevékenysége” címmel.

Kiemelten kell szólni a Bizottság által szervezett emlékülésről és konferenciákról!

2008-ban a Biróképző Akadémia adott otthont az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés 90. évfordulója alkalmából rendezett Emlékülésünknek. Ezen előadások és korreferátumok keretében elevenítettük fel a magyar katonai felderítés és hírszerzés történetének szakmatörténeti szempontból fontos korszakait, illetve egy-egy szakaszának konkrét eseményeit és történéseit, részben történészek-hadtörténészek, részben pedig azoknak a nagyszerű szakembereknek a közreműködésével, akik maguk is részesei vagy alakítói voltak a katonai felderítés és hírszerzés korábbi és jelenlegi korszakainak, időszakainak.

2009-ben ugyancsak sikeres konferencia került lebonyolításra a Stefánia úti Művelődési Központban hazánk aktuális nemzetbiztonsági kérdéseit érintő kérdésekben a „Hazánk biztonsági helyzete a kihívások, valamint a nemzetbiztonsági tevékenység tükrében” címmel.

Ezen a konferencián be kívántuk mutatni az országunk biztonsági helyzetét befolyásoló kihívásokat, valamint az ezek kezelésére hivatott biztonsági rendszer elemeinek helyzetét, illetve azt, hogy milyennek látja, hogyan ítéli meg a magyar társadalom a fent említett biztonsági rendszer igen fontos elemét képező nemzetbiztonsági szolgálatokat.

Az ezt követően évente megrendezésre kerülő szakmai-tudományos konferenciáinkon olyan témákat dolgoztunk fel rangos szakértők segítségével, mint: „A béketámogató műveletek felderítő/hírszerző biztosítása” (2010), „Az EU szerepe a béketámogató műveletekben” (2011). *2012-ben társrendezőként* aktív részt vállaltunk a Magyar Hadtudományi Társaság által szervezett „Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok”, valamint a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat és a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett, „A 19–20. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei” c. konferencia megtartásában. *2013-ban pedig megszerveztük* a „Fejezetek a magyar katonadiplomácia történetéből” c. konferenciát a Nemzeti Közszerződési Egyetemen, ahol történészek, szakértők, valamint a magyar katonadiplomácia egykori és mai irányítói, illetve képviselői tartottak értékes előadásokat.

2014-ben ugyancsak a Nemzeti Közszerződési Egyetemen tartottuk meg a „Fejezetek a csapat-, hadművelési és harcászati felderítés történetéből” c. konferenciát, amelyen valamennyi előadónk az adott témakör elismert szaktekintélye és gyakorlati művelője is volt egy személyben.

2016-ban szintén a Nemzeti Közszerződési Egyetemen rendeztük meg az Egyesületünk megalakulásának 10. évfordulója alkalmából szervezett emlékülést és szakmai konferenciát, amelyet megtisztelt jelenlétével a tárca parlamenti államtitkára, Vargha Tamás úr és vezérkar főnöki, illetve főigazgatói szintű elismerések átadására is sor került.

Fontos szólni azon kiváló felkészültségű, nagy aktivitást mutató tagjainkról is, akik különböző konferenciákon és más rendezvényformákon történő rendszeres és magas színvonalú szerepvállalásukkal nemcsak Egyesületünk, hanem a felderítő/hírszerző szakma presztízsét is erősítették, illetve erősítik napjainkban is. A teljesség igénye nélkül név szerint is megemlíteném Dr. Botz László ny. altábornagy, Dr. Jávor Endre ny. ezredes, Dr. Kis-Benedek József ny. ezredes, Dr. Magyar István ny. dandártábornok, Dr. Fenyves Péter ny. ezredes, Dr. Tömösváry Zsigmond ny. ddtbk. és Balogh Péter mk. ezredes tagtársainkat.

A Tudományos Bizottság vezetőjének javaslatára – az Elnökség jóváhagyásával – *új rendezvényformákat indítottunk (Biztonságpolitikai klub, látogatások, „Megelevenedő történelem program”)*. Két fő célt tűztünk magunk elé. Egyrészt, hogy érdekes, vonzó programok szervezésével mozgósítsuk tagjainkat, növeljük tájékozottságukat, másrészt, hogy jól felkészült, bizonyos szakterületeken speciális ismeretekkel rendelkező tagtársaink előadóként vagy programszervezőként történő felkérésével fokozzuk aktivitásukat.

A teljesség igénye nélkül csak néhány előadás címét említeném: „Oroszország a választások után”; „Törökország a NATO keleti szárnyán”; „A KNBSZ megalakulása óta eltelt időszak tapasztalatai”; „Nemzetközi biztonságpolitikai éértékelő, előrejelzés”; „Válságkörzet-e még a Nyugat-Balkán – a régió országainak biztonságpolitikai szempontú értékelése”; „Az Internet rejtélyes világa”; „Oroszország és Ukrajna”; az „Eboláról”; a „Kiberbiztonságról”; a „Migrációról”; a „Drónokról”; „Fenyegeti-e Európát egy új 1914 és 1939?”; „Hírszerző műveletek és migráció a Közel-Keleten és Észak-Afrikában”; „Biztonságpolitikáról, tabuk nélkül”; Radikalizmus, a dzsihadizmus és a terrorizmus” stb.

A különböző szakmai műhelyekbe szervezett látogatásaink tovább bővítették tagjaink látókörét és erősítették kapcsolatainkat is az adott intézménnyel. Ilyenek voltak például az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, a Nemzeti Közszerzői Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetében tett látogatások, de megemlíthetném a Sziklakórház múzeumába, a Parlament múzeumába, a Holokauszt Múzeumba, a Hungarocontrolnál vagy a Zwack Múzeumba, esetenként a családtagokkal közösen szervezett látogatásainkat is.

Az elmúlt tíz esztendő során *számos könyvbemutatót tartottunk tagjaink és vendégeink munkáiból*. Itt említeném például Dr. Szakály Sándor, Torma Béla, Somkutas Róbert, Kárpáti Ferenc, Török Árpád, Nanovfszky György, Novák András, Kis-Benedek József és Tömösváry Zsigmond nevét. Részt vettünk központilag szervezett könyvbemutatókon is, így például Dr. Boda József, Haraszi György vagy Besenyő János szerzők esetében.

Kezdeményezésünk beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Tagságunkból mára kialakult az a szűkebb kör, amely rendszeresen és szívesen jön el rendezvényeinkre, és azokon aktívan részt vesz. A programjainkat rendszeresen látogatók száma, ha kismértékben is, de évről évre növekedett. A rendezvények, a tartalmas elfoglaltság biztosítása mellett, jól szolgálták tagjaink összetartozásának erősítését is.

Az Egyesületünkben folyó munkát jól szemléltetik kiadványaink és Évkönyveink. 2018-ban sorrendben már a hetedik Évkönyvünk jelent meg, amelyben nemcsak rendezvényeink, hanem tagtársaink fontosabb szakmai publikációi is megtalálhatók. A jövőben is meg kívánjuk tartani ezt a fontos kiadványt, és tagjaink aktív hozzáállásával szakmai értékű tartalommal kívánjuk megtölteni azt.

A *Polgári és Katonai Kapcsolatok Bizottsága* esetében is tartalmas munkáról adhatunk számot. A Bizottság, illetve *2015 óta Szekció vezetője* megalakulásunk óta Széles Ernő ny. dandártábornok.

A Bizottság/Szekció szervezésében rendeztük meg minden év novemberében a Felderítők Napja alkalmából szervezett ünnepi megemlékezéseinket az Annavölgyi üdülőben, a szentendre helyi klubban, a Művészetek Palotájában, az Info Parkban, illetve a Stefánia Palotában. Ezek a megemlékezések igazi családi, bajtársias légkörben zajlottak, és azokon a családtagok is rendszeresen részt vettek. Ezeken a rendezvényeken lehetőség nyílt a különböző felderítő generációk képviselőinek találkozására is, ami segítette a bajtársi szellem erősítését.

Ugyancsak a Polgári és Katonai Kapcsolatok Bizottsága készítette elő *a Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület és a Magyar Ejtőernyősök Bajtársi Szövetsége közötti együttműködési megállapodást*, amelynek megfelelően minden évben mintegy 25–30 fővel részt vettünk az Ejtőernyősök Napja alkalmából Szolnokon tartott megemlékezéseken és bemutatókon. Képviselttük magunkat az első alkalommal Magyarországon megrendezésre került Nemzetközi Ejtőernyős Kongresszus nyitórendezvényén. Több közös tagunk révén részt vettünk az ejtőernyőzés történetével kapcsolatos konferencián, valamint a Szövetség éves beszámoló közgyűlésein és a Farkasréti temetőben, illetve a Szolnokon található ejtőernyős emlékművek és síremlékek koszorúzási rendezvényein.

Együttműködési megállapodás alapján *korrekt, jó munkakapcsolatunk alakult ki a Magyar Hadtudományi Társasággal*. A közös rendezésű konferencián kívül kölcsönösen részt vettünk egymás rendezvényein és segítettük egymást tagjaink publikációinak megjelentetésében.

Együttműködési megállapodás alapján *tartalmas együttműködés valósult meg szakmatörténeti kérdésekben a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társasággal*. Kölcsönösen részt vettünk egymás rendezvényein, segítettük a szakmatörténeti kutatásokkal kapcsolatos cikkek, konferenciaelőadások kölcsönös megjelentetését.

Ugyancsak együttműködési megállapodás alapján *tartottunk kapcsolatot a Magyar Tartalékosok Szövetségével*. Képviselőink kölcsönösen részt vettek egymás rendezvényein, illetve lehetőségünkhöz mérten segítettük a MATASZ külföldi (olasz) kapcsolattartását is. Jelenleg a MATASZ elnöki tisztét egyik alapító és elnökségi tagunk, Széles Ernő tölti be.

Kölcsönösen hasznos együttműködés formálódik *a Békefenntartók Bajtársi Egyesületével*, amellyel 2016-ban újítottuk meg együttműködési megállapodásunkat.

Bár már hosszabb ideje meghívás alapján képviselőink részt vettek egymás rendezvényein, ugyancsak közgyűlésen írtunk alá *együttműködési megállapodást a Balassi Bálint Bajtársi Egyesülettel*.

Korábbi közgyűléseink, az évente megrendezésre kerülő konferenciáink lebonyolításához rendszeres és hasznos segítséget kaptunk és kapunk korábban a *Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemtől, jelenleg pedig a Nemzeti Közszerződési Egyetemtől, különösen a Nemzetbiztonsági Intézettől*, amit ez úton is szeretnék megköszönni!

Írásos megállapodás nélkül igen jó és tárgyyszerű, korrekt kapcsolatról számolhatok be megalakulásunkat követően a *Katonai Felderítő Hivatallal*. Főigazgató úr és a KFH vezetői fontos, a szakmai munkát támogató szervezatként tartották számon Egyesületünket, és minden törvényesen adható segítséget megadtak szervezetünk működéséhez, tevékenységünk népszerűsítéséhez, és igényelték szervezetünk részvételét a KFH kiemelt rendezvényein. Több alkalommal is személyesen tájékoztattam Főigazgató urat azokról a társadalmi szervezetek és tudományos műhelyek által szervezett rendezvényekről, amelyekre a Felderítők Társasága meghívást kapott, és amelyeken részt vett.

Hasonlóan *jó és korrekt kapcsolatunk él jelenleg is bázisszervezetünkkel, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálattal*. A szolgálat vezetői rendszeresen részt vesznek kiemelt rendezvényeinken, és mi is meghívást kapunk a Szolgálat állománygyűléseire és rendezvényeire. Tevékenységünket minden lehetséges és törvényes módon segítik. Képviselőink tagjai a Felderítő Szemle Szerkesztőbizottságának is. A folyamatos támogatásért ezt a lehetőséget is kihasználva szeretnék köszönetet mondani a KNBSZ vezetésének és Főigazgató úrnak.

A *Szociális Bizottság/Szekció* is jelentős részt vállalt a bizottsági, illetve elnökségi ülések, de különösen a Felderítők Napja alkalmából tartott ünnepi rendezvény feltételeinek biztosításából. Folyamatosan figyelemmel kísérte és jelenleg is végzi a Társaság tagjai szociális helyzetének felmérését, a segítségre, támogatásra szoruló társaink felkutatását, lehetőségeihez képest segítette az időközben elhunyt tagtársaink temetésének megszervezését, illetve mozgósította tagjainkat a temetésen való részvételre.

A Bizottság vezetésében félidőben változás következett be. Munkahelyi elfoglaltságára tekintettel Ripcse László ny. ezredes úr kérte a felmentését, és helyét Halász István ny. ezredes úr vette át, majd a 2014. évi választásokat követően Gabrovsky Gábor ny. alezredes úr, illetve 2018 februárja óta Juhász György ny. dandártábornok úr tölti be e tisztséget. E területen fontos feladata volt a Bizottságnak a Felderítő I–II. Nyugdíjas Klubok vezetőségeivel szoros együttműködés kialakítása, hogy feladatainak még eredményesebben meg tudjon felelni.

Az Egyesület életének, tevékenységének megszervezésében fontos szerepe van az *Elnökségnek*. Kezdetben 15 fős, majd 2013 óta 17 fős elnökség végzi ezt a munkát, amelyben a felderítés csaknem minden területének képviselője megtalálható. Jőmagam, a Társaság elnökeként, a negyedik ciklusomat töltöm. A legnagyobb fluktuáció az alelnöki funkciót betöltő személyek esetében következett be. Huszti András dandártábornokot kérésére, Árvai Zoltán ny. vezérőrnagyot egészségi problémái miatt kérésére, majd Négyesi József dandártábornok urat külszolgálatára miatt mentette fel a Közgyűlés. Remélem, hogy Gyenes István ny. mk. dandártábornok úrral még sokáig dolgozhatunk együtt!

Az *Elnökség* rendszeresen ülésezett és aktívan kivette részét a központi rendezvényekre történő mozgósításból, illetve maga is több rendezvényt szervezett. Ugyancsak az Elnökség végezte el a jogszabályváltozásokból adódó korrekciókat az Alapszabály szövegében, illetve készítette el az Egyesület tevékenységével összefüggően felterjesztésre került, központilag előírt jelentéseket, tájékoztatókat, adatlapokat.

Jelentős szerepe volt az Elnökségnek a *szervezetépítő munkában*, amelynek eredményeként szervezetünk taglétszáma – az időközben bekövetkezett sajnálatos elhalálozások miatti fogyás ellenére – folyamatosan növekszik. 1996-ban 92 fő, 1997-ben 125 fő, 2008-ban 130 fő, 2009-ben 136 fő rendes és két pártoló tag adta Egyesületünk létszámát. *Jelenlegi taglétszámunk 169 fő, két fő felvétele folyamatban van. Megalakulásunk óta 28 tagunk halálozott el és öt fő lépett ki a szervezetünkől.*

A 2016. évi beszámoló közgyűlésünk – az új Alapszabályunk nyújtotta lehetőséggel élve – *első alkalommal öt fő részére ítélte oda a Felderítők Társasága Egyesület Örökös Tiszteletbeli Tagja címet. Név szerint Dr. Botz László ny. altábornagynak, Dr. Kőszegvári Tibor ny. vezérőrnagynak, Polgár Ervin ny. vezérőrnagynak, Árvai Zoltán ny. vezérőrnagynak és Dr. Hajma Lajos ny. ezredesnek. Azóta az Örökös Tiszteletbeli Tagok száma tovább bővült. E különösen nagy tiszteletet érdemlő névsorba bekerültek még Kiss Tibor ny. vörögy., Kántor Ferenc ny. vörögy., Komjáti Árpád ny. ezds., Dr. Héjja István ny. ezds., Dr. Sallai Imre ny. ezds., Török Árpád ny. ezds., Márványkövi István ny. alez., Kucska János ny. alez., valamint Tikos László ny. ezds., Vass Jenő ny. ezds. és Pólyi István ny. alez. Ez utóbbi három bajtársunknak a Közgyűlés posztumusz ítélte oda a kitüntető címet az Egyesület érdekében végzett áldozatkész munkájukért.*

Sajnos, a sok sikeres rendezvényünk mellett éppen ez a terület, a szervezetépítés az, amelynél szándékaink ellenére nehézségeink vannak. Nevezetesen, *Egyesületünk „korfája” fokozatosan romlik! Próbálkozásaink és kezdeményezéseink ellenére, az utóbbi években a kezdeti 27%-ról 9%-ra csökkent aktív állományú tagjaink száma, és ezen mindenképpen szeretnénk változtatni!*

Amennyiben ez a tendencia tovább folytatódik, a tagság átlagos életkorának további növekedésével és ezzel párhuzamosan aktivitásának fokozatos csökkenésével kell számolnunk. Ez akár Egyesületünk hosszú távú működését is veszélyeztetheti! *Létfontosságúvá vált tehát az aktív állomány körében történő tájékoztató- és toborzó munka intenzív beindítása, amelyhez az állományilletékes parancsnokok és a helyi vezetők együttes támogatására van szükség.* Az aktív állományú felderítőkollégák „megszólítása” érdekében arra is hajlandóak vagyunk, hogy rendezvényeink bizonyos hányadát a hivatalos munkaidőn kívüli időpontra szervezzük, ahol az ő részvételük sem ütközik akadályba.

Ennél a kérdéskörnél említeném meg, hogy egy csaknem másfél éves folyamat eredményeként a Fővárosi Törvényszék jóváhagyta Egyesületünk új Alapszabályát, és így a jövőben már az új, a civil szervezetek tevékenységét meghatározó törvény betűi és szelleme jegyében működhetünk tovább. Ennek betartásán is örködik a Felügyelő Bizottságunk, amelynek vezetője 2018 februárja óta Pászka Tibor ny. dandártábornok, tagjai pedig Ledács-Kiss Jenő ny. ezredes és Dr. Mihók Sándor ny. alezredes.

Végezetül feltétlenül szólni szeretnék arról, hogy eredményes tevékenységünkhöz természetesen hozzájárultak azok a feltételek, amelyeket a Kerepesi út 29/b alatti székhelyünkön a Zrínyi Kht. részünkre biztosított, és az a segítség, amelyet folyamatosan, személy szerint Gárdos Vilmos ny. alezredes úrtól kaptunk. Köszönjük!

Az alkalmat felhasználva szeretném megköszönni az Egyesületünk tagjainak támogatását és a rendezvényeken történő aktív részvételt, a tisztségviselőknek pedig azt az önzetlen és folyamatos munkát, amit az Egyesületünk eredményes működése érdekében végeztek!

2018-ban ünnepeljük az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás megalakításának 100. évfordulóját. Ezt a dátumot kiemelt fontosságúnak tekintjük és azt, együttműködő partnereinkkel, összehangolt rendezvénysorozat keretében kívánjuk megünnepelni. Május hónapban a KNBSZ Tudományos Tanácsával együttműködésben sikeresen megrendezésre került a kiállítással egybekötött „100 éves a magyar katonai hírszerzés és elhárítás” c. ünnepi szakmatörténeti konferencia, amelyen nagyszámú érdeklődő mellett a két szakterület korábbi vezetőin kívül megjelent a HM, a KNBSZ és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem több volt és jelenlegi vezetője, nagy létszámmal vettek részt tagjaink és – ami különösen nagy örömünkre szolgált – bázisszervezetünk aktív állományú tagjai is. A konferencia anyagát a Felderítő Szemle 2018/2. számában lehet részleteiben megismerni. A 100 éves évforduló alkalmából novemberre tervezzük a KNBSZ Tudományos Tanácsának közreműködésével megjelentetni a külön a jubileumi évfordulóra összeállított „Az én felderítő történetem” c. kiadványt, amely érdekes bepillantást enged a szerzők által megélt gyakorlati szakmai történetekbe. Ugyancsak novemberben a hagyományos családi rendezvény keretében emlékezünk meg a Felderítők Napja alkalmából tervezett rendezvényünkön a jubileumi évfordulóról.

A szakmai munkában, és különösen a nemzetközi területen szerzett tapasztalatok egy részének szélesebb körben történő közreadásával, a biztonságpolitikával kapcsolatos fontosabb aktuális kérdésekben véleményünk tudományos, illetve felsőoktatási fórumokon történő kifejtésével, a tagságunkban meglévő szellemi kapacitás hatékony kihasználásával szeretnénk öregbíteni a „civil szférában” is hírnevünket.

Ebben a munkában a jövőben is számítunk a Honvédelmi Minisztérium, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, valamennyi együttműködő partnerünk és tagjaink támogatására!

Ennyiben szerettem volna röviden bemutatni Egyesületünk első tizenkét évének történéseit. A jövőben is szeretnénk ezt a munkát folytatni.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND

**AZ MNVK 2. CSOPORTFŐNÖKSÉGTŐL
A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATIG¹**

**A KATONAI FELDERÍTÉS/HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETE
A RENDSZERVÁLTOZÁSTÓL NAPJAINKIG**

A rendszerváltást követő időszakban – lényegében az elmúlt két évtizedben – a katonai felderítést/hírszerzést, s ezen belül is kiemelten a hadászati felderítést egy olyan permanens átalakulási folyamat jellemezte, amelyre a szervezet 100 éves fennállása alatt még nemigen volt példa.

A rendszerváltás előtti időszak talán legfontosabb jellemzője és a katonai felderítést/hírszerzést leginkább meghatározó tényezője a bipoláris világregend, a két nagy katonai tömb, a Varsói Szerződés és a NATO szembenállása volt. A szövetségi hovatartozás meghatározta a magyar katonai felderítés/hírszerzés irányultságát, az egysíkú fenyegetettség-felfogás pedig a céljait. Az irányultság és a cél pedig determinálták az alkalmazott módszereket, sőt esetenként magát a felderítés fogalomrendszerét is.²

Szervezetileg a katonai felderítés/hírszerzés lényegében a Varsói Szerződés megalakulásától a rendszerváltásig a Magyar Néphadsereg Vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségében, az MNVK 2. Csoportfőnökségként működött. A szervezet vezetője egyben a Vezérkar főnökének felderítőhelyettese is volt.

A Csoportfőnökség a feladatait funkcionálisan egymástól jól elkülönülő, de a rendszerváltásig eltelt mintegy 45 esztendő alatt többször is változó elnevezésű szervezeti struktúrákban oldotta meg. E struktúrák meghatározó elemei az alábbiak voltak:

- Operatív (hírszerző) Szolgálat;
- Rádiófelderítő (rádióelektronikai felderítő-) Szolgálat;
- Tájékoztató (elemző-értékelő) Szolgálat;
- Csoportfelderítő (hadműveleti-harcászati felderítő-) Szolgálat;
- adminisztratív, támogató és kiszolgáló (személyügyi, biztonsági, műszaki fejlesztési, gazdálkodási, pénzügyi) szervezetek.

A Csoportfőnökség – az Operatív (hírszerző) Szolgálaton belül – hatékonyan tevékenykedő ügynöki hírszerzést folytató szervezetet is működtetett. A Csoportfőnökség alárendeltségébe sorkatonai állománnyal rendelkező katonai szervezet, a 3. önálló rádiófelderítő ezred, a későbbiekben dandár, majd az átmeneti időszakban Távközlési Kutató- és Ellenőrző Intézet (TÁVKEI) is tartozott. A szervezet személyi állományának és objektumainak biztonságáért és biztonsági ellenőrzéséért saját „belső biztonsági osztályt” működtetett. A Csoportfőnökség fontos, 24 órás munkarendben tevékenykedő szervezete volt a Tájékoztató Szolgálat alárendeltségében működő „Felderítő Harcálláspont”, amely biztosította a hazai állami és katonai vezetés folyamatos tájékoztatását, illetve végezte a Varsói Szerződés tagállamai katonai felderítőszolgáataival történő kapcsolattartást és napi információcserét.

¹ Készült Dr. TÖMÖSVÁRY Zsigmond ny. dandártábornok: Az MNVK 2. Csoportfőnökségtől a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatig című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 2. szám, 2018. pp. 59–74.

² TÓTH András: Paradigmaváltás a magyar hadászati felderítésben. Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november. pp. 170–171.

Az MNVK 2. Csoportfőnöksége összességében hatékonyan integrálta a hadászati, a hadműveleti-harcászati és a harcászati felderítési szinteket. A Csoportfőnökség szervezetében működött és a mindenkori Tájékoztató Szolgálattal szorosan együttműködő Csapatfelderítő Szolgálat dolgozta fel az adatszerző szervezetek által megszerzett hadműveleti-harcászati és harcászati információkat, majd azokat különböző szabályzatok és kiadványok formájában továbbította a csapatoknak, valamint közvetítette a Vezérkar különböző szervezeteinek. Emellett szakmailag felügyelte a Magyar Néphadsereg hadrendjébe tartozó felderítőalegységek kiképzését és felkészítését.

A magyar katonai felderítés/hírszerzés fő feladatát ebben az időszakban a NATO fegyveres erői, különösen az európai nyugati nagyhatalmak (NSZK, Olaszország, Nagy-Britannia és Franciaország), az európai semleges országok, főként Ausztria és Svájc katonapolitikájának és haderőinek felderítése képezte. Ugyanakkor részben globális jellegű is volt, és a világ több térségére is kiterjedt (Közel- és Távols-Kelet, Észak-Afrika).³ Ennek megfelelően a feladatrendszer katonapolitikai, haderő, haditechnikai, valamint országismereti felderítési feladatokra tagozódott.

Lényegében ebben a helyzetben találta a rendszerváltozás a katonai felderítés/hírszerzés szervezetét.

Régióinkban hazánk volt az első rendszerváltó ország, és egyáltalán nem volt mindegy számunkra, hogy környezetünkben kik, milyen ütemben és mélységig követik majd a példánkat. Ki lesz a szövetségünk és ki az ellenségünk? A megváltozott biztonságpolitikai környezetben (megszűnt a Varsói Szerződés) a rendszerváltással korábbi szövetségi kötelezettségeink megszűntek, megváltozott országunk politikai orientációja. A magyar politikai vezetés szinte azonnal deklarálta csatlakozási szándékát az EU-hoz és a NATO-hoz. (Érdekes megemlíteni, hogy NATO-tagdá válásunkat az EU-tagságénál későbbre prognosztizálták akkor...) Azonnali fogadókészség híján országunk pillanatnyi „légüres biztonsági térbe” került abban az időszakban, és közben pedig kirobbant a délszláv háború.

A honvédelmi tárca vezetése akkoriban az úgynevezett körkörös védelem koncepciójában látta a megoldást, és a felderítés is ehhez igazította tevékenységét. Ennek megfelelően a hangsúlyok kezdetben a környező országokkal kapcsolatos információigények teljesítésére helyeződtek át. Ezzel párhuzamosan azonban ekkor már egy valódi háborús hadszíntér eseményeit, a délszláv háború hazánkat veszélyeztető mozzanatait is fel kellett deríteni.

Ennek során több alkalommal is fennállt a veszélye annak, hogy hazánk a katonai konfliktus közvetlen részesévé válik. A Hivatal – ebben a kritikus válságidőszakban is – a felhasználók igényeihez igazodó jelentésformákkal és intenzív, több forrás információinak felhasználásán alapuló, differenciált jelentési tevékenységével megfelelt a vele szemben támasztott elvárásoknak, és magas szintű szakmai munkájával széles körű elismerést váltott ki a NATO-ban is.

Mindezekkel együtt gyors ütemben végre kellett hajtani:

- az új Magyar Honvédség megváltozott feladatrendszeréhez és szervezeti átalakításához igazodó változtatásokat a katonai felderítés szervezetén belül;
- az állami és a katonai vezetés részéről azonnal jelentkező hírigény kielégítése érdekében rendkívül gyors ütemű hálózatépítő munkát kellett kezdeni az új felderítési irányokban;
- az új hangsúlyoknak megfelelően át kellett alakítani a katonadiplomáciai képviseleti rendszert;
- viszonylag gyorsan ki kellett építeni meglévő és jövőbeli partnereinkkel az úgynevezett partnerszolgálati együttműködést (kiépítésig azonban az információszerzésben csak „önerőre” támaszkodhattunk);
- aktívan részt kellett vállalni az új körülmények közepette végzett szakmai munka jogi feltételrendszerének kimunkálásában.

³ MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. *Hadtudományi Szemle*, 2008/2. szám. pp. 14–16.

A rendszerváltozást követő kezdeti időszakban a katonai felderítés és hírszerzés tevékenységében bekövetkezett változásokat az 1990. évi X. (átmeneti) törvény határozta meg. Ennek megfelelően a korábbi MNVK 2. Csoportfőnökségből megalakult a Honvéd Vezérkar Katonai Felderítő Hivatal, alárendeltségében a TÁVKEI-vel. A Hivatal vezetője egészen a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény megjelenéséig megőrizte „kvázi” vezérkarifőnök-helyettesi besorolását (státuszát).

A Hivatal az MH Vezérkar alárendeltségében az átmeneti időszakban az alábbi szervezeti struktúrában⁴ végezte munkáját:

- Operatív Igazgatóság;
- Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság (szakmai alárendeltségében a TÁVKEI);
- Tájékoztató Igazgatóság;
- Műszaki Fejlesztési Igazgatóság;
- Hadműveleti-harcászati Felderítő Szolgálat;
- kiszolgáló osztályok (logisztikai, biztonsági, híradó, gépjármű és pénzügyi);
- attaséállomány.

A Hivatal létszámában és személyi állományában a rendszerváltást követően lényeges változás nem történt.

Feladatai közül (fokozatosan) kikerültek a NATO-val és az EU-val mint szervezetekkel és a tagállamaikkal kapcsolatos hírszerzési feladatok. Ugyanakkor a tagállamaikban akkreditált véderő, katonai és légügyi attaséhivatalok biztosították a fenti szervezetek és tagállamaik – mint potenciális szövetségesek – hasznosítható tapasztalatai iránti információigény kielégítését. Új követelményként jelentkezett azonban a felderítés/hírszerzés fő erőfeszítésébe tartozó környező országok nyelvének, illetve az angol nyelvnek a szélesebb körű ismerete. Ennek megfelelően alakultak át a Hivatal oktatási intézményének a képzési programjai is.

A Hivatal életében és működésében jelentős változást hozott a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény elfogadása. Ennek megfelelően a Hivatal kikerült a Honvéd Vezérkar alárendeltségéből, és a kormány irányítása alatt álló országos hatáskörű, önálló költségvetési gazdálkodást folytató katonai nemzetbiztonsági szolgálattá alakult át Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) megnevezéssel. Az MK KFH irányításával a kormány a honvédelmi minisztert bízta meg, parlamenti ellenőrzése pedig az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságán, valamint a Nemzetbiztonsági Bizottságán keresztül valósult meg.

Fontosnak tartom megjegyezni azonban, hogy a törvény 13.§ (2) bekezdése szerint „Az MH vezérkari főnöke a Honvédelmi törvényben meghatározott feladatai ellátásához szükséges információk átadását – alá- és fölrendeltség hiányában is – közvetlenül igényelheti a KFH főigazgatójától, aki azt haladéktalanul köteles teljesíteni. A szakmai kapcsolattartás és az információszolgáltatás rendjét a honvédelmi miniszter határozza meg.” (A gyakorlatban az egész kérdéskört egy együttműködési megállapodásban rögzítették, amelyet a két szervezet vezetője írt alá.)

A hadműveleti-harcászati felderítés kikerült a Hivatal szakmai irányítása alól. Ezzel egyidejűleg a KFH állományában megszűnt a sorállományú katonák szolgálata, és a fenti törvénynek megfelelően a személyi állományt csak hivatásos katonák és közalkalmazottak alkották.

⁴ Dr. MAGYAR István dandártábornok – GULYÁS József mk. ezredes: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november. p. 163.

A törvény a KFH feladataul szabta, hogy:

- megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat;
- felfedi a Magyar Köztársaság ellen irányuló, támadó szándékra utaló törekvéseket;
- felderíti a külföldi katonai titkosszolgálatoknak a Magyar Köztársaság szuverenitását, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető törekvéseit és tevékenységét;
- információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető jogellenes fegyverkereskedelemről, valamint a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terrorszervezetekről;
- közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében;
- biztosítja a Honvéd Vezérkar hadászati-hadművelési tervezőmunkájához szükséges információkat;
- ellátja a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar katonai szervek és létesítmények (intézmények) biztonsági védelmét;
- ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelmének, illetve ellenőrzésének feladatait.

Az MK KFH fenti feladatait az alábbi szervezeti struktúrában⁵ végezte:

- Hírszerző Igazgatóság;
- Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság;
- Elemző-értékelő Igazgatóság;
- Humán Igazgatóság;
- Gazdálkodási Igazgatóság;
- Biztonsági Főosztály;
- Koordinációs és Együttműködési Főosztály;
- Pénzügyi és Számviteli Főosztály;
- attaséállomány.

A katonai felderítés/hírszerzés rendszerváltás utáni történetében fontos fordulópontot jelentett a NATO-, majd EU-taggá válásunk. Lehetőségünk nyílt szövetségeseink munkamódszereinek megismerésére, miközben a szövetségesi tagság kétségtelenül növelte felelőségünket is. Az új típusú munkamódszerek megismerését követően általánossá vált a több forrás információin alapuló, integrált jelentéskészítés gyakorlata. Az új típusú munkamódszerek egyik megnyilvánulási formája volt a Katonai Felderítő Hivatal szervezetén belül megalakított Helyzetértékelő és Jelentő Központ, amely a NATO Jugoszlávia elleni légi hadműveletének megkezdése és hazánk NATO-tagságának életbelépése előtt néhány héttel alakult meg, és lehetővé tette a kirobbant válság hatékony kezeléséből adódó felderítési feladatok eredményes végrehajtását, illetve a Szövetség hírszerzési és egyéb vezetési és információs rendszereibe történő bekapcsolódásunkat.⁶

Fontos tudni, hogy a NATO nem rendelkezik saját felderítő-, hírszerző erőkkel, ezért a stratégiai politikai és katonai döntéshozatal, valamint a tervezés alapja a tagállamok katonai hírszerző szervezeteinek hozzájárulása, a szövetség számára megfelelő információk biztosítása. Nagyon bonyolult nemzetközi környezetben, rendkívül gyors ütemben kellett alkalmazkodni a szövetségesi követelményekhez, és azonnali, fokozott mértékű információcsere formájában kellett megkezdeni a magyar hírszerző hozzájárulás feladatait.

⁵ Dr. MAGYAR István dandártábornok – GULYÁS József mk. ezredes: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november, p. 165.

⁶ Uo. p. 169.

Az együttműködés mindenoldalú elősegítése érdekében a KFH szervezetében létrehozásra került a *NATO Együttműködési Osztály*, a dokumentum és információbiztonság érdekében kialakításra került a NATO-szabvány szerinti *NATO Nyilvántartó és Rejtjelközpont*, a személyi biztonság megvalósulása érdekében az új követelményeknek megfelelően módosult a Hivatal személyfelismerő és beléptető rendszere, valamint a személyi állomány nemzetbiztonsági ellenőrzése.

Csatlakozásunk pillanatától kezdve eredményesen vettünk részt a NATO hírszerző bizottságok és -konferenciák tevékenységében. A KFH főigazgatója a NATO Hírszerző Testület tagjaként közvetlenül jelenítette meg nemzeti érdekeinket és vett részt a szövetségi döntéshozatalban.

Hazánk EU-csatlakozására egy későbbi időpontban, 2004. május 1-jén került sor. Ekkor a KFH már a kezdeti NATO-évek multilaterális tapasztalataival felvértezve integrálódott az EU katonai szervezetéhez. Az EU közös kül- és biztonságpolitikája realizálásának fontos mozzanata volt az EU Katonai Törzs (EU MS) létrehozása (2001), amely ma is a válságkezelő műveletek egyik fontos vezető szervezete. A hagyományos hírszerzési feladatok kiegészültek az olyan transznacionális problémákkal, mint a terrorizmus, a proliferáció és a szervezett bűnözés. Az *EU MS Felderítő Igazgatóság* az a többnemzeti szervezet, amely összefogja az EU hírszerző együttműködés katonai ágát. A KFH (KNBSZ) főigazgatója tagja az *EU Hírszerző Igazgatók Testületének*, amely fórum tág teret biztosít a katonai felderítéssel/hírszerzéssel összefüggő együttműködési kérdések áttekintésére.

2001. szeptember 11-ét követően a haderők egyik fő feladatává a nemzetközi válságkezelő műveletekben történő részvétel vált. A válságokkal terhelt régiókban kitört fegyveres konfliktusok folyamatosan igényelték a nemzetközi közösség országai – köztük hazánk – koalíciós katonai szerepvállalását. A fenti országokkal (régiókkal) kapcsolatos hiteles, megbízható, a katonai tervezés alapjául is szolgáló információk megszerzése, folyamatos elemzése és értékelése, a művelet aktív támogatása és a telepített erők megóvása a katonai felderítés és hírszerzés fő feladata lett. Az ezzel kapcsolatos feladatrendszer sikeres megvalósítása új típusú, szoros együttműködést és munkamódszerek kialakítását tette szükségessé a felderítés különböző szintjei, nevezetesen a Katonai Felderítő Hivatal és a VK Felderítő Csoportfőnökség, illetve az Összhaderőnemi Parancsnokság felderítőszervezetei között.

A Magyar Honvédséget érintő létszámcsökkenések az évek során természetesen a Katonai Felderítő Hivatalt is érintették: 2007 nyarára a kezdeti 1963 fős létszám 733 főre olvadt. Ekkor (2008-ban) a Hivatal főigazgatójának kezdeményezésére – a növekvő nemzetközi kötelezettségek teljesítése, valamint a jelentőmunka eredményesebbé tétele érdekében – a honvédelmi miniszter elrendelte a KFH átvilágítását, és ennek megfelelően a szervezeti struktúra⁷ az alábbiak szerint változott:

- Hírszerző Igazgatóság;
- Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság;
- Elemző-értékelő Igazgatóság;
- Humán Igazgatóság;
- Biztonsági és Adminisztratív Igazgatóság;
- Logisztikai, Fejlesztési és Pénzügyi Igazgatóság;
- Tervezési és Koordinációs Főosztály;
- Nemzetbiztonsági Titkárság;
- attaséállomány.

⁷ Dr. MAGYAR István dandártábornok – GULYÁS József mk. ezredes: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november. p. 166.

A KFH ebben a szervezeti struktúrában oldotta meg feladatait egészen a két katonai nemzetbiztonsági szolgálat összevonásáig (2012. január 1.) A Hivatal létrejöttének pillanatától – a folyamatosan nehezedő körülmények ellenére – mindig magas szinten teljesítette feladatait. Erről tanúskodnak magas szintű hazai és nemzetközi elismeréseink, többek között a magyar katonai felderítés/hírszerzés 85. évfordulója alkalmából a Magyar Köztársaság elnökétől kapott Csapatzászló, a honvédelmi miniszter által alapított Koncz Márton-díj, amelyet a miniszter által kijelölt bizottság 1996–2010 között 14 főnek ítelt oda, valamint a NATO felelős vezetőinek a magyar katonai felderítés eredményességét méltató nyilatkozatai.

Arra természetesen a jelen dolgozat terjedelme nem nyújt lehetőséget, hogy a magyar katonai felderítés és hírszerzés valamennyi részterületéről bővebben is írjak. Azt azonban mindenképpen szükségesnek tartottam, hogy néhány általam fontosnak ítélt területről külön is szót ejtsek. Ennek megfelelően mindjárt elsőként egy „jobban szem előtt lévő” területet, az úgynevezett külkapcsolati információszerzés területén teljesítő katonadiplomáták tevékenységének alakulását szeretném bemutatni a rendszerváltozás utáni időszakban.

A külkapcsolati információszerzés fontos területe a katonadiplomáciai tevékenység.

A rendszerváltozást követően a Magyar Köztársaság diplomáciai képviselőinek keretében, azok szerves részeként, de önálló szakterületet képezve működtek a katonai-, majd 1996-ot követően a véderőattasé-hivatalok. Működésük feltételeit a honvédelmi miniszter és a külügyminiszter által aláírt megállapodás, valamint a Katonai Felderítő Hivatal és a Külügyminisztérium közötti, időszakonként megújításra kerülő megállapodás szabályozta.

A véderő-, katonai és légügyi attasék (katonadiplomáták) feladatait – kissé leegyszerűsítve – az alábbiakban lehetne összefoglalni:

- a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség képviselője a fogadó ország illetékes szerveinél és szervezeteinél;
- kapcsolattartás a védelmi minisztériumokkal és a vezérkarokkal, a haderőnemi parancsnokságokkal;
- információk beszerzése (a fogadó ország törvényeibe nem ütköző, legális eszközökkel), illetve információk közvetítése (átadása);
- a nagykövetség munkájának szakirányú segítése.

Azt, hogy hol és milyen létszámú attaséhivatalt működtettünk, alapvetően az éppen aktuális információigény, az adott országgal való kapcsolattartás fontossága és nem utolsósorban a rendelkezésre álló költségvetési források határozták meg.⁸

A „körkörös védelem” koncepciójának időszakában kiemelt fontosságúnak számított a szomszédos országokban működő attaséhivatalok tevékenysége, majd a hangsúly fokozatosan a NATO-tagságra történő felkészülés irányába tolódott el.

Az információigény szempontjából fontos mérföldkő volt az európai integrációs szervezetekhez, így a NATO-hoz és később az EU-hoz történő csatlakozásunk. Ekkor a tagországokban létesített attaséhivatalok kaptak kiemelt szerepet, hiszen eredményes tagságunk megkövetelte, hogy a megfelelő szintű döntések előkészítéséhez az állami és a katonai döntéshozók elegendő információval rendelkezzenek.

Ami a kétoldalú kapcsolatok fontosságát illeti, ezeknél arra törekedtünk, hogy a legfontosabb partnereinknél és a kiemelt fővárosokban a képviselőtünket lehetőleg akkor is fenntartsuk, ha éppen szűkben voltunk a költségvetési forrásoknak.

⁸ BALI József: Katonadiplomáciai tevékenységünk a jelenben. In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009. p. 95.

Ha a számokat vizsgáljuk, akkor az első magyar katonai attasé kinevezése óta (Gömbös Gyula, 1918. november 6., Zágráb) nagyot változott a rendszer. A hidegháború éveiben – a 70-es évek vége felé – 25 attaséhivatalunk működött a világban, és a katonai szakértőket is beleszámítva mintegy 60 tiszt teljesített katonadiplomáciai szolgálatot.⁹

A rendszerváltozást követően arra törekedtünk, hogy valamennyi szomszédos országban legyen képviselőnk, majd a NATO-hoz történt csatlakozásunkat követően a Szövetség tagországaiiban is vagy attaséhivatallal, vagy átakkreditálással, de jelen voltak katonadiplomataink.

Az ezredfordulót követően részben a biztonságpolitikai környezet változásai, részben pedig a nehezedő költségvetési helyzet miatt – különösen 2003-tól kezdődően – összesen 11 attaséhivatalt kellett bezárni: Szófiában, Ottawában, Tallinnban, Oslóban, Koppenhágában, Hágában, Madridban, Lisszabonban, Prágában, Pozsonyban és Ljubljánában, valamint nem került feltöltésre nyolc attaséhelyettesi beosztás és négy gyakornoki hely. Az új információigényeknek megfelelően viszont a honvédelmi tárca négy új hivatalt nyitott: Indiában, Pakisztánban, Albániában és Algériában.

2008-ban – az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés 90. évfordulója évében – négy földrészen összesen 24 ország fővárosában rendelkezünk attaséhivatallal, további 14 fővárosban átakkreditálással voltunk jelen. Ezen kívül két hazai bázisú regionális attasé összesen hét országban képviselte hazánkat. Így mindösszesen 45 országban volt biztosított a katonadiplomáciai képviselő.¹⁰

Részleteiben ez az alábbi képet mutatta:

Attaséhivatal működött: Algírban, Ankarában, Athénban, Belgrádban, Berlinben, Bécsben, Brüsszelben, Bukarestben, Iszlámábádban, Kairóban, Kijevben, Londonban, Moszkvában, Párizsban, Pekingben, Rómában, Stockholmban, Szarajevóban, Tel-Avivban, Tiranában, Új-Delhiben, Varsóban, Washingtonban és Zágrádban.

Átakkreditálással voltunk jelen: Belgrádból Podgoricában, Berlinből Koppenhágában, Bécsből Bernben és Ljubljánában, Brüsszeltől Hágában és Luxemburgban, Londonból Dublinban, Párizsból Lisszabonban, Pekingből Szöulban, Rómából Madridban, Stockholmból Oslóban és Helsinkiben, Varsóból Prágában, illetve Washingtonból Ottawában.

A hazai bázisról működtetett *déli regionális attasé* képviselte hazánkat Nicosiában, Szkopjében, Szófiában és Pozsonyban, az *északi regionális attasé* pedig Tallinnban, Rigában és Vilniusban.

Attaséhelyettesek dolgoztak Belgrádban, Berlinben, Kijevben, Moszkvában és Washingtonban.

Természetesen a biztonságpolitikai környezet változásai (így például a grúz–orosz konfliktus, a kaukázusi régió helyzetének változásai, Közép-Ázsia, Afrika válságövezetei és az e térségekben történő szövetségi szerepvállalások) – és sajnos az egyre nehezedő gazdasági háttér – az attaséhivatali rendszert is érintették, és megkövetelték, hogy a képviselői rendszert az új kihívásokhoz igazítsuk. Ennek megfelelően 2011-re az alábbi helyzet alakult ki:

A 2008-as helyzethez képest be kellett zárni a Brüsszelben működő hivatalt és az új információigényeknek megfelelően új hivatal került megnyitásra Nairobiban. Az átakkreditálás területén pedig az alábbi változások történtek: Iszlámábádból Kabulba, Kijevből Kisinyovba és Tbiliszibe, Moszkvából Minszkbe és Jerevánba, Varsóból Tallinnba, Rigába és Vilniusba, a hazai bázisról működtetett északi regionális attasé kapta Hágát, Brüsszelt, Luxemburgot és Prágát. Ennek megfelelően 24 országban voltunk jelen attaséhivatallal, 19 országban átakkreditálással, nyolc országban pedig hazai állomáshelyű regionális attaséval képviseltetjük magunkat, vagyis összesen 51 országgal tartottunk katonadiplomáciai kapcsolatot.

⁹ BALI József: Katonadiplomáciai tevékenységünk a jelenben. In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009. p. 96.

¹⁰ Uo.

Összességében katonadiplomataink döntő többsége elismerésre méltó módon képviselte hazánkat a fogadó országokban, és megbecsült tagja volt az adott fővárosokban működő attasétestületeknek. Tevékenységük során értékes információikkal segítették a hazai döntéshozók munkáját.

A második fontos terület, amelyről szeretnék szintén részletesebben szólni, az a technikai eszközökkel folytatott információszerezés, ami kezdetben a rádió-, majd később a rádióelektronikai felderítés (SIGINT) rendszerében valósult meg.

A társadalmi-politikai rendszerváltozást követően a katonai felderítés/hírszerzés rendszerén belül megkezdődött a rádióelektronikai felderítés irányainak, feladatainak módosítása, szervezetének és eszközrendszerének a korszerűsítése. Ennek keretében 1990. november 1-jén – a 3. Önálló Rádiófelderítő Dandár bázisán – megalakult a Magyar Honvédség Távközlési Kutató- és Ellenőrző Intézet (TÁVKEI), amely – az akkori biztonságpolitikai elvekkel összhangban – megkezdte a „körkörös védelem” elgondolásához illeszkedő rádióelektronikai felderítőrendszer kialakítását.¹¹

A formálódó szervezet első komoly megmértetését a hazánk déli határainál kialakult politikai és katonapolitikai válság, és annak katonai következményei jelentették. Kezdetben egy mozgó ellenőrző csoporttal, majd a létrehozott siklói objektummal eredményesen oldotta meg ezt a feladatát.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény hatálybalépését követően a TÁVKEI kivált a Magyar Honvédség kötelékéből, és a megalakult Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Rádióelektronikai Felderítő Igazgatósága integráns részeként folytatta tevékenységét.

A Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóság (REFIG) a rádióelektronikai felderítés rendszerének korszerűsítésével egyidejűleg végrehajtotta a szervezet új biztonságpolitikai követelmények szerinti átalakítását is. Ennek megfelelően megszűnt a szlovák, a román, a szlovén és az osztrák irányú adatszerezés, az északkeleti országokban viszont létrehozásra került egy új adatszerező szervezet.

Az új feladatrendszer, a NATO-tagságból adódó kötelezettségvállalások, a globális kommunikációs rendszerek térnyerése, a hírközlési technológiák rohamos fejlődése a rádióelektronikai felderítést is folyamatos megújulásra készítette. A különösen 2001. szeptember 11. után jelentkező új kihívások megfelelő kezelésére a rádióelektronikai felderítésnek is új megközelítésekre, új eljárásokra és módszerekre, és nem utolsósorban korszerű technikai háttérre és képességekre volt szüksége. Ezzel egyidejűleg pedig meg kellett felelnie a NATO-ban és az EU-ban fokozottan jelentkező, rádióelektronikai felderítési forrásokból származó információk igényeknek is.¹²

A magyar katonai rádióelektronikai felderítés szakmailag felkészült személyi állományával, a célirányos, feladatorientált – sokszor a Hivatal saját műszaki fejlesztési bázisán alapuló – szaktechnikai fejlesztéseknek, a célirányosan kialakított NATO- és kétoldalú partnerkapcsolatoknak, valamint a hazai (Hivatalon belüli és társszolgálati) együttműködésnek köszönhetően képes volt megfelelni az új kihívásoknak. Valós idejű információival érdemben hozzá tudott járulni a Hivatal jelentőképeségéhez, a HM HVK és az MH hadműveleti tervezéséhez, ezzel együtt hazánk és szövetségeseink biztonságához.

A Hivatal alaptevékenységét támogató területek közül is kiemelkedő jelentőségű volt a tudományos munka.

¹¹ PÁSZKA Tibor mk. dandártábornok: A katonai rádióelektronikai felderítés változásai az elmúlt másfél évtizedben. In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009. p. 113.

¹² PÁSZKA Tibor mk. dandártábornok: Haza, tudás, becsület – a jubileum kötelez. Felderítő Szemle Emlékszám, 2007. július. p. 7.

A rendszerváltozást követő időszakban a tudományos munkát az MH HVK Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa szervezte és koordinálta. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény elfogadását követően megalakult MK Katonai Felderítő Hivatal vezetése – jogelődjének hagyományait követve – mindenkor kiemelt figyelmet fordított speciális és meglehetősen széles körű tudományos ismereteket igénylő szakterületén a tudományos kutatásra és fejlesztésre. Minderre alaprendeltetése, a Magyar Köztársaság katonai biztonságának és védelmének szolgálata predesztinálta, s nemcsak a szűkebb értelemben vett hadtudományi kutatásra, hanem személyi állományának folyamatos, tudományosan megalapozott, magas színvonalú szakmai és nyelvi felkészítésére és továbbképzésére, valamint a tudományos igényű tervező-szervező és végrehajtó munkára, tevékenységének valamennyi területén.¹³

A Hivatalban végzett tudományos tevékenység szervezettségének és intézményesítettségének tekintetében jelentős lépés volt 2001 végén a Hivatal *Tudományos Tanácsának újjászervezése* és a tudományos tevékenység új alapokra helyezése. A Tudományos Tanácsban lényegében a Hivatal valamennyi szervezete képviseltette magát kitűnően felkészült szakértőkkel. A Tanács a Hivatal főigazgatója által jóváhagyott középtávú és éves tervek alapján végezte a tudományos munka szervezését és koordinálását. A tudományos munkában új fejezetet és lényegében a „külvilág” felé egyben kaput is nyitott az a tény, hogy a honvédelmi miniszter a 74/2002. számú HM-intézkedésével a Hivatalt ismét tudományos kutatóhelyé nyilvánította. (Évente átlagosan 18–20 kutatónak nyújtottunk konkrét segítséget a kutatómunkához.)

Rendszeressé vált a Tudományos Tanács gondozásában tudományos periodikánk, a Felderítő Szemle megjelenése, amelyet az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága „a hadtudományi doktori képzésben mértékadó” folyóiratként ismert el. A Tudományos Tanács által szervezett tudományos-szakmai tájékoztatók, a kiemelt kutatási témákban rendezett színvonalas konferenciák, a műszaki fejlesztést segítő kutatási programok jelentősen hozzájárultak a Hivatalban végzett szakmai tevékenység tudományos megalapozottságához. Jórészt a Tanács mozgósító és rendszeres segítőmunkájának is köszönhetően ugrásszerűen megnövekedett a személyi állomány köréből a PhD-doktori képzésben részt vevők száma. (A legeredményesebb év 2007 volt: ekkor egyidejűleg 19 fő vett részt a doktori képzésben.)¹⁴

A Hivatal Tudományos Tanácsa folyamatosan bekapcsolódott a Honvédelmi Minisztérium, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint más katonai és polgári tudományos kutatóhelyek tudományos, illetve tudományszervezői tevékenységébe, és kutatóhelyi információs bázisával sokrétű segítséget nyújtott az egyes kutatók tevékenységéhez, illetve a fenti intézmények kutatási programjainak realizálásához.

A magyar katonai felderítés rendszerváltozás utáni története nem lenne teljes a hadműveleti-harcászati felderítésben bekövetkezett változások legalább vázlatos bemutatása nélkül, jóllehet ezek a szervezetek nem a KFH szolgálati és szakmai alárendeltségében, de vele szoros együttműködésben oldották és oldják meg feladataikat.

A hadműveleti-harcászati felderítés 1990–1991-ben gyakorlatilag ugyanazzal a szervezettel, személyi állománnyal és eszközökkel folytatta az új követelmények szerinti kiképzést és felkészítést, mint a rendszerváltozást megelőző időszakban. Rendelkezésre álltak az 5. Hadsereg közvetlen 34. mélységi felderítő-, a 2. önálló rádiófelderítő, a 93. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj (mozgósítás után), a hadtestek felderítő-zászlóaljai (24., 42., 74.) és a dandárok felderítőszázadai. A felderítőszervezetek – bár nem szakfeladatként, de – részt vettek a szovjet csapatok kivonásának biztosításában, az elhagyott objektumok őrzésében és mentésében is.

¹³ Dr. TÖMÖSVÁRY Zsigmond dandártábornok: A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa. *Felderítő Szemle*, 2007. március. p. 5.

¹⁴ Uo. p. 12.

A nagy erőket megmozgató harcászati gyakorlatok elmaradása miatt a kiképzés hangsúlya áttevődött a felderítőszervezetek és -törzsek kiképzésére. Az új országvédelmi koncepciónak (körkörös védelem) megfelelően az 5. Hadsereg parancsnokságának felderítőtörzse kidolgozta azokat az elgondolásokat, amelyek lehetővé tették a meglévő erők szükséges reagálását és szervezett tevékenységét az új körülményeknek megfelelően. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a szervezeti átalakítás és a diszlokáció megváltoztatásának előkészítése.¹⁵

1991 nyarán az 5. Hadsereg parancsnoksága megkezdte a Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága szervezetre történő átalakulást. Az átszervezés alatt kitört délszláv háború ennek ellenére nem érte felkészületlenül a törzseket és a csapatokat. A korábban begyakoroltaknak megfelelően a törzsek megtervezték és végrehajtották a felderítőrendszer kijelölt komponenseinek felkészítését és felvonultatását az államhatár védelmének megerősítésére, illetve a meghatározott felderítési feladatok végrehajtására.

A 42. felderítő-zászlóalj Pécsre költözött, és saját laktanyáját használta bázisként az államhatáron folytatott felderítőművelet időszakában. A másik bázislaktanya, a kiskunfélegyházi fogadta a 24. felderítő-zászlóalj állományát és szolgálta ki a felderítőrendszer Alföldön települt szervezeteit egészen a művelet befejezéséig, 1992 nyaráig. A 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj az MH Távközlési Kutató- és Ellenőrző Intézzel együttműködve oldotta meg a rádióelektronikai felderítési feladatokat. A rádiófelderítő rendszerbe bevonásra került a harcászati rádiófelderítő századok és a rádiózavaró századok felderítőképességgel rendelkező szervezeteinek bizonyos hányada is. A felderítőműveletet a bevont erők rendkívül fegyelmezetten és szakszerűen hajtották végre.

A művelet befejezését követően, 1992-ben megtörténtek a korábban tervezett átszervezések és diszlokációs változtatási feladatok. A 42. felderítő-zászlóalj Pécsen maradt, a 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj Kiskunfélegyházára költözött és beolvadt az újonnan megalakított 5. elektronikai-harc ezred állományába. Ide kerültek összevonásra a felderítő-zászlóaljak rádiófelderítő és rádiótechnikai felderítőszázadai is. A 93. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj „M” szervezete megszűnt. Az 57. felderítőszakanyag-javító századot felszámolták, állománya és eszközei az 5. elektronikai-harc ezredhez kerültek.

1995–1996 ismét jelentős szervezeti és személyi változásokat hozott. A megszűnő katonai kerületekkel együtt jogutód nélkül felszámolták a 42. felderítő-zászlóaljat, a 74. felderítő-zászlóalj pedig beolvadt a 25. gépesített lövészdandár állományába, majd röviddel utána szintén felszámolásra került. A 3. gépesített hadtest megalakításával annak alárendeltségébe került az egyetlen megmaradt harcászati szintű felderítő-zászlóalj, a 24. felderítő-zászlóalj Eger helyőrségben.

Nem csak folyamatos képességcsökkenést kellett a felderítőrendszernek elszenvednie. Az újonnan alakult 88. légimozgékonyaságú (később gyorsreagálású) zászlóalj jelentős felderítőkapacitással rendelkezett, emellett állományának jelentős hányada a 34. felderítő-zászlóalj állományából került ki.

A legjelentősebb szervezeti változás, amely a teljes felderítőrendszert érintette, 1996. szeptember 1-jével következett be. Az MH HVK KFH önálló katonai nemzetbiztonsági szolgálattá történő átalakítása következtében a hadműveleti és harcászati felderítés kikerült a KFH állományából, és 25 fős Felderítő Csoportfőnökségként a Honvéd Vezérkar szervezeti elemévé vált. A szervezet egyúttal szakmai irányítója lett a két haderőnemi vezérkar felderítőtörzseinek (G2, A2). Tevékenysége kiegészült olyan felderítési adatok gyűjtésével és feldolgozásával, amelyet addig a HVK KFH szervezetei végeztek.

¹⁵ CSEPREGI László ezredes – HALÁSZ István ezredes: A magyar harcászati-hadműveleti felderítés napjainkban 1990–2008. Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november. p. 150.

A NATO tervezési folyamat során, küszöbönálló NATO-tagságunkból adódó feladataink teljesítése érdekében 1998-ban elkezdődött egy NATO-kompatibilis felderítőrendszer kialakításának tervezése. A tervezés célja az volt, hogy a meglévő szervezeteket a meglévő képességek megtartása mellett a NATO-követelményeknek megfelelő felderítőképessegekkel rendelkező felderítőszervezetekké alakítsák át.¹⁶

1998-tól az információszerzés hatékonyabb, célorientált megvalósítása érdekében az értékelő és tájékoztató osztály kijelölt állománya az MK KFH Helyzetértékelő és Jelentő Központjában, a Csoportfőnökség részére kialakított munkahelyeken dolgozott, javítva az információáramlás sebességét és a két szervezet együttműködését. Ez a munkarend 2003-ig állt fenn, amikor az átszervezés következtében a Csoportfőnökség kénytelen volt ezt a munkahelyet felszámolni.

A NATO-csatlakozás előkészítése során a Csoportfőnökség több NATO-bizottság munkájában is részt vett, és a csatlakozás során kapott felderítőtishti beosztásokat jól felkészült állománnyal töltötte fel a különböző NATO-parancsnokságokon.

1999 márciusában a NATO Jugoszlávia elleni légi hadművelete során a felderítőrendszer néhány komponense aktivizálásra került. A felderítőrendszer folyamatosan gyűjtötte és értékelte a beérkező információkat, ellátta a szükséges felderítési adatokkal a katonai felső vezetést. A KFOR békefenntartó műveletben számos felderítőtiszt kapott fontos, igaz nem szakmai beosztásokat. (A 24. felderítő-zászlóalj személyi állománya például több váltásban teljesített szolgálatot az MH Őr- és Biztosító Zászlóalj állományában.)

A Magyar Honvédség 1999-ben kezdődött stratégiai felülvizsgálata következményeként a felderítőrendszerből kivonták a lánctalpas harcjárműveket, köztük a BRM-1K felderítőjárműveket is, amelyek elvesztése jelentősen csökkentette az MH felderítőképesseget.

2000 júniusában ismét átszervezésre került sor, amelynek eredményeként a Felderítő Csoportfőnökség 2001. május 1-jére az új vezérkari szervezetben mindössze az elektronikai hadviselési osztállyal és a törzsszotállyal bővült ki, a meglévő hadműveleti, valamint az értékelő és tájékoztató osztály mellé. A csapatok átszervezése során az 5. elektronikai-harc ezred felszámolásra került, meghatározott szervezeti komponensei elektronikai-harc század kötelékben beépültek a 24. felderítő-zászlóalj szervezetébe. Ezzel a meglévő képességek jelentős csökkenése következett be ezen a területen is.

Pozitív változás volt viszont, hogy 2001. júliusi váltással megkezdte munkáját a nápolyi NATO Déli Régió Parancsnokságon az első magyar nemzeti felderítőrészleg. Az MK KFH-val közösen megalakított szervezet legfontosabb feladata volt a felderítési adatok és információk cseréjének biztosítása a parancsnokság és az MH között, valamint a műveleti területen működő alakulatok felderítési adatokkal történő ellátása. Emellett nagy jelentőségű volt a felderítő-összeköttetés, a jelenlét a parancsnokság felderítőközösségében. A technikai fejlesztés területén is történt előrelépés. Rendszeresítésre került a HRS-7000 típusú korszerű mélységi felderítő híradórendszer és a felderítőszervezeteknél több lépcsőben megtörtént az ejtőernyők cseréje, valamint korszerű siklóernyők beszerzése. A figyelő- és felderítőműszerek közül is sikerült beszerezni néhány korszerű eszközt.

Az első, kifejezetten felderítő szakmai feladatra 2002-ben került sor a KFOR kötelékében, olasz irányítással: egy felderítőszázaddal részt vettünk Macedónia északkeleti körzetének ellenőrzésében, majd később a KFOR mögöttes harcálláspont őrzésében, kiérdemelve a vezető olasz parancsnokság szakmai elismerését.

¹⁶ CSEPREGI László ezredes – HALÁSZ István ezredes: A magyar harcászati-hadműveleti felderítés napjainkban 1990–2008. Felderítő Szemle Emlékszáma, 2008. november. p. 154.

2001-ben az SFOR misszióban lehetőséget kaptunk az egyre fontosabbá váló harcászati hírszerzésre (HUMINT) történő felkészítésre és a feladatok nemzetközi körülmények között történő végrehajtására. Az Amerikai Egyesült Államok által vezetett szövetséges felderítő-zászlóaljban (AMIB) féléves váltással két tiszt, illetve tiszthelyettes kapott képzési lehetőséget, majd beosztást. Az itt szerzett tapasztalatok a későbbiekben nagymértékben segítettek a saját harcászati hírszerző század megalakítását és kiképzését.¹⁷

A csoportfőnökség a korábban kialakított nemzetközi kapcsolatait továbbfejlesztette. Ezek a kapcsolatok nem merültek ki a csoportfőnökök éves találkozóiban, hanem közösen végrehajtott kiképzési rendezvényeket is jelentettek, amelyek közül a Szlovéniában végrehajtott hegyi kiképzés, a magyar–román közös felderítőkiképzés segített fokozni a saját személyi állomány képzettségét és erősítette a felderítőalakulatok, valamint a részt vevő nemzetközi állomány közötti szakmai kapcsolatokat.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel több éven keresztül közösen került megrendezésre az osztrák tiszti hallgatók ejtóernyős-kiképzése. Ennek viszonzásaként az osztrák fél téli hegyi kiképzést biztosított a kiválasztott állomány részére alpesi körülmények között.

A szövetséges erők iraki hadműveleteinek befejezését követően az MH részvételét az „Iraki Szabadság” műveletben jelentős felderítőerők támogatták. A szállítózáslóalj S2 részlege mellett kiküldésre került a nemzeti felderítőrezsleg (NIC), és a nemzetközi törzsekben is a művelet MH részéről történő befejezéséig dolgoztak magyar felderítőtisztek.¹⁸ A végrehajtott állományban – elsősorban a biztosítószázadban – számos felderítőkatona teljesített szolgálatot.

2003. július 1-jétől kezdődően ismét átszervezésre került sor, a Felderítő Csoportfőnökség létszáma ismét 25 főre csökkent. Az átszervezés következtében csökkent az elektronikai hadviselés osztály létszáma, a hadműveleti és az értékelő és tájékoztató osztály összevonásra került. A haderőfejlesztés keretében főként a műveleti területen tevékenykedő erők felderítőképességét kívánták javítani a harcászati hírszerző és pilóta nélküli repülőegységek felállításával. A harcászati hírszerző (HUMINT-) állomány kiválasztása és felkészítése 2004-ben megkezdődött, a pilóta nélküli repülőeszközök kérdése azonban költségvetési okok miatt lekerült a napirendről.

Kidolgozásra került a felderítőtámogatás olyan rendszere – a rendelkezésre álló felderítőerők felhasználásával –, amely megfelelt a Magyar Honvédség ambíciósintjének és a NATO tervezési követelményeinek is. A 2005 márciusában végrehajtott újabb átszervezés megszüntette a Honvéd Vezérkar Felderítő Csoportfőnökségét, és a felderítés irányítására egy öt főből álló osztályszintű szervezet maradt a HM Hadműveleti és Kiképzési Főosztály állományában.

A 24. felderítő-zászlóalj önállósága megszűnt, és a szervezet az 5. Bocskai István Lövészdandár alárendeltségébe került. A 34. mélységi felderítő-zászlóalj átalakult különleges zászlóaljjá és kikerült a felderítőrendszerből. A 25. Klapka György Gépesített Lövészdandár felderítőszerkezetei is megszűntek. Technikai fejlesztésként 2009-ben a 24. felderítő-zászlóalj állományába közeli hatótávolságú pilóta nélküli felderítőrendszert szerveztek. Az elektronikai harc eszközeinek korszerűsítése kapcsán a távirányítású robbanóeszközök hatástalanítására mobil zavaróeszközök kerültek beszerzésre és rendszeresítésre.

2007-től az afganisztáni misszió felderítőtámogatása jelentette a legfontosabb felderítési feladatot. A műveleti területen egy HUMINT-csoport, egy pilóta nélküli felderítőraj és egy mobil rádiófelderítő állomás került alkalmazásra. Ezen felül a német vezetésű többnemzeti dandár felderítőfőnöki beosztását is magyar tisztek látták el. A felderítőtámogatás megszervezése és végrehajtása a katonai nemzetbiztonsági szolgálatokkal szoros együttműködésben történt, illetve történik jelenleg is.

¹⁷ FUCSKU Sándor ezredes: A hadműveleti-harcászati felderítésben bekövetkezett változások a Magyar Köztársaság NATO- és EU-tagsága kapcsán. In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítő Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009. p. 119.

¹⁸ HALÁSZ István ezredes: A harcászati felderítés helye és szerepe a válságkezelő műveletekben. Felderítő Szemle 2003/4. szám pp. 80–81.

2012 márciusában a Honvéd Vezérkar korábbi struktúrájának visszaállításával újra megalakult a Felderítő Csoportfőnökség egy felderítő- és egy technikai felderítőosztály szervezetben 22 fővel, és jelenleg ez a szervezet végzi a hadműveleti-harcászati felderítés irányítását.

ÖSSZESEGÉBEN

A magyar katonai felderítés/hírszerzés szervezete rendszerváltozás utáni történetének legfőbb jellemzője és egyben legnagyobb értéke is, hogy képességei intenzív fejlesztésével, valamint fő erő kifejtésének szükség szerű áthelyezésével folyamatosan képes volt alkalmazkodni a biztonsági környezet változásaihoz és az ország aktuális státusából adódó követelményekhez. Gyorsan és hatékonyan integrálódott a NATO és az EU katonai hírszerző szervezeteibe. A folyamatosan nehezedő körülmények ellenére is magas szinten végezte az állami és a katonai vezetés, a haderő, szövetségeseink, valamint a bel- és külföldi együttműködő partnerek információs igényeinek kielégítését.

A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT LÉTREJÖTTE

Az országgyűlés 2011. november 28-án fogadta el a 2011. évi CLXXI. törvényt, amely a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról szól. A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló, 2011 novemberében módosított 1995. évi CXXV. törvény rendelkezései, valamint a 128/2011. (XII. 2.) HM utasítás alapján 2011 decemberében megkezdődött a két katonai nemzetbiztonsági szolgálat – a KFH és a KBH – integrációjának előkészítése. 2012. január 01-jén az MK KFH és MK KBH összevonásával megalakult a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat.

Az integráció fő célja a katonai felderítő és elhárító tevékenység egységes ellátását, vezetését biztosító, a szakterületeken a hatékonyabb feladatellátást, valamint a költségvetési források takarékosabb felhasználását biztosító egységes szervezet kerüljön kialakításra. A honvédelmi tárca elképzelése szerint egy új, összevont szervezetben jobban biztosítható a felderítő és az elhárító tevékenység egységes vezetése és koordinációja, a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar tervező és szervező tevékenységéhez szükséges katonapolitikai, haditechnikai és katonai információk megszerzése, valamint az alapvető katonai elhárítási feladatok egyidejű ellátása.

A két szervezet összevonása a fent említett 128/2011. (XII. 2.) HM utasításban foglaltaknak megfelelően 2012. április 30-cal befejeződött, amelynek eredményeként a KBH mint önálló szervezeti egység és költségvetési szerv megszűnt és strukturális elemei beépültek a KFH bázisán kialakított új katonai nemzetbiztonsági szervezetbe, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatba. Az integrált szervezet vezetési szintjei és vezető beosztásai optimalizálásra, illetve a szakmailag indokolatlan, főként a támogató területeken meglévő párhuzamosságok kiküszöbölésére kerültek. Az új szervezet feladatrendszerét a többször módosított, jelenleg is hatályos 1995. évi, a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló CXXV. törvény tartalmazza.

2012 márciusában a Honvéd Vezérkar korábbi struktúrájának visszaállításával újra megalakult a Felderítő Csoportfőnökség egy felderítő és egy technikai felderítő osztály szervezetben, 22 fővel. Ez a szervezet, amely a hadműveleti-harcászati felderítés szakmai irányítását végzi, 2014. június 1-ei hatállyal egy HM-utasítással, igazgatóságként (csoportfőnökségként) beintegrálódott a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szervezeti struktúrájába.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALI József: Katonadiplomáciai tevékenységünk a jelenben.
In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008.
Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009.
- CSEPREGI László ezredes – HALÁSZ István ezredes:
A magyar harcászati-hadműveleti felderítés napjainkban 1990–2008.
Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november.
- Dr. MAGYAR István dandártábornok – GULYÁS József mk. ezredes:
A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008.
Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november.
- Dr. TÖMÖSVÁRY Zsigmond dandártábornok:
A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa.
Felderítő Szemle, 2007. március. p. 5.
- FUCSKU Sándor ezredes: A hadműveleti-harcászati felderítésben bekövetkezett változások
a Magyar Köztársaság NATO- és EU-tagsága kapcsán.
In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítők
Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009.
- HALÁSZ István ezredes: A harcászati felderítés helye és szerepe a válságkezelő műveletekben.
Felderítő Szemle 2003/4. szám pp. 80–81.
- MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői
a Varsói Szerződés időszakában.
Hadtudományi Szemle, 2008/2. szám. pp. 14–16.
- PÁSZKA Tibor mk. dandártábornok:
A katonai rádióelektronikai felderítés változásai az elmúlt másfél évtizedben.
In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008.
Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009. p. 113.
- PÁSZKA Tibor mk. dandártábornok: Haza, tudás, becsület – a jubileum kötelez.
Felderítő Szemle Emlékszám, 2007. július. p. 7.
- TÓTH András: Paradigmaváltás a magyar hadászati felderítésben.
Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november. pp. 170–171.

DR. BÉRES JÁNOS

**A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT
HELYE, SZEREPE A KATONADIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉG
IRÁNYÍTÁSÁBAN¹**

BEVEZETŐ

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (a továbbiakban: KNBSZ) mind a magyar, mind a nemzetközi jog adta keretek között jogosult a külföldön működő magyar katonai attaséhivatalok tevékenységének irányítására, felügyeletére.

NEMZETKÖZI JOGI HÁTTÉR

Magyarországnak, valamint a Honvédelmi Minisztériumnak diplomáciai tevékenység végzésére a Bécsben 1961. április 18-án aláírt, a diplomáciai kapcsolatokról szóló nemzetközi szerződés biztosít lehetőséget.

A diplomáciai képviseletek feladatköre:

1. Képviseli a küldő államot a fogadó államban.
2. Védelmezi a fogadó államban a küldő államot és polgárait.
3. Tárgyal a fogadó állam kormányával.
4. Előmozdítja a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadó állam között.
5. *„Tájékozik minden megengedett módon a fogadó államban lévő viszonyokról és folyamatokról, és ezekről jelentéseket tesz a küldő állam kormányának.”*

HAZAI JOGI HÁTTÉR

A KNBSZ a katonadiplomácia irányításában a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. sz. törvény és „a véderő-, katonai és légügyi attaséhivatalok irányításáról, vezetéséről, ellenőrzéséről, valamint a katonai attasékkal való kapcsolattartásról” szóló 53/2007. (HK 12.) HM utasítás alapján vesz részt.

**ATTASÉHIVATALOK LÉTESÍTÉSE, MŰKÖDÉSÉNEK
SZÜNETELTETÉSE ÉS MEGSZÜNTETÉSE**

A katonai attaséhivatalok létesítését, működésének szüneteltetését vagy megszüntetését a HM védelempolitikáért felelős helyettes államtitkár (a továbbiakban: HM VPHÁT) és a KNBSZ főigazgatója együttes javaslatára – a külgazdasági és külügyminiszterrel egyetértésben – a honvédelmi miniszter rendeli el.

Az attaséhivatalok a magyar nagykövetségek keretein belül működnek, a mindenkori nagykövet politikai irányítása mellett, nagyfokú önállóságban és finanszírozási keretek között.

¹ Az írás a Nemzeti Közszerződési Egyetemen 2013. október 16-án, az önálló magyar katonai felderítés létrejöttének 95. évfordulója tiszteletére „Fejezetek a magyar katonadiplomácia történetéből” címmel megrendezett szakmai-tudományos konferencián tartott előadás szerkesztett, aktualizált változata.

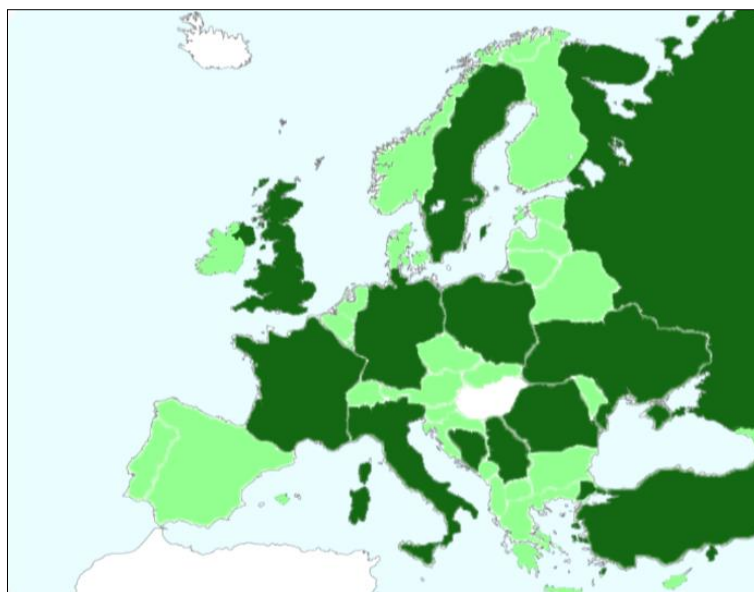
A katonadiplomáciai képviseletek kiépítésének szempontjai:

- szövetségi rendszer;
- Magyarország biztonsági és katonapolitikai érdekei;
- magyar nemzetközi katonai szerepvállalás helye;
- magyar haditechnikai és hadigazdasági érdekek;
- az adott ország világ- és katonapolitikai súlya;
- válságkörzetek;
- (katona)diplomáciai paritás;
- gazdasági megfontolások.

MAGYAR KATONADIPLOMÁCIAI KÉPVISELETEK KÜLFÖLDÖN (2013. SZEPTEMBER 30-AI ÁLLAPOT SZERINT) – EURÓPA

- Bosznia-Hercegovina (átakkreditálva: Macedónia), Szarajevó:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Danyi Sándor alezredes;
- Dél-európai regionális attasé (akkreditálva: Görögország, Bulgária, Ciprus), Budapest:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Kóka Zoltán alezredes;
- Franciaország (átakkreditálva: Portugália, Belgium, Luxemburg), Párizs:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Dr. Szarka Gábor ezredes;
- Közép-európai Regionális Attasé (akkreditálva: Ausztria, Szlovákia, Csehország), Budapest:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Hajnik László ezredes;
- Lengyelország (átakkreditálva: Észtország, Lettország, Litvánia), Varsó:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Szilágyi Szabolcs ezredes;
- Nagy-Britannia (átakkreditálva: Írország), London:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Gulyás József ezredes;
- Németország (átakkreditálva: Hollandia, Svájc), Berlin:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Koronczi Géza ezredes;
- Nyugat-balkáni regionális attasé (akkreditálva: Szlovénia, Horvátország; Albánia),
Budapest: véderő-, katonai és légügyi attasé: Gombos Andrea alezredes;
- Olaszország (átakkreditálva: Spanyolország), Róma:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Juhász Dezső alezredes;
- Oroszország (átakkreditálva: Fehéroroszország, Kazahsztán), Moszkva:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Dr. Varga László dandártábornok;
- Románia, Bukarest:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Both Ferenc Aurél ezredes;
- Svédország (átakkreditálva: Norvégia, Finnország, Dánia), Stockholm:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Kilián Nándor dandártábornok;
- Szerbia (átakkreditálva: Montenegró), Belgrád:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Hajgató Zsolt Ottó ezredes;
- Törökország (átakkreditálva: Azerbajdzsán), Ankara:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Sallai Zoltán alezredes;
- Ukrajna (átakkreditálva: Moldova, Grúzia), Kijev:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Dr. Tóth István ezredes.

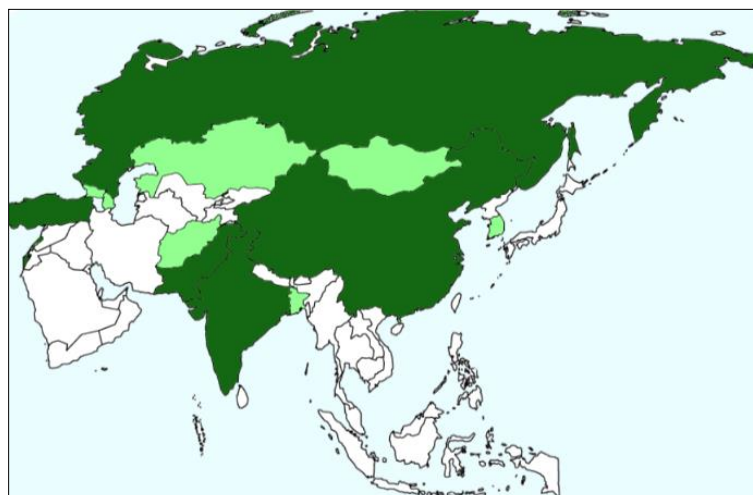
Az európai országokban működő attaséhivatalok és az átakkreditálásokkal lefedett országok

MAGYAR KATONADIPLOMÁCIAI KÉPVISELETEK KÜLFÖLDÖN (2013. SZEPTEMBER 30-AI ÁLLAPOT SZERINT) – ÁZSIA

- India (átakkreditálva: Banglades), Új-Delhi:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Tóth Ferenc alezredes;
- Izrael, Tel-Aviv:
véderő-, katonai és légügyi attasé: György András alezredes.
- Kína (átakkreditálva: Mongólia; Dél-Korea), Peking:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Kisvári Tamás alezredes;
- Pakisztán (átakkreditálva: Afganisztán), Iszlámábád:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Müller Zsolt alezredes;

Az ázsiai országokban működő attaséhivatalok és az átakkreditálásokkal lefedett országok

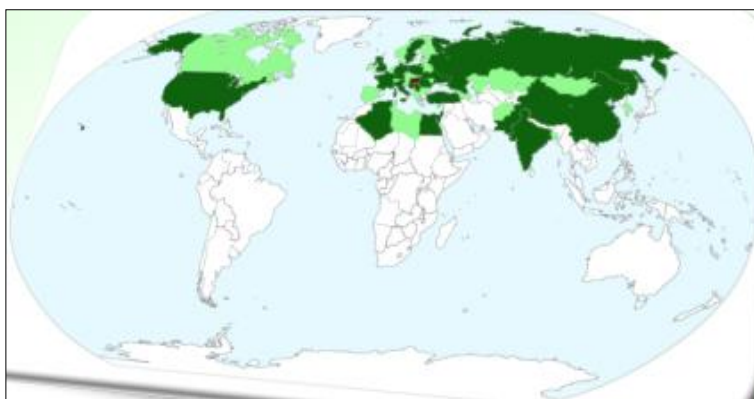
MAGYAR KATONADIPLOMÁCIAI KÉPVISELETEK KÜLFÖLDÖN (2013. SZEPTEMBER 30-I ÁLLAPOT SZERINT) – AFRIKA

- Algéria (átakkreditálva: Tunézia), Algír:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Szuvák Attila ezredes.
- Egyiptom (átakkreditálva: Líbia), Kairó:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Márton Attila alezredes;

MAGYAR KATONADIPLOMÁCIAI KÉPVISELETEK KÜLFÖLDÖN (2013. SZEPTEMBER 30-I ÁLLAPOT SZERINT) – ÉSZAK-AMERIKA

- Amerikai Egyesült Államok (átakkreditálva: Kanada), Washington, D.C.:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Bóné Zoltán ezredes.

Katonadiplomáciai jelenlét a világ országaiban

Az attaséhivatallal kapcsolatos fogalmak:

- véderőattasé (védelmi minisztériumhoz akkreditált);
- katonai attasé (szárazföldi haderőhöz akkreditált);
- légügyi attasé (légierőhöz akkreditált);
- haditengerészeti attasé (haditengerészethez akkreditált);
- attasé (pl. véderőattasé; véderő-, katonai és légügyi attasé; katonai attasé; légügyi attasé stb.);
- attaséhelyettes;
- attaséhivatali titkár.

ATTASÉK KIVÁLASZTÁSA

Az attasét a HM VPHÁT és a KNBSZ főigazgatójának közös előterjesztése alapján, a Honvéd Vezérkar főnök (a továbbiakban: HVKF) egyetértésével a honvédelmi miniszter, az attaséhelyetteseket és az attaséhivatali titkár-gyakornokokat a KNBSZ főigazgatója nevezi ki.

A kinevezésre tervezett személyek, valamint házastársaik felkészítését és kinevezésük utáni továbbképzését, illetve beszámoltatását a HM VPHÁT javaslatai, igényei alapján a HM Nemzetközi Együttműködési Főosztály (a továbbiakban: HM NEFEH) bevonásával a KNBSZ hajtja végre.

Az attasék kiválasztásának egyes szempontjai:

- alezredes vagy annál magasabb rendfokozat;
- katonai nyelvvizsgálattal bővített felsőfokú állami nyelvvizsga, a fogadó állam nyelve, vagy az államban széles körben beszélt nyelv és/vagy angol nyelv;
- nemzetbiztonsági ellenőrzés;
- széles körű katonai szakismeret;
- kiemelkedő kapcsolatteremtő és kommunikációs képesség;
- kiváló íráskészség;
- mobilitás;
- kimagasló stressztűrő képesség.

ATTASÉK ÉS HÁZASTÁRSAIK FELKÉSZÍTÉSE

A kinevezésre tervezett személyek és házastársaik felkészítését, valamint az attasék kinevezés utáni továbbképzését, illetve beszámoltatását a HM VPHÁT javaslatai, igényei alapján a HM NEFEH bevonásával a KNBSZ hajtja végre.

A felkészítés területei:

- általános és katonadiplomácia, valamint protokoll;
- a fogadó és átkkreditálási országok ismerete;
- kétoldalú és multilaterális kapcsolatok helyzete;
- jelentések rendszere;
- attaséhivatalok logisztikai működtetése, pénzügyi és gazdasági szabályok, törvények;
- (speciális) technikai ismeretek.

AZ ATTASÉHIVATALOK SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYÁNAK ALÁRENDELTSÉGE

A KNBSZ főigazgatója az attaséhivatalok személyi állományának szolgálati előjárója, valamint a külföldi szolgálatra történő tényleges kiküldés napjától állományilletékes parancsnoka.

Az attaséhivatalok napi tevékenységét, vezetésük módját és eszközeit a KNBSZ főigazgatója utasításban határozza meg. Az utasítás fő tartalmi kérdéseit illetően a HM VPHÁT-tal konzultál.

AZ ATTASÉHIVATALOK NAPI OPERATÍV MUNKÁJA

Az attaséhivatalok számára meghatározott katonadiplomáciai tevékenységet, katonai együttműködési feladatokat és a napi operatív munkát a KNBSZ koordinálja. Biztosítja az attaséhivatalokkal való gyors és megbízható összeköttetést. Gondoskodik az állomány személyi, fizikai, dokumentum- és informatikai biztonságáról.

AZ ATTASÉHIVATALOK FELADATRENDSZERE

Az attaséhivatalok katonadiplomáciai feladatait a HM VPHÁT irányítja a HM NEFEH-en és a KNBSZ-en keresztül.

Minden egyéb, a HM, illetve a VKF szervezeti elemei számára fontos kérdésben a feladatokat a beérkező információigény alapján a KNBSZ szabja meg:

- éves;
- soron kívüli;
- időszakos (orientációs) feladatszabásokon keresztül.

Példák éves feladatokra

„A fogadó ország biztonságpolitikai dokumentumaiban tervezett, illetve bekövetkezett változások és azok hatása az ország biztonsági intézményrendszerére és nemzetközi kapcsolataira.”

„A vezetői beosztásokban bekövetkezett személyi változások, a vezetők részletes életrajzi adatai.”

Példák soron kívüli feladatokra

„A fogadó ország(ok)ban hogyan valósul meg a katonai repülőgépek nemzeti légtérben történő repülésének hatósági engedélyeztetése?”

„Jelentsen az egyéni élelmiszersomag (MRE), evőcsésze, ivókulacs és egyéni evőeszköz hatékony használhatóságára irányuló fejlesztés elősegítésére más NATO-tagországok által rendszeresített eszközök és azok használati tapasztalatai alapján, lehetőség szerint mintadarabok megküldésével.”

„A fogadó és átkkreditálással lefedett ország haderejében a tartalékos és az önkéntes tartalékos állomány rendelkezik-e a hivatásos, a szerződéses és a sorállománytól eltérő egyenruházattal?”

„A partnerországok védelmi szektorában mennyire elterjedt a szabad terjesztésű irodai és egyéb szoftverek (OpenOffice; LibreOffice) alkalmazása?”

Példák időszakos (orientációs) feladatokra

„A magyar állami vezetők külföldi utazásaival kapcsolatban felmerülő, veszélyeztetettségre utaló információk.”

„A szövetséges országokban a kibervédelem rendszere, szervezeti elemei és az informatikai támadások elleni védekezés folyamata. A haderő szerepe az országok kibervédelmi rendszerében.”

ATTASÉHIVATALOK JELENTÉSEI

Az attaséhivatalok katonapolitikai és katonadiplomáciai tárgyú, valamint konkrét, adott feladatra vonatkozó jelentéseit, felterjesztéseit a KNBSZ továbbítja a HM és az MH katonai szervezetek illetékes vezetői részére a HM NEFEH útján.

A HM VPVTHÁT – a HM NEFEH bevonásával – a KNBSZ közreműködésével rendszeresen ellenőrzi, elemzi és értékeli az attaséhivatalok személyi állományának katonadiplomáciai tevékenységét.

Nem minősített levelezési forgalom 2013. január 1. – 2013. szeptember 30. (helyi levelezés nélkül)

	Logisztikai		Katonadiplomáciai		Információs		Összesen
	Be	Ki	Be	Ki	Be	Feladat	
Berlin	103	50	213	168	143	43	720
Washington	79	46	48	46	128	24	371
Moszkva	113	37	54	44	81	18	347
Peking	87	39	47	15	123	19	330
Stockholm	79	24	26	35	112	26	302

LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁS

Az attaséhivatalok működéséhez szükséges személyi, tárgyi, költségvetési és pénzgazdálkodási, valamint logisztikai feltételekről a KNBSZ gondoskodik.

Az attaséhivatalok logisztikai és költségvetési gazdálkodásának rendjét, a költségelszámolás és a pénzgazdálkodás, továbbá a számviteli nyilvántartási rendszer szabályait a vonatkozó jogszabályokkal, illetve rendelkezésekkel összhangban a KNBSZ főigazgatója alakítja ki.

ELLENŐRZÉSEK RENDSZERE

Az attaséhivatalok intézményi szintű államháztartási belső ellenőrzését a KNBSZ tervezi, szervezi és hajtja végre.

Az attaséhivatalokat érintő belső kontrollrendszer szabályait a KNBSZ főigazgatója állapítja meg.

ATTASÉÉRTEKEZLET ÉS BESZÁMOLTATÁS

Az attaséértekezlet a nyári szabadságolások időpontjában, általában június elején kerül lebonyolításra a honvédelmi miniszter úr részvételével.

A beszámoltatást a HM VPHÁT javaslatai, igényei alapján a HM NEFEH bevonásával a KNBSZ hajtja végre.

A 2013 ÓTA ELTELT IDŐSZAKBAN TÖRTÉNT VÁLTOZÁSOK A KÉPVISELETI RENDSZERBEN (AKKREDITÁLÁSI ORSZÁGOK, VALAMINT ÁLLOMÁSHELYEK 2018. SZEPTEMBER 18-AI ÁLLAPOT SZERINT)

- Algéria (átakkreditálva: Tunézia), Algír:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Laukó Zsolt alezredes;
- Amerikai Egyesült Államok (átakkreditálva: Kanada), Washington, D.C.:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Hess János ezredes;
attaséhelyettes: Szekeres Márton alezredes;
- Ausztria (átakkreditálva: Svájc), Bécs:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Nagy Viktor alezredes;
- Bosznia-Hercegovina, Sarajevó:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Hajas László alezredes;
- Csehország, Prága:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Dr. Annus Zsolt ezredes;
- Egyiptom (átakkreditálva: Líbia), Kairó:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Urbán József alezredes;
- Franciaország (átakkreditálva: Portugália, Belgium, Luxemburg), Párizs:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Posgai András alezredes;
attaséhivatali titkár: Benyó András százados;
- Horvátország, Zágráb:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Szendrői László Attila alezredes;

- India (átakkreditálva: Banglades), Új-Delhi:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Pallos László ezredes;
- Izrael, Tel-Aviv:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Orosz János alezredes;
- Kína (átakkreditálva: Mongólia, Dél-Korea), Peking:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Kerékgyártó Roland alezredes;
- Lengyelország (átakkreditálva: Észtország, Lettország, Litvánia), Varsó:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Szabó József alezredes;
attaséhivatali titkár: Réti Zoltán őrnagy;
- Macedónia, Szkopje:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Hány Szabolcs ezredes;
- Nagy-Britannia (átakkreditálva: Írország), London:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Makay Viktor ezredes;
- Németország (átakkreditálva: Hollandia), Berlin:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Hajnik László ezredes;
attaséhelyettes: Nagy Tibor őrnagy;
attaséhivatali titkár: Szőke Péter százados;
- Nyugat-balkáni regionális attasé (akkreditálva: Szlovénia, Ciprus, Albánia), Budapest:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Gulyás József Béla ezredes;
- Olaszország (átakkreditálva: Spanyolország), Róma:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Belső Károly ezredes;
- Oroszország (átakkreditálva: Fehéroroszország, Kazahsztán), Moszkva:
véderőattasé: Kaputa László ezredes;
katonai és légügyi attasé: Márton Attila ezredes;
- Pakisztán (átakkreditálva: Afganisztán), Iszlámábád:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Németh László alezredes;
- Románia (átakkreditálva: Görögország, Bulgária), Bukarest:
véderőattasé: Kiss László ezredes;
katonai és légügyi attasé: Kóka Zoltán alezredes;
- Svédország (átakkreditálva: Finnország, Norvégia, Dánia), Stockholm:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Gombos Andrea alezredes;
attaséhelyettes: Tiszai Zoltán őrnagy;
- Szerbia (átakkreditálva: Montenegró), Belgrád:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Makács Gábor alezredes;
attaséhivatali titkár: Márkus Tibor őrnagy;
- Szlovákia, Pozsony:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Dr. Vida Csaba alezredes;
- Törökország (átakkreditálva: Azerbajdzsán), Ankara:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Varga János alezredes;
- Ukrajna (átakkreditálva: Grúzia, Moldova), Kijev:
véderő-, katonai és légügyi attasé: Hüse Kálmán alezredes;
attaséhivatali titkár: Czoller Zsolt alezredes.

3. FEJEZET
A KATONAI HÍRSZERZÉS
ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ SZERVEZETÉNEK
TÖRTÉNETE

Szerkesztette:

Börcsök András

Lektorálta:

Dr. Tömösváry Zsigmond

BINDER TAMÁS

A VKF-2. OSZTÁLY NYILVÁNTARTÓ ALOSZTÁLYA¹

BEVEZETÉS

Az önálló magyar katonai hírszerzés és elhárítás létrejöttének közelgő századik évfordulója jó alkalom az egyes szakágak számára is, hogy visszatekintsenek a múltjukra. A katonai hírszerzés elemzés-értékeléssel foglalkozó szervezeti elemének 1945 utáni történetét Dr. Magyar István részletesen feldolgozta,² 1945 előtti időszakokkal foglalkozó tanulmány azonban még nem készült.³ Jelen írásmű szerzője arra vállalkozott, hogy bemutassa a két világháború közötti időszakban – a mai állapothoz hasonlóan egységes szervezet keretében – működő magyar katonai hírszerző és elhárító szolgálat, a VKF-2. osztály felderítő szakterületén elemzés-értékeléssel foglalkozó – és ugyancsak a mai állapotnak megfelelően az elhárító szakterület hasonló feladatot ellátó részlegétől elkülönült⁴ – Nyilvántartó alosztály (NYIL) szervezeti felépítését, feladatrendszerét és vezetőit.

A rendelkezésre álló forrásanyag szegényessége nagymértékben megnehezíti a VKF-2. osztály történetének tanulmányozását. Az irattár elpusztult vagy eltűnt, így a szervezeti felépítésre és a személyi állományra vonatkozó adatokat tartalmazó szabályzatok, utasítások, parancsok és más dokumentumok közül csak elenyésző számú maradt fenn. Ezért a témakörrel foglalkozó kutató főként a korszak prominens szereplőinek visszaemlékezéseire támaszkodhat, amelyek feldolgozhatóságát azonban a szerzők szubjektív szándéka és a művek elkészítése során felmerült objektív nehézségek egyaránt károsan befolyásolják.

A nyomtatásban megjelent önéletírások szerzői – korábbi VKF-2. osztályvezetők és katonai attasék – kis terjedelemben és bizonyos távolságtartással foglalkoztak pályájuk azon szakaszával, amelyet a katonai hírszerzésnél töltöttek el. Egyrészt, mert az efféle kérdések részletes boncolgatása hátrányosan érinthette volna az utódszervezetet, ezáltal életveszélynek téve ki őket,⁵ illetve egykori – különösen a név szerint említett – kollégáikat. Bővebben írtak tehát a VKF-2. osztályon teljesített szolgálatukat követő időszakról, figyelembe véve azt is, hogy a nevük többnyire annak során vált ismertté. Másrészt a katonai hírszerzésnél eltöltött évek kapcsán is szívesebben foglalkoztak az átlagos olvasó számára is érdekesebb, izgalmasabb katonadiplomáciai eseményekkel vagy „kémes ügyekkel”, mint a szervezet felépítésével, feladatrendszerével és személyi állományával. A rendelkezésre álló adatok kis mennyiségével és változó minőségével kapcsolatos problémák az elemző-értékelő szakággal kapcsolatos kutatómunka során fokozott mértékben merültek fel, mert a visszaemlékezők nem vagy csak rövid ideig szolgáltak a NYIL állományában, és emlékezetük sem őrzött meg a szervezettel kapcsolatban különös érdeklődésre számot tartó epizódokat.

¹ Készült BINDER Tamás alezredes: A VKF-2. osztály Nyilvántartó alosztálya című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, XVII. évfolyam 1. szám, 2018. pp. 116–141.

² Dr. MAGYAR István: A Tájékoztató részlegtől az Elemző és Értékelő Igazgatóságig. I–II. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 4. szám, 2015. november. pp. 103–129., illetve Felderítő Szemle, XV. évfolyam 1. szám, 2016. április. pp. 204–228.

³ A VKF-2. osztály szervezeti felépítését tárgyalja HOLLÓS Ervin: Rendőrség, csendőrség, VKF 2. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971. című könyve (pp. 127–150.), valamint BÖLL Gábor A VKF-2. szervezettörténete az újabb kutatások tükrében című tanulmánya. In: OKVÁTH Imre: Katonai perek 1945–1958. Történeti Hivatal, Budapest, 2001. pp. 71–102. Ezek a művek azonban a NYIL történetével keveset és szűk forrásbázisra támaszkodva foglalkoznak, mert a szerzők fő örökifejtése a Horthy-korszakbeli katonai elhárítás, a VKF-2. Defenzív alosztály (DEF) működésének feltárására irányult.

⁴ A VKF-2. osztály Nyilvántartó alosztálya a Színház utca 7. szám alatt, a Vezérkari Főnökség épületének második emeletén települt, a DEF – és annak nyilvántartó részlege – pedig a Bartók Béla út 26. szám alatti Hadik Laktanyában.

⁵ A probléma a mai napig imminens, amire nézve elég Alekszandr Valterovics Litvinyenko ügyére gondolni. A szovjet KGB, majd az orosz FSZB polgári hírszerző szolgálatok egykori munkatársa Nyugatra távozott, majd 2006-ban, mindössze 43 évesen hunyt el tisztázatlan körülmények között.

Az önálló magyar katonai hírszerző és elhárító szervezet első három vezetője, Sztojakovics Demeter – 1935-től Sztójay Döme – (1918. november 1. – 1925. augusztus 30.), Böckl József (1925. szeptember 21. – 1928. november 15.) és Ruzskey Jenő (1928. november 15. – 1933. május 1.) irathagyatéka mindeddig nem került elő. A VKF-2. osztályt 1933. május 1. és 1937. augusztus 1. között vezető Henney Gusztáv emlékirata Németországban jelent meg,⁶ és a szerző csak dióhéjban, hangsúlyozottan Szálasi Ferenc személye kapcsán⁷ foglalkozott a szervezettel. Utódja, a beosztást 1937. augusztus 1. és 1939. május 1. között ellátó Andorka Rezső (Rudolf) az 1938. novemberétől 1940. decemberig, illetve az 1941. novemberétől 1943. ápriliséig tartó időszakot felölelő naplójegyzetei a szerző halálát követően láttak napvilágot,⁸ és nem tartalmaznak érdemi információkat a VKF-2. osztályra nézve. Az őt követő Ujszászy István 1948. augusztus 19. – szeptember 18. között az ÁVO/ÁVH⁹ fogságában írott feljegyzéseit tartalmazó kiadvány¹⁰ – valamint nem kis mértékben annak részletes, több levéltár adatait felölelő jegyzetapparátusa – már jól támogatta a NYIL történetének feltárására irányuló kutatómunkát, bár Ujszászy az alosztály működésére és személyi állományára csak marginálisan tért ki. Az osztályvezetői beosztást – Ujszászynak az újonnan létrehozott Államvédelmi Központ élére történt kinevezését követően – 1942. augusztus 1. és 1943. augusztus 1. között betöltő Vasváry József irathagyatéka nem maradt fenn. Utódja, Kádár Gyula, aki 1944. április 17-ig állt a VKF-2. osztály élén, terjedelmes emlékiratában részletesen taglalta a szervezet felépítését, de mivel a mű csonkított és szanitizált formában jelent meg,¹¹ ezért célravezetőbbnek bizonyult az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) őrzött eredeti kézirat használata. Az osztályvezetői beosztást Kádár után 1944. október 16-ig betöltő Kuthy László és utódja, a tisztséget a szervezet 1945. májusi megszűnéséig ellátó Zákó András irathagyatéka mindeddig nem került elő. A katonai attaséi beosztásban is szolgált Hardy Kálmán,¹² Lakatos Géza,¹³ Lengyel Béla¹⁴ és Stomm Marcel emlékirata¹⁵ a Nyilvántartó alosztályról nem tartalmaz érdemi információkat.¹⁶ A Magyar Királyi Külügyminisztérium fennmaradt iratanyagában¹⁷ fellelhetők ugyan a VKF-2. osztályhoz köthető dokumentumok, de azok – katonai attasék jelentései, valamint VKF-2. osztályvezetők külföldi tárgyalásaihoz kapcsolódó feljegyzések – nem foglalkoznak a szervezet bemutatásával.

Kutatómunkánk forrásbázisát az ÁBTL-ben őrzött, a VKF-2. osztályra vonatkozó iratanyag képezte. A dokumentumok többségét a szervezet egykori tagjainak feljegyzései alkotják, akik az ÁVO/ÁVH számára – titkos munkatárs vagy államellenes bűncselekményekkel vádolt őrizetes státusban – vetették papírra visszaemlékezéseiket. Az iratanyag kisebb részét az ÁVO/ÁVH, a Belügyminisztérium II. (Politikai Nyomozó) Főosztálya,¹⁸ illetve III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnöksége nyomozói készítették a VKF-2. osztály egykori munkatársainak vallomásai alapján.

⁶ Magyarul lásd HENNEY Gusztáv: Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Európa Kiadó – História folyóirat, Budapest, 1992.

⁷ A Párizsba, katonai attaséi beosztásba tervezett Szálasi 1934-ben, Henney osztályvezetősége alatt távolították el a vezérkarból politikai tevékenysége miatt. Lásd BINDER Tamás örnagy: Röder Vilmos szerepe és jelentősége a magyar hadtörténetben. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. p. 102.

⁸ LŐRINCZ Zsuzsa (szerk.): Andorka Rudolf naplója. A madridi követségtől Mauthausenig. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.

⁹ A Magyar Rendőrség Államvédelmi Osztályát (ÁVO) 1948. szeptember 10-i hatállyal – éppen Ujszászy kihallgatása alatt – szervezték át a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságává (ÁVH).

¹⁰ HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Corvina Kiadó, Budapest, 2007.

¹¹ KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Magvető Kiadó, Budapest, 1978. A szanitizálás eredményeként – többek között – a legtöbb szereplő neve helyett csak a beosztása szerepel.

¹² HARDY Kálmán: Az Adriától Amerikáig – Hardy Kálmán altábornagy emlékiratai. Kairosz Kiadó – HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2008.

¹³ LAKATOS Géza: Ahogyan én láttam. Európa Kiadó – História folyóirat, Budapest, 1992.

¹⁴ LENGYEL Béla: Európa forgószélében. Digitális Kalamáris, Szarvas, 2011.

¹⁵ STOMM Marcel: Emlékiratok. Magyar Hírlap Könyvek, Budapest, 1990.

¹⁶ A felsorolt személyek (a VKF-2. osztályon töltött szolgálatuk alatti – amely többek esetében változott –, illetve a legmagasabb elért) rendfokozatának megjelenítését terjedelmi okokból mellőztük. Részletes életrajzukat lásd SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Magyar Napló, Budapest, 2015.

¹⁷ Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához I–V. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962–1970.

¹⁸ A főosztály 1956-tól a III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség 1962-es megalakulásáig működött.

A feljegyzések kezdetben azzal a céllal készültek, hogy azonosítsák a szervezet személyi állományának tagjait, a Magyarországon maradtakat büntetőeljárás megindítása, a Nyugatra emigráltakat pedig esetleges beszervezésük céljából. Később a VKF-2. osztály tevékenységét feltáró munka fókuszába egyre inkább a szervezet struktúrájának, működésének és munkamódszereinek megismerése került, amely az utódszervezetek számára szolgált szakmai tanulságokkal. A fő hangsúlyt azonban az operatív módszerek megismerése jelentette, így a NYIL tevékenységének vizsgálata nem képezett prioritást, ráadásul csupán a visszaemlékezők egyike képviselte az elemző-értékelő szakágat.¹⁹

Az ÁBTL-ben őrzött iratanyag feldolgozása során a legtöbb problémát az adatok pontatlansága okozta. A különböző szakmai háttérrel és iskolázottsággal rendelkező, a VKF-2. osztály állományában eltérő időszakban szolgálatot teljesített visszaemlékezők memóriájában az osztály és azon belül a NYIL tevékenysége nagy vonalakban ugyanúgy őrződött meg, ezzel szemben egyes fontos részletkérdések – az átszervezésekkel és a vezetőkkel kapcsolatos dátumok, illetve a NYIL vezetőinek neve és kinevezésük sorrendje – esetében komoly eltérések adódtak. Jelen tanulmány szerzője nem tehetett mást, mint hogy a sok lehetséges változat közül a legvalószínűbbet²⁰ alkotta meg. A személyek jellemrajzának elkészítésekor a lehetséges mértékig mellőzte a célszemély és a rá visszaemlékezők személyes viszonyából adódó szubjektív elemek megjelenítését. A terminológiai egységekre és egyszerűségekre törekvés jegyében a magyar katonai hírszerző és elhárító szolgálat megnevezésére – a többször előfordult névváltozások nyomán követését mellőzve – a VKF-2. osztály, szervezeti elemeinek megnevezésére pedig az osztály–alosztály–részleg²¹ kifejezéseket használta, a vezérkari képzettséggel rendelkező tisztek esetében pedig nem tett különbséget a vezérkari szolgálatot teljesítő (vkszt.) és a vezérkari (vk.) megnevezések²² között. Az ÁBTL által őrzött iratanyag esetében, tekintettel annak jellegére, elhagyta az egyenkénti forráshivatkozásokat, az írásmű végén azonban a használhatónak bizonyult dokumentumokat tételesen felsorolta.

A szerző köszönetét fejezi ki Szokolczainé Kovács Évának, aki az ÁBTL referenseként végzett áldozatos munkájával megteremtette a feltételeket a tanulmány elkészítéséhez.

A NYIL SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE ÉS FELADATKÖRE²³

Az önálló magyar katonai hírszerzés és elhárítás születésnapjának 1918. november 1-jét tekintjük, amikor Sztojakovics Demeter vk. őrnagy vezetésével megalakult a Hadügyminisztériumnak a hadműveletek, a hírszerzés és a nyilvántartás irányításáért, valamint az elvi ügyek intézéséért felelős 1. osztálya. Az osztály kis személyi állomány melletti sokrétű ügkörre nem tette lehetővé önálló elemző-értékelő (nyilvántartó) szervezeti elem létrehozását. A szervezet megnevezése és alárendeltsége a megalakulását követő zűrzavaros évben gyakran, vezetőjének személye és tevékenységének jellege azonban nem változott.

1919. november 17-én, már a konszolidáció jegyében, az osztály és a Horthy Miklós vezette nemzeti hadsereg hasonló feladatokat ellátó törzseleme összevonásával a vezérkari főnök alárendeltségében megalakult a 2. Csoportfőnökség (1920-tól Nyilvántartó Iroda, 1921-től Honvédelmi Minisztérium VI. Csoportfőnökség 2. osztály, 1938-tól VKF-2. osztály vagy 2. vkf. osztály). A változatlanul Sztojakovics vezette szervezet profilja letisztult, ügkörébe már kizárólag

¹⁹ A 21 gépelt oldal terjedelmű feljegyzését „Karikás” fedőnéven elkészítő személy 1922–1929 között teljesített szolgálatot a VKF-2. osztályon.

²⁰ A matematikai statisztikában szokásos „maximum likelihood” módszert (legnagyobb valószínűség elve) követve.

²¹ A visszaemlékezők egy része az osztály–alosztály–alcsoporthoz, más része pedig az osztály–alcsoporthoz–alosztály tagozódást használta, azt sem következetesen, amíg voltak, akik az alcsoporthoz és az alosztályhoz terminust egymás szinonimájaként alkalmazták.

²² A kétféle megnevezésre a trianoni békediktátum korlátozása miatt volt szükség. A két fogalom között lényeges tartalmi eltérés nincs.

²³ A fejezet megírásában SZAKÁLY Sándor: Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása és működése a két világháború közötti Magyarországon, 1918–1945. című tanulmánya volt a segítségünkre. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 19–45.

katonai hírszerzés és elhárítás tartozott. A hírszerző és az elhárító szakterület szétválása folyamatosan történt, az egy szakterülethez tartozó szakágak – így a hírszerző szakterületen belül a hírszerzés és a nyilvántartás – azonban egységes szervezetben működtek. A hírszerző szakterület fő erőkiéjtése a három kisantant ország: Csehszlovákia („A” részleg), Románia („B” részleg) és Jugoszlávia („C” részleg) ellen irányult.

1927. március 31-i hatállyal megszűnt a Magyarországon települt, a trianoni békediktátum betartásának ellenőrzéséért felelős Katonai Ellenőrző Bizottság tevékenysége. A változás elősegítette a hírszerző szakterület fejlődését, például megkezdődött a katonaiattasé-szolgálat kiépítése.²⁴ A VKF-2. osztályon belül megalakult két alosztály, az operatív hírszerzésért felelős Központi offenzív alosztály (KOFFA) és a katonai elhárításért felelős Defenzív alosztály (DEF). Egységes nyilvántartó alosztály ekkor még nem jött létre, hanem négy különálló, az osztályvezető-helyettes közvetlen alárendeltségébe tartozó nyilvántartó részleg kezdte meg működését. A korábbi struktúra leképezésével az „a” részleg fő feladata Csehszlovákiára, a „b” részlegé Romániára, a „c” részlegé pedig Jugoszláviára vonatkozó adatok nyilvántartása volt.²⁵ A negyedik részleg, amelyet „o”, „h” és „n” megnevezéssel is illettek, főként baráti országokkal foglalkozott.

A nyilvántartó részlegek felelősségi köre a három kiemelt célországától eltekintve gyakorta változott. A tárgyalt időszak nagy részében az „a” részleghez tartozott az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Franciaország, Lengyelország, Nagy-Britannia és a Távols-Kelet térsége. A „b” részleg Bulgáriával, Görögországgal, Oroszországgal, a három (ekkor önálló) balti országgal és a közel-keleti térséggel is foglalkozott. Albánia, Olaszország és Észak-Afrika térsége a „c” részleghez tartozott, amíg az „o” részleg felelőssége Ausztriára, Belgiumra, Hollandiára, Németországra és a skandináv államokra terjedt ki. Egy ország/térség átsorolása az egyik részleg felelősségi köréből a másikéba az országhoz/térséghez tartozó akták átadás-átvétele vagy az országról/térségről felelős irányítást átvezénylése révén egyaránt történhetett.

Az „a”, „b” és „c” részlegek személyi állományát a részlegvezető (mindig vezérkari tiszt) és négy-öt irányítást (általában csapattiszt, elvétve vezérkari tiszt) alkotta. A részlegvezetők koordinálták a beosztottak munkáját, illetve referáltak az osztályvezető-helyettesnek. A részlegvezetőt a rangidős (gyakorta a részlegvezetőnél magasabb rendfokozatú, de vezérkari képesítéssel nem rendelkező) beosztott tiszt – aki legtöbbször a fő célországról felelt – helyettesítette korlátozott jogkörrel. A kiemelt célországgal mindhárom részlegen két irányítást foglalkozott, mégpedig egyikük a polgári területtel – főként védelempolitikával²⁶ és védelemgazdasági kérdésekkel²⁷ –, a másik pedig a szűkebb értelemben vett katonai szakkérdésekkel.²⁸ A részleg felelősségi körébe tartozó többi országot/térséget két-három irányítást között osztották szét, így egy irányítást általában több ország/térség is jutott. Az „o” részleg beosztott állományát mindössze két-három fő alkotta, mert annak felelősségi körébe nem tartozott kiemelt célország.

A nyilvántartás alapfeladatát a különböző forrásoktól érkezett adatok feldolgozása és elemzés-értékelése képezte. Minden országhoz/térséghez két nyilvántartó könyv, egy iratgyűjtemény és egy nyilvántartó napló tartozott. A nyilvántartó könyvek egyike a katonapolitikai, a másik pedig a katonai hírszerzést tartalmazta, és azokba minden, az adott országra/térségre nézve releváns információt – lehetőleg szó szerint – bejegyezték annak érkezési dátumával és forrásával együtt. Nagyobb terjedelmű hírszerzés (például ügynöki úton megszerzett eredeti dokumentum) esetében csak a fontosabb részeket másolták be a nyilvántartó könyvek valamelyikébe, magát az eredeti anyagot pedig az iratgyűjteménybe iktatták be. A nyilvántartási naplóba a nyilvántartó könyvekbe felvett

²⁴ Korábban a katonaiattasé-szolgálatot ellátó személyek fedésben (például mint a nagykövetségek katonai szakelőadói), lényegesen rosszabb körülmények között tevékenykedtek.

²⁵ A KOFFA szervezeténél megmaradt az „A”, „B”, „C” tagozódás, megkönnyítve a kiemelt célországok irányában tevékenykedő hírszerzők operatív és jelentőmunkájának összehangolt irányítását, aminek érdekében az „A”, „B”, „C” hírszerző részlegek munkatársai rendre az „a”, „b”, „c” nyilvántartó részlegek beosztottjaival egyeztettek.

²⁶ A védelempolitikát már a korszakban is bel-, kül-, gazdaság- és szociál(főként oktatás-)politikai jellemzők, katonai szaktudás és a propagandára vonatkozó ismeretek segítségével elemezték. Nem lehet nem párhuzamot vonni a napjainkban használatos PMESII értékelési rendszerrel.

²⁷ Védelmi költségvetés, védelmi ipar.

²⁸ Hadrend, haditechnikai eszközpark, kiképzési, illetve mozgósítási rendszer, felvonulási tervek, erődítés, valamint szervezési és elhelyezési kérdések.

híryanagok rövid kivonata került a célszerűségnek megfelelő, általában témakör vagy forrás szerinti csoportosítás alapján, ami megkönnyítette a valószínűleg igaz hírek megerősítését – ha azokhoz a nyilvántartás több különböző forrásból is hozzájutott –, illetve az újonnan érkezett megtévesztő vagy hamis információk kiszűrését a korábbi híryanaggal való ütköztetés révén. A nyilvántartó tevékenység alapelvét a folyamatosság jelentette, ezért az fáradtságos, aprólékos munka volt, amelynek elvégzése nagy szorgalmat és odafigyelést igényelt.

Az irányítisztektől elvárták, hogy a felelősségi körükbe tartozó országokról vagy térségekről átfogó és időszerű helyzetértékelést tudjanak adni. A nyilvántartó munka folyamatosságának fenntartása érdekében törekedniük kellett arra, hogy utódjuk, illetve ideiglenes távollétük esetén az őket helyettesítő személy kiismerje magát az akták között, ami nemcsak tartalmi, hanem technikai szempontból is egységes nyilvántartási rendszer alkalmazását tette szükségessé. A kiemelt célországok esetében hadrendi vázlatok elkészítését is megkövetelték tőlük. Védelemgazdasági kérdések vonatkozásában a száraz adatokon kívül mélyebb elemzésre is igényt tartottak, például a katonai költségvetés sarokszámai mellett azt is tudni akarták, hogy az állami költségvetés valamely másik minisztériumhoz tartozó tétele nincs-e összefüggésben katonai célú fejlesztésekkel.

A rendszeres időközönként – a kiemelt célországok esetében általában kéthetente – elkészített helyzetértékelőket az VKF-2. osztályvezetőn keresztül a hadművelleti csoportfőnök, a vezérkar főnöke és annak helyettese, a honvédelmi miniszter és annak helyettese, a külügyminiszter, a miniszterelnök és – katonai irodája útján – Horthy Miklós kormányzó kapták meg. A fontos (a vezetői elhatározásra feltétlen és közvetlen befolyással bíró) és a sürgős (gyors vezetői döntést, intézkedést igénylő) hírekről soron kívül tájékoztatták az érintetteket. A külföldi partnerszolgálatok²⁹ számára híryanagcsere keretében továbbított, valamint a külszolgálatot teljesítő magyar katonai attasék tájékoztatása és eligazítása érdekében évente egyszer Budapesten szervezett attaséértekezleten elhangzott hírösszefoglalók és helyzetértékelők elkészítése ugyancsak a nyilvántartás feladatát képezte.

A nyilvántartó részlegek adatforrásait a katonai attasék felterjesztései, a KOFFA által megszerzett adatok,³⁰ a rejtjelfejtéssel foglalkozó X alosztály által a titkosított üzenetekből kinyert információk,³¹ a Külügyminisztériumtól és a partnerszolgálatoktól híryanagcsere keretében érkezett anyagok, nyílt információforrások (újságok, folyóiratok, könyvek, hivatalos kiadványok) és a csapatfelderítés adatai jelentették. A saját hírszerző erők által készített anyagokat az illetékes irányítisztek közvetlenül kapták meg, míg az együttműködésből származó jelentéseket az osztályvezető vagy gyakrabban az osztályvezető-helyettes szignálta ki a részlegvezetőkre, illetve esetenként az egyes irányítisztekre. Elvárták azonban azt is, hogy az irányítisztek a tudomásukra jutott, de számukra nem releváns információkat megosszák azon kollégáikkal, akik képesek lehetnek azok hasznosítására.

A nyilvántartó részlegek aktívan részt vettek a VKF-2. osztályon belüli kiképzési és oktatási tevékenységben. A külszolgálatukra felkészülő katonai attasék több hónapig tartó szakfelkészítésben részesültek azon a nyilvántartó részlegen, amelynek felelősségi körébe az akkreditálási országaik tartoztak. Az osztály állományába újonnan bekerült munkatársak számára szervezett szaktanfolyamokon szintén hangsúlyos szerepet kapott az elemző-értékelő ismeretek oktatása.

Az irányítisztek a külszolgálatra történő felkészítés során többségében megismert katonai attasék és a KOFFA nyílt állományú, a központban szolgáló tagjai számára rendszeresen adtak visszajelzést az azok által készített felterjesztések használati értékéről. Ezzel szemben szigorúan tilos volt közvetlen kapcsolatot tartaniuk a KOFFA operatív hírszerző állományának tagjaival.

²⁹ A Horthy-korszakban a VKF-2. osztály volt az egyetlen magyar nemzetvédelmi (mai kifejezéssel nemzetbiztonsági) szolgálat, amely külföldi hírszerzéssel foglalkozott, ezért a hírszerző szakterületen nem volt hazai együttműködés. A VKF-2. osztály külföldi együttműködése főként Németország, Olaszország és Finnország irányában volt jelentős.

³⁰ 1927-től a KOFFA kizárólag a nyilvántartó részlegeken, illetve később a Nyilvántartó alosztályon keresztül jelentette az általa megszerzett információkat.

³¹ Az X alosztály anyagai egyidejűleg kerültek az osztályvezetőhöz és a nyilvántartó részlegekhez. A rejtjelfejtésből származó információk jelentőségéről lásd BINDER Tamás őrmagy: A magyar katonai rejtjelfejtés két kiemelkedő sikere a 2. világháború időszakában. *Felderítő Szemle*, XIII. évfolyam 1. szám, 2014. március. pp. 112–125.

A nyilvántartó részlegeknél dolgozók illetménye megegyezett a vezérkar más szakterületein ugyanolyan beosztás betöltő katonákéval, nem volt számukra rendszeresített szakszolgálati illetménypótlék. Az illetmény középosztálybeli életvitelt tett lehetővé.³² A tékozlást, adósságok felhalmozását biztonsági kockázatnak tekintették, ami az érintett személynek a VKF-2. osztály állományából történő eltávolítását is maga után vonhatta.

A nyilvántartó részlegeknél szolgálatot teljesítő katonáktól elvárták a felelősségi körükbe tartozó fontosabb célországok vonatkozásában a hivatalos nyelv ismeretét, a védelempolitikai és a katonai eseményekről való általános tájékozottságot, illetve a mélyebb – történelmi és kulturális – háttérismereteket is. Az idegennyelv-tanulás többnyire egyéni felkészülés formájában, önfinanszírozás mellett történt, csak a katonadiplomáciai szolgálatba vezényelték részére szerveztek a korszakban a diplomáciai érintkezés nyelveként használt francia elsajátítását lehetővé tevő több hónapos intenzív nyelvtanfolyamokat Párizsban. Az iránytiszték általános tájékozottságának fenntartása érdekében korlátozás nélküli elérést biztosítottak számukra a rendelkezésre álló információforrásokhoz, így a nyilvántartó részlegek irattáraihoz, illetve a Vezérkar könyvtárához. Rendszeresen előfordult az is, hogy az illetményes szabadságuk terhére, de teljes költségtérítés mellett külföldi szolgálati utazásra küldték őket valamelyik, tartósan a felelősségi körükbe tartozó célországba. A tanulmányutakat kifejezetten országismereti céllal szervezték a számukra, annak időtartamára operatív feladatot nem kaptak, jelentési kötelezettségük nem volt. Beosztásuk jobb ellátása érdekében biztatták őket a napi politikában való jártasság megszerzésére is, de a politikai szerepléstől tartózkodniuk kellett.

A nyilvántartó részlegek napi életében kevésbé érvényesült a Horthy-korszakbeli haderőben általánosan elterjedt kasztszelleme, amely láthatatlan, de áthatolhatatlan válaszfalat emelt vezérkari tisztt és csapattisztt, tényleges (hivatásos) és tartalékos állományú tisztt, illetve a különböző állománykategóriába tartozó katonák közé. A légkör baráti volt, lehetővé téve az eltérő szakmai álláspontok ütköztetését rendfokozatra való tekintet nélkül. Az iránytisztektől elvárták, hogy helyzetmegítélésüket a viták során – akár előljáró ellenvéleményével szemben is – logikusan felépített érvekkel alá tudják támasztani. A szolgálatellátásban sem érvényesült a szokásos merevség, például magánjellegű „vis maior” esetén (rokon érkezése, betegség stb.) akár telefonon keresztül is engedélyezték a szabadság kiírását vagy a késedelmes beérkezést.

A VKF-2. osztály egésze, de főként a nyilvántartó részlegek tevékenységét hátrányosan érintette, hogy a korszakban az előléptetés vagy a magasabb beosztásba helyezés feltételeként a vezérkari tisztek számára különböző vezérkari beosztásokban, a csapattisztek számára pedig csapatbeosztásban történő, meghatározott időtartamú szolgálatteljesítést írtak elő. A rendelkezés eredményeként a nyilvántartó munka iránt kevés affinitással rendelkező vezérkari tisztek is kerültek néhány hónapi szolgálatra a nyilvántartó részlegekhez, ugyanakkor az azok állományába tartozó, már többéves szakmai tapasztalatot szerzett csapattiszteket hosszabb-rövidebb időre csapat szolgálathoz vagy csapattiszti tanfolyamra vezényelték. A nagy állománymozgás időnként felületességet okozott az elemző-értékelő munkában.

A VKF-2. osztály és azon belül az elemző-értékelő szakág életére nézve döntő fontosságú változást jelentett Gömbös Gyula szkv. (szolgálaton kívüli³³) gyalogsági tábornok,³⁴ addigi honvédelmi miniszter 1932. október 1-jén miniszterelnökké történt kinevezése. Hitlernek közvetlenül a hatalomra kerülését³⁵ követően tett, az első világháborút lezáró békediktátumoknak a vesztes országok katonai erejének korlátozására irányuló rendelkezéseit negligáló intézkedései

³² Ezzel szemben a katonaiállás-szolgálat tagjainak illetménye felső osztálybeli életvitelhez is elegendő volt.

³³ Az állami szolgálatba rendelt nyugállományú katonatiszteket újra ténylegesítették, majd szolgálaton kívüli viszonyban vezényelték a beosztásuk ellátására.

³⁴ A Horthy-korszak kezdetén a békeidőszakban elérhető legmagasabb, a vezérezredesnek megfelelő rendfokozatot fegyvernemi – gyalogsági, tüzérségi, lovassági – tábornok vagy tábornok-nagy névvel illették. 1941-től egységesen a vezérezredesi rendfokozatot használták helyettük. A legmagasabb, kizárólag harctéri érdemekért adományozható tábornoki rendfokozatot a Horthy-korszakban egyetlen magyar katona sem érte el.

³⁵ Hitler 1933. január 30-án kapott kancellári kinevezést.

(például a német légierő, a Luftwaffe megalakítása³⁶) a haderő fejlesztése iránt elkötelezett Gömböst hasonló lépésekre sarkallták. 1933–1934 során a VKF-2. osztály is nagyszabású átszervezésen ment keresztül, ennek eredményeként – valószínűsíthetően 1934 második felében³⁷ – a négy nyilvántartó részleg egyesítésével létrehozták a Nyilvántartó alosztályt. A VKF-2. osztály alárendeltségébe innentől a KOFFA, a DEF, a NYIL, a közigazgatási – főleg személy- és pénzügyi – kérdésekkel foglalkozó K, a mozgósításért felelős M, a Budapesten akkreditált katonai attasékkal kapcsolatot tartó Összekötő, a rejtjeljejtéssel foglalkozó X és a saját rejtjeljezésért felelős Y alosztályok, a P alosztály néven működő segédhivatal, valamint három önálló részleg: a labor, az irattár és a rajzoló részleg tartozott.³⁸

A Nyilvántartó alosztály állománytáblájában 25 fő, az alosztályvezető (mindig vezérkari tiszt), 19 iránytiszttel (akik vezérkari és csapattisztek egyaránt lehettek) és öt (kizárólag adminisztratív feladatokat ellátó) altiszttel szerepelt, ami a VKF-2. osztály hírszerző szakterületén szolgálatot teljesített mintegy 70 fős központi állomány csaknem egyharmadát tette ki. A NYIL létszáma folyamatosan, az európai országok közötti konfliktusok eszkalálódásával, majd a második világháború kitérésével párhuzamosan bővült, és 1942-re elérte a 45 főt. Ezzel egyidejűleg a részlegek száma is jelentősen növekedett, az egyes részlegek állományát azonban legfeljebb három-négy fő alkotta. Az „a” részleg hagyományosan Csehszlovákiáért (1938 után Szlovákiáért), a „b” részleg Romániáért, a „c” részleg pedig Jugoszláviáért felelt, de a korábbi időszaktól eltérően más országok nem tartoztak a három kiemelt részleg felelősségi körébe. A „d” részleg Bulgáriával, Görögországgal és Törökországgal,³⁹ az „e” részleg a Szovjetunióval és Finnországgal, az „f” részleg az angolszász országokkal (főként az Amerikai Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával), a „g” részleg Németországgal (és az általa sorra meghódított európai országokkal), a „h” részleg Albániával, Olaszországgal, Portugáliával és Spanyolországgal, az általában egyetlen repülőtisztből⁴⁰ álló „i” részleg pedig a légierőt és a légvédelmet érintő kérdésekkel foglalkozott. 1940-ben a NYIL szervezetét vezérkari tiszt számára rendszeresített alosztályvezető-helyettesi beosztás, valamint az adminisztratív feladatok ellátásért felelős segédhivatal létrehozásával bővítették. A szervezet növekedése maga után vonta a működési feltételek javulását is, így például az iránytisztek számára lehetővé tették, hogy a VKF-2. osztályon belül szervezett nyelvtanfolyamok keretében sajátítsák el a fontosabb célországok nyelvét. A NYIL létrejöttével a saját hírszerző erők irányítása is tervszerűbbé vált, ugyanis az alosztály éves feladattervet készítette a KOFFA, a katonaiattasé-szolgálat és a hadtest-felderítőfőnökök számára, amelyet a VKF-2. osztályvezető hagyott jóvá.

³⁶ A németek nem hozták ugyan nyilvánosságra a Luftwaffe 1933. május 15-ei megalakítását, de az annak létrehozása érdekében tett (szakmai, jogi és pénzügyi) előkészületek nem maradhattak titokban.

³⁷ A Nyilvántartó alosztály megalakításának ideje körüli bizonytalanság jó példa a rendelkezésre álló adatok hiányosságával kapcsolatos problémára. Ujszászy István, aki 1926-ban került a VKF-2. osztály állományába, de 1938-ig nem a Központban szolgált, a Nyilvántartó alosztály létrejöttének éveként 1927-et adta meg, és a megalakuláshoz vezető eseménynek a hírszerző szakterület „A”, „B” és „C” részlegének egyesítését tekintette. Az 1922–1929 között a nyilvántartó szakágnál szolgálatot teljesített „Karikás” ezzel szemben nem írt a NYIL létrejöttéről a korszakban. Hollós Ervin – feltehetően a ma már az ÁBTL-ben őrzött dokumentumok alapján – 1932-t tekintette a Nyilvántartó alosztály megalakításának, egyben a HM VI. Csoporthőnökség Gömbös Gyula miniszterelnök által Honvéd Vezérkarrá történt átszervezése évének (az utóbbi esemény azonban 1938-ban történt, amikor Gömbös már nem volt életben). A szolgálatát a VKF-2. osztályon 1934. augusztus 1-jén kezdő Szentpétery György (a KOFFA, majd a DEF vezetője, később az ÁVO/ÁVH munkatársa) szerint a Nyilvántartó alosztályt 1935-ben, a VKF-2. osztállyal történt nagyobb szabású átszervezés keretében hozták létre, első vezetője pedig dr. Deseő László vk. alezredes volt. „Hegedüs Ede” megerősítette dr. Deseő nevét, de alosztályvezetői tevékenysége kezdeteként 1934-et adta meg. Szakály Sándor szerint dr. Deseő Lászlót 1934. május 1-jén léptették elő alezredessé. A felsorolt információk alapján a legésszerűbbnek a fenti szcenárió tűnik.

³⁸ A VKF-2. osztály alosztályainak száma a későbbiekben is változott. Például a honvédségen belüli ideológiai nevelésért és az ellenséges országokkal szembeni szabotázscelemeknek végrehajtásáért felelős szervezeti elem 1939-ig VKF-5. osztályként működött, majd 1939–1941 között alosztályként a VKF-2. osztály alárendeltségébe tartozott, 1941–1943 között VKF-6. osztályként működött, végül 1943-tól alosztályként ismét visszakerült a VKF-2. osztály alárendeltségébe.

³⁹ A fontosságai sorrendnek megfelelő számozás mutatja, hogy a magyar állami vezetés a Balkánt – egészen 1943 végéig – kiemelt fontosságú hadszíntérnek tekintette. Részletesen lásd BINDER Tamás örnagy: A magyar katonai rejtjeljejtés két kiemelkedő sikere a második világháború időszakában.

⁴⁰ A tisztséget hosszabb időn át András Sándor (1899–1985) töltötte be örnagyi rendfokozatban. A második világháborút követően újjászervezett magyar haderőben vezérőrnagyként csoportfőnöki beosztásban teljesített szolgálatot, majd 1946-ban elítélték a Magyar Közösség elleni perben.

Magyarország második világháborúba történt belépésével a NYIL jelentőmunkájában a védelempolitikai és védelemgazdasági helyzetértékelésekkel szemben túlsúlyba kerültek a szűkebb értelemben vett katonai helyzetértékelések. 1941-ben az alosztályon újabb részleget alakítottak ki, amely napi hírösszefoglalót készített a katonai felső vezetés részére. A címzettek – a VKF-2. osztályvezető, a hadművelési csoportfőnök és a vezérkari főnök, illetve helyetteseik – megjelölhették, hogy a napi hírösszefoglalóban kivonatolt melyik információ kapcsán akarnak látni részletes témaköri jelentést. A főbb célországokról kéthetente átfogó helyzetjelentés készült. A hadszíntérre vezényelt csapatok számára a NYIL Járőrutasítást adott ki, amely a várható ellenségről tartalmazott az erők megóvása szempontjából jelentőséggel bíró, harcászati szintű, főként a szemben álló fél hadrendjére, felszerelésére és harceljárásaira vonatkozó tudnivalókat. A hadtestek felderítőfőnökei számára szintén rendszeresen készültek hadművelési szintű információkat tartalmazó tájékoztatók a – kezdetben feltételezett, majd a háborúnak a magyar határ felé közeledésével valós – szemben álló félről. Az alosztály feladatkörébe az ellenérdekelt országok állami vezetésének megtévesztésére alkalmas dezinformatív híryanag előkészítése is bekerült.⁴¹ A háborúba lépés nemcsak az információforrások megbízhatóságának, hanem azok számának csökkenését is maga után vonta. A katonaiasszé-szolgálat tevékenysége az egyre fogyó baráti és semleges országokra korlátozódott, valamint lényegesen szűkültek a KOFFA lehetőségei a fedett hírszerzők telepítésére és a külföldi hírszerző rezidentúrák működtetésére.

1942-ben a Nyilvántartó alosztályon belül törzsrészleget szerveztek, amelynek alárendeltségébe az alosztály segédhivatala, a korábban a VKF-2. osztályvezető közvetlen alárendeltségébe tartozó rajzolóosztály és a hírrostatát végrehajtó segédosztályok kerültek. A háborús szükség által életre hívott hírrosta során az ellenérdekelt országok által terjesztett nyilvánvaló dezinformációkat szűrték ki az alosztályra érkezett híryanagból. A törzsrészleg felelősségi körébe tartozott az adattár és a könyvtár működtetése is. Ugyanekkor az alosztályvezető-helyettesi beosztás megszűnt.

A háborús készülődés, majd a hadi események nyomán követése révén összegyűlt tapasztalatok, a szervezeti és a létszámbeli bővülés, valamint az, hogy véget ért az 1920-as évek végét jellemző nagy személyi fluktuáció, kedvező hatást gyakorolt a NYIL tevékenységére, így az összességében egyre szakosítottabb és céltudatosabbá vált. Külön említést érdemel a három kiemelt célországról⁴² rendszeresen készített részletes helyzetértékelések magas színvonala. Az alosztály jelentőmunkájára ugyanakkor kedvezőtlenül hatott, hogy az alosztályvezetők többsége, illetve a beosztott állomány több prominens személyisége erősen németbarát, néhány pedig náci vagy nyilas szimpatizáns volt, ami jelentősen torzította a helyzetértékelésüket. A német szemszögből túlzottan optimista, az ellenérdekelt hatalmak – főként a Szovjetunió – katonai képességét és hadművelési lehetőségeit tendenciózusan alábecsülő értékelések nemcsak a magyar állami vezetésre, hanem partnerszolgálati híryanagcsere révén a szövetséges Németország, Olaszország és Finnország illetékes szerveire is megtévesztő hatást gyakoroltak, amit súlyosbított a hamis helyzetbeállításokat alátámasztó nagy tárgyi tudás.

1944 novemberétől⁴³ a VKF-2. osztály központi elemei, így a Nyilvántartó alosztály is követték a nyugati határtérségbe, majd Németországba áttelepülő kormányt. A családotól, szekerrel végrehajtott visszavonulás (menekülés) során folyamatos volt a szervezet dezorganizációja, a szakmai munka erodálódása, illetve a személyi állomány redukálódása (szökések), és minden valószínűség szerint a NYIL irattára is megsemmisült.⁴⁴

⁴¹ A feladatot a NYIL a VKF-1. (Hadművelési) osztállyal együttműködésben hajtotta végre. A dezinformációs anyagokat a KOFFA ügynökei igyekeztek eljuttatni az ellenséges hírszerzéshez.

⁴² A Jugoszlávia elleni német támadást követően azonban a jelentőmunka színvonala romlott, ugyanis a megszállt országról csak német forrásból származó, nem megbízható adatok álltak rendelkezésre.

⁴³ A VKF-2. osztály munkatársai 1944. november 5-én kaptak parancsot Budapest családtagjaikkal együtt történő elhagyására. Az osztály központi elemei – így az osztályvezető, az osztályvezető-helyettes és a Nyilvántartó alosztály – először a Bakonyban található Magyarpolányra, majd december 9-től Zsira határközségbe települtek át. Az ország elhagyására 1945. március 27-én kaptak parancsot, amelynek végrehajtását a családtagokkal együtt körülbelül 300 fő, az osztály személyi állományának töredéke kezdte meg.

⁴⁴ A DEF akkori vezetője részletesen leírta, hogy a menekülés során az irattárat – a szállítási kapacitás hiánya miatt – egy patakba dobálták. Feltételezhetően ugyanez történt a NYIL irattárával is.

A NYIL Vezetői⁴⁵

A Nyilvántartó alosztály létrejötte előtti időszakban ugyan nem beszélhetünk külön az elemző-értékelő szakágért felelős vezetőkről, néhány közismertté vált személy nevét mégis érdemes megemlíteni, akik 1927-ig a közös hírszerző és nyilvántartó „A”, „B” és „C”, 1927–1934 között pedig az önálló nyilvántartó „a”, „b”, „c” és „o” részlegeket vezették.

Lakatos Géza későbbi vezérezredes, aki 1944. augusztus 29. – 1944. október 16. között a miniszterelnöki tisztséget látta el, 1927–1928-ban töltött el rövid időt a Csehszlovákiával foglalkozó „a” nyilvántartó részleg élén, ahonnan Prágába került katonai attaséi szolgálatba.

Hennyey Gusztáv későbbi vezérezredes, a Lakatos-kormány külügyminisztere 1926–1928 között vezette a Romániáért felelős „B” részleget, majd Belgrádba került katonai attaséi szolgálatba.

Faraghó Gábor későbbi vezérezredes, aki 1944. október 11-én aláírta Magyarország és a Szovjetunió közötti előzetes fegyverszüneti egyezményt, majd 1944. december 22. – 1945. július 21. között az Ideiglenes Nemzeti Kormányban a közellátási miniszteri tisztséget viselte, az 1920-as évek végén az „a” és a „c” alosztály vezetését is ellátta.

Bakay Szilárd későbbi altábornagy, aki a Budapesten települt I. hadtest parancsnokaként kulcsszerepet kapott volna Horthy kiugrási tervében, ám a németek 1944. október 8-án éjjel, a nyílt utcán elrabolták, 1929–1933 között vezette az egyik – feltehetően a Jugoszláviáért felelős „a” – nyilvántartó részleget, amely beosztásból Belgrádba, majd Szófiába került katonai attaséi szolgálatba.

Náday István későbbi vezérezredes, aki 1944. szeptember 22-én Horthy megbízásából Olaszországba repült a nyugati szövetségesekkel fegyverszünetről tárgyalni, rövid ideig az „o” részleg élén teljesített szolgálatot.

Az 1934-ben létrejött önálló Nyilvántartó alosztályt időrendi sorrendben a következő személyek vezették (zárójelben alosztályvezetői időszakuk):

- **Dr. Deseő László vk. alezredes (1934–1935)**

1893. június 26-án született Sárospatakon, eredeti neve Dezső László. Apja tanítóképző intézet igazgatója volt. A Ludovika Akadémián végzett tüzérsztként, majd a Magyar Honvédség kötelékében⁴⁶ főhadnagyi rendfokozatban végigharcolta az első világháborút. 1928-ban vezérkari törzstiszti vizsgát tett. 1932. szeptember 1-jén került a VKF-2. osztály állományába. 1933-ban doktori címet szerzett a Műszaki Egyetemen. 1934–1935-ben vezette az újonnan megalakult Nyilvántartó alosztályt, majd 1935. december 1-jétől katonai attaséi szolgálatba került Moszkvába. Külszolgálatá lejártával 1940. július 1-jétől tüzérparancsnoki beosztásokat látott el. 1943. február 3-án vezérőrnagyi rendfokozatban a III. hadtest tüzérségi parancsnokaként esett – Stomm Marcel altábornagy hadtestparancsnok szűkebb törzsével együtt – szovjet hadifogságba, ahonnan nem tért haza: 1948. június 25-én hunyt el a ma Oroszországhoz tartozó Krasznogorszkban.

Német, francia és orosz nyelvtudással rendelkezett. Egyetlen fia, László – akit sohasem látott, mert a szovjetunióbeli frontszolgálat alatt született – a Külügyminisztérium állományában követte őt a diplomáciai pályán.

Kiválóan képzett, művelt, ugyanakkor csendes, szerény ember volt. Magyar származású és magyar érzésű lévén élesen elutasította a nemzetiszocialista és a hungarista eszméket egyaránt. Nem hódolt be a kommunizmusnak sem, így – több, vele együtt szovjet fogságba esett magyar katonatisztól⁴⁷ eltérően – nem tett vallomást a szovjet államvédelmi szervek számára.

⁴⁵ A szerző az életrajzok elkészítéséhez felhasználta HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából és SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály című művekben szereplő adatokat is.

⁴⁶ Az osztrák–magyar haderőt a közös Császári és Királyi (K. u. K.) Haderő, az Osztrák Császári Honvédség (Landwehr) és a Magyar Királyi Honvédség alkotta.

⁴⁷ Emiatt éles vitába bonyolódott egykori előljárójával, Ujzsászy István vezérőrnaggyal.

- **Solymossy Ulászló vk. őrnagy (1935–1936)**

1897. június 30-án született a ma Csehországhoz tartozó Theresienstadt (Terezín) településen, eredeti neve Stanoilovic Ulászló. Apja szintén hivatásos katonatiszt volt, címzetes altábornagyi rendfokozatot ért el. A háború kezdetén a neves Mária Terézia Katonai Akadémián (a „Tereziánumban”) kapott gyorsított gyalogostiszti képzést, majd a közös haderő kötelékében az olasz frontra, később olasz hadifogságba került. 1924–1926 között elvégezte a Ludovika Akadémia – hadiakadémiai végzettségnek megfelelő – tiszti tanfolyamát, amelyet követően különböző beosztásokban vezérkari szolgálatot teljesített. Nevét 1934-ben, vitézzé avatásakor magyarosította. 1935-ben került a VKF-2. osztály állományába, ahol a Nyilvántartó alosztályon előbb beosztott tisztként, majd a külszolgálat ellátásához szükséges felkészülését megkezdő dr. Deseő László távozása után alosztályvezetőként szolgált. 1936-ban – vk. alezredesi előléptetésével egyidejűleg – osztályvezető-helyettesé nevezték ki. Ezt követően 1938-tól Prágában, majd 1939-től 1941-ig Pozsonyban töltött be katonai attaséi beosztást. Hazatérését követően a III. hadtest vezérkari főnökévé nevezték ki. Ebben a beosztásban került 1942-ben a keleti frontra, ahol hamarosan átvette a 12. könnyű hadosztály parancsnokságát, amely súlyos veszteségeket szenvedett előbb a korotójaki hídfőért vívott harcokban, majd a szovjetek csucsjei áttörése során. 1943-ban a – főként a leventemozgalomért felelős – HM VIII. Csoportfőnökség élére tért haza, ahonnan 1944. október 1-jén vezérőrnagyi rendfokozatban nyugállományba vonult. 1944. november 15-én, a Szálasi-kormány alatt reaktiválták, és országos erődítési parancsnokká nevezték ki. Nem tért haza a nyugati hadifogságból, 1960. szeptember 30-án hunyt el az ausztriai Gröbmingben.

Cseh, szlovák, német, francia és olasz nyelvtudással rendelkezett. Két leánygyermek született.

Vasszorgalmú, erélyes, ugyanakkor törtető ember volt. Nagy szerepet vállalt a cserkészmozgalomban, ennek révén barátjának tarthatta Teleki Pál miniszterelnököt és kisbarnaki Farkas Ferenc későbbi vezérezt. Jó személyes viszonyt ápolt két közvetlen utódjával, Kudriczy Istvánnal és Aday Jánossal, osztályvezető-helyettesi beosztásában szorgalmazta kinevezésüket a NYIL élére. Barátságot kötött a tiszti tanfolyamot vele együtt elvégzett Szálasi Ferencsel, így 1936-ban belépett a nyilas mozgalomba, de az 1938-ban Andorka Rezső VKF-2. osztályvezető által ellene indított eljárás során sikerült elkerülnie a vezérkarból történő eltávolítását.⁴⁸ A második világháborúban harctéri szolgálatát nagy hozzáértéssel és személyes bátorsággal látta el, becsületes, nyílt szívű, bajtársias, erős nacionalista érzelmei és németbarátsága ellenére a magyar és a német katonai vezetéssel szemben egyaránt kritikus⁴⁹ előjáróként maradt meg alárendeltjei emlékezetében.

- **Kudriczy István vk. őrnagy (1936–1937)**

1896. augusztus 29-én született a ma Szerbia területén található Pancsova (Pančevo) településen, eredeti neve Haiser István. Elvégezte a Ludovika Akadémiát és a Hadiakadémiát, majd a közös haderő gyalogostisztjeként végigharcolta az első világháborút. Nevét 1922-ben, vitézzé avatásakor magyarosította. 1932–1935 között a Ludovika Akadémián tanított. 1935–1937 között szolgált a VKF-2. osztály Nyilvántartó alosztályának állományában, előbb jugoszláv irányítisztként, majd a VKF-2. osztályvezető-helyettesé kinevezett Solymossy Ulászló távozását követően annak vezetőjeként. 1937-ben – Aday Jánossal beosztást cserélve⁵⁰ – az Országos Légvédelmi Parancsnokság vezérkari főnöke lett. 1938–1940 között a Hadiakadémián tanított. Ezt követően 1943-ig a leventemozgalomért

⁴⁸ A nyilaskeresztes mozgalom tagjainak a vezérkarból történő eltávolítását Röder Vilmos szkv. gyalogsági tábornok honvédelmi miniszter (1936. október 12. – 1938. május 14.) szorgalmazta. Röder távozását követően az eltávolított tisztek többsége ismét vezérkari beosztást kapott. Lásd BINDER Tamás őrnagy: Röder Vilmos szerepe és jelentősége a magyar hadtörténetben.

⁴⁹ „A visszavonuló orosz csapatok után (...) a németek akarnak elsőként bevonulni, mert ők akarják elsőnek megtekinteni a házak belsejét is.” GÖRGÉNYI Dániel: Signum Laudis. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1968. p. 140. „A III. magyar hadtest 7. könnyű hadosztálya nagy veszteségét annak köszönheti, hogy [ti. a németek] helytelenül tájékoztatták és magára hagyták. (...) Hozzátehetjük azért azt is, hogy a veszteségeinket bizony saját tapasztalatlanságunknak és hiszékenységünknek is köszönhetjük.” Uo. p. 147.

⁵⁰ A vezetőváltás időszakában az alosztályvezetői teendőket időlegesen Makray Sándor vk. őrnagy (1898–1968), a Nyilvántartó alosztály rangidős vezérkari tisztje látta el. A gyalogostiszt Makray szintén még 1936-ban csatlakozott a nyilas mozgalomhoz, ezért 1938-ban eltávolították a VKF-2. osztály állományából. 1944. november 1-jén vezérőrnaggyá és berlini katonai attasévá nevezték ki.

felelős különböző szervezeti elemeknél teljesített szolgálatot. 1941-ig a VKF-6. osztályt, 1941–1942-ben a HM 40. osztályt vezette, ezt követően pedig a HM VIII. Csoportfőnökség csoportfőnök-helyettese, majd csoportfőnöke lett. 1943. augusztus 10-én ebből a beosztásából – amelyben Solymossy Ulászló követte, aki elődje volt a NYIL élén – a 10. hadosztály parancsnoki tisztségébe került. 1944. november 15-től a háború végéig altábornagyi rendfokozatban a II. hadtest parancsnokaként teljesített szolgálatot. Nyugaton esett hadifogságba, 1946-ban pedig kiadták a magyar hatóságoknak. Háborús bűnösként 12 évi fegyházbüntetést kapott, ahonnan 1956-ban szabadult ki és az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. A New Jersey állambeli Passaic városban hunyt el 1969. október 15-én.

Német nyelvtudással és a délszláv nyelvek ismeretével rendelkezett.

Az elkötelezett szélsőjobbaldali és németbarát Kudriczy legközelebbi barátai Solymossy Ulászló és Aday János voltak. 1936-ban – velük együtt – belépett a nyilas mozgalomba, amiért 1937 közepén Andorka Rezső VKF-2. osztályvezető eltávolította őt a NYIL éléről. Ekkor helyzete Solymossy közbenjárásával, az Adayval történt beosztáscsere révén rendeződött. 1938 júniusában sikertelenül próbált visszatérni a VKF-2. osztályra, mert az általa is megpályázott DEF-vezetői beosztásba Andorka egyik közeli híve került. Egykori kollégái közepes szellemi képességű, de dölyfös viselkedésű embernek ismerték.

• **Aday János vk. őrnagy/vk. alezredes (1937–1938)**

1898. április 10-én született a ma Romániához tartozó Temesváron (Timișoara), eredeti neve Adelman János. Apja ugyancsak katonatiszt volt. A Ludovika Akadémián 1916-ban gyalogos tisztként végzett, majd a magyar honvédség kötelékében teljesített szolgálatot. 1924–1927 között végezte el a tiszti továbbképző tanfolyamot, majd 1930-ban került a VKF-2. osztály állományába. A nyilvántartó részlegek egyikén dolgozott, 1934-től vezette is, de a NYIL létrejöttékor nem ő kapta az alosztályvezetői beosztást. 1935–1937 között az Országos Légvédelmi Parancsnokság vezérkari főnöke volt, ahonnan a Nyilvántartó alosztály élére, Kudriczy István megüresedett beosztásába tért vissza a katonai hírszerzéshez. Nevét 1938-ban magyarosította. 1938. május 1-jétől vk. alezredessé léptették elő,⁵¹ majd az év végén a VKF-2. osztály bécsi kirendeltségének (Wiener Expositure – WEX) vezetőjévé nevezték ki. A képviselő német nyomásra történt bezárását követően, 1939-től Szófiában – Ankarába is átkreditalva – látott el katonai attaséi beosztást. 1941. március 1-jén nyugdíjazták, ezt követően már nem teljesített katonai szolgálatot. 1944. október 15-ével – csak papíron, utólagosan – ténylegesítették, majd november 1-jén ezredessé léptették elő, egyidejűleg ismételen nyugállományba helyezték. Bécsbe távozott, ahol a háború után a nyugati szövetségesek őrizetbe vették és átadták a magyar hatóságoknak. Mivel nem állapították meg háborús bűnösségét, szabadlábra került, amelyet követően Franciaországba távozott. Az emigrációban belépett a nyugaton élő egykori horthysta katonatiszteket összefogó Magyar Harcosok Bajtársi Közösségébe (MHBK), valamint a francia hírszerzés szolgálatában állt. Az AVO/ÁVH – korábbi bajtársa révén, anyagiasságát kihasználva – megkönyörítette, így éveken keresztül általa szerzett információt a nyugatra emigrált horthysta katonatisztek tevékenységéről.⁵² Az 1960-as években hunyt el Párizsban.

Német és francia nyelvtudással rendelkezett, de a nyilvántartó részlegeken teljesített szolgálata révén értett bolgár és cseh nyelven is. Kétszer nősült, második feleségétől egy fia született.

Képzett, művelt, okos – bár kissé fellengzős –, megnyerő modorú ember volt, aki bajtársaival szembeni viselkedésében mellőzte a vezérkari gögöt. Kiváló előadókészsége révén nagy hatást gyakorolt előljáróira, akik a VKF-2. osztálynál ritka kivételként elnézték neki könnyelmű, léha – italozó, kártyázó – életmódját és az annak következtében időről időre előfordult pénzzavarait.

⁵¹ Később az időpontot 1937. május 1-jére javították.

⁵² A „Nyakas” fedőnéven nyilvántartott Adayval a szófiái katonai attaséi beosztásában őt váltó Hátszeghy (Hatz) Ottó tartotta – rendszeres magánlevelezés és évi néhány személyes találkozó révén – a kapcsolatot. Aday nem volt tudatában annak, hogy Hátszeghyt az AVO/ÁVH foglalkoztatja.

Nem rendelkezett szilárd elvi-politikai állásponttal, a nyilas mozgalomhoz főként személyes szimpátiái miatt, illetve gyorsabb előmenetele érdekében csatlakozott. Erkölcsi gátlások nélküli karrierizmusára jellemző, hogy az 1939-es származásigazoláskor elvált félig zsidó első feleségétől. Ezt követően felújította kapcsolatát a párizsi francia nyelvtanfolyam ideje alatt megismert, jómódú családból származó, francia állampolgárságú barátnőjével, majd rávette, hogy váljon el francia állampolgárságú diplomata férjétől, és menjen feleségül hozzá.

Barátjának tarthatta Solymossy Ulászlót és Kudriczy Istvánt, de Szálasi Ferencsel is jó személyes kapcsolatot alakított ki. Nyilas kötődése azt követően vált közismertté, hogy 1938 januárjában részt vett a később belügyi államtitkárként a magyarországi zsidóság deportálását megszervező dr. Endre László Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjává történt megválasztása alkalmából a Gellért Szállóban rendezett díszvacsorán, amely a szélsőjobboldal politikai tüntetéseként nagy visszhangot váltott ki. 1940 decemberében fenytést kapott amiatt, hogy telefonbeszélgetést folytatott Szálasisal. 1941 februárjában rövid magyarországi szabadsága alatt találkozott az akkor közös pártban politizáló Ruskay Jenővel – aki a VKF-2. osztályon, majd az Országos Légvédelmi Parancsnokságon is közvetlen előjárója volt – és Szálasi Ferencsel, amit a Budapesti Rendőr-főkapitányság politikai nyomozói megfigyeltek. Jelentésükben a fenti tényeket összekapcsolva meggyőződéses nyilasként állították be Adayt, akinek a katonai szolgálatból történő eltávolítására Horthy Miklós kormányzó személyesen adott parancsot. A sértett Aday Magyarország német megszállását követően vallomást tett utolsó előjárója, a Gestapo által letartóztatott Ujszászy István ellen, a nyugati emigrációban pedig az MHBK legitimista szárnyához csatlakozott.

- **Hernády Rezső vk. alezredes (1938–1940)**

1897. április 16-án született a ma Ausztriához tartozó Kismartonban (Eisenstadt), eredeti neve Hahne Rudolf. Az 1. vegyesdandár (Budapest) sajtóosztályáról 1935-ben került a NYIL állományába. Az alosztályt 1938–1940 között csaknem két évig vezette, majd 1940 végén VKF-2. osztályvezető-helyettesé nevezték ki. 1941-ben kitétték a vezérkarból, és csapatszolgálatba, majd a 7. kerékpáros zászlóalj parancsnokaként a keleti frontra került. A hadszíntéren szerzett betegségebe halt bele 1942. március 13-án a ma Ukrajnához tartozó Uman településen.

Német nyelven beszélt. Nős volt, két gyermek apja.

Szerény, bajtársias viselkedésű ember volt, előjáróit – különösen Ujszászy Istvánt – tisztelte. Feltehetően egy sikertelen vizsga miatt távolították el a vezérkarból, ami nagy elkeseredést okozott neki, emiatt kérte a frontra vezénylését.

- **Fogarassy Béla alezredes (1940–1941)**

1899. március 10-én született a ma Romániához tartozó Nagyváradon (Oradea). Apja dr. Fogarassy Viktor katonaeorvos tábornok volt. 1916–1918 között végezte el a Ludovika Akadémiát gyalogostisztként. 1936–1940 között a Magyar Honvédség Főparancsnokának szárnysegédje volt. A főparancsnoki beosztás 1940. március 3-ai megszüntetését követően először a kiképzéssel és továbbképzéssel foglalkozó VKF-4. osztály élére, majd rövidesen a VKF-2. osztály Nyilvántartó alosztály állományába került, ahol az újonnan létrehozott alosztályvezető-helyettesi beosztást töltötte be. Hernády Rezső VKF-2. osztályvezető-helyettesi beosztásba történt kinevezését követően – a vezérkari minősítés hiánya ellenére – a NYIL vezetőjévé nevezték ki. 1941 őszén a IV. hadtest 10. könnyű hadosztály 36. gyalogezred 38/II. zászlóalj (Pálmonostora) parancsnoki beosztásába, majd a zászlóalj élén a keleti frontra került, ahol 1942. augusztus 7-én sebesülten szovjet hadifogságba esett az urivi hídfőnél. További sorsa nem ismeretes, de otthonába többé nem tért vissza. Feltehetően hadifogolytáborban hunyt el az 1950-es évek elején, egyidejűleg családja Budapestről történt kitelepítésével.

Német, francia és angol nyelvtudással rendelkezett, de értett oroszul is. Nős volt, egy leány- és egy fiúgyermek apja.

Előjárói különösen megbecsülték nagy szakmai hozzáértését, munkabírását és szorgalmát, ennek köszönhetően tölthetett be – ritka kivételként – csapattisztként vezérkari tiszti beosztást. Vezérkari minősítésétől 1940-ben félig zsidó felesége miatt fosztották meg. Gerinces, önérzetes magatartására jellemző, hogy – Günther Krappe alezredes Budapesten akkreditált német katonai attasé felszólítása ellenére – nem vált el, inkább önként jelentkezett hadszíntéri szolgálatra. Angolszász beállítottsága ellenére hitt a német győzelemben. Legközelebbi barátja a későbbi VKF-2. osztályvezető Kádár Gyula volt, akivel együtt végezte a soproni katonai főreáliskolát és a Ludovika Akadémiát is. Alárendeltjei körében nagy megbecsülésnek örvendett, ezért hadifogságba esését követően a szovjet frontpropaganda Fogarassy nevében terjesztett a magyar katonákat átállásra felszólító röpiratokat.

- **Siegler Endre vk. százados/vk. őrnagy (1941–1942)**

1905. február 22-én született Szegeden. Apja Siegler Konrád nyugalmazott gyalogsági tábornok. Elvégezte a Ludovika Akadémiát, majd a Hadiakadémiát. 1936-ban került a Nyilvántartó alosztály állományába. 1940 végén az újonnan létrehozott alosztályvezető-helyettesi, majd 1941 ősztől a csapatszolgálatát megkezdő Fogarassy Béla utódjaként – 1942. március 1-jétől vk. őrnagyi rendfokozatban – az alosztályvezetői⁵³ beosztást látta el. 1942-ben áthelyezték a VII. hadtest (Miskolc) állományába, majd a hadtesttel a keleti frontra került. 1944 áprilisától – már vk. alezredesként – visszatért a VKF-2. osztályra, ahol osztályvezető-helyettesé nevezték ki. 1944. november–decemberben saját kérésére ismét csapatszolgálatba helyezték át. Nyugaton esett hadifogságba, majd 1948-ig Németországban élt. Önként hazatért,⁵⁴ korábbi budapesti lakásába visszatérni nem tudván Felsőögdre költözött, ahol alkalmi szerelési munkákból élt. 1978. május 5-én hunyt el Budapesten.

Német, francia, olasz és angol nyelvtudással rendelkezett. Nős volt, két fiú- és három leánygyermek apja.

Művelt, okos, szorgalmas, szerény modorú, egyenes jellemű emberként maradt meg bajtársai emlékezetében. Németbarát volt, de nyilas vagy nemzetiszocialista kötődés nélkül, annak ellenére, hogy legközelebbi barátjának Kocsis László vk. ezredest, Beregfy Károly, a nyilas kormány honvédelmi miniszterének a vejét tartotta. A végsőkig hitt a német győzelemben. 1944. október 15-én Siegler adatta le⁵⁵ – Vörös János vezérezredes vezérkari főnök nevében, de kiadványozás nélkül – a Horthy rádiószózatát⁵⁶ visszavonó táviratot. Ezt követően heteken át ő vezette a VKF-2. osztályt, mert Kuthy László vk. ezredes, VKF-2. osztályvezető a nyilas hatalomátvételt követően nem vállalta a beosztása ellátását. Letette és az osztály állományával is letetette az esküt Szálásra. Bajtársiasságára jellemző, hogy ugyanekkor segítette a szovjetekhez átment Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, az 1. hadsereg parancsnoka és Kéri Kálmán vk. ezredes, az 1. hadsereg vezérkari főnöke Budapesten maradt családtagjainak megmentésében.

- **Molnár Károly vk. százados/vk. őrnagy (1942–1944)**

1910. március 2-án született a ma Ukrajnához tartozó Nagyszőlősön. Az 1940-es évek elején került a Nyilvántartó alosztály állományába, ahol 1941-ben a napi hírösszefoglaló elkészítéséért felelős részleg, majd 1942-től az alosztály vezetését látta el. 1943-ban vk. őrnaggyá léptették elő. 1944 tavaszán az 1. magyar hadsereg felderítőfőnökévé nevezték ki. Az 1944. október 15-ei kiugrási kísérlet ideje alatt elősegítette a magyar és a szovjet hadsereg-parancsnokság közötti kapcsolatfelvételt, megszervezte Dálnoki Miklós Béla és Kéri Kálmán átjutását a szovjet oldalra,

⁵³ Az alosztályvezető-helyettesi beosztást Sieglertől Lipcsey-Magyar Sándor vk. százados (1908–1975) vette át és látta el a tisztség 1942-ben történt megszüntetéséig. Lipcsey-Magyar 1941–1942-ben szolgált a Nyilvántartó alosztályon, majd 1942–1945 között vk. őrnagyként Pozsonyban látott el katonai attaséi szolgálatot. A háborút követően hazatért, a népbíróság felmentette a háborús bűnösség vádjától.

⁵⁴ Valószínűleg abban bízott, hogy nővére férje, a horthysta tábornokból 1947 végén a 2. honvéd kerület (Pécs) parancsnoki beosztásába reaktivált Kozma István altábornagy (1896–1951) segíteni tud a visszailleszkedésében. Kozmát azonban 1949 végén ismét nyugdíjazták, majd letartóztatták és kivégezték.

⁵⁵ A KOFFA alárendeltségében működő H részleg (rádiószolgalat) útján.

⁵⁶ A kiáltványban Horthy bejelentette, hogy előzetes fegyverszünetet köt. Ennek végrehajtására nézve azonban parancsot nem adott, a katonákat csak a parancsnokaiknak való engedelmességre utasította.

ő maga ugyanakkor – időlegesen a hadsereg-parancsnokság rangidős tisztjeként⁵⁷ – a beosztásában maradt. Később szovjet hadifogságba került. 1945. július 1-jén – a romániai Foksány (Focșani) városban található gyűjtőtábor felé utaztában – a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Pusztapó vasúti megállóhelyen vesztette életét. Feltehetően a hadifoglyokat szállító vonatról leugorva szökést kísérelt meg, ám annak során lelőtték.

Német nyelvtudással rendelkezett. Nős volt.

Tehetséges fiatal tisztnek tartották. Jobboldali érzelmű, szovjetellenes beállítottságú volt, de nem rendelkezett nyilas vagy német kötődéssel. Alosztályvezetői időszakának első felében a nyilas mozgalom tagja, Vasváry József vezérőrnagy töltötte be a VKF-2. osztályvezetői tisztséget, aki Molnárt a keleti frontról érkező híryanag tendenciózus meghamisítására, valamint a jelentésekben a német és a magyar csapatok helyzetének a valóságosnál kedvezőbb bemutatására utasította. Vasváry utódja, a németellenes beállítottságú Kádár Gyula vk. ezredes ezért éles bírálattal illette a Nyilvántartó alosztály tevékenységét, hozzáteve, hogy Molnár a helyzetértékelésekben túlságosan nagy súllyal vette figyelembe a németektől híryanagcsere keretében kapott adatokat, és alulbecsülte a nyílt forrásokból származó információk jelentőségét.⁵⁸ A Szovjetunióval és a keleti fronttal kapcsolatos helyzetjelentéseket Molnár a nyilas kötődésű Hiday (Hajda) Kornél ezredes, a VKF-2. osztály legrégebbi beosztottja elemzés-értékelésére alapozta, aki a részleteket illetően széles körű tárgyi tudásával és két évtizedes tapasztalatával megkérdőjelezhetetlen szakmai tekintélynek örvendett a magyar katonai felső vezetés, valamint a partnerszolgálatok körében,⁵⁹ de politikai beállítottsága miatt az összképet – főként a háború végső kimenetelét – tekintve megtévesztette előljáróit és az együttműködő partnereket.

• Barlay Béla vk. őrnagy/vk. alezredes (1944–1945)

1910-ben született a ma Szlovákiához tartozó Kassa (Košice) városban. Apja Barlay János vezérőrnagy. Az 1940-es évek elején került a VKF-2. osztály állományába. 1943-ban a KOFFA alosztályvezetőjének nevezték ki, majd 1944 tavaszán átvette a NYIL vezetését. Beosztását a nyilas hatalomátvételt követően is ellátta, így ő irányította az alosztály nyugatra települését. 1944. november–decemberben a Nyilvántartó alosztály vezetői tisztségét megtartva átvette az osztályvezető-helyettesi beosztást az ismét hadszíntéri szolgálatot vállaló Siegler Endrétől, egyidejűleg vk. alezredessé léptették elő. Zákó András vezérőrnagy, akkori VKF-2. osztályvezető hosszú távollétei miatt Barlay irányította a VKF-2. osztályt, záróakkordként annak Németországba történt kitelepülését is. A háborút követően Passau környékén kezelte a kihurcolt magyar javakat, majd megnősült és áttelepült Ausztráliába. További sorsa nem ismeretes.

Tehetséges és szorgalmas fiatal tisztként emlékeztek rá, aki nagy megértéssel irányította az alárendeltségébe tartozó, nála jóval idősebb csapattiszteket. Jobboldali beállítottságú volt, de nem kötődött sem a nyilas mozgalomhoz, sem a nemzetiszocialista politikai tömörülések valamelyikéhez. Legközelebbi barátja Molnár Károly volt, akitől átvette a Nyilvántartó alosztály vezetését.

Az 1934–1945 közötti 11 évben a Nyilvántartó alosztályt kilenc katonatiszt vezette. Egyikük hősi halált halt, hárman szovjet hadifogságban veszítették életüket. A második világháborút követően hárman nyugati emigrációban maradtak, ketten viszont hazatértek, akik közül az egyik fegyházbüntetést, a másik pedig kitelepítést szenvedett el. Eddig egyetlen alosztályvezető irathagyatéka sem került elő.

⁵⁷ A hadsereg parancsnoka és vezérkari főnöke – az alárendelteket vezetés nélkül hagyva – átállt, Székely László vk. ezredes hadműveleti osztályvezető pedig lemondott a beosztásáról.

⁵⁸ Az MTI rádiófigyelő szolgálatának hírösszefoglalói alapján Kádár általában jobb előrejelzést készített a keleti front eseményeiről, mint amelyet a NYIL helyzetjékoztatói tartalmaztak.

⁵⁹ Például 1941 szeptemberében a németek – a Szovjetunió elleni szerepvállalásra vonatkozó magyar készség fenntartása érdekében – hamis információkat közöltek a szovjet haderőről Szombathelyi Ferenc vezérezredes újonnan kinevezett vezérkari főnökkel, amelyeket Hiday adatai cáfoltak meg.

A NYILVÁNTARTÓ ALOSZTÁLY VEZETŐI

Név	Rendfokozat	Időszak	Utolsó rendfokozat
dr. Deseő László	vk. alezredes	1934–1935	vezérőrnagy
Solymossy Ulászló	vk. őrnagy	1935–1936	vezérőrnagy
Kudriczy István	vk. őrnagy	1936–1937	altábornagy
Aday János	vk. őrnagy/vk. alezredes	1937–1938	vk. ezredes
Hernády Rezső	vk. alezredes	1938–1940	alezredes
Fogarassy Béla	alezredes	1940–1941	alezredes
Siegler Endre	vk. százados/vk. őrnagy	1941–1942	vk. alezredes
Molnár Károly	vk. százados/vk. őrnagy	1942–1944	vk. őrnagy
Barlay Béla	vk. őrnagy/vk. alezredes	1944–1945	vk. alezredes

A FELHASZNÁLT FORRÁSANYAGOK

ÁBTL-jelzet	A dosszié címe
2.5.2. 1398/1950.	Siegler Endre anyaga
3.1.9. V–123/519.	Lipcsey-Magyar Sándor vizsgálati dossziéja
3.1.9. V–168.	Sigaretter Viktor s. k. írt vallomása
3.2.4. K–1265/1.	Aday János aktája
4.1. A–856.	A VKF/2-es beosztottokról jellemzés
4.1. A–856/1.	A VKF/2-es beosztottokról jellemzés
4.1. A–857.	A VKF/2-es beosztottokról jellemzés III.
4.1. A–858.	M. Kir. HM. VKF/2 Osztály
4.1. A–859.	M. Kir. HM. VKF/2 és a VKF/5 Osztály
4.1. A–860.	M. Kir. HM. VKF/2 osztály
4.1. A–860/1.	M. Kir. H. M. VKF/2 osztály
4.1. A–862.	M. Kir. HM. VKF/2. Osztály
4.1. A–863.	Tanulmány a kémelhárító és hírszerző osztályról
4.1. A–872.	M. Kir. HM. VKF/2 osztály (Szovjet áb.-tól átvett anyagok I.)
4.1. A–872/1.	M. Kir. HM. VKF/2 osztály (Szovjet áb.-tól átvett anyagok II.)

Kedves Barátom!

Több, mint huszonegy hónap óta szorongó szívvel lessük a híreket drága kis hazánkból, különösen nyugtalanok voltunk az olasz fegyverszünet óta, mert tudtuk, hogy ha az olaszokkal nem sikerült megnyerni a háborút, — nélkülök még kevésbé lesz az lehetséges. Mikor a kormányzó tudtul adta a világnak, hogy fegyverszünetet akar kötni, — kezdtünk fellélegezni. — Annál nagyobb megdöbbenést váltott ki belőlünk a hazaáruló Szálaszi lázadása! Szálasin azonban nem csodálkoztam, hiszen tizenkét éve tudom, hogy az ő megbomlott agya és fékezhetetlen becsvágya csak az örvény szélére vezethet!

Következő meglepetésünk volt az a hír, hogy Miklós és Veress vezérezredek helyét László és Major vezérezredek vették át! Miért kellett előbbieknak távozniuk? Hiszen szolgálati idejük még nem telt le, — talán nem voltak elég jó magyarok? Vagy talán, mert ők nem tudták megállítani a Vörös Hadsereg előnyomulását, — és ti azt gondoljátok, hogy nektek ez sikerülni fog? — Szerény nézetem szerint egy hadvezérnek nem szabad elfogadni egy szerepet, amit nem tudhat megoldani az eszközök elégtelensége miatt!

Mindig nagyrabecsültem jellemedet, képességeidet, — biztam hát benned, — talán te fogod megmenteni, amit törvényes legfelsőbb vezetésünk gondtalanságból elvesztett: a béke lehetőségét! — S most, fájó szívvel látom, hogy komolyan tovább haladsz Szálasival hazánk teljes elvesztése felé!

Te szakítasz alkotmányunkkal és esküt tettél Szálasinak! De hogy állunk az erkölcsi felelősséggel? Vajjon te képes vagy meggyőződéssel, tiszta lelkiismerettel tovább ontani a magyar vért egy lázadó személyes ambíciójáért s egy téves, — most már pedig tisztán katonai szempontból is elvesztett — ügyért? Hiszen — emlékezzünk vissza Schredl harcászati-óráira — éppen te mindig ellene voltál a hiábavaló, kilátástalan katonai terveknek! Mindnyájunk által nagyrabecsült reális harcászati és hadászati voltál! Ilyen nagyot változott volna véleményed?

Aztán mit gondolkodsz a te magyarságodról!

Hát a névmagyarosítás s a vitézi rang semmit sem jelent, csak külszín volt, — s te inkább a német érdekekért harcolsz, mintsem hogy mentened a magyar vért, ami még megmenthető? Hiszen te egyike vagy a legrégebbi vitézeknek, — nem tettél esküt minden nemzetbontó kísérlettel szembeállni? Vajjon a

honvéd hadapródiskola, honvéd Ludovika Akadémia
hadiiskola kevés volt neked, hogy ellensúlyozza a hate-
szolgálatot s az „összmonarhia“ eszméjét? Avagy te is
Gau-t akarsz csinálni Magyarországból, mint Szálasi?

* Gondolj a jövőre! Mit fogsz csinálni hadseregeddel, ha —
rövidesen — elvesztitek a Dunántúlt? Kiviszed ezredeidet Ausz-
triába és tovább ontod a magyar vért Hitler rémuralmának
meghosszabbítására? Hát ki marad Hazánkban a föld megmű-
velésére, asszonyaink, gyermekeink istápolására? De különben
is, — gondolod, hogy a magyar baka hajlandó elhagyni hazáját
egy kilátástalan ügy érdekében? — Mi már a magyar hadsere-
get nem tekintjük „magyar honvédségnek“, csak Hitler zsoldos
hadának! A Szálásinak tett eskü nem köti a magyar katonát,
mert az erkölcstelen és alkotmányellenes! Meg vagyok győ-
ződve, hogy minden értelmes magyar honvéd lemarad vissza-
vonulástok alatt a szlovák hegyekben, meg a Bakony erdőse-
geiben!

És mi lesz veled a háború után? Vajjon gondolod, hogy a
demokratikus nemzeti Magyarország nyugdíjat fog adni Szálasi
tábornokainak? — egyáltalában beenged téged az új hazába?
Vagy talán egy észretért Németország fog befogadni és ellátni,
mikor anélkül is meg lesz akadva lakossága élelmezésével?
Vagy talán te is Argentínába akarsz menni Hitlerékkal? —
Vigyázz, — épúgy becsapnak, mint mindég becsapták Ma-
gyarországot ezer év óta, s mint kihasználtak és azután gyalá-
zatosan otthagytak minket is Voronyezsnél! — Vagy ha haza-
kerülsz, — nem félsz a felelősségrevonástól, amit az új Ma-
gyarország alkalmazni fog minden háború-meghosszabbító haza-
árulóval szemben!

Neked ma még nagy hatalom van a kezekben és sok lehetősé-
g! Aktiv befolyásod lehet nemcsak népünk sorsára, hanem az
egész világ szenvedésének megrövidítésére. Fordulj hadsereged-
del a németek ellen, — példát követni fogják mások is, — és
kergessétek ki Hitler hadait hazánkba, mentsétek meg a ma-
gyar népet a végromlástól! Így történelmi nevet szerzel ma-
gadnak és érdemeket a magyar néppel szemben, — ellenkező
esetben csak vesztes hadvezér lehetsz, kétes történelmi szerep-
pel és egy igen sötét jövővel.

Ha pedig nem tudsz átállani hadseregeddel együtt az ellen-
őrzés miatt, kövesd Vörös és Hatz példáját, és jöjj hozzánk, —
működjünk együtt a magyar függetlenség elérésére!

Sokáig nem tudjátok kihúzni a védekezést, legfeljebb egy
félévig. De hányan fognak élve maradni — a hadseregen kívül

3

Dr. Deseő László vezérőrnagy levele a szovjet hadifogságból Major Jenő vezérezredeshez

a békés magyarokból: éhen és fagytól! És mégis, hidd el, csesanyádnak jobb dolga lesz az oroszok által megszállt Hatvanban, mint neked Németországban!

Mi hadifoglyok megtisztultunk már minden földi sallangtól, — nincsenek személyes ambícióink, — mi csak haza akarunk menni meghalni! De viszont talán tisztábban látunk, nem lévén zavarva az események forgataga által. Mi már érezzük a költő igazságát: „a nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely“ — te pedig ezt a helyet kockáztatod most magad számára!

Engedd meg, kedves Barátom, hogy továbbra is ugyanazt az ideált lássam benned, mint mindig a Ludovika Akadémia óta — s cselekedj! Mi hadifoglyok, hallgattunk október 16-ig, de Szálasi lázadása minden hadifoglyot szóra és cselekedetre bír, — sokan leszünk, sokat fogunk csinálni a fogságból is, — otthon is! Befolyást fogunk követelni hazánk sorsára! Ne helyezkedj szembe a nemzettel, — rázd le te is a német igát! Szerető szívvel várunk hadseregeddel, — vagy ha úgy nem lehet, anélkül is! A hadsereg magától is jönni fog! Mentse meg Magyarországot!

Isten vezérelje lépteidet a magyar igazság útján s adjon Néked erőt a cselekvéshez!

Abban a reményben, hogy nem veszed zokon írásomat, s hogy igazat adva nekem, — cselekedni fogsz, — maradok a 35 éves tisztelettel és ragaszkodással

Őszinte híved:

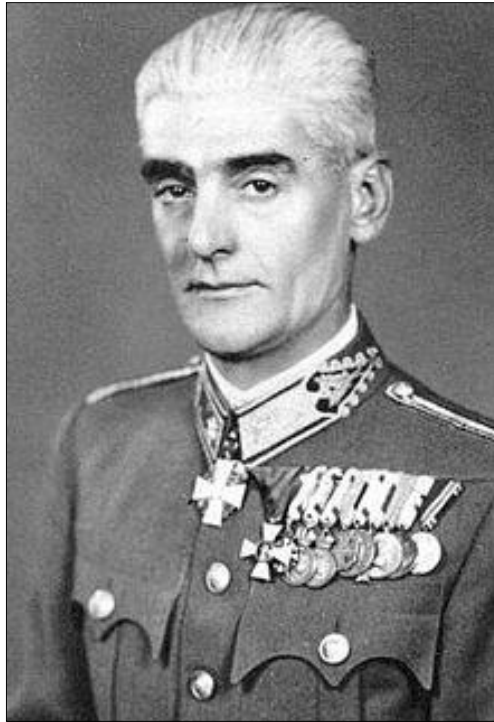
László Deseő vezérőrnagy

DESEŐ LASZLÓ

a III. hdt. volt t. p. sz.

Oroszország, 1944 november 16.

Dr. Deseő László vezérőrnagy levele a szovjet hadifogságból Major Jenő vezérezredeshez

Dr. Deseő László vk. alezredes, a Nyilvántartó alosztály első vezetője

Bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár fogadja Benito Mussolini olasz kormányfőt, Mussolini és Horthy István között a háttérben Kudriczy István vk. alezredes látható

1.	Családi és nőneve:	Molnár Károly	2.	Csapattest:		4.	Rendfokozat:	vk. őrnagy
5.	község, város:	Magyasszöllős	3.	Állománytest (Pótlakolat):		7.	Atyjának	
	járás (Budapesten kerület):		6.	Születési év:	1910	8.	Születésének helyi lakóhelyi	Kassai Margit
	megye (történelmi terület):					9.	Házastársának lakóhelyi	Petrik Edit
10.	Legközelebbi hozzátartozójának neve, lakóhelye és lakfelme:		12.	Azonosítási száma:				
11.	Gyermekeinek neve és születési éve:							
13.	Vallása:	rk.	14.	Foglalkozása (állás, alkalmazása):		15.	Okmánygyűjtő száma:	34.855.
17.	Elesett, mikor, hol (év, hó, nap):						Kihirdetve:	16. Saját iktatószámok:*)
18.	Meghalt, mikor, hol (év, hó, nap):	1945. Tü. közepén Pusztasodban					Kihirdetve:	V.L. 97523/1945. 722.
19.	Eltűntetett, mikor, hol (év, hó, nap):	állományvesztés Békéscsabán					Kihirdetve:	V.L.
20.	Megsebesült, mikor, hol (év, hó, nap):						Kihirdetve:	V.L.
21.	Hadifogságba jutott, mikor, hol (év, hó, nap):						Kihirdetve:	V.L.
22.	Eltűnt, mikor, hol (év, hó, nap):						Kihirdetve:	V.L.
23.	Sértült, mikor, hol (év, hó, nap):						Kihirdetve:	V.L.
24.	Regg, mikor, hol (év, hó, nap):						Kihirdetve:	V.L.

Molnár Károly vk. őrnagy, a Nyilvántartó alosztály 1942–1944 közötti vezetőjének személyi adatlapja

Kovács Sándor (1922. Békéscsaba, Kudlák Ilona, — 625),
Huhn Lajos (1921. Újszentiván, Kirchhoff Anna, — 625),
Szabó Zoltán (1909. Munkács, Belezmay Sarolta, — 102) és
Petrik Ákos (1917. Nagytétény, Klein Ilona, — 117) tart. zászlósok;

a **Német Sasrend Érdemkeresztjét a csillaggal és kardokkal:**
(új elnevezése: Német Sasrend II. osztálya a kardokkal)

vitész **Sövényházi-Herdiczky Jenő** (1892. Kassa, Paulovszky Teréz, — 5) vezérőrnagy; és
vitész **Vándorfy Kálmán** (1893. Eger, Pápolczy Csorja Ilona, — 1) ny. á. vezérőrnagy;

a **Német Sasrend Érdemkereszt I. fokozatát a kardokkal:**
(új elnevezése: Német Sasrend III. osztálya a kardokkal)

vitész **Horkay Gyula** (1892. Aggtelek, nemes Ponghó Erzsébet, — 781) ezredes,
Kisdéry Antal (1895. Eberhard, Steuringer Teréz, — 2) szaksz. ezredes,
Dóczy Lóránd (1905. Temesvár, feketeadói és nagytar nai Mayer Ada, — 604) és
Dékány Sándor (1904. Hódmezővásárhely, Kalina Janka, 1) hm. tk. alezredek,
Droppa Béla (1892. Penc, Berger Karolin, — 5) alezredes és
Nuridsány Ödön (1896. Szobot, Kibédi Ilona, — 2) szaksz. alezredes;

a **Német Sasrend Érdemkereszt III. fokozatát a kardokkal:**
(új elnevezése: Német Sasrend V. osztálya a kardokkal)

vitész **Barlay Béla** (1910. Kassa, Deitl Margit, — 2) vk. őrnagy;

a **Német Népgondozási Díszjelvény III. fokozatát a kardokkal:**

Isépy László (1905. Eperjes, Isépy Anna, — 961) orvos-őrnagy.

(Rendelet száma: 71.111/eln. 8/e. — 1944. évi október hó 19-én.)

Barlay Béla vk. őrnagy, a Nyilvántartó alosztály utolsó vezetőjének kitüntetése

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BINDER Tamás őrnagy: A magyar katonai rejtjelfejtés két kiemelkedő sikere a 2. világháború időszakában. Felderítő Szemle, XIII. évfolyam 1. szám, 2014. március. pp. 112–125.
- BINDER Tamás őrnagy: Róder Vilmos szerepe és jelentősége a magyar hadtörténetben. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. pp. 96–115.
- Dr. BLASSZAUER Róbert (szerk.): Az IHNETOV munkanaplója. Vitéz Bély Lajos vezérezredes Hadtörténeti Levéltárban őrzött irataiból, 1941–1943. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2002. www.arcanum.hu; letöltés: 2017.12.29.
- BÖLL Gábor: A VKF-2. szervezettörténete az újabb kutatások tükrében. In: OKVÁTH Imre: Katonai perek 1945–1958. Történeti Hivatal, Budapest, 2001. pp. 71–102.
- Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához I–V. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962–1970.
- Fogarassy Miklós visszaemlékezése. <http://visszaemlekezesek.hu/fogarassy-miklos>; letöltés: 2017.12.29.
- GÖRGÉNYI Dániel: Signum Laudis. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1968.
- HARASZTI György (szerk.): Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Corvina Kiadó, Budapest, 2007.
- HARDY Kálmán: Az Adriától Amerikáig – Hardy Kálmán altábornagy emlékiratai. Kairosz Kiadó – HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2008.
- HENNYEY Gusztáv: Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Európa Kiadó – História folyóirat, Budapest, 1992.
- HOLLÓS Ervin: Rendőrség, csendőrség, VKF 2. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971.
- Honvédségi Közlöny, 1944. október 25. Digitális Törvényhozási Tudástár, letöltés: 2017.12.29.
- KÁDÁR Gyula: A Ludovikától Sopronköhidáig. Magvető Kiadó, Budapest, 1978.
- LAKATOS Géza: Ahogyan én láttam. Európa Kiadó – História folyóirat, Budapest, 1992.
- LENGYEL Béla: Európa forgószelében. Digitális Kalamáris, Szarvas, 2011.
- LŐRINCZ Zsuzsa (szerk.): Andorka Rudolf naplója. A madridi követségtől Mauthausenig. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- Dr. MAGYAR István ny. dandártábornok: A Tájékoztató Részlegtől az Elemző és Értékelő Igazgatóságig – I. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 4. szám, 2015. november. pp. 103–129.
- Dr. MAGYAR István ny. dandártábornok: A Tájékoztató Részlegtől az Elemző és Értékelő Igazgatóságig – II. Felderítő Szemle, XV. évfolyam 1. szám, 2016. április. pp. 204–228.
- Dr. REGÉNYI Kund Miklós – Dr. DOBÁK Imre: Hírszerzési és Kémelhárítási Szabályzat – a két világháború között. Nemzetbiztonsági Szemle, 2015/I. pp. 146–197.
- STOMM Marcel: Emlékiratok. Magyar Hírlap Könyvek, Budapest, 1990.
- SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Magyar Napló, Budapest, 2015.
- Dr. SZAKÁLY Sándor: Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása és működése a két világháború közötti Magyarországon, 1918–1945. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 19–45.

DR. MAGYAR ISTVÁN

**A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL
AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – I.¹**

A katonai hírszerzés információt feldolgozó szervezeteinek, valamint ezen komponensek feladatának és munkamódszereinek változása, az MNVK 2. Csoportfőnökség létrejöttétől a KNBSZ² megalakulásáig (1953–2012)

BEVEZETŐ

A hírszerző szolgálatok összlétszámának általában 10–12 százalékát kitevő információt feldolgozó (tájékoztató, elemző-értékelő) szervezetek ritkán kerülnek a figyelem középpontjába. Jóllehet ezen szervezeti komponensek munkatársai jelenítik meg és juttatják el a fogyasztókhoz³ az adott szolgálat információ- és adatszerző munkájának eredményeit, teljesítve ezzel a szolgálatokkal szemben támasztott kormányzati, nemzetbiztonsági, katonai és szövetségi hírigényeket. Ebből adódóan az ott dolgozók felelőssége óriási, mivel szakmai munkájuk minősége közvetlenül befolyásolja a felterjesztett jelentések szakmai színvonalát, ami viszont visszahat a szolgálat működése eredményességének általános (külső) megítélésére is.

A hírszerző szolgálatok tájékoztató, elemző-értékelő szervezete a szolgálatok fejlődése során – a többi szakmai komponenssel együtt – időről időre változik, feladata bővül, munkamódszerei korszerűsödnek, létszáma hol nő, hol csökken, a szolgálat egésze létszáma és fő erőkifejtése változásának függvényében.

A tanulmány célja – az MNVK 2. Csoportfőnökség és az MK KFH⁴ állományában, tájékoztató (elemző-értékelő) területen 1980-tól eltöltött 26 év hivatásos katonai szolgálat tapasztalatait felhasználva – e szervezetek munkájának bemutatása a kezdetektől a KNBSZ megalakulásáig. További célom, hogy az írás nyilvánosságra hozatalával megszólalásra ösztönözzem korábbi munkatársaimat és a szervezetet jól ismerőket, hogy egészítsék ki, pontosítsák az általam leírtakat. Ennek eredményeként a tanulmány tovább bővíthet, hitelessége növekedhet, megvalósulhat a múlt még részletesebb és pontosabb feltárása, valamint hiteles dokumentálása a jövő nemzedék számára.

Kutatási módszerként a témában korábban megjelent publikációk és dokumentumok tanulmányozását, feldolgozását, rendszerezését, a KNBSZ szakmatörténeti gyűjteménye (múzeum) dokumentumainak és kiállítási anyagának áttekintését, valamint az érintett szervezetek volt és jelenlegi munkatársaival történt személyes (és a világhálón folytatott) interjúk feldolgozását választottam.

A tanulmányban három, egymástól jó elkülöníthető időszakra vonatkoztatva (a rendszerváltás előtti, hidegháborús időszak; a rendszerváltást követő „körkörös védelem” hadászati koncepció időszaka; illetve a NATO-csatlakozást követő évek) vizsgálom a katonai hírszerzés információt feldolgozó szervezeteinek felépítését, működését, létszámviszonyait, személyi összetételét, feladat- és jelentési rendszerét, együttműködését, a jelentésformákat és az alkalmazott munkamódszereket. Eltérő részletességgel kitérek arra is, hogy kik vezették ezeket a szervezeteket ezekben az időszakokban, illetve kik dolgoztak a különböző szervezeteknél.

¹ Készült Dr. MAGYAR István ny. dandártábornok: A Tájékoztató részlegtől az Elemző és Értékelő Igazgatóságig – I. című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 4. szám, 2015. november. pp. 103–129.

² Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat.

³ A katonai hírszerzés információinak a felhasználói.

⁴ Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal.

Írásom műfaja – részben saját tapasztalaton és látásmódon alapuló – szakmatörténeti visszaemlékezés, ebből adódóan önkéntelenül is tartalmaz szubjektív megítéléseket, véleményeket.

Munkám során – a dolgozat szélesebb körben történő megismerhetősége érdekében – arra törekedtem, hogy a tanulmány kizárólag nyílt információkat tartalmazzon, a titokvédelmi szabályok sehol ne sérüljenek. A fentiek miatt a feldolgozott három időszak részletessége – az általam kialakított, közel azonos szempontrendszer ellenére – az időben napjainkhoz közeledve egyre csökken.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a tájékoztató, elemző-értékelő szervezetek belső struktúrája, létszáma – a katonai hírszerzés szervezeti átalakításainak, feladatrendszerének és fő erő kifejtésének, esetenként rövid időn belüli többszöri változásához, valamint az aktuális biztonságpolitikai eseményekhez (válságokhoz) igazodva – szinte folyamatosan módosult, átalakult, így valamennyi szervezeti változás nyomán követése szinte lehetetlen. Ezért a szervezeti fejlődés csak egy-egy fontosabb időponthoz, eseményhez kötődő „pillanatfelvételek” sorozatán keresztül mutatható be.⁵

E helyen köszönöm meg Kovács József altábornagy úrnak, a KNBSZ főigazgatójának, hogy engedélyezte számomra a szervezet szakmatörténeti gyűjteményének ismételt tanulmányozását, a Szolgálat munkatársainak pedig a részemre nyújtott támogatást.

Külön megkülönböztetett köszönet illeti a tájékoztató (elemző-értékelő) szervezet azon korábbi vezetőit és munkatársait, akik – segítve a történeti visszaemlékezést és a múlt hiteles felidézését – önzetlenül támogatták a tanulmány létrejöttét, emléket állítva ezzel mindazoknak, akik e fontos szervezetekben teljesítettek (vagy teljesítenek ma is) elismerésre méltó szolgálatot.

TÖRTÉNETI (SZERVEZETI ÉS SZEMÉLYI) GYÖKEREK

Az 1918 őszén létrejött önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezeti és személyi gyökerei az Osztrák–Magyar Monarchia közös államalakulat keretein belül működő Nyilvántartó Iroda („Evidenzbüro”) tevékenységéig vezethetők vissza, amely a közös haderő vezérkarának egyik irodája volt, és a Monarchia katonai hírszerzési és kémelhárítási ügyeiért felelt.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően az újonnan megszervezett magyar Hadügyminisztériumban az 1918. november 1-jétől megalakult 1. osztály feladatává tették a „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek” intézését. Vezetője a közös haderőben is szolgált Stojakovics Demeter vezérkari őrnagy lett. Az új szervezetben jelentős számban voltak olyan tisztek, akik korábban a közös haderőben, illetve a Magyar Királyi Honvédségben teljesítettek szolgálatot.⁶

A Hadügyminisztérium 1. osztálya 1919. január 1-jétől a minisztérium 5. osztályává alakult változatlan feladatkörrel. Állománya és feladata nem változott a Magyar(országi) Tanácsköztársaság ideje alatt sem. 1919 tavaszán az 5. osztály kivált a Hadügyi Népbiztosság szervezetéből és – a Vörös Hadsereg Parancsnokság II. csoportja elnevezéssel – a főparancsnok közvetlen alárendeltségébe került.⁷

A Szegeden létrejött úgynevezett ellenforradalmi kormány 1919. június 6-án rendeletet bocsátott ki a Nemzeti Hadsereg szervezéséről, amelynek eredményeként 1919. június 25-én Horthy Miklós ellentengernagy hadügyminiszterként jóváhagyólag tudomásul vette a Nemzeti Hadsereg I. hadműveleti csoport létrehozását, amely a hírszerző osztály megszervezésére vonatkozott. Vezetője Ottrubai Károly vk. őrnagy lett.⁸

⁵ Talán az új követelményekhez történő gyors alkalmazkodás igénye az oka annak, hogy ma már – a nemzetközi gyakorlathoz igazodva – a tájékoztató, elemző-értékelő szervezetek belső struktúráját (a létszám és a beosztási helyek megnevezése kivételével) a hírszerző szolgálatok állománytábláiban nem rögzítik részletesen, folyamatosan biztosítva ezzel a szervezetek szükség szerinti gyors átalakításának feltételét.

⁶ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. pp. 13–14.

⁷ Uo. p. 15.

⁸ Uo. p. 16.

A Magyar(országi) Tanácsköztársaság bukását követően ismét megalakult Hadügyminisztérium 5. a. és 5. b. osztályához tartoztak a „hírszerzés, a kémvédelem és a sajtóügyek”. Az 5. b. osztály vezetője továbbra is Stojakovics Demeter maradt. A Nemzeti Hadsereg Fővezérségén a II. (nyilvántartó) csoport foglalkozott a fenti kérdésekkel (továbbra is Ottrubai Károly vk-i őrnagy vezetésével).⁹

Később, a fenti kettősség megszüntetése érdekében 1919. november közepén, a Hadügyminisztérium hírszerző (5. b.) osztályát és a Fővezérség II. (nyilvántartó) csoportját összevonták Fővezérség II. csoport néven. Vezetőjévé 1919. november 17-én Stojakovics Demetert nevezték ki. Szervezete hármass tagozódású volt: hírszerzés, nyilvántartás, kémelhárítás.¹⁰

1920. április 1-jén a Fővezérség megszűnt, létrejött a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke beosztás. Alárendeltségében irodák (későbbi nevükön osztályok) szerveződtek. Ezek egyike volt a „Nyilvántartó Iroda”, amelynek fontos szerep jutott a hírszerző és kémelhárító feladatok ellátásához szükséges információk összegyűjtésében és elemzésében.¹¹

Az 1938. augusztus 20–29. közötti magyar–kisantant tárgyalásokat követően a katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetére már nyíltan is a Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztálya, majd a második világháború évei alatt a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztály (2. vkf. osztály) megnevezést használták. Az osztály szervezetébe alosztályok tartoztak, köztük a *Nyilvántartó (elemző) alosztály* („NYÍL”). Fő feladatai az alábbiak voltak:

– *idegen államok haderejének, katonapolitikai viszonyainak és háborús teljesítőképességének nyilvántartása azzal a céllal, hogy a vezetés tervezéseihöz és elhatározásaihoz alapot szolgáltatasson;*

– *idegen államok külpolitikai és katonapolitikai viszonyainak nyilvántartása, katonapolitikai kiértékelése;*

– *idegen hadseregek katonai-technikai figyelemmel kísérése;*

– *idegen államok mindenkori katonai viszonyainak, mindennemű háborús előkészületeinek és háborús teljesítőképességének felderítése.*¹²

A második világháború után, 1945. március 3-án megalakították a HM Katonapolitikai Osztályt (KATPOL), amely a katonai hírszerzést és elhárítást egységes szervezeti keretben jelenítette meg. Központi apparátusába *nyilvántartó alosztály* („NYÍL”), benne rádiócsoporthoz tartozott.¹³

1947 januárjában a HM Katonapolitikai Osztályát Katonapolitikai Csoportfőnökséggé szervezték át. Szervezetébe, a csoportfőnök közvetlen alárendeltségébe tartozó négy – majd 1948 márciusától – hét osztály, benne *az információk feldolgozását végző VI. Nyilvántartó Osztály* tartozott. Fontos megemlíteni, hogy a csoportfőnök közvetlen alárendeltségében lévő II. Elhárító Osztály szervezetében is volt egy információkat feldolgozó Nyilvántartó alosztály, ami *a hírszerzés és a kémelhárítás elkülönült információfeldolgozó és jelentő tevékenységére utal*. A Csoportfőnökség szervezete 1949 elején Katonapolitikai Főcsoportfőnökséggé terebélyesedett, feladatköre bővült, létszáma 609 főre növekedett.¹⁴

1949. február 1-jén a Honvédelmi Minisztériumban megalakult a Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség. Ettől kezdődően a hírszerzés feladatkörét a HM III. Rádiófelderítő Csoportfőnökség és a HM IV. (Hírszerző Csoportfőnökség látta) el.¹⁵

1950. február 1-jén a felderítőszolgálat új neve HM IV. Főcsoportfőnökség lett, vezetője Révész Géza altábornagy volt, feladatát a katonai hadászati-hadműveleti hírszerzés képezte.¹⁶

⁹ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. pp. 16–17.

¹⁰ Uo. p. 17.

¹¹ Uo. p. 18.

¹² Uo. pp. 22–25.

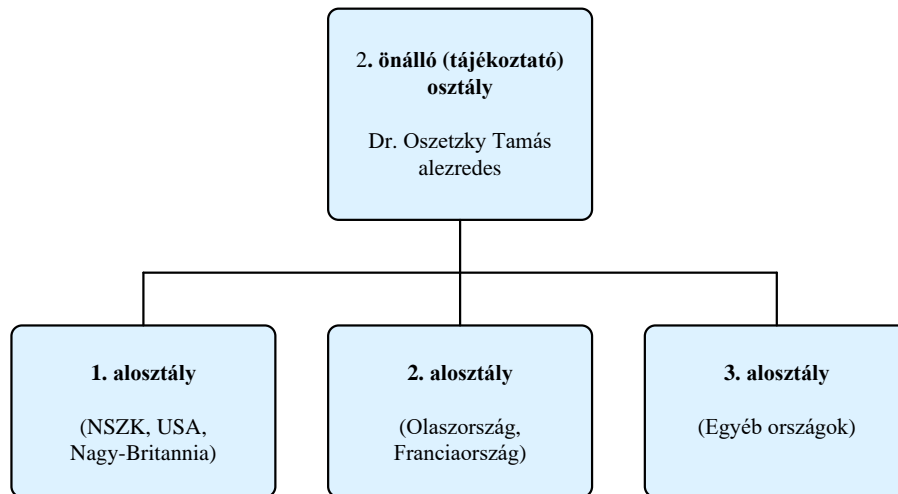
¹³ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 47.

¹⁴ Uo. p. 48.

¹⁵ Uo. p. 49.

¹⁶ Uo. p. 49.

Szervezetében megalakult a 2. önálló (tájékoztató) osztály. Feladata a NATO-országok, ezen belül az amerikai, a brit, az olasz és a francia haderő, valamint a nyugat-németországi és ausztriai megszálló erők állományának, létszámának, csoportosításának, szervezésének, valamint harcászati, hadműveleti és hadászati elveinek nyilvántartása és jelentése volt.¹⁷ Ezen feladatrendszernek megfelelően alakították ki három alosztályból álló szervezetét is.

A HM IV. (Felderítő) Főcsoportfőnökség 2. önálló (tájékoztató) osztályának szervezete 1952-ben¹⁸
(Szerk.: Dr. Magyar István)

Az osztály vezetője *Dr. Oszetzky Tamás alezredes* lett, aki az MNVK 2. Csoportfőnökség megalakulását követően (Szűcs Ferenc ezredes után) 1977-ig (ezredesként) a Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatát is vezette.

Dr. Oszetzky Tamás alezredes¹⁹

¹⁷ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 49.

¹⁸ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

¹⁹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A HM IV. (Felderítő) Főcsoportfőnökség 1953 végéig látta el feladatát, amikor újabb átszervezésre került sor.

A fenti történeti áttekintésből megállapítható, hogy – bár az időszak sok tekintetben még feltáratlan – a katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezeteiben már a kezdetektől jelen voltak az egyre bővülő feladatokkal rendelkező, információkat feldolgozó, értékelő-elemző szervezetek (akkori nevükön „Nyilvántartó” alosztályok, részlegek), amelyek az 1950-es évek elejére osztály szintű (tájékoztató) szervezetté fejlődtek. Állományuk jelentős mértékben az elődszervezetek személyi állományára épült.

TÁJÉKOZTATÓ (ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ) SZERVEZETEK AZ MNVK 2. CSOPORTFŐNÖKSÉG MEGALKULÁSÁTÓL A RENDSZERVÁLTÁSIG (1953–1989)

Az 1950-es évek tájékoztató szervezetei

Az 1953. december 1-jén végrehajtott újabb átszervezés eredményeként a katonai felderítés a honvédelmi miniszter alárendeltségéből a vezérkari főnök alárendeltségébe került, neve *MNVK 2. Csoportfőnökségre* változott. A csoportfőnöki beosztást (1956. február 21-éig) *Fehér Gyula ezredes* töltötte be. A Csoportfőnökség szervezetébe (1956 végéig) Operatív, *Tájékoztató*, Rádiófelderítő, valamint Kiképzési és Ellátó *Szolgálat Részlegek* tartoztak.²⁰

A felderítés *fő irányait* Jugoszlávia (1955-ig), valamint az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi és légi erői képezték. Fontos célszolgálati Ausztria, Németország (NSZK), Olaszország, Franciaország, Görögország és Törökország voltak. *A Tájékoztató Részleg feladatai fokozatosan bővültek. A NATO-tagállamok fegyveres erőinek felderítése mellett új feladatot jelentett a hadszíntér-előkészítéssel és a haditechnikával kapcsolatos tájékoztatás.*²¹

*A Csoportfőnökség (az adatszerezés és a tájékoztatás) több évtizeden át érvényben lévő négyes feladatrendszerét (katonapolitikai felderítés; haderő- és hadszíntér-felderítés, haditechnikai felderítés; gazdasági-hadigazdasági információszerzés) hűen tükrözte az 1954-ben készített alábbi négy (akkor „Szigorúan titkos!” minősítésű) dokumentum:*²²

- *Katonapolitikai felderítési feladatok (1954.12.09., készítette: Béres őrgy.);*
- *A haderő szervezésének, fegyverzetének, harcászati és hadműveleti elveinek felderítési feladatai (1954.10.10., készítette: Házi őrgy.);*
- *A hadszíntér és a rajta lévő objektumok felderítésének feladatai (1954.12.11., készítette: Fenyő őrgy. – Tóth őrgy.);*
- *A béke és háborús gazdasági teljesítőképesség felderítésének feladatai (1954.12.17., készítette: Sarkadi szds.).*²³

A *Tájékoztató részleg* szervezeti struktúráját az előzőekben ismertetett feladatrendszernek megfelelően alakították ki. Vezetője *Szűcs Ferenc ezredes* lett, aki később, 1956 áprilisától 1962-ig, majd 1977-től 1989 októberéig (vezérőrnagyként, majd altábornagyként) a Csoportfőnökséget is vezette.²⁴ A *Tájékoztató részleg* szervezetébe *négy alosztály* tartozott.

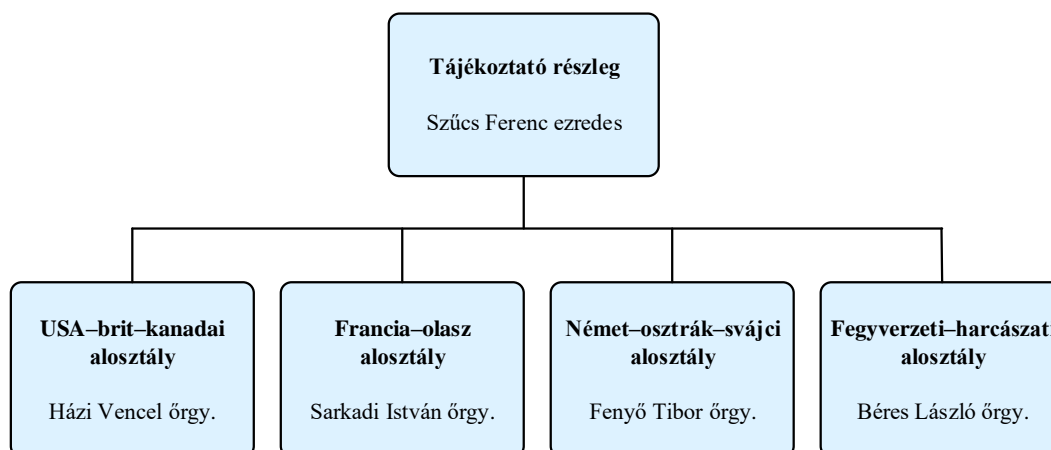
²⁰ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 50.

²¹ Uo. p. 51.

²² A dokumentumokat a *Tájékoztató részleg* egyes szakterületekért felelős vezetői állították össze. Ennek alapján megállapítható, hogy a Csoportfőnökség felderítési (információszerzési) feladatainak megfogalmazása – már abban az időben is – ennek a szervezetnek a feladata volt.

²³ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

²⁴ 1962 és 1977 között a csoportfőnök (vkf. h.) Sárközi Sándor vezérőrnagy volt (a szerző megjegyzése).

2. ábra. Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató részlegének szervezete az 1950-es évek közepén (1954)²⁵
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A Tájékoztató részleg összlétszáma 30–35 fő volt, állományában hivatásos tisztek és polgári alkalmazottak teljesítettek szolgálatot. A hivatásos tisztek döntő hányada egyáltalán nem, vagy csak néhány hónapos katonai alapképzéssel rendelkezett.²⁶

A Tájékoztató részleg fő feladatai az alábbiak voltak:

- *jelentések készítése a NATO-tagállamok, Ausztria és Svájc katonapolitikájáról, fegyveres erőiről és a hadszíntér előkészítéséről, a hadgyakorlatokról, a fegyverzetről és felszerelésekről...*
- *jelentések összeállítása válságokról, háttér-tájékoztatók készítése vezetői utazásokhoz;*
- *hadsereg-, hadtest-, hadosztályszintű gyakorlatokon való részvétel (a gyakorlatvezetőség vagy a hadseregtörzs felderítőosztálya állományában);*
- *előadások tartása a tanintézeteknél, illetve más katonai és egyéb szervezeteknél.*

*A Tájékoztató részleg heti, havi és éves jelentéseket, esetenként (külön parancsra) soron kívüli és napi jelentéseket készített.*²⁷

Korabeli, nagyobb terjedelmű kiadványai között megtalálhatóak voltak például az alábbiak:

- *Idegen haderők repülőgéptípusai (1955);*
- *Tájékoztató az idegen haderők egyes típusú fegyvereiről és felszereléséről (1956).*²⁸

Az 1950-es évek második felében a Tájékoztató részleg megnevezése Tájékoztató Szolgálatra (általánosan használt, népszerű nevén „TAJ”-ra) változott. Vezetője ismét Dr. Oszetzky Tamás alezredes (majd ezredes) lett, aki egyben csoportfőnök-helyettes is volt.

(Oszetzky alezredes végzettségét tekintve jogász volt. A második világháborúban tartalékos tüzértisztként harcolt a szovjet fronton, ahol hadifogságba esett. Nagy tudású és széleskörűen tájékozott parancsnokként ismerték. Értékelő-elemző készsége kiemelkedő, munkabírása pedig egyedülálló volt. Önállóan képes volt tájékoztatni a felső vezetést. Minden helyzetben feltalálta magát, a formális vezetést pedig rábízta az alárendelt parancsnokokra. Sajat elmondása szerint

²⁵ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 58.

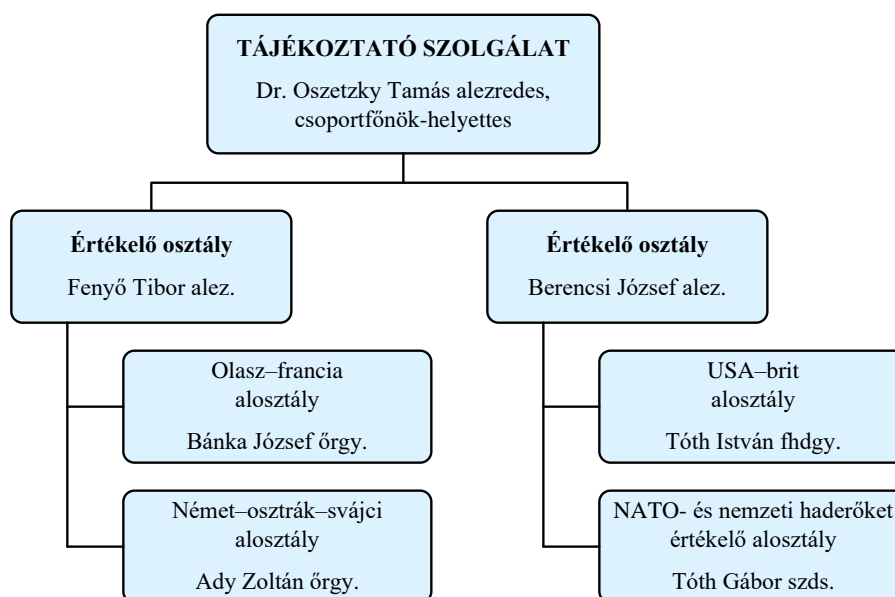
²⁶ Uo. p. 58.

²⁷ Uo. p. 59.

²⁸ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

az 1950-es évek elején minden reggel egy kis bőrönddel érkezett szolgálati helyére, mivel sohasem tudta, hogy – Horthy Miklós Nemzeti Hadseregének korábbi tisztjeként – mikor tartóztatják le. Sajátos önvédelmi reflexe diktálta, hogy nélkülözhetetlen emberré váljon.)²⁹

A Tájékoztató Szolgálat szervezetében két értékelő osztályt hoztak létre Fenyő Tibor és Berencsi József alezredek vezetésével. Az osztályok két-két alosztályból álltak, lényegében a már korábban is meglévő alosztályokat foglalták magukban azzal a különbséggel, hogy a korábbi „Fegyverzeti-harcászati alosztály” (az új prioritásoknak megfelelően) már a „NATO és nemzeti haderőket értékelő alosztály” elnevezést kapta. A Tájékoztató Szolgálat szervezetét az alábbi ábra szemlélteti:

Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezete az 1950-es évek második felében (1957)³⁰
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A Tájékoztató Szolgálat továbbra is elsősorban heti, havi, éves és – külön parancsra – soron kívüli jelentéseket készített. Forrásait a rádiófelderítés már értékelt adatokat tartalmazó napi jelentései, a Magyar Távirati Iroda keretében működő katonai sajtófigyelő csoport napi tájékoztatói, valamint a külföldön működtetett felderítőszervezetek (akkori nevükön rezidentúrák) havi–kéthavi gyakorisággal felterjesztett (sok esetben már elavult információkat tartalmazó) jelentései képezték. A Tájékoztató Szolgálatnak ebben az időben nem volt feladata az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységének napi irányítása. Rendszeres feladatát képezte ugyanakkor az éves információszerzési tervek összeállítása.³¹

A Tájékoztató Szolgálat állományában számos olyan tiszt és polgári alkalmazott (pa.) dolgozott, akik a későbbiek során (néhányan tiszti rendfokozatot szerezve) a Csoportfőnökség tájékoztató szervezetének meghatározó személyiségeivé, vezetőivé váltak. Így például (a teljesség igénye nélkül): Gombos Károly százados; Kiss Dezső pa.; Török Árpád százados; Máté László pa.; Hajma Lajos százados; Tóth Tibor főhadnagy; Novák Zoltán százados; Bertalan József százados; Vári Sándor százados; Kőszegvári Tibor százados.³²

²⁹ TÖRÖK Árpád: Elindultam szép hazámból. Hazámat szolgáltam (Katonasors). pp. 105–106.

³⁰ TÖRÖK Árpád: Személyes interjú. 2015.02.17.

³¹ Uo.

³² Uo.

Ebben az időszakban a *Tájékoztató Szolgálat* területi elven szervezett alosztályai személyi állományának egyik *fő feladata az úgynevezett célországok katonai adattárainak* (akkori elnevezés szerint „hadművelési gyűjtőinek”) *összeállítása volt.* Ezek, a kezdetben kézzel vezetett, fél év alatt elkészült okmányok tartalmazták az egyes országok haderejével, a haderő elhelyezésével, fegyverzetével, felszerelésével, alkalmazási elveivel, mozgósítási és hadkiegészítési rendszerével, hadigazdasági mutatóival kapcsolatos legfontosabb adatokat. (Később – *Bánka József őrnagy javaslatára* – tájékozottságuk növelése érdekében a Csoportfőnökség vezetői részére is készültek rövid összefoglalók ezekből az okmányokból.) Már ekkor is a magyar katonai felderítés egyik fő iránya (a VSZ felderítőszolgálati közötti feladatelosztásnak megfelelően) *Olaszország volt.* Bizonyítja ezt az is, hogy *1957-ben a Szolgálat olasz–francia alosztályának egyik fő feladatát az olasz szárazföldi csapatok hegyivadász alakulatai „Latemar II.” fedőnevű, ezred/dandárszintű, támadó és védelmi jellegű, kétfokozatú harcászati gyakorlatának felderítése képezte.*³³

Az 1950-es években a Csoportfőnökségen 24 órás szolgálati rendben működő felderítő-harcálláspont nem volt. A szolgálat tisztjei – váltásos alapon – a csoportfőnök irodájának előterében tartottak telefonügyeletet.³⁴

Összegezve megállapítható, hogy az 1950-es években az alosztályokból álló Tájékoztató részleg két osztályt magában foglaló Tájékoztató Szolgálat alakul. Megkezdődik személyi állományának a feltöltése, majd bővítése, a Szolgálat szakmai munkamódszereinek kidolgozása, feladatrendszerének VSZ-követelmények szerinti meghatározása.

A Tájékoztató Szolgálat az 1960-as években

A Tájékoztató Szolgálat feladatrendszere az 1960-as években – a Csoportfőnökség fő feladataival összhangban – jelentős mértékben bővült. Az évtizedben jelentkező válságok (*Berlini fal építése – 1961. augusztus; kubai rakétaválság – 1962. október 14–28.; vietnami háború – 1965–1973; harmadik arab–izraeli háború – 1967. június 5–10.; Csehszlovákia VSZ-csapatok általi megszállása – 1968. augusztus*) mellett, az 1960-as évek közepétől, *fő feladatként jelentkezett a potenciális ellenség (a NATO) rakéta-csapásmérő erőinek, ezen erők készenléti helyzetének folyamatos nyomon követése és jelentése.*

Ezen belül:

- *az amerikai hadászati légierő B–52 és B–47 típusú hadászati bombázó-repülőgépei, a repülőgép-hordozók és az atomhajtóműves-tengeralattjárók járőrözésének folyamatos értékelése;*
- *az amerikai, a brit és a francia hadászati rakéta-csapásmérő erők állományának és tevékenységének értékelése.*³⁵

*A felderítés fő irányait (országait) az Amerikai Egyesült Államok európai erői, a Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Ausztria, a Benelux és a skandináv államok, Görögország, Törökország, Svájc és Izrael képezték. Egyre nagyobb figyelem irányult Szíriára és Egyiptomra is.*³⁶

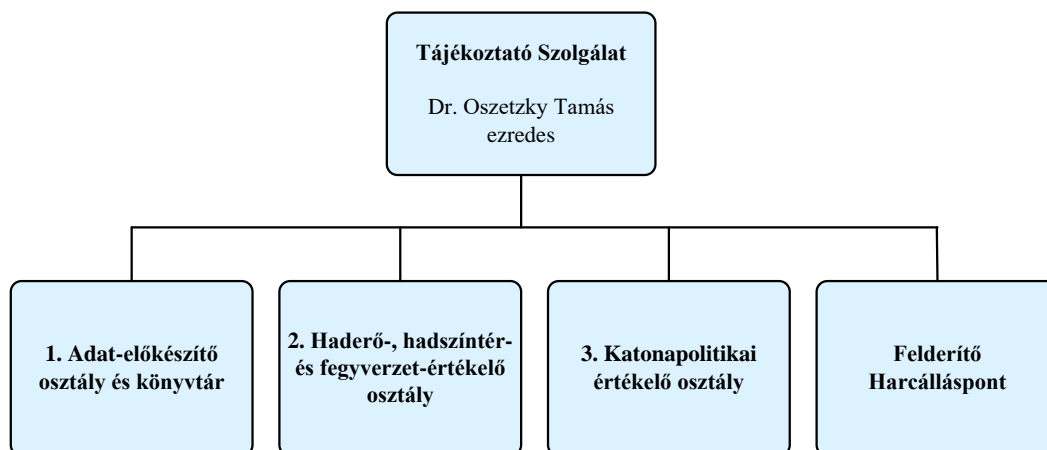
A Tájékoztató Szolgálat ebben az időszakban *háromosztályos szervezetté* alakult. Szervezetében (1968-tól) megjelent a *katonapolitikai értékelő osztály* és az *ideiglenes állományal, válság esetén működő (még nem osztályszervezetű) Felderítő Harcálláspont* is.

³³ TÖRÖK Árpád: Elindultam szép hazámból... Hazámat szolgáltam (Katonasors). p. 106.

³⁴ TÖRÖK Árpád: Személyes interjú. 2015.02.17.

³⁵ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 60.

³⁶ ORVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. p. 86.

Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezete az 1960-as évek második felében³⁷
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A katonapolitikai értékelő osztály 1968 körüli megalakítása nem volt előzmény nélküli. Létrehozását a politikai és a katonai vezetés katonapolitikai kérdések iránti érdeklődésének ugrásszerű növekedése indokolta. A szervezet alosztályként már az évtized közepén is létezett Naszodi György alezredes vezetésével. Az alosztály vezetésére 1965 végén Török Árpád alezredes kapott megbízást, majd ezt követően osztályvezető-helyettesként – 1972-ig – ő vezette a katonapolitikai értékelő osztályt is. Az osztály – amelynek vezetői az 1980-as évek elejéig Gombos Károly, Laczházi László és Demeter György ezredesek voltak – kéthetente jelentést készített a nemzetközi katonapolitikai helyzetben bekövetkezett változásokról, havonta egy-egy fontosabb kérdésről tájékoztatót adott ki, vagy a politikai és a katonai vezetés igényeinek megfelelően összefoglaló jelentést állított össze különböző témakörökben.³⁸

A Tájékoztató Szolgálat jelentőtevékenysége alapját képező rádiófelderítő jelentések, valamint a külföldön működő rezidentúrák által felterjesztett információk színvonala az időszak során jelentős mértékben javult. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy egyre több elemző tapasztalattal rendelkező tiszt került külszolgálatra, végezte el a Csoportfőnökség Szakiskolájának tanfolyamait, illetve a katonai akadémiát. Egyre jobban kiteljesedett a számítógép szakmai célokra történő felhasználása is. Az időszakban bevezetésre került a rezidentúrák felterjesztett jelentéseinek írásbeli értékelése és tagjai (nyári szabadság alatti) szóbeli beszámoltatása.³⁹

1962-től a Tájékoztató Szolgálat egyik újonnan jelentkező fő feladatává vált a részvétel a Vezérkar hadászati-hadműveleti tervezőmunkájában. Ezt a feladatot osztályvezetőként kezdetben Berencsi József alezredes, majd később Hajma Lajos alezredes végezte, azt követően pedig (az 1970-es évek végéig) Molnár István, Végh Alfréd és Vári Sándor alezredesek látták el nagy szakértelemmel.⁴⁰

³⁷ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 60.

³⁸ TÖRÖK Árpád: Elindultam szép hazámból... Hazámat szolgáltam (Katonasors). pp. 129–134.

³⁹ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 61.

⁴⁰ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 61.

A Tájékoztató Szolgálat az időszakban is heti, havi és éves jelentéseket, valamint külön igény alapján napi tájékoztatókat készített. Szakmai tevékenysége irányultságát az alábbi kiadványok is szemléltetik:

- *USA interkontinentális ballisztikus irányított lövedékes (ICBM) erők és támaszpontok honi területen (1962);*
- *A NATO és Ausztria katonapolitikai helyzetének várható alakulása és a fegyveres erő lehetséges fejlesztési irányai 1970–1975 között (1968);*
- *Észak-Olaszország erődtítési rendszere (1969);*
- *Nemzetközi katonai erőviszonyok (1968);*
- *A 2. nyugatnémet hadtest „Schwarzer Löwe” fedőnevű gyakorlata 1968.9.15-től 9.20-ig.⁴¹*

Az 1960-as évek legfőbb jellemzője, hogy az állományát és feladatrendszerét tekintve egyre bővülő, szakmai munkájában fejlődő Tájékoztató Szolgálat állományában – a korábban területi elven működő, országokkal foglalkozó szervezetek helyett – megjelennek a funkcionális elv szerint szervezett osztályok. Új szervezeti komponensnek tekinthető az adat-előkészítő, valamint a katonapolitikai osztály, illetve az ideiglenes állományú Felderítő Harcálláspon. A tájékoztató szervezet feladatrendszerében egyre nagyobb szerepet kap a Vezérkar támogatása a tervezőmunkájához szükséges felderítési adatokkal és információkkal.

Az 1970-es évek Tájékoztató Szolgálat

A Csoportfőnökség és a Tájékoztató Szolgálat számára az 1970-es évek elején, az alaprendeltetésből adódó, egyre bővülő feladatok ellátása mellett a legnagyobb kihívást a vietnami háború lezárását célzó Párizsi Egyezmény (1973) végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságban (NEFB) való részvétel jelentette.⁴²

A NEFB magyar katonai résztvevőinek felkészítését végző annavölgyi (Szentendre) kiképzőbázis létrehozásában és a képzés végrehajtásában jelentős feladatok hárultak a Tájékoztató Szolgálat állományára. A bázisparancsnok Dr. Ady Zoltán alezredes lett, és az előadók zömét is a szervezet adta. A tájékoztató tisztek egy kisebb csoportja a térségbe kiutazók számára néhány hét alatt kézikönyvet készített, amely tartalmazta a Vietnammal és az ott tartózkodó fegyveres erőkkel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat. A katonai szerepvállalás mindhárom váltásában fontos (több esetben vezetői) szerepet töltöttek be a Tájékoztató Szolgálat tagjai (Kőszegvári Tibor ezredes, Gombos Károly ezredes, Vári Sándor alezredes, Novák Zoltán alezredes).⁴³

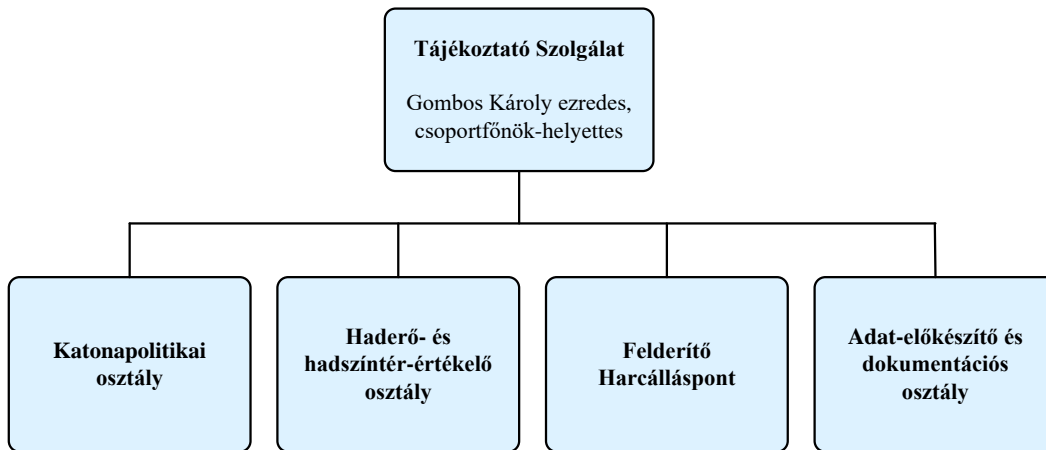
A Csoportfőnökség vietnami feladattal kapcsolatos lekötöttsége és az alapfeladatok szerteágazó ellátása az 1970-es évek közepére a szervezet életében működési nehézségeket okozott. Az adatszerző és a szolgáltató tevékenység meghaladta a feldolgozási képességet és kapacitást, sok értékes információ feldolgozatlan maradt. Az MN alakulatainak felderítési információkkal történő ellátása hiányos volt, miközben a politikai és a katonai vezetés számára a legapróbb részletességű tájékoztatókat is felterjesztették. A beérkező anyagok szelekciójára és feldolgozására a Csoportfőnökség a Tájékoztató Szolgálat szervezeti és létszámbővítését javasolta, amiből a négyosztályos szervezet hamarosan meg is valósult, de a kívánt káderutánpótlást, képzett elemző és értékelő káderek hiányában, ekkor még nem tudták megvalósítani.⁴⁴

⁴¹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁴² A Bizottság kezdetben Magyarország, Kanada, Indonézia és Lengyelország képviselőiből állt. Kanadát 1973. július 31-től Irán váltotta (a szerző megjegyzése).

⁴³ KŐSZEKVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 60.

⁴⁴ ORVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. p. 89.

Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának négyosztályos szervezete 1977-ben⁴⁵
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A Tájékoztató Szolgálat vezetője 1977-től – a Csoportfőnökség élén és fontosabb vezetői beosztásaiban történt váltást követően – Gombos Károly ezredes lett.

Gombos Károly ezredes⁴⁶

A vezetői váltásokat követően megtörtént a Csoportfőnökség vezetési és irányítási rendjének, szervezeti struktúrájának a felülvizsgálata, a szükséges változtatások, korrekciók végrehajtása. Mindeközben a Tájékoztató Szolgálat a már korábban kialakult működési és jelentési rendben végezte munkáját.

⁴⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁴⁶ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

Az évtized során készített (nagyobb terjedelmű) kiadványai közül a legfontosabbak az alábbiak voltak:

- *A NATO katonai doktrínája ((1970);*
- *Felderítő Összefoglaló Jelentés a NATO, Franciaország és Ausztria fegyveres erőiről (1970-től évente kiadásra került);*
- *A NATO fegyveres erők „Wintex-71” fedőnevű hadászati parancsnoki és törzsvezetési gyakorlata 1971.1.13. – 2.4.;*
- *A Laser Technika alkalmazása a főbb nyugati államok haderőiben (1971);*
- *„Crested Cap II.” és „Reforger II./Certain Thrust” fedőnevű kombinált légi szállítási és csapatgyakorlat. A Dél-európai Szövetséges Fegyveres Erők Főparancsnokságának „Deep Express-70” fedőnevű gyakorlata (1971).*

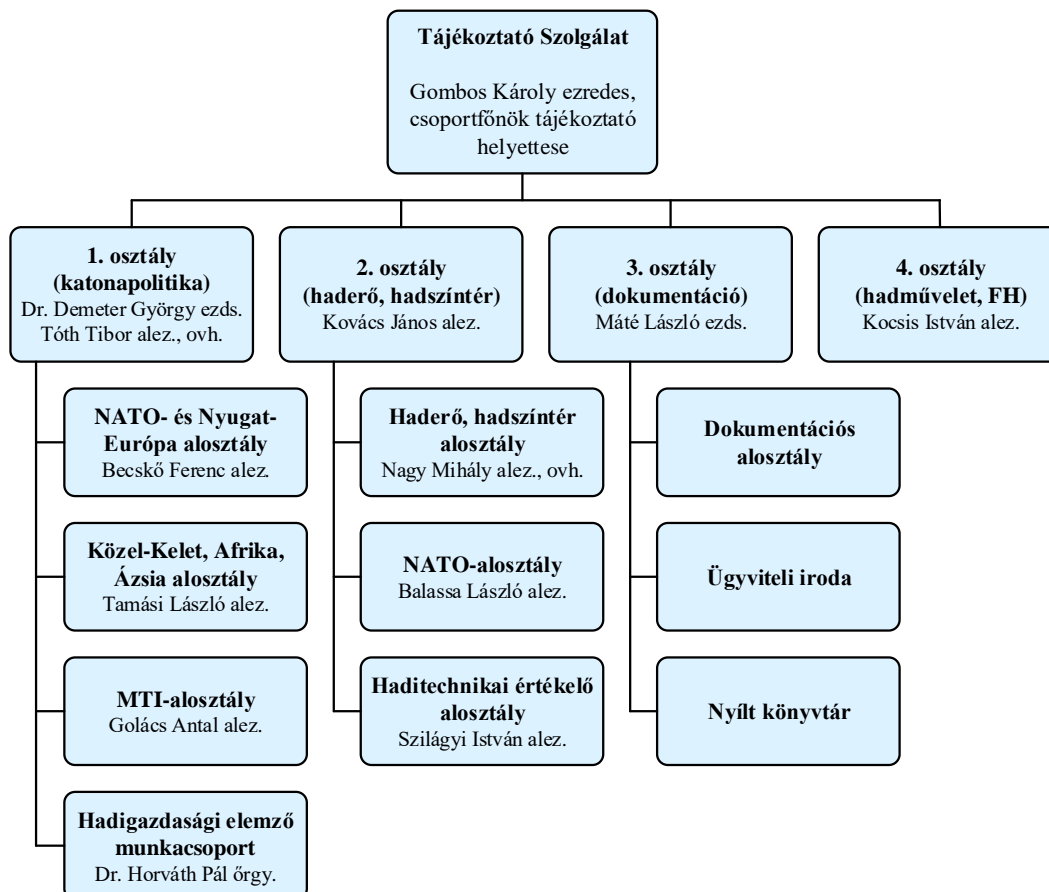
Az 1970-es évek Tájékoztató Szolgálatának legfőbb jellemzője, hogy az évtized második felében végrehajtott személyi és szervezeti változásokat követően (az ideiglenes állománnyal működő Felderítő Harcálláspont osztályá alakulásával) stabilizálódott az a négyosztályos szervezet, amely az elkövetkező évek elemző-értékelő struktúrájának alapját képezte. A jelentőtevékenység színvonala javult, a nagyobb terjedelmű kiadványok között egyaránt megjelentek a katonapolitikai, valamint a NATO fegyveres erők doktrinális elveivel, elhelyezésével, állományával, fegyverzetével, gyakorlataival, haditechnikai fejlesztésével kapcsolatos értékelések. Döntés született a tájékoztató szervezet munkájának számítógép alkalmazásával történő korszerűsítéséről, személyi állományának bővítéséről.

A Tájékoztató Szolgálat az 1980-as években

A fenti időszakban a Csoportfőnökség állományának több szerteágazó feladatot kellett megoldania. A felderítés fő erőikifejtése továbbra is a Varsói Szerződés és a NATO katonai szembenállásából adódó felderítési, információszerezési és jelentőtevékenység magas színvonalú végrehajtására irányult. Emellett fontos feladatként jelentkezett a világban végbemenő válságok, katonai konfliktusok elemzése, majd 1984-től a Reagan amerikai elnök által meghirdetett űrfegyverkezési program, azt követően pedig a Mihail Gorbacsov hatalomra kerülésével (1985) kibontakozó megbékélési folyamat (leszerelési konferenciák és csúcstalálkozók) figyelemmel kísérése, értékelése és elemzése.

Az 1980-as évtized első éveit – mind a Csoportfőnökség egészét, mind pedig a Tájékoztató Szolgálatot illetően – a jelentkező feladatokhoz jobban igazodó szervezeti struktúrák kialakítása, hatékonyabb munkamódszerek bevezetése, a személyi állomány intenzív szakmai és nyelvi képzése, létszámbővítés, valamint – az állomány megfiatalításával – egy generációváltás előkészítése jellemezte. Utóbbi folyamat keretében (1979-től) 10–15, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia „D” tagozatán, illetve más fakultásán vagy külföldi katonai akadémián végzett tiszt került a Tájékoztató Szolgálat állományába, akik a már ott dolgozó idősebb munkatársakkal együtt dolgozva rövid időn belül megszerezték a hatékony munkavégzéshez szükséges gyakorlatot és tapasztalatot.

A Tájékoztató Szolgálat 1980 őszén aktuális szervezeti felépítése a következő oldalon található.

Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezeti felépítése 1980 őszen⁴⁷
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A Szolgálat *négyosztályos szervezete* az előző időszakhoz képest nem változott, az egyes szervezeti komponensek feladata azonban szélesedett. A szervezet vezetője (1983-ig) továbbra is Gombos Károly ezredes volt (beosztásában 1983. december 1-jén *Dr. Demeter György ezredes*, a katonapolitikai osztály addigi vezetője váltotta).

Az 1. osztály (katonapolitikai) fő erőkifejtése az Észak-atlanti Szövetség katonapolitikai nézetrendszerének megismerésére, katonai doktrínájának és nukleáris stratégiájának felderítésére, a tagállamok belső politikai erőviszonyainak elemzésére, a tagállamok kormányainak a haderővel és a NATO-val kapcsolatos döntéseinek megismerésére és jelentésére irányult.⁴⁸

Az osztály vezetését 1983-ig Dr. Demeter György ezredes látta el,⁴⁹ helyettese Tóth Tibor alezredes volt. Az osztály három alosztályt és egy munkacsoportot foglalt magában. A NATO-val és a nyugat-európai államokkal foglalkozó alosztályt Becső Ferenc alezredes vezette.⁵⁰ A Közel-Kelettel, Afrikával és Ázsiával foglalkozó alosztály vezetője Tamási László alezredes volt.⁵¹

⁴⁷ Lakatos István, Tószegi Lajos, Sarkadi Sándor és a szerző visszaemlékezése alapján.

⁴⁸ MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. p. 18.

⁴⁹ Utódja Kovács János alezredes lett, akit osztályvezetői beosztásában (1984-ben) Nagy László alezredes követett.

⁵⁰ Az alosztály állományába tartozott: Palásti János százados, Pados Ferenc főhadnagy.

⁵¹ Munkatársak: Berentés József őrnagy, Fehér László százados, Vankó József százados, Tószegi Lajos százados, Sipos István százados, Török László százados, Máthé Szabolcs százados.

Az MTI-alesztály Ugrai Ferenc ny. altábornagy, majd Golács Antal alezredes irányítása alatt működött. A hadigazdasági elemző munkacsoportot Dr. Horváth Pál őrnagy irányította.⁵² Az osztályon működésének évtizedei alatt nagy volt a személyi fluktuáció, mivel a külföldi szolgálatra tervezett tisztek közül többen (a felkészülés részeként) több hónapot töltöttek a szervezetnél.⁵³

A Tájékoztató Szolgálatnál kialakított akkori jelentési rend szerint az osztály jelentési profilját elsősorban az aktuális katonapolitikai információk köre képezte. Forrásait zömében a rezidentúrák katonapolitikai, esetenként katonai témájú⁵⁴ távirati információi, valamint a technikai adatszerzés normál és különleges adatfeldolgozásból származó jelentései képezték.⁵⁵

Az osztály által készített jelentések az alábbiak voltak:

– *Napi Felderítő Jelentés (NFJ):* maximum két–három oldal terjedelemben, tömören megfogalmazott, több témát érintő, aktuális katonapolitikai (ritkábban katonai) információkat tartalmazott. Címzettjei (a mindenkor érvényben lévő állami protokollnévjegyzék sorrendjében) a párt-, az állami és a katonai vezetés tagjai voltak. A jelentés „Szigorúan titkos!” minősítésű volt, állandó címlistával, naponta 18 fő részére készült. A jelentés sokszorosított példányait a csoportfőnök személyesen írta alá.

– *Felderítő Jelentés (népszerű nevén Külön Jelentés):* egyetlen (pl. hadigazdasági) témát részletesen feldolgozó, három–négy oldal terjedelmű jelentésforma. A differenciált tájékoztatás elvének figyelembevételével általában négy–hat fő részére került továbbításra. „Szigorúan titkos!” vagy „Titkos!” minősítésű volt. Sokszorosított példányait a csoportfőnök ugyancsak személyesen írta alá.

– *Éves Katonapolitikai Összefoglaló:* több tíz oldal terjedelmű, minősített, az adott év legfontosabb katonapolitikai történéseit összefoglaló és prognózist tartalmazó kiadvány. Címzettje: a párt-, az állami és a katonai vezetés szűkebb köre. Minden év januárjában készült a csoportfőnök sokszorosított aláírásával.

– *MTI Napi Katonapolitikai Tájékoztató:* külföldi hírügynökségek információinak tematikusan feldolgozott magyar nyelvű összefoglalója. Nyílt minősítésű, több oldal terjedelmű, a Csoportfőnökség legszélesebb körben terjesztett jelentésformája volt.

– *Egyéb tájékoztatók:* az osztály feladatkörébe tartozott országismereti tájékoztatók készítése vezetői utazásokhoz, továbbá előadások kidolgozása a Csoportfőnökség, illetve a Minisztérium és a Vezérkar vezetői számára is.

A **2. osztály (haderő, hadszíntér)** fő feladata a NATO és tagállamai fegyveres erői szervezetének, állományának, elhelyezésének, fegyverzetének, harcászati, mozgósítási és kiképzési rendszerének, hadrafoghatóságának, morális állapotának, erős és gyenge oldalainak a felderítése, nyilvántartása és jelentése volt. Fontos feladatát képezte a NATO fegyveres erők háborús alkalmazási terveinek – eredeti dokumentumok feldolgozása útján történő – megismerése, valamint a szövetséges fegyveres erők gyakorlatainak a feldolgozása is.⁵⁶

Az osztályt – amely a Tájékoztató Szolgálat „legerősebb” szervezete volt – 1980 közepéig Dr. Hajma Lajos alezredes, majd (külszolgálatra távozását követően, 1980 őszétől) Kovács János alezredes vezette.⁵⁷ Állományába három alesztály tartozott.

⁵² Munkatársai Varga Pál és a szervezethez később csatlakozott Somai Tibor alezredek voltak.

⁵³ Így például: Simon I. Csaba alezredes, Pásztor Ferenc őrnagy, Jávor Endre őrnagy, Berényi Miklós őrnagy, Dr. Kiss Dezső alezredes, Hajdú László őrnagy és mások.

⁵⁴ Ezeket a 2. osztály szaktisztjei dolgozták fel.

⁵⁵ Utóbbi jelentések egyes országok diplomáciai hírváltásaival kapcsolatos hiteles információkat tartalmaztak. A felhasználásukkal készült jelentések elsősorban a külügyminisztérium számára voltak fontosak.

⁵⁶ MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. p. 18.

⁵⁷ A későbbiekben az osztály vezetői voltak még: Novák Zoltán ezredes, Molnár Lajos ezredes, Ács László alezredes.

A haderő, hadszíntér alosztályt Nagy Mihály alezredes⁵⁸ irányította, aki egyben ellátta az osztályvezető-helyettesi teendőket is. A szervezetben belül a szaktiszték az alábbi országokkal foglalkoztak: Ausztria és Svájc;⁵⁹ Olaszország;⁶⁰ Németország;⁶¹ Amerikai Egyesült Államok és Kanada;⁶² Nagy-Britannia;⁶³ Franciaország és a Benelux államok.⁶⁴ A beérkezett jelentések alapján teljes körűen értékelték, feldolgozták és nyilvántartották⁶⁵ az adott országgal kapcsolatos katonapolitikai, haderő-, hadszíntéri, fegyverzeti és egyéb adatokat, információkat.

A NATO-alosztályt⁶⁶ Balassa László alezredes, később Deres László alezredes, majd Magyar István őrnagy vezette. Az alosztály fő feladatát a NATO fegyveres erői harckészültségbe helyezésével, mozgósításával, állományával, elhelyezésével, csoportosításával, létszámával, fegyverzetével és gyakorlataival kapcsolatos elemző-értékelő munka végzése, kiadványok készítése képezte. Az alosztály feladata volt – a hadműveleti-harcászati felderítőszolgálattal együttműködve – a Vezérkar hadászati-hadműveleti tervezőmunkájában való részvétel,⁶⁷ valamint a különös védelmet igénylő hírszerzési okmányok feldolgozása is.

A haditechnikai értékelő alosztály vezetője 1980 őszén Szilágyi István alezredes volt. Az alosztály tagjai⁶⁸ fegyvernemi szakértőként tevékenykedtek, a külföldi hadseregek egy-egy fegyverneme vagy szakcsapata technikai eszközeinek értékeléséért voltak felelősek.

A 2. haderő, hadszíntér osztály – miközben bedolgozott a katonapolitikai osztály napi jelentési rendszerébe – elsősorban hosszabb távú elemző-értékelő tevékenységet folytatott. Ennek eredményeit az alábbi, fontosabb, rendszeresen készített kiadványokban jelentette meg:

– *Felderítő Összefoglaló Tájékoztató I. és II. rész a NATO tagállamai, valamint Ausztria fegyveres erőiről*: több száz oldal terjedelmű, „Szigorúan titkos!” minősítésű, adattárjellegű, vázlatokat és táblázatokat tartalmazó,⁶⁹ szövetségi adatsere alapján készült, a Vezérkar hadászati tervezésének alapját képező évenkénti kiadvány. Címzettje: a párt-, az állami és a katonai vezetés köre (több mint 130 példányban készült). Évente (április–májusban), a január 1-jei helyzetnek megfelelően, a csoportfőnök sokszorosított aláírásával került kiadásra. (A NATO-alosztály készítette.)

– *Negyedévi Felderítő Jelentés*: a NATO tagállamaival, valamint Ausztria és Svájc fegyveres erőivel kapcsolatos rövidebb információkat (elsősorban a haderő elhelyezésében, állományában, fegyverzetében történt változásokat) tartalmazó, „Titkos!” minősítésű kiadvány, amely a hazai felhasználókon kívül (magyar nyelven) az együttműködő külföldi partnerszolgálatoknak (akkori nevükön „baráti” szolgálatoknak) is megküldésre került. (A haderő, hadszíntér alosztály készítette.)

⁵⁸ Később Szabó István őrnagy.

⁵⁹ Árvai Zoltán őrnagy, Jurkó Gyula őrnagy, Rovó Szilveszter őrnagy.

⁶⁰ Sallai Imre százados, Budai Benjamin százados, Szabó István százados, később Dr. Szamosi Zoltán őrnagy.

⁶¹ Gabrovsky József alezredes, később Veszeloyszky Gyula alezredes, Lakatos István őrnagy, Patáki Imre őrnagy.

⁶² Magyar László őrnagy, később Kovács Ferenc százados, Nemes István őrnagy, rövid ideig Lakatos István őrnagy.

⁶³ Kálmánchey Pál alezredes, később Slimbarszki Károly alezredes, Szundi Miklós alezredes.

⁶⁴ Kiss Károly alezredes, Péteri András százados.

⁶⁵ Kezdetben manuálisan, majd később a Csoportfőnökség központi számítógépe segítségével.

⁶⁶ Állományába tartoztak: Kovács József alezredes, Végh Alfréd alezredes, Kozma József alezredes, Vári Sándor alezredes, Molnár István alezredes, Dr. Lits Gábor alezredes, Belovai István őrnagy, később Serafin József őrnagy, Magyar László őrnagy, Magyar István százados.

⁶⁷ Ezt a feladatot az 1980-as évek második felétől Varga János alezredes végezte nagy szakértelemmel.

⁶⁸ Bálint József alezredes, Fakó Imre alezredes, Könczöl Tibor alezredes, Kimmel István alezredes, Magyar István százados.

⁶⁹ A jelentős munkáigényű, több tíz vázlatot és táblázatot manuálisan Kocsis János és Balla Károlyné polgári alkalmazottak készítették, a gépelési feladatokat a 2. osztály gépirói, Papp Miklósné és Barabás Pálné végezték.

– *Összefoglaló jelentés gyakorlatokról:*⁷⁰ A NATO fegyveres erők különböző típusú gyakorlatai részletes helyzetbeállítását, lefolyását, résztvevőit, értékelését és főbb tapasztalatait tartalmazó, „Szigorúan titkos!” vagy „Titkos!” minősítésű, részben szövetségi adatszere alapján készült, ábrákkal illusztrált önálló kiadványok. Címzettjei: a párt-, az állami és a katonai vezetők tagjai. A csoportfőnök sokszorosított aláírásával került kiadásra. (A NATO-alosztály állományából kikülönített, 2-3 fős munkacsoport⁷¹ készítette.)

– *Témaköri kiadványok, adattárak:* Az egyes NATO-tagállamok fegyveres erői harckészültségbe helyezésével, mozgósításával, kiképzésével, alkalmazási elveivel, képességeivel, technikai eszközeivel és azok értékelésével kapcsolatos, tematikus, általában „Titkos!” minősítésű, elsősorban a katonai vezetők tájékoztatására készült dokumentumok. (A haderő, hadszíntér értékelő alosztály és a haditechnikai értékelő alosztály készítette.)

– *Egyéb okmányok:* Például adattárak, értékelések és dokumentumok a Vezérkar hadászati-hadművelési tervezőmunkájához. (A NATO-alosztály készítette.)

Fontos megjegyezni, hogy az 1980-as években a *Tájékoztató Szolgálatnak nem volt közvetlen feladata a haderő csapattagozatában elhelyezkedő szervezetek tájékoztatása*. Tevékenységének fő irányát a hadászati jellegű katonai adatok feldolgozása képezte (egy-egy fontosabb, katonai témájú jelentéseket azonban a csapatparancsnokok is megkaptak). A csapatok külföldi (akkori nevükön „idegen”) hadseregekkel kapcsolatos tájékoztatását a Csoportfőnökség szervezetébe integrált *hadművelési és harcászati felderítőszolgálat* munkatársai végezték, akik adattárakat, a külföldi haderők fegyverzetével, ruházatával, csapatjelzéseivel stb. kapcsolatos úgynevezett főnökségi kiadványokat adtak ki. Készítéséhez az alapadatokat, információkat és dokumentumokat a Tájékoztató Szolgálat adott országért felelős szaktisztjei szolgáltatták.

A 3. osztály (dokumentáció) fő feladatát a Tájékoztató Szolgálathoz érkezett valamennyi (magyar és idegen nyelvű) nyílt és minősített okmány rendszerezése, nyilvántartásba vétele és visszakereshetősége feltételeinek megteremtése képezte. Ennek érdekében az osztály munkatársai a különböző információhordozókból (jelentések, okmányok, külföldi folyóiratok cikkei, idegen nyelvű könyvek, almanachok stb.) egységes formátumú adatlapokon, rövid magyar nyelvű tartalmi kivonatokat készítettek. A kitöltött adatlapok tartalmát a Csoportfőnökség központi számítógépén rögzítették. A számítógépközpont a bevitt adatokból naponta tájékoztatót készített és adott ki a Csoportfőnökség vezetői és az egyes szervezetek parancsnokai számára.

Az osztályt – amelynek szervezetébe dokumentációs alosztály, ügyviteli részleg és könyvtár tartozott – az 1980-as évek elején Máté László ezredes vezette.⁷² Az ügyviteli részleg tárolta a Tájékoztató Szolgálathoz érkezett valamennyi nyílt és minősített iratot, valamint kezelte (iktatta és postázta) a szervezet által készített valamennyi jelentést és kiadványt.⁷³ A nyílt könyvtár egyedülállóan gazdag magyar és idegen nyelvű könyvállományával⁷⁴ hatékonyan támogatta a Tájékoztató Szolgálat munkatársainak értékelő-elemző munkáját.⁷⁵

⁷⁰ A gyakorlatok közül – jelentőségénél fogva – kiemelkedett a NATO két évente tartott „WINTEX/CIMEX” fedőnevű hadászati parancsnoki és törzsvezetési gyakorlata, valamint a szövetséges fegyveres erők évente megrendezett „AUTUMN FORGE” fedőnevű őszi gyakorlatsorozata, továbbá az európai hadszíntér amerikai és kanadai szárazföldi csapatokkal történő megerősítését modellező „REFORGER” fedőnevű gyakorlat. Kiemelt figyelem övezte továbbá a NATO atomfegyverei alkalmazását szimuláló (két évente tartott) „FALLEX” gyakorlatot, valamint a NATO-rohamdandár évenkénti „EXPRESS” fedőnevű gyakorlatsorozatát.

⁷¹ Tagjai kezdetben: Kovács József, Vári Sándor, Molnár István, majd Deres László, Könczöl Tibor, Dr. Lits Gábor, Somogyvári Pál alezredek és Magyar István százados.

⁷² A későbbiekben az osztály vezetői voltak: Szegedi László alezredes, Nagy Mihály alezredes, Balassa László alezredes, Dr. Rác Lajos alezredes, Sarkadi Sándor alezredes, Hrubai János alezredes és mások. Osztályvezető-helyettesként dolgozott: Szűcs Péter alezredes, Csikós József őrnagy, Kaszás Sándor őrnagy. Az évek során az osztály állományába tartozott még (a teljesség igénye nélkül) Slimbarszki Károly alezredes, Bányai Levente alezredes, Veszelyovszky Gyula alezredes, Kárpáti Tibor alezredes, Schneider Elemér alezredes, Kimmel István alezredes, Berényi Miklós őrnagy, Horváth József őrnagy, Dr. Czank Lajosné pa., Kovács Jánosné pa.

⁷³ Vezetője kezdetben Szabó Imre főtörzsőrmester, majd később Ladányi János törzsőrmester és Mogyoródi Józsefné volt.

⁷⁴ SIPRI és „Who is who?” évkönyvek, Jane’s és „The Military Balance” kiadványok, Whitaker’s Almanachok stb.

⁷⁵ A könyvtárt hosszú időn át Simon Lajosné és Nagy Andrásné, majd később Szilágyi Gergelyné és Király Elemérné vezette.

A 4. osztály (hadművelet és Felderítő Harcálláspont) fő feladata a Tájékoztató Szolgálat vezetőjének alárendeltségébe tartozó, de csoportfőnökségi érdekeket szolgáló, 24 órás ügyeleti rendben tevékenykedő, Felderítő Ügyeleti Szolgálat (Felderítő Harcálláspont – FH) működtetése volt. Az FH fogadta, értékelte és elemezte az együttműködő külföldi partnerszolgálatoktól, valamint a Csoportfőnökség alárendelt szervezeteitől beérkező aktuális felderítési (riasztási) adatokat, információkat és továbbította azokat a Csoportfőnökség vezetőihez és a fontosabb együttműködőkhöz. Folyamatos technikai és „védett” telefonkapcsolatot tartott a VSZ katonai felderítőszolgálataival, végezte a napi információcserét. Az FH egyik fő feladatát – a NATO fegyveres erői napi tevékenységének, gyakorlatainak felderítése mellett – a NATO nukleáris csapásmérő erői harckészültségi helyzetének folyamatos figyelemmel kísérése és jelentése képezte.⁷⁶

Az osztályt az 1980-as évek elején Kocsis István alezredes vezette. Helyettese Spala István alezredes volt.⁷⁷ Az osztály állományát tapasztalt, zömében alezredesi rendfokozatú, orosz nyelvismerettel rendelkező tisztek⁷⁸ alkották, akik 24 órás váltásban az FH váltásparancsnokaiként tevékenykedtek. A helyettesi szolgálati személyeket (ugyancsak 24 órás váltásban) a Tájékoztató Szolgálat tisztjei adták.

A Felderítő Ügyeleti Szolgálat – 24 órás tevékenysége alatt, a hét minden napján – két „Titkos!” minősítésű jelentést készített. A Napi Felderítő Tájékoztatót (magyar és orosz nyelven), illetve Baráti Felderítő Tájékoztatót (orosz nyelven).⁷⁹

Az úrlapszerűen kitöltött, elsősorban a Vezérkar és a katonai vezetés tájékoztatására szolgáló jelentés kiemelten fontos információkat tartalmazott a Magyar Néphadsereg egyes alakulatai aktuális harckészültségi (készenléti) helyzetének meghatározásához is.

A Tájékoztató Szolgálat szervezete 1982–1983-ban (kismértékben) ismét módosult. Vezetését 1983. december 1-jétől Dr. Demeter György ezds. vette át.

Dr. Demeter György ezredes⁸⁰

⁷⁶ MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. p. 18.

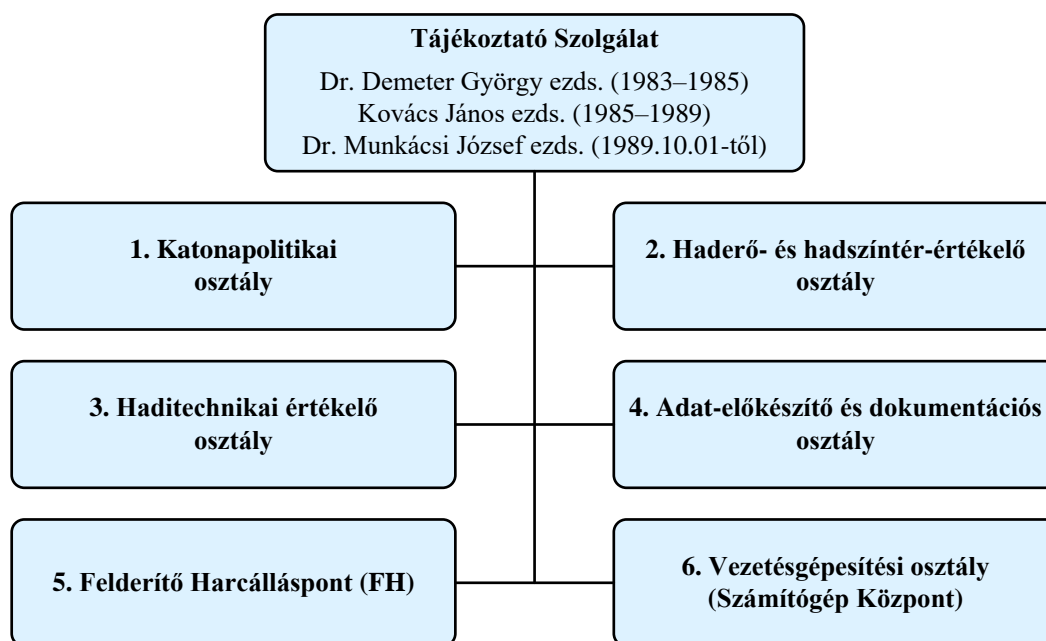
⁷⁷ Később Stein Ferenc alezredest nevezték ki az osztály vezetőjévé.

⁷⁸ Palkó János alezredes, Cs. Bögre Lajos alezredes, Somai Tibor alezredes, Losonczy Péter alezredes, Pálfalvi László őrnagy.

⁷⁹ Az orosz nyelvű példányokat rendszerint Kutika Tamara, Balikó Erzsébet és Bogár Lászlóné gépelte.

⁸⁰ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A szervezeti változások eredményeként a Szolgálat állománya két új osztállyal bővült. A korábban a 2. osztály szervezetébe tartozó *Haditechnikai értékelő alosztály osztály szervezetté alakult*, állományának egyes tagjai nyugállományba vonultak, míg a többiek a Tájékoztató Szolgálat más komponenseinél kaptak beosztást. Az újonnan létrejött osztály vezetőjévé *Dr. Zsíros Imre mk. alezredes*⁸¹ nevezték ki, helyettese *Császár Lajos alezredes* lett.⁸² Az osztály megalakítását az állami és a katonai vezetés haditechnikai és az űrhadviselés kérdései iránti érdeklődésének ugrásszerű növekedése indokolta. Az osztály rendkívül hatékonyan működött. Speciálisan felkészített tisztjeivel szakterületenként folyamatosan értékelte a NATO fegyveres erőinél bekövetkező haditechnikai fejlesztéseket, új eszközök rendszerbe állítását, sorozatban készítette az ezzel kapcsolatos tájékoztató anyagokat, kiadványokat, előadásokat.

Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezeti felépítése az 1980-as évek közepétől⁸³
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A szervezetben ugyancsak új komponensként jelent meg a 6. vezésgépesítési osztály. Vezetője *Bertalan József ezredes* volt. A Csoportfőnökség központi számítógépét üzemeltető osztály – bár formailag a Tájékoztató Szolgálat állományába tartozott, de – a csoportfőnökség valamennyi alárendelt szervezete érdekében tevékenykedett. Állományában számos programozó, informatikus és adatrögzítő munkatárs dolgozott.

A Tájékoztató Szolgálat szervezeti felépítését illetően apróbb változást jelentett még, hogy a 2. osztály megszűntetett *Haditechnikai értékelő alosztályának vezetője, Szilágyi István alezredes a Tájékoztató Szolgálat főnökének segítője lett és a szervezet adminisztratív, személyügyi és döntéselőkészítő feladatait intézte (később munkáját egy tiszt és egy tiszthelyettes is segítette).*

⁸¹ 1978-ban védte meg „A lézervezés katonai alkalmazása” című kandidátusi értekezését.

⁸² Az osztály állományában hosszabb-rövidebb ideig dolgoztak (a teljesség igénye nélkül): Hamar Sándor őrnagy, Gál Csaba mk. százados, Hrubai János főhadnagy, Józsa László főhadnagy, Lenhardt László főhadnagy, Péteri András százados, Viski János százados, Venicz László őrnagy.

⁸³ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A Tájékoztató Szolgálat vezetői posztján – az MNVK 2. Csoportfőnökség megszűnéséig – még két alkalommal történt változás. A külszolgálatra távozott *Dr. Demeter György ezredes* helyére 1985. október 1-jén *Kovács János ezredes* lépett, akit – csoportfőnökké történt kinevezése miatt – beosztásában 1989. október 1-jén a hadműveleti és harcászati felderítőszolgálatról érkezett *Dr. Munkácsi József ezredes*⁸⁴ váltott.

Kovács János ezredes⁸⁵

Dr. Munkácsi József ezredes⁸⁶

⁸⁴ 1996 szeptemberéig vezette az MNVK 2. Csoportfőnökség és utódszervezete tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetét. Kiemelkedő munkája elismeréseként 1996. november 11-én (a Felderítők Napján) – elsőként – a honvédelmi miniszter által alapított Koncz Márton-díjjal tüntették ki.

⁸⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁸⁶ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A Tájékoztató Szolgálat állománya szakmai feladatköréhez közvetlenül ugyan nem kötődött, de az ott dolgozók felkészültségét és képességeit mégis jól szemléltette, hogy 1970 és 1990 között a szolgálat tagjai közül többen voltak szerzőként vagy társszerzőként különböző – elsősorban a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelent, a NATO-val és haderőivel foglalkozó katonapolitikai vagy haditechnikai témájú – könyvek alkotói,⁸⁷ illetve szereztek a hadtudomány területén tudományos fokozatot.

Összegezve megállapítható, hogy az 1980-as években a Tájékoztató Szolgálat létszáma és szervezete új osztályok létrehozásával tovább bővült, munkamódszerei korszerűsödtek, személyi (vezetői és beosztotti) állománya lényegesen megfiatalodott, szakmai és nyelvi képzettsége és tapasztalata nőtt. A Szolgálat jelentőtevékenysége – a különböző típusú jelentéseket illetően – kiegyensúlyozott volt, a felhasználók igényeihez igazodó, rövidebb terjedelmű, elsősorban katonapolitikai témájú jelentéseket, továbbá a haderővel, a gyakorlatokkal és az új típusú haditechnikai eszközökkel kapcsolatos nagyobb terjedelmű kiadványokat egyaránt magában foglalt. Fontos állandó feladatát képezte – a hadművelleti és harcászati felderítőszolgálat munkatársaival együttműködve – a részvétel a Vezérkar hadászati-hadművelleti tervezőmunkájában, miközben az MN alakulatai aktuális felderítési adatokkal és információkkal történő ellátása nem volt feladata.

Az MNVK 2. Csoportfőnökség és tájékoztató szervezetei 1953–1989 közötti működéséből levonható fontosabb következtetések

– Az MNVK 2. Csoportfőnökség információkat feldolgozó szervezete – több mint 35 éves működése alatt – négy alosztályt magában foglaló Tájékoztató részlegről négy-, majd hatosztályos Tájékoztató Szolgálatra alakult, létszáma a kezdeti néhány tíz főről (az időszak végére) 80–100 főre nőtt, képessége folyamatosan növekedett.

– A szervezet belső struktúrája kezdetben országok szerint került kialakításra, majd később a funkcionális (feladatok szerinti) szervezési elv érvényesült.

– A szervezet fő feladata viszonylag profiltiszta volt – a Varsói Szerződés és a NATO több évtizedes szembenállásából adódóan –, és elsősorban katonapolitikai, katonai, valamint haditechnikai adatok és információk feldolgozására és jelentésére irányult.

– A hadászati, a hadművelleti és a harcászati szintű információk feldolgozását illetően a Csoportfőnökségen belül munkamegosztás érvényesült, a hadászati információkat a Tájékoztató Szolgálat, míg a hadművelleti és a harcászati szintű információkat a hadművelleti és harcászati felderítőszolgálat munkatársai dolgozták fel.

– A Magyar Néphadsereg alakulatai az időszakban nem vettek részt külföldi válságkezelő műveletben,⁸⁸ így a tájékoztató szervezetnek az időszakban nem volt feladata ilyen jellegű szerepvállalás felderítési adatokkal és információkkal történő támogatása.

– Az aktuális információk feldolgozását⁸⁹ az 1970-es évek elejétől elsősorban a katonapolitikai osztály és a Felderítő Harcálláspont, míg a hosszabb távú elemző-értékelő munkát⁹⁰ a haderő és hadszíntér értékelő osztály, valamint a haditechnikai értékelő osztály végezte.

– A szervezet jelentőtevékenysége (az 1980-as évek elejétől kezdődően) kiegyensúlyozott és arányos volt, napi, negyedéves és éves jelentéseket, valamint nagyobb terjedelmű önálló témaköri kidolgozásokat egyaránt magában foglalt.

⁸⁷ Dr. Hajma Lajos, Dr. Demeter György, Kovács József, Deres László, Novák Zoltán, Kovács Ferenc, Sallai Imre, Pataki Imre, Kiss Károly, Magyar István.

⁸⁸ A vietnami szerepvállalást és Csehszlovákia VSZ-erők általi megszállását nem tekintem ilyennek.

⁸⁹ Current Intelligence.

⁹⁰ Long Term Assessment.

– A Csoportfőnökség – fennállásának teljes időtartama alatt – a vezérkari főnök irányítása alatt állt, de jelentéseit (a differenciált tájékoztatás elvének érvényesítése mellett) a politikai (párt-) és az állami vezetés tagjai számára közvetlenül is felterjeszthette.

– A tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetek tagjai már megalakulásuktól kezdődően alkalmazták a több forrás alapján történő információfeldolgozást⁹¹ és jelentéskészítést, jóllehet a felhasználható források köre ez időben még korlátozott volt.

– A minősített jelentések forrásai között fontos szerepet töltek be az emberi erővel végzett felderítés produktumai, valamint a technikai adatszerzés útján szerzett információk.

– A külföldi partnerszolgálatokkal a kapcsolattartás differenciáltan érvényesült, szinte kizárólag vezetői találkozókat, külföldi képzési lehetőséget és korlátozott mértékű adatcserét foglalt magában, egyáltalán nem tartalmazott elemző szakértői szintű személyes találkozókat, konzultációkat, konferenciákat.

– A hazai társszolgálatokkal fenntartott kapcsolat formális volt, érdemi információcserére nem terjedt ki.

– Az időszakban a tájékoztató szervezetek személyi állományának általános műveltsége, katonai, szakmai és nyelvi képzettsége folyamatosan növekedett, tapasztalata bővült.

– Az 1980-as évek végére – generációváltás eredményeként – a Csoportfőnökségen és a Tájékoztató Szolgálaton belül is kialakult az a vezetői és személyi állomány, amely a politikai rendszerváltoztatást követő időszak katonai nemzetbiztonsági szolgálatainak gerincét alkotta.

* * *

A Tanulmány második része az MH, illetve az MK Katonai Felderítő Hivatal tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetei 1990 és 2011 közötti tevékenységét mutatja be.⁹²

FELHASZNÁLT IRODALOM

- KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009.
- MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői. a Varsói Szerződés időszakában. Hadtudományi Szemle, Budapest, 2008. 1. évf. 2. szám. pp. 14–21 http://epa.oszk.hu/02400/02463/00002/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_2_014-021.pdf; letöltés: 2015.11.03.
- OKVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 60–93.
- SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 46–59.
- SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. Magyar Napló, Budapest, 2015. ISBN 978-615-5465-26-0.
- TÖRÖK Árpád: Elindultam szép hazámból... Hazámat szolgáltam (Katonasors). Szakmatörténeti visszaemlékezés. (A szerző magánkiadása).

⁹¹ Integrated Assessment.

⁹² A Felderítő Szemle 2016/1. számában kerül közlésre.

DR. MAGYAR ISTVÁN

**A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL
AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – II.¹**

1989–1990-ben politikai rendszerváltás történt Magyarországon. A hatalmváltás kiterjedt a politikai rendszer személyi, intézményi, szervezeti, strukturális és döntéshozatali dimenzióira egyaránt. A rendszerváltással ugyanakkor nemcsak az állam politikai felépítménye változott meg, hanem Magyarország biztonsági helyzete, környezete, az egyes állami szervezetek – benne a Magyar Honvédség és a hadászati szintű katonai felderítés – struktúrája és feladatrendszere is.

A tanulmány második része² a katonai hírszerzés tájékoztató (elemző-értékelő) szervezeteinek tevékenységét mutatja be 1990 és 2011 között. A több mint két évtizedet magában foglaló időszak – Magyarország aktuális geostratégiai helyzete, valamint a tájékoztató-elemző munka eltérő feladatrendszere miatt – két fejezetben kerül bemutatásra. Az első a rendszerváltástól hazánk NATO-csatlakozásáig terjedő időszakot, míg a második a NATO-csatlakozást követő éveket foglalja magában. Ez az önkényes, de praktikusnak tűnő szakaszolás ugyan nem esik egybe a katonai hadászati hírszerzés fenti időszakban létező két szervezete³ működési idejével, alkalmazása mégis célszerűnek tűnik a szakmai tevékenység eltérő irányultsága és jellege miatt.

**TÁJÉKOZTATÓ (ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ) SZERVEZETEK
A RENDSZERVÁLTÁS ÉS HAZÁNK NATO-CSATLAKOZÁSA KÖZÖTTI
IDŐSZAKBAN (1990–1999)**

**A Magyar Honvédség Vezérkara Katonai Felderítő Hivatal (HVK KFH)
tájékoztató szervezetei (1990–1996)**

A HVK KFH megalakítása, jogállása és szervezete

A rendszerváltással a magyar katonai hadászati hírszerzés korábbi legfelsőbb irányító szervezete, az *MNVK 2. Csoportfőnökség megszűnt*. Az Országgyűlés, a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. tv-ben, felhatalmazta a Minisztertanácsot, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörét, szervezetét (a velük kapcsolatban készülő új törvény elfogadásáig) átmeneti rendeletben határozza meg. A nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT-rendelet négy, *nemzetbiztonsági, információs, katonai biztonsági és katonai felderítőszolgálat* létrehozását rendelte el. Fentiek, valamint a Minisztertanács 3039/1990. számú határozata alapján a Magyar Honvédség parancsnoka a 019/1990. sz. parancsában *1990. február 14-i hatállyal* (az MHVK Felderítő Csoportfőnökség és Közvetlen Szervei jogutódjaként) megparancsolta a *Magyar Honvédség Vezérkara Katonai Felderítő Hivatal* létrehozását, amely mint *nemzetbiztonsági szolgálat* a Magyar Honvédség (a Honvéd Vezérkar) szervezetében és költségvetési rendjében végzi feladatát.

¹ Készült Dr. MAGYAR István ny. dandártábornok: A Tájékoztató részlegtől az Elemző és Értékelő Igazgatóságig – II. című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, XV. évfolyam 1. szám, 2016. április. pp. 204–228.

² A szerző egy korábbi publikációja kibővítésével készült.

³ Magyar Honvédség Vezérkara Katonai Felderítő Hivatal (1990–1996), Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (1996–2011).

A Hivatal *jogállását* a Honvéd Vezérkar főnöke (az MH parancsnokának első helyettese) az alábbiak szerint határozta meg: „A Hivatal az MH Parancsnokságának főcsoportfőnökség jogállású szervezete, tevékenységét a Honvéd Vezérkar főnöke közvetlenül irányítja. A Hivatal tevékenységének kormányzati irányítását a Kormány a Biztonsági Kollégium és a honvédelmi miniszter útján valósítja meg. A Hivatal törvényességi felügyeletét a Parlament Honvédelmi, valamint Nemzetbiztonsági Bizottsága látja el.”⁴

A HVK Katonai Felderítő Hivatal vezetőjévé⁵ *Kovács János vezérőrnagyot* nevezték ki, aki egyben vezérkarifőnök-helyettes is volt.⁶

A Hivatal rendeltetését az alábbiak szerint határozták meg: „A Hivatal a Magyar Honvédség, ezen belül a Honvéd Vezérkar szerve a hadászati felderítési feladatok végrehajtására, a Magyar Köztársaság honvédelmi érdekeinek érvényesítését szolgáló kormányzati tevékenység segítésére – *bizalmas információk megszerzése, elemzése és értékelése útján* – valamint a hadművelési és harcászati felderítés szakirányítására a Magyar Honvédség parancsnoksága szerveivel együttműködve.”⁷

A Hivatal szervezete jelentős mértékben átalakult. *Négy igazgatóság*ból (operatív, rádióelektronikai felderítő, *tájékoztató*, valamint műszaki fejlesztési), hadművelési-harcászati felderítőszolgálatból, továbbá a Hivatalvezető közvetlen alárendeltségébe tartozó támogató osztályokból állt. A Hivatalvezető munkáját általános helyettes és titkárság segítette.

A tájékoztató szervezetek és működésük

Ahhoz, hogy a HVK KFH és a szervezetébe tartozó Tájékoztató Igazgatóság működését, feladatrendszerét és strukturális felépítésének változását megérthessük, szükséges röviden áttekinteni Magyarország geostratégiai helyzetét a rendszerváltás után és a hazánk környezetében jelentkező főbb biztonsági kihívásokat.

Magyarország biztonsági helyzete a rendszerváltás után

A rendszerváltást követően Magyarország biztonságpolitikai vákuumba került. Politikailag el nem kötelezett országgá vált, az európai integrációs szervezetekhez (elsősorban a NATO-hoz) történő csatlakozási szándéka még nem volt egyértelmű (lásd az ország semleges státusának akkori felvetése). A Varsói Szerződés katonai szervezete 1991. április 1-jei megszűnésével⁸ az ország szövetségesek nélkül maradt, védelméről – az úgynevezett körkörös védelem hadászati koncepció⁹ alapján – önállóan kellett gondoskodnia. Eközben – a kormány korábrinál konfrontatívabb¹⁰ külpolitikája miatt – Magyarország kapcsolata egyes szomszédjaival¹¹ jelentős mértékben megromlott. A kétoldalú politikai kapcsolatokat – alapszerződések megkötésével – Ukrajnával rövid időn belül, Romániával és Szlovákiával azonban csak az 1990-es évek közepére sikerült rendezni. Jugoszlávia felbomlása kedvezőtlenül befolyásolta Magyarország biztonságát. Határaink mentén fegyveres konfliktusok alakultak ki, a helyzet konszolidálása érdekében a térségben nemzetközi erők alkalmazására volt szükség. Az évtizedben Magyarország szomszédjainak száma ötről hétre nő, az európai hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentése és az elfogadott bizalomerosztó intézkedések ellenére az országok közötti bizalmatlanság csak lassan mérséklődött, az alacsonyabb szinten megvalósult katonai erőegyensúly a csökkentések után is tartalmazott aránytalanságokat.¹²

⁴ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁵ Akkor még nem „főigazgató”, hanem „hivatalvezető” megnevezéssel.

⁶ Később – az MK Katonai Felderítő Hivatal megalakulásáig – a beosztást Fodor Lajos vezérőrnagy, majd Árvai Zoltán vezérőrnagy töltötte be (utóbbi megbízott hivatalvezetőként).

⁷ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁸ A Politikai Tanácskozó Testület csak három hónappal később, július 1-jén fejezte be tevékenységét.

⁹ Alkalmazását – információk szerint – Dr. Für Lajos, akkori honvédelmi miniszter javasolta a kormánynak egy francia tábornok, André Beaufre nevéhez fűződő védelmi elgondolás alapján.

¹⁰ A határon túli magyar kisebbségekkel, valamint Bős-Nagymarossal kapcsolatos.

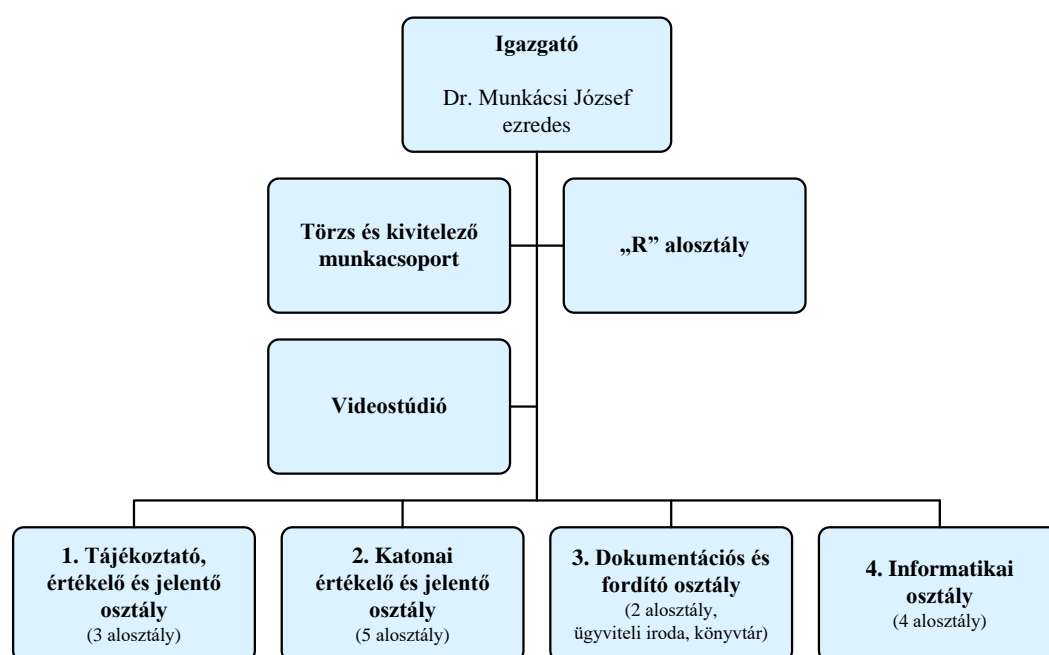
¹¹ Elsősorban Romániával és Szlovákiával.

¹² Például a támadó harci repülőgépek, a harcokcsik és a páncélozott szállító harcjárművek számában.

Az időszakot a biztonság- és védelempolitikai elgondolások gyors módosulása, a kisebb méretű haderők alkalmazásával kapcsolatos nézetek átalakulása (védelmi jellegű katonai doktrínák elfogadása) jellemezte. Az évtized közepétől Magyarország európai integrációs törekvései felerősödtek.¹³

Tájékoztató Szolgálatból Tájékoztató Igazgatóság

Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának HVK KFH Tájékoztató Igazgatósággá történt átalakítása belső *konfliktusok nélkül, zökkenőmentesen* ment végbe. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy *a politikai változásokat elfogadó*, korábban már egy generációváltáson átesett, megfiatalodott, de a szükséges szakmai ismeretekkel már rendelkező állományból csak néhány (a hivatásos katonai szolgálat felső korhatárát elért) munkatárs távozott a szervezetről.¹⁴ Az új szervezeten belül megalakult Tájékoztató Igazgatóság felépítése kezdetben nem sokban különbözött elődszervezetétől, miközben állományának egy teljesen új feladatrendszerhez kellett alkalmazkodnia. Az Igazgatóság, a már korábban bevált funkcionális feladatelosztásnak megfelelően, *négy osztályból* és igazgatóközvetlen *kisebb szervezeti egységekből* állt.

A HVK Katonai Felderítő Hivatal Tájékoztató Igazgatóságának szervezete közvetlenül a rendszerváltás után¹⁵
(Szerk.: Dr. Magyar István)

Az *1. Tájékoztató, értékelő és jelentő osztály* az aktuális információk feldolgozását és jelentését, míg a *2. Katonai értékelő és jelentő osztály* – a katonai hírszerzés érdeklődési körébe tartozó országokat fő, fontos és egyéb irány csoportokba sorolva – az egyes országok katonai értékelését és az ezzel kapcsolatos információk jelentését végezte. A *3. Dokumentációs és fordító osztály*, illetve a *4. Informatikai osztály* feladatrendszere a korábbiakhoz képest lényegesen nem módosult.¹⁶

¹³ Magyarország 1994. március 31-én benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz, 1994. február 8-án csatlakozott a NATO „Partnerség a Békéért” programjához, 1997. július 8-án (Lengyelországgal és Csehországgal együtt) meghívást kapott a NATO-ba.

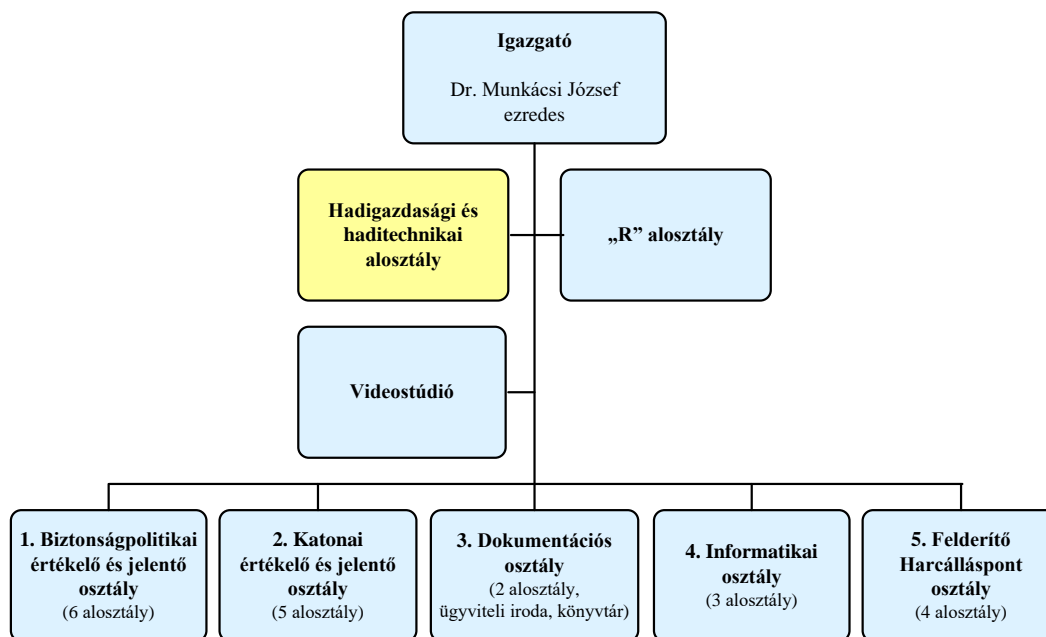
¹⁴ MAGYAR István: Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban. p. 108.

¹⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

¹⁶ A szervezeti struktúrában nem szerepel a Felderítő Harcálláspont. Ennek valószínű oka az, hogy a rendszerváltást követően a Hivatalnál (a Tájékoztató Igazgatóság elhelyezési körletében) összevont, hadműveleti és felderítőügyeleti szolgálatot alakítottak ki, ami a hivatalvezetés alárendeltségébe tartozott. Felderítőkomponensét ugyanakkor – szakmai szempontból – továbbra is a Tájékoztató Igazgató felügyelte.

A „körkörös védelem” hadászati elgondolás kormányzati elfogadását követően a Tájékoztató Igazgatóság szervezete ismét változott, a koncepció által támasztott információigény maradéktalan kielégítése követelményrendszeréhez igazodott. Fontos megjegyezni, hogy a HVK KFH új helyzetnek megfelelő működési rendjének és szervezeti struktúrájának kialakításához a Hivatal vezetése nem kapott semmiféle külső iránymutatást, segítséget.¹⁷

A feladatrendszer konstruktív értelmezése és a szükséges szakmai intézkedések, valamint szervezeti változtatások meghozatala a Hivatal felső és középszintű vezetői részéről (de a beosztott állománytól is) nagyfokú önállóságot, kreativitást (és szakmai bátorságot) követelt.¹⁸ A Tájékoztató Igazgatóság funkcionális elv szerint tagolt szervezete az előző időszakhoz képest látszólag alig változott, az 1. és a 2. osztály belső felépítése és feladatrendszere azonban lényegesen módosult.

A HVK Katonai Felderítő Hivatal Tájékoztató Igazgatóságának szervezete az 1990-es évek elején¹⁹
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A változás lényege abban fogalmazható meg, hogy az új szervezetben a NATO-val (elsősorban annak politikai felépítményével) már csak az 1. Biztonságpolitikai értékelő és jelentő osztály foglalkozott. Ugyancsak ennek az osztálynak a felelőssége lett a fő, fontos és egyéb irányokba sorolt országok katonai és katonapolitikai értékelése is. A 2. Katonai értékelő és jelentő osztály fő feladatát a környezetünkben elhelyezkedő államok²⁰ katonai szempontú értékelése, hadászati katonai értékelések készítése képezte.²¹ A hadigazdasággal és a haditechnikával foglalkozó komponens az új struktúrában már csak alosztályszintű szervezeti egységként jelent meg. A szervezetben ismét megtalálható volt a Felderítő Harcálláspont osztály.

¹⁷ Más szakértő ezt úgy fogalmazta meg, hogy a HVK KFH vezetése viszonylagos szabadsággal dolgozhatta ki saját feladatrendszerét és távlati feladatait az 1990-es évek elején.

¹⁸ MAGYAR István: Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban. p. 107.

¹⁹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

²⁰ Ausztria kivételével.

²¹ Ez a feladat – korábban rendelkezésre álló adatbázisok hiányában – jelentős feladatot rótt a Hivatal adatszerző szervezeteire és a Tájékoztató Igazgatóság munkatársaira is.

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőikifejtése

A tájékoztatómunka fő erőikifejtése az időszakban – a nemzetközi politikai helyzet Magyarország számára fontos eseményeinek követése és értékelése mellett – elsősorban a szomszédos országok biztonságpolitikai és katonai helyzetének, valamint a környezetünkben kialakult délszláv válság történéseinek figyelemmel kísérésére, elemzésére és jelentésére irányult.²²

Utóbbi kapcsán fő feladat volt a válságban érintett felek politikai szándékával, a haderők létszámával, szervezetével, elhelyezésével, alkalmazásával, fegyverzetével és képességeivel, a válság aktuális eseményeivel és valószínű alakulásával kapcsolatos információk értékelése, elemzése és jelentése (beleértve a Magyar Köztársaság katonai veszélyeztetettségének folyamatos megítélését is).²³ Ezt a feladatot a Hivatal és az Igazgatóság szakmai állománya eredményesen, nagy hozzáértéssel, aktivitással és áldozatvállalással végezte. Ehhez nagymértékben hozzájárult az, hogy már ebben az időszakban is az Igazgatóságon számos, a térség országainak nyelvét beszélő, jó felkészültségű, a régió történelmét, valamint a konfliktusban érintett felek gondolkodásmódját ismerő, hadműveleti-harcászati kérdésekben jártas munkatárs dolgozott.²⁴

Az időszakban még nem szűnt meg a NATO-t érintő információgyűjtés és tájékoztatótevékenység, de jelentős mértékben módosult. Az 1990-es évek közepétől fő célja a Szövetség átalakulásának és működési rendjének megismerése volt. Ez a tevékenység már egyáltalán nem irányult a NATO ellen. A magyar nyelvre lefordított, fontos (zömében hírszerzési értesüléseket és értékeléseket tartalmazó) dokumentumok felterjesztése az állami és a katonai felső vezetők tehermentesítését, tájékozottságuk növelését szolgálta. Az időszakban a Hivatal vezetése többször kapott bírálatot (méltatlanul), hogy (még mindig) hírszerzést folytató a NATO ellen.²⁵

A jelentési rendszer

A rendszerváltozást követően a Hivatal jelentési struktúrája megváltozott. Az újonnan alakult kormányzat információs igényeihez, valamint a Honvédelmi Minisztérium immár civil vezetése és a Honvéd Vezérkar által támasztott követelményekhez igazodott. Fokozatosan megszűntek a korábban negyedévente, évente, illetve rendszeres időközönként készített (a NATO-val, illetve egyes országokkal és haderejünkkel foglalkozó) nagyobb terjedelmű kiadványok. Helyüket a rövid, tömör (néhány oldal terjedelmű), a felhasználók igényeihez igazított jelentések vették át. A számítástechnika rohamos fejlődésének köszönhetően a jelentések már számítógéppel készültek, színes fényképeket, vázlatokat, grafikonokat és ábrákat is tartalmaztak.²⁶

Az időszakban – az írásos jelentésformák mellett – növekvő szerepet kaptak a szóbeli jelentések. A délszláv válság gyorsan változó katonai eseményei miatt (amelyek több alkalommal jelentettek közvetlen vagy potenciális veszélyt hazánk biztonságára) nagy számban került sor az Országgyűlés különböző bizottságainak, továbbá az állami, a honvédelmi és a katonai vezetés szóbeli tájékoztatására. Tekintettel arra, hogy a rendszerváltást követő első években a Vezérkar nem rendelkezett az új geostratégiai helyzetnek megfelelő védelmi és válságkezelési tervekkel, a tájékoztató- és jelentőmunka bizonyos hányadát – a hadműveleti és harcászati felderítőszolgálat szaktisztjeivel együttműködve – ezek kidolgozásában való részvétel kötötte le.²⁷

²² Az utóbbi feladat – kormányzati intézkedésre – magában foglalta a határainkon túl (elsősorban a Vajdaságban és Kelet-Szlavóniában) élő magyarság helyzetének figyelemmel kísérését is, ami a Hivatal vezetése részéről rendkívüli körültekintést, politikai és szakmai érzékenységet követelt.

²³ MAGYAR István: Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban. pp. 108–109.

²⁴ A meglévő speciális ismeret és tudás elismerést váltott ki a külföldi partnerszolgálatok (majd később az EU és a NATO) részéről is. Keresték és szorosabbra vonták kapcsolataikat a Hivatallal. Egyebek között ennek is köszönhető, hogy NATO-csatlakozásunkat követően a magyar katonai hírszerzés fontos szakmai beosztásokat tölthetett be a NATO Nemzetközi Katonai Törzsében, illetve – nagy hagyományokkal rendelkező NATO-tagállam mellett, újonnan csatlakozott országgént – vezető koordináló szerephez juthatott fontos (stratégiai szintű) hírszerzési dokumentumok kidolgozásában. Ez a kiemelkedő szakmai munka minden bizonnyal hozzájárult ahhoz is, hogy hazánk meghívást kapott a NATO-ba.

²⁵ Később, NATO-hoz történt csatlakozásunkat követően, olyan szélsőséges vélemények is napvilágot láttak, hogy a továbbiakban már nincs is szükség nemzeti katonai hírszerzésre, mivel a Szövetség valamennyi felderítési információját megosztja a tagállamokkal.

²⁶ MAGYAR István – GULYÁS József: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. p. 168.

²⁷ Uo. p. 168.

A Tájékoztató Igazgatóság által készített jelentésformák között ismét megjelent az országismereti (Balkán) kézikönyv, amely a térségbe vezényelt magyar katonai kontingens állománya felkészülését és tájékozottságának növelését célozta.

A délszláv válság eseményei miatt a korábbi időszakhoz képest intenzívebbé vált az együttműködés és információcsere más hazai nemzetbiztonsági szolgálatokkal, különösen pedig a BM Határőrség illetékes szervezeteivel. A civil szolgálatok jelentőtevékenysége során ugyanakkor többször előfordult, hogy a számukra meghatározott feladatrendszerrel eltérően, kormányzati szintre (a katonai hírszerzés tájékoztatása nélkül) ellenőrizetlen katonai információkat is felterjesztettek, ami zavart okozott az állami vezetés hiteles tájékoztatásában és a szolgálatok együttműködésében.

Az időszakban megjelentek a Hivatal külföldi partnerszolgálati részére készített tájékoztatók is.

Az elemző-értékelő munkamódszerek változása

Általános (napi) gyakorlattá vált a több forrás információi alapján történő jelentéskészítés, amit a Hivatal (új feladatoknak megfelelően átalakított és újjászervezett) adatszerző képességének a bővülése, a társ- és a partnerszolgálati információk mennyiségének a növekedése, valamint a számítástechnika gyors elterjedése tett lehetővé. Az időszakban megkezdődött a nagyobb tapasztalattal rendelkező nyugati országok hírszerző szolgálati, valamint az EU és a NATO munkamódszereinek a megismerése is.

A feladatok ellátásához napi szükségletté vált az angol és a környező országok nyelveinek elsajátítása, ami szervezett intenzív és félintenzív nyelvtanfolyamok keretében történt. A Tájékoztató Igazgatóság állományára ebben az időben jelentős terhet rótt, a szakmai munka végzése mellett, a nyelvtanulás, illetve az intenzív nyelvtanfolyamokra beiskolázottak helyettesítése.

Partnerszolgálati együttműködés

Az időszakban kezdetét vette a Hivatal (és azon belül a Tájékoztató Igazgatóság) új helyzetnek megfelelő, külföldi partnerszolgálati kapcsolatrendszerének a kialakítása.²⁸ Ezek a kapcsolatok kezdetben csak a szomszédos országokra terjedtek ki, de később már EU- és NATO-tagállamok, valamint egyes semleges országok katonai nemzetbiztonsági szolgálatait is magukban foglalták.²⁹

Az 1990-es évek közepétől, a gyorsan bővülő kétoldalú információcsere mellett, rendszeresen sor került a hivatalvezetők (majd a főigazgatók) és az elemző-értékelő munkatársak váltakozó helyszínű találkozói is.³⁰ Ennek különösen a Magyarország és egyes szomszédjai között kialakult politikai feszültség időszakában, illetve a délszláv válság intenzív szakaszában volt nagy jelentősége, amikor a magyar állami vezetés politikai okok miatt nem tudott (vagy nem akart) az illető ország vezetésével

²⁸ Ezt (egyebek mellett) az tette lehetővé, hogy a HVK KFH-t létrehozó parancs a szervezet státusát országos hatáskörrel rendelkező nemzetbiztonsági szolgálatként határozta meg.

²⁹ A magyar katonai hírszerzés – kölcsönös kezdeményezés alapján – már jóval teljes jogú NATO-tagságunk időpontja előtt hatékony és konstruktív kétoldalú partnerszolgálati kapcsolatot alakított ki több NATO-országgal, ami az információcsere mellett az érintett országok részéről szakmai javaslatokat és kiképzési felajánlásokat is magában foglalt. A kétoldalú partnerszolgálati kapcsolatok felvételében, majd a kapcsolatrendszer fejlesztésében meghatározó szerepet játszottak a főigazgatók. A kétoldalú vezetői találkozók rövid négy szemközti beszélgetésin ők teremtették meg a szolgálatok (nem csak katonai) közötti bizalmat, döntöttek az együttműködés területeiről (közte az elemző-értékelő szervezeteket érintő kérdésekről), formáiról és gyakoriságáról. Fontos megemlíteni, hogy a fejlett nyugati demokráciák szolgálati esetében nem volt szükség az együttműködés írásban történő rögzítésére (elég volt a szóbeli megállapodás), míg más országok esetében előfordult, hogy az illetékes partnerszolgálat vezetője kezdeményezte a megállapodás aláírt, hivatalos dokumentum formájában történő megerősítését is. Erre a kezdeményező félnek általában belpolitikai (presztízs-) szempontok miatt volt szüksége.

³⁰ A külföldi partnerszolgálati együttműködés új feladat volt az Igazgatóság állománya számára. Kezdetben e téren történtek ugyan kisebb hibák (elsősorban a partnerszolgálati információk helyes felhasználásával és a külföldi szolgálatok munkatársaival folytatott tárgyalási technikákkal kapcsolatosan), de azok kárt nem okoztak, egy tanulási folyamat részeinek voltak tekinthetők.

párbeszédet folytatni. Az ilyen alkalmakkor³¹ megszervezett „hírszerző főnöki” találkozók elősegítették egymás álláspontjainak pontosabb megismerését, sikeresen oszlattak el vélt vagy valós feltételezéseket (félelmeket), bizalomerősítő jellegük kiemelten fontos volt.³²

Összegzés

Az 1989–1990-es rendszerváltást követően a hadászati szintű katonai felderítés (hírszerzés) legfelsőbb irányító szervezete már nemzetbiztonsági szolgálatként, de továbbra is a Honvéd Vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségében alakult újjá. Szervezetébe – a szakmai igazgatóságok mellett – a hadműveleti és harcászati felderítőszolgálat is beletartozott, így változatlanul biztosított volt a felderítés különböző szintjeinek egységes irányítása, a tájékoztatómunkában pedig a feladatmegosztás. A Hivatal működését átmeneti törvény szabályozta. A HVK KFH Tájékoztató Igazgatóságának megalakulása belső konfliktusok nélkül, zökkenőmentesen ment végbe. A generációváltás következtében megfiatalodott vezetői és beosztotti állomány gyorsan alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez, hasznos tapasztalatokat szerzett a válságok elemzésében, nyelvismerete és szakmai tudása bővült. A szakmai munka fő erő kifejtése a VSZ és a NATO katonai szembenállásából adódó korábbi feladatokról Magyarország közvetlen környezetére és a délszláv válság hazánk biztonságát is veszélyeztető eseményeire helyeződött át. Az Igazgatóság szervezete az időszak során több alkalommal módosult, a jelentkező új feladatokhoz igazodott. Átalakult és a felhasználók igényeinek megfelelően változott a jelentési rendszer, bővültek és új komponensekkel egészültek ki a jelentőtevékenység forrásai, korszerűsödtek a munkamódszerek, fejlődtek a társ- és a partnerszolgálati kapcsolatok. Az időszakban – a jelentkező biztonsági kihívások ellenére – a Hivatal és a Tájékoztató Igazgatóság folyamatosan képes volt az állami és a katonai vezetés megbízható információkra épülő tájékoztatására, a jelentkező veszélyek és kockázatok előrejelzésére.

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal (MK KFH) elemző-értékelő szervezetei (1996–1999)

Az MK KFH megalakítása, jogállása és szervezete

Az 1996-os év jelentős változást hozott a HVK KFH életében. *Az Országgyűlés elfogadta a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló³³ 1995. évi CXXV. törvényt,³⁴ amelynek alapján 1996. március 1-jén megalakult a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal.³⁵ A törvény életbelépésével a Hivatal kikerült a Honvéd Vezérkar alárendeltségéből és a kormány irányítása alatt álló, országos hatáskörrel rendelkező, önálló költségvetési gazdálkodást folytató katonai nemzetbiztonsági szolgálattá alakult.*

³¹ Sokszor a nemzetközi közösség államai által szabott kritikus határidők lejárta előtt néhány órával.

³² Magyarország és egyes szomszédjai közötti politikai feszültség időszakában az országok közötti kétoldalú katonai (közte hírszerzői) kapcsolatok szintje, minősége mindig meghaladta a politikai kapcsolatokat. Ez a kormányzat részéről valószínűleg tudatos (de hallgatólagos) lépés volt, a bizalomerősítést szolgálta, és azt, hogy a feszültség ne csaphasson át katonai összeütközésbe. Ennek ellenére a délszláv válság során többször is előfordult, hogy a konfliktus kiszélesítése érdekében valamelyik fél célul tűzte ki Magyarország bevonását a fegyveres eseményekbe.

³³ Azóta többször módosított.

³⁴ Kihirdetve 1995. 12. 28-án.

³⁵ A törvény elfogadása mérföldkőnek tekinthető a hazai nemzetbiztonsági szolgálatok történetében. Először fordult elő ugyanis, hogy a szolgálatok feladatrendszerét és működését részleteiben, egy demokratikus állami berendezkedés jogrendszerének megfelelően szabályozták. A törvény életbelépése az MK KFH (és állománya) számára számos előnnyel, ugyanakkor néhány hátránnyal is járt. A hátrányok között említhető, hogy az új helyzetben a Hivatal „távolabb került” a Vezérkartól, a korábbi – több területet magában foglaló – harmonikus együttműködés fenntartása (mindkét szervezet részéről) körülményesebbé vált. A hadműveleti és harcászati felderítés közvetlen irányítása kikerült a Hivatal hatásköréből, miközben a Vezérkar szervezetében megalakult felderítő csoportfőnökség – a sorozatos átszervezések és létszámcsoökkentések következtében – fokozatosan elvesztette korábbi állományát és képességeit. Ebből adódóan funkcionális (közte tájékoztatási) feladatainak bizonyos hányadát az MK KFH-nak és elemző-értékelő szervezetének kellett átvennie. Az MK KFH vezetése az időszakban erőfeszítéseket tett arra, hogy a Vezérkar Felderítő Csoportfőnöksége munkatársait bevonja a Hivatal szakmai munkájába, de az nem bizonyult kellően hatékonynak. Az utóbbi problémát csak két évtized elteltével sikerült megnyugtatóan rendezni.

Az MK KFH irányításával a kormány a *honvédelmi minisztert* bízta meg, parlamenti ellenőrzését pedig az Országgyűlés Honvédelmi,³⁶ valamint Nemzetbiztonsági Bizottságán keresztül gyakorolta. A törvény 13. § (2) bekezdése tartalmazza: „A Magyar Honvédség vezérkari főnöke a honvédelmi törvényben meghatározott feladatai ellátásához szükséges információ átadását – alá- és fölérendeltség hiányában is – közvetlenül igényelheti a Katonai Felderítő Hivatal³⁷ főigazgatójától, aki azt haladéktalanul köteles teljesíteni. A szakmai kapcsolattartás és az információszolgáltatás rendjét a honvédelmi miniszter állapítja meg.”³⁸

Az MK Katonai Felderítő Hivatal főigazgatójává *Botz László vezérőrnagyot*³⁹ nevezték ki.⁴⁰

A Hivatal szervezete a törvény elfogadását követően megváltozott, *öt igazgatóságot és két főosztályt* foglalt magában.

Az elemző-értékelő szervezetek és működésük

Az MK KFH megalakításával a korábbi Tájékoztató Igazgatóság neve *Elemző és Értékelő Igazgatóságra* változott, és vezetője 1996 szeptemberében *Dr. Magyar István ezredes* lett, akinek munkáját egy helyettes segítette.⁴¹ (Az Igazgatóság szervezetét a 3. ábra szemlélteti.)

Az Igazgatóság új szervezete az igazgató közvetlen alárendeltségében lévő *két főosztályból*,⁴² *egy osztályból és egy alosztályból* állt. A főosztályok állományába *két-két osztály* tartozott.

Az *1. Elemző és értékelő főosztály* regionális elv szerint szerveződött, *Közeli*, valamint *Távolabbi és egyéb régió osztályokból* állt. A *Közeli régió osztály* a közvetlen környezet biztonságpolitikai kérdéseivel és katonai kihívásaival foglalkozott, de szervezetében hadigazdasági és haditechnikai alosztály is működött. A *Távolabbi és egyéb régió osztály* feladatköre a katonai hírszerzés érdeklődési körébe tartozó azon országokra, térségekre terjedt ki, amelyek nem képezték a *Közeli régió osztály* feladatát.

A *2. Elemző és értékelő főosztály* állományába funkcionális elv szerint működő *Dokumentációs*, illetve *Irányító és koordinációs osztály* tartozott. A *Dokumentációs osztály* rendeltetése és feladatköre lényegesen nem tért el a korábbiakban megismerttől, azzal a különbséggel, hogy munkáját már széles körű számítógépes támogatással végezte. Az *Irányító és koordinációs osztály* azonban újszerű feladatokat kapott. Felelősségi körébe tartozott: az elemző-értékelő munka módszertani, elméleti támogatása; az Igazgatóság szakmai és adminisztrációs (közte személyügyi) feladatainak tervezése, végzése; a Magyar Köztársaság szempontjából fontos potenciális válságok előrejelzése, a kialakult válságok tapasztalatainak feldolgozása;⁴³ a Hivatal nemzetközi együttműködéséből az Igazgatóságra háruló feladatok koordinálása.⁴⁴

³⁶ Mai megnevezésén Honvédelmi és Rendészeti.

³⁷ Ma: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat.

³⁸ MAGYAR István – GULYÁS József: A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008. p. 164.

³⁹ Ma: Dr. Botz László ny. altábornagy.

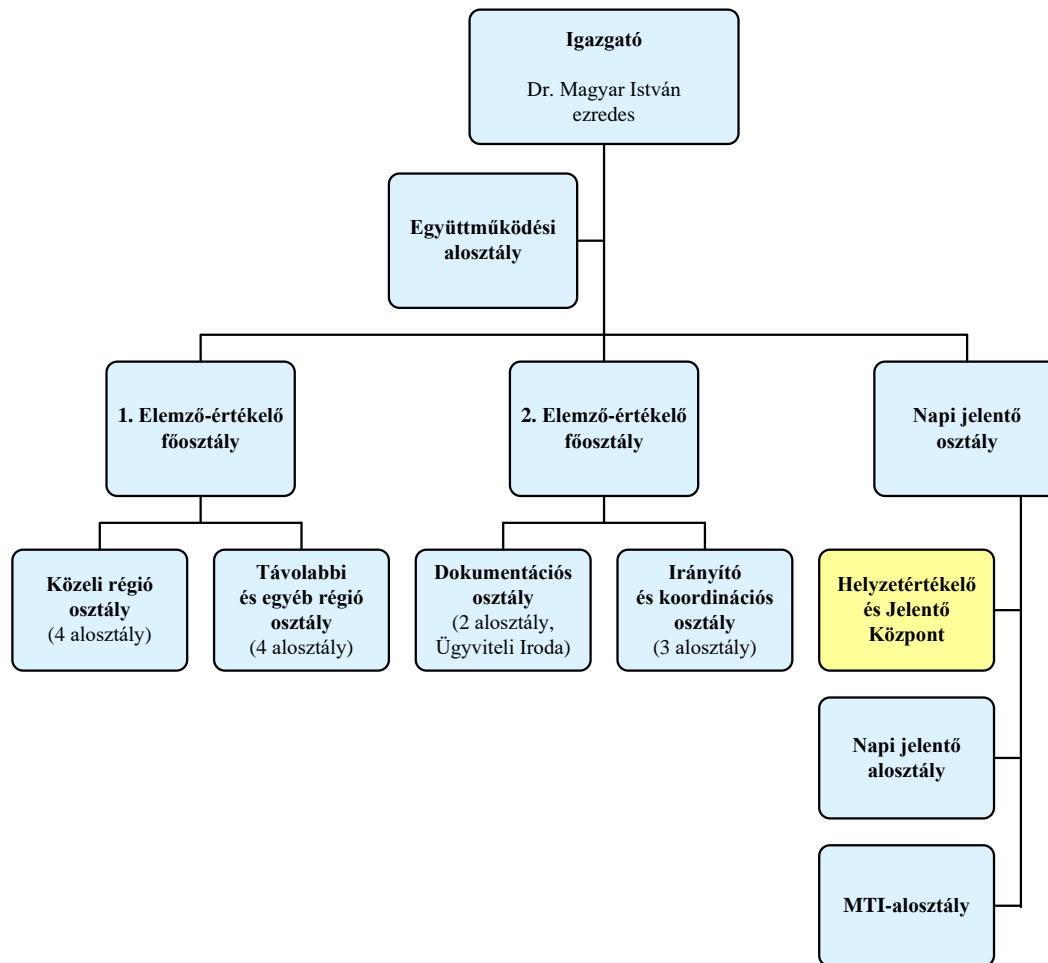
⁴⁰ Későbbi főigazgatók (időrendi sorrendben): Morber Ferenc altábornagy, Madarász Károly mk. altábornagy, Tóth András mk. vezérőrnagy.

⁴¹ Későbbi igazgatók (időrendi sorrendben): Dr. Rácz Lajos ezredes, Szabó Mihály ezredes, Varga János ezredes, Dr. Magyar István ezredes, Gulyás József mk. ezredes, Pásztor István ezredes.

⁴² A tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetek struktúrájában korábban soha nem voltak főosztályok. Megjelenésük azzal magyarázható, hogy a honvédelmi minisztérium akkori szervezeti modelljében a főosztály-osztály felépítést tették általánossá, és ezt a szervezési elvet kötelezően követniük kellett a HM háttérintézményeinek is.

⁴³ A kormányzati előrelátás, valamint a védelmi katonai tervezés biztosítása érdekében a katonai hírszerző szolgálatok állandó és fontos feladatát képezi rövidebb és hosszabb időszakokra vonatkozó biztonságpolitikai és katonai kockázatelemzések készítése, veszélyek, válságok előrejelzése. Erre – egyebek mellett – azért is szükség van, mert a kisebb létszámú, békeállapotú haderők feltöltéséhez, készenlétének növeléséhez, hatékony reagálóképességének eléréséhez napjainkban már hosszabb időre van szükség, miközben válsághelyzetek akár rövid időn belül is kialakulhatnak.

⁴⁴ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

Az MK Katonai Felderítő Hivatal Elemző és Értékelő Igazgatóság szervezete 1997-ben⁴⁵
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A *Napi jelentő osztály* továbbra is elsősorban az aktuális információk feldolgozásával és jelentésével foglalkozott. Állományában (első alkalommal, a Felderítő Harcálláspont utód szervezeteként, kezdetleges szervezettel) megjelent a *Helyzetértékelő és Jelentő Központ*. Változatlanul az osztály állományába tartozott az MTI-alosztály, amelynek naponta készített, széles felhasználói kör részére megküldött nyílt jelentése a Hivatal tájékoztatási rendszerének fontos komponensét képezte. Az igazgató közvetlen irányítása alá tartozó *Együtműködési alosztály* létrehozását a Hivatal és az Igazgatóság növekvő partnerszolgálati kapcsolatrendszere indokolta.

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erő kifejtése

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erő kifejtése elsősorban a délszláv válság és közvetlen környezetünk biztonságpolitikai helyzetének figyelemmel kísérésére, Magyarország potenciális veszélyeztetettségének folyamatos értékelésére, elemzésére, az állami és a katonai vezetés (hiteles információkra alapozott) tájékoztatására irányult. Ezen kívül magában foglalta a globális és a regionális szintű gazdasági és politikai erőközpontok meghatározó államai kül- és biztonságpolitikájának, haderő-fejlesztési, a haderők átalakításával, alkalmazásával kapcsolatos elgondolásainak figyelemmel kísérését, továbbá a transzatlanti és az európai biztonsági szervezetek bővítésével kapcsolatos álláspontok megismerését.⁴⁶

⁴⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁴⁶ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A jelentési rendszer

A jelentési rendszer már csökkenő számban foglalt magában nagyobb terjedelmű jelentésformákat, miközben általánossá vált a felhasználók igényeihez igazított, rövidebb terjedelmű, értékeléseket is tartalmazó Felderítő (Információs) jelentések készítése.⁴⁷ A jelentési rendszerben központi helyet foglalt el a nyugat-balkáni válságkörzetben telepített magyar katonai kontingens biztonsági helyzetével kapcsolatos információk felterjesztése. A Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar egyre bővülő nemzetközi kapcsolatai miatt a jelentések között fontos szerepet kaptak a vezetői utazások előkészítését szolgáló országismereti háttér-tájékoztatók is.⁴⁸

Az elemző-értékelő munkamódszerek változása

A legfőbb változás abban fogalmazható meg, hogy az elemző-értékelő és a jelentőmunkában – az alaprendeltetésből adódó feladatok végzése mellett – megjelentek és egyre növekvő szerepet kaptak a válságkezeléssel, valamint a külföldön alkalmazott nemzeti katonai kontingensek biztonságával kapcsolatos újszerű feladatok, amelyek a korábbiaktól eltérő munkamódszereket igényeltek.⁴⁹ A több forrás egyidejű felhasználásának gyakorlata a jelentőmunkában általánossá, egyben elengedhetetlenné vált. A korszerű elemző-értékelő technikák és munkamódszerek általánossá tétele érdekében – több mint egy évtized elteltével – az Igazgatóságon ismét kiadták „Az elemző-értékelő munka módszertana” című jegyzetet, amely fontos segédeszköz volt a munkatársak kezében.⁵⁰ Az Igazgatóság szakmai állománya aktuális biztonságpolitikai kérdéseket érintő tájékozottságát jelentős mértékben elősegítette a szervezet (korábbi időszakhoz viszonyított) növekvő nyitottsága is. Az időszakban az Igazgatóság munkatársai rendszeresen kaptak meghívást és vettek részt mértékadónak számító biztonságpolitikai és „think tank” műhelyek formális és informális rendezvényein, erősítve ezzel a Hivatal presztízsét.

Összegzés

Az 1995. évi CXXV. törvény elfogadását követően a Honvéd Vezérkar főnökének alárendeltségében lévő HVK KFH megszűnt, és – MK KFH néven – országos hatáskörrel rendelkező, kormányzati irányítás alatt álló nemzetbiztonsági szolgálattá alakult. Az átalakulás számos előnnyel, ugyanakkor hátrányokkal is járt (pl. megszűnt a felderítés különböző szintjeinek egységes irányítása). Az MK KFH öt igazgatóságot és két főosztályt magában foglaló szervezetében a korábbi Tájékoztató Igazgatóság – személyi állományát megőrizve – Elemző és Értékelő Igazgatósággá alakult, szervezete és vezetése megváltozott. A két főosztályból és egy osztályból álló szervezet regionális elv szerint működő, valamint funkcionális feladatokat ellátó szervezeteket egyaránt magában foglalt. A szakmai munka fő erőfeszítése továbbra is Magyarország közvetlen környezetére és a délszláv válság hazánk biztonságát is veszélyeztető eseményeire összpontosult, de figyelemmel kísérte a katonai hírszerzés érdeklődési körébe tartozó fontosabb államok kül-, biztonság- és védelempolitikájának alakulását is. Új, felelősségteljes feladatot jelentett a külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai kontingensek védelmével kapcsolatos szakmai tevékenység végzése.

⁴⁷ A katonai hírszerzés jelentéseiben csak ritkán fogalmaz meg javaslatokat. A felterjesztett (értékelt és elemzett) információkból adódó következtetések levonását általában a felhasználókra bizza.

⁴⁸ Ezeket a zömében nyílt minősítésű tájékoztatókat az információkhoz történő hozzáférés alapján akár a Honvédelmi Minisztérium katonadiplomáciai munkát irányító, vezetői utazásokat előkészítő illetékes főosztályának munkatársai is kidolgozhatták volna, de a Hivatal vezetése – különböző szempontok miatt – ragaszkodott ahhoz, hogy azokat az MK KFH elemző-értékelő szervezete készítse el.

⁴⁹ A válságkezelő műveletekben elmosódott a hadászati, valamint a hadműveleti és a harcászati felderítés közötti – korábban élesen meghúzható – határ vonal. A műveletek során a hadműveleti-harcászati felderítőerők is (a hadászati hírszerzés módszereit alkalmazva) hozzájutottak hadászati szintű információkhoz, miközben a korábban kizárólagosan hadászati felderítést folytató szervezetek, speciális módszereik alkalmazásával, harcászati szintű információk megszerzése érdekében is tevékenykedtek.

⁵⁰ Hasonló kiadvány már az 1980-as évek elején is létezett „A tájékoztató munka alapjai I-II.” címmel. Szerkesztője Dr. Hajma Lajos volt. A korszerűsített kiadványt 1999-ben Dr. Rácz Lajos szerkesztette.

A feladatokhoz és a felhasználók igényeihez igazodó, kibővült forrásokat felhasználó jelentési rendszer egyre nagyobb arányban használta a Hivatal gyorsan bővülő nemzetközi kapcsolatrendszeréből származó információkat. Az Igazgatóság személyi állományának munkamódszerei korszerűsödtek, tapasztalata nőtt, ami az új típusú feladatokban való jártasság növekedésének, valamint az önképzésnek volt tulajdonítható. Az 1990-es évek végére az MK KFH és az Elemző és Értékelő Igazgatóság a jelentkező feladatoknak megfelelő szervezettel, jól felkészült, tapasztalt személyi állománnyal, egyre korszerűsödő munkamódszerekkel, valamint széles körű (hazai és nemzetközi) kapcsolatrendszerrel rendelkező szervezetté alakult.

A HVK KFH és az MK KFH, valamint tájékoztató szervezetei 1990–1999 közötti működéséből levonható fontosabb következtetések

– Az 1989–1990-ben történt rendszerváltozást követően az addig koalíciós keretek között tevékenykedő katonai hadászati hírszerzés legfelsőbb irányító szervezete (az MNVK 2. Csoportfőnökség) megszűnt. Feladatát az újonnan alakult – továbbra is a HVKF⁵¹ irányításával, de már nemzetbiztonsági szolgálatként működő – HVK KFH, majd 1996-tól az országos hatáskörrel rendelkező, kormányzati irányítás alatt álló MK KFH vette át, amely (43 év után) már nem tartozott a HVKF alárendeltségébe.

– Az 1995. évi CXXV. törvény elfogadása mérföldkönek számított a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok történetében, és új lehetőségeket nyitott meg előttük.

– A katonai hírszerzés vázolt évtizedben működő két szervezete – alapvetően megváltozott biztonsági környezetben – kezdetben kizárólag nemzeti célok érdekében tevékenykedett, fő erőfeszítése elsősorban Magyarországon közvetlen környezetére és az ott kirobbant délszláv válság⁵² eseményeire összpontosult.

– A második világháborút követően első alkalommal fordult elő, hogy a magyar katonai hírszerzés fő feladata nem egy (a VSZ és a NATO között kirobbanó) potenciális háború elkerülése, hanem Magyarországgal – és a délszláv válságkörzetben tevékenykedő magyar katonai kontingensekkel – szemben ténylegesen jelentkező katonai veszélyek elhárítása volt. Ez korábban nem tapasztalt felelősséget rótt a hírszerzés szervezetére és teljes állományára.

– A Tájékoztató Szolgálatból Tájékoztató, majd Elemző és Értékelő Igazgatósággá alakult szervezet a rendszerváltást követően is megőrizte szakmai állományát, szervezeti struktúrája – a Hivatal státusa változásának, a jelentkező feladatoknak és az akkor érvényben lévő szervezési elveknek megfelelően – többször módosult.

– A regionális és funkcionális elv szerint felépülő, az aktuális információk feldolgozását és a hosszabb távú elemzést elkülönülten végző tájékoztató szervezetek a felhasználók igényeihez igazított (nyílt és minősített) jelentésformák készítésével és differenciált felterjesztésével tettek eleget alaprendeltetésükből adódó kötelezettségeiknek. A jelentési rendszer továbbra is magában foglalt nagyobb terjedelmű értékeléseket, de a felterjesztett információk köre a rövid írásos, valamint a szóbeli jelentések irányába tolódott el.

– Általánosan alkalmazott, napi gyakorlattá és szükségletté vált a több forrás információinak felhasználásával végzett jelentéskészítés, amelynek alkalmazását a Hivatal több területet magában foglaló adatszövő képességének bővülése, a hazai társzervekkel (mindenekelőtt a BM Határőrség illetékes szervezeteivel) folytatott együttműködés hatékonyabbá válása, továbbá a külföldi nemzetbiztonsági partnerszolgálatok számának a növekedése tette lehetővé.

⁵¹ Honvéd Vezérkar főnök.

⁵² A hírszerző szolgálatok munkájának külső megítélését válságok kialakulása általában kedvezően befolyásolja. Ilyen alkalmakkor ugyanis lehetőség nyílik valós képességeik bemutatására és szakmai felkészültségük bizonyítására. Ugyanakkor ennek az ellenkezője is igaz. Olyan időszakokban, amikor a nemzetközi politikában nem történnek – a szolgálat törvényben meghatározott feladatrendszeréhez tartozó – markáns események, nehezebbé válik a felhasználók érdeklődését kiváltó jelentések rendszeres felterjesztése, a jelentőmunka folyamatosságának a biztosítása, a szolgálat presztízsének a megőrzése.

– Az EU és a NATO egyes tagállamaival történt kapcsolatfelvételt követően a Hivatalnál és annak elemző-értékelő szervezeténél megkezdődött a két szervezetben alkalmazott munkamódszerek tanulmányozása és alkalmazása, ennek eredményeként a szakmai munka hatékonysága növekedett, ami elismerést váltott ki a külföldi partnerek körében is.

ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ SZERVEZETEK HAZÁNK NATO-CSATLAKOZÁSÁTÓL AZ MK KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL (MK KFH) MEGSZÚNÉSÉIG (1999–2011)

A biztonsági környezet főbb jellemzői NATO-csatlakozásunkkor és az ezredfordulót követő első évtizedben

1999. március 12-én Magyarország az Észak-atlanti Szerződés Szervezete teljes jogú tagjává vált. NATO-tagságunkra bonyolult biztonságpolitikai helyzetben, a koszovói válság csúcspontján, 12 nappal a NATO Jugoszlávia elleni légitámadás-sorozatának megkezdése előtt került sor, amikor a déli határunk mellett telepített (támadó és védelmi műveletre egyaránt alkalmas) jugoszláv szárazföldi csapatok, valamint a légiereő közvetlen katonai veszélyt jelentettek hazánk biztonságára. Tagságunk jelentős mértékben növelte biztonságunkat, miközben a kormány kényes politikai helyzetbe került a Szövetség akciójának több⁵³ területet magában foglaló támogatása és a vajdasági magyarság biztonságának garantálása két fontos kérdése egyidejű érvényesítése kapcsán.

1989–1990-ben – a hidegháború időszakának lezárulását, a VSZ és a NATO katonai szembenállásának megszűnését, a kelet-közép-európai országok demokratikus átalakulásának elkezdődését követően – úgy tűnt, hogy Európa biztonságosabbá válik, a katonai veszélyeztetettség szintje jelentős mértékben csökken, a katonai erő szerepe leértékelődik. Ezzel szemben Jugoszlávia szétesése – az ország önállóvá vált korábbi tartományait és a Nyugat-Balkán számos országát magában foglaló – a második világháború óta Európában nem látott intenzitású fegyveres konfliktusba torkollott. A térség lassú ütemű konszolidálása csak az ENSZ, a NATO, majd az EU égisze alatt telepített többnemzeti békefenntartó erők (IFOR,⁵⁴ SFOR,⁵⁵ KFOR,⁵⁶ EUFOR⁵⁷) segítségével kezdődhetett meg. A Szovjetunió felbomlása Európában ugyancsak törékeny biztonságpolitikai helyzetet hozott létre, és ennek eredményeként a kétpólusú világrend megszűnt.

A 2001. szeptember 11-én amerikai stratégiai célpontok ellen végrehajtott, majd az azt követő madridi⁵⁸ és londoni⁵⁹ terrortámadások alapvetően befolyásolták a globális biztonságot. Az Amerikai Egyesült Államok vezetésével, valamint a nemzetközi közösség és a NATO tagállamainak összefogásával kezdetét vette a nemzetközi terrorizmus elleni globális háború. A 2003-tól kibontakozó, *iraki* és *afganisztáni* koalíciós szerepvállalásban⁶⁰ különböző méretű (létszámú), jellegű és feladatú magyar katonai kontingensek is részt vettek.⁶¹

A közel-keleti és az afrikai térségben kialakult konfliktusok úgyszintén kedvezőtlenül befolyásolták a térség és a világ biztonságát, rendezésük folyamatos nemzetközi erőfeszítéseket igényelt.

⁵³ Közte hírszerzői.

⁵⁴ Implementation Force – NATO által vezetett többnemzeti békefenntartó erő Bosznia-Hercegovina területén.

⁵⁵ Stabilization Force – NATO által vezetett többnemzeti stabilizációs erő Bosznia-Hercegovina területén.

⁵⁶ Kosovo Force – Koszovóban tevékenykedő, a NATO parancsnoksága alatt működő nemzetközi békefenntartó haderő.

⁵⁷ European Union Force – az Európai Unió felügyelete alatt működő nemzetközi erő Bosznia-Hercegovinában.

⁵⁸ 2004. március 11.

⁵⁹ 2005. július 7.

⁶⁰ A mai napig.

⁶¹ És vesznek részt azóta is.

Az ezredfordulót követő első évtized legfőbb jellemzője, hogy a globalizáció következtében egyre inkább összekapcsolódott közvetlen környezetünk és a tőlünk távolabb elhelyezkedő térségek biztonsága és stabilitása. A világban olyan új típusú fenyegetések, kockázatok és kihívások jelentek meg, amelyek kevésbé voltak előrejelezhetőek, ugyanakkor jelentős mértékben csökkentették az egyes országok és a szövetségi rendszerek biztonságát. Elhárításuk vagy hatásuk mérséklése csak széles körű nemzetközi összefogással volt lehetséges.

Az Elemző és Értékelő Igazgatóság szervezete és működése

Szervezet

Az MK KFH az 1990-es évek végére az 1995. évi CXXV. törvényben meghatározott feladatoknak megfelelő szervezettel és képességekkel rendelkezett. Magyarország NATO-csatlakozása időpontjában szakmai alárendeltjei – képességeik teljes kihasználásával, megemelt készenlét mellett végezték munkájukat, fő erőikifejtésüket – az alaprendeltetésből adódó feladataik ellátása mellett – a jugoszláviai helyzetre, valamint a nyugat-balkáni térségben telepített magyar katonai kontingensek biztonságára összpontosították.

Az Elemző és Értékelő Igazgatóság szervezete és állománya az előző évekhez képest lényegesen nem módosult. Az Igazgatóság állománya széles körű általános és szakmai felkészültséggel, valamint nyelvismerettel rendelkezett. A munkatársak biztonságpolitikai kérdésekben jól eligazodtak, miközben jelentős hányaduk általános katonai (hadműveleti-harcászati) felkészültsége nem érte el a kívánt szintet.⁶²

A szervezetet illetően a legfőbb változás az volt, hogy – NATO-csatlakozásunk időpontjára – a *Napi jelentő osztály* szervezetébe tartozó *Helyzetértékelő és Jelentő Központ (HJK)*⁶³ elérte teljes működőképességét és készenlétét.

Az ezredfordulót követő első évtized közepére azonban a világban megjelent új típusú (globális) veszélyek (nemzetközi terrorizmus, tömegpusztító fegyverek és alkatrészeik terjedése, illegális/irreguláris migráció stb.) miatt, valamint a nemzetközi közösség országai (közte hazánk) haderőinek részvételével különböző térségekben⁶⁴ indított válságkezelő, koalíciós műveletek nemzeti hírszerző szolgálatokra háruló feladatrendszerből⁶⁵ adódóan az Igazgatóság szervezete ismét változott.

A szervezeti átalakítás eredményeként megszűntek a korábbi főosztályok (ezáltal csökkent a vezetési szintek száma). Az újonnan megalakított *nyolc osztály* az Igazgató szolgálati alárendeltségében látta el feladatát. Az Igazgató vezetői munkáját *három szakmai helyettes*⁶⁶ és egy *referens*⁶⁷ segítette.

⁶² Az Igazgatóság vezetése részükre úgynevezett felzárkóztató tanfolyamot szervezett.

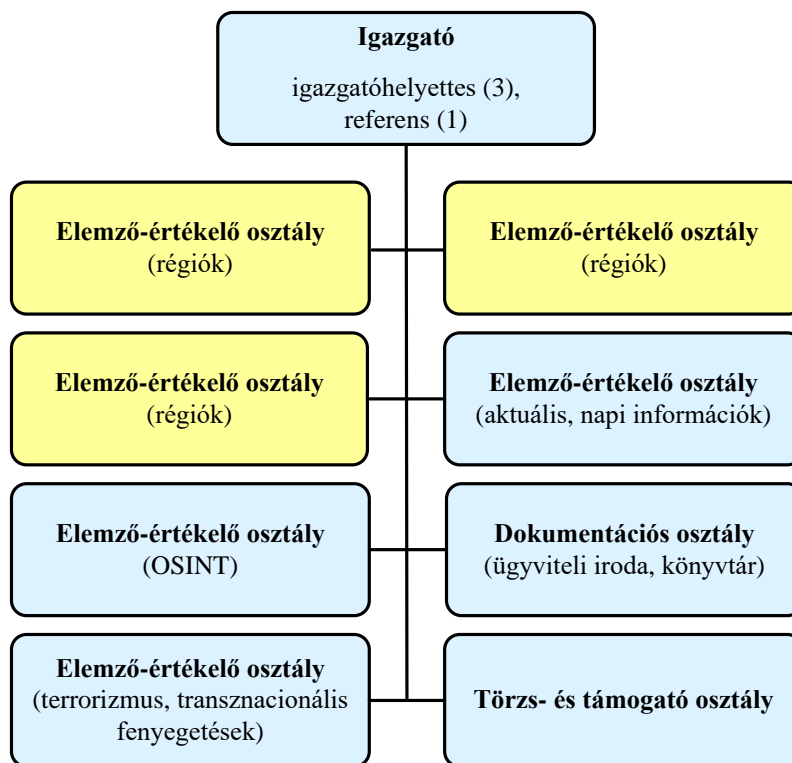
⁶³ A nyugati (NATO-, amerikai, német, brit) példák alapján jelentős anyagi ráfordítással és odaadó mérnöki (informatikai) tervező és kivitelezői munka eredményeként kialakított, 24 órás munkarendben dolgozó (üzeyleti, vezetési, információmenedzsmenti, elemző-értékelő/jelentő, nyilvántartó, valamint hazai és nemzetközi összeköttetési feladatokat ellátó) központ szemléletbeli változást hozott a Hivatal és az Elemző és Értékelő Igazgatóság szakmai munkájában. Első alkalommal adódott ugyanis olyan lehetőség, hogy a Hivatal adatszervező szervezetei által megszerzett, a különböző (hazai és külföldi) együttműködési forrásokból rendelkezésre álló, valamint az elérhető nyílt információk egy helyen, egy időben (többségük elektronikus formában) jelentek meg, amelyek lehetővé tették rövid időn belüli, számítógépes grafikával támogatott, integrált jelentésben történő feldolgozásukat. A délszláv válság időszakában a HJK 24 órás (minősített és nyílt) jelentéseit – a rendszeres felhasználókon kívül – széleskörűen használták a Miniszterelnöki Hivatal biztonságpolitikai kérdésekért felelős államtitkársága, a Külügyminisztérium, valamint a társ nemzetbiztonsági szolgálatok is. A HJK működése nélkül a Hivatal kevésbé hatékonyan tudott volna eleget tenni a délszláv válság kritikus időszakaiban jelentkező feladatainak.

⁶⁴ Nyugat-Balkán, Irak, Afganisztán.

⁶⁵ Például a telepített erők védelme (force protection).

⁶⁶ Az egyik helyettes az Igazgatóság napi jelentőtevékenységét és hosszabb távú elemző-értékelő munkáját, a másik az aktuális információk feldolgozását (a HJK szakmai felügyeletét), míg a harmadik a szervezet nemzetközi kapcsolatrendszeréből adódó feladatokat felügyelte.

⁶⁷ Fő feladata a Vezérkarral és Felderítő Csoportfőnökséggel történő kapcsolattartás volt.

Az MK Katonai Felderítő Hivatal Elemző és Értékelő Igazgatóságának szervezete
a 2000-es évek közepén
(Szerk.: Dr. Magyar István)

Az Igazgatóság *nyolc osztálya* regionális és funkcionális működési elv alapján dolgozott. *Három elemző-értékelő osztály* Magyarország és szövetségesi biztonsági érdekei szempontjából fontos *válságrégiókkal* foglalkozott. *A többi öt osztály* funkcionális feladatokat látott el. Az igazgatóság történetében első alkalommal alakult önálló osztály a terrorizmussal és a transznacionális fenyegetésekkel kapcsolatos feladatokra,⁶⁸ valamint a nyílt információk feldolgozására.

A nyílt információkat feldolgozó elemző-értékelő osztály (OSINT⁶⁹) szervezetében továbbra is megtalálható volt az MTI-munkacsoport, míg a dokumentációs osztály állományában az Igazgatóság ügyviteli irodája és a Hivatal (egyedi szakmai kiadványokkal rendelkező) nyílt könyvtára. Az új szervezetben a Helyzetértékelő és Jelentő Központ már osztályszintű szervezeti komponensként jelent meg. Az Igazgatóság szervezetébe tartozó osztályok szoros együttműködésben dolgoztak, egymás munkáját kölcsönösen segítették. Példaként említhető, hogy az aktuális információkat feldolgozó osztály jelentéstervezeteit az átfogó elemzésekkel foglalkozó osztályok munkatársai (szakterületüket érintően) előzetesen ellenőrizték, elősegítve ezzel a jelentések pontosságát.⁷⁰

⁶⁸ Az MK KFH felelősségi körébe a terrorizmus katonai vonatkozása (haderőt érintő) kérdései tartoztak. A témakör fő felelőse a polgári nemzetbiztonsági szolgálat, az akkori Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) volt. Így az MK KFH a terrorizmussal kapcsolatos nem katonai vonatkozású információit (illetékességéből) az NBH-nak küldte meg.

⁶⁹ Open Source Intelligence.

⁷⁰ A nagyobb tapasztalatokkal rendelkező nyugati hírszerző szolgálatoknál is korábban dilemmát okozott az aktuális információkkal foglalkozó és a hosszabb távú elemző-értékelő munkát végző szervezetek elkülönült vagy egységes működtetése kérdésének az eldöntése. Bizonyos idő elteltével rájöttek, hogy az önállóan tevékenykedő, aktuális információkat feldolgozó szervezetek nem tudnak hatékonyan működni az adott területtel behatóan foglalkozó komponensek munkatársainak mélyebb szakmai ismerete nélkül. Ezt a szükségszerűséget ismerte fel a Hivatal és az Elemző és Értékelő Igazgatóság akkori vezetése is.

Az Igazgatóság szervezete az MK KFH megszűnéséig kismértékben még több alkalommal módosult,⁷¹ de alapvető funkcionális szervezetei nem változtak.

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőfelfejtése

A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőfelfejtése Magyarország közvetlen környezete és a válságkörzetek (hazánk és szövetségeseink biztonságát befolyásoló) információinak elemzésére, értékelésére, feldolgozására és jelentésére irányult.

A jelentési rendszer

Az időszakban az MK KFH – továbbra is a differenciált tájékoztatás elvének szem előtt tartása mellett – 10–12 különböző típusú, minősítésű, gyakoriságú (napi, heti, kéthetenkénti, időszakos) írásos jelentést, témaköri helyzetértékelést,⁷² összefoglalót terjesztett fel a felhasználók számára, miközben a szóbeli jelentésformák sem kerültek háttérbe. Közöttük a rövidebb terjedelmű, értékeléseket, előrejelzéseket is tartalmazó jelentések domináltak, amelyekben központi helyet foglaltak el a válságkörzetekben telepített (magyar és szövetséges) katonai erők veszélyeztetettségével kapcsolatos információk és értékelések.⁷³ Az Irakban és Afganisztánban feladatot teljesítő magyar katonai kontingensek állományának a felkészülését és feladatellátását az Igazgatóság ismét kézikönyvek kidolgozásával támogatta. A jelentési rendszerben a szövetségesi szemléletmód egyre nagyobb szerepet kapott, miközben a jelentésekben napi rendszerességgel jelentek meg a szövetségi és a partnerszolgálati információk.

A jelentések értékét növelte, hogy a kidolgozói állomány a megszerzett információkat saját (illetve munkahelyi környezete) szakmai tudásán (sok esetben NATO- vagy EU-beosztásokban, illetve a válságkörzetekben szerzett helyszíni tapasztalatán) alapuló megjegyzésekkel, értékelésekkel, előrejelzésekkel egészítette ki. Az időszakban a felhasználók több alkalommal elismeréssel nyilatkoztak arról is, hogy a jelentések érthető, igényes és szakszerű megfogalmazásban, a magyar helyesírás szabályainak szigorú betartásával kerültek felterjesztésre.

Szövetségi tagságunkból, valamint az MK KFH kétoldalú partnerszolgálati kapcsolataiból⁷⁴ adódóan a jelentési rendszer fontos (ugyanakkor jelentős energiát lekötő) komponensét képezte a NATO és az EU illetékes szervezetei részére továbbításra kerülő értékelések készítése, illetve a partnerszolgálati információcsere hatékony végzése.⁷⁵

Az elemző-értékelő munkamódszerek változása

NATO- és EU-tagságunknak, valamint az MK KFH kétoldalú partnerszolgálati kapcsolatai bővülésének köszönhetően az időszak végére az Igazgatóság állománya szakmai munkamódszerei tovább korszerűsödtek, az elemző-értékelő munka színvonala a fejlett nyugati országokéhoz közelített.

⁷¹ A változásokra elsősorban jelentős mértékű (30%-ot meghaladó) létszámcsökkenés és a Hivatal prioritásainak módosulása miatt került sor. Létszámcsökkenést követően új szervezetek megalakítása vagy a meglévő szervezet állományának bővítése ugyanis csak valamely másik komponens rovására volt lehetséges.

⁷² Néhány esetben előfordult, hogy kiemelt fontosságú témában az MK KFH több polgári nemzetbiztonsági szolgálattal együtt készített jelentést. Ezek a kormányzati szintre felterjesztett, valamennyi szolgálat főigazgatója által aláírt jelentések – integrált információtartalmukon túl – a Hivatalok harmonikus (rivalizálásmentes) szakmai együttműködését is hivatottak bizonyítani.

⁷³ Tapasztalataim szerint egy 80–100 főből álló elemző-értékelő szervezet egy időben max. három–négy (különböző intenzitású) válság eseményeinek szakmai szempontú feldolgozására és jelentésére képes. Ezek közül egy lehet olyan, amely magas intenzitású és 24 órás működési rendben tevékenykedő (néhány főből álló) speciális munkacsoport létrehozását és legfeljebb két–három hónapon át történő működtetését igényelheti (a szerző megjegyzése).

⁷⁴ Az időszakban az MK KFH több tíz külföldi partnerszolgálattal tartott eltérő tartalmú, mélységű és gyakoriságú kapcsolatot.

⁷⁵ Napjainkban csak a nagyhatalmak képesek globális hírszerzés folytatására. A kisebb országok szakmai képességeiket, kölcsönös előnyöket biztosító információmegosztáson alapuló széles körű kétoldalú partnerszolgálati együttműködéssel egészítik ki. Az MK KFH történetében is előfordult, hogy egy hazánkkal összemérhető nagyságú (kisebb) szövetséges tagállam (képességei hiányában) egy bizonyos országgal kapcsolatban a magyar katonai hírszerzés információit és értékelését fogadta el, tekintette mértékadónak. A példa szemléletesen bizonyítja, hogy egy ilyen minőségű együttműködés alapja a magas szintű szakmai képesség, de legfőképpen a kölcsönös bizalom megléte.

Ehhez jelentős mértékben járult hozzá, hogy a tárgyalt időszakban az elemző-értékelő munkatársak növekvő számban vettek részt hosszabb vagy rövidebb idejű külföldi (egyes országok, illetve a NATO vagy az EU által szervezett) szakmai tanfolyamokon, továbbképzéseken.

A jelentőtevékenység napi és hosszabb távú koordinációja megvalósult, vezetettsége szorosabbá vált.⁷⁶ A korszerű munkamódszerek gyakorlati alkalmazását és a munkatársak felkészültségének növelését segítette, hogy a tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetek történetében, immár harmadik alkalommal, ismét átdolgozásra került „Az elemző és értékelő munka alapjai” című jegyzet,⁷⁷ amely fontos módszertani segédeszköznek bizonyult az elemző-értékelő munkatársak számára. Az adatszerzés, az információfeldolgozás, az értékelés és feladatszabás koordinációját elősegítette a NATO által is alkalmazott CCIRM⁷⁸ rendszer bevezetésének a megkezdése.

Összegzés

Magyarország NATO-csatlakozása időpontjára az MK KFH az 1995. évi CXXV. törvényben előírt feladatoknak megfelelő szervezettel és képességekkel rendelkezett, fő erőfelfejtését a jugoszláviai helyzetre, valamint a nyugat-balkáni térségben telepített magyar katonai kontingensek biztonságára összpontosította. Szervezete a korábbi évekhez képest kezdetben lényegesen nem módosult. A teljes működőképességét elérő Helyzetértékelő és Jelentő Központ ugyanakkor nemcsak szervezeti, hanem módszertani változást is hozott a Hivatal életében. Az évtized közepére – a világban megjelent új típusú veszélyek, valamint a nemzetközi közösség által különböző térségekben (magyar részvétellel) indított válságkezelő koalíciós műveletek miatt – ismét változott az MK KFH és az Igazgatóság szervezete, valamint feladatrendszere is. Az Igazgatóság nyolc osztályból álló, regionális és funkcionális elv szerint működő szervezetté alakult. Első alkalommal alakult önálló osztály a terrorizmussal és a transznacionális fenyegetésekkel kapcsolatos feladatokra, valamint a nyílt információk feldolgozására. A tájékoztató- és jelentőmunka fő erőfelfejtése az évtized közepétől – Magyarország közvetlen környezetével mellett – a válságkörzetekre összpontosult. Az új jelentésformákat, értékeléseket, elemzéseket, szövetségi és partnerszolgálati információkat egyaránt magában foglaló jelentési rendszerben központi helyet foglaltak el a válságkörzetekben telepített (magyar és szövetséges) katonai erők veszélyeztetettségével kapcsolatos információk és értékelések. Az időszak végére az Igazgatóság állománya szakmai munkamódszerei tovább korszerűsödtek, szövetségesi szemlélete erősödött, az elemző-értékelő munka színvonala a fejlett nyugati országokéhoz közelített.

Az MK KFH, valamint tájékoztató szervezetei 1999–2011 közötti működéséből levonható fontosabb következtetések

– Magyarország NATO-csatlakozását követően a magyar katonai hírszerzés legfelsőbb irányító szervezete, az MK KFH – az 1995. évi CXXV. törvényben előírt feladatoknak megfelelő szervezettel és képességekkel – ismét koalíciós keretek között, a nemzeti és a szövetségi érdekek együttes szem előtt tartásával tevékenykedett.

– Fő erőfelfejtése Magyarország közvetlen környezetére és a délszláv válság eseményeire, majd (a 2000-es évek elejétől, közepétől) a globális biztonságot befolyásoló új típusú fenyegetésekre (mindenekelőtt a terrorizmusra), valamint a nemzetközi közösség által különböző térségekben (magyar részvétellel) indított koalíciós válságkezelő műveletekre irányult.

⁷⁶ A jelentőmunka színvonalának növelését az is nagymértékben segítette, hogy az időszakban rendszeressé vált a főigazgató és helyettese, valamint az elemző és értékelő igazgató közötti informális szakmai konzultáció. Ennek során kölcsönös felvetések, javaslatok, ötletek hangzottak el, amelyek rövid idő elteltével bevezetésre, alkalmazásra kerültek. Bizonyos hányaduk (pl. a jelentésekben a nyílt és a minősített információk bekezdésenkénti elkülönítése) csak rövid időszakot élt meg, de többségük tartósnak és hasznosnak bizonyult, a tájékoztató tevékenység fejlődését szolgálta.

⁷⁷ A kiadványt 2009-ben – az elemző és értékelő igazgató irányítása mellett – szakértői szerzői kollektíva dolgozta ki.

⁷⁸ Collection, Co-ordination and Intelligence Requirements Management.

– Az MK KFH Elemző és Értékelő Igazgatóságának jól felkészült, nemzetközi tapasztalatokat szerzett, motivált, magas szintű hivatástudattal és szövetségi szemléletmóddal rendelkező személyi állománya célszerűen kialakított, a biztonsági környezet változásaihoz rugalmasan alkalmazkodó, korszerű szakmai elvek szerint működő, de csökkenő létszámú, kezdetben főosztály-osztály, majd osztályszervezetű struktúrákban végezte munkáját.

– A szövetségi és a partnerszolgálati információkat is megjelenítő, különböző típusú, minősítésű és gyakoriságú jelentésformák differenciált felterjesztésével az MK KFH és az elemző-értékelő szervezete hatékonyan elégitette ki a hazai kormányzati, honvédelmi minisztériumi és vezérkari tájékoztatási igényeket.

– Az MK KFH és az Igazgatóság kiterjedt szövetségi és partnerszolgálati kapcsolatrendszere jelentős mértékben növelte a szervezet képességeit, miközben hatékony végzése komoly feladatokat (és terheket) is rótt a szervezetre.

– A 2000-es évek végére az MK KFH és elemző-értékelő szervezete nyugati elvek figyelembevételével szervezett, korszerű módszereket alkalmazó, tudásalapú szervezetté vált, tevékenységét hazai és nemzetközi elismerés övezte.

ZÁRSZÓ

A tanulmány a magyar katonai hírszerzés 1953-tól létező három szervezete, valamint tájékoztató (elemző-értékelő) komponensei 58 éves történetének bemutatására vállalkozott. Ilyen átfogó időszak részletekbe menő szemléltetése – titokvédelmi és terjedelmi korlátok miatt – szinte lehetetlen. A dolgozatban tények, adatok, dokumentumok, személyes tapasztalatok és vélemények egyaránt megjelennek, amelyek segítik a téma átfogó megismerését. Írásban történő rögzítésük és dokumentálásuk mára elengedhetetlen fontosságúvá vált az idő gyors előrehaladása és a halványuló történeti emlékezet miatt. A szakmatörténet szempontjából fontos információk közlése mellett megjelenő kiegészítő megjegyzések a tanulmány hitelességének a növelését szolgálják, valamint azt, hogy az olvasó pontosabban értse a leírtakat és a szervezetek működését.

Ismételten köszönetet mondok mindazoknak, akik bátorítottak a tanulmány megírására és segítettek annak létrejöttét. Külön köszönet illeti a Felderítők Társasága Egyesület azon tagjait, akik információik rendelkezésre bocsátásával, személyes észrevételekkel és véleményekkel támogatták munkámat. Végül köszönettel tartozom a katonai hírszerzés tárgyalt időszakban létező három szervezetében és a velem együtt dolgozó munkatársaknak is, hogy hivatásos katonai szolgálatomból 26 évet a szolgálatok tájékoztató (elemző-értékelő) komponenseinél töltve egy gazdag, élményekkel teli, sikeres életpályát tudhatok magaménak.

2012. január 1-jén, a 2011 novemberében módosított 1995. évi CXXV. törvény rendelkezései, valamint a 128/2011. (XII. 2.) HM-utasítás alapján, az MK Katonai Felderítő Hivatal és az MK Katonai Biztonsági Hivatal összevonásával megalakult a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, amely 66 év elteltét követően újra egy szervezetben egyesítette a katonai hírszerzést és a kémelhárítást.

Az MK KFH Elemző és Értékelő Igazgatósága korábbi állományával és szervezetével integrálódott az új Szolgálatba. Innen kezdődő történetének utókor számára történő megörökítése már az új szervezet munkatársainak a kötelessége (és egyben megkerülhetetlen felelőssége is).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- DR. MAGYAR István dandártábornok:
Az elemző-értékelő tevékenység főbb jellemzői a rendszerváltozást követő időszakban.
In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. pp. 107–111.
Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009.
- Dr. MAGYAR István dandártábornok – GULYÁS József ezredes:
A magyar katonai hírszerzés jelene 1990–2008.
Felderítő Szemle, VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 162–169.

**A TÁJÉKOZTATÓ ÉS ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ SZERVEZETEK VEZETŐI
(1953–2011)⁷⁹**

Szűcs Ferenc ezredes	1953–1956	MNVK 2. Csoportfőnökség
Dr. Oszetzky Tamás ezredes	1956–1977	MNVK 2. Csoportfőnökség
Gombos Károly ezredes	1977–1983	MNVK 2. Csoportfőnökség
Dr. Demeter György ezredes	1983–1985	MNVK 2. Csoportfőnökség
Kovács János ezredes	1985–1989	MNVK 2. Csoportfőnökség
Dr. Munkácsi József ezredes	1989–1996	MNVK 2. Csoportfőnökség, HVK Katonai Felderítő Hivatal
Dr. Magyar István ezredes	1996–2000	MK Katonai Felderítő Hivatal
Dr. Rácz Lajos ezredes	2000–2001	MK Katonai Felderítő Hivatal
Szabó Mihály ezredes	2001–2002	MK Katonai Felderítő Hivatal
Varga János ezredes	2002–2004	MK Katonai Felderítő Hivatal
Dr. Magyar István ezredes	2004–2006	MK Katonai Felderítő Hivatal
Gulyás József mk. ezredes	2006–2011	MK Katonai Felderítő Hivatal
Pásztor István ezredes	2011–2011. 12. 31.	MK Katonai Felderítő Hivatal

⁷⁹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A Tájékoztató Szolgálat egyik kiállítási vitrinje a KNBSZ Múzeumában⁸⁰
(A szerző felvétele)

⁸⁰ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

MAGYAR KOZTARSASAG
KATONAI FELDERITO HIVATAL
Elemző és Értékelő Igazgatóság
Helyzetértékelő és Jelentő Központ

Nyt. szám:

... sz példány
„Kizárólag
s. k. felbontásra”

„Nem másolható!”

Zárt borítékban
tárolandó!

Saját hatáskörben
megsemmisítendő!

REGGELI FELDERÍTŐ JELENTÉS

(2000. április)

(Ez a jelentés a MK KFH Helyzetértékelő és Jelentő Központ, valamint a HVK Felderítő Csoportfőnökség elemző-értékelő szervezetei közös szerkesztésében készült. A jelentés a rendelkezésre álló legfrissebb információkat tartalmazza. A benne szereplő adatok és információk egy része további értékelést, elemzést igényel.)

FŐBB ESEMÉNYEK:

-
-
-

A Helyzetértékelő és Jelentő Központ jelentésének fedőlapja a KNBSZ Múzeumában⁸¹
(A szerző felvétele)

⁸¹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

DR. VIDA CSABA

AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA A 21. SZÁZADBAN – AZ ÚJ KIHÍVÁSOK ÚJ MUNKAMÓDSZEREKET KÖVETELNEK

AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA ALAPJAI

A hírszerzés történelmében¹ az elemző-értékelő, korábban tájékoztató vagy nyilvántartó munka mindig is jelen volt, de az elérhető információk mennyiségének exponenciális növekedésével szerepe a nemzetbiztonsági tevékenységben egyre fontosabbá vált. A 20. századot megelőzően zömmel a döntéshozók látták el ezt a feladatot, mert az információszerzők közvetlenül a vezetőknek (parancsnoknak) jelentettek. Az egyre több hírszerzési ág megjelenésével egyre több információt keletkezett, amelyhez már olyan szakemberekre (majd azokból álló szervezetre) is szükség volt, akik ezeket az információkat összevetették és rendszerezték. A 20. század első felében létrejöttek a jelenlegi elemző-értékelő szervezetek első változatai, a nyilvántartó, az archiváló és a tájékoztató csoportok.² A század közepére az adatszerzők által összegyűjtött információk elemzésével-értékelésével foglalkozó részlegek már önálló szervezeti elemként működtek, amelyek a hírszerzési ciklus általánossá válásával önálló feladatrendszerrel is rendelkeztek. A 21. századra ezek a szervezetek a hírszerző tevékenység nélkülözhetetlen és központi szereplőivé váltak, mert a hírszerző szolgálatok csak így tudják végrehajtani a törvényben meghatározott feladataikat.

A 21. századra a hírszerző elemző-értékelő munka komplex, összetett tevékenységi rendszerre vált, amelynek már csak egyik eleme az információk elemzése-értékelése. Az elemző-értékelő tevékenység célja megegyezik a teljes nemzetbiztonsági rendszerével, vagyis a döntéshozók információkkal történő támogatásával, hogy az ország biztonsága számára megfelelő döntéseket tudjanak hozni.

Az elemző-értékelő szervezetek az adatszerzők által összegyűjtött információkat szervezett módon, meghatározott hatáskörökkel, megfelelő tudományos és szakmai ismereteken alapuló eljárások felhasználásával dolgozzák fel. A kapott eredményekből következtetéseket, értékeléseket és előrejelzéseket fogalmazznak meg. A rendelkezésre álló adatok, információk az elemzés-értékelés során egy – pozitív, értéknövelő – minőségi változáson mennek keresztül. A következtetések, az értékelések és az előrejelzések jelentik a hozzáadott értéket. Idesorolható azonban az is, ha az adatszerzők csak részinformációkat tudnak összegyűjteni, így azokat az elemző-értékelő szervezetnek kell különböző eljárásokkal kiegészítenie. Az elemzés-értékelés egy tudásalapú, elméleti és gondolati tevékenységi rendszer, amelynek fő feladata a problémamegoldás. Az elemző-értékelő személyek a saját eljárások és elméleti módszerek mellett igénybe veszik más tudományágak eredményeit is.

Az elemzés-értékelés a hírszerzés – vagyis a hírszerzési ciklus – oldaláról vizsgálva annak központi eleme, mert célja és rendeltetése megegyezik magával a hírszerzéssel, vagyis a felhasználók³ számára a döntéseik előkészítésének támogatása érdekében elemzett-értékelt információk biztosítása, valamint az államot (a biztonság objektumát) érintő fenyegetések, kockázatok és kihívások felfedése, illetve meghatározása. A hírszerzési ciklus alapján az elemző-értékelő szervezet fogadja a felhasználók információigényeit,⁴ irányítja az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységét, feldolgozza az adatszerzők által megszerzett adatokat, elemzi-

¹ A hírszerzés egyidős az emberi társadalmakkal, mert az emberi közösségek mindig kíváncsiak voltak a szomszédjaik titkaira.

² Így az 1918-ban létrehozott önálló magyar hírszerző szervezet is rendelkezett ilyen csoporttal.

³ A hírszerzés felhasználói az állami döntéshozók, többek között a kormányzat és a törvényhozás, de idetartoznak a haderő és a rendvédelmi szervezetek vezetői is.

⁴ A döntéshozók az információigényeket a nemzetbiztonsági szolgálat vezetőinek címezik meg, de a hírszerzési ciklusba már az elemző-értékelők illesztik be, mert ők értelmezik az információigényeket, és ők fordítják le a hírszerzés nyelvére.

értékeli azokat, valamint a szükséges kérdésekben tájékoztatja a felhasználókat. Tehát az elemző-értékelő munka a hírszerzés keretében folytatott nemzetbiztonsági tevékenységi rendszer, amely meghatározott módszerek és elvek alapján mozgatja a hírszerzési ciklust.

Az elemző-értékelő munkát alapvetően hat tevékenységi körre lehet bontani:

- az információk elemzése-értékelése;
- tájékoztatók (jelentések) készítése;
- elemző-értékelő adattárak vezetése;
- tájékoztatórendszer működtetése;
- hírszerző ciklus működtetése (vagyis az adatszerzők információszerző tevékenységének irányítása);
- művelettámogató tevékenység.

A fenti tevékenységek az elemzés-értékelés más-más szakaszát képviselik, mert a hírszerzési ciklus működtetése a teljes elemzés-értékelést átszövi: míg az információk elemzése-értékelése, a tájékoztatók készítése és a tájékoztatórendszer működtetése egymást követő elemek, az elemző-értékelő adattárak vezetése csak időszakonként van jelen a folyamatban.

Szükséges hangsúlyozni, hogy az elemzés-értékelés nem csak tájékoztató jelentések készítéséből áll, mert alapvető funkciója az információk elemzése-értékelése. Az elemző-értékelő munka – a hírszerző tevékenységhez hasonlóan – nem öncélú, hanem meghatározott célok elérése érdekében végzett tudatos, egymásra épülő, hozzáadott értéket eredményező tevékenység.

Az információk elemzése-értékelése során történik meg a rendelkezésre álló információk komplex vizsgálata. Az információs hadviselés 21. századi szakaszának egyik meghatározó jellemzője az információk mennyiségének exponenciális növekedése, ami lehetőséget teremt az ellenérdekelt szervezetek számára a dezinformációk elhelyezésére, illetve befolyásolási műveletek végrehajtására. Az elemző szervezettel szemben támasztott alapvető követelmény, hogy képes legyen megállapítani az információ igaz vagy hamis voltát. Az információt az elemző-értékelő személy elhelyezi térben (helyben), időben és történelemben (folyamatban), majd megállapítja az ok-okozati tényezőket. Az információk elemzése során azok különböző elemző-értékelő eljárások alkalmazásával minőségi változáson mennek át. döntés születik arról, rendelkezésre áll-e a megfelelő mennyiségű és minőségű információ, vagyis készüljön-e jelentés, vagy pótlólagos információigényt kell megfogalmazni az adatszerzőknek. Jelentés készítésére nem minden esetben kerül sor, mert az információk elemzése-értékelése során megállapításra kerülhet, hogy az adott témakörben beszerzett információ esetleg irreleváns a felhasználók számára, ezért szükségtelen arról tájékoztatni őket.

A tájékoztatók (jelentések) készítése során – a rendelkezésre álló információk, valamint az elemzés-értékelés eredménye alapján – az elemző-értékelő kidolgozza a felhasználók információigényére adott válaszát, valamint előrejelzéseket, következtetéseket és lehetséges forgatókönyveket fogalmaz meg. A tájékoztatók elkészítésére csak a felhasználók információigénye és/vagy a jogszabályi előírások (a hírszerző szervezet törvény által meghatározott feladatrendszere) alapján kerül sor, amely során a felhasználók és/vagy a jogszabályok határozzák meg a tájékoztatók témakörét vagy pontos témáját. A tájékoztatók alapvetően írásbeliek vagy szóbeliek lehetnek. Az írásbeli tájékoztatók írott jelentésekben, míg a szóbeli tájékoztatók előadásokban nyilvánulnak meg. Napjainkban írásbeli jelentésen nem csak a papíron, nyomtatott formában megjelenőket, hanem a különböző számítógépes fájlformátumban készületeket is értjük.

Az adattárak az elemzés-értékelés nélkülözhetetlen részei, mert tartalmaznak minden olyan információt, amelyek szükségesek az elemzés-értékelés végrehajtásához, valamint a felhasználók számára tájékoztató jelentések elkészítéséhez. Az adattárak alapvetően két fő részből állnak. Az egyikben az adatszerzők által összegyűjtött összes információ megtalálható, míg a másikban azok a tematikus adattárak vannak, amelyek a célterületről, a célszemélyekről, a céltárgyakról állnak rendelkezésre. (Ezek közé tartozik például a névadattár, a szervezetadattár, a technikai adattár stb.).

Az elemző-értékelő személyek a fenti adattárakon kívül használhatnak adattárként más, külső adattárakat is, amelyeket más szervezetek kezelnek. Ezen adattárak vonatkozásában mindig szükség van azok ellenőrzésére és hitelességük megállapítására, mert a hírszerző szolgálatok csak pontos, hiteles és megbízható adattárakat használhatnak. A külső adattárak lehetnek kereskedelmi adatbázisok is, amelyeket a nemzetbiztonsági szolgálatok pénzért vásárolnak meg.⁵

A hírszerzési ciklus legfontosabb eleme a **felhasználók tájékoztatása**, mert a hírszerző szervezet ekkor mérettetik meg a felhasználók előtt. Ekkor történik meg az egész folyamat értékelése azzal, hogy a felhasználók számára megfelelőek-e a hírszerzés termékei. A hírszerző szolgálatok ennek alapján dolgozzák ki a tájékoztatási rendszerüket, amely előre meghatározott tájékoztatófajtákat tartalmaz. A döntéshozók tájékoztatásának mindig vertikálisan és horizontálisan is differenciálnak kell lennie, tehát a döntéshozóknak csak azokra az információkra van szükségük, amelyek a döntéseik meghozatalához szükségesek. A tájékoztatókat fel lehet osztani periodicitás, témakörök, terjedelem és a feldolgozottság foka, illetve sürgősség alapján. A felhasználók tájékoztatása mellett a hírszerző szolgálatoknak adatszolgáltatási kötelezettségük is van, ami szintén a tájékoztatási rendszer részét képezi. Az adatszolgáltatást nem a közvetlen felhasználók irányába kell megtenni, hanem az adatokat az együttműködésre kötelezett állami szervezetek számára kell továbbítaniuk. Az adatszolgáltatásban nem elemzett-értékelt anyagok, hanem csak információhalmazok kerülnek továbbításra, de ehhez is szükséges elemző-értékelő tevékenység, ami a rendelkezésre álló adatok rendszerezéséből, osztályozásából és elemző-értékelő eljárásokkal történő kiegészítéséből áll.

Az elemző-értékelő szervezetnek meghatározó szerepe van a hírszerzési cikluson belül, ha az információmenedzsment is a feladatkörébe tartozik, mert akkor a ciklus minden elemében jelen van. Elemző-értékelő szempontból vizsgálva a ciklust megállapíthatjuk, hogy a folyamat alapvetően az elemző-értékelő szervezet érdekében működik, vagyis képes kell legyen olyan tájékoztató jelentések összeállítására, amelyek támogatják a felhasználók döntéseit.

A hírszerzési ciklus klasszikus változatát figyelembe véve öt szakaszt különböztetünk meg: az információigények fogadását, az adatszerzést, a feldolgozást és rendszerezést, az elemzést-értékelést és tájékoztatók készítését, végül a felhasználók tájékoztatását. Az elemző-értékelő szervezet részt vesz az információigények fogadásában, ahol a felhasználói kérdések érkezése után az elemző-értékelő személyek tervezik és szervezik meg a hírszerzési folyamatot, ha nincs külön erre a feladatra kijelölt, az információszerzést koordináló és irányító elem. Ezt követően az elemző-értékelő szervezet ellenőrzi, hogy az elemző-értékelő adattárak már tartalmazzák-e a megfelelő válaszokat. Ha nem, akkor elindítja a ciklus második szakaszát, az adatszerzést, vagyis információigény fogalmaz meg az adatszerzők számára a hiányzó adatok összegyűjtésére. Az adatszerzési szakaszban az elemző-értékelő szervezet a visszacsatolások rendszerével irányítja az adatszerző szervezet információszerző tevékenységét. A feldolgozó és rendszerező szakaszban is annak érdekében történik az adatok és az információk átalakítása, hogy az elemző-értékelő szervezet foglalkozni tudjon azokkal. Az elemző-értékelő szakaszban a szakértők elvégzik az információk elemzését és értékelését, valamint elkészítik a felhasználók számára a válaszokat tartalmazó tájékoztató jelentéseket. A tájékoztatás értelemszerűen az elemző-értékelő szervezet által készített elemzett-értékelt anyagokból történik.

A **művelettámogató tevékenység** a nemzetbiztonsági elemző-értékelő munka klasszikus tevékenységi körei mellett az elmúlt két évtizedben egyre nagyobb szerepet kapott, amely nem az elemző-értékelő munka fő funkciójához, vagyis a döntéshozók tájékoztatásához, hanem a nemzetbiztonsági tevékenység hatékonyságának javításához és a katonai műveletek felderítőbiztosításához tartozik. Ezt nevezik elemző-értékelő művelettámogató tevékenységnek, amelyet a fentiek alapján két fő részre lehet bontani. Az egyik, amikor az elemző-értékelők (pl. az információk értékelésével stb.) támogatást nyújtanak az adatszerzők munkájához és műveleteihez. A másik, amikor az elemző-értékelők a katonai műveletek felderítőbiztosításának hírszerző támogatásában (információk biztosításával) vesznek részt.

⁵ Ezeket az adatbázisokat a nyílt forrású adatszerzés (OSINT) biztosítja az elemző-értékelők számára.

AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKÁRA HATÓ LEGFONTOSABB ESEMÉNYEK A 21. SZÁZADBAN

A 21. század első két évtizedében történt, nemzetközi viszonyokat meghatározó események száma jól ábrázolja azt a tendenciát, amelyet úgy érzékelünk, hogy felgyorsult a világ. Ez csak annak a látszata, hogy az infokommunikációs technológia fejlődésével egyre több információ ér el bennünket, így az események sokkal nagyobb hatást gyakorolnak ránk, vagyis Magyarország biztonságára. Így ez a trend komoly befolyással van a hírszerző szolgálatok tevékenységére, azon belül az elemző-értékelő munkára is, amelynek újabb és újabb kihívásokkal kell szembenéznie. Az események következményeként az elemző-értékelők számára a biztonság új dimenziói váltak prioritássá, a korábbiaktól eltérő biztonsági helyzetet kellett elemezniük, valamint aszimmetrikus biztonsági folyamatokat kellett feltérképezniük. Az új kihívások új eljárásokat és szemléletmódot követeltek meg az illetékes szervezetektől, amelyek alapvető változást okoztak az elemző-értékelő munkában is. A folyamatok megértéséhez szükséges áttekintő módon megvizsgálni az elmúlt két évtized olyan meghatározó eseményeit, amelyek átformálták az elemző-értékelő munkát. Az események többségét paradigmaváltásnak is tekinthetjük a nemzetközi biztonság területén, mert olyan új elemeket hoztak elő, amelyek korábban ugyan jelen voltak, de szerepük nem volt meghatározó.

2000–2018 között bekövetkezett, a biztonságot olyan mértékben befolyásoló események, amelyek kihatással voltak a nemzetbiztonsági tevékenységi rendszerre:

Az első esemény 2001. szeptember 11-én történt, amikor az al-Kaida nemzetközi terrorszervezet támadássorozatát követett el az Amerikai Egyesült Államokban. Ezt követően az Amerikai Egyesült Államok világméretű terrorizmusellenes háborút⁶ indított. A háborúnak alapvetően katonai dimenziói voltak, vagyis az Amerikai Egyesült Államok katonai erővel akarta felszámolni a terrorizmust, ami aszimmetrikus hadviselést idézett elő, mert a hagyományos és a tömegpusztító fegyverekkel megvívandó háborúra felkészült haderőkkel kellett kis létszámú, de a korábbiaktól eltérő harcjelzéseket alkalmazó szervezetekkel hadat viselni. Magyarország – mint az Amerikai Egyesült Államok teljes értékű szövetségese – biztonsági rendszerében a terrorizmus elleni tevékenység meghatározó elemmé vált. **Az esemény hadászati szintűre emelte a terrorizmussal kapcsolatos elemző-értékelő munkát.**

A terrorizmus elleni háború keretében az Amerikai Egyesült Államok még 2001-ben háborút indított Afganisztánban, amelybe a NATO-tagországokat is bevonta. 2003-ban az Amerikai Egyesült Államok egy nemzetközi koalíció élén politikai okokból támadást indított az iraki rezsim ellen. A fegyveres konfliktusokban nem az jelentett új dimenziót, hogy a nyugati országok támadást indítottak két ázsiai ország ellen, hanem az, hogy abban harci körülmények között a Magyar Honvédség is szerepet vállalt a béketámogató műveletek részeként, így a magyar katonák védelme⁷ a teljes nemzetbiztonsági rendszertől új feladatokat követelt. **A béketámogató műveletek felderítőbiztosításának hírszerző támogatása megkövetelte az elemző-értékelő munka keretében a művelettámogató tevékenység jelentős kibővítését.**

2004-ben, a NATO-bővítés második körében hét volt kelet-európai országot vett fel a Szövetség, így Magyarország három szomszédját is. Az 1990-es évek végén és a 21. század első évtizedében Kelet-Közép-Európában lejátszódó euroatlanti integrációs folyamat következtében mára Magyarországot zömmel szövetséges országok veszik körül, így nemcsak javult hazánk biztonsági helyzete, hanem a 21. században a szövetséges országok nemzetbiztonsági szolgálataival, valamint kiemelten a NATO hírszerző elemeivel sokkal komolyabb szintre lépett az együttműködés, ami alapvetően információcserében nyilvánult meg. Az információcsere során a tagállamok alapvetően nem nyers információkat, hanem a meghatározott témakörökben elemzett-értékelt információkat továbbítanak egymásnak. Elemző-értékelő szempontból ennek kettős hatása van: az egyik a hazai tájékoztató tevékenység mellett növekvő szerepet kapott a nemzetközi tájékoztató tevékenység, amely elemző-értékelő erőforrásokat kötött le, míg a másik oldal, hogy a

⁶ Global War on Terror.

⁷ Force Protection.

hazai információforrások mellett megjelentek a nemzetközi információk, amelyek kiegészítették a rendelkezésre álló információkat, így pontosabbá, precízebbé válhatott a hazai döntéshozók tájékoztatása. **Az elemző-értékelő munkában meghatározó szerepet kapott a nemzetközi (szövetségi és partnerszolgálati) együttműködés és információcsere, ami például idegen nyelvű tájékoztatók elkészítésében nyilvánult meg.**

2007-ben az Észtország elleni komplex kibertámadás megerősítette a hadviselés új területének, a kibertérnek a megjelenését, vagyis a kiberbiztonság fontosságát. A támadás előtt is voltak kibertámadások, de az észtországi eset új dimenzióba emelte a kiberfenyegetettséget, hogy mennyire sérülékeny lehet egy ország kritikus infrastruktúrája, valamint nemcsak hagyományos eszközökkel, hanem a kibertérben is meg lehet bénítani egy ország működését. 2007-et követően kiemelten a NATO-n belül elindult egy folyamat, amelynek célja a tagországok kibervédelmi képességének megerősítése, amivel párhuzamosan a döntéshozók egyre több információt vártak el az elemző-értékelőktől ezen a területen. **Az elemző-értékelő munka új területtel bővült a kibertérben folyó tevékenység elemzésével-értékelésével.**

A 2008-as orosz–grúz háború komoly hatást gyakorolt az elemző-értékelő tevékenységre, és nemcsak abból a szempontból, hogy egy újabb fegyveres konfliktussal kellett foglalkozni, hanem Oroszország vonatkozásában is mérföldkövet jelentett. A Szovjetunió 1990-es évek eleji szétesését követően a 20. század végére Oroszország befolyásolóképesége meghatározó módon csökkent a nemzetközi közösségben, és inkább a működésképtelen állam kialakulása irányába haladt, ami tele volt biztonsági kockázattal olyan tényezők miatt, mint az atomfegyverek biztonsága, a belső fegyveres konfliktusok (pl. csecsen háborúk) veszélye vagy az orosz bázisú szervezett bűnözés térhódítása. Ebben az időszakban Oroszország folyamatosan veszített nemzetközi szerepéből, és vesztésként maradt alul számos küzdelemben.

A 21. század elején kezdődött el egy olyan folyamat, amely ismételtén Oroszország megerősödését idézte elő. A viszonylagos belső stabilitás megteremtését követően Oroszország 2008-ra érte el azt a képességet, hogy az ország határain túl is képes volt befolyásolni a nemzetközi folyamatokat. Ezt a képességét először közel-külföld vonatkozásában (az egykori szovjet tagköztársaságokban) tette meg, de a birodalmi hagyományok miatt ahhoz katonai erőt használt fel. A dél-oszétiai beavatkozás alapvető célja Grúzia destabilizálása volt, hogy megakadályozza az ország euroatlanti integrációját. (Ez sikeresen megtörtént, mert Grúzia tíz év után sem lépett előre az integráció útján.) **Az Oroszországi Föderáció ismét a nemzetközi kapcsolatok főszerplőjévé vált, így az elemző-értékelő munka során újra a hagyományos katonai területek vizsgálatára helyeződött a hangsúly.**

A 2008-as világgazdasági válság háttérbe szorította a biztonság katonai elemét, amely a 2000-es évek végétől induló tendenciát erősítette meg, így a katonai képességek fejlesztése és fenntartása egyre inkább háttérbe szorult. Az integrációs folyamatok eredményeként – kiemelten Közép-Európában – jelentősen javult az országok biztonsága, ezért a „világbéke” kitörésével a politikai döntéshozók egyre kisebb figyelmet szenteltek a katonai potenciálra, és szerintük sokkal fontosabb tényezőkre (egészségügy, oktatás, szociális háló) helyeztek hangsúlyt, amelynek következtében jelentősen csökkentették a katonai kiadásokat. **Az európai védelmi képesség mélyrepülésével nagyobb szerepet kapott az előrejelző – hírszerző – képesség amellelt, hogy az adott képességért felelős szervezetek hasonló pénzügyi veszteségeket szenvedtek el, mint a haderők.**

2011-től a fennálló rezsimek ellen társadalmi megmozdulássorozat kezdődött az arab országokban, amelyek számos fegyveres konfliktust generáltak Európa szomszédságában, meggyengítve a térség biztonságát. Az arab tavasz láthatóan hosszú távú biztonsági problémát okoz globális szinten is, mert működésképtelen államok jöttek létre, amelyek a fegyveres válságok, a terrorizmus, a bűnözés, az illegális fegyverkereskedelem és a migráció melegágyává váltak. **Az elemző-értékelő munkában különös hangsúlyt kaptak a válságelemzések és a válságkörzettel kapcsolatos tevékenység.**

2012-től az Iszlám Állam (ISIL/DAESH) terrorszervezet megjelenésével a terrorizmus állami szintre emelkedett Szíria és Irak területének egy részén, ami a terrorizmus globális elterjedését erősítette. A szíriai konfliktus a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának színterévé vált. Az állami szintre emelt terrorizmus jelentős mértékben megváltoztatta az iszlamista szélsőségesből eredő terrorizmust. Hatásai az egész világon tapasztalt terrortámadásokban is megnyilvánultak. **A terrorizmussal kapcsolatos elemző-értékelő tevékenység ismét hangsúlyossá vált, kiemelten a külföldi fegyveresek⁸ vonatkozásában.**

2014-ben Oroszország a Krím katonai annexiójával, valamint a kelet-ukrajnai fegyveres válság kirobbantásával nemzetközi alapokat rengetett meg, ami Kelet és Nyugat újbóli szembenállásához vezetett. Európában először történt meg államok között a határok megváltoztatására irányuló komplex, köztük katonai tevékenység. Oroszország Ukrajna elleni agressziója új fogalmat hozott a biztonság dimenziójában – a hibrid hadviselést. **Az elemző-értékelő munka ismét – már hidegháborút idéző mértékben – a katonai fenyegetésekre összpontosított, valamint egy új hadviselési eljárás elemzését kezdte meg.**

2015-ben Európában migrációs válság robbant ki, mert a növekvő tömeges és ellenőrizetlen migrációs hullám komoly biztonsági problémát okozott. Magyarország a nyugat-balkáni migrációs útvonal tranzitországává vált. Az átvonuló migránsok által előidézett komplex biztonsági problémák miatt elkerülhetlenné vált a migráció elleni fellépés, vagyis Magyarország déli határainak védelme. A migrációs válság biztonsági szempontból meggyengítette Európát, mert a terrorizmust új szintre emelte, valamint az Európai Unió tagországai között olyan vitákat eredményezett, amelyek hosszú távon meghatározhatják Európa jövőjét. **Az elemző-értékelő munkában a migrációval kapcsolatos tevékenység új területet hozott létre.**

A fenti események által az elemző-értékelő munkában bekövetkezett változások tartósakká váltak, hiszen olyan hatásokat indukáltak, amelyek végleges módosulásokat eredményeztek. Láthatóan az események új feladatokat jelentettek, amellett, hogy a régiók is megmaradtak. A gyors változások és a komplex biztonsági veszélytényezők újfajta szemléletmódot követeltek meg az elemző-értékelő munkától, amely alapvetően különbözött a 20. századi elemző-értékelő tevékenységtől.

AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA ÚJ KIHÍVÁSAI

A 21. században az előző fejezetben felsorolt események mellett az elemző-értékelő munkát olyan szakmai kihívások is érték, amelyek befolyásolták eredményességét, sikerét és újabb, sokszor megoldhatatlan feladatok elé állították a szakembereket. A szakmai kihívások miatt az elemző-értékelő munkában új eljárások és módszerek jelentek meg, így annak teljes átalakulásához vezettek.

A szakmai kihívások közé soroljuk:

- az információ mennyiségi és minőségi változásait;
- új adatszerzési ágak kialakulását és átalakulását;
- új feladatok és területek megjelenését;
- a döntéshozókkal fennálló kapcsolatrendszer módosulását;
- a szervezeti és személyi problémákat.

A fenti öt szakmai kihívás között természetesen vannak kapcsolódási pontok, mert egymásra is hatást gyakorolnak, de az elemző-értékelő tevékenység vonatkozásában mégis külön-külön kell vizsgálni azokat, mert a problémákon más és más megoldással lehet enyhíteni. Teljes megszüntetésükre, eliminálásukra nincs lehetőség, mert a jelenlétükre különböző hatásfokkal hosszú távon számítani kell.

⁸ Az Irakban és Szíriában harcoló terrorista csoportokhoz csatlakozó európai születésű személyek, akik a fegyveres harcokban történt részvételük után visszatértek Európába és komoly terrorfenyegetést jelentenek.

Az információ mennyiségi és minőségi változásai

Az információ az elemző-értékelő tevékenység alapelve, vagyis munkaeszköze, így annak mennyiségi és minőségi változásai az elemző-értékelő munka eredményességét alapvetően befolyásolják. A 20. század végéig a nemzetbiztonsági szolgálatok mindig azzal a problémával álltak szemben, hogy a szükségesnél jóval kevesebb információval rendelkeztek, de a 21. században ez megváltozott. Az információ (infokommunikáció) társadalom kiteljesedésével az információk mennyiségi robbanásának legettünk szemtanúi, ami a nemzetbiztonsági szolgálatoknál is megjelent. Ez nem azt jelenti, hogy napjainkban sokkal több információ létezik, mint korábban, hanem az információkat sokkal könnyebben el lehet érni, mint a korábbi évszázadokban. Az elérhetőség leegyszerűsödésének elsődleges oka az infokommunikációs eszközök technológiai fejlődése és a globális információs hálózat (internet) elterjedése.

A hatalmas információtömeg az elemző-értékelő tevékenységet is komoly kihívás elé állította, mert lehetetlenné vált az a korábbi alapelv, hogy minden rendelkezésre álló adatot és/vagy információt elemezni-értékelni kell. Erre a 21. században az elemző-értékelő szervezet már nem képes, mivel a rendelkezésre álló információmennyiség elemzése-értékelése meghaladja kapacitásait, így új munkamódszereket kellett kidolgozni és bevezetni. Meg kellett oldani, hogy a kezelhetetlen mennyiségű információk közül azok álljanak az elemző-értékelő rendelkezésére, amelyekre éppen szüksége van, így át kellett alakítani az adatfeldolgozást, vagyis az adatok szűrését, válogatását, rendszerezését. Napjainkban már megállapítható, hogy a sok információ sokszor inkább akadályozza az elemző-értékelő munkát, mint támogatja, kiemelten a duplikált – esetenként megsokszorosított – információk miatt.

A nagy információmennyiségnek előnyei is vannak, mert ugyanabban a témában jóval több információ áll rendelkezésre, mint korábban, de az előnyök új elemző-értékelő szemléletmódot követeltek meg, valamint újabb kihívásokat okoztak, mert az adott témakörben a több forrásból származó információkat össze kell vetni és az adatokat ütköztetni. A 21. századot megelőzően is alaptétel volt, hogy minden információt több forrásból kellett megerősíteni, mivel egy információ nem információ, általában csak akkor értékes, ha más információk is alátámasztják. A 20. században erre nem mindig volt lehetőség, ezért a megerősítés alapelve a korábbi rendelkezésre álló ismerethalmaz volt, így fennállt a veszélye, hogy az elemző-értékelők nem vették észre a meglepetéseket.

Az információk összevetésére új eljárásokat kellett kidolgozni. Ez természetesen nem jelentett komolyabb gondot abban az esetben, ha a különböző forrásokból érkező adatok megerősítették és kiegészítették egymást. A sok információ esetén ugyanakkor általában az a helyzet állt elő, hogy a rendelkezésre álló adatok sokszor teljesen ellentmondtak egymásnak, ami komoly probléma elé állította az elemző-értékelőket, hogy melyik adatokban bízzanak, ezért olyan eljárásokra volt szükség, amelyekkel viszonylag pontosan szét lehet válogatni a valós és a téves információkat. Ezt a 21. században az elemzés-értékelés egyik paradigmaváltásának is lehet tekinteni. Az elemző-értékelők ebben a században a döntéshozók tájékoztatását többforrású információelemzéssel látják el.

Az információk mennyiségének növekedésével párhuzamosan felhígult az információ minősége, mert arányaiban emelkedett a hibás, a téves és a megtévesztő információk száma, amelyeknek csak egy része dezinformáció. A valótlan információk többségében nem abból erednek, hogy az információ forrása vagy továbbítója bárkit tudatosan meg akar téveszteni, hanem abból, hogy úgy közölnek valamit, hogy nincs mögötte valós tudás, így félinformációkból, mesékből, legendákból és „józan paraszti ésből” kovácsolnak információt.

Általánosságban elmondható, hogy a rendelkezésre álló információk minősége csökkenő tendenciát mutat. Ennek következtében az elemző-értékelő munka egyik meghatározó feladatává vált a valótlan – megtévesztő – információk közül a valós – értékes – információk kiszűrése, ami miatt át kellett alakítani az információkkal szemben támasztott követelményeket. Az is értékes információ lehet ugyanakkor, ha az elemző-értékelő meg tudja állapítani, hogy miért került továbbításra a dezinformáció, például mi volt a célja a megtévesztéssel, befolyásolással vagy félreinformálással az eredeti forrásnak, mert annak sokszor üzenetértéke van. Ezen túl jól látható,

hogyan adják el az adott eseményt, történetét. A követelmények vonatkozásában mindenképpen a szigorítás irányába kellett elmozdulni, mert a döntéshozók félreinformálásánál nem lehet nagyobb probléma, mivel az ország biztonsága a tét.

A hatalmas mennyiségű információ megjelenése az információ általános értékének devalválódását is előidézte, mert az információk jelentős része mindenki számára elérhetővé vált, így az már nemcsak egy zárt kör privilégiuma, hanem mindenkié. A döntéshozók a nyers információk többségét más forrásból is el tudják érni, így a 21. században már nem elegendő a hírszerző tájékoztatás olyan mértéke és jellege, ahogyan a 20. században megvalósult. A döntéshozóknak olyan tájékoztatásra van szükségük, amelyben sokkal több elemző-értékelő hozzáadott érték van, valamint olyanra, amely más forrásból nem érhető el. A döntéshozók sokkal többet várnak az elemző-értékelőktől, mint például egy esemény bemutatása, mert a hozzáadott értékek esetében kiemelt fontossága lett a következmények elemzésének és az előrejelzésnek, vagyis a jövőkép felvázolásának. A más forrásból nem elérhető információk értéke változatlanul magas, de azokat sokkal nehezebb megszerezni, mert tulajdonosuk egyre jobban védi azokat, így egyre nehezebben hozzáférhetők.

A nemzetbiztonsági hírszerző szolgálatok számára a felhalmozódott hatalmas mennyiségű információ egy másik szempontból is újabb kihívást okozott, mert azokat nemcsak kezelni, hanem tárolni is kell. (Itt nagy különbség van az elhárító és a hírszerző szolgálatok között, mert a nemzeti jogszabályok miatt az elhárító szolgálatok által a saját állampolgárokról összegyűjtött adatok tárolása korlátozott, míg a hírszerző szolgálatoknál nem.) Az információk tárolása során a 20. századi papíralapúról a 21. századra már teljes mértékben elektronikus változatra tértek át, de az információk növekvő száma abban is újabb és újabb kihívást okozott, mert az információk tárolását úgy kell megoldani, hogy mindig rendelkezésre álljanak, de csak differenciált módon.

Az elemző-értékelő tevékenység eredményességének feltétele, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű információ álljon rendelkezésre, ami a hatalmas mennyiségű információ ellenére is viszonylag ritkán fordul elő, ezért az elemző-értékelő eljárások fejlesztése során változatlanul szükség van olyan információelemző módszerek alkalmazására, amelyek a hiányzó információk pótlását segítik.

Új adatszerzési ágak megjelenése és átalakulása

Az elemző-értékelő munka alapelemét, a szükséges információkat biztosító hírszerzési ágakban a 21. századra jelentős változások történtek, mert az infokommunikációs rendszerek elterjedése átalakította azok rendszerét, mivel új ágak jelentek meg, a régiek átalakultak és az egymás közötti prioritások megváltoztak.

Az elkülönült hírszerzési ágak különböző módszerek és eljárások alapján gyűjtik össze az információkat. Csoportosíthatjuk azokat például a kialakulásuk ideje, az adatszerzés eszköze és az adatszerzés módja alapján. A kialakulásuk szempontjából megkülönböztethetők klasszikus, nem klasszikus és új hírszerzési ágak. A klasszikushoz tartozik az emberi erőforrással folytatott és a nyílt forrású információszerzés, a nem klasszikusokhoz sorolják a technikai eszközökkel folytatott, míg új hírszerzési ágaknak tekintik az információs társadalmak működését biztosító hálózatokból történő adatszerzést. Az adatszerzés eszköze alapján a hírszerzési ágakat két fő részre osztják: az emberi erőforrással és a technikai eszközökkel folytatott hírszerzésre. Az adatszerzés módja alapján a tevékenység alapvetően az információk megszerzésének eljárásában különbözik.

Felmerül a kérdés, hogy az elemző-értékelő munka kihívásai során miért kell foglalkozni az adatszerzési ágakkal, hiszen az elemzés-értékelés nem a forrásokra helyezi a hangsúlyt, hanem az információra. Az elemző-értékelő szakembert nem az érdekli, hogy mekkora erőfeszítésbe került az adott információ megszerzése, hanem az, hogy milyen értéket képvisel az információ a döntéshozók tájékoztatása szempontjából. Az elemző-értékelőknek azonban a megfelelő információ rendelkezésre állása miatt kell foglalkozniuk az adatszerzési ágakkal, hogy azok minél hatékonyabban tudják támogatni a munkájukat. Ennek érdekében tovább kellett fejleszteni az adatszerző szervezetek

(hírszerző ágak) információszerző tevékenységének irányítására vonatkozó rendszert, hogy a hírszerzési ágak ne azokat az információkat gyűjtsék össze, amelyekre lehetőségük van, hanem azokat, amelyekre a döntéshozóknak (az elemzőknek) szükségük van.

A 21. században a hírszerzést – az adatszerzés módja alapján – hat csoportra lehet osztani:

- emberi erőforrással folytatott hírszerzés (HUMINT⁹);
- rádióelektronikai (technikai) felderítés (SIGINT¹⁰);
- képi felderítés (IMINT¹¹);
- nyílt forrású információszerzés (OSINT¹²);
- mérés és jelmeghatározó információszerzés (MASINT¹³);
- kiberhírszerzés (CYBINT¹⁴).

A fentiekén túl még számos hírszerzési ágat és módszert fel lehet sorolni, de azokat mind be lehet csatornázni a hat fő ágba, mint például a térinformatikai adatszerzést (GEOINT¹⁵) az IMINT-be, vagy a rádiótechnikai felderítést (ELINT¹⁶) a SIGINT-be. Természetesen vannak 21. századi új hírszerzési ágak, amelyeket interdiszciplinárisnak lehet tekinteni, mert például a közösségi hálózatokból folytatott adatszerzés (SOCMINT¹⁷) az OSINT és a CYBINT között található.

A következőkben elemző-értékelő szempontból vizsgálom a fenti hat hírszerzési ág vonatkozásában a 21. században tapasztalható kihívásokat, valamint az adott hírszerzési ágat érintő változásokat, kiemelten prioritás és képesség tekintetében.

Az **emberi erőforrással folytatott hírszerzés (HUMINT)** a legősibb hírszerzési ág, amely napjainkban is meghatározó szerepet tölt be, még akkor is, ha a 20. századhoz képest csökkent a szerepe, mert sok részfeladatát más hírszerzési ágak vették át (például az OSINT a nyílt információszerzést, az IMINT a képi adatszerzést stb.). A HUMINT vonatkozásában voltak olyan tendenciák, amelyek arra irányultak, hogy a könnyebben elérhető – nyílt információk – megszerzésére helyezze a hangsúlyt, de arra ott van az önálló OSINT. Elemző-értékelő szempontból a HUMINT-nak változatlanul a források (személyek) által ismert információ megszerzésére kell törekednie, mert ebben tud unikális lenni, azaz olyan információkat megszerezni, amelyre más hírszerzési ág nem képes. Ezek olyan tervek, elképzelések és vélemények/értékelések, amelyeket a forrás még nem továbbított/rögzített az infokommunikációs rendszerben, illetve nem mondott el. A 21. században egyre kevesebb az olyan információ, amely nem létesített kapcsolatot az infokommunikációs eszközökkel, ezért sokkal értékesebbek is. Az elemző-értékelőknek ma is változatlanul szüksége van a HUMINT-információkra, de olyan forrásoktól, akik az adott információ vonatkozásában elsődlegesek, ami hatalmas kihívás elé állítja a HUMINT-szakembereket.

A **rádióelektronikai (technikai) felderítés (SIGINT)** a távközlés megjelenésével párhuzamosan jött létre, és virágkorát a 20. századra lehet tenni. A 21. században az infokommunikációs rendszerek fejlődésével és a technológia rendkívül gyors növekedésével szerepe átalakulóban van, ami mögött egyfajta háttérbe szorulást és útkeresést lehet látni. Ez egyrészt abból fakad, hogy a távközlési hálózatokban továbbított információt egyre inkább védik (titkosítják), valamint a SIGINT-szakemberek olyan mennyiségű adatátvitellel találják szemben magukat, hogy közel lehetetlenség a megfelelő adatok kiszűrése. A SIGINT a 21. században hatalmas mennyiségű információ megszerzésére képes, kiemelten a metaadatok vonatkozásában, de az információk értéke az elemző-értékelők számára nem mindig éri el a megkívánt szintet. A SIGINT-adatok vonatkozásában egyre nagyobb szerepe van az adatfeldolgozásnak, hogy értékes adatok legyenek belőle. Elemző-értékelő szempontból az adott témakörhöz tartozó releváns SIGINT-információk értéke magas, mert olyan

⁹ Human Intelligence.

¹⁰ Signal Intelligence.

¹¹ Imagery Intelligence.

¹² Open Sources Intelligence.

¹³ Measurement And Signature Intelligence.

¹⁴ Cyber Intelligence.

¹⁵ Geospatial Intelligence.

¹⁶ Electronic Intelligence.

¹⁷ Social Media Intelligence.

közleményt tartalmaz, ami a célszemély számára is fontos volt, hogy másoknak továbbítsa. Az elemző-értékelők számára az jelent kihívást, hogy a 21. századi SIGINT-információkat be tudja integrálni a tevékenységébe.

A **képi felderítés (IMINT)** ugyan a 19. században kialakult hírszerzési ág, de a 21. században új korszakát éli, mert a légi fényképezés (drónok és pilóta nélküli eszközök alkalmazása) és a műholdas technológia fejlődésével egyre több információt képes biztosítani az elemző-értékelők számára, kiemelten, ha a térinformatikai adatszerzést (GEOINT) is figyelembe vesszük. A 21. században sokkal könnyebben hozzáférhetők az IMINT-információk, kiemelten a kereskedelmi műholdak segítségével. A képi felderítés eszközeivel olyan információk érhetők el, amelyek más hírszerzési ágak esetében sokkal költségesebbek. Az IMINT szerepének növekedése kihívást jelent az elemző-értékelőknek, mert olyan információk jelentek meg, amelyeknek feldolgozása az elemző-értékelőktől új eljárásokat követelt.

A **nyílt forrású információszerzés (OSINT)** a 21. században elsődleges adatszerzéssé vált a nemzetbiztonsági szolgálatoknál, ami a korábban említett információrobbanás eredménye. Az OSINT-információkhoz lehet sorolni azokat az információkat, amelyek bárki számára elérhetőek, vagyis az információ tulajdonosa tisztában van azzal, hogy az információjához bárki hozzáférhet. Az internet megjelenésével a nyílt információk alkotják a nemzetbiztonsági szolgálatok információinak többségét. A hatalmas mennyiségű nyílt információ komoly kihívás elé állította az elemző-értékelőket nemcsak azzal, hogy azokat szelektálni és szűrni kell, hanem azzal is, hogy nem elég az információ továbbítása, hanem egyre inkább fontosabb a hozzáadott érték, vagyis a nyílt információk elemzése (elhelyezése térben, időben és folyamatban, az ok-okozati összefüggések megállapítása, valamint értékelések és következtetések levonása). A nyílt információkkal kapcsolatban több dilemma is fennáll, például, hogy a közösségi hálózatokon megjelent információk is nyílt információknak tekinthetők-e, ha csak egy zárt közösséggel osztja meg a tulajdonosuk. Ez a SOCMINT egyik alapkérdése, valamint a „nickname” (fedőnév) alatt megjelenített vélemények adott személyhez való kötése. Elemző-értékelő oldalról ezek a kérdések az információ értéke szempontjából meghatározóak lehetnek. Az OSINT-tal kapcsolatban megállapítható, hogy az elemző-értékelő számára csak OSINT-információk nem elegendőek, mert akkor a kutatóintézetek munkatársaitól semmi nem különbözteti meg őket.

A **mérés és jelmeghatározó információszerzés (MASINT)** a szenzorokkal kapcsolatos technológia fejlődésével sem kapott meghatározó szerepet az elemző-értékelő tevékenységben, pedig a lehetőségek ott vannak benne. A MASINT hatékonysága még nem éri el azt a szintet, hogy az elemző-értékelő tevékenység során nagyobb hangsúlyt kapjon. Vannak események, amikor a MASINT-információkra szükség lenne, de az elemző-értékelők nincsenek felkészülve nagy mennyiségű MASINT-adat fogadására, mert azok tájékoztató rendszerbe történő integrálása – az adatfeldolgozást követően is – új eljárásokat követel.

A **kiberhírszerzés (CYBINT)** a 21. században megjelenő hírszerzési ág, vele az elemző-értékelők is csak ismerkednek, pedig a század elejétől használnak CYBINT-információkat. A hírszerzési ág számítógépes hálózatokból szerez meg olyan információkat, amelyeket birtokosuk nem kíván mindenki számára elérhetővé, vagyis nyilvánossá tenni. A CYBINT célpontjai tehát egyes számítógépekben, szervereken, illetve adatrögzítő eszközökön tárolt vagy a hálózatokban továbbított információk. A CYBINT értékét az adja, hogy olyan információk szerezhetők meg vele, amelyeket az információ birtokosa valamilyen módon védeni akar. A CYBINT vonatkozásában olyan nagy mennyiségű adatról van szó, amelyre az elemző-értékelők még nem készültek fel, ezért a közeljövőben az elemző-értékelők számára hatalmas feladat lesz a CYBINT-információk integrálása az elemző-értékelő tevékenységbe, ami az adatok jellege miatt új eljárásokat és módszereket követel.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a 21. században mozgásban (átalakulásban) vannak a hírszerzési ágak, amelyek között a prioritások változnak, valamint a technológia és az infokommunikációs rendszerek fejlődésével új források jönnek létre, de a régiók is megmaradnak. Így az elemző-értékelőknek egyre több adatszerző szervezet információszerző tevékenységét kell irányítaniuk, így egyre komplexebb tudást követel az elemző-értékelőktől, hogy azokat az adatszerző szervezeteket szólítsák meg, amelyek valóban biztosítani tudják az adatokat.

Új feladatok és területek megjelenése

A korábbiakban felvezetett szakmai kihívások mellett a 21. században bekövetkezett – előzőekben felsorolt – paradigmaváltást okozó események újabb és újabb feladatokat indukáltak az elemző-értékelő szervezetnek, amelyek mellett a régi feladatai megmaradtak, így megállapítható, hogy a 21. században az elemző-értékelő szervezetek bővülő feladatrendszer mellett oldják meg feladataikat. Az új feladatrendszert az alábbi tényezők idézték elő:

- a transznacionális kihívások szerepének hangsúlyossá válása;
- a hadviselés új dimenziójának megjelenése (kibertér);
- a hírszerzés új feladatrendszerének kialakulása (békeműveleti feladatok).

A **transznacionális kihívások** a 21. században a hagyományos veszélytényezők mellett sokkal nagyobb szerepet kaptak, mint korábban. Közéjük soroljuk azokat az aszimmetrikus veszélytényezőket, amelyek elleni fellépés sokkal nagyobb erő- és eszközráfordítást követel, mint maga a veszélytényezőt előidéző képessége, így a kihívások elemzés-értékelése is másfajta szemléletmódot és eljárást igényel, mert például a fenyegetést előidézők sokszor rejtve maradnak, nem úgy, mint a hagyományos fenyegetettségek esetén. A transznacionális kihívások közé soroljuk elemző-értékelő szempontból: a terrorizmust, a tömegpusztító fegyverek terjedését, az illegális migrációt, az illegális fegyverkereskedelmet, a szervezett nemzetközi bűnözést és a kibernetikus fenyegetéseket. A 21. században paradigmaváltást előidézett események között mindegyik kihívás szerepel.

A transznacionális kihívások alapvetően az adatszerző szervezeteknek jelentettek komoly problémát, és alapvető szemléletváltást követeltek, mert a szemben álló félről eltérő információkat kellett beszerezni, mint a hagyományos fenyegetettségek esetén. Általánosságban megállapítható, hogy az adatszerző szervezetek bővülő lehetőségeik ellenére (pl. új hírszerző ágak megjelenése, az információrobbanás) a transznacionális kihívások területén a szükségesnél kevesebb információt tudnak beszerezni. Ennek oka, hogy a rejtetten tevékenykedő terror- és bűnszervezetek adataihoz jóval nehezebb hozzáférni. Ez az információhiány alapvetően meghatározza az elemző-értékelő tevékenységet is, mert olyan eljárásokat követel tőlük, amelyek segítik a hiányzó adatokat kiküszöbölni. Az információk alapvetően ahhoz szükségesek, hogy az elemző-értékelők az adott transznacionális kihívás esetén meg tudják állapítani a fenyegetettség mértékét, valamint a konkrét veszélytényezőket. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a hat alapvető transznacionális kihívás jellege egymástól is jelentősen eltér, de vannak találkozási pontok, mert például a terrorista szervezetek alapvetően ideológiai alapon szerveződnek, míg a bűnszervezetek erőszak és pénzügyi alapon, de a tevékenységük sokszor összemosódik.

Elemző-értékelő szempontból a transznacionális kihívások az alábbi speciális megközelítést követelik meg:

- a terrorizmus esetében alapvetően nem az események vagy a tevékenységek állnak az elemzés központjában, hanem maga a terrorista és a terrorszervezet, illetve sokkal fontosabb az előrejelzések (veszélytényezők) megállapítása, mint a bekövetkezett események értékelése;
- a tömegpusztító fegyverek terjedése esetén alapvetően egy ténylegesen rejtett folyamatot kell felfedni, de az elemző-értékelő munkát segítik azok a nemzetközi rezsimek, amelyek tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozására irányulnak, továbbá itt olyan technikai részletekből kell következtetéseket levonni, mint a különböző vegyi anyagok kereskedelme vagy éppen a kettős felhasználású anyagok exportja és importja;
- a tömeges illegális migráció esetében nagy mennyiségű információra van szükség, hogy meg lehessen állapítani a migránsok mozgását, de a migrációra épülő bűnszervezetek tevékenysége már zárt csoport, valamint az egyes tagok a terrorszervezetekhez hasonlóan nem ismerik a teljes tevékenységet és a szervezet működését;

– az illegális fegyverkereskedelem vonatkozásában olyan pénzügyi és kereskedelmi adatokra van szükség, amelyek általában üzleti titkokat képeznek, vagy olyan mennyiségűek, hogy azok elemzése-értékelése jelent problémát. Általában csak utólag derül fény az adott illegális tevékenységre, amikor a válságkörzetekben megjelennek a fegyverek, vagy a terroristák a támadásukhoz olyan fegyvereket használnak. Elemző-értékelő szempontból csak a múlt eseményeinek, valamint a hadiipari vállalatok tevékenységének elemzésével lehet következtetni az illegális tevékenységre;

– a határokon átnyúló szervezett bűnözés a terrorizmushoz hasonlóan általában személyhez, szervezethez köthető, valamint rejtett tevékenység, így csak az elkövetett bűncselekményekből lehet értékeléseket levonni, hogy mire képes az adott szervezet. Természetesen, ha a szervezeten belülről vannak információk, akkor az elemző-értékelőnek szintén olyan eljárásokat kell alkalmaznia, amelyek a szervezet jellemzőinek és a személyek profiljának felfedését segítik;

– a kibertámadások és a kiberművelet olyan térben zajlanak, amelynek megközelítése annak ellenére nehéz, hogy mindenki számára elérhető. A terület nagyon összetett és rengeteg problémát vet fel, mert az elkövetőket sokszor lehetetlenség beazonosítani, a kihívás által keltett folyamatok és veszélytényezők pedig függenek az adott ország védelmi képességétől, illetve olyan tevékenységről van szó, ahol nem lehet hagyományos támadásról és védelemről beszélni, valamint olyan gyorsan fejlődik, hogy lehetetlenség nyomon követni azok eseményeit.

A fenti transznacionális kihívások mellett egyre inkább jelen van egy régi-új tevékenység, amely hatást gyakorol az adott ország biztonságára, így veszélyezteteti érdekérvényesítő képességét. Ez a tevékenység az információs (propaganda-) műveletek, amelyek napjainkra átszövik a nemzetközi kapcsolatokat. Az elemző-értékelő szervezet feladata ezek beazonosítása és hatásának felfedése, amihez általában rendelkezésre állnak az adatok (pl. állami vezetők nyilatkozatai, a hivatalos állásfoglalása, a nemzetközi tárgyalások), de azokból a műveletek beazonosításához olyan elemző-értékelő szaktudás és az adott országra vonatkozó ismerethalmaz szükséges, amellyel csak kevés elemző rendelkezik. Ehhez általában abduktív eljárásokat kell alkalmazni, míg az előrejelzésekre gyakorlatilag nincs lehetőség.

A 2010-es évek közepétől az Oroszországi Föderáció (régi) új hadviselési módot vezetett be, amelyet hibrid hadviselésnek neveztek el. Elemző-értékelő szempontból nem új tevékenységi rendszer, de a korábbiaknál komplexebb hadviselési mód, így az elemző-értékelő tevékenységben újfajta vizsgálati módszert követel.

A 21. században már deklaráltan is megjelent a **hadviselés új dimenziója, a kibertér**, amelyben a hadviselés hagyományos dimenzióiban (föld, tenger, levegő és űr) folyó műveletektől lényegében eltérő tevékenység folyik, de annak hatásai elérhetik a hagyományos hadviselés által okozott károkat. A kibertér az elmúlt egy évtizedben az államok közötti háborúk színterévé vált, amelynek jellemzői eltérnek a korábbiaktól, mert például nem azonosítható be pontosan a két szemben álló fél, valamint a konfliktus konkrét meghatározható területe. Elemző szempontból ez újfajta megközelítést követel, kiemelten az adatok feldolgozása, valamint a háború elemeinek meghatározása érdekében, mert sokszor a megtámadott fél csak a támadás következményeivel szembesül. Ennek következtében az elemző-értékelők jelenleg a kibertérben folyó tevékenység veszélytényezőire, valamint a támadások módjainak beazonosítására összpontosítják törekvéseiket.

A hírszerzés új feladatrendszerének kialakulása (**békeműveleti feladatok**) az elmúlt két évtizedben vált hangsúlyossá, azt követően a nemzetközi béketámogató műveletekben való részvétel a Magyar Honvédség egyik meghatározó feladatrendszerévé vált. A feladatok sikeres végrehajtása érdekében ki kellett alakítani a béketámogató műveletek felderítőbiztosítása hírszerző támogatásának tevékenységi rendszerét. Az elemző-értékelő munkában a békeműveleti feladatok a művelettámogató tevékenységhez tartoznak, eredeti céljuk a nemzetbiztonsági műveletek támogatása volt. Ebből a tevékenységből alakul ki a békeműveleti elemző-értékelő munka, amelynek fő célja az információszoolgáltatás, de nem minden esetben elemzett-értékelt információkra, hanem nyers adatokra, illetve az adattárakban lévő információkra is szükség van.

A békeműveletek elemző-értékelő támogatása három különböző szakaszra osztható, mint a műveleteket megelőző, a műveletek közbeni és a műveleteket követő időszak. Elemző-értékelő szempontból azért jelent komoly kihívást a békeműveletek támogatása, mert harcászati szinttől stratégiai szintig kell vizsgálni az adott folyamatokat. A válságkörzetek biztonsági helyzetének megállapításához, valamint a kontingens telepítésének biztonsági problémáihoz kockázatelemzés szükséges, míg a kontingens biztonságának támogatásához „force protection” információk szükségesek. Ez olyan jellegű elemző-értékelő munkát igényel, amely megköveteli az elemző-értékelők jelenlétét a válságkörzetben. A válságkörzetek olyan új területek (távoli földrajzi térségek, országok) feldolgozását is megkövetelik, amelyek eredetileg nem gyakoroltak volna közvetlen hatást Magyarország biztonságára.

A döntéshozókkal fennálló kapcsolatrendszer módosulása

A 21. században az információs társadalom átalakította a hírszerző szolgálatok és a politikai döntéshozók kapcsolatát, ami komoly kihívás elé állította az elemző-értékelőket, hogy a felhasználók tájékoztatása változatlanul eredményes és sikeres maradjon. Az elemző-értékelők csak akkor érik el céljukat, ha az adott felhasználó számára rendelkezésre állnak a döntéséhez szükséges információk. Látszólag ez könnyű, de valójában sokkal összetettebb feladat, mivel nem csak arról van szó, hogy az adatszerzők által megszerzett információkat összecsomagolva, szétválogatva és rendszerezve eljuttatják a döntéshozóknak. A 21. században ez sokkal bonyolultabb feladattá vált, amelyet az alábbi tényezők fokoznak:

- az elemző-értékelőknek versenyezniük kell az információrobbanással;
- a megfelelő számú információ eljuttatása a döntéshozóknak (tölcserelv);
- a döntéshozók bizalmának fenntartása;
- az elemző-értékelők kapcsolatrendszerének problémái.

A döntéshozók az infokommunikációs eszközök fejlődésének köszönhetően sokkal könnyebben érhetnek el nyílt információkat, mert a médiából a hatalmas mennyiségű információ a döntéshozókat is ellepi. A hírszerző szolgálatoknak (az elemzőknek) tehát „versenyezniük kell” a médiával, amelynek megbízhatósága sokszor megkérdőjelezhető. A döntéshozók sokszor az esemény bekövetkezésével párhuzamosan, azonnal tudomást szereznek róla a különböző médiák híre vagy tudósítása alapján. Ezek az információk azonban nyers adatok, így nem ellenőrzöttek, nem feldolgozottak és nem elemzettek-értékeltek, ezért sokszor félrevezetik a döntéshozókat.

A 21. században az elemzők így nagyon nagy hátrányban vannak a tájékoztatási folyamatban. Az elemző-értékelő szervezetek sokszor nem tudják megelőzni a médiát, abban viszont igen, hogy nem nyers, hanem elemzett-értékelt jelentéseket továbbítanak a döntéshozóknak, amelyekben valós – ellenőrzött – információk vannak, valamint elmagyarázzák a döntéshozóknak az eseményeket/folyamatokat kiváltó tényezőket, és rávilágítanak a következményekre is. A médiával való versengés egyértelmű feladata, hogy az elemző-értékelőknek nem szabad az események után kullogniuk, hanem az előrejelzésre kell hangsúlyt helyezniük. Meg kell mondaniuk a döntéshozóknak, hogy milyen – a biztonságra hatást gyakorló – események következhetnek be. Erre jelenleg a legkorszerűbb infokommunikációs eszközök sem alkalmasak.

Az információrobbanás másik negatív tényezője a döntéshozók számára, hogy az információk ellepik és megtévesztik őket, így sokkal nehezebben fogadják el az elemző-értékelők tájékoztatását, főleg ha az ellentmond a korábbi megtévesztő sajtóinformációknak. A döntéshozók általában az első információknak hisznek, és azt felhasználva alakítják ki véleményüket, így később nehezen módosítják azokat, még akkor is, ha helytelenek.

Az információrobbanás miatt a döntéshozók jelenleg már sokkal több és konkrétabb információt várnak el az elemző-értékelőktől, ami a tájékoztatási rendszerben mennyiségi és minőségi javulást követel. A hírszerző szolgálatoknál – nemzetközi tendenciák alapján is – egyfajta kettős tölcserelv érvényesül, amelyet homokórával is jellemezhetünk, mert a lehetőségek bővülésével az adatszerző szervezetek egyre több információt képesek összegyűjteni. Ez abból fakad, hogy az adatszerző

szervezetek (új hírszerzési ágak megjelenésével) növekednek, valamint az infokommunikációs technológia fejlődésével egyre több információ válik elérhetővé. Tehát az adatszerzőktől az elemző-értékelőkhöz sokszor kezelhetetlen mennyiségű információ érkezik, amelyet gyakran objektíve lehetetlenség feldolgozni. A másik oldalon a döntéshozók részéről egyre nagyobb nyomás helyeződik az elemzőkre, hogy minden döntésükhöz megfelelő számú információval lássák el őket, mert az információs társadalomban rájöttek, hogy sokkal egyszerűbb döntést hozni, ha a hírszerzők információjára támaszkodhatnak.

A fentiek alapján a szolgálatoknál a legszűkebb átjárhatóság (a tölcsér vagy a homokóra szája) az elemző-értékelők esetében van, mert az információ áramlása jelenleg ott lassul le. Ezt a tendenciát például az Amerikai Egyesült Államokban a nagy hírszerző szolgálatok úgy próbálják megszüntetni, hogy komoly mértékben növelik az elemző-értékelő szervezetek (személyzeti és technológiai) képességeit. Az információk elemzés-értékelésének folyamatát nem lehet kikerülni a döntéshozók tájékoztatásánál, mert akkor a hírszerző szolgálatok nem lesznek jobbak, mint a bulvárosodó média. A szolgálatok nem engedhetik meg, hogy téves információt osszanak meg a döntéshozókkal, mert ha az alapján hoznak döntést, akkor az ország értékeinek védelme és érdekeinek érvényre juttatása hatalmas károkat szenvedhet.

Az elemzők-értékelők számára nélkülözhetetlen a döntéshozók bizalmának megszerzése és fenntartása, mert csak akkor lehet eredményes az elemző-értékelők munka, ha a döntéshozók támaszkodnak a hírszerző tájékoztatókra. Ez nem jelenti azt, hogy mindig el kell fogadniuk a tájékoztatókban lévő információkat és értékeléseket, mert nem a hírszerzők, hanem a döntéshozók döntenek, így a felhasználókon áll, hogy a hírszerzés információit figyelembe veszik vagy nem. A társadalom egy része, így egyes politikusok, kiemelten a kelet-közép-európai régióban a történelmi okok miatt először negatívan fordulnak a szolgálatokhoz, így sokkal nehezebb a bizalom megszerzésére, mivel ha nincs bizalom az adott szolgálat irányába, akkor mindig kétkedéssel fogadják a hírszerzői tájékoztatókat.

A bizalom megszerzése minden egyes döntéshozónál hosszú folyamat, míg annak elvesztése nagyon rövid (egy eset is elég hozzá). Ezért annak megtartása az elemző-értékelők szolgálat számára létfontosságú, így csak olyan információkat és értékeléseket lehet megosztani a döntéshozókkal, amelyek megbízhatóak és valóságosak. A felgyorsult tájékoztató tevékenység során sokszor az elemző-értékelők tudásra (ismerethalmazra) kell támaszkodniuk.

A döntéshozók/felhasználók és az elemző-értékelők kapcsolatrendszere nagyon bonyolult, amelyet a bizalommal kapcsolatos fenti tényező is alátámaszt. A kapcsolatrendszer meghatározza az elemző-értékelők munka eredményességét, amely nemcsak a bizalommal kapcsolatos kérdéseken múlik, hanem az alábbi kérdéseken is:

- meddig tart az elemző-értékelők felelőssége;
- milyen szoros kapcsolatot tarthat az elemző-értékelők a döntéshozókkal;
- milyen mértékben szolgálhatja ki az elemző-értékelők a döntéshozókat;
- meddig tart az elemző-értékelők lojalitása.

Ezek a kérdések biztosíthatják a keretet a döntéshozók és az elemző-értékelők számára, hogy a tájékoztató tevékenység eredményes és sikeres legyen, valamint a tájékoztatás megőrizze politikamentességét és objektivitását.

Az elemző-értékelők felelőssége addig tarthat, amíg a döntéshozó meg nem érti a tájékoztatókban lévő információkat, mert az már nem tartozik az elemző-értékelőre, hogy a döntéshozó elfogadja-e az információkat. Tehát a felelősség abban nyilvánul meg, hogy az elemző-értékelők munka terméke olyan színvonalon és módon készüljön el, hogy az értelmezhető legyen az adott döntéshozó számára. Amennyiben az elemző-értékelők arra törekszik, hogy a döntéshozó elfogadja az információkat, akkor a döntés felelőssége is áthárul az elemző-értékelőre, amiből neki csak problémája lehet.

Az elemző-értékelők és a döntéshozók között csak annyira lehet szoros a kapcsolat, amíg az elemző-értékelő nem veszíti el a szakmaiságát, objektivitását és politikasemlegességét. Amennyiben túl szoros – már-már baráti – a kapcsolat, akkor egyik oldal sem tudja a szubjektivitását mellőzni. Ha a szubjektum megjelenik a tájékoztatás során, akkor a szakmaiság és a tájékoztatók valóságtartalma kerül veszélybe, valamint csak a pozitív – számukra előnyös – információk kerülnek a döntéshozókhoz, így a negatív információk hiánya miatt csak rossz döntéseket hozhatnak. Ha kell, akkor az elemző-értékelőnek kell a rossz hír elmondójának lennie, ami nem mindig hálás feladat, de a szakmaiság megköveteli.

Az elemző-értékelők csak olyan mértékben szolgálhatja ki a döntéshozókat, ameddig a politikamentességük fennmarad, illetve ameddig a jogszabályi határok engedik. Amennyiben az elemző-értékelő pártpolitikai célokat teljesít, elveszíti politikasemlegességét. Az elemző-értékelő munka nem politikafüggő.

Az elemző-értékelőkben nem merülhet fel a lojalitás megkérdőjelezése, mert politikától függetlenül mindig az aktuális döntéshozókat kell kiszolgálniuk megfelelő információkkal. Az elemző-értékelők nem a politikusokat, hanem az országot szolgálják, hogy az ország értékeinek védelme biztosítva, valamint érdekeinek érvényesülése támogatva legyen.

Szervezeti és személyi nehézségek

A 21. században a fenti új feladatok, kihívások és problémakörök összetett hatást gyakoroltak az elemző-értékelő szervezetekre és magukra az elemző-értékelőkre (a szakemberekre), aminek központi eleme a követelmények bővülése. Az elemző-értékelő tevékenységet nem egyes személyek, hanem egy szervezet végzi, a munkavégzés hierarchikus rendben és meghatározott hatáskörökkel, tudományos elméletek alapján történik. A meghatározott hatáskörök nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy az elemző-értékelő munkát megfelelő szakmai színvonalon és tudásbázissal végezzék. Napjaink információs világában – a kezelhetetlen mennyiségű nyílt információk következtében – egy személy már nem lehet minden terület szakértője, hanem csak egy-egy részterületé. Az elemző-értékelő szakértőnek (munkatársnak) kell tudnia a legtöbbet (esetenként országos szinten is) a saját részterületéről, így az elemző-értékelőkkel szemben támasztott követelmények rendkívül magasak.

A korábbiakban kifejtettek alapján az elemző-értékelő szervezetnek egyre több és bonyolultabb feladatot kell végrehajtania, amivel mindig is korlátozott személyi, technikai és anyagi kapacitásokkal kell megküzdenie. Ennek következtében a szervezethez tartozó elemző-értékelő szakemberekre egyre nagyobb hangsúlyt helyeződik. A szakmai követelmények fokozatos növekedése megkívánja, hogy a szervezet és az elemző-értékelő egyén egyre nagyobb szakmai tudással rendelkezzen. Ideális esetben egy adott országgal foglalkozó elemző-értékelőnek akkora ismeretrendszerrel kell rendelkeznie, mint az adott ország fővárosában élő „bölcész értelmiségi, aki érdeklődik a politika iránt és volt katona”. Az elemző-értékelő szaktudással szembeni követelmények rendkívül összetettek, mert nemcsak szakmai ismeretek (hírszerzés, elhárítás, elemzés-értékelés), hanem katonai és általános (társadalom- és természettudományi) ismeretrendszert is tartalmaznak, amivel csak kivételes emberek rendelkeznek.

Az elemző-értékelővel szemben támasztott követelmények:

- széles körű általános műveltség;
- átlagon felüli politikai, katonai, valamint nemzetközi kapcsolatokkal és biztonságelméletekkel kapcsolatos ismeretek;
- megfelelő szakmai ismeret és tapasztalat;
- formális és informális módszertani technikák ismerete;
- logikus gondolkodás, előrelátás, helyzetfelismerés;
- írásbeli és szóbeli kifejezőkészség;
- rugalmasság és kreativitás;

- heurisztika és találékonyság;
- intuíció, implicit tudás és belátás;
- szorgalom, munkabírás, lelkesedés és önképzési hajlandóság;
- együttműködési képesség;
- etikai követelmények teljesülése.

A széles körű általános műveltséghez tartozik a hagyományok, a kultúra, a szokások és a nyelv ismerete is. Az elemző-értékelő csak ekkor tudja megérteni, hogy az adott országban milyen politikai, hatalmi, társadalmi, gazdasági folyamatok határozzák meg az állami vezetők döntéseit.

Az átlagon felüli katonai, valamint nemzetközi kapcsolatokkal és biztonságelméletekkel kapcsolatos ismeretek nélkülözhetetlenek annak megállapításához, hogyan ítélik meg a biztonsági helyzetet, hogyan értelmezik a veszélytényezőket és hogyan reagálnak azokra, valamint milyen eszközökkel és hogyan akarják érvényesíteni érdekeiket. Ezek az ismeretek biztosítják a biztonsággal kapcsolatos folyamatok beazonosítását és meghatározását.

A szakmai ismeretek és tapasztalatok megléte nélkül az elemző-értékelő nem képes megfelelő eredményeket elérni a munkája során, mert ismernie kell nemcsak a saját, hanem a nemzetbiztonsági rendszer szereplőinek a munkáját is, mert csak ebben az esetben tudja az adatszerzőkkel összegyűjteni a szükséges információt, valamint csak ebben az esetben tudja megfelelően tájékoztatni a döntéshozót. Elegendő tapasztalat nélkül az elemző-értékelő nem képes az önálló feladat-végrehajtásra, így csak szoros irányítás és felügyelet alatt tudja teljesíteni a feladatait. A tapasztalat ahhoz kell, hogy az elemző-értékelő megfelelő eljárást használjon, valamint olyan minőségben készítse el az elemző-értékelő munka termékét.

A formális és informális módszertani technikák ismerete, vagyis az elemző-értékelő által alkalmazott eljárások készség szintű ismerete. A megfelelő módszerek alkalmazása az elemző-értékelő munka sikerének alapját képezheti.

A logikus gondolkodás, előrelátás, helyzetfelismerés az elemző-értékelő tulajdonságainak meghatározó, esetenként nem elsajátítható elemei. A logikus gondolkodás nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az információk elemzése-értékelése során megfelelő eredmény szülessen. Az előrelátás képessége a nemzetbiztonsági szolgálatok fő funkciójának teljesítéséhez szükséges, mert a szolgálatoknak képeseknek kell lenniük az események előrejelzésére. Helyzetfelismerés nélkül az információk elemzése-értékelése nem lehet sikeres.

Az írásbeli és szóbeli kifejezőkészség a tájékoztató tevékenység sikere szempontjából fontos szempont, mert az elemző-értékelő csak akkor tudja átadni a rendelkezésére álló információkat a döntéshozók számára, ha rendelkezik a fenti képességekkel.

A rugalmasság és a kreativitás szintén fontos tulajdonság, mert az elemző-értékelőnek alkalmazkodnia kell mind a nemzetbiztonsági tevékenységen belüli kihívásokhoz, kiemelten az adatszerző szervezetek lehetőségeihez, mind a vizsgált témakörben bekövetkező váratlan változásokhoz. A fentiek miatt az elemző-értékelőnek nem csak rugalmasságra, hanem kreativitásra is szüksége van, hogy a munkája során felmerülő problémákat kezelni tudja. A nemzetbiztonsági szolgálatok képességei az összetett feladatok miatt mindenhol – még a nagyobb lehetőségekkel rendelkező országokban is – korlátozottak, így kreativitás nélkül a nemzetbiztonsági tevékenység nem lehet sikeres.

A heurisztika és a találékonyság kötődik a kreativitáshoz és annak szükségét is az előbbiek követelik meg. Ezen túl ez a két tulajdonság nélkülözhetetlen az elemző-értékelők előrejelző képességének biztosításához.

Az intuíció, implicit tudás és belátás az elemző-értékelő olyan személyi tulajdonságai, amelyek a problémamegoldás meghatározó elemei.

A szorgalom, munkabírás, lelkesedés és önképzési hajlandóság arra mutat rá, hogy az elemző-értékelő munka több mint hivatás, azt nem lehet hivatalnokként végezni, hanem 24 órás életmódot jelent, amelyet kizárólag elhivatottsággal lehet teljesíteni.

Az együttműködési képesség nélkül az elemző-értékelő munka nem lehet sikeres, mert az elemző-értékelőnek együtt kell működnie az adatszerzőkkel, hogy a megfelelő adatokat gyűjtsék össze, míg a döntéshozókkal történő együttműködés teszi lehetővé a sikeres tájékoztató tevékenységet.

Az etikai követelmények olyan jellemzőket takarnak, mint a politikasemlegesség, lojalitás a szakmához, az önkritikai képesség, a terhelhetőség, a hivatástudat, a szerénység.

Megállapítható, hogy a fentiekkel senki sem rendelkezik, ezért az elemző-értékelő szervezet arra törekszik, hogy ilyenekké váljanak az elemző-értékelők. Elemző-értékelő követelményeknek csak nagyon kis részét lehet elsajátítani oktatási intézményekben, így az elemző-értékelő tanulási folyamat a szolgálat megkezdésekor kezdődik, amelynek első szakasza négy-öt évig eltart, vagyis csak azt követően válhat olyan elemző-értékelővé, aki önálló tevékenységre képes. A helyzetet rontja, hogy az elemző-értékelők nem cserélgethetők egymás között, mert az adott szakember csak az adott térséggel, témakörrel vagy országgal rendelkezik a fenti követelményeknek megfelelő tudással, míg amennyiben más térséggel, témakörrel vagy országgal kell foglalkoznia, akkor arra nem elegendő a képessége, így csak szerényebb eredményeket tud elérni. Így a négy-öt év nem az elemző-értékelő szervezetnél eltöltött szolgálatra, hanem egy adott területre vonatkozik, mert csak ebben esetben tud megfelelő munkát végezni. Ekkor tudja az adott térségben, témakörben vagy országban lévő folyamatok mögötti tényezőket megállapítani.

A fenti követelmények alapján az elemző-értékelő szervezetnél mindig is probléma lesz a megfelelő képességekkel rendelkező állomány rendelkezésre állása, mert a mai világban kevesek vállalják fel ezt az elhivatottságot, valamint kevesek vállalják hosszú távon ezeket a követelményeket. Így az elemző-értékelő szervezet létszámihiánnyal küzd, a rendelkezésre álló állomány túlterheltsége állandó. Ezen felül általában olyan feladatokat kell végrehajtaniuk, ami objektíve meghaladja a lehetőségeiket, de nincs más választásuk, mint azok teljesítése. Megállapítható, hogy rendkívül kevés a felkészült szakember, ami esetenként az elemző-értékelő munka működését is akadályozza.

Az elemző-értékelő szervezet esetében a fenti kihívások olyan flexibilitást követelnek, amely egy bürokratikus és főleg katonai szervezet esetében nem lehetséges. A beérkező feladatok miatt szinte naponta szükség lenne a szervezet átstrukturálására, ezért speciális megoldásokra van szükség. A szervezeten belül komoly kihívás, hogy egy elemző-értékelő, ahogy a fentiekben megfogalmaztam, alapvetően egy területre használható, míg más területen csak csökkent képességekkel, így nem megoldás a folyamatos átrendezés.

Az elemző-értékelő szervezet számára a szervezeti elemek mellett nagyon fontos a létszám, mert amennyiben nincs elegendő mennyiségű elemző-értékelő, akkor az adatszerzők hiába gyűjtik össze azt a sok információt, mert nem lesz, aki feldolgozza azokat.

AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA VÁLASZAI A KIHÍVÁSOKRA

A 21. században megjelenő, elemző-értékelő munkával szembeni kihívások nem maradhatnak megválaszolatlanul, mert egyébként a szervezet nem lenne képes ellátni feladatait. A kihívásokra adott válaszok esetenként csak ideiglenes megoldásnak tűnnek, mert a tökéletes válaszokat csak évek alatt lehet elérni, többek között a személyi problémák esetében.

Az elemző-értékelő munka elméletének fejlesztése

A 21. század elején az elemző-értékelő elmélet alap kutatásainak keretében a legfontosabb volt az alapok tisztázása és kodifikálása, valamint a munkafolyamatok rendszerezése. Korszerű elméleti alapok nélkül nincs megfelelő gyakorlati tevékenység, mert az elemző-értékelő munka tudományos szintű tevékenység, amely fejlesztésének első lépcsője az elméleti kutatás. Az elméleti rendszer korszerűsítése után nem zárul le a folyamat, mert az új kihívások új kutatásokat követelnek.

Az elemző-értékelő munka keretében az új feladatokra csak úgy lehetett válaszolni, hogy az elemző-értékelő tevékenység elméleti alapjait folyamatosan bővíteni és fejleszteni kell, valamint az új feladatrendszerket először elméleti szinten kell beilleszteni. Ez történt meg a békeműveletek felderítőbiztosításának hírszerző támogatásához kapcsolódó elemző-értékelő munka esetében is. Emellett az elméleti alapok fejlesztésének célja az elemző-értékelő tevékenység tökéletesítése, mert a felmerülő problémákat kizárólag tudományos szintű megközelítéssel lehet megoldani, hogy azok gyakorlattá történő átültetése ne okozzon problémát, valamint a problémák ellenére működőképes maradjon az elemző-értékelő szervezet, és ne essen szét különböző feladatokat végrehajtó elemekre.

A korszerű elméleti alapok kialakítása nemcsak a gyakorlati munka tökéletesítését szolgálja, hanem az állomány továbbképzését, valamint az új munkatársak felkészítését. Emellett népszerűsítő céljai is vannak, hogy ne csak egy zárt közösség tudja, hogy miről szól az elemző-értékelő tevékenység.

Az elemző-értékelő szervezet alkalmazkodása a kihívásokhoz

A korábban statikus szervezeti rendszerben működő elemző-értékelő szervezetet az új kihívások és feladatrendszerek miatt a 21. században többször át kellett alakítani, valamint új rendszert kellett bevezetni. Az átalakítások általában az önálló feladatrendszerek megjelenésével történtek, mint például 2001-et követően a terrorizmussal kapcsolatos elemző-értékelő feladatokkal kapcsolatos szervezeti elemek jelentek meg.

Az önálló elemző-értékelő szervezetek kialakítására alapvetően két elmélet létezik. Az egyik az elemző-értékelő szervezeti egységek földrajzi területekre (országokra, szövetségekre, részkontinensekre stb.), míg a másik a témakörökre történő (terrorizmus, katonai, biztonságpolitikai, transznacionális stb.) felosztása. Általában a fenti két elmélet alapján vegyes szervezeteket hoztak létre.

A gyorsan változó feladatrendszert ugyanakkor nem lehetett folyamatos átszervezésekkel lekövetni, főleg azon feladatok vonatkozásában, amelyek csak ideiglenesen jelennek meg. Erre megfelelő megoldásnak bizonyult – már a 21. század elején – operatív munkacsoportok létrehozása egy-egy feladat céljából, amelyek ideiglenes szervezeti egységek voltak. A munkacsoportokba az adott témakörhöz értő elemző-értékelők kerültek bevonásra. Ezek a csoportok általában kis létszámúak, maximum három-hatfősek, tagjai esetenként az eredeti feladatuk megtartása mellett vettek részt a csoportban.

A munkacsoportok sikere és működőképessége miatt az elemző-értékelő szervezeten belül rendszeressé vált a munkacsoportok létrehozása egy-egy válság vagy nagyobb esemény (gyakorlat) feldolgozása érdekében. Így lassan általánossá vált az elemző-értékelő szervezetnél, de nem ideiglenes szervezeti elemként, hanem virtuálisként. A több témakört érintő tájékoztató jelentések virtuális munkacsoportok keretében kerülnek kidolgozásra. Napjainkra ez már általánossá vált, célja a tájékoztató jelentések tökéletesítése.

Az állománnyal kapcsolatos problémák megoldására irányuló törekvés

A 21. században változatlanul az egyik legnagyobb probléma a megfelelő személyi állomány megőrzése és az utánpótlás biztosítása. Az állomány folyamatos túlterhelése és az elemző-értékelővel szembeni követelmények növekedése miatt egyre nagyobb személyügyi problémákkal kell megküzdenie a szervezetnek. Az elemző-értékelő munka hivatás, inkább elhivatottság, mert azt nem lehet heti 40 órás hivatali munkaként értelmezni. Egy adott országgal vagy témakörrel foglalkozónak napi 24 órában tudnia kell, hogy mi történik az adott területen, mert rendkívüli helyzetben képesnek kell lennie reagálni. Egy hosszabb (többhetes) szabadság azt jelentheti, hogy az elemző-értékelő kiesik az események sorából, így visszatérése után hosszú, többnapos felzárkózásra van szüksége. (Hasonló helyzet alakul ki a többhetes tanfolyamok esetén is.)

Az állomány esetében a túlterheltség a legveszélyesebb tényező, mert nagyon gyorsan ki lehet égni, elfáradni. A túlterheltséget a létszámhiány, a folyamatosan növekvő követelmények, valamint a feladatok növekvő száma jelenti. Az állomány túlterheltsége mellett nagyon komoly feszültséget jelentő tényező, hogy mindig élesben dolgozik, tehát minden munkája része a döntéshozók tájékoztatásának, mivel nincs lehetőség gyakorlásokra vagy gyakorló feladatokra, mert azt az idő és a túlterheltség nem engedi.

Ennek ellenére a meglévő állomány képességének fenntartása és növelése érdekében szükség van a rendszeres továbbképzésekre, mert az elemző-értékelő munka jellege megköveteli a folyamatos tanulási folyamatot, amely lehet szervezett és önképzés alapú. Az elemző-értékelő munkatársaknak ezért rendszeres továbbképzéseket kell szervezni, amelyek lehetnek hazai szakmai, hazai tanintézeti, valamint külföldi tanfolyamok. A legnagyobb probléma a szakmai (elemző-értékelő, többek között elemző-értékelő eljárások) ismeretek fejlesztésével van, mert csekély azoknak a köre, akik szervezett körülmények között át tudnák adni ezt a tudást, így jelenlegi megoldásként egyfajta mentorálás működik, vagyis az idősebb kollégák tanítják a fiatalokat egy-egy munkafolyamatra, de ez hosszú távon nem megoldás, mert nem lesz egységes a fiatalok ismeretrendszere.

A szakmai ismeretek bővítésére a szakmai végzettséggel nem rendelkezők számára lehetőséget kínál a Nemzeti Közszerződési Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet egyetemi szintű (MSc) kétéves levelező képzése. Az önképzés mindenkinek egyéni felelőssége (elhivatottsága), hogy a hatalmas méretű általános (egyetemes) ismeretrendszerből hiányzó elemeket miként pótolja be. Például egyes nemzetközi szerződések tartalmának értelmezése vagy a politikai rendszerek áttekintése, de idetartozhat a legújabb haditechnikai eszközök megismerése is. Az ismeret bővítésére egyre nagyobb szükség van.

A nemzetbiztonsági szolgálatok állományának képzése során kulcsfontosságú a nyelvképzés, mert a munkavégzés megköveteli a több idegen nyelv ismeretét. Napjainkban az angol már nem számít idegen nyelvnek, mert annak tudása alaphelyzet. Emellett szükség van még egy-egy helyi nyelv ismeretére. Ez általában a magyar mellett legalább két nyelv ismeretét követeli meg. Két olyan nyelvet, amelyre szüksége van az elemző-értékelő szervezetnek, valamint olyan nyelvet, amelynek területével az adott elemző-értékelő foglalkozik. A nyelvismeret és az ismeret megújítása egyaránt fontos az idősebb és a fiatalabb állomány számára. Talán a fiatalabb állomány esetében a nyelvi problémák megoldása egyszerűbb, de nehezen találni olyan személyt, aki már minden nyelvismerettel rendelkezik a felvételekor.

A meglévő állomány esetében nagyon fontos a megtartás képessége, mert az ideális eset, ha minden elemző-értékelő már évtizedek óta végzi feladatát. Erre egy katonai szervezet nem alkalmas, kiemelten az előmeneteli rendszer miatt, mert amennyiben a katonák többségének nem lehet előmeneteli lehetőséget biztosítani, akkor kiválik a rendszerből és más katonai szervezetnél folytatja szolgálatát. Tehát meg kell oldani, hogy az idősebb, több évtizedes rutinnal és szolgálattal rendelkező kollégák is az elemző-értékelő szervezetnél maradhassanak nem vezető beosztásban.

Az elemző-értékelő szervezet számára a legnagyobb személyügyi probléma az utánpótlás. A szervezethez alapvetően két helyről érkehetnek újak, adatszerző szervezetektől vagy kintről (katonai vagy polgári életből). Előnyös az adatszerző szervezetektől érkezők esete, mert akkor már tisztában vannak a nemzetbiztonsági munka kereteivel, illetve az adott hírszerzési ággal kapcsolatban átlagon felüli ismeretekkel rendelkeznek. Ebben az esetben az adott adatszerző szervezet kerül hasonló helyzetbe, ha távoznak a munkatársai, mert szakemberből mindenhol hiány van. A szakmai munka szempontjából azonban előnyös, mert olyan szaktudást integrálhat az elemző-értékelő szervezetbe, amellyel javíthatja például az adott adatszerző szervezet hozzájárulását az elemző-értékelő tevékenységhez, így a döntéshozók tájékoztatásához. Az adatszerző szervezetektől érkező személyek esetében nem jelenti azt, hogy kész elemző-értékelők, mert nekik is több évre van szükségük, hogy önálló elemző-értékelő munkát tudjanak végezni, de ennek tartalma nem négy-öt év, hanem kettő-három lehet. Nagyon fontos megállapítani, hogy nem mindenki alkalmas elemző-értékelő munkára, mert az elemző-értékelő követelményrendszerben vannak olyan tulajdonságok, amelyeket nem lehet tanulni. A kiválasztás folyamatát nehezíti, hogy hogyan lehet meggyőződni arról, hogy az egyén képes elsajátítani a szükséges ismereteket. Erre a rövid vagy akár hosszabb tesztfolyamatok nem alkalmasak, csak több hónapos munkavégzés után lehet megállapítani, hogy az adott új munkatárs rendelkezik-e például „írói vénával”.

A kintről érkező új munkatársak esetében még nagyobb kérdések merülnek fel, mert a munkaerőpiacon nem lehet találni olyan személyeket, akik rendelkeznek mindazzal a tudással, amely az elemző-értékelők számára szükséges, ezért csak résztudással rendelkezők között lehet válogatni. A kiválasztásnál gyakran alapvetően azok a képességek kerülnek nagyobb hangsúllyal figyelembe vételre, amelyek pótlása csak hosszú távon oldható meg, mint a nyelvtudás, iskolai végzettség. Természetesen egy katonai szervezetnél vannak előírások az adott elemző-értékelő beosztás betöltéséhez, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni, de azok csak keretet biztosítanak. A kiválasztás folyamatában hasonló problémák vannak, mert a tesztek nem tudják megállapítani egyértelműen, hogy alkalmas-e az elemző-értékelő munkára, mert arról csak hónapok munkája után lehet képet alkotni. Amennyiben nemleges, akkor a mai bürokratikus rendszer alkalmatlan arra, hogy változtassanak a döntésen.

Hasonló probléma a felvételi eljárás hossza, mert a közel egyéves folyamat sokakat eltántorít a jelentkezéstől. Ezen túl megjelennek generációs problémák is, mert a mai fiatalok nem tudják elképzelni, hogy évtizedekre lekössék magukat egy munkahelyen (ahol csak korlátozott előmeneteli lehetőség van). Az elemző-értékelő munkával szembeni követelmények alapján a fiatalok közül azokra van igény, akik tudás és képesség alapján a felső kategóriába tartoznak. Ezek a fiatalok azonban a munkaerőpiacon sokkal jobban fizető munkahelyekre vándorolnak, így sajnos nehezen lehet az elemző-értékelő szervezet utánpótlását biztosítani.

Az elemző-értékelő munkát támogató informatikai rendszerek fejlesztése

A sikeres elemző-értékelő munka alapfeltétele, hogy megfelelő informatikai rendszerek támogassák. Napjainkra az elemző-értékelő munka egyértelműen számítógépes munkahellyé vált, így az elemző-értékelő munkaeszköze a számítógép és azok hálózata. Ennek megfelelően az elemző-értékelő tevékenység csak akkor működik, ha rendelkezésre állnak a szükséges programok, valamint hozzáférhetők a rendelkezésre álló információk.

Az elemző-értékelő informatikai rendszereket alapvetően három részre lehet bontani:

- adatbázisokra és keresőmotorokra;
- elemző-értékelő munkát támogató elemekre;
- információáramlást biztosító rendszerre.

A rendszerekkel kapcsolatban alapvető követelmény, hogy támogassák és ne akadályozzák a munkavégzést, illetve az információkhoz történő könnyű hozzáférést. Fontos, hogy a rendszereket úgy alakítsák ki, hogy azok elemző-értékelő felhasználóbarátok, valamint folyamatosan fejleszthetők (bővíthetők, átalakíthatók és flexibilisek) legyenek, hogy az elemző-értékelő munkával szembeni új kihívásoknak megfelelően változásokat lehessen végrehajtani bennük.

Az adatszerzők által összegyűjtött információkkal szembeni követelmények rendszerezése

Az elemző-értékelő munka központi szereplője az információ, mert csak megfelelő mennyiségű és minőségű információ birtokában tudnak hatékonyan működni. A szükséges információ összegyűjtését a különböző hírszerzési ágak (adatszerző szervezetek) végzik, míg azok részbeni feldolgozása és felhasználása az elemző-értékelők feladata, mert azokból ők látják el az állami döntéshozók tájékoztatását. Az elemző-értékelők ezt csak akkor tudják megfelelő szinten megtenni, ha a szükséges információk a rendelkezésükre állnak. Megfelelő mennyiségű és minőségű információ nélkül nem létezik hatékony elemző-értékelő munka. Az elemző-értékelőknek így érdekük, hogy az adatszerzők képesek legyenek megszerezni minden olyan információt, amely a döntéshozók tájékoztatásához szükséges. Elemző-értékelő szempontból ennek egyik formája az adatszerző műveletek támogatása, valamint az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységének irányítása, ami az elemző-értékelők hatásköre.

Az információ fontosságával kapcsolatban elmondhatjuk: a nemzetbiztonsági szolgálatok számára (vagyis a döntéshozók tájékoztatására, ami a szolgálatok egyik legfőbb feladata) csak azok az információk és adatok léteznek, amelyeket az adatszerzők átadnak az elemző-értékelőknek. Amelyeket az adatszerzők megtartanak maguknak, azokat az elemző-értékelők nem tudják felhasználni a döntéshozók tájékoztatására, így azok el sem juthatnak a döntéshozókhoz. Az információk mennyisége és minősége alapvetően befolyásolja az elemző-értékelő munkát, így a nemzetbiztonsági tevékenység sikerességét. Ennek következtében az elemző-értékelő rendelkezésére álló információknak számos kritériumnak kell megfelelniük.

Elemző-értékelő szempontból az az adat tekinthető információnak, amely az adatfeldolgozáson átesett. Az adatfeldolgozás magában foglalhat olyan eljárásokat, mint a rendszerezés, a szelektálás, a dekódolás, az értelmezés, a statisztikai folyamatok, a fordítás stb. Az adatfeldolgozás során az adott adatszerző szervezetek/elemek értelmezhetővé teszik az adatokat az elemző-értékelők számára. Az adatfeldolgozás az elemző-értékelőknél is folytatódik, ami alapvetően a dokumentálásban, az archiválásban és a rendszerezésben jelenik meg. Az elemző-értékelőnek a munkája során az összes hírszerzési ágtól származó minden információt figyelembe kell vennie, amelyeket először az alábbi jellemzők alapján kell vizsgálnia:

- valóság;
- pontosság;
- teljesség;
- időszerűség;
- fontosság;
- előrejelzés;
- megbízhatóság;
- hitelesség;
- titkosság;
- hasznosság.

A valóság követelménye arra vonatkozik, hogy az adott információ milyen mértékben közelít a valós folyamatokhoz és eseményekhez, vagyis mennyi az igazságtartalma! Az elemző-értékelő a valóság kritériumának a vizsgálata során azt elemzi, hogy az információ mennyire illik bele az ismert – már valósnak meghatározott, ellenőrzött – folyamatokba és rendszerekbe, valamint milyen valószínűségű az adott esemény vagy folyamat bekövetkezése. Ha az információ eltér az elvártaktól, az nem azt jelenti, hogy el kell vetni, hanem tovább kell vizsgálni, amelynek egyik szakasza lehet az anomálielemzés.

A pontosság az információ adattartalmára vonatkozó tulajdonság, vagyis mennyire konkrét és mennyire általános adatokat tartalmaz az információ. Az adatok pontossága megjelenhet számszerű adatokban, valamint a tények és a folyamatok részletes leírásában. A pontosságnak összhangban kell lennie a valóságtartalommal is, mert csak az az adat pontos, amely valós is.

A teljesség szintén az információ adattartalmára vonatkozik, vagyis hogy az adat vagy az információ milyen mértékben fedi le az adott témakört (eseményt, folyamatot). Ha az adott témakörrel csak részinformációkat biztosít, akkor ezt a kritériumot nem teljesíti megfelelő mértékben. Ez nem jelenti azt, hogy az elemző-értékelőnek ne lenne szüksége részinformációkra. Akkor teljes egy információ, ha az adott témakörben átfogó és részletekbe menő adatokat tartalmaz.

Az időszerűség az információ tartalom időtényezőjére vonatkozik, hogy az információ mikori eseményről vagy folyamatról biztosít adatokat. A jellemző további két tényezője az aktualitás és a valósidejűség. Az információ annál értékesebb, minél közelebbi időpontról tartalmaz adatokat. Elavult információ esetén fennáll az esélye, hogy más kritériumoknak – mint pl. a titkosság – sem felel meg. Ez szintén nem jelenti azt, hogy egy korábbi időpontra vonatkozó adatra az elemző-értékelőnek ne lenne szüksége, bár talán csak korlátozott mértékben. Ez a követelmény azért is fontos, mert az elemző-értékelő többnyire csak időszerű információkból tud előrejelzéseket meghatározni.

A fontosság az információtartalom azon jellemzője, amely arra vonatkozik, hogy az adott információ mennyire kapcsolódik a vizsgált témakörhöz. Ha az adott információra az elemző-értékelőnek nagy szüksége van, esetleg az adott folyamat vagy esemény megértéséhez kulcsinformációnak tekinthető, akkor fontosság szempontjából magas értékű információnak minősül.

Az előrejelzés az egyik legfontosabb jellemző, mert a nemzetbiztonsági szolgálatok egyik fő feladata a bekövetkező események előrejelzése a döntéshozók számára, így nagyon értékeseknek tekinthetők azok az információk, amelyek a jövőre vonatkozó adatokat tartalmaznak. Az előrejelzés fontosságát az is megköveteli, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatoknak nem a megtörtént eseményeket kell követniük, hanem a döntéshozókat alapvetően a jövőben bekövetkező eseményekről, valamint a fellépő biztonsági problémákról kell tájékoztatniuk.

A megbízhatóság nem az információ tartalmát, hanem azt minősíti, ahonnan az információ érkezik, vagyis ez a jellemző az információ forrását vizsgálja. Ha egy forrástól korábban valós információk érkeztek, akkor nagyobb a valószínűsége, hogy az a forrás ismét felhasználható információkat biztosít. Ha egy forrástól korábban valótlan információk származtak, akkor feltehetően később is problémák lehetnek az információ valóságtartalmával.

A hitelesség szintén az információtartalommal kapcsolatos követelmény. Ez azt jellemzi, hogy az adott információnak mennyi a valóságtartalma, és a valósággal szemben nemcsak az információ egy-egy adattartalmára vonatkozik, hanem a teljes információra.

A titkosság nem a vizsgált információ tartalmát, hanem annak védelmét minősíti. Ha az információ birtokosa azt külön védelemmel látja el, akkor nagy valószínűséggel értékesebb információról lehet szó. Az információ védelemmel történő ellátása mellett a titkosságot a hozzáférhetőség is meghatározza, mert minél kevesebb személy ismeri az adott információt, az annál értékesebb lehet.

A hasznosság az információval szemben támasztott összetett követelmény, amely azt mutatja, hogy az adott információ mennyiben segítette az elemző-értékelőt a munkájában, vagyis milyen szinten tudott hozzájárulni a döntéshozók tájékoztatásához.

A fenti kritériumok nem azt jelentik, hogy az adatszervezők által összegyűjtött információkból az elemző-értékelők csak azokat használják fel, amelyek mindegyik követelménynek teljes mértékben megfelelnek, mert akkor az elemző-értékelők egyáltalán nem rendelkeznének információkkal. Ezért a követelményrendszer azt vizsgálja, hogy az elemző-értékelők milyen mértékben tudják felhasználni az adott információt, valamint milyen hiányosságai vannak az információnak, amelyet annak felhasználása során mindenképpen figyelembe kell venni. Az információval kapcsolatos problémák segítik, hogy az elemző-értékelők megfelelő szinten kezeljék az adott információt, tehát azt ne értékeljék túl vagy alul. A követelményrendszer segít továbbá a dezinformációk és az anomáliák (meglepetések) felfedésében is.

Elemző-értékelő eljárások fejlesztése

Az elemző-értékelő munka fő eleme az információk elemzése-értékelése, amelynek határfoka függ az alkalmazott elemző-értékelő eljárásoktól, mert a jól kiválasztott eljárások növelik a nyers információkhoz hozzáadott értéket. Az eljárások célja, hogy elősegítsék a minél pontosabb, hitelesebb és tökéletesebb eredmények elérését. Nagyon fontos, hogy mindig csak meghatározott cél érdekében kell alkalmazni az eljárásokat, melynek során egyik meghatározó elem a megfelelő eljárás kiválasztása, mert a rendelkezésre álló elemző-értékelő eljárások száma nagyon magas. Az angolszász szakirodalom például 160 féle eljárást különböztet meg, de a statisztikai módszerek is számos nagyságrendet alkotnak, így az eljárásokat – a megfelelő kiválasztása érdekében – mindenképpen csoportosítani kell.

A nemzetbiztonsági elméletek keretében például felosztható jelleg, funkció, származás és összetettség szerint. A nemzetbiztonság elméletében alapvetően az összetettség szerinti felosztást használjuk, amely alapján el lehet különíteni egyszerű, kötött és komplex elemző-értékelő eljárásokat.

Az egyszerű logikai eljárások alapján végzett elemzés-értékelés a leggyakrabban alkalmazott módszer, mert rendkívül hatékony egy bekövetkezett esemény körülményeinek, hatásainak és következményeinek vizsgálatára. A logikai eljárások – a deduktív,¹⁸ az induktív¹⁹ és az abduktív²⁰ – a formális logikai gondolkodási módszerekkel kezdődnek. Az egyszerű – még a formál logikai – alapeljárások közé tartozik még a megfigyelés (a valóság empirikus felfogása), a kísérlet (egy tudatosan kiváltott esemény vizsgálata); az analízis (az egész rendszer felbontása alkotóelemekre és az alkotóelemek vizsgálata); a szintézis (az alkotóelemek összerendezése rendszerre, így az elemek kapcsolatrendszerének vizsgálata); az absztrahálás (a vizsgált tárgy megszabadítása a szükségtelen elemektől); az általánosítás (következtetés az egyes eseményekből az egész folyamatra); az összehasonlítás (a jelenségek közötti különbségek és azonosságok feltárása); az analógia (az ismertetőjelek, jellegzetességek hasonlóságán alapuló következtetés). Ezek alkalmazása során az elemző-értékelő szakember abban különbözik másoktól, hogy a módszereket nem ösztönösen, hanem tudatosan alkalmazza. A bonyolultabb egyszerű eljárások közé sorolható: az összehasonlító, a grafikonos modell, a minták alkalmazása, a felsorolásos, a folyamatmodell, a kapcsolati háló, a profilozás, a szimulációs modell, valamint még számos eljárás.

A kötött elemző-értékelő eljárások az elemzés-értékelés olyan speciális eljárásai, amelyek során egy adott eseményt, folyamatot vagy esetleg személyt minden esetben hasonló rendszerben dolgoznak fel, mintha egy „űrlapot” töltenének ki elemzett-értékelt adatokkal. Ide sorolhatók a fix eljárások, mint a kockázatelemzések, az eseményelemzés vagy a komplex profilozás. A kitöltés során az elemző-értékelő személy szükség esetén igénybe veszi az egyszerű elemző-értékelő eljárásokat is. A logikai eljárások között előtérbe kerülnek a matematikai és a statisztikai modellek. Az eljárásnál a szükséges információkra kell a legnagyobb hangsúlyt helyezni, így háttérbe szorul az információk részletes és aprólékos elemzése-értékelése. A szükséges információk ebben az esetben nem helyettesíthetők az elemző-értékelő munka eredményeként meghatározott következtetéssel, hipotézissel, becsléssel vagy matematikai eljárások végeredményével. A kötött eljárások lehetővé teszik, hogy az azonos jellegű témakörökben a felhasználók azonos rendszerű tájékoztatást kapjanak, ami növeli a tájékoztatók hatékonyságát.

A komplex elemző-értékelő modellek és módszerek használata már ritkább, mert sokkal időigényesebbek és magasabb szintű szaktudást követelnek. Ugyanakkor ezek biztosítják azoknak a következtetéseknek vagy előrejelzéseknek a meghatározását, amelyek rendkívül fontosak a felhasználók számára a döntéseik meghozatalához. A komplex elemző-értékelő modellek többsége különböző tudományágakban kidolgozott módszerek hírszerzésbe átvitt változata. Komplex modellnek tekinthetők az összetett mátrixok, a játékelmélet, a hely-idő modell, a geográfiai modell, a trendelemzés, a biztonságelméleti modellek stb. A felsorolás sokkal hosszabb lehet, mert több száz elemző-értékelő eljárás azonosítható be.

Az eljárások fejlesztése és alkotó használata létkérdés az elemző-értékelő munka eredményessége érdekében, mert a minél tökéletesebb és helyesebb eljárások alkalmazása növeli az információelemzés sikerét, így a döntéshozók tájékoztatása is tökéletesebb lesz.

¹⁸ A deduktív gondolkodás során az általánosról következtetünk az egyesre, vagyis az általánostól a különleges egyed irányába haladunk. Megállapítása: „Valami biztosan igaz!”

¹⁹ Az induktív gondolkodás során egyesről következtetünk az általánosra, vagyis részről az egész irányába haladunk, amelynek több kimenete lehet. Megállapítása: „Valami valószínűleg igaz!”

²⁰ Az abduktív gondolkodás során az eredményből következtetünk az azt kiváltó tényezőkre, vagyis magyarázatot biztosít a bekövetkezett eseményekre. Megállapítása: „Valami hihetően igaz!”

A tájékoztatók készítésének tökéletesítése

Az elemző-értékelő munka egyik fő rendeltetése – a jogszabályokban meghatározott témakörökben – elemzett-értékelt információk biztosítása az állami/kormányzati döntéshozók részére. Az elemző-értékelők az információkat különböző tájékoztatók formájában jelentik a politikai és a katonai döntéshozók felé. A tájékoztatók elkészítésének feladata a nemzetbiztonsági szolgálatokon belül az elemző-értékelő szervezeteké, mert a hírszerzési ciklus keretében hozzájuk érkezik be azok az információk, amelyek az elkészítésükhöz szükségesek. A ciklus alapján a tájékoztatók készítését mindig meg kell előznie az információk feldolgozásának és elemzés-értékelésének. A nyers információk nem tudják biztosítani a döntéshozók megfelelő szintű tájékoztatását, mert nem esnek át értelmezésen, nem történik meg a valóságtartalmuk megállapítása, valamint nem helyezik el őket térben, időben, folyamatban, illetve nem állapítják meg az ok-okozati összefüggéseket és a következményeket. Nemzetközi szakértők szerint abból mindig csak magyarázkodás lesz, ha olyan információkat osztanak meg a döntéshozókkal, amelyek nem esnek át az elemzés-értékelés folyamatán. A tájékoztatók tartalmazzák az elemzés-értékelés eredményeit, mint a megjegyzéseket, az értékeléseket és a következtetéseket, valamint szükség esetén a foratókönyveket, vagyis a jövőre vonatkozó megállapításokat. Nagyon fontos, hogy a tájékoztatók esetében el kell különíteni magát az információt, amelyet az adatszerzők összegyűjtenek, valamint az elemzés-értékelés fenti eredményeit (hozzáadott értékeit), hogy a felhasználók szét tudják választani a valós tényeket és az értékeléseket.

A nemzetbiztonsági tájékoztatóknak szigorú feltételeknek kell megfelelniük, mert az ország értékeinek védelméhez és érdekeinek érvényre juttatásához szükséges döntések előkészítésében jelentős szerepük van. Továbbá a nemzetbiztonsági szolgálatok a tájékoztatók keretében továbbítják a felhasználók számára az általuk összegyűjtött információkat, vagyis a jelentéseken múlik, hogy a szolgálatok megfelelő mértékben tudják-e támogatni az állami/katonai vezetők munkáját. Ezért a tájékoztatók készítése során többszintű követelményrendszert kell figyelembe venni, amelyet három csoportra lehet osztani:

- tartalmi követelmények;
- formai követelmények;
- alaki követelmények.

A tartalmi követelmények elősegítik, hogy a tájékoztatók beteljesítsék küldetésüket, vagyis a döntéshozókhöz eljusson a tájékoztatókban megfogalmazott – nemzetbiztonsági szolgálatok által összegyűjtött – információ. Ehhez a legfontosabb követelmény, hogy a tájékoztatóknak legyen fő üzenete. Az elemző-értékelők – nemzetbiztonsági szolgálatok – ne azért továbbítsák a megszerzett információkat a döntéshozóknak, mert sikerült összegyűjteniük és rendelkezésükre áll, hanem azért, hogy valamit közöljenek (üzenjenek), vagy a döntéshozók figyelmét felhívják valamire.

Az üzenet egy olyan rövid gondolat, amely a döntéshozóban mindenképpen megmarad, miután a tájékoztatót elolvassa vagy meghallgatja. Az üzenetnek egy olyan, a döntéshozóban megjelenő érzést kell keltenie, amely az adott témakör vonatkozásában minden esetben felidéződhet benne. Az üzenet az elemző-értékelő munka végeredménye, vagyis az adatszerzők által megszerzett információkhoz hozzáadott érték. Így az üzenet lehet például figyelemfelhívás egy biztonsági problémára, egy folyamat eredményeinek bemutatása, egy normálistól eltérő tényre történő rávilágítás, egy ok-okozati következmény felvázolása, egy következmény beazonosítása vagy esetleg egy tényre történő rámutatás, de lehet a jövőben várhatóan bekövetkező esemény előrejelzése is. Az előbb felsoroltakon kívül egy üzenet még számos formában megjelenhet. A tájékoztató készítése során a rendelkezésre álló információkat az üzenetre kell felépíteni.

Az üzenettel kapcsolatban azonban nagyon fontos, hogy a tájékoztatókban lévő információknak nem az a célja, hogy megfeleljen az üzenetnek, hanem az üzenetnek kell megfelelnie az információknak. Tehát azért nem szabad (tilos!) kihagyni egy releváns információt, mert az nem felel meg az üzenetnek. Ebben az esetben az üzenet nem megfelelő, mert nem támasztják alá a releváns információk. Azokat az irreleváns információkat, amelyek nem kötődnek az üzenethez, természetesen nem kell beletenni a tájékoztatókba, mert azok csak félrevezetik a döntéshozókat,

valamint elterelik a figyelmüket. Nem szabad a témakörhöz kötődő összes információt mindig beletenni a tájékoztatóba, mert az rendelkezésre áll, hanem csak azokat, amelyek a döntéshozók tájékoztatásához szükségesek. A feleslegesen sok, redundánsnak tekinthető információ megakadályozhatja a tájékoztatás sikerét. Egy tájékoztató alapvetően egy, maximum két üzenetet tartalmazhat. Több üzenet elhelyezése egy tájékoztatóban megzavarhatja a döntéshozót, mert akkor az üzenetek nem tisztán, hanem keverve vagy homályosan mennek át, így a tájékoztató nem éri el a célját.

A tájékoztatók esetében rendkívül fontos a pontosság és a precizitás, valamint az egységesség, mert a felhasználóknak csak olyan hírszerzési jelentésekben van bizalmuk, amelyek minden esetben valós információkat tartalmaznak.

A tájékoztatóban az üzenet továbbítását a gondolatmenet segíti. Ha a gondolatmenet megfelelő, akkor a döntéshozót rávezeti a tájékoztató üzenetére. Ennek következtében a gondolatmenet a tájékoztatók nélkülözhetetlen eleme, amely az információk olyan sorozatát jelenti, amelyek logikus lépéseken vagy csomópontok során átfogják a vizsgált témakört. A tájékoztató készítése során az elemző-értékelők az adatszerzők által megszerzett, valamint az elemzés-értékelés eredményeiből származó információkat különböző logikai felépítésben felfűzik egy információfolyamra, vagyis egy gondolatmenetre. A gondolatmenet logikai felépítésének mindig strukturálnak kell lennie, hogy a felhasználók által követhető legyen.

A gondolatmenet felépítése lehet – többek között – vonalas (egyenes), keretes, fokozatos/lépcsőzetes, csattanós/katarzisos vagy fordított stb. A vonalas (egyenes) gondolatmenet során a vizsgált esemény/folyamat egy jellemzője (legtöbbször az idő) változásának követésével mutatja be azt. Ebben az esetben nagyon fontos, hogy a gondolatmenetben ne legyen szakadás, vagyis a jellemző változásának minden egyes eleméről, szakaszáról kell információval rendelkezni. A keretes gondolatmenet során a kezdet és a vég közötti kapcsolat segíti a téma feldolgozását, ami megjelenhet a kezdő megállapításra történő visszaulrásban. A fokozatos/lépcsőzetes gondolatmenet a vizsgált eseményt vagy folyamatot kívülről befelé, belülről kifelé vagy egyre részletesebben és mélyebben mutatja be. A csattanós/katarzisos gondolatmenet egy felvezetést – a vizsgált eseményt/folyamatot bemutató információkat – követően a tájékoztató végén (általában az elemző-értékelők értékelése vagy következtetése során) tesz olyan megállapítást, amely a tájékoztató lényegét adja meg. A fordított gondolatmenet esetében a kezdetekkor felállított hipotézist a rendelkezésre álló információkkal támasztja alá az elemző-értékelő. Ügyelni kell arra, hogy a tájékoztató ne tartalmazzon párhuzamos vagy többszörös gondolatmeneteket, mert az megnehezíti, esetenként lehetetlenné teszi az információ felhasználók általi megértését.

A tartalmi követelmények közé tartozik, hogy a tájékoztatóknak mindig kell előremutatást, előrejelzést tartalmazniuk, amely a vizsgált témakörben történő jövőbeni kitekintést jelent. Erre azért is szükség van, mert a nemzetbiztonsági szolgálatoknak nem az eseményeket kell követniük, hanem fel kell hívniuk a döntéshozók figyelmét a várható eseményekre és folyamatokra, valamint a kialakuló veszélytényezőkre. Az előrejelzés az esetek többségében az elemző-értékelő munka során képződött hozzáadott értékben jelenik meg, mert az adatszerző által összegyűjtött információk viszonylag ritkán biztosítanak a jövőre vonatkozó megállapításokat. Az adatszerzők általában tervekről, elképzelésekről és törekvésekről (szándékokról) biztosítanak adatokat/információkat, amelyekből az elemzés-értékelés során kell előrejelzést készíteni, hipotéziseket vagy forgatókönyveket felállítani. Az elemzés-értékelés eredményeiben jelennek meg a jövőre mutató megállapítások, amelyeket az elemző-értékelők a következtetéseikben fogalmaznak meg. Az előrejelzésekre akkor is szükség van, ha egy megtörtént eseményt vagy folyamatot mutat be az adott tájékoztató, ekkor a következmények felvázolása jelenti az előremutatást.

A tájékoztatók elkészítésekor mindig a teljességre kell törekedni, mert ha a jelentés hiányos, akkor kérdések merülhetnek fel a felhasználókban, amelyekre a tájékoztató nem adott választ. Ha a tájékoztató kérdéseket vált ki, akkor nem érte el a célját, mert a döntéshozó az adott témakörben nem válaszokat kapott, hanem bizonytalanságot. Az elemző-értékelőnek nincs lehetősége, hogy a felhasználóban felmerülő kérdéseket azonnal megválaszolja (a hibát kiküszöbölje), kiemelten az írásbeli megjelenés esetén, de a szóbeli jelentésnél sincs lehetőség a magyarázkodásra. Tehát az

elemző-értékelőknek úgy kell elkészíteniük a tájékoztatót, hogy abban minden felmerülő kérdést meg kell válaszolniuk, vagyis a felhasználó teljes (átfogó) tájékoztatást kapjon az adott témakörben még akkor is, ha a tájékoztató a témakörnek csak egy részletét vagy mozzanatát dolgozza fel. A teljesség nem az jelenti, hogy az adott témakörben mindig minden részletet be kell mutatni, a tájékoztatóba csak az adott üzenethez köthető releváns információkat kell belefoglalni. A felhasznált információk széles körét vagy mélységét a tájékoztatás célja és a felhasználók köre is meghatározza.

A tájékoztató teljességéhez jelentős mértékben hozzájárul az elemző-értékelő munka azon hozzáadott értéke, amely a megjegyzésekben nyilvánul meg. A hiányzó adatokat az esetek többségében nem lehet elemző-értékelő munka eredményével pótolni, azokat az adatszerzőkkel kell összegyűjteni. Egyes események és folyamatok esetében lehetőség van a hiányzó mozzanatok az elemzés-értékelés eredményével pótolni, de ekkor mindenképpen jelezni kell, hogy az adott információ elemzőmunka eredménye. Erre többek között a folyamat-elemzés vagy a minták alapján történő elemzés ad lehetőséget. A teljesség mellett nagyon fontos követelmény, hogy a tájékoztatóknak konkrétumokat kell tartalmazniuk, nem pedig általánosságokat. A nemzetbiztonsági tájékoztatók lényegét és fő sajátosságát az adja, hogy egy adott témakörben nem közismert általánosságokat ölelnek fel, hanem konkrét adatokat és tényeket tartalmaznak. A döntéshozóknak egy témakörben nem közhelyekre és közismert megállapításokra van szükségük, hanem olyan információkra, amelyek valós és konkrét adatokra épülve, objektíven, logikus rendszerbe foglalva, komplex ismereteket biztosítanak.

A tájékoztatóval szembeni követelmények betartatása során egyaránt kell figyelni a tartalmi, a formai és az alaki követelményekre, hogy a tájékoztató elérje a célját. Ahogy korábban tárgyaltuk, a különböző követelmények között nem lehet prioritást meghatározni, mert egyaránt fontosak, és mindegyiknek megvan a maga funkciója. Ha a tájékoztató nem felel meg a követelményeknek, akkor az elemző-értékelő vezető visszaadja azt javításra a készítőjének. A rendelkezésre álló elemző-értékelő erőforrások hatékony felhasználása rendkívül fontos, mert a nemzetbiztonsági szolgálatok elemző-értékelő szervezetei a világ bármely országában korlátozott lehetőségekkel rendelkeznek, így csak olyan tájékoztató készítésére fordíthatnak erőforrásokat, amely a döntéshozók információkkal történő ellátásához szükséges. Ez megjelenik már az üzenet megfogalmazásától egészen a tájékoztató elkészítésének befejezéséig. Az elemző-értékelő vezetőnek a döntéshozó tájékoztatása során prioritási sorrendet kell felállítania, amely meghatározza, hogy az adott elemző-értékelőnek melyik tájékoztatót mikorra kell elkészítenie. A prioritási sorrend befolyásolja a döntéshozók információigényeinek határideje, valamint a témakör (esemény és folyamat) fontossága, továbbá a rendelkezésre álló információk mennyisége és minősége.

A tájékoztató tevékenység fejlesztése

A hírszerzési ciklus legfontosabb eleme a felhasználók tájékoztatása, mert a hírszerző szervezet ekkor mérettetik meg a felhasználók előtt. Ekkor történik meg az egész folyamat értékelése azzal, hogy a felhasználók számára megfelelőek-e a hírszerzés termékei. A hírszerző szolgálatok ennek alapján dolgozzák ki a tájékoztatási rendszerüket, amely előre meghatározott tájékoztató fajtákat tartalmaz. A tájékoztatókat fel lehet osztani periodicitás, témakörök, terjedelem, a feldolgozottság foka, illetve sürgősség alapján. A periodicitás alapján megkülönböztethetünk napi vagy azonnali tájékoztatót, időszakos (heti, havi, éves stb.) tájékoztatót és eseti tájékoztatót.

A témaköröket alapvetően a felhasználók adott információigénye határozza meg, de egyes tájékoztatók több témakört is felölelhetnek, valamint teljes globális áttekintést is adhatnak az adott kérdésben. A terjedelem rendkívül széles spektrumban mozog, de minden esetben tartózkodni kell a túl hosszú jelentésektől, mert a felhasználóknak korlátozott idejük van a hírszerzői tájékoztatók elolvasására. Ezen kívül a tájékoztatás célja is befolyásolja, hogy az adott témakörben milyen mélységben kell a felhasználót tájékoztatni. A sürgősséget az információ tartalma határozza meg, vagyis milyen gyorsan kell az adott információt a felhasználóknak megkapniuk, hogy a szükséges döntéseket meg tudják hozni.

A felhasználók tájékoztatása mellett a hírszerző szolgálatoknak adatszolgáltatási kötelezettségük is van, ami szintén a tájékoztatási rendszer részét képezi. Az adatszolgáltatást – a legtöbb esetben – nem a közvetlen felhasználók irányába kell megtenni, hanem az adatokat az együttműködésre kötelezett állami szervezetek számára kell továbbítani. Az adatszolgáltatásban nem elemzett-értékelő anyagok, hanem csak információhalmazok kerülnek továbbításra, de ehhez is szükséges elemző-értékelő tevékenység, ami a rendelkezésre álló adatok rendszerezéséből, osztályozásából és elemző-értékelő eljárásokkal történő kiegészítéséből áll. A jelentések (adatszolgáltatás) formátumát nem a hírszerző szervezet határozza meg, hanem a felhasználó, vagyis az együttműködésre kötelezett állami szervezet.

Írásomban összességében azt kívántam bizonyítani, hogy az elemző-értékelő munka egy dinamikusan fejlődő, komplex, tudásalapú tevékenység, amely a 21. század eddigi időszakában óriási változáson (ha tetszik fejlődésen) ment keresztül.

A nemzetközi és a hazai tapasztalatok is azt támasztják alá, hogy – elsősorban az információs forradalom megjelenésével – az elemző-értékelő tevékenység jelentősége határozottan felértékelődött. Az információelemzés-értékelés folyamatának, követelményrendszerének, metodikájának teljes körű meghatározása tudományos igényű megközelítést igényel. A téma hazai feldolgozottsága szerény.

Tekintettel arra, hogy írásom messze a teljesség igénye nélkül készült, reményeim szerint elegendő arra, hogy a témában jártas kollégák figyelmét felkeltse, megfelelő alapot adjon a vitának és megkezdődjön az érdemi feldolgozása ennek a csodálatos tevékenységnek. Hiszem, hogy az elemzés-értékelés az információval történő foglalatosság legteljesebb, legmagasabb szintje.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- VIDA Csaba: A hírszerzési ágak elemző-értékelő megközelítése. Felderítő Szemle, XV. évfolyam 3. szám, 2016. november. pp. 77–93.
- VIDA Csaba: A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai. Felderítő Szemle, XII. évfolyam 3. szám, 2013. december. pp. 90–99.
- VIDA Csaba: A nemzetbiztonsági tevékenység szerepe a társadalomban (Gondolatok arról, hogy miért van szükség nemzetbiztonsági szolgálatokra). Hadtudomány, XXV. évfolyam elektronikus szám, 2015. pp. 221–234.
- VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka elmélete. Kézirat, 2018.
- VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka termékei – nemzetbiztonsági tájékoztatók készítése. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 3–4. szám, 2017. pp. 112–128.
- VIDA Csaba: Egyszerű nemzetbiztonsági elemző-értékelő módszerek I. – Minták alkalmazása az elemzés-értékelés során. Felderítő Szemle, XIII. évfolyam 2. szám, 2014. július. pp. 48–58.
- VIDA Csaba: Egyszerű nemzetbiztonsági elemző-értékelő módszerek II. – Anomálielemzés. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 1. szám, 2015. március. pp. 48–60.
- VIDA Csaba: IV. fejezet: Hírszerzés. In: RESPERGER István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. pp. 111–132.
- VIDA Csaba: Korszerű elemző-értékelő eljárások alkalmazása a hírszerzésben. Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. pp. 77–90.
- VIDA Csaba: Létezik-e még a hírszerzési ciklus? (Miről szól a hírszerzés?) Felderítő Szemle, XII. évfolyam 1. szám, 2013. szeptember–október. pp. 43–57.
- VIDA Csaba: Művelettámogatás a nemzetbiztonsági elemző-értékelő munkában. Felderítő Szemle, XIV. évfolyam 4. szám, 2015. november. pp. 36–49.
- VIDA Csaba: Művészet vagy tudomány? Gondolatok a hírszerző elemzés-értékelésről. Felderítő Szemle, XI. évfolyam 3–4. szám, 2013. február. pp. 139–151.

4. FEJEZET
A MAGYAR KATONAI
RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS SZÁZ ÉVE
1918-TÓL NAPJAINKIG

Szerkesztette:
Oravecz Gábor

Lektorálta:
Falvai László

DR. VÁRHEGYI ISTVÁN

**A KOMPLEX RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS
KIALAKULÁSA, HELYE ÉS SZEREPE
A NEMZETI ÉS SZÖVETSÉGI INFORMÁCIÓ-
ÉS ADATSZERZÉS RENDSZERÉBEN¹**

Az emberiség ősidők óta folytat információ- és adatszerzést a világról, a közeli környezetről, a szomszédokról, a potenciális ellenfelekről és mindenekelőtt az ellenségről. Már a Bibliában is leírták, hogy az „ígéret földjének” elfoglalása előtt az izraeli törzsek felderítő hírszerzőket (utazó kémeket) küldtek ki a célország felderítésére.

Az ókorban a nagy utazók (például Hérodotosz), kereskedők, hajósok, hittérítők hozták a híreket, megfigyeléseket, leírásokat, különféle árukat, gyártástechnológiákat és fegyvermintákat a távoli vagy szomszédos országokról, népekről, szokásokról, hiedelmekről, vallásokról, vezetőkről, a fontosnak tartott helyi értékekről, expanziós törekvésekről, szándékokról, katonai erőkről, azok elhelyezkedéséről, fegyverzetéről, kiképzéséről, hadicseleiről, fegyelméről, esetleges háborús készülődéséről. Az ilyen „információszerző” személyeket (hírszerzőket, kémeket) előzetesen gondosan felkészítették: egyéni nyelvi adottságaikat, kommunikációs, kapcsolatépítő, megfigyelő-, tájékozódóképességeiket eredményesen felhasználták, majd érdemüknek megfelelően díjazták. Más szavakkal kifejezve: azokban a korokban az információszerzés humán elemének tevékenysége dominált.

A technikai civilizáció gyors ütemű fejlődése következtében a gépipari, majd az információs ipari termelési korszakban számos új információtovábbító gépi eszközt fejlesztettek ki, mint például a vezetékes távirót; majd gyors ütemben a rendkívül széles skálán mozgó, különböző típusú vezeték nélküli kommunikációs eszközöket: rádiókat, rádióreléket, radarokat, távközlési műholdakat, lézeres kommunikációs eszközöket, számítógép-hálózatokat. Ezek egyre nagyobb, egyre gyorsabb információáramlást biztosítottak a társadalmak és a hadseregek számára.

Következésképpen az információszerző tevékenységen belül az addig kialakult humán dominancia megváltozott: a humán elemek mellett növekvő számban megjelentek az információszerzés különböző fajtájú technikai elemei, rendszerei. Ez a tendencia napjainkban is folytatódik, különösen a számítógép- hálózattechnika, a nanotechnológia és a robottechnika fejlődése következtében.

AZ INFORMÁCIÓSZERZŐ RENDSZEREK

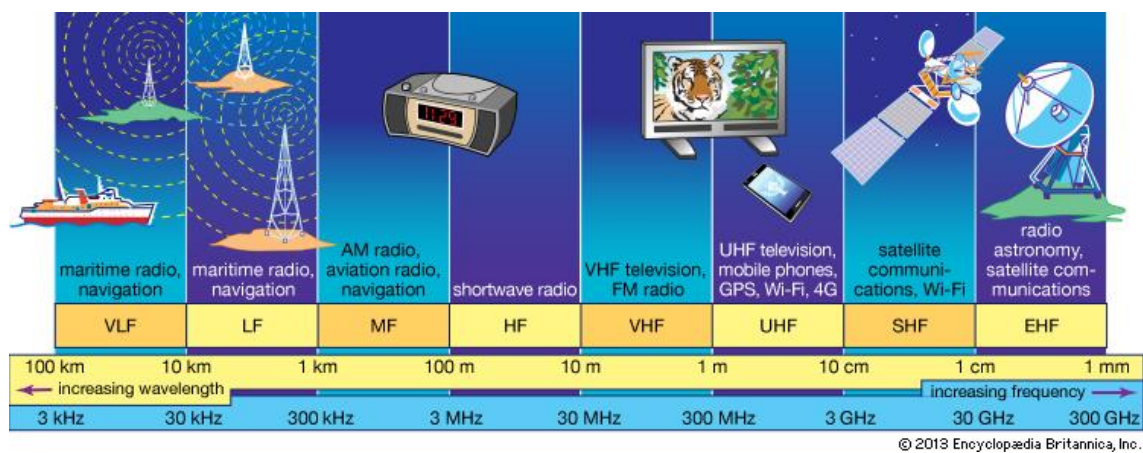
Az információszerző rendszerek között kiemelkedő szerepet tölt be a komplex rádióelektronikai felderítés (ref.), amelyet az angol nyelvterületen SIGINT rövidítéssel jelölnek, és a nemzetközi elektromágneses vezeték nélküli technikai hírszerzésen belül – tartalmát érintően – elektromágneses jelfelderítésnek neveznek (SIGINT – Signal Intelligence). A komplex rádióelektronikai felderítés békében és háborúban egyaránt működik, mivel észrevétlenül teszi lehetővé a technikai alapú információszerzést az ellenőrzésre kijelölt elektromágneses jeleket kisugárzó rendszerek folyamatos figyelésével, működésük állandó ellenőrzésével, vagyis monitorozásával.

¹ Készült Dr. VÁRHEGYI István ezredes: A komplex rádióelektronikai felderítés kialakulása, helye és szerepe a nemzeti és szövetségi információ- és adatszerzés rendszerében című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 25–36.

A komplex rádióelektronikai felderítőrendszerek (SIGINT-rendszerek) fejlődése összhangban van a technikai fejlődéssel: minden egyes új rendszer megjelenésével, vagyis új vezeték nélküli kommunikációs, adatvonalai távadatközlő, illetve távellenőrző rendszer működésével a rádióelektronikai felderítés újabb és újabb célobjektumokkal gazdagodik. A SIGINT-rendszerek fejlődése tehát nem lezárt, hanem folyamatosan fejlődő, technikai alapú ellenőrző tevékenységet tesz lehetővé, amit az érintett országok messzemenően felhasználnak és kiaknáznak.

A komplex elektromágneses rádióelektronikai felderítés működésének érvényességi területe az elektromágneses hullámok teljes rezgéstartományára, annak a 10 Hz-től a 3 TeraHerz (THz)-ig terjedő spektrumára terjed ki, és az alábbi hullámtartományokat foglalja magában:

- ipari hullámok 10–300 Hz;
- rendkívül hosszú hullámok (ELF) 30–300 Hz;
- rádióhullámok 300 Hz – 3 GHz;
 - igen hosszú hullámok (VLF);
 - hosszú hullámok (LF);
 - középhullámok (MF);
 - rövidhullámok (HF);
 - ultrarövid hullámok (UHF);
 - deciméteres hullámok (VHF);
- centiméteres hullámok (SHF) 3–30 GHz;
- milliméteres hullámok (MMW) 30 GHz – 3 THz.

Egyes hullámsávok tipikus felhasználása

A rádiólokátorok a rádióhullámokon belül különböző betűkkel jelölt önálló frekvenciasávokat használnak a méteres, deciméteres, centiméteres és milliméteres hullámsávokban.

A komplex rádióelektronikai felderítésen (ref.) belül – feladatában elkülönülő – önálló nagy szakterületet képeznek az alábbi felderítőrendszerek:

- rádiófelderítés (ráf.);
- rádiótechnikai felderítés (rtf.).

A RÁDIÓFELDERÍTÉS

A rádiófelderítés (ráf.) (COMINT – Communication Intelligence) a vezeték nélküli kommunikációs célokra (polgári távközlési, katonai híradó célokra) használt rádiórendszerek felderítésével, tagállomásai hálózati hovatartozásának, struktúrájának és háromdimenziós földrajzi helyének meghatározásával foglalkozik. Továbbá gyűjti, elemzi és értékeli a hadműveleti-harcászati ismertetőjegyeket (ügynevezett ráf. ismérveket), a technikai-műszaki paramétereket (ügynevezett technikai ismérveket). Végezetül ellenőrzi, figyeli és lehallgatja a célszágok rádióforgalmi rendszereinek hírváltását (forgalmát), rögzíti közleményeit, azokat lefordítja vagy megfejti, elemzi és értékeli. Ezáltal értékes felderítési adatokat, cél- és tartalmi információkat képes jelenteni az előljáró szerveknek.

A rádiófelderítés működésének kezdete – először mint ellenőrző, figyelő feladatú technikai üzemi felügyeleti tevékenység – az első rádiós rendszerek megjelenésével kapcsolható össze, amikor a rádiós rendszerek hibátlan működését kellett ellenőrző megfigyelés alatt tartani, más szóval kifejezve monitorozni.

Amikor a diplomáciai szolgálatoknál és a kereskedelmi flottáknál a – nagy távolságú híradást lehetővé tevő – rövidhullámú rádiókat már nélkülözhetetlen kommunikációs eszközként kezdték alkalmazni, a különböző versengő nagyhatalmak élénken kezdték figyelni a versenytársak diplomáciai, majd nem sokkal később üzleti életét és benne a kereskedelmi hajók rádióforgalmát.

A rádiófelderítés első katonai felhasználásáról rendszerint az 1905. évi orosz–japán háború kapcsán tesznek említést, ahol a hadihajók rádióforgalmát figyelték. A japán flotta hajóegységeinek intenzív rádióforgalmából az orosz rádiólehallgató szolgálat szakértői következtetéseket tudtak levonni a tenger felől készülő támadásról, a hajók csoportosításáról és a támadás várható főirányáról.

A rádiófelderítés ellenőrző szolgálata nyilvánvalóan már korábban is működött azzal a technikai fejlődéssel összhangban, amelynek keretében a hadihajókat nagy teljesítményű rövidhullámú ügynevezett szikratávírókkal (morzeadókkal) látták el.

A rádiófelderítést az első világháborúban (1914–1918) már kiterjedt módon használták, természetesen a kor színvonalán álló technikai eszközökkel. A két világháború között a rádiófelderítés nagy technikai fejlődésen ment keresztül vevő és helymeghatározó eszközparkjának (rádió-iránymérő állomásainak) korszerűsítésével.

A rádiófelderítő szolgálat a második világháborúban (1939–1945) már teljes „fegyverzetével” és képességeivel vett részt a szemben álló felek mindkét oldalán. Magyarország például 1942-ben már egy önálló rádiófelderítő zászlóaljjal rendelkezett a keleti fronton, a vezérkar közvetlen alárendeltségében. Érdemes megemlíteni, hogy a rádiófelderítő zászlóalj egyik százada zavaróadókkal volt felszerelve, ami magyar viszonylatban már az elektronikai harc megvívására alkalmas képesség jelenlétét bizonyította.

A hadvezetésben, a légi, tengeri és gerilla/partizánháborúban nélkülözhetetlen szerepet játszott a rövid- és a hosszúhullámú rádióhírváltás. Ennek megfelelően nélkülözhetlenné vált a rádiófelderítés szaktevékenységi köreinek kibővítése. F. W. Winterbotham angol író „Az Ultra titka” című híres szakirányú regénye arról szól, hogy a brit rádiófelderítő szolgálat által lehallgatott rövidhullámú rejtjeles táviratok megfejtése hogyan segítette az angolokat a tengeralattjárók elleni háború megnyerésében és a németek legyőzésében.

A második világháború szárazföldi hadszínterein kezdetben „villámhadjáratokat” folytattak, aminek következtében megjelentek a nagy teljesítményű – távbeszélő üzemmódban dolgozó – ultrarövid-hullámú (URH) harcokcsirádiók, amelyek felderítése újabb kihívásokat és feladatokat jelentett a rádiófelderítő szolgálat számára. A háborúval kapcsolatban számos rádiófelderítő sikerről és néhány kudacról számolnak be a kort leíró háborús regények, visszaemlékezések és ábrázolások.

A RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTÉS

A rádiótechnikai felderítés – rtf. (ELINT – Electronic Intelligence) a katonai felderítés egyik újabb felderítési fajtája (neme), amely a radarok, más szóval a rádiólokátorok megjelenésével és elterjedésével – illetve azok felderítésének szükségszerűségével – jött létre. A rádiótechnikai felderítés az adott célország, azaz a felderítési feladatot képező ország, országcsoport, adott esetben katonai szövetség rádiólokátorainak, rádiólokációs eszközeinek passzív eszközökkel, más néven vevőkkel történő felderítése útján szerez adatokat. Egyetemes értelemben a második világháború időszakára tehető a rádiótechnikai felderítés kialakulása.

A rádiótechnikai felderítés első alkalmazására – bár még nem nevezték rádiótechnikai felderítésnek – akkor került sor, amikor 1940/41-ben a német tengeralattjárók fedélzetén olyan érzékelőket helyeztek el, amelyek jelezték az angol bombázó-repülőgépek radarjainak besugárzását. A legelső e célra kifejlesztett, majd rendszeresített érzékelőberendezés (úgynevezett radarvevő szenzor) a „Korfu” elnevezésű, 12 centiméteres hullámsávban, és a „Naxos” elnevezésű, nyolc centiméteres hullámsávban működő érzékelőeszköz volt, amelyek egyben az első rádiótechnikai felderítőberendezések voltak.

Ugyancsak a rádiótechnikai felderítés megvalósulása volt, amikor a német repülőgépekre olyan eszközöket szereltek fel, amelyek érzékelték és jelezték az angol légvédelmi rendszer radarjainak üzemelését. A berendezés felhívta a pilóta figyelmét, hogy repülőgépét radaeszközökkel bemérték.

A második világháború után kezdődött el a felderítést szolgáló rádiótechnikai felderítőerők szervezése, új típusú eszközök rendszerbe állítása, vagyis a rádiótechnikai felderítés mint új technikai felderítési nem kialakulása. Ezen erők rendeltetése: felfedni a radarsugárzást, meghatározni a sugárzás irányát, rendszerileg behatárolni a települési vagy manőverezési körzetét. A technikai paraméterek mérését követően meghatározni a radart üzemeltető erők és csapatok csoportosítását, vagyis a radar hadrendi és harcrendi hovatartozását. Adott esetben a felfedett radarok zavarása is feladat, de azt már nem a felderítők, hanem a rádiótechnikai zavaróerők végzik.

A nagyhatalmak haderőiben az 1950-es évekre, míg a kis és közepes nagyságú országok fegyveres erőiben az 1960-as és 1970-es évekre tehető e technikai felderítési nem – adott célból létrehozott szervezetszerű felderítőerő – megszervezése, vagyis a felderítés szervezeti, technikai és személyei feltételeinek megteremtése.

A magyar haderőben az 1967. esztendő jelenti az új technikai felderítési nem kialakulásának kezdetét, amikor az MNVK Felderítő Csoportfőnökség alárendeltségében létrehozták a 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat.

A rádiótechnikai felderítés mint hatékony technikai felderítési nem a második világháborút követően – a radarok tömeges alkalmazása következtében – széleskörűen elterjedt. Kezdetben a helyi háborúk kísérő eleme (például a koreai háborúban), majd egyre inkább a fegyveres küzdelem szükségszerű, vagyis nélkülözhetetlen velejárója (a vietnami háborútól a második öbölháborúig terjedően).

A rádiótechnikai felderítés folyamatos életképességét és létjogosultságát az biztosítja, hogy a földi, tengeri, légi, kozmikus (űr)felderítés, a célmegsemmisítés (tűzvezetés, rakétarávezetés, rakétairányítás, célmegjelölés, célmegvilágítás, célazonosítás) érdekében egyre szélesebb körben alkalmazzák az elektromágneses impulzusokat és jeleket kisugárzó rádiólokátorokat.

Az elmúlt időszakban komoly kutatások folytak – és napjainkban is folynak – az „áruló-árulkodó” radarok kiváltására részben sikeresen, részben pedig nem. A technikai fejlődés a „kard és pajzs” elmélet alapján a rádiótechnikai felderítés lehetőségeit is kiterjeszti, s a pillanatnyi előny/hátrány mindig csak időleges, ennek következtében a rádiótechnikai felderítés a közelmúlt, a jelen és a jövő korszerű technikai felderítésének hatékony eszközrendszere.

A RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS

A komplex rádióelektronikai felderítés (ref. = ráf. + rtf.) hadműveleti és harcászati működése esetében elsősorban titkos ellenőrző- és felderítőtevékenységet (Surveillance and Reconnaissance – SR) folytatnak.

Mint ismert, az elektromágneses elven működő komplex rádióelektronikai felderítés a technikai bázisú hírszerző tevékenység nagy családjába tartozik. Egy olyan állandóan fejlődő, vegyes állományú, hibrid (polgári-katonai-robot) információszerző szaktevékenység, amely a mindenkor rendelkezésre álló legfejlettebb szakirányú magas technikával (hightech eszközökkel) dolgozik. Szakmai igényeivel és fejlesztési követelményeivel élenjár, jelentős mértékben serkenti a hazai kutatóintézeteket és gyártó vállalatokat újabb és újabb, világszínvonalat jelentő eredmények elérésére.

Napjainkban a rádióelektronikai felderítés növekvő műszaki igényeivel – a kommunikációs és radar technika rohamos fejlődése következtében – jelentős mértékben serkentőleg hat az infokommunikációs (információtechnikai, informatikai és távközlési) ipar fejlődésére, ezáltal elősegíti az ország technikai és piaci versenyképességének növelését. Ezen a téren nincs megállás, biztosan állíthatjuk, a nemzetközi verseny ezen a területen is tovább fog folytatódni.

Mivel a ref. szolgálat mindig a legkorszerűbb rádióelektronikai és információ feldolgozó szaktechnikával működik, létszáma nem nagy, de személyi állományának képzettségi színvonala rendkívül magas.

Közöttük megtalálhatók: nemzetközi hírű tudósok, kutatók, fejlesztőmérnökök, szakmérnökök, számítástechnikai rendszerszervezők, hálózattervezők, programozók, nyelvészek, szakértők és mindenekelőtt az igen hosszú szakmai gyakorlattal rendelkező operátorok (ref. távirászok), akik a rádióelektronikai felderítőszolgálat munkájának gerincét képezik. A személyi állomány állandóan tanul és fejleszti tudását. Az operátorok tudásszintjét rendszeresen ellenőrzik és felméri. Az információ- és tudásfúzió mindennapos jelenség; a különböző tudományágak összekapcsolása és közelítő jellegű felhasználása (konvergálása) a szakmai munkában rendszeresen napirenden van. Másként nem is tudnának megfelelni feladatuknak. A szolgálat fejlesztése, valamint adaptálása az új körülményekhez és feladatokhoz nemzeti, ezen belül nemzetbiztonsági érdek és feladat.

A komplex rádióelektronikai felderítés 24 órás állandó szolgálatot lát el – a hét minden napján, minden órájában és minden percében – békében, válságkezelésben, háborúban, béketeremtésben, politikai stabilizálásban és az új, demokratikus rend megteremtésében egyaránt.

A rádióelektronikai felderítés olyan, a 21. században sem nélkülözhető hasznos társadalmi-technikai és nemzetbiztonsági tevékenység, amelyet elvileg minden állam folytat. Ilyen képesség megteremtése, fenntartása és fejlesztése az önálló államiság és nemzeti függetlenség egyik fontos velejárája. Egyúttal a Szövetség rádióelektronikai felderítőképesége növelésének fontos eszköze. Az az ország, amelyik ilyen képességgel nem rendelkezik, kénytelen másoktól információt vásárolni, ami egyrészt drága, másrészt nem mindig valós vagy megbízható.

A szolgálat fenntartása és fejlesztése nem olcsó, de az információszolgáltatás területén nagyon is kifizetődő tevékenység.

A rádióelektronikai felderítés információs jelentései fontos előrejelzéseket, változásjelzéseket tartalmaznak, amelyek segítik a döntéshozókat a gyors, optimális, hatékony döntések meghozatalában, vagyis fontos döntés-előkészítő tényezőnek számítanak. Magas információtartalmú jelentéseire nemcsak a katonai vezetők, de az állami vezetés is gyakran kíváncsi, mivel a szolgálat az eseményekkel szinkronban, rejtve és valós időben képes jelezni a változásokat.

A rádióelektronikai felderítés legfontosabb jellemzője és előnye az, hogy tevékenységét az ellenfél nem érzékeli, legfeljebb valószínűsíti vagy feltételezi (lásd a „csendes és rejtett elrettetés” fogalmának biztonságpolitikai kategóriáját), mivel a rendszer passzív érzékelő eszközökkel dolgozik. A változásokról valós időben tájékozódik, sokszor előbb, mint az érintett célországok címzettei. Ez azt jelenti, hogy lényeges helyzeti, idő és rejtettségi előnyben (gyakran fölényben) van más információszerző és felderítőrendszerekkel szemben, amelyek kénytelenek aktív, egyúttal a működést felfedő, áruló módszereket, eszközöket és rendszer elemeket alkalmazni.

A rádióelektronikai felderítés (ref. = ráf. + rtf.) szintjei általában a következők:

- hadászati ref. rendszer (szövetségi rendszeren belül mint önálló nemzeti együttműködő elem működik);
- hadműveleti ref. rendszer (integrált szövetségi és/vagy koalíciós hadszíntéri-összhaderónemi műveletben mint info-adatszerző elem tevékenykedik);
- harcászati ref. rendszer (nemzeti keretekben, haderónemi info-adatszerző elemként működik).

A rádióelektronikai felderítés elsődleges tartalmi információszolgáltató funkciója:

- általános felderítés;
- állapot- és helyzet-változásjelentés;
- előrejelzés;
- veszélyjelzés;
- riasztás.

A rádióelektronikai felderítőszolgálat alapvető szakterületi tagozódása a következő:

- adatszerző tagozat;
- adatfeldolgozó tagozat.

Az adatszerző tagozat – horizontális (vízszintes) irányú – munkaterületei a következők:

- adatszerző terület (kutatás, felfedés, felderítés);
- helymeghatározó terület (iránymérés);
- információszerző terület (lehallgatás);
- elsődleges adat- és információelemző-értékelő terület (adat- közleményrendezés, előértékelés, korrekció, kiegészítés, fúzió, értéknövelés, értelmezés);
- adatszerző tapasztalatok gyűjtése és általánosítása;
- módszertani kutatás, technikai fejlesztés;
- távírásképzés, továbbképzés.

Az adatfeldolgozó tagozat lényegében olyan elemző-értékelő szaktevékenység, amely a megszerzett ref. adatokból és információkból minőségi felderítési adatokat és információkat állít elő. Ezeket jelenti az előjáróknak. A tagozat vertikális (függőleges) irányú – alulról felfelé építkező – felépítése a következő:

- az adatszerzés irányítása: tervezés, szervezés, feladatmegszabás, munkahelyek kijelölése, munkahelyek összekapcsolása (fúzió), munkahelyek alrendszeri integrációja;
- adatfeldolgozás: adatfúzió, adatkorreláció, adatkiegészítés, fordítás, rejtjelmegfejtés;
- információfeldolgozás, információtermelés, információfúzió, információkorreláció, információkiegészítés;
- elemzés-értékelés: kiegészítés, értelmezés, tudásfúzió, értékelés, összegzés, összevetés, tapasztalat- és tanulságlevonás;
- jelentéskészítés: napi, időszakos, rendkívüli, tematikus jelentések előállítás és továbbítása;
- módszertani kutatás, technikai és rendszerfejlesztés;
- felkészítés, továbbképzés.

DÉKÁNY ISTVÁN – SZÖNYI ISTVÁN

**A MAGYAR KATONAI RÁDIÓFELDERÍTÉS
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG¹**

A rádió felfedezése és a rádióval kapcsolatos alkalmazások kifejlesztése több jeles feltaláló nevéhez fűződik (Hertz, Marconi, Popov). A rádiózás gyors ütemű elterjedése a társadalom különböző területein jelentősen növelte a hírközlés sebességét, minek következtében fokozódott a katonai vezetés operativitása is, hiszen addig futárokkal, postagalambokkal, szemaforos jelzőrendszerekkel, fénytávírókkal és egyéb hírközlő eszközök útján terjedtek az információk. Ugyanakkor a rádiózás azt a veszélyt is magában hordozta, hogy a kisugárzott jeleket nemcsak a címzett, hanem – a hullámterjedéstől függően – illetéktelen, adott esetben a távoli ellenség is észlelni képes. Törvényszerű volt, hogy a rádióval folytatott hírváltás életre hívja a rádiófelderítést.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregeiben is megjelentek a híradástechnika újdonságai, a vezetékes morzetávíró, majd a távbeszélő és a rádió.

Mint minden újdonság esetében, az alkalmazott híreszközöket vizsgálva megpróbálták kihasználni és támadni azok gyenge pontjait. Az információ birtoklása mindig is fontos szerepet játszott az ellenfelek és ellenségek között. Az információ megszerzésével foglalkozó szakemberek rájöttek arra, hogy a vezetékes híradás támadható (lehallgatható), mivel a vezetékes távíróvonalakat megcsapolva (azokra fémes úton rákapcsolódva) a kívánt információk birtokába lehet jutni. Más módszerekkel, de erre szintén lehetőség mutatkozott a rádióhíradás esetében is. A szemben álló fél által használt rádiófrekvenciákat felkutatva, felderítve, majd azokra ráhangolva a saját rádióvevőt, a közlemények lehallgathatók, megszerezhetőek voltak. Ezt a törvényszerűséget ismerve és tudva az eszközhasználók – márpedig a fegyveres erők számítanak a legnagyobb híreszköz- és rendszerfelhasználónak – arra is törekedtek, hogy az információt eltitkolják az illetéktelenek elől, ezért titkosították azokat. Különböző rejtjelező eljárásokat alkalmazva olvashatatlaná tették a nyílt szöveget. Mindezek tudatában szervezték meg már az első világháború idején a felderítés különböző formáit, így többek között a rádiófelderítést is.

Ausztria–Magyarország hadseregében 18-féle hírszerző szolgálati ág működött, amelyek biztosították a megfelelő tájékozottságot a magasabb parancsnokságok és a Fővezérség számára. Ezek között a távbeszélő- és a rádiólehallgatás már akkor is létezett.

A rádiófelderítésből származó adatokat a hadsereg-parancsnokságnál létrehozott desifírozó (rejtjelmegfejtő) csoporthoz, majd a megfejtési eredményeket a magasabb parancsnokságokhoz és Fővezérséghez továbbították. A híradástechnika akkori fejlettsége lehetővé tette, hogy a rádiólehallgatás – akkor még leginkább nyílt források felhasználásával – megbízható adatokat szolgáltatson a hadvezetésnek.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében működő közös rádiólehallgató szolgálat vezetője Pokorny Hermann vezérkari százados volt, aki szakmai körökben a „láthatatlan” elnevezést kapta, mivel a nyilvánosság előtt nem sokat szerepelt. Ez a csaknem elfelejtett nagyszerű katonatiszt aranybetűkkel írta be nevét a magyar hírszerzés történetébe is. Pokornynak 1914-ben sikerült lehallgatott orosz katonai rejtjelezett táviratokat megfejtenie. Tevékenységének kezdete 1914. szeptember 6-ra tehető. A Przemyslben (ma Lengyelország, akkor Galícia) települt közös osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokság rádiófelderítő állomása orosz rejtjelezett táviratokat hallgatott le, amelyeket Pokorny százados – kitűnő orosz nyelvtudására támaszkodva – sikeresen megfejtett.

¹ Készült DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története című könyvének felhasználásával. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009. pp. 7–12.

Az első sikereken felbuzdulva tovább próbálkozott. Amikor a főparancsnokság áttelepült, ő visszamaradt, és a frontközelben először egy, majd négy lehallgatóállomással folytatta a rádiófelderítést és a rejtjelmegfejtést.

Miután Pokorny százados megtudta, hogy a főparancsnoksága csak a nyílt táviratok lehallgatását szorgalmazza, az új lehetőségeket felismerve és saját kezdeményezésre elhatározta, hogy minden tudását latba vetve megfejti az orosz rejtjelkulcsokat. Fáradozása hamarosan sikerrel járt. 1914. szeptember 6. és 1916. március 1. között körülbelül tízezer lehallgatott táviratot fejtett meg. Ez hihetetlenül magas rejtjelmegfejtői teljesítmény volt!

A trianoni békeszerződés (1920. június 4.) igen kemény intézkedéseket fogantatott a vesztes központi hatalmakkal szemben, ami alól Magyarország sem volt kivétel. Az egyéb vonatkozású, fájóan drasztikus intézkedéseken túl (területi elcsatolások, lakosságvesztés stb.) a katonai rendelkezések is súlyosak voltak. Meg kellett szüntetni az általános védkötelezettséget, csak önkéntes haderő fenntartására volt lehetőség. A rendkívül szigorú előírások betartását a Magyarországra delegált Katonai Ellenőrző Bizottság (KEB) végezte. A nyomás csak 1927 után kezdett enyhülni.

Mindazonáltal a haderőszerzés 1920–1927 között is – bár titokban – folytatódott. A tilalmak ellenére is működött egy rejtett vezérkar. A Honvédelmi Minisztérium keretein belül létrehozott VI. Csoportfőnökség látta el ezt a szerepet, és ennek égisze alatt tevékenykedett a VI/2. osztály, amelynek feladata a hírszerzés és kémelhárítás volt.

Pokorny Hermann 1920 novemberétől 1925 áprilisáig a rejtve működő vezérkar Nyilvántartó Irodájának „X” osztályát (sifre osztályt) vezette. Ügyes manipulációkkal elérte, hogy hasznos és fontos információkhoz jusson.

Az információforrások között az egyik legfontosabb a posta volt, ahonnan a külföldi képviselők táviratanyagainak másolatai rendszeresen az „X” osztály beosztottainak íróasztalaira kerültek.

Miután a nemzetközi KEB ellenőrzőtevékenysége lazult, majd 1927. március 27-én megszűnt, megkezdődött a hadseregfejlesztésre vonatkozó elképzelések és tervek kidolgozása. Visszaállították az általános hadkötelezettséget, beindították a hadsereg felszerelését javító programokat, új híradó és műszaki alakulatokat állítottak fel.

A Honvédelmi Minisztérium 1930-ban adta ki a Hírszerző Szolgálat ellátására vonatkozó szervezési és működési szabályzatot. Ebben rögzítették a hírszerző szolgálat struktúráját, szerveit, azok feladatait, továbbá az irányításukra vonatkozó elveket, valamint a hírszerzés eszközeit. Megszabták, hogy a híradócsapatok kötelesek vezetékes és rádiólehallgató szolgálatokat működtetni. Ezek technikai eszközöként a távbeszélő-lehallgató, rádiólehallgató és a rádió-iránymérő készülékeket írták elő.

Az új kormány 1932. október 11-én lépett hivatalba, és a miniszterelnök a honvédelmi tárcát is magához vonta. A Honvédelmi Minisztérium VI. Csoportfőnökség vezetőjét vezérkari főnökké nevezték ki, a VI/2. osztályból pedig megalakították a VKF/2. osztályt. Ez volt a továbbiakban felelős a vezetékes és rádiólehallgató szolgálat irányításáért.

1935-ben Somkúthy József altábornagy vezérkari főnök megbízta Pokorny altábornagyot a vezérkaron belül a rejtjelmegfejtő osztály vezetésével, továbbá azzal a feladattal, hogy szervezze meg a dezinformációs (lélektani megtévesztő) szolgálatot. Pokorny 1936-ban felvette a kapcsolatot a német nagyvezérkarral, és tanulmányozta a beszerzésre szoba jöhető, akkor már tömegesen gyártott rejtjelező gépet. (Valószínűleg az Anton Scherbius által tervezett és kifejlesztett ENIGMA nevű rejtjelező gépről lehetett szó akkoriban.)

A második világháború kitörése után a Magyar Királyi Honvédséget – a közismert módon és formában – fokozatosan bevonták a háborús tevékenységekbe. 1942-ben a vezérkari főnök módosította a már korábban kiadott Hírszerző szabályzatot, és a háborús viszonyoknak megfelelő feladatokat írt elő.

Abban az időszakban a hírszerzés szervezője és vezetője a már említett VKF/2. osztály volt. A megnövekedett feladatok (mintegy tíz feladatkör) ellátására különböző szakirányú alosztályokat, csoportokat és alcsoportokat hoztak létre. Ezek közül a legfontosabbak a következők voltak:

- nyilvántartó alosztály, rövidítése: NYÍL;
- központi offenzív alosztály, rövidítése: KOFFA;
- defenzív alosztály, rövidítése: DEF;
- „X” alcsoport;
- attasé alcsoport;
- közigazgatási csoport;
- szabotázs alcsoport;
- bakteriológiai alcsoport.

Amennyire kedvezőtlen volt a kisantant országai által harapófogóba szorított Magyarország helyzete geostratégiai szempontból, annyira szerencsés volt a lehallgatás szempontjából, mert a balkáni postai vonalak Budapesten mentek keresztül, és a megcsapolásuk igen egyszerű volt. A leágazást az „X” alcsoportnál telepítették, így a megfejtők azonnal kézhez kapták az anyagot.

Ugyancsak az „X” alcsoport feladata volt a rádiólehallgatás megszervezése, irányítása, a rejtjelezett táviratok megfejtése, továbbá egyes rejtjelezési feladatok ellátása. Vezetője tábornoki rendfokozatú személy volt. Az alcsoport rádiólehallgató részlege naponta nyolc–tíz rádióállomás hallgatott le. Főként a Budapesten akkreditált külföldi követségek adásait rögzítették, és azok közleményeit fejtették meg. A lehallgatóállomások és a rádió-iránymérő állomások a fővárosban és egyes nagyobb vidéki városokban települtek, szoros együttműködésben dolgoztak a német rádiófelderítő szakcsapatokkal. Hiteles források szerint a Bibó őrnagy parancsnoksága alatt álló magyar rádiófelderítő alegység 1944 közepétől a német birodalmi rádiófelderítő szolgálat érdekében működött. Szakmai eredményességét a német Birodalmi Biztonsági Főhivatal (Reichssicherheitshauptamt – RSHA) VI. osztályának illetékesei magasra értékelték és hivatalosan is elismerték.

A második világháborúval kapcsolatban a magyar katonai rádiólehallgató szolgálat tevékenységéről több hiteles adattal is rendelkezünk.

1941-ben a Honvédelmi Minisztérium körrendeletet adott ki, amely egy híradószabályzatra vonatkozott. Ebben a következő fontos meghatározások találhatók:

I. Fejezet. Alapfogalmak 2.2. pont

„A híradóerőkhöz sorolnak, bár nem híradást végeznek a rádiófelderítő (lehallgató és iránymérő) alakulatok és a vezetékes lehallgatóegységek is.”

Külön felsorolják a híradó-alakulatok között a lehallgató- és iránymérő századokat. Számukra feladatul szabják:

- az ellenség híradásának lehallgatását;
- a rádióállomások települési helyének bemérését;
- rádióhírszerzés folytatását.

Alárendeltségüket tekintve egyértelműen meghatározták, hogy a rádiófelderítő és vezetékes lehallgatóalakulatok közvetlenül a Fővezérség alárendeltségébe tartoznak. Ez a meghatározás egyértelműen azt jelenti, hogy a magyar rádiófelderítő alakulatok 1942-ig, bár szakmailag még nem különültek el a híradó alakulatoktól, de már közvetlenül a fővezérségi alárendeltségbe tartoztak.

Újabb változást a rádiófelderítő szolgálat önállóságához vezető úton az alábbi intézkedések jelentettek:

A HM 42000/el. n. 1/a-1942. számú – 1942. október 1-jétől hatályos – intézkedése, amely szerint:

„Az eddigi 101/II. híradó zászlóalj kilép a 101. híradóezred kötelékéből, és mint m. kir. honvéd rádiófelderítő zászlóalj önálló csapattevé válik. az addigi 101/6. lehallgató század ugyancsak kilép a 101. híradóezred kötelékéből, és a továbbiakban mint a 101. rádiófelderítő zászlóalj (most már mint fővezérség-közvetlen alakulat) 3. századát fogja képezni. A 101. rádiófelderítő zászlóalj állomáshelye változatlanul Nagyvárad (Erdély), kivéve a 101/3. lehallgató századot, továbbá a zászlóalj kiértékelő részlegét, amelyek állomáshelye Budapest.”

Az intézkedéshez tartozó 56. melléklet az állománytáblát tartalmazza, miszerint az 1. és 2. rádiófelderítő század állománya egyenként 101-101 fő, a 3. rádiófelderítő század (hírszerző) állománya pedig 31 fő. Továbbá a zászlóalj vezetőállományát egy zászlóaljparancsnok, három századparancsnok és a kiértékelő részleg parancsnoka képezte.

A HM 43000/el. n. 1/a-1943. intézkedés – érvényes 1943. október 1-jétől – 26/f. pontja szerint a 101. rádiófelderítő zászlóaljjal kapcsolatban szervezési változások léptek életbe, és egy új zászlóalj felállításáról intézkedtek. Az intézkedés 67. számú melléklete egy másik állománytáblát tartalmaz:

„A 101. rádiófelderítő zászlóalj kötelékéből a 101/3. rádiófelderítő század kiválik. Ezt követően a zászlóaljat egy új rádiófelderítő századdal és egy anyagjavító (karbantartó) műhellyel erősítem meg. A 102. rádióhírszerző zászlóalj, Budapest állomáshellyel, mint új alakulat kerül felállításra, állományában

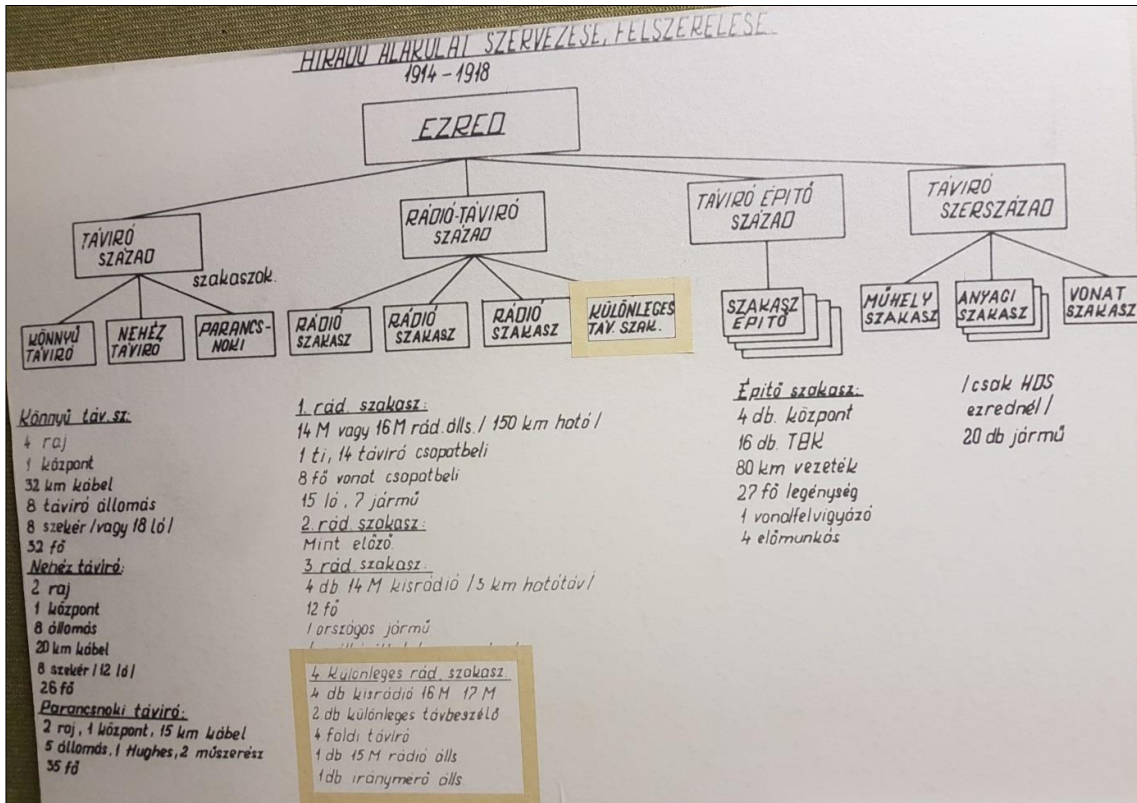
- egy rádióhírszerző századdal,*
- egy rádiólehallgató századdal,*
- egy rádióelhárító századdal.”*

A 102. rádióhírszerző zászlóalj a 101/3. rádiófelderítő század feltöltött állományából jött létre. A fenti intézkedés 68. sz. melléklete a zászlóalj új állománytábláját tartalmazza, és jelzi, hogy a zászlóaljtörzsben kiértékelő és megfejtő részleget is szerveztek.

A zászlóalj a VKF/2. osztály közvetlen alárendeltségébe tartozott, vagyis minőségét tekintve hadászati rádiófelderítő alakulatnak számított. Létrejöttével szakmai elődjét képezte az 1945 utáni években felállított rádiófelderítő alakulatoknak.

A magyar királyi honvédelmi miniszter 1943. december 20-án kiadott – minősítési jogosultság megállapítására vonatkozó – utasításából kiderül, hogy a hadműveleti rendeltetésű 101. rádiófelderítő zászlóalj a IX. hadtest közvetlen alárendeltségébe tartozott. A hadtestet az erdélyi területek visszacsatolásakor állították fel, parancsnoksága 1944. április 15-ig Kolozsvárott állomásozott. A 101. rádiófelderítő zászlóalj állomáshelye abban az időben Nagyvárad volt.

1944. december 25-én megjelent a 101. rádiófelderítő zászlóalj tábori újsága „Rádiófelderítő Híradó” címmel. A néhány lapból álló, belső sokszorosítással készült tábori újságban a személyi állománynak szóló hadi tájékoztatókat és egyéb információkat közöltek. Az alakulat abban az időszakban Perényi Sándor alezredes vezetésével a dunántúli Bányogyszovát térségében települt (Csorna DNY), lehallgatási és iránymérési feladatokat hajtott végre. A zászlóalj zárt kötelékben, folyamatos felderítést folytatva, nyugati irányban mozgott, és 1945 elején Purgstall (Ausztria) térségében volt található. Schärdinget elérve valószínűleg felmorzsolódott, a személyi állományból sokan amerikai fogságba estek.

Híradó alakulat szervezése, felszerelése 1914–1918 között

RÁDIÓKÉSZÜLÉKEK FONTOSABB ADATAI
1930-1945

Alkalmazás kezdete (év)	Hol alkalmazták	Hullámterjed.	Üzem. mód.	Teljesít. W.	Hatótáv. km.	Szállítás	Telepítés idő, perc.	Csővek db.	Antennája	Táplálása	Üzemidő óra	Súly kg.		
1930	szd.		TB		0,6	1	háton	2'	8 db DF 23 T JL 26 T	keret	120 V száraztelep	75	10,9	
1930	Z-szd.		TB, TI.		2	1	háton	2	8 db	keret	száraztelep 144 V.	100	16,7	
1930	Z-e	120 -	TB, TI.		15-45	2	lovon, taligán, szekéren	11	8 db	keret, 5 T.	Wéizhajt. gen. + telep. zav. /	15+16	18,9	
1939	"Csaba" pc gk.	557 - 152	TB, TI.	20	2-15 100-160	1	pc. gk.	1	10	bol 9m T korlát.	2 db 6 V 80 Aó akku	folymatos	adó 23 revő 18	
1938	"Toldi" HK	120 -	A ₁ , A ₂ , A ₃		5-15	1	HK.	1	7	keret	12 V 105 Aó	folymatos	26	
1936	dd HDM egys.	267 - 115,6	A ₁ , A ₃		5-50	2	gk.	11'	3	keret magas T	3,6 V 8 Aó	30	27	
1939	dd Hdt	132 - 357	A ₁ , A ₃	20	20-250	1	telepítő 6 fő 2 fő üzem.	gk.	20'	10	T. antenna 9m keret	2 db 6 V 105 Aó	folymatos	adó 23 revő 18
1932	HDS		A ₃ , A ₄	50	100-500	6 (+2)	gk.	20'	10	175 m lengő 9m T	benzinmotoros áramforr.	folymatos	adó 34 revő 20	
1941	Fővezér-ség	200-1200	A ₁ , A ₃	500	500-800	6 (+2)	gk. ba építve	50'	5	telőantenna alipól			külön revő	
1936	Felderítő repülő	200-1200	A ₁ , A ₃	35	300	1	Rep. gép	2'	15	70 m uszály	légeszavaros generátor	folymatos	adó 10 revő 5	
1937	Bombázó		A ₁ , A ₃	50	500	1	Rep. gép	2'	17		légeszavaros generátor	folymatos	17	
1939	HDS	250-1500	A ₁ , A ₂ , A ₃	200	400	6 (+2)	gk. ba építve	30'	5	20 m T	220 V aggregátor	folymatos	adó 47 revő LORENZ	
LORENZ 1939	Vevő	500-5000	A ₁ , A ₂ , A ₃			1		2	4	25 m szál	22 kVA	folymatos	25	

Rádiókészülékek fontosabb adatai 1930–1945 között

A jól szervezett rádiólehallgatások eredményességét a levéltárban megőrzött – sajnos csak kis számban fellelhető – eredeti rádiófelderítő hadműveleti jelentések szemléltetik. Az 1942–1943-as évről összesen nyolc ilyen jelentés maradt az utókorra. Tartalmuk értékes katonai vonatkozású információkat tükröz. Például az 1942. augusztus 26-ai napi jelentésben a 101/3. lehallgatósorozat a szovjet erők észak-kaukázusi arcvonalának mélységében állomásozó 4. orosz repülő hadsereg-parancsnokság és alárendeltjei lehallgatásának eredményeit ismerteti. Ebben általában a repülő magasabbegységek és egységek települési helyéről, helyzetéről, gépállományáról, bevetési lehetőségeiről, javítási állapotáról és azok típusáról jelentettek.

Összefoglalva megállapítható, hogy a magyar rádiófelderítő szolgálat a két világháború között és a második világháborúban – kizárólag szakmai szempontokat alapul véve – sikeresen oldotta meg feladatát, korszerűnek mondható szervezési elveket követett, és a kor színvonalán álló technikai eszközökkel folytatta tevékenységét. Sajnos a háborús tevékenységek következtében a legtöbb írásos anyag elveszett, megsemmisült. A rádiófelderítésben szolgálatot teljesítő több száz katona közül csupán néhány vezető neve maradt fenn az archívumokban. Az ismert és névtelen katonák szakmai teljesítménye az utókortól minden tiszteletet megérdemel.

DR. VÁRHEGYI ISTVÁN

**A MAGYAR RÁDIÓFELDERÍTÉS MŰKÖDÉSE
A HIDEGHÁBORÚ ÉVEIBEN¹**

A RÁDIÓFELDERÍTŐ KULTÚRA TOVÁBBFEJLŐDÉSE

A Rádiófelderítő Szolgálat vezetési kultúrája

A magyar Rádiófelderítő Szolgálatnak (Ráf. Szolgálat) a második világháborút követő újjászervezése, megerősödése és fejlődése olyan, hatalmas változásokat magában foglaló világtörténelmi periódusban történt, amelyet alapvetően a két világrendszer egymás közötti intenzív küzdelme jellemezett. E küzdelem hatása minden kétséget kizáró módon rányomta bélyegét a magyar haderő és benne a magyar rádiófelderítés tevékenységének, különösen a szolgálat vezetésének ideológiai meghatározottságára.

**A nemzetközi biztonságpolitikai környezet változásainak hatása
a magyar rádiófelderítő szolgálat működésére**

A vizsgált időszak (1945–1990) kiemelkedő jelentőségű és hatású biztonságpolitikai történelmi mérföldkövei a következők voltak:

- 1949-ben megalakult a NATO;
- 1955-ben létrejött a Varsói Szerződés Szervezete (VSZ), amelynek Magyarország is tagja lett;
- 1955–1989 között a NATO és a VSZ között veszélyes versengés folyt.

S ami 1989 után következett:

- 1991-ben megszűnt a Varsói Szerződés Szervezete;
- 1990-ben Magyarországon már zajlott a politikai rendszerváltozás, és az ország megkezdte csatlakozási előkészületeit a NATO-hoz, amelyet 1999-ben sikerrel oldott meg;
- 1990–1996 között zajlott le a rádiófelderítő szolgálatnál a szakmai rendszer- és irányváltás.

Az említett időszak nagyobbik részét – 1946–1989 között – a nemzetközi szakirodalomban a hidegháború korszakának nevezik. Ez azt jelenti, hogy a magyar Rádiófelderítő Szolgálat az említett időszakban a hidegháború körülményei között és árnyékában működött.

A nemzetközi helyzet alakulását – és benne a hidegháború kritikus időszakait – markánsan az amerikai katonai doktrína jól ismert változásain keresztül lehet nyomon követni. Ezek a változások – nemzetközi síkon – általában jelentős technikai és haditechnikai fejlesztések kezdetét is jelentették a különböző nemzetek rádiófelderítő szolgálatainál, közöttük a magyar Rádiófelderítő Szolgálatnál is.

¹ Készült Dr. VÁRHEGYI István ezredes: A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 53–82.

Az említett – közel fél évszázados – feszült történelmi korszak változásait a két katonai világszövetség (a NATO és a VSZ) biztonságpolitikai és katonai erőviszonyainak alakulása alapvetően érintette és befolyásolta. Tekintettel arra, hogy Magyarország ebben az időszakban a VSZ tagja volt, ezért a Szovjetunió meghatározó befolyása alatt állt. Egyértelmű, hogy a magyar Rádiófelderítő Szolgálat fejlődését és fejlesztését ez a tény alapvetően meghatározta. Szakmai szempontból vizsgálva ennek a befolyásnak voltak pozitív oldalai, míg politikai szempontból elsősorban negatív hatásokról lehet beszélni. Ez utóbbiak részletes elemzése és feltárása a történések feladata.

A pozitív oldalak abban nyilvánultak meg, hogy a Szovjetunió – mint az akkori egyik szuperhatalom – igyekezett korszerű technikai eszközöket beszerezni, kifejleszteni és részben továbbadni, ami által a magyar rádiótechnikai ipar is kedvező fejlődési pályára léphetett, s így segíthette a magyar Rádiófelderítő Szolgálat technikai alapjának korszerűsítését és bővítését.

A hidegháború (1946–1989) tehát egy olyan sajátos történelmi időszakot ölel fel, amelyet az akkori két szuperhatalom (az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió) sokoldalú vetélkedése, „ki kit győz le” tartalmú küzdelme jellemezett. Szerencsére abban az időszakban világháborút jelentő „forró globális háborúra” a két katonai szövetség között nem került sor, miközben több regionális és helyi háború dúlt (például koreai háború, vietnami háború, India és Pakisztán közötti háborúk, Irak és Irán közötti háború, izraeli–arab háborúk, és még lehetne sorolni).

Az említett háborúk időszakában a szuperhatalmak és szövetségeseik intenzív külső „hírszerző és rádiófelderítő háborút” folytattak a meglévő nemzeti rádiófelderítő képesség ellenőrzése, felmutatása és fejlesztése céljából. Nem vitás, hogy az ennek során szerzett „éles” szakmai tapasztalatok jelentős mértékben hozzájárultak a rádiófelderítő technika világméretű fejlődéséhez. Ebben a versenyben a magyar Rádiófelderítő Szolgálat is részt vett, nemzetközi hozadékából a magyar szolgálat is részesült. Ez jelentős mértékben segítette a magyar rádiófelderítő kultúra fejlődését.

Hatására a hazai rádiófelderítés adatszerző technikai eszközparkja folyamatosan fejlődött, többször is megújult; képességei és lehetőségei nagyságrendekkel növekedtek, illetve javultak. Miközben jelentősen fejlődött az adatfeldolgozásban részt vevő személyi állomány szakmai kultúrája, intelligenciaszintje, továbbá elemző és értékelő tapasztalata, valamint szakmai tudásának színvonala. Ezt a fejlődést a szakmai jelentések színvonalának javuló minőségén keresztül lehet jól nyomon követni.

A NATO és a VSZ hírszerző és rádiófelderítő szolgálatai politikai, gazdasági, katonai, diplomáciai vonatkozású és kiemelkedően fontos adatok és információk megszerzésére törekedtek. Lényeges adatokat, tényeket, fontos eseményekről szóló beszámolókat szolgáltatottak a politikai vezetés számára. Ebben a vonatkozásban a magyar Rádiófelderítő Szolgálat – szövetségi kötelezettségén kívül és azon túlmenően – komoly információforrásnak bizonyult a magyar országvezetés számára. Megszerzett információin és értékelt adatain keresztül gyakran jelentős nemzeti érdeket képviselt.

A MAGYAR RÁDIÓFELDERÍTŐ SZOLGÁLAT VEZETÉSÉNEK ÚJJÁSZERVEZÉSE ÉS FEJLŐDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A második világháború befejeztével a magyar államvezetés, benne a haderő és a rádiófelderítő szolgálat vezetése, valamint szervezetei összeomlottak és szétestek. Mindent újból kellett kezdeni.

A háború utáni újjászervezés évei (1945–1949)

A Szolgálat vezetésének kialakulása

1944 decemberében hazánkban hivatalba lépett az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Magyarország kilépett a háborúból és 1945. január 20-án hatályba lépett a Fegyverszüneti Egyezmény.

1945. január közepén az Ideiglenes Nemzeti Kormány Debrecenben felállította a Honvédelmi Minisztériumot (HM). A HM-en belül – 1945. március 3-án – megalakították a HM Katonapolitikai Osztályt (Budapest, Nádor utca), amelynek következtében – többek között – az alábbi alosztályok kerültek felállításra:

Katonapolitikai Osztály:

- Nyilvántartó alosztály (NYIL), benne a Rádiócsoport;
- Hírszerző alosztály;
- X (rejtjelező) alosztály.

A Katonapolitikai Osztály a Nyilvántartó alosztályba tartozó Rádiócsoporttal – kezdetben 20, később mintegy 50 fős minimális rádiófelderítő adatszerző, adatfeldolgozó erőforrással és képességgel, a háborúból visszamaradt, összegyűjtött kezdetleges ráf. technika birtokában – folytatta azt a hadászati információkat szolgáltató rádiófelderítő tevékenységet, amelyet szakmai elődszervezete a háború alatt már végzett. Kezdetben az adatszerzést a beosztottak lakásán végezték. 1945 májusától a Nádor utcában öt munkahelyet üzemeltettek, kétműszakos váltásban.

Ez a szerény ráf. tevékenység jelentette egyébként a háború utáni szervezett magyar rádiófelderítés kezdetét is. Az adatforrások között műsorszórók, hírügynökségek, diplomáciai adók és postai rádióállomások voltak.

1947. február 14-én a korábbi Katonapolitikai Osztályból megalakították a HM Katonapolitikai Csoportfőnökséget, amely átköltözött a XI. kerületi Bartók Béla út 24–26. sz. alatti laktanyába (korábban Hadik laktanya). A Nyilvántartó Osztályhoz tartozó rádiófelderítő erőket – akik öt példányból álló napi jelentéseket készítettek – ugyanoda helyezték át.

A Csoportfőnökség keretében – mint tervező, szervező, irányító szerv – megalakult a Magyar Honvédség első rádiófelderítő szerve, a Rádiófelderítő Osztály (RÁF o.), létszáma 50 fő volt. Ez a személyi állomány vezetőit, valamint az adatszerző és adatfeldolgozó erőket foglalta magában.

Ezzel kezdetét vette a háború utáni új magyar rádiófelderítő szolgálat szervezetének újjászervezése és kialakítása. A háború alatt szolgált, volt rádiófelderítő tiszteket és híradó tiszthelyetteseket összegyűjtötték, ellenőrizték és kiválogatták. Összegyűjtötték a háborúban használt megmaradt rádiófelderítő szaktechnikát és működésre alkalmas állapotba helyezték.

A magyar rádiófelderítő szolgálat vezetésének fejlődése 1949–1990 között

1949-től kezdődően a magyar Rádiófelderítő Szolgálat fejlődését és szervezeti bővülését alapvetően befolyásolta és meghatározta az a körülmény, hogy az ország tartósan szovjet érdekszférába került, és a Magyar Népköztársaság belépett a Varsói Szerződés Szervezetébe (VSZ), vállalva annak minden következményét.

1949-től – szovjet mintára – a HM-en belül életbe lépett a „Rákóczi” elnevezésű haderőfejlesztési program, és szakmánkat érintően 1949. február 1-jén megalakult az előljáró Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség a következő szervezeti felépítéssel:

Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség:

- I. Csoportfőnökség (elhárító);
- II. Csoportfőnökség (katonai);
- III. Csoportfőnökség (rádiófelderítő);
- IV. Csoportfőnökség (hírszerző).

A felderítés fő irányát akkor Jugoszlávia képezte.

A Rádiófelderítő Szolgálat vezetői a mindenkori felderítő csoportfőnök rádiófelderítő helyettese hivatali beosztásban – 1949-től 1999-ig – egymást követő sorrendben – a következő ráf. főtisztok voltak:

- Lehoczky András alezredes;
- Kapcsos Zoltán ezredes;
- Pászka Géza ezredes;
- Dr. Schneider Pál ezredes;
- Fliszár László ezredes;
- Lakatos József ezredes;
- Fekete Flórián ezredes;
- Gyenes István ezredes.

A szolgálat vezetésének belső szervezeti változásai

1950 elején életbe lépett a „Kossuth” hadrend. 1950. február 1-jével az említett Főcsoportfőnökségből kivált az Elhárító Csoportfőnökség (I. csf.) és beolvadt a Belügyminisztériumban létrehozott Államvédelmi Hatóságba (ÁVH), és ott működött egészen 1956 őszéig, amikor is az ÁVH-t és azzal együtt ezt a csoportfőnökséget is feloszlatták.

Az átalakulást követően a főcsoportfőnökséget átszervezték, és új elnevezést kapott. Szakmai utódszervezeteként 1950. február 1-jén megalakult a HM IV. (felderítő) Főcsoportfőnöksége. Az új főcsoportfőnökség szervezeti felépítése a következő volt:

HM IV. Főcsoportfőnökség:

- Hírszerző Csoportfőnökség;
- Tájékoztató Szolgálat;
- RAF Szolgálat.

A felderítés fő irányai – már szovjet hatásra – akkor a következőkre változtak: NSZK, Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Olaszország, Franciaország.

1953 végén – újabb szovjet javaslatra – a Felderítő Főcsoportfőnökséget a Honvédelmi Minisztérium (HM) állományából a Vezérkar (VK) állományába helyezték át, a vezérkari főnök közvetlen alárendeltségébe. Elnevezése VK. 2. Csoportfőnökségre (felderítő) változott. Szervezeti felépítése 1956 végéig nem változott, a következőkből állt:

VK. 2. Csoportfőnökség:

- Operatív Szolgálat Részleg (hírszerző);
- Tájékoztató Szolgálat Részleg (elemző és értékelő);
- Rádiófelderítő Szolgálat Részleg;
- Kiképzési és Ellátó Szolgálat Részleg.

A felderítés fő irányait képezte akkor Jugoszlávia (1955-ig), valamint az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi és légi erői. Fontos célszorgái: Ausztria, Németország, Olaszország, Franciaország, Görögország, Törökország.

Az 1956. évi forradalmi eseményekben a rádiófelderítő szolgálat személyi állománya aktívan nem vett részt. A szolgálat vezetése és a végrehajtó ezred személyi állománya laktanyai elhelyezésben, „belső készenléti összetartás állapotban” volt 1957 márciusáig. Időközben az ezred állományából egy-egy század a Józsefvárosi nemzetközi és a Belvárosi Főposta karhatalmi őrzés-védelmét látta el.

A Szolgálat vezetőállományából – a későbbiek folyamán – több hadműveleti tiszt eredményesen vett részt a vietnami béketárgyalásokat kísérő nemzetközi ellenőrző misszió (NEFB) mindhárom váltásában, 1972–1975 között.

1957 márciusa után – az aktív rádiófelderítő tevékenység újraindításával párhuzamosan – komoly belső szervezeti változásokat és átszervezéseket hajtottak végre a felderítőszolgálatnál. A szovjetekkel való együttműködés szorosabbá vált, részükről fokozódott a felderítési adatokra vonatkozó igény.

1957 végére a szervezeti átalakításokat követően az MNVK 2. Csoportfőnökség szervezeti felépítése a következőképpen alakult, amely szervezeti forma egészen 1989-ig tartósnak bizonyult:

MNVK 2. Csoportfőnökség:

- Operatív szolgálat;
- Tájékoztató szolgálat (+ Számítóközpont);
- Rádióelektronikai felderítő szolgálat (ref.);
- Csapatfelderítő szolgálat (menet közben kivált és VK-közvetlen lett);
- Anyagi-technikai szolgálat.

A Rádiófelderítő Szolgálat belső szervezeti felépítése

A Rádiófelderítő Szolgálat vezetésének szervezeti felépítése az évek folyamán lényegében nem sokat változott, csupán a feladatok tartalmi mélysége és a Szolgálat belső szervezeti elemeinek nagyságrendje módosult. A Szolgálat belső szervezeti felépítése a következő volt:

A Rádiófelderítő Szolgálat:

- A Szolgálat vezetője és személyi törzse. (A rádiófelderítő szolgálatot az egymást követő állománytáblákban hol Ráf. Szolgálatnak, hol Rádiófelderítő Részlegnek nevezték: állandó feladata és munkájának tartalma azonban érdemben nem változott.)
- Rádiófelderítő (Ráf.) Osztály
 - Hadművelési alosztály (később osztály);
 - Kiképző alosztály (később osztály);
 - Technikai fejlesztő alosztály (később osztály);
 - Rejtjelmegfejtő alosztály (később osztály);
 - Híradó alosztály (később önálló osztály).

A Rádiófelderítő Osztály működése

A Rádiófelderítő Szolgálat vezetésében számos kiváló képességű, magas képzettséggel és szakmai tudással rendelkező főtitest szolgált, akiknek nevét azonban személyiségi jogaik és a Szolgálat titkainak védelme érdekében még nem lehet felsorolni. Közülük még sokan aktívan szolgálnak, vagy nem kívánják, hogy nevük nagy nyilvánosságot kapjon. Az eltávozott és nyugállományban levő vezetők egyoldalú felsorolása csak hiányos lehet, ezért ettől eltekintettünk.

A Rádiófelderítő Osztály fentiekben felsorolt szervezeti elemei működésének tartalmi kérdései az alábbiakban foglalhatók össze:

A Hadművelési alosztály/osztály a szakmai kérdésekkel foglalkozott. Lényegében a szakmai tervezés, irányítás és ellenőrzés szerve volt. A külön elhelyezésben levő adatszerző területekről beérkező rádiófelderítő nyersadatokat és idegen nyelvű, rádiófelderítő információkat feldolgozta, kiegészítette és azokból különböző fajtájú, formájú és időszakot átfogó jelentéseket készített, mint például napi, heti, kétheti, havi, éves jelentéseket, gyakorlatról szóló jelentéseket, valamint egyéb tematikus összefoglaló jelentéseket és beszámolókat. A jelentéseket a Ráf. Szolgálat főnöke előljáró szakmai főnökének, vagyis a felderítő csoportfőnöknek terjesztette fel.

Ez a szakmai szolgálati út lényegében azt jelentette, hogy kezdetben és még igen hosszú ideig, a Rádiófelderítő Szolgálaton belül az egyébként szorosan összetartozó két alapvető szakmai tevékenység: az adatszerzés és adatfeldolgozás – egymástól szétválasztva, elkülönítve – külön telephelyeken és nem ritkán más helyőrségben történt. 1962 őszén a Hadművelési osztályt átszervezték, és az osztályon, illetve a Szolgálat vezetésének közvetlen közelségében a ráf. adatfeldolgozó tevékenység megszűnt.

Az érintett adatfeldolgozó hadműveleti szaktiszteket és a polgári alkalmazottakat a rádiófelderítő ezredhez helyezték át, ahol a megalakult hadműveleti osztály feldolgozó szakállományának magját képezték. Ezzel a logikus szervezeti változással a rádiófelderítő adatszerzés és adatfeldolgozás közös laktanyai elhelyezésbe és azonos ráf. alakulathoz került.

Az adatszerzés és adatfeldolgozás külön helyen és szervezetben történő végzésének kényszerhelyzetből származó szakmai gyakorlata a rádiófelderítési adatok időbeni célba juttatásának kevésbé kedvezett, mivel az úgynevezett ráf. nyersadatokat az ország különböző helyein telepített adatszerző területekről a rendszeresített vagy rendkívüli futároknak kellett továbbítani az adatfeldolgozókhoz, vagyis a Szolgálat törzsénél levő hadműveleti osztályra. Később a ráf. tevékenység operativitásának növelése érdekében ezen változtattak: az adatszerzést és az adatfeldolgozást – az említett módon – egy telephelyre (helyőrségbe) vonták össze.

A Hadműveleti osztály kijelölt adatfeldolgozó, tervező-szervező szaktisztjei rendszeresen részt vettek a Varsói Szerződés (VSZ) ráf. szakmai szekció ülésein, illetve különböző anyagokat készítettek ezekre az értekezletre. Ezekben az üléseken a Ráf. Osztály küldöttei eredményesen képviselték a magyar szakmai érdekeket.

Az osztály egyik részlege (később alosztálya) idegen nyelvű szakirodalom kutatójellegű feltárásával és feldolgozásával is foglalkozott, amely segítette a magyar rádiófelderítés adatszerző és adatfeldolgozó módszerek fejlődését. Általa egyrészt követni tudták az idegen hadseregek híradásának fejlődését, másrészt képesek voltak műszaki fejlesztési igényeket megfogalmazni a technikai osztály számára.

A fentiekén kívül a Ráf. Osztály fő feladata volt az éves szakmai Rádiófelderítő Intézkedés (esetenként Rendkívüli Rádiófelderítő Intézkedés) összeállítása, amelyet az osztály a szolgálat főnökének irányításával a felderítő csoportfőnök éves Felderítő Direktívája alapján készített el a Rádiófelderítő Szolgálat számára. Az éves és az időközi Rendkívüli Rádiófelderítő Intézkedésből az alárendelt ráf. parancsnokok Rádiófelderítő Harcparancsokat készítettek alárendeltjeik számára. A ráf. tevékenység időszakos és éves ellenőrzése – az osztály tisztjeinek bevonásával – a Ráf. Intézkedések alapján történt.

A Kiképző osztály a személyi állomány humánpolitikai kérdéseivel foglalkozott. Nevezetesen a szervezési, személyi feltöltési és utánpótlási, kiválogatási, képzési, továbbképzési, beiskolázási és más szakkérdésekkel.

A Technikai fejlesztő osztály a rádiófelderítő szolgálat speciális vevő- és adatfeldolgozó technikája fejlesztésének kérdéseivel foglalkozott.

A Rejtjelmegfejtő osztály az adatszerzők által lehallgatott diplomáciai és egyéb rejtjeles hírforgalom adatait dolgozta fel.

A Híradóosztály végezte a szolgálat, majd évekkel később az egész csoportfőnökség belső és külső híradásával kapcsolatos szakmai feladatok intézését. Később az osztály kivált a Ráf. Szolgálatból és csoportfőnökségi közvetlen önálló szervezetté vált.

A vizsgált közel ötven év a Szolgálat életében mély nyomokat hagyott, mivel azok rendkívül nehéz, válságos és a nemzetközi helyzetre komoly hatással bíró évek voltak. A súlyos válságok és éles változások gyakran közvetlenül érintették a Szolgálat egész tevékenységét, mivel jelentési kötelezettségei keletkeztek a rendkívüli eseményekkel kapcsolatban.

A RÁDIÓFELDERÍTÉS SZAKMAI RENDSZERVÁLTOZÁSA 1990–1996 KÖZÖTT

1990 után a Felderítő Csoportfőnökséget a Honvéd Vezérkar Katonai Felderítő Hivatalává (KFH) szervezték át. 1995-ben alárendeltsége is megváltozott. A Hivatal a Honvéd Vezérkar állományából kikerülve a Magyar Köztársaság önálló katonai nemzetbiztonsági szolgálatává vált. Új megnevezése: Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatala lett, és belső szervezete is átalakult. Az új hivatal főigazgatója Dr. Botz László vezérőrnagy, majd altábornagy lett, aki rádiófelderítő tisztként kezdte katonai pályafutását.

A 3. önálló rádiófelderítő dandárból 1990-ben MH Távközlési Kutató és Ellenőrző Intézetet (MH TÁVKEI) szerveztek.

A Rádiófelderítő Szolgálat szakmai megnevezése a KFH-n belül Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóságra (Ref. Ig.) változott, minthogy feladata, „érdeklődési köre” is más irányt vett: kezdetét vette a NATO felé való orientálódás.

A fenti változások szoros kapcsolatban álltak a Szolgálat szakmai vonatkozású rendszerváltásával, ahol kezdetben talán csak a ráf. technika nem változott.

Az új hivatal – és benne a Rádiófelderítő Szolgálat – azóta megváltozott szervezettel, feladattal, főirányokkal, továbbá NATO szövetségi elkötelezettséggel működik.

A Szolgálat állandóan fejlődik, miközben szervezetét és személyi állományát a helyzethez és a követelményekhez jól alkalmazkodó módon és formák között változtatja.

Azok a szakmai erőfeszítések és nemzetközi összehasonlítási mércével is jól mérhető fejlesztési sikerek, amelyek a magyar Szolgálat tevékenységét a hidegháború időszakában jellemezték, szilárd alapot biztosítottak az eredményes szakmai rendszerváltozáshoz és a NATO szövetségi rendszerhez történő csatlakozás előkészítéséhez, majd levezényléséhez.

A szakmai rendszerváltás új szervezeti felépítést, új feladatokat, új főirányokat, új technikát és új vezetést jelentett a Szolgálat számára, illetve a szolgálat ma is működő szakmai életében. A változást olyan személyek hajtották végre, akik még a „régiben” kezdtek, de már az „újban” folytatták szakmai munkásságukat. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a „régiből” a jót megtartották és az „újba” pedig gyorsan beletanultak. Mindez annak volt köszönhető, hogy a Szolgálat egy olyan megbízható szakmai személyi állománnyal mint magasra értékelhető „aranyalappal” rendelkezett, amely magas szinten képzett, szakmailag elkötelezett, hazaszerető, tanulékony, talpraesett és találékony, az új iránt mindig fogékony személyi állománnyal rendelkezett. A demokratikus alapokra helyezett magyar Rádiófelderítő Szolgálatnak a szakmai rendszerváltozás kapcsán nem kellett nulláról indulnia.

ÖSSZEFOGLALÁS

Függetlenül attól, hogy a magyar Szolgálat a VSZ-igényeket és elsősorban a Szovjetunió érdekeit szolgálta, az igazság kimondásához hozzátartozik az is, hogy a magyar Rádiófelderítő Szolgálat egyidejűleg komoly mértékben nemzeti érdekeket is szolgált. Gyors, pontos és reális jelentéseinek keresztül időben tájékoztatta az ország vezetését a változásokról. Jelentős mértékben segítette a magyar külpolitikát, a katonai- és gazdaságpolitika alakítását, illetve formálását.

A Szolgálat technikai kutató- és fejlesztőtevékenysége révén új technikai kultúrát fejlesztett ki hazai bázison, ennek termékeit pedig kedvező áron juttatta el a nemzetközi felvevőpiacokra. Az időszak vége felé már komoly sikereket ért el a fejlődő, korábban úgynevezett harmadik világ rádiófelderítő szakembereinek képzésében. Mindezen tevékenységek komoly elismerést és megbecsülést jelentettek hazánknak, amelyek hatása még napjainkban is érezhető. A Szolgálat állandóan fejlődik, miközben szervezetét és személyi állományát alkalmazkodó módon, adaptív szervezeti formákkal változtatja.

DR. VÁRHEGYI ISTVÁN

**A MAGYAR KATONAI RÁDIÓELEKTRONIKAI
FELDERÍTÉS TÖRTÉNETE
1945–1990¹**

A magyar katonai rádiófelderítő szolgálat adatszerző, majd az adatfeldolgozással bővült szaktevékenysége a honvédségen belül – szakmai terminussal jelölve – a rádiófelderítő csapattagozatban történt, amely értelemszerűen a társadalmi-politikai rendszerváltozásig (1990-ig) működött. A szolgálat csapattagozata az után szűnt meg, hogy a rádiófelderítés a honvédség állományából átkerült a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatainak állományába, ahol feladatköre és szervezete – a korábbiakból sok feladatot megtartva – jelentős változáson ment keresztül.

**A MAGYAR KATONAI RÁDIÓFELDERÍTÉS
CSAPATTAGOZATÁNAK KIALAKULÁSA
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN (1945–1948)**

A ráf. adatszerzés és adatfeldolgozás a háború után

A második világháború után – 1945 és 1948 között – a magyar katonai rádiófelderítés csapattagozatának újjászervezése és kialakítása volt napirenden. A ráf. csapattagozat első szervezeti eleme egy rádiófelderítő század volt.

Az első rádiófelderítő század tevékenysége (1947–1948)

Szakmai feladat: A háború utáni magyar katonai rádiófelderítés kezdeti adatszerző képességének megteremtése.

A háború után a magyar Rádiófelderítő Szolgálat vezetésének igen komoly feladata volt a Szolgálat újjászervezése, tevékenységének szervezett formájú beindítása, vagyis a kezdeti rádiófelderítő adatszerző képességek megteremtése. Ennek keretében – századszinten – felállításra került a háború utáni első magyar katonai rádiófelderítő alakulat.

A Szolgálat előtt nem kisebb feladat állt, mint egyrészt felkutatni, összegyűjteni és kiválasztani azokat a rádiótávírázókat, akik a háborúban a rádiófelderítés területén mint távírázó állomány teljesítettek szolgálatot. Másrészt begyűjteni, kiválogatni és üzemkész állapotba hozni a megmaradt rádiófelderítő szaktechnikát. Ezt a feladatot gondos szervezőmunkával, viszonylag gyorsan és sikeresen oldották meg. A feladat megoldását jelentős mértékben elősegítette az a tény, hogy a háború éveiben sikeres magyar rádiófelderítő alakulatok működtek, vagyis korábbi ráf. szervezési és szakmai tapasztalatok, valamint a szükséges szakkáderek rendelkezésre álltak.

1947. augusztus 1-jén a Rádiófelderítő Szolgálat Rádiófelderítő Osztályának irányításával megkezdődött az 1. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Század felállítása.

A háború után a Rádiófelderítő Szolgálat csapattagozatán belül ez volt az első magyar katonai rádiófelderítő alakulat.

¹ Készült Dr. VÁRHEGYI István ezredes: A magyar katonai rádióelektronikai felderítés története 1945–1990 című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 203–220.

A század létszáma összesen 100 fő – 34 tisztt, 45 tiszthelyettes és 21 sorkatona – volt. A század állományában egy morzetávírász-kiképző szakaszt és egy lehallgatós szakaszt szerveztek. Ez utóbbi a frekvenciák lehallgatását és felderítését folytatta. Egyes esetekben konkrét ráf. objektumokra irányuló célfelderítést is végeztek, a nemzetközi postai rádióállomások és néhány diplomáciai rádióadó felderítése és ellenőrzése érdekében.

Az első rádiófelderítő század a háború után, 1946-ban és 1947 első felében a második világháborúból visszatért, átvett rádiófelderítő tisztek és tiszthelyettesek vezetésével, valamint háború utáni sorállománnyal rádiófelderítő vételkísérleteket folytatott az ország különböző körzeteiben, keresve a vételre legalkalmasabb későbbi települési helyeket.

Egy évvel a megalakulása után a rádiófelderítő század már éles feladatot hajtott végre. 1948 szeptemberében – kísérleti jelleggel – megkezdődött a morzetávíró (A1) üzemmódban dolgozó külföldi katonai ráf. adatforrások szervezett felfedése és lehallgatása két adatszerző lehallgatórajjal. Az egyik rádiófelderítő raj Írott-kőn (Kőszeg), a másik a Badacsony-hegy déli lejtőjén települt.

Ezzel megkezdődött a külföldi katonai rádióadók szervezett formájú felderítése és lehallgatása. A rádiófelderítő adatszerző felderítés és lehallgatás ekkor a kézi morze (A1) üzemmódban dolgozó katonai rádióadók felfedésére irányult. Ebben az időszakban a magyar rádiófelderítés adatszerző tevékenysége még csak ilyen típusú szakmai feladatok megoldására volt képes.

Azokból a sorállományú – közöttük önkéntes – távírászokból, akik az említett helyeken folytattak rádiófelderítést, később sokan hivatásos állományba kerültek. Közülük többen a Szolgálat magas rangú tisztjei, parancsnokai lettek, vagy mint kiképző tiszthelyettesek a későbbi távírász nemzedékek példaképeivé váltak. Csak mintaképpen válogatva olyanok nevét említhetjük, mint Demeter György, Serafin József, Klinger Mátyás és még sokan mások.

A század egyre inkább bebizonyította hasznosságát és képességeit, minek következtében egyre több ráf. feladattal bízták meg. Ezek túlfeszítették a század szervezeti kereteit, különösen a szakmai utánpótlás nevelése, vagyis a kiképzés, valamint a konkrét „éles” lehallgatási feladatokat érintően. A felmerülő igények és a szervezeti keretek összhangba hozása céljából a századot 1948 őszén rádiófelderítő zászlóaljja szervezték át. Ezzel a rádiófelderítés történetében megkezdődött a zászlóalj típusú és nagyságrendű kötelékek rádiófelderítő tevékenysége.

A RÁDIÓFELDERÍTÉS CSAPATTAGOZATÁNAK FEJLŐDÉSE (1948–1953/1961)

A csapattagozat önálló rádiófelderítő zászlóaljainak működése és története

Külső környezet: A hidegháború kezdete.

Szakmai feladat: A ráf. kezdeti adatszerző képességek bővítése, a saját bázisú szakmai képzés megteremtése.

Az egymás után felállított önálló rádiófelderítő zászlóaljak – megszervezésük időrendjében – a következők voltak:

- kiképző és lehallgató ráf. zászlóalj (1. ö. ráf. z.);
- kiképző és lehallgató ráf. zászlóalj (101. ö. ráf. z.);
- működő-lehallgató ráf. zászlóalj (102. ö. ráf. z.);
- hadműveleti ráf. zászlóalj (103. ö. ráf. z.).

A rádiófelderítés adatszerző képessége abban az időszakban elsősorban távíró (A1), majd géptávíró (F1), illetve távbeszélő (A3) üzemmódú rádióadások felfedését és lehallgatását tette lehetővé. A rádiófelderítő objektumok (adatforrások) mennyiségi növekedése meghaladta a meglévő rádiófelderítő század adatszerző képességének kereteit. Ezért különböző feladatu adatszerző képességgel rendelkező rádiófelderítő zászlóaljakat állítottak fel.

Ezzel elkezdődött a rádiófelderítés adatszerző tevékenységében az önálló ráf. zászlóaljak működése.

Az 1. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj (1948–1949)

Szakmai feladata volt: Kiképzés és lehallgatás végzése.

1948. október 1-jén az 1. önálló honvéd rádiófelderítő századból – átszervezés, személyi és technikai feltöltés után – **megalakították az 1. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóaljat.**

A ráf. adatszerző tevékenység szervezeti kereteinek bővítéséhez égetően szükség volt a szakmához jól értő alparancsnokok és vezetők kinevelésére. A zászlóalj felállításával lehetőség nyílt a saját sorállományból meritő, belső alparancsnoki képzés megindítására és a szakosított rádiófelderítő adatszerző tevékenység megkezdésére.

Fontos megemlíteni, hogy abban az időszakban a rádiófelderítés szakállománya sorkatonai bázisra épült: a sorállomány három évig teljesített szolgálatot, amelyből rendszerint egy évet a kiképzésre és két évet a szakmai szolgálat ellátására fordítottak.

Az 1. ráf. zászlóaljon belül egy kiképzőszázad és egy felfedő-lehallgató század működött.

A kiképzőszázad három szakaszból állt, amelyek személyi állományát a kiképzési időszak megkezdése előtt szakmai alkalmassági vizsgálatnak vetették alá, s annak figyelembevételével került végrehajtásra a válogatás és az alegységekbe történő beosztás. A kiképzési tevékenység heti rendszerességgel, eredményfelmérő vizsgákkal együtt történt. A szűkösen adható kedvezményeket a szakmai kiképzésben, például morze-hangolvasásban elért eredmények alapján kaphatták meg a sorállományú hallgatók. Ez a fajta jutalmazási forma igen ösztönzőnek bizonyult.

A kiképzési időszak kb. felénél újabb minőségi válogatást (szakmai előmenetelt felmérő minőségrostálást) hajtottak végre. Ezáltal a legtehetségesebb morzetávírásszok az első szakaszba (A1-távírássz szakaszba), a középmezőnyben végzett morzetávírásszok a második szakaszba (A2-távírássz szakaszba), a fennmaradók a harmadik, vagyis a géptávíró szakaszba (F1-távírássz szakaszba) kerültek.

Az első szakasz távírásaiból kerültek ki a későbbiek folyamán a nagy szakmai hírnévre szert tett, kiváló képességekkel, magas szakmai intelligenciával rendelkező, nagyfokú önállóság felmutatására képes iránymérő rádiótávírásszok, akik egyben a legjobb morzetávírásszok voltak. Tulajdonképpen a ráf. adatszerző állományon belül a távírássz szakma elitjét képezték.

A kiképzett távírásszokat a képzés végén átadták az adatszerzést végző lehallgató szakmai területnek, vagyis a zászlóalj másik századának, ahol már szervezett és „éles” ráf. felfedő-lehallgató adatszerzést folytattak.

A rádiófelderítés kereső-kutató-felfedő típusú adatszerző szaktevékenysége a ráf. objektumok típusát érintően menet közben jelentős mértékben bővült. Újabb nemzetközi postai és diplomáciai adatforrásokat vontak be a figyelés fókuszába. Tervszerűvé vált a frekvenciasáv feltérképezése, intenzíven megkezdődött az ellenséges katonai rádió-adatforrások működési sajátosságainak, az úgynevezett rádiófelderítő ismérveknek: hadműveleti, működési és technikai paramétereknek, egyedi jellemzőknek a megismerése.

1949 fordulópontot jelentett mind a zászlóalj, mind pedig a Rádiófelderítő Szolgálat adatszerző tevékenységének szakmatörténetében.

1949 elején a szervezeti változások felgyorsultak, a kiképzési és éles adatszerzési feladatok különváltak, ami által az önálló szakmai képzés lehetőségei és az éles rádiófelderítő adatszerző képességek megnövekedtek. A két szakmai tevékenység (kiképzés és adatszerzés) együttes vezetése már – egyetlen zászlóalj szervezeti keretein belül – nem volt megoldható, ezért a kiképzési és adatszerzési feladatokat szétválasztották. Végzésükre önálló szakirányú ráf. zászlóaljakat hoztak létre.

A 101. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj (kiképző) (1949–1951)

Szakmai feladata volt: Saját bázisú ráf. szakképzés megteremtése.

1949. március 16-án – a korábbi 1. honvéd (kiképző és lehallgató) rádiófelderítő zászlóaljból – átszervezés, feltöltés és hadrendi számozás változtatása után **felállítottak egy ráf. kiképző-, valamint egy ráf. felderítő-lehallgató-iránymérő zászlóaljat.**

A kiképzőzászlóaljat **101. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj (kiképző)** néven Budapesten, a Dózsa György út 43. szám alatti laktanyában állították fel. Fedőszáma Pf. 9425 volt.

A kiképzőzászlóalj működésével a Ráf. Szolgálaton belül megkezdődött az önálló, saját bázisú, szakmai és alparancsnoki képzés. Eredményes tevékenységét azon távirások neve és későbbi elismert tevékenysége fémjelzi, akik közül sokan a következő évek folyamán a rádiófelderítés neves és kiemelkedő szakmai vezetőivé, parancsnokaivá, hadművelleti tisztjeivé, vagy igen nagy szakmai hírnevet szerzett vezető távirászaivá váltak.

A ráf. kiképzőzászlóaljnál (és elődszervezeténél) 1948–1950 között összesen 1138 fő sorállományú katona kapott kiképzést. 1950. február 24. és augusztus 20. között ráf. szakaszparancsnoki tisztképzés folyt, 51 fővel.

A 102. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj (működő) (1949–1953)

Szakmai feladata volt: A szervezett rádiófelderítő adatszerzés megkezdése.

1949. október 1-jén – a 101. ráf. kiképzőzászlóaljból kivált szakmai erőkből és technikával – **megalakították a 102. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóaljat**, vagyis a szakmai körökben igen nagyra értékelt és egymás között csak „működő zászlóaljnak” nevezett rádiófelderítő-adatszerző alakulatot. Elhelyezése Budapesten, a Dózsa György út 43. szám alatti laktanya Aba utca felőli oldalán lévő laktanyaépületben volt. A zászlóalj feladatát képezte a nemzetközi postai, diplomáciai, katonai, hírügynökségi és műsorszóró rádióállomások adásainak lehallgatása.

Az adatszerzés és adatfeldolgozás helyileg és szervezetileg is elkülönülve folyt. A vett táviratokat futár továbbította a Bartók Béla út 26–28. sz. alatti laktanyában működő Rádiófelderítő Osztályra, ahol a feldolgozás és a jelentések készítése történt.²

A zászlóalj felállítása a Rádiófelderítő Szolgálat számára a szervezett és folyamatosan (24 órában) működő rádiófelderítő adatszerző szaktevékenység kezdetét jelentette. Ezzel a rádiófelderítő adatszerzés saját lábára állt, és megkezdte máig tartó sikeres működését.

A rádiófelderítés adatszerző tevékenysége 1947–1950 között a következő típusú ráf. technikával – vevőkészülékekkel és kiegészítő berendezésekkel – folyt:

- RH-vevők: ELTZ (osztrák); Zelenka (magyar); CR-300, RG-44 és Redifon R-50 (angol); BC-342, BC-348, BC-431 és SX-42 (USA); National, Ediston és Rhode&Schwarz;
- RH-hullámírók és -távírók: Hell, Olivetti, Kread, Tj-19, T-68;
- RH rádió-iránymérők: Az RH rádió-iránymérő állomások eszközparkja a következő szaktechnikai eszközökből állt:
 - Kapsch, DFP-3 rádió-iránymérő;
 - IU-5M magyar hadművelleti keretes iránymérő;
 - U-Adcock aurális rim. készülék;
 - Sadir Carpentier francia keretes iránymérő (goniométer);
 - IM-1 magyar Adcock rim. készülék;
 - DFP-25 típusú német rim. készülék.

² DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009. p. 17.

ELTZ rövidhullámú vevő

Lehallgató munkahelyei a következő nem nyilvános („fedett”) elhelyezési körletekben működtek:

- „Bagoly” rádiófelderítő objektum (Gellért-hegy–Citadella) az iránymérő központtal. A zászlóalj érdekében rövidhullámú rádióiránymérő (rim.) állomások működtek az alábbi helyeken: Mosonmagyaróvár (Levél), Dunavarsány, Kiskundorozsma, majd Darány.
- „Gyöngy” rádiófelderítő objektum (XVIII. Ságvári u. 8. sz. alatt, később a Fővárosi Kiegészítő Parancsnokság behívási osztálya).
- „V-csoport” rádiófelderítő objektum a Vakok Intézetében, ahol a diplomáciai rádió-összeköttetések lehallgatása folyt.³

A Vakok Intézetének lakói közül toborzott távírásszok kiképzése és bevonása a rádiófelderítő munkába rendkívül szerencsés döntés volt. A diplomáciai rádió-összeköttetésekben a morzetáviratokat a jól képzett adótávírásszok olyan sebességgel továbbították, hogy az átlagos rádiófelderítő távírásszok szinte meg sem tudták különböztetni egymástól a jeleket.

A vakok (akik megkövetelték, hogy vakoknak nevezzék őket, és nem „gyengén látóknak” vagy „látássérülteknek” stb.) képesek voltak az akkor rendelkezésre álló mechanikus írógépekkel folyamatosan és hibátlanul rögzíteni a hihetetlenül gyors adásokat. Ezek az emberek még hosszú évtizedekig nélkülözhetetlen tagjai voltak a rádiófelderítő társadalomnak.⁴

A 103. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj (hadműveleti) (1951–1961)

Szakmai feladata volt: A tábori hadsereg ráf. zászlóalj adatszerző képességének megteremtése.

1951. november 1-jén – a növekvő nemzetközi feszültség feltételezett háborús igényeinek kielégítése céljából – a 101. és a 102. ráf. zászlóaljok személyi állományának és technikájának egy részéből **felállításra került a 103. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj (hadműveleti)** kezdetben Budapest, majd Izbég-Annayölg (Szentendre) kiinduló állomáshellyel.

A zászlóalj feladata a tartalékos állomány szakmai ismeretének szinten tartása és az új technika használatára történő átképzése volt. Emellett állandó állományának szervezett továbbképzéséről is gondoskodnia kellett.

³ DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. p. 17.

⁴ Uo. p. 17.

A zászlóalj 1952-ben részt vett a honvédelmi miniszter által vezetett és a híres tiszai átkeléssel egybekötött hadtestméretű csapatgyakorlat rádiófelderítésében. A lehallgatás eredményeit tükröző és a rádióhíradás hiányosságait feltáró összefoglaló jelentés után „egy kissé megromlott” a rádiófelderítők és a honvédség többi erői közötti baráti kapcsolat.

A zászlóalj kezdetben a Ráf. Szolgálat alárendeltségében működött, majd később átkerült az 5. Hadsereg (Székesfehérvár) alárendeltségébe és állományába, majd azt követően átteleptült Szombathely helyőrségbe.

A RÁDIÓFELDERÍTÉS CSAPATTAGOZATÁNAK JELENTŐS TOVÁBBFEJLŐDÉSE (1953–1983)

Külső környezet: A hidegháború kibontakozása. A hidegháború évei.

Szakmai feladat: A hadászati-hadművelti rádiófelderítő ezredek létrehozása, működése és felkészítése (egy esetleges háborúra).

1953–1983 között a rádiófelderítés adatszerző tevékenységének mennyiségi és minőségi fejlődése tovább folytatódott: újabb rádiófelderítő adatszerző egységeket állítottak fel, a ráf. képességeket tudatosan és szervezett módon tovább növelték.

A Rádiófelderítő Szolgálat adatszerző és adatfeldolgozó erőinek mennyiségi növekedését és szakterületi bővülését érintő fejlődési állomások – a szervezeti változások tükrében – a következők voltak:

- 102. önálló hadászati-hadművelti rádiófelderítő ezred (1953–1957);
- 3. önálló hadászati rádiófelderítő ezred (1957–1983).

A jelzett időszakban jelentős mértékben megnövekedtek a Szolgálat adatszerző képességei, és az ország területén új ráf. objektumokat (működési telephelyeket) hoztak létre.

Az időszak első felében (1962-ben) az adatszerző és adatfeldolgozó tevékenység összevonásra és egy működési helyre került. Ezáltal megteremtődött a korszerű és önálló jelentési képességet felmutató hadászati rádióelektronikai felderítőszervezet, amely megfelelt a kor ráf. kihívásainak, technikai követelményeinek és az akkori szövetségi elvárásoknak.

A 102. Önálló Rádiófelderítő Ezred (1953–1957)

Szakmai feladatok: Korszerű hadászati-hadművelti rendeltetésű rádióelektronikai felderítő adatszerző kötelék kialakítása és továbbfejlesztése. A rádiófelderítő képesség általános növelése.

1953. november 15-én a Rádiófelderítő Szolgálat adatszerző erőinél alapvető szervezeti változásokat és bővítést hajtottak végre: a 101., a 102. és a 103. önálló rádiófelderítő zászlóaljak erőinek és eszközeinek összevonásával **megalakították** az első hadászati-hadművelti rendeltetésű ráf. egységet, vagyis a **102. Önálló Rádiófelderítő Ezredet** Budapest helyőrségben, a Budakeszi úti „Ságvári-ligeti” laktanyakomplexumban.

Az 1950-es évek első felében a rádiófelderítő ezred szaktechnikája jelentős minőségi fejlődésen ment keresztül. Az MNVK 2. Csoportfőnökség ráf. részlege technikai fejlesztő osztályának egyre intenzívebb munkája következtében 1955-től fokozatosan rendszerbe kerültek a magyar ipar által gyártott rádiófelderítő technikai eszközök.

A rövidhullámú rádió-iránymérő rendszer két külföldi állomással bővült: egy rövidhullámú rádió-iránymérő állomást telepítettek Csehszlovákiában és egyet Romániában (később Bulgáriában).⁵

⁵ DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. p. 18.

1953/54-ben a Híradó Tiszti Iskolán megkezdődött a ráf. tisztek képzése, amelynek vezetését Jámbor Gyula alezredes – a ráf. kiképzés „nagy öregje” – végezte a ráf. tanszéken. A tanszék évente 15–20 fő ráf. tisztet bocsátott ki.

A tiszthelyettesi távirász állomány megkezdte az osztályos vizsgák letételét, ami által lényegesen javult a ráf. tts-ek szakmai színvonala.

Az ezred létrehozásával megoldották a Budapest különböző helyein működő erők egy elhelyezési körletbe, közös laktanyában történő összevonását, a zsúfolt és széttagolt szakmai elhelyezés megszűnt. Ugyanakkor kiküszöbölték azt a káros környezeti hatást is, amit a nagymérvű ipari elektromos szennyezés, a Budapest körzetében egyre növekvő számú rádiófrekvenciás ipari zavarforrás okozott. A Budakeszi úti laktanyakomplexum ipari zavaroktól mentes volt, és biztosította a helyet a rádiófelderítő szaktevékenység további fejlesztéséhez.⁶

A 102. önálló rádiófelderítő ezred feladatát négy ezredközvetlen rádiófelderítő századdal kezdte meg a következők szerint:

- 1. század – nemzetközi postai és diplomáciai adatforrások;
- 2. század – jugoszláv hadműveleti irány;
- 3. század – vegyes katonai (USA, angol, francia, olasz, török, görög) adatforrások;
- 4. század – rádió-iránymérés.⁷

Az ezred ráf. adatszerző képessége 120 munkahely volt, amellyel közel 500 állandó rádióforgalmi rendszert, mintegy 1500 rádióállomást voltak képesek lehallgatni. Ezek döntő többsége A1 morzetávíró és F1 géptávíró üzemű volt. A vett táviratok mennyisége 1953-ban meghaladta az egymilliót. A táviratok fejrésze és szövege döntő többségében nyílt volt, ami megkönnyítette a feldolgozást és az információk kinyerését.⁸

Az 1956-os forradalom eseményeiben a 102. Önálló (Hadászati-hadműveleti) Rádiófelderítő Ezred személyi állománya aktívan nem vett részt. Az ezred személyi állománya készenléti összetartásban volt 1957. márciusig, illetve két század erőben karhatalmi biztosító szolgálatot látott el a Józsefvárosi nemzetközi telefon- és telex-kapcsolóközpont, valamint a Belvárosi telefon főközpont védelmében. A karhatalmi összetartást a ráf. ezred személyi állománya 1956. október 23-án 19.30-kor riadó elrendelésével kezdte meg.

Az érdemi rádiófelderítő tevékenység 1956. október végétől 1957. márciusáig szünetelt.

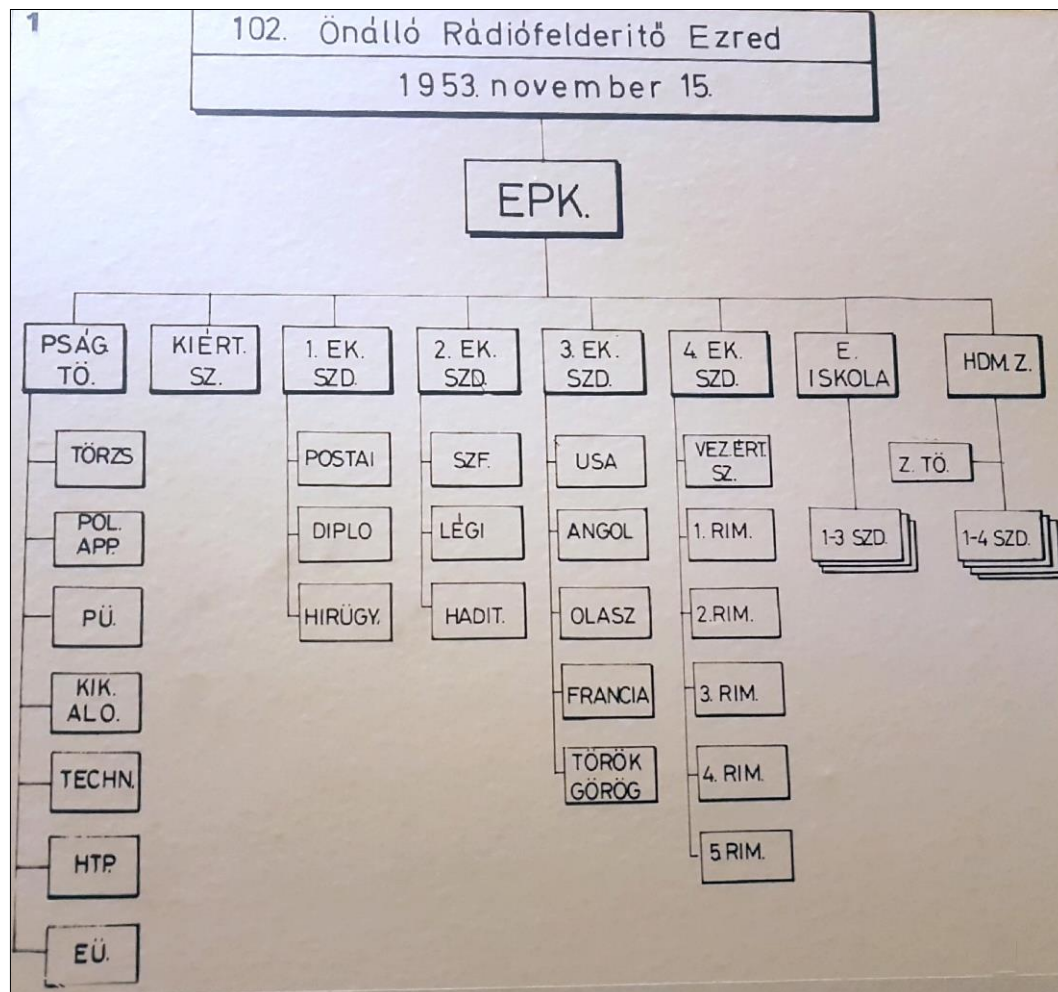
1957. elejétől kezdve – az aktív rádiófelderítő tevékenység újjászervezésével és újraindításával párhuzamosan – komoly belső szervezeti változásokat és átszervezéseket hajtottak végre az előjáró Felderítő Csoportfőnökségnél, valamint a Rádiófelderítő Szolgálatnál. A szovjetekkel való együttműködés szorosabbá vált, mivel növekedett a felderítési igény, hiszen a hidegháborús feszültség abban az időszakban tovább fokozódott.

A változásokkal kapcsolatban úgy döntöttek, hogy az ezredet új szervezeti formára kell átalakítani. 1957. február 5-én a Budakeszi úti laktanyakomplexumban létrehozták a 3. Önálló (Hadászati) Rádiófelderítő Ezredet (MN 2983), amely elhelyezésével, erőivel és eszközeivel megegyezett, szervezeti struktúrájával azonban lényegesen eltért az elődszervezettől, vagyis a 102. Önálló (Hadászati-hadműveleti) Rádiófelderítő Ezredtől.

⁶ DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. p. 20.

⁷ Uo. pp. 20–21.

⁸ Uo.

A 102. Önálló Rádiófelderítő Ezred szervezeti felépítése
1953. november 15.

A 3. Önálló (Hadászati) Rádiófelderítő Ezred (1957–1983)

Szakmai feladatai voltak:

1957–1971 között:

- Korszerű hadászati rádióelektronikai felderítőképesség kialakítása: az ezredet alkalmassá tenni folyamatos hadászati-hadműveleti ráf. tevékenység végrehajtására mind állandó (béke), mind tábori (háborús) elhelyezésben.
- A korszerű szaktechnika intenzív fejlesztése és alkalmazása.
- A hadászati rádióelektronikai felderítés adatszerző és adatfeldolgozó tevékenységének összevonása.
- Az önálló jelentéseket készítő képesség megteremtése és fejlesztése.
- Az adatszerző ezredőrs szervezeti formára való áttérés.
- A ráf. frekvenciasávjának és működési dimenzióinak kiterjesztése.
- A bonyolult adásmódok vételének megkezdése.
- A háborús készenlétbe helyezés és tábori körülmények közötti ráf. tevékenység feltételeinek megteremtése.

- A meglévő 2. önálló rádiófelderítő zászlóaljat alkalmassá tenni arra, hogy békében kiképző- és ráf. tevékenységet folytasson, háborúban pedig arra, hogy képes legyen seregtest (tábori hadsereg) érdekű hadműveleti-harcászati ráf. tevékenység végzésére.
- Megalakítani a 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat, amely békében kiképző- és rádiótechnikai felderítő (rtf.) tevékenységet folytat, háborúban pedig a Vezérkar és a seregtest (tábori hadsereg) rtf. felderítési igényeit elégíti ki.
- A hadosztályközvetlen harcászati rádiófelderítő századokat alkalmassá tenni a folyamatos ráf. tevékenység végzésére.
- Létrehozni egy ráf. kiképző központot, amely békében kiképzést és továbbképzést folytat, illetve „M” esetén a 31. önálló tartalék ráf. kiképzőzászlóalj felállítását végzi.
- Az ezred teljes körű ellátása a tábori működéshez szükséges eszközökkel.
- A rádiófelderítő vételtechnikai eszközpark 65%-os mennyiségi növelése.

1971–1983 között:

- A repülőgép-fedélzeti légi ráf. és rtf. képesség felderítési mélységének kiterjesztése.
- A 3. ö. ráf. e. földi bázisú rádiótechnikai felderítési képessége mélységének növelése.
- A rádiótechnikai felderítőképeség alapfeltételeinek megteremtése a hadosztályközvetlen ráf. századoknál egy rtf. szakasz rendszeresítésével.
- A rádiórelé-felderítő képesség alapfeltételeinek megteremtése a hadosztályközvetlen harcászati ráf. századoknál,
- Fokozni a ráf. parancsnokok és törzsek vezetőképességének hatékonyságát a reagáló és elhatározási képesség javításával. Növelni a döntések gyorsaságát és az ellenőrzések hatékonyságát a minőség javítása útján.

A fentiekben felsorolt feladatok egyértelművé teszik, hogy a 3. önálló rádiófelderítő ezredet – működése időszakában – végső soron háborús tevékenységre készítették fel.

A szemben álló fél híradásának nagy iramú fejlődése szükségessé tette a rádiófelderítő technikai eszközök korszerűsítését. Új szovjet gyártmányú felderítővevőket, csatornalebontókat és segédberendezéseket rendszeresítettek a sokcsatornás frekvenciaosztású és időosztású adások vétele céljából. A rádió-iránymérő képességet EI-1 típusú indikátoros vevővel, majd szovjet mobil rádió-iránymérő állomásokkal (R-359) fokozták.⁹

1959-ben az ezred képessége 450 rádióforgalmi rendszer, mintegy 1700 rádióállomás lehallgatását biztosította. A megnövekedett feladatok további ésszerűsítést tettek szükségessé, így áttértek a hatszázados szervezeti formára, és létrehozták az objektumok nemzetiségétől és haderőnemétől független, központosított felfedést folytató alegységet (1. rádiófelderítő század). A század munkáját már szerény teljesítményű számítógépes adatfeldolgozás is segítette.¹⁰

A századok feladata a következő volt:

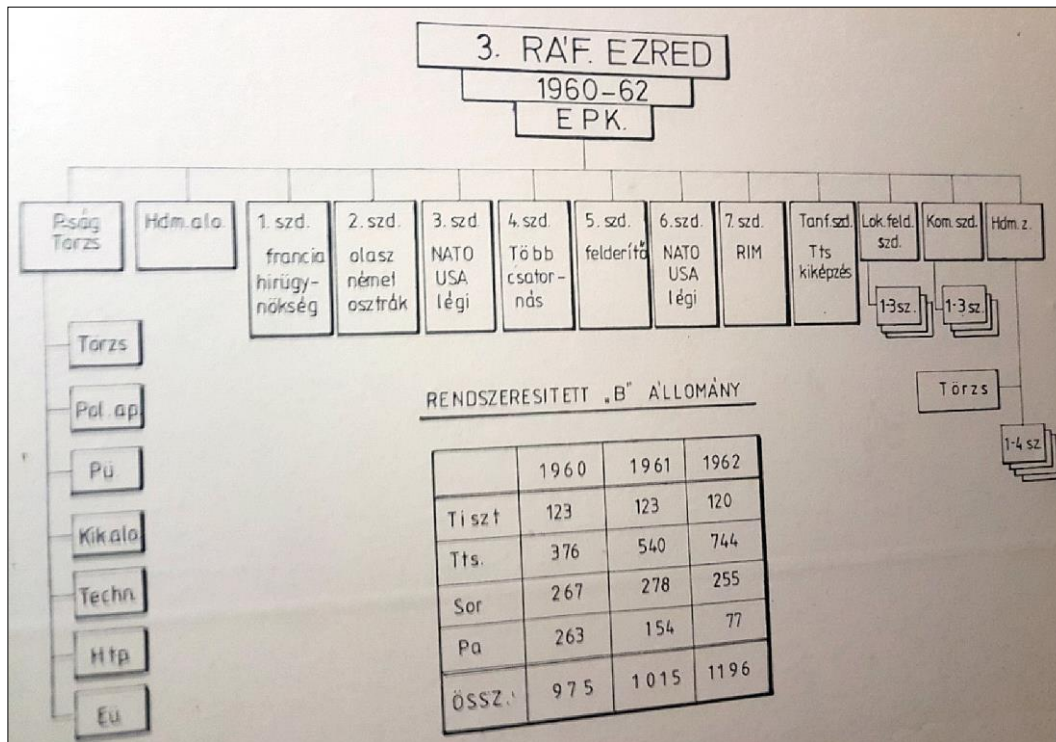
1. rádiófelderítő század – felfedés, rendszerezés a teljes rövidhullámú frekvenciasávban;
2. rádiófelderítő század – nyugatnémet, osztrák, francia, olasz, török lehallgatás;
3. rádiófelderítő század – USA távíró- és távgépíró-lehallgatás;
4. rádiófelderítő század – NATO–USA távbeszélő-lehallgatás;
5. rádiófelderítő század – NATO-légierő és 6. USA-flotta lehallgatása;
6. rádiófelderítő század – rádió-iránymérés.¹¹

⁹ DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. p. 22.

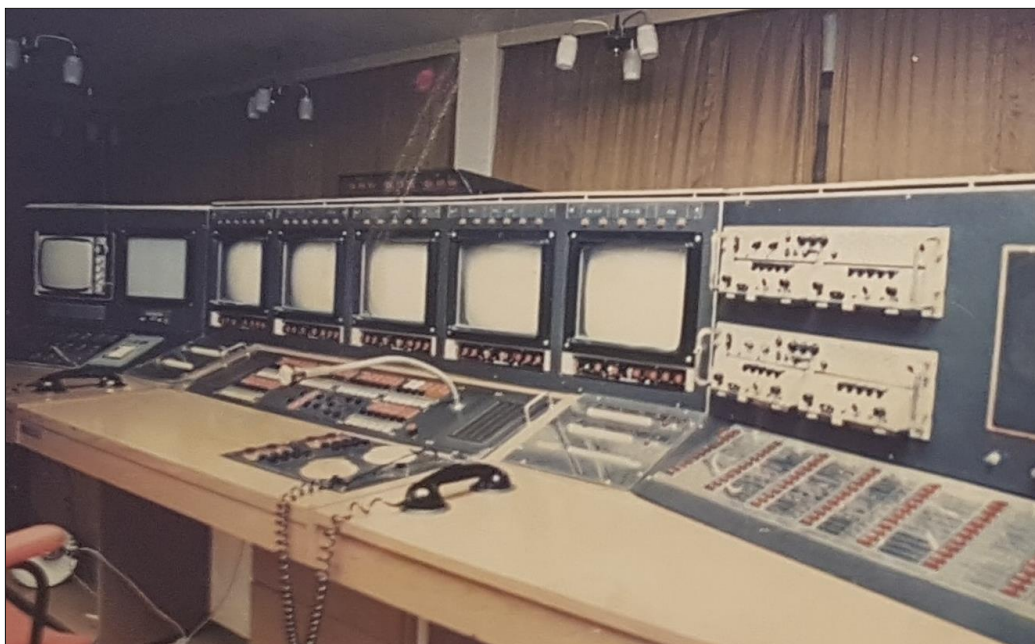
¹⁰ Uo. pp. 22–23.

¹¹ Uo.

Az egyre bonyolultabb feladatok következtében az ezred életében az átszervezések szinte folyamatosak voltak. A létszám 1964-re elérte az 1377 főt (tiszt 129, tiszthelyettes 646, sorkatona 108, polgári alkalmazott 204), ami 1969-re 1584 főre növekedett. (A sorkatonák őrszolgálatot és más kiegészítő feladatokat láttak el, a rádiófelderítő szakmai munkában nem vettek részt.) A rádiófelderítő adatszerező képességet tekintve állandó jelleggel 121 munkahelyet üzemeltettek, amellyel 207 állandó rádióforgalmi rendszert hallgattak le. A vett táviratok össz mennyisége 2,3 millió volt.¹²

A 3. Önálló Rádiófelderítő Ezred szervezeti felépítése 1960–1962 között

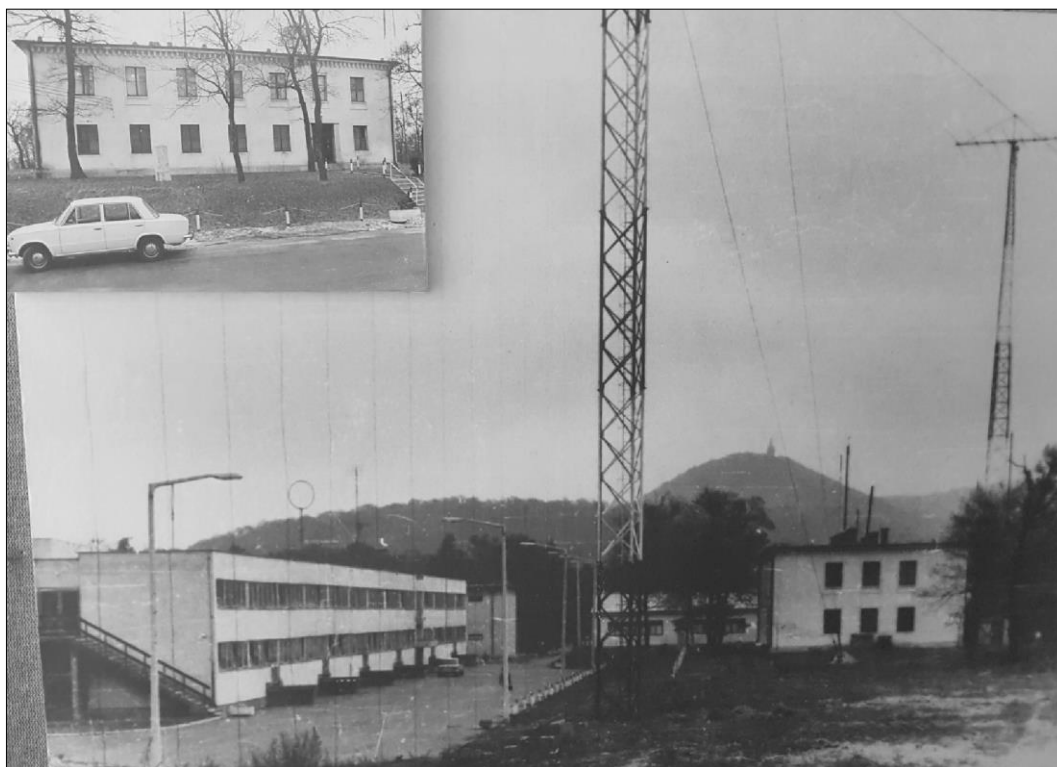

A felderítőügyelet-tiszt munkahelye

¹² DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. p. 25.

1971–1974 között Budapesten elkészült az új központi adatszerző és adatfeldolgozó épület. A kétszintes, H-alakú szakmai épületkomplexum építésének előkészítésére több mint 40 ezer munkaórát fordítottak. Önálló antennarendszerének és csatlakozókábeleinek hossza elérte a nyolc kilométert. Belső telefonkábel-hálózatának hossza közel 20 kilométer volt, az erősáramú vezetékrendszer hossza négy kilométert tett ki.¹³

Az épületóriás központi antennarendszerrel rendelkezett. Az új és korszerű antennarendszer telepítésével felszámolták az évtizedes múltra visszatekintő „antennaerdőt”, ahol minden munkahelynek saját kis hatásfokú és primitív szálantennája volt.¹⁴

A központi adatszerző és adatfeldolgozó épület

A fenti beruházásokkal párhuzamosan lényeges és előremutató szervezeti változtatások következtek be. 1974-ben a négy-, majd hatszázados szervezési struktúráról áttértek – lényegében a későbbi rádiófelderítő zászlóalj nagyságrendjét megközelítő – rádiófelderítő ezredőrs (eö.) szervezeti formára. Ez célkitűzéseiben már előrevetítette a későbbi dandárszervezetre történő áttérést.¹⁵

Lényeges változást jelentett, hogy az ezredőrsök saját adatfeldolgozó harcállásponttal (eö. H.) rendelkeztek. A létrehozott ezredőrsök a következők voltak:

- Rövid-, hosszuhullámú és távközlési mesterséges hold lehallgató ezredőrs (RH+HH+TMH eö.) négy felfedő-lehallgató századdal és felderítő technikai kidolgozó központtal (technikai elemző-értékelő labor). Települési helye a H-alaprajzú központi épületben volt.

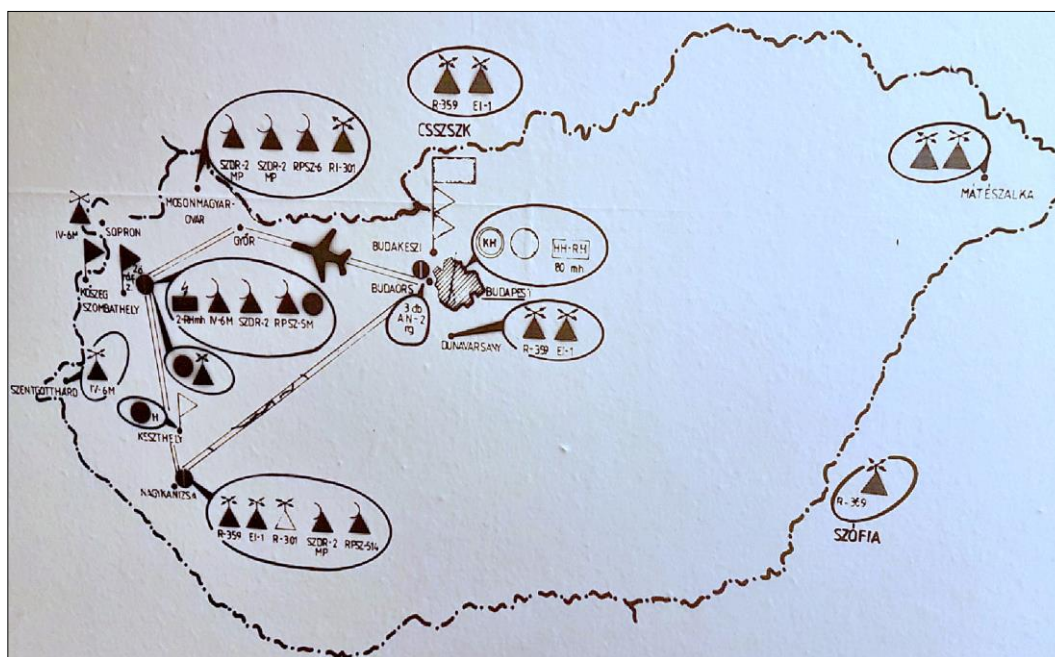
¹³ DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. pp. 26–27.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

- Ultrarövid-hullámú ezredőrs (URH eő.), amely ultrarövid-hullámú rádiófelderítést, lehallgatást és rádió-iránymérést folytatott Kőszeg központtal 2,4 GHz sávhatárig.
- Rádió-iránymérő ezredőrs (rim. eő.) iránymérő harcállásponttal és a vidéken települt három RH és egy URH kiegészítő rádió-iránymérő ezredőrrel (rim. keő.). A központi rádió-iránymérő ezredőrs telephelye Budapesten a KH-épületben volt. A hazai rádió-iránymérő állomások helye: Dunavarsány, Nagykanizsa, Mátészalka. Egy-egy rádió-iránymérő állomás volt Csehszlovákiában és Bulgáriában.
- Rádiótechnikai ezredőrs (rtf. eő.) Keszthely központtal, a szárnyállomások: Nagykanizsa, Kőszeg, Mosonmagyaróvár.¹⁶

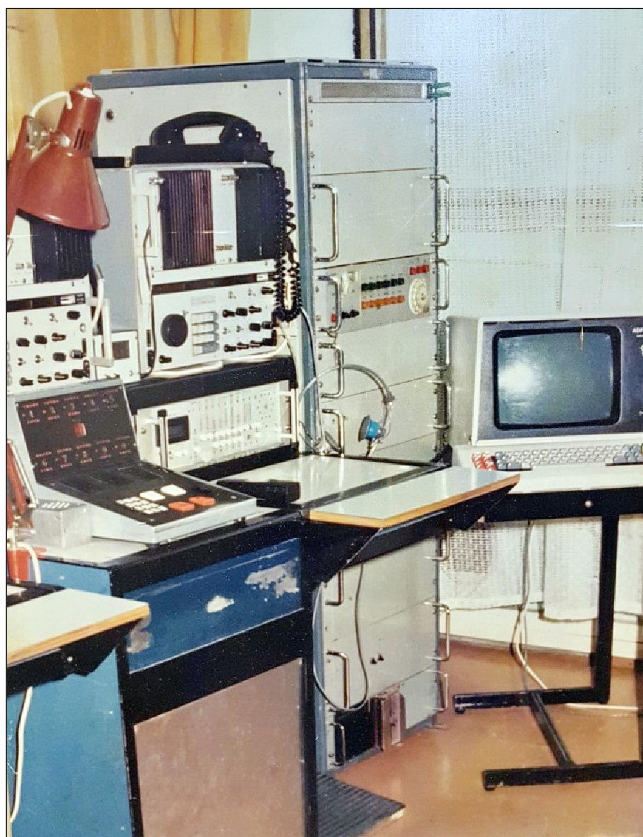
1975 tavaszán az adatszerezés irányításáért, az adatfeldolgozásért és a jelentések készítéséért felelős hadműveleti osztályt Központi Harcállásponttá (KH) szervezték át. A KH-hoz kapcsolódtak a különböző helyeken települt és szakmailag alárendelt rövidhullámú, hosszuhullámú, ultrarövid-hullámú rádió-iránymérő, rádiótechnikai ezredőrs-harcálláspontok (eő. H.). Ezzel kialakították a szakmai vezetés irányításának központosított és egységes rendszerét. A KH irányító szerepe megerősödött. Az átszervezés következtében a ráf. adatszerező és adatfeldolgozó tevékenységben egyidejűleg és messzemenően érvényesült a globális és a lokális információszerezés és feldolgozás elve.¹⁷

A rádiófelderítés objektumai 1975-ben

¹⁶ DÉKÁNY István – SZÓNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. pp. 26–27.

¹⁷ Uo. pp. 27–28.

Korszerű vezénylő központ

A RÁDIÓFELDERÍTÉS 30. ÉVES ÉVFORDULÓJÁNAK MEGÜNNEPLÉSE

Az ezred életének kiemelkedő és ünnepélyes eseménye volt, amikor 1977-ben megünnepelték a háború utáni magyar rádiófelderítés megalakulásának 30. évfordulóját (1947–1977). Egy kis „történelmi” ügyeskedéssel a 3. önálló hadászati rádiófelderítő ezred „virtuális megalakulását” az első ráf. század 30 évvel korábbi megalakulásának időpontjával tették azonosná. Ebből az ünnepélyes alkalomból az alakulat megkapta az akkori legmagasabb állami elismerést, amikor is a honvédelmi miniszter felterjesztésére az alakulatot Vörös Csillag Érdemrenddel tüntették ki. A kitüntetés kapcsán nem azt kell mérlegelni, hogy annak milyen politikai tartalma volt, hanem azt, hogy abban tükröződött a magyar rádiófelderítés – vizsgált időszak – szaktevékenységének és sokszor az átlagos szintet messze meghaladó emberi erőfeszítéseknek legmagasabb szintű állami elismerése.

A RÁDIÓFELDERÍTÉS CSAPATTAGOZATÁNAK MAGAS FEJLETTSÉGI SZINTET FELMUTATÓ SZAKTEVÉKENYSÉGE (1983–1990)

A 3. Önálló Hadászati Rádiófelderítő Dandár (1983–1990)

Külső környezet: A hidegháború utolsó évei.

Szakmai feladat: Az első magyar rádiófelderítő magasabbegység (ráf. dd.) felállítása. A magas fejlettségű technikára épülő ráf. adatszövő és adatfeldolgozó képességek és lehetőségek világszínvonalú továbbfejlesztése.

A Rádiófelderítő Szolgálat szakmai alárendeltségében a 3. önálló rádiófelderítő ezred állományából, annak technikájával és telephelyeivel **1983. augusztus 1-jén felállították a 3. Önálló Hadászati Rádiófelderítő Dandárt**. Központi települési helye a Budakeszi úti laktanyakomplexumban volt.

A dandár 1983-ban történt megalakításával – a magyar katonai rádiófelderítő kultúrában mint a Honvédség állományába tartozó legmagasabb magyar csapattagozati rádiófelderítő szervezési egység és szervezeti formai elem – első ízben jelent meg a hadászati rendeltetésű magyar rádiófelderítő magasabbegység.

A dandár létszáma 1988-as adatok szerint összesen 1877 fő volt, közöttük 214 tiszt, 755 tiszthelyettes, 620 sorkatona és 288 polgári alkalmazott. Az átszervezéskor az állandó munkahelyek száma 110 volt, amelyeket nagyobb NATO-gyakorlatokon 130-ra lehetett bővíteni. Állandó feladatot képezett 175, időszakos feladatot 161 rádióforgalmi rendszer figyelése. A vett táviratok teljes mennyisége éves átlagban meghaladta a 2,6 milliót.¹⁸

Ráf. feladata a korábbi NATO-objektumokra irányuló feladatokon kívül elsősorban az ausztriai ráf. objektumok lefogása volt. A dandár tevékenységének fő iránya kezdetben még a VSZ-feladatok maradéktalan ellátására összpontosított.

A ráf. dandár magasabb szervezeti formában folytatta a ráf. ezredek korábbi szakmai munkáját, miközben tevékeny módon hozzájárult a ráf. technikai adatszerző és a humán-gépi adatfeldolgozó képesség növeléséhez. A dandár szakmai életében megjelentek a különböző típusú és teljesítményű számítógépek.

A ráf. dandár feladatát és tevékenységét a megalakulást követő években még áthatotta az a feladatorientáltság, ami a VSZ-hez való tartozás kötelezettségéből a magyar rádiófelderítő alakulatokra hárult. A ráf. dandár képességeit illetően megfelelt a kor színvonalán álló magas szintű rádiófelderítő elvárásoknak. Teljesítményét tekintve felvette a versenyt a korabeli és hasonló adottságokkal rendelkező államok rádiófelderítő szolgálataival.

A Távközlési Kutató és Ellenőrző Intézet szaktevékenysége (1990–1996)

1990. november 1-jén a 3. Önálló Hadászati Rádiófelderítő Dandárt megszüntették, ezzel megszűnt a rádiófelderítés csapattagozata. Helyette **létrehozták** – a honvédség keretében – **a Magyar Honvédség Távközlési Kutató- és Ellenőrző Intézetet (MH TÁVKEI)**, ugyanazonokon a telephelyeken.

Ez a szervezeti forma a magyar rádiófelderítés történetében először jelent meg és – mint kutatásra szakosodott intézményi struktúra – egyedi fejlődési utat képviselt.

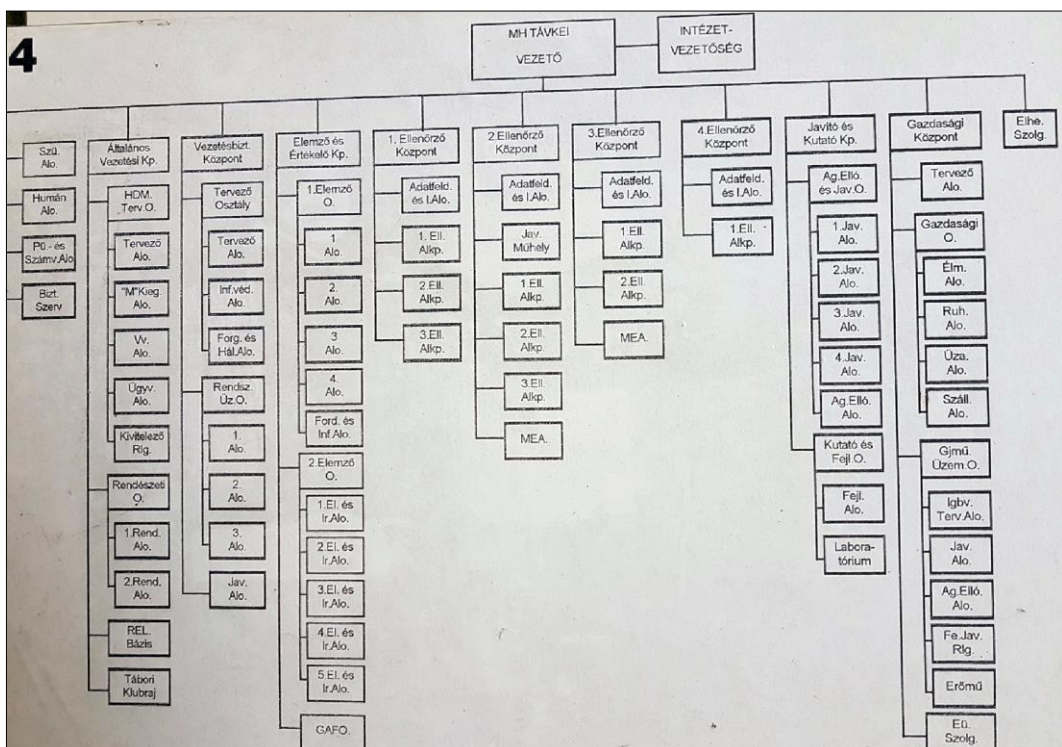
A TÁVKEI működése nem volt hosszú életű, mindössze hat évig tevékenykedett, 1990–1996 között.

A TÁVKEI szakmai előjárója a HM/HVK Katonai Felderítő Hivatal (KFH) Rádióelektronikai Felderítő Igazgatósága (REFI) lett.

¹⁸ DÉKÁNY István – SZÖNYI István: A magyar katonai rádiófelderítés története. p. 32.

TÁVKÉI-re utaló ábrázolás

Az MH TÁVKÉI szervezeti felépítése

Az MH TÁVKEI diszlokációja

A MAGYAR KATONAI RÁDIÓFELDERÍTÉS LÉNYEGI SZAKMATÖRTÉNETI KORSZAKVÁLTÁSA

A magyar katonai rádiófelderítő szolgálat a Magyar Honvédség állományából szervezetileg átkerült a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatainak állományába.

1996-tól:

A TÁVKEI tevékenységével szinkronban és a társadalmi-politikai rendszerváltozással párhuzamosan intenzíven folyt a rádiófelderítés adatszerező és adatfeldolgozó tevékenységének, valamint szervezetének átstrukturálása az új feladatokra. Ekkor kettős feladatnak kellett megfelelni: egyrészt biztosítani kellett az ország önálló nemzeti rádiófelderítési feladatait, másrészt fel kellett készülni a NATO-csatlakozásra.

Mindezek együttvéve lényeges feladatmódosulásokat, esetenként drasztikus létszámcsökkentéseket és diszlokációs változásokat idéztek elő.

A Katonai Felderítő Hivatalt és benne a rádióelektronikai felderítőszolgálatot – vagyis a Rádióelektronikai Felderítő Igazgatóságot – az Országgyűlés 1995-ben a HM/HVK állományából a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatai közé sorolta be, ami 1996. január 1-jén lépett hatályba.

Ezzel egy teljesen új szakmatörténeti korszak kezdődött a magyar rádiófelderítő kultúra életében, mivel a korábbi és klasszikusnak számító katonai rádiófelderítési feladatokon kívül és azokon túlmenően olyan ref. feladatokat is át kellett venni, amelyek az ország egyéb biztonsági kérdéseivel függenek össze.

A Szolgálat szoros szervezeti kapcsolata a Honvédséggel megszűnt, feladatköre lényegesen bővült, és fontos nemzetbiztonsági elemként folytatja szakmai tevékenységét.

Tartalmilag a Szolgálat honvédségi rádiófelderítő szolgálat minőségéből nemzetbiztonsági rádióelektronikai szolgálat minőségbe ment át.

Nyilvánvaló, hogy a NATO-szövetségi kötelezettségek a magyar rádiófelderítésnek újabb megoldandó feladatokat írnak elő, amelyek sikeres elvégzéséhez feltétlenül szükség lesz a Szolgálat tagjainak évtizedeken keresztül kipróbált szívósságára, leleményességére, szakmaszeretetére és versenyszellemére.

ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK

A magyar katonai rádiófelderítő kultúra szakmatörténetében 1945–1993 között – egy történelmileg meglehetősen nehéz időszakban – nagy jelentőségű változások következtek be. Az új évezred kezdetére kialakult egy olyan rádiófelderítő összképesség, amelyre támaszkodva a Magyar Köztársaság magabiztosan volt képes csatlakozni a NATO szervezetéhez, mivel megfelelő módon tudott értékes rádiófelderítő információkat átadni a Szövetség közös felderítő adatbankjába.

A rádiófelderítők mindig is sajátos zárt szakmai közösséget alkottak, és alkotnak a jövőben is. Közéjük kerülni igen nehezen lehetett, mivel a bekerülést megelőző szakmai kiválogatást szolgáló szűrőrendszer igen szigorú volt, rendkívül magas követelményeket írt elő. A belépőket az igen zártkörű Szolgálat maga választotta ki.

A rádiófelderítők a munkájukról másoknak egyáltalán nem, de még hozzátartozóiknak sem beszélhettek! Csupán annyit mondhattak magukról, hogy rádiófelderítők voltak, de gyakran még ennyit sem.

Ez a szakmai megnevezés mások szemében egy olyan magas fokú elismerést jelentett, amely azt jelezte, hogy ezek azok a katonák, akik szakmájukat jól ismerik és értik, s olyanok, akik éjjel-nappal vigyáznak hazánkra. Úgy gondolom, ennél nagyobb elismerést a magyar néptől egyetlen katona sem kívánhat magának!

SZÖNYI ISTVÁN

A MAGYAR KATONAI RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS TECHNIKATÖRTÉNETE 1945–1990¹

A hatékony rádióelektronikai felderítés elengedhetetlen feltétele a szükséges számú és megfelelő képességekkel rendelkező technikai eszköz megléte. A technikai felszereltség mennyiségi és minőségi mutatói a humán tényezők mellett alapvető fontosságúak a feladatok eredményes végrehajtásához.

A ráf. szinte egyidejű a rádióhírközlés katonai, majd diplomáciai és hírugynökségi alkalmazásával. Eszközei kezdetben a híradó eszközök közül kerültek ki, de a fejlődés során egyre inkább elkülönültek azoktól és speciális jelleget öltöttek, eltéréseiket a hagyományos rádióvélet-technikai eszközöktől a rádiófelderítés sajátosságai határozták meg.

Míg a híradó eszközöket a hírlánc mindkét (vagy több) végpontjának ismeretében, a saját feladatok optimális megoldása érdekében, az illetéktelen behallgatás elleni védelem figyelembevételével hozzák létre, a ráf. eszközöket viszont éppen a behatolás elleni maximális védekezés figyelembevételével alkotják meg. Ebből eredően a ráf. eszközöknek nagy érzékenységgel és hatótávolsággal kell rendelkezniük, a híreljárások sokféleségének figyelembevételével – mivel nem lehet minden eljárásra külön célberendezéseket alkalmazni – a lehetséges frekvenciatartományok tekintetében minden sáv vételét, üzemmódok tekintetében (sávzélesség, demodulálás, dekódolás) univerzalitást kell biztosítaniuk.

A fejlesztési követelmények meghatározásánál a ráf. munka napi, gyakorlati tapasztalataira kell alapozni, ezzel együtt kellő előretekintés szükséges, mivel egy meglepetésszerűen, újonnan megjelenő híreljárás ellenében szükségessé váló új fejlesztés átfutási ideje rövidebb-hosszabb kiesést jelenthet fontos objektumok megfigyelésében. Ezért elengedhetetlen a technológiai, információelméleti, hírközlési alap- és alkalmazási kutatási irányok folyamatos figyelése és elemzése, azok eredményeinek figyelembevétele már a tervezés során.

A rádiófelderítés technikatörténeti áttekintésében alapvetően két szakasz különböztethető meg. Az első szakasz 1945-től 1962/63-ig tartott, és a ráf. szervezetek létrejötte, folyamatos fejlesztése, a hazai igények alapján végzett műszaki fejlesztéseken alapuló átfegyverzések és alkalmazott technológia vonatkozásában pedig az elektroncsöves eszközök használata jellemezte. A második szakaszban a műszaki fejlesztések a Varsói Szerződéshez tartozott tagállamok együttműködési keretében kialakított szakosítások alapján, technológia vonatkozásában a félvezető eszközök alkalmazásával történtek.

A RÁDIÓFELDERÍTÉS KÖZPONTI ANYAGI-TECHNIKAI SZERVEZETÉNEK KIALAKULÁSA 1945–1962 KÖZÖTT

A második világháború befejeződését és az ország szabaddá válását követően a HM Katonapolitikai Osztály keretében műsorvevő készülékekkel kezdte meg a tevékenységét egy lehallgatócsoport Budapesten, eleinte magánlakásokban, majd a Nádor utcában. Tóth Gyula hdgy. vezetésével létrejött egy anyagbeszerző csoport, amely felkutatta és beszerezte az akkor elérhető jobb vevőkészülékeket, mint a német háborús maradvány FuGe és Tornister, a rádióamatőr célokra készült Eltz, „Zelenka” stb. vevők, később az amerikai HRO–3, SX–42, CR–300, részben amatőr célú vevők, a kimondottan ráf. célokra készült SCR–342 és –348 (úgynevezett fekete vevők), valamint a Marconi gyártású RG–44.

¹ Készült Szőnyi István ezredes: A magyar katonai rádióelektronikai felderítés technikatörténete 1945–1990 című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 221–234.

1947 februárjában a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség megalakulásával és annak a Bartók Béla úti Hadik laktanyába költözésével egy időben Pataki Ernő őrgy. vezetésével megalakult a Rádiófelderítő Osztály. Alárendeltségében létrejött az anyagi-technikai alosztály, Tóth Gyula szds. vezetésével. Fő feladata az állomány kiképzése a kiépülő rádiófelderítő szervezet számára, főleg nyugati forrásokból, háborús feleslegként értékesítésre került eszközök beszerzése, telepítése és üzemeltetése volt.

Az 1949-ben alakított HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökségen belül létrehozták a Rádiófelderítő Csoportfőnökséget, s annak 3. osztályaként a Technikai és Anyagi Osztályt. Az osztály első vezetője (pár hónapig) Tóth Gyula őrgy., majd Nyári György őrgy./ezds. lett.

Az osztály a következő alosztályokkal kezdte meg tevékenységét:

- Rádiófelderítő-eszköz fejlesztő alosztály, Szőnyi István kpa., majd mk. szds./ezds. vezetésével;
- Ügynöki híradó és segédeszköz fejlesztő-gyártó alosztály, Gábori István mk. szds./alez. vezetésével;
- a Főcsoportfőnökség anyagtervezési-beszerzési és elosztási feladatait végző anyagi alosztály, Dósa Béla fhdgy./alez. vezetésével.

Tóth Gyula gyors távozását követően (más beosztásba került) az osztály tényleges megszervezője és vezetője 1969-ig Nyári György volt, aki mérnök ezredesként, a hadtudományok kandidátusaként vonult szolgálati nyugállományba.

1969-ben az osztály vezetését Szőnyi István mk. ezds. vette át. Meglehet, a Csoportfőnökség vezetésében és szervezetében több változás is történt az idők során, a Technikai és Anyagi Osztály szervezete – változások nélkül – 1973-ig fennmaradt.

1973-ban szervezetéből kivált az anyagi alosztály és önálló osztállyá szerveződött Lugosi György alez. irányításával, a fejlesztésekkel foglalkozó alosztályok továbbra is a Technikai Osztály szervezetében maradtak, Szőnyi István mk. ezds. vezetésével.

1986-ban létrehozták a csoportfőnök anyagi-technikai helyettesi beosztást, amelyet elsőként Lugosi György ezds./vörgy. töltött be. Az osztály a ref. szervezetéből átkerült az anyagi-technikai helyettes alárendeltségébe, vezetője Ráth Tamás mk. őrgy./ezds. (ma már szintén nyugállományú) lett, aki 1996 óta a HM Haditechnikai Intézet, illetve utódszervezete, a HM Technológiai Hivatal vezetője volt. Szőnyi ezds. a Csoportfőnökség főkonstruktoraként 1989-ben vonult szolgálati nyugállományba.

Jámbor Gyula alezredes
*a rádiófelderítő
tisztii kiképzés szervezője
és irányítója
1949–1966*

Szőnyi István mk. ezredes
*rádióelektronikai fejlesztési
osztályvezető, főkonstruktor,
a rádiófelderítő technika
fejlesztésének irányítója
1969–1990*

Nyári György őrnagy
technikai osztályvezető

Meghatározó személyek

IPARI FEJLESZTÉSEK AZ 1960-AS ÉVEK ELSŐ FELÉIG

Rövidhullámú vevők

A ráf. eszközök hazai ipari gyártásáról 1950-től beszélhetünk, akkor kezdődött el az Albert utcai „189-es”, majd Elektromechanikai Vállalatnál a keretes iránymérők (lásd később) és rövidhullámú vevők fejlesztése. A munkák még a fejlesztések befejezése előtt átkerültek a Daróci úti Híradástechnikai Vállalathoz (HTV), de az iparszerű sorozatgyártás – az időközben BM- és HM-kezdeményezésre létrehozott – Mechanikai Laboratórium Híradástechnikai Kísérleti Vállalatnál („Mechlab”, ML) indult be.

A HTV-ben készített első vevő HTV-113 megnevezéssel került a rendszerbe. Az ML-ben néhány módosítást végeztek a konstrukción, amely V-113 és V-213 megnevezéssel a ráf. munkahelyek általánosan használt eszköze lett. A vevők igen nagy érzékenységgel rendelkeztek, frekvenciastabilitásuk ellenben nem volt megfelelő, igen érzékenyek voltak a környezeti hőmérséklet változásaira.

1954-ben a Marconi RG-44 alapján elkészült egy hozzá hasonló vevő, az ML-300. A vevő külsőleg jobban hasonlított a mintájához, mint vételi paramétereiben, ezért azonnal elkezdődött az ML-400 elnevezésű – a kor színvonalának mindenben megfelelő – korszerű vevő kifejlesztése, majd 1957-től a gyártása. Ez a vevő 1963-ig a ráf. lehallgató és iránymérő munkahelyein kezdetben elsődleges, később kiegészítő vevőként megmaradt.

ML-400 vevő

Mivel a frekvenciapontosságnak és -stabilitásnak egyre fontosabb szerep jutott a forrásazonosításban és az iránymérésben, 1960-ban elkezdődött egy I. osztályú, frekvenciaszintézeres vevő, az R-1250 fejlesztése.

R-250 sovjet RH-vevő

A fejlesztés időszakában, 1961-ben Bukarestben tartott KGST HÁB-ülésről Horváth Mihály vörgy. anyagtervezési csoportfőnök azzal jött haza, hogy a szovjet fél bejelentette egy új vevő, az R-250 fejlesztésének befejezését, így a hazai fejlesztésre nincs szükség. A munkát jó érzékkel nem hagytuk abba, csak lassítottuk. Egy évvel később Horváth vörgy. már azzal jött vissza a következő HÁB-ülésről, hogy a szovjetek közölték, a nagy hazai igény miatt a tagországok igényeit nem, vagy csak kis mértékben tudják kielégíteni, ezért sürgősen fejezzük be a hazai fejlesztést. Addigra a hazai eszköz elektromos mintája már kész volt, de a mechanikai konstrukció hiányzott, átadtunk hát mintának egy R-250 vevőt, ezért az új R-1250 vevő külsőleg hasonlított a szovjet vevőre, de frekvenciapontosság és stabilitás szempontjából lényegesen jobb volt annál.

Az R-1250 volt Magyarországon az utolsó elektroncsöves konstrukciójú ráf. vevő. A vevő megbízhatóságát mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy bár 1969-ben már folyt a következő vevőgeneráció, a teljesen félvezetős R-1250M gyártása, a vevők a ref. ezrednél az 1970-es évek közepéig, a hadászati-harcászati alegységeknél még ennél is tovább használatban voltak. Az osztály szakmai bemutatóinak köszönhetően a vevőket exportáltuk Csehszlovákiába, Romániába és Lengyelországba is.

R-1250 vevő

Összegzés az első időszakról (1945–1965)

A második világháború befejeződésétől és az ország szabadabbá válásától az 1960-as évek első feléig terjedő időszak eredményeit összegezve megállapítható, hogy a rádiófelderítés újjászervezése sikeresen megtörtént, technológiai színvonala pedig az időszak végére mindenben megfelelt a kor technológiai-technikai követelményeinek.

Kialakultak a hatékony szakmai tevékenységhez szükséges olyan személyi feltételek, mint a jól képzett vezetőállomány, a szakmát mesterfokon ismerő hadműveleti irányító-értékelő tiszti, és a gyakorlott, szükséges létszámú távirászk állomány. Összekovácsolódott egy tehetséges mérnökökből, technikusokból álló gárda, amely – a ráf. munka napi gyakorlati tapasztalataira, a hírközlés nemzetközi kutatási és ipari információira támaszkodva, egy formálódó ipari háttérrel maga mögött tudva – biztosította a csapatok számára az adott lehetőségeknek megfelelő korszerű technikai ellátást.

A technikai szolgálat tevékenysége a háborús maradványok és felesleges eszközök begyűjtésével és azok üzembe állításával kezdődött; új szovjet eszközök beszerzésével folytatódott; és az időszak végére az igen magas technikai színvonalat képviselő saját fejlesztésű eszközök létrehozásáig, gyártásáig fejlődött. Ezekkel a továbbiakban már túlnyomórészt hazai forrásokból tudták biztosítani a fokozatosan tovább épülő rádiófelderítő szervezetek fejlesztését, ellátását. Ez a népgazdaságot is nagymértékben tehermentesítette, jelentősen csökkentve az erőteljesen – alapvetően szovjet fegyverrendszerekre alapozva – fejlesztett néphadsereg import- (rubel-) igényét.

Elmondhatjuk és leírhatjuk, hogy Magyarországon a Csoportfőnökség Technikai Osztályának és a BM rádióelhárító szolgálatának szakmai inspirációi alapján egy teljesen új, a világszínvonalat közelítő iparág jött létre a néphadsereg és a BM rádiófelderítő és speciális eszközigényeinek hazai fejlesztésből, gyártásból történő kielégítésére. Közülük a Mechanikai Laboratórium és a Távközlési Kutatóintézet a későbbiekben termékeivel tekintélyt vívott ki mind a szocialista országokban, mind az úgynevezett el nem kötelezett országokban, és jelentős (dollár-, illetve rubelelszámolású) exportot bonyolított.

TECHNIKAI FEJLŐDÉS ÉS FEJLESZTÉSEK 1962–1990 KÖZÖTT

Az 1960-as évek közepéig a ráf. technikai kutatás-fejlesztés csak a hazai igények teljesítését szolgálta, elektroncsöves technológiára alapozott követelményrendszer alapján.

A '60-as évek közepétől a szocialista országok között szorosabb nemzetközi hadiipari együttműködés alakult ki, kezdetben a KGST Hadiipari Együttműködési Állandó Bizottság (HEÁB), majd a 60-as évek végétől a VSZ Egyesített Fegyveres Erőinek Főparancsnoksága mellett működő Technikai Testület (EFE TT) keretében.

Az együttműködés – az egyes országok termékeinek kölcsönös szállítására vonatkozó ajánlások mellett – kiterjedt a fejlesztendő eszközök jegyzékének kidolgozására, továbbá az egyes eszközök, valamint eszközcsaládok fejlesztését végző, illetve gyártó országokra vonatkozó ajánlások, az úgynevezett szakosítási döntések meghozatalára.

Rádióvétel-technikai fejlesztések

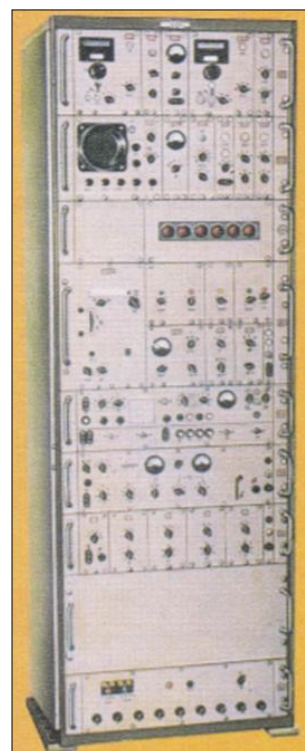
Rövidhullámú eszközök

1964-ben a KGST HEÁB keretében megkezdődött a rádiófelderítő eszközök kutatás-fejlesztési és gyártási feladatainak egyeztetése és javaslatok kidolgozása a feladatokat végző államokra. Az első ráf. témával foglalkozó előkészítő ülés a csehszlovákiai Špindlerův Mlýnben volt, ahol ajánlásokat dolgoztak ki a ráf. vételtechnikai eszközök szakosítására.

Gyártásukra Magyarország és az NDK aspirált, de figyelembe véve a korábbi magyar gyártási tapasztalatokat, továbbá azt, hogy az NDK-ban csak tervek léteztek, hazánkat javasolták. (Ezen az ülésen került ajánlásra az NDK szakosítása a horizonton túli lokátorfelderítő állomás, a „HORNISSZE” kifejlesztésére.)

A végleges szakosítási döntésekre Pozsonyban került sor, ahol Magyarország szakosítást nyert a ráf. vételtechnikai eszközök kutatás-fejlesztésére. A bizottság javasolta, hogy Magyarország fejlesszen és gyártson iránymérő állomásokat is, ami ellen a magyar képvisellet ellátó Nyári György ezds. tiltakozott.

Az új, R-1250M típusjelzésű RH-vevő tervezése a döntés idején a Mechanikai Laboratóriumban már javában folyt, ezért már 1965-ben Budapesten meg lehetett tartani a harcászati-műszaki követelményeit (HMK) megvitató és elfogadó értekezletet.

R-1250M vevő

A fejlesztés 1966 végére befejeződött, és már 1967 első félévében Budapesten meg lehetett tartani a vevő nemzetközi rendszeresítési (IMCS) ülését.

A szocialista táboron belül ez volt az első teljesen félvezetőkből megépített I. osztályú rövidhullámú vevő a 100 kHz – 30 MHz frekvenciasávra. A vevő – az alkalmazott különleges termosztátban (naftalin) elhelyezett nagy pontosságú kvarckristállyal vezérelt frekvenciaszintézisnek köszönhetően – abban az időben egyedülálló, 1–3 Hz frekvenciastabilitást és 100 Hz frekvenciaolvasási pontosságot biztosított (2×10^{-7} /nap).

A vevő a szokásos amplitúdómodulált táviró- és távbeszélőadások mellett (A1, A2, A3, A4) segédberendezés nélkül alkalmas volt az egyoldalsávós távbeszélő adások (A3A, A3H, A3J) vételére is.

A fényképen az R–1250M1 jelzésű alap (géptávíró, távbeszélő) munkahely látható, de készült például állvány a két független oldalsávós adások vételére, ebben a kezelőegység alatt helyezkedett el az oldalsávselektor, ez alatt a négy távbeszélő (vagy többcsatornás géptávíró) csatorna szétválasztására szolgáló csatormaszelektor. A technikai felderítésre is szolgáló állványok R–1351M panorámaanalizátorral és egyéb kiegészítő berendezésekkel bővültek a vivőfrekvencia-elemzésre (brumm-moduláció, frekvenciaingadozás), a frekvenciaugratásos adások frekvencialökte és a távirójel-torzítások mérésére, amelyek a források objektív azonosítását szolgálták.

Ultrarövid-hullámú eszközök

A rövidhullámú fejlesztésekkel párhuzamosan 1967-ben a Mechanikai Laboratóriumban az elektroncsöves eszközök kiváltására irányuló URH-eszközfejlesztés is beindult. Elsőként a 20–100 MHz sávban működő VU–21M vevő készült el, ezt gyorsan követte a VU–32M vevő a 100–450 MHz sávra. Utóbbi három nagyfrekvenciás modul tartalmazott, az optimális antennákhoz illeszkedően. Az első (legalacsonyabb frekvenciasávú) modullal a polgári repülő és a légierők alsó sávjának, a másodikkal a légierők általános sávjának lefogását biztosította, a harmadik sáv a harcászati rádiórelék vételére szolgált.

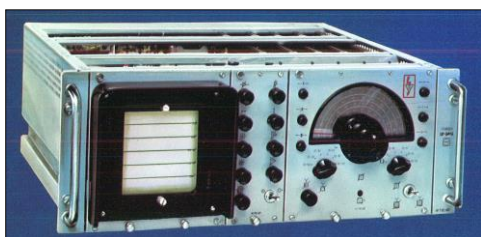

VU–21M vevő

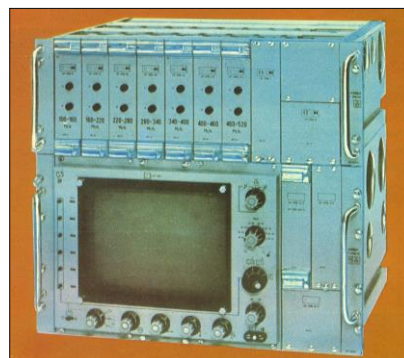

VU–32M vevő

Az URH-frekvenciatartományban rendkívül fontos szerep jut a lehallgatott tartomány vizuális megfigyelésének, ezért minden vevőfejlesztéssel párhuzamosan annak panorámapárját is kifejlesztették, így készült el a 20–100 MHz között működő UP–3MA és a 100–500 MHz között használható UP–3MB.

UP–3MA panorámavevő

UP–3MB panoráma

Mikrohullámú fejlesztések

1967-ben – a Távközlési Kutatóintézet bevonásával – elkezdődött hazánkban a (katonai) mikrohullámú vételtechnikai eszközök fejlesztése.

A vételtechnikai eszközök gyártásában frekvenciasáv szerinti feladatmegosztás alakult ki az ipari gyártók között, az igen hosszú hullámú sávtól az ultrarövid-hullámú sávig (kezdetben 500, majd 1000 MHz-ig) a fejlesztések és a gyártás bázisa a Mechanikai Laboratórium HKV, míg e sáv felett a Távközlési Kutatóintézet (TKI) lett.

Az 1970-es évek közepére az integrált áramkörök elterjedésével forradalmi változás következett be az alkatrész- és gyártástechnológiában, ami a hírközlés technológiájában is rendkívüli változásokat eredményezett. Az 1960-as évek követelményei alapján fejlesztett eszközök pár év alatt elavultak, újabb fejlesztési periódus vette kezdetét.

1973-ban elkezdődött a REV-251 típusjelölésű, rövidhullámú, elektronikus hangolású vevőcsalád fejlesztése, az első készülék már 1975-ben elhagyta a gyárat. A vevő közepes és nagy bonyolultságú integrált áramkörök, később mikroprocesszorok felhasználásával készült, és kis méretén, fogyasztásán és jobb frekvenciastabilitásán túl önmagában rendelkezett az R-1250M vevőből és segédberendezéseiből létrehozott állványok képességeivel. Frekvenciatarományja az igen hosszú hullámoktól (100 Hz) indult és 30 MHz-ig terjedt.

REV-251 vevő

A vevő hangolása forgatógombbal, illetve fel-le nyomógombbal – mint impulzusadókkal – 1 Hz lépésekben, vagy ismert frekvenciájú adóra számjegy-billentyűzettel, közvetlen beírással történhet. Billentyűzetről történik a sáv szélesség, a demodulálási mód beállítására is, a különböző amplitúdómodulációs, valamint amplitúdó- és frekvenciamanipulációs (egy- és többcsatornás) adások vételét biztosító demodulátorok a vevőben találhatóak.

A vételi és kiegészítő adatok (frekvencia, üzemmód, munkahely-azonosító, mérési parancsszám stb.) a vevő digitális kijelzőin közvetlenül le-, vagy a vevő digitális adatkimenetén kiolvashatók. A vevő paraméterei a digitális adatbemeneten keresztül kívülről, távvezérléssel beállíthatók.

Joggal állítható, hogy a vevő a gyártás megkezdésekor megfelelt a legmagasabb világszínvonalnak.

A technikai felderítés

Új hírközlési vagy rejtjelezési eljárások megjelenése hosszabb-rövidebb időre korlátozza, rosszabb esetben csökkenti a ráf. információszerző és jelentőképességét, ezért elejétől fogva léteztek – kezdetben a Technikai Osztályon, később a ráf. ezrednél (dandárnál) is – technikai felderítő munkahelyek (csoportok, részlegek) a következő feladatok végrehajtására:

- új hírközlési eljárások felismerése, technikai jellemzőik meghatározása;
- az általuk hordozott információ kinyerésének kikísérletezése;
- az ismeretlen adásmódok típus szerinti meghatározása;
- az azonos típusú források példány szerinti azonosítása;
- működésük, forgalmuk statisztikai elemzése.

Az első nagyobb kihívást a hét vagy több elemű kódolást alkalmazó hibajavító rendszerek alkalmazása és időosztású többcsatornás eszközökön keresztül történő továbbítása jelentette. Ez még megoldható volt a Szovjetunióból beszerzett R-339 és R-341 időosztásos lebontókkal, amelyeket üzembe helyezésük után a Technikai Osztály az ezrednél telepített.

Az 1960-as évek közepére széleskörűen elterjedt a géptávíró-hírcsatornák gépi rejtjelezése, a vonali (on-line) rejtjelezés széles körű alkalmazása. Töredékére csökkent a nyílt vagy azzá konvertálható információk mennyisége, és a források azonosítását lehetővé tevő hívójelek is fedetten kerültek továbbításra. Előtérbe került a rádióforrások forgalmi és technikai jellemzőinek feltárása, a források ezeken keresztül történő típus és példány szerinti azonosítása, a rádiódaktiloszkópia, amelyhez még a rádióforgalom statisztikai elemzése járult. (Ez az adott rádió-hírendszerek forrásainak számát, működésbe lépésük gyakoriságát, a közlemények jellegét, hosszát stb. vizsgálta, és azokból a különböző hadműveleti helyzetekre jellemző úgynevezett szituációetalonokat alakított ki, majd adott esetben a pillanatnyi helyzetképet az etalonokkal összehasonlítva módot nyújtott a szemben álló fél helyzetére, várható tevékenységére vonatkozó következtetések levonására.)

Összegzés a második időszakról

A második fejezet az 1960-as évek első felében bekövetkezett változások kiváltotta eseményekről szól. Az időszak legjellemzőbb változásai közül elsőnek az egymást egyre gyorsabban követő technológiai váltásokat (elektroncső – félvezető – integrált áramkör – mikroszámítógép), másodiknak a hazai korlátozott igényekről a VSZ, majd az el nem kötelezett országok igényeinek kielégítésére történő áttérést, ennek következményeként a fejlesztés és a gyártás felfutását kell megemlíteni.

A vizsgált időszakban a hírközlésben jelentős változások történtek, amelyek közül a legfontosabbak:

- a vezeték nélküli hírközlés rohamos terjedése miatt az alkalmazott frekvenciasáv jelentősen kibővült, részben az igen hosszú hullámú, részben a mikrohullámú tartományok irányába;
- megnőtt a kötött és a kvázi kötött nyomvonalú vezeték nélküli átvitel szerepe (rádiórelék, troposzféra- és ionoszféra-szóródású relék) és rendszerbe álltak a távközlési műholdak;
- az átviteli frekvenciasávok gazdaságosabb kihasználására új modulációs eljárások terjedtek el (több pozíciós amplitúdó-, illetve fázismoduláció);
- a korábbi, széles körben alkalmazott frekvenciaosztású, többcsatornás átvitel mellett elterjedt a digitális időosztású csatornaképzés;
- az átviteli hibák kiküszöbölésére elterjedtek a hibajavító kódolási eljárások;
- a katonai híradásban alapvetővé vált a rejtett/rejtjelezett híradás, a vonalrejtjelezéssel fedettké váltak a forrásazonosítást lehetővé tevő hívójelek.

Ezekből következett, hogy a rádiófelderítés egyre nagyobb súlyt fektetett a forgalmi jellemzők vizsgálatának alapján végzett értékelésre. (Valamikor ez úgy kezdődött, hogy a rutinos távírások a megfigyelt adásnál felismerték az adótávírársz jellegzetes morzebillentyű-kezelési sajátosságait, ennek alapján azonosították a forrást.)

Távírársz munkahelyek

DR. CZUTH LÁSZLÓ

A RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTÉS (ELINT)¹

BEVEZETÉS

A rádiótechnikai felderítés a katonai felderítés egyik legújabb felderítési neme, amely a radarok megjelenésével és elterjedésével, illetve azok felderítésének szükségszerűségével jött létre. Egyetemes értelemben a második világháború időszakára tehető a rádiótechnikai felderítés kialakulása (fizikai megvalósulása, vagyis a radar(be)sugárzások kijelzése, mérése). Angol kifejezéssel az ELINT betűszó (Electronic Intelligence – elektronikai felderítés) fedti e fogalmat.

A rádiótechnikai felderítés a felderítési módok, a felderítőerők alkalmazása vonatkozásában sok hasonlóságot mutat a rádiófelderítéssel, ugyanakkor számos eltérő vonása indokoltá teszi, hogy elkülönült, önálló felderítési nemként értelmezzük (bár általánosságban gyakran a rádióelektronikai felderítést kategorizáltuk felderítési nemként).

A rádiótechnikai felderítés – a rádióelektronikai felderítés részeként – a katonai felderítés egyik neme, amely passzív eszközökkel (vevőkkel) az ellenség (felderítési feladatot képező csoportosítás) üzemelő rádiótechnikai eszközeinek (rádiólokátorok, rádiónavigációs, rádiótávvezérlő, rádiótávközlő eszközök) felfedése, iránymérése (települési körzetük behatárolása) és üzemelésük figyelése útján technikai és iránymérési adatokat szerez, s ezen adatok feldolgozásával információt biztosít a csapatok csoportosításáról, tevékenységéről és valószínű szándékáról.

A nagyhatalmak haderőiben az 1950-es évekre, míg a kis és közepes nagyságú országok haderőiben az 1960-as és 1970-es évekre tehető e felderítési nem megszervezése, a felderítés szervezeti, technikai és személyi feltételeinek megteremtése.

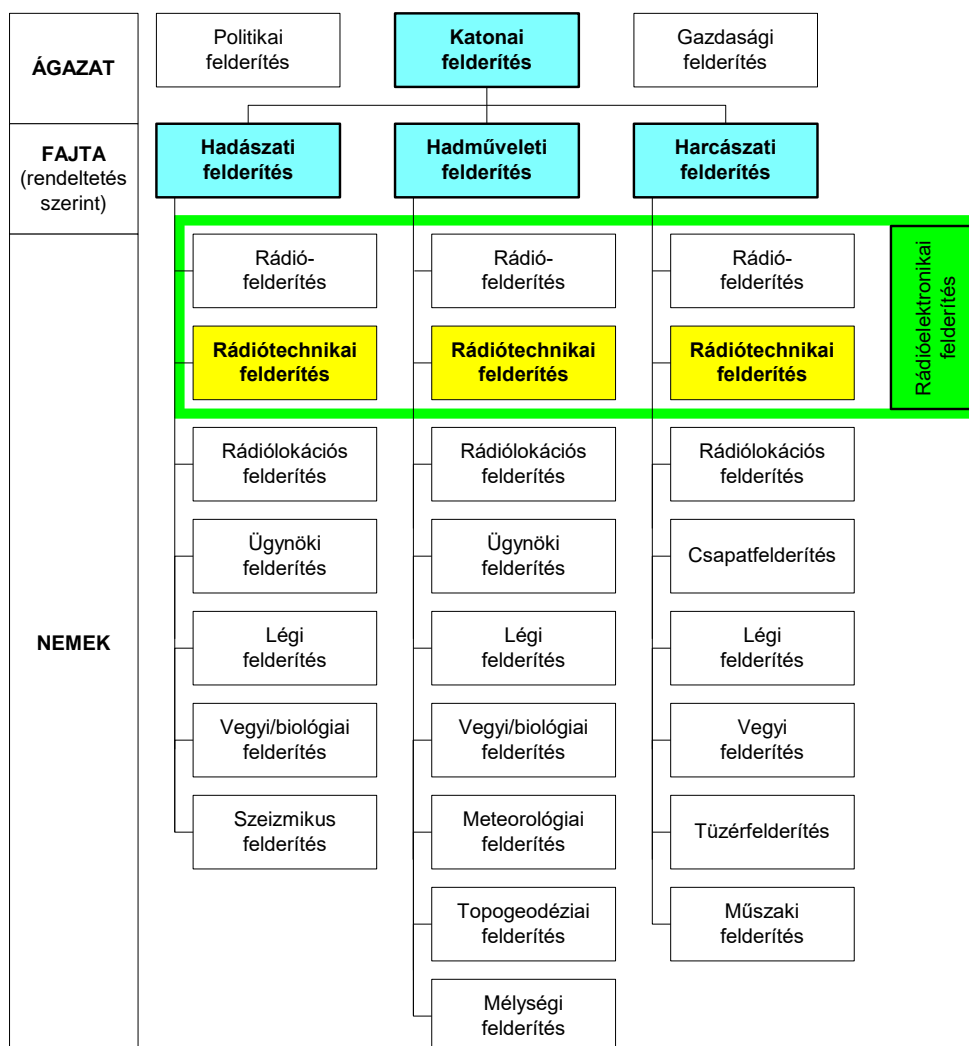
A Magyar Néphadseregben az 1967. esztendő jelentette az új felderítési nem kialakulásának kezdetét, amikor a Vezérkar Felderítő (2.) Csoportfőnöksége felállította a 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat. Működőképességét mintegy hatéves kiképzési időszak után érte el azzal, hogy a hadászati rádiótechnikai felderítőerők harcrendben szétbontakozva (települve) megkezdték a felderítést, illetve megalakultak a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítőerők, amelyek rendeltetésüknek megfelelően megkezdték a békekiképzést. Ezzel a magyar haderőben kialakult a háromszintes – hadászati, hadműveleti, harcászati – rádiótechnikai felderítés.

E háromszintű felderítőrendszerben meghatározó volt a hadászati rádiótechnikai felderítés, amely a feladatok – és azzal párhuzamosan az erők, eszközök – változása mellett folyamatos felderítést folytatott, kialakulásától napjainkig. A hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítőerők jellegükből adódóan békében kiképzést folytattak, éles harc feladatot nem láttak el, erre csak háborús veszélyhelyzet – válsághelyzet – esetén került sor, 1990 után. Ennek következtében ezek az erők gyakran áldozatul estek az átszervezési folyamatoknak, ami abban nyilvánult meg, hogy a szervezetek esetenként keretalakulatok voltak, technikai felszereltségük elmaradt a szükséges szinttől, az állomány harci munkavégzés (rádiótechnikai felderítés) hiányában kevésbé volt motivált.

A rádiótechnikai felderítés katonai felderítésben elfoglalt helyét szemléletesen mutatja a katonai felderítés felosztása és tagozódása (1. ábra). Az ábrán látható, hogy a rádiótechnikai felderítés a rádióelektronikai felderítés egyik eleme, s mint felderítési nem a katonai felderítés mindhárom – hadászati, hadműveleti, harcászati – szintjén szerveződik. (A rádiótechnikai felderítés képezheti más felderítési nem – tüzérfelderítés, légi felderítés, csapatfelderítés – felderítési módját is. Az ábrán a felderítési módok nincsenek feltüntetve.)

¹ Készült Dr. CZUTH László ezredes: A rádiótechnikai felderítés (ELINT) című írásának felhasználásával. Felderítő Szemle, VI. évfolyam Emlékszám, 2007. július. pp. 83–120.

A felderítés felosztása és tagozódása

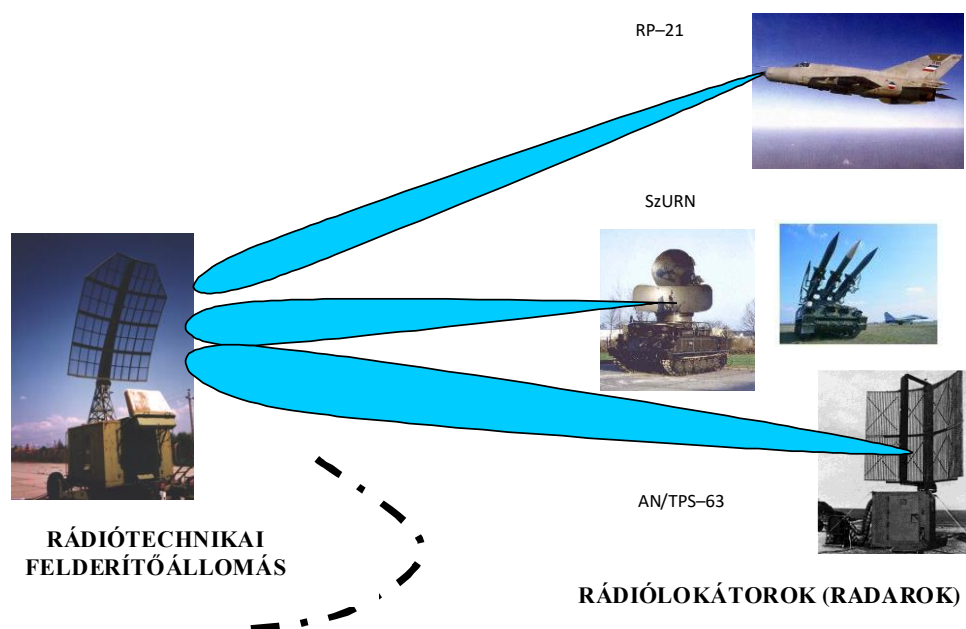
1. ábra. A felderítés elmúlt évtizedekben általánosan elfogadott felosztása
(Hadtudományi Lexikon, 1995. évi kiadás)

Megjegyzés: A kiadás előtt álló „Felderítő doktrína” nem tartalmazza a katonai felderítés felosztását, nem fogalmazza meg egyértelműen az alapkategóriákat. Általánosan szól a felderítés szintjeiről (hadászati, hadműveleti, harcászati), majd a „Felderítés információforrásai” fejezetben (VIII.) az információszerző szervekről és az információszerzési eljárásokról (módookról). A doktrína szerint kilenc információforrás (részben ez fedi a korábbi kategorizálás szerinti felderítési nem és mód fogalmát) van, ezek egyike a rádióelektronikai felderítés (SIGINT), amelynek két összetevője van a rádiófelderítés (COMINT) és a rádiótechnikai felderítés (ELINT).

A rádiótechnikai felderítés – a kialakulásától napjainkig – igen sok változáson ment keresztül, mind hadászati szinten – ami döntően a katonapolitikai helyzet változásának függvénye volt –, mind hadműveleti és harcászati szinten. Ennek során elsősorban az átszervezések (összevonások, átcsoportosítások, szétválások) függvénye volt a rádiótechnikai felderítőerők helyzete.

A következőkben áttekintem a magyar rádiótechnikai felderítés kialakulását, valamint a hadászati, a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítőerők 1967–1990 közötti tevékenységét, feladataik, erőik és eszközeik változását.

Megjegyzés: A magyar rádiótechnikai felderítés teljes történeti áttekintése kialakulásától napjainkig (1967–2004) az MK KFH Múzeum gyűjteményében fellelhető.

2. ábra. A 20. század második felében új felderítési nem „született”, a rádiótechnikai felderítés

A MAGYAR RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTÉS KIALAKULÁSA 1967–1973 KÖZÖTT

A magyar rádiótechnikai felderítőrendszer a korszerű technikai eszközökkel felszerelt haderők rádiótechnikai felderítőrendszereinek kialakulása után, mintegy tíz évvel később, az 1960-as évek végén jött létre.

Az egykor volt Varsói Szerződés országai közül az elsők között, a szovjet haderő rádiótechnikai felderítési elveire, felderítőeszközeire és gyakorlati tapasztalataira építve alakult ki. Az akkori szomszédos országok közül a Szovjetunió és Csehszlovákia után a magyar haderő rendelkezett kiépített állandó telepítésű és folyamatos felderítést folytató rádiótechnikai felderítőrendszerrel. Románia, Ausztria és az akkori Jugoszlávia nem épített ki folyamatosan működő rendszert.

A magyar rádiótechnikai felderítés kialakulásának kezdete 1967-re tehető, amikor a Vezérkar közvetlen alárendeltségében létrehozták a 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat. (Ezt megelőzően 1958-ban a 3. önálló rádiófelderítő ezrednél – a rádiótechnikai felderítés megszervezése céljából – létrehoztak egy, az akkori megnevezés szerint „lokátor-felderítő századot”, vagyis tulajdonképpen rádiótechnikai felderítőszázadot, amelynek eszközeit az RPSz-1/2/3 és a Dnyepr-1K berendezések képezték. A század felderítési, hadműveleti feladatot nem végzett.)

A zászlóalj Keszthelyen alakult meg néhány rádiótechnikai (rádiólokátor-szaktechnikus) és rádiófelderítő végzettségű tiszttel, valamint néhány szovjet rádiótechnikai felderítőberendezéssel és a kiszolgáló állománnyal. A zászlóalj szervezeti felépítését szemlélteti a 3. ábra.

A zászlóalj parancsnoka Éles Antal őrnagy volt. 1967-ben a zászlóaljhoz 11 fiatal végzős tiszt került, nyolc fő az Egyesített Tiszti Iskola (ETI) rádiótechnikai szakáról, mind lokátortechnikus végzettségű volt. Ők valahol a honi légvédelem rádiótechnikai századainál kezdték volna meg a katonatiszti pályát. A lokátorosok mellé két rádiófelderítő és egy hadtápos végzettségű tiszt is csatlakozott.

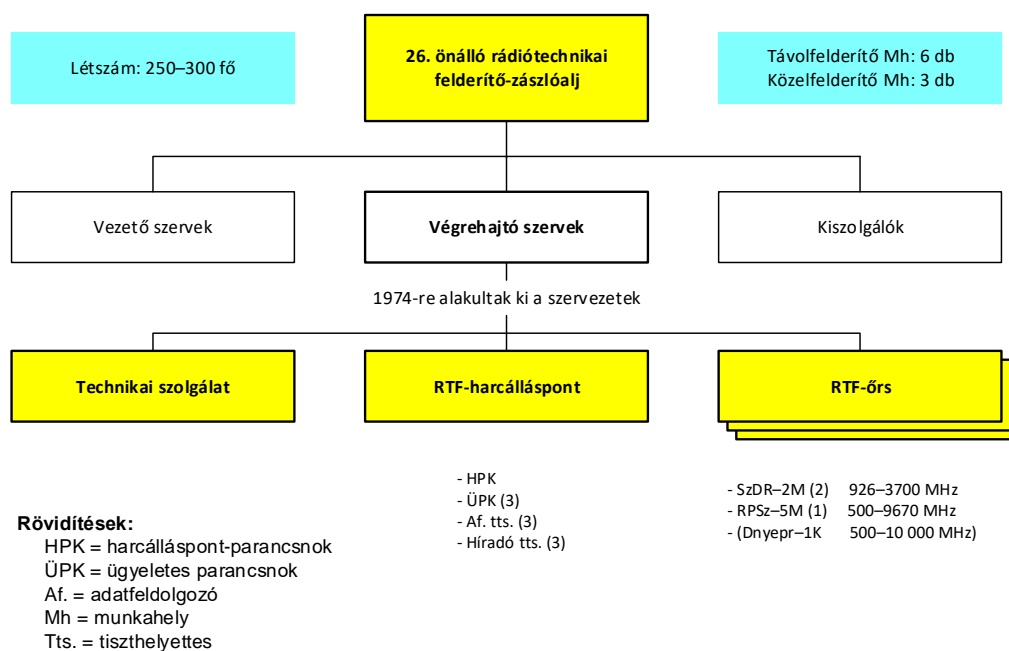
Az 1967-es állomány elindult az ismeretlenbe, megkezdte a szakmai tájékozódást, ismeretszerzést. A technikai „beállítottságúak” ismerkedtek az egyszerűbb, hordozható rádiótechnikai felderítőeszközökkel (RPSz-3, Dnyepr-1K), majd az orosz nyelvismerettel rendelkezők a rövidesen érkező hadászati rádiótechnikai felderítőberendezés, az SzDR-2M szakutasítását fordították és tanulmányozták.

1968-ban újabb, ezúttal nyolc végzős tiszttel erősödött a rádiótechnikai felderítés. Négy fő a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskoláról, négy fő a Kilián György Repülő Műszaki Főiskoláról került a zászlóaljhoz. „Civilként” valamennyien mikrohullámú szaktechnikusok, katonaként pedig rádiótechnikai szaktechnikusok (lokátorosok) voltak.

A főiskolai képzésre történő áttérés folyamatában ez volt az első évfolyam, amelyet főiskolai végzettséggel bocsátottak ki és helyeztek beosztásba.

A fiatal tisztjelöltek az utolsó államvizsga előtt álltak, többnyire a leendő rádiólokátor-technikusi beosztásaikat tervezgették, amikor a felderítő csoportfőnökség kiemelte őket az új felderítési nem megalakításához.

Az előző évben kiválasztott tisztekkel együtt ők az alapító „nagy generáció” tagjai, akik életre hívták a magyar rádiótechnikai felderítést.

3. ábra. A vezérkarközvetlen 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezeti felépítése (1967–1973)

Az 1967-es évfolyamból Erdődi László, Pál Róbert, Torma Béla és Vágási László, az 1968-ban végzettek közül Bilics Gyula, Czuth László, Hegyi Tibor és Lutár Sándor a rádiótechnikai felderítés meghatározó személyiségei voltak. A többiek parancsnoki, politikai munkás és más beosztást láttak el, s kissé távolabb kerültek a szakmai munkától.

1967 és 1969 között került sor a tiszti állomány átképzésére és felkészítésére. Ennek során az állomány megismerte a rádiótechnikai felderítés elméleti alapjait, az adatszerzés, az adatfeldolgozás folyamatát, a felderítőeszközök (-állomások) üzemeltetési rendjét, és létrejöttek azok a szervezeti elemek, amelyek biztosították a rádiótechnikai felderítés szervezetszerű beindítását.

1969–1973 között a már kiképzett tiszti állomány végrehajtotta a leendő tiszthelyettesi kezelői állomány képzését, évente mintegy 20–25 fő beiskolázásával. (A későbbiekben a kezelői utánpótlás felkészítése csak kiegészítő átképzések keretében valósult meg.)

Az első tiszthelyettesi növendéki osztály (szakasz) képzésére 1969–1971, a második osztály képzésére 1970–1972, a harmadik osztályára pedig 1971–1973 között került sor. Ezzel mintegy 60 kiképzett rádiótechnikai felderítő-tiszthelyettes került a rendszerbe.

A tiszthelyettesi állományból az elmúlt évtizedekben Aranyos János, Budai Attila, Csúcs József, Fazekas Lajos, Kontra György, Kovács Ferenc, Szmodics László és Takács Zoltán szakmai munkája jelentette a rádiótechnikai felderítő-adatszerzés magas értékszintjét.

Az évfolyamoknál rádiótechnikai felderítőszakharcászat-ismeretet és rádiólokáció-elméletet Bilics Gyula, Czuth László, Pál Róbert és Vágási László, berendezésismeretet Czuth László (SzDR–2M), Erdődi László (RPSz–5M) és Hegyi Tibor (SzDR–2M) oktatott.

Ezzel – hatévi munka eredményeként – megteremtődtek a rádiótechnikai felderítés végrehajtásának személelyi feltételei.

Szociális helyzet, társadalmi tevékenység (Czuth László visszaemlékezése)

Az 1960-as évek végén és az 1970-es években a hivatásos állomány kedvező körülmények között indult el a tiszti pályán. A házasok várakozás nélkül, azonnal (többnyire új) lakáshoz jutottak, s a feleségek is könnyen találtak munkahelyet. A tiszti havi fizetés 2100–2200 Ft volt, amiből jól megéltünk. A balatoni turizmus virágkorát élte. „Azok a szép napok!” Persze volt olajválság, füstölgő olajkályha, dermesztő tél is, amelyek különösebben nem hiányoztak.

A fiatal tiszti állomány aktívan bekapcsolódott a város, a környék társadalmi életébe. Az általános iskolások részére – a légvédelmi rakétásokkal együtt – megalakítottuk az „Úttörő Honvédelmi Zászlóalj”-at. Évente részt vettünk az úttörőavatásokon. A középiskolákban segítettük a KISZ-taggyűléseket.

Az 1970-es években erősítettük a Zalavári SE futballcsapatát (igazolt játékosok: Braun László, Czuth László, Kovács József, Pál Róbert, Vágási László). S talán nem véletlen, hogy a légvédelmi tüzér- (majd rakéta-) ezredet fociban mindig megvertük. Röplabdában már inkább feljűk billent a mérleg nyelve, de sportszerűen viseltük a vereséget.

A zászlóalj rádiótechnikai felderítőeszközeit az SzDR–2M, az RPSz–3, az RPSz–5M és a Dnyep–1K állomások, berendezések képezték. Az SzDR–2M (majd MP) és az RPSz–5M (majd RPSz–6) az elmúlt négy évtized alatt a rendszer meghatározó eszközei voltak – az utolsó SzDR–2MP berendezést és az RPSz–6 berendezéseket 2003-ban vonták ki a rendszerből. A Dnyep–1K és az RPSz–3 berendezést csak kísérleti jelleggel üzemeltették.

A harcászati-technikai paraméterek alapján az SzDR–2M/2MP (Sztancija Dalnoj Razvedki – távolfelderítő állomás) hadászati-hadműveleti, az RPSz–3/5M/6 (Razvedivatyel'naja Perenosznaja Sztancija – hordozható felderítőállomás) és a Dnyep–1K pedig harcászati rádiótechnikai felderítőeszközök voltak. Az RPSz–3 állomás valóban hordozható eszköz, az RPSz–5M és az RPSz–6 pedig mobil állomások voltak. Ez részben meghatározta a későbbi rendszerbeli helyeiket is.

Országjárás (Bilics Gyula visszaemlékezése)

A képzési időszak alatt évente megtartott kétételes tavaszi és őszi gyakorlatokon az SzDR–2M és az RPSz–5M berendezésekkel bejártuk a Dunántúlt, ahol tábori körülmények között települtünk. A gyakorlatokon igen hasznos felderítési tapasztalatokat szereztünk. Elkápráztatott az SzDR–2M technikai felderítőképesége, elsősorban a felderítés nagy mélysége (500 km), valamint az iránymérés nagy pontossága ($\pm 1^\circ$).

Ugyanakkor arról is meggyőződhetünk, hogy az RPSz–5M állomás technikai felderítőképesége valóban harcászati szintű (felderítési mélysége mintegy 30–50 km) volt, így az a hadászati felderítőrendszerben kevésbé volt használható (1974-től – az előzetes terveknek megfelelően – e berendezések képezték a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítőrendszerek eszközeit közel három évtizeden keresztül).

A hatéves képzési időszak (1967–1973) után, 1973–1975 között tulajdonképpen kialakult a magyar rádiótechnikai felderítőrendszer, létrehozva a hadászati, a hadműveleti és a harcászati szint erőit (bár a hadműveleti erők csak harcászati eszközökkel rendelkeztek).

Az egyes szintek – általánosságban – egymásra épültek és igen behatároltak voltak a szervezés, az irányítás, a feladat, a mélység, a végrehajtó erők és eszközök, valamint az objektumok és az adatforrások vonatkozásában. Mindez akkor, a kezdet kezdetén nem volt ilyen világos számunkra, azóta azonban „sok víz lefolyt a Dunán”, sokat tanultunk, sok tapasztalatot szereztünk. (Jómagam – e sorok szerzője – pedig az elmúlt negyven évben megismerhettem – műveltem, kutattam, tanítottam, irányítottam, szerveztem – a rádiótechnikai felderítés mindhárom szintjét.)

A következőkben a közérthetőség, a pontos értelmezés érdekében röviden felvázolom a rádiótechnikai felderítés legfontosabb kategóriáit, jellemzőit, amelyek áttekintése hozzásegíthet ahhoz, hogy eligazodjunk a rádiótechnikai felderítés elméletében.

Áttekintem a rádiótechnikai (rádióelektronikai) felderítés tagozódását, szervezőit, végrehajtó erőit, mélységét, feladatát, működési időszakait (4. ábra), s szintek szerint kategorizálom a felderítés objektumait és adatforrásait.

	Hadászati	Hadműveleti	Harcászati
Szervezői	Honvédelmi Minisztérium, Vezérkar, Főparancsnokság	Seregtest-parancsnokság (Front-, hadseregcsoporth-, hadsereg-, hadtestparancsnokság)	Hadosztály- parancsnokság (hadtest–dandár szervezetű haderőben hadtestparancsnokság)
Végrehajtói	Rádióelektronikai felderítő igazgatóság, -csoport, -dandár, -ezred	Seregtestközvetlen rádióelektronikai felderítődandár, -csoport, -ezred, -zászlóalj	Hadosztály- (hadtest-) közvetlen rádióelektronikai felderítősorozat
Mélysége	500–1000 km vagy több	300–500 km	30–50 km
Feladata	Állami és katonai felső vezetés, légvédelmi rendszer	Seregtest (hadsereg, hadtest)	Hadosztály és alárendeltek (dandár, ezred, zászlóalj)
- a rádiófelderítő erők feladata	Állami és katonai felső vezetés vezetési rendszere, híradása (műholdas híradás, RH, rádiórelé híradás), légierő irányítása (RH, URH légi sávú híradás)	Seregtest vezetési rendszere, híradása (RH, rádiórelé), harcászati légierő irányítása (URH légi sávú híradás)	Hadosztály, dandár vezetési rendszere, híradása (URH, rádiórelé), harcászati légierő irányítása (URH légi sávú híradás)
- a rádiótechnikai felderítőerők feladata	Légvédelmi rendszer (radarcapatok, légvédelmi rakétacsapatok, vadászpilóták, légierő repülőterei, repülésirányító rendszer, repülőgépek kiképzése, gyakorlatok)	Seregtest rádiólokációs rendszerei (tábori légvédelem, felderítőszerkek, tüzérség, pilóta nélküli felderítőrendszer, harcászati légierő repülőterei, repülésirányító rendszere, harci bevetései)	Hadosztály és alárendeltek rádiólokációs rendszerei (tábori légvédelem, tüzérség, felderítőszerkek, harcoló alegységek felderítőszerkei)
Működési időszak	Békében	Békétámogató műveletben	Békétámogató műveletben
	Háborúban	Háborúban	Háborúban

4. ábra. A rádióelektronikai felderítés általános tagozódása

Az általános tagozódás szerint az egyes szintek objektumai és adatforrásai egy egységes rendszer elkülönült, de egymásra épülő összetevői, amelyek felderítése az adott szintű rádiótechnikai felderítőerők feladata.

A hadászati rádiótechnikai felderítés objektumai (és adatforrásai)

A) Légvédelmi rendszer

a) Rádiótechnikai csapatok (radarcsapatok):

- a légvédelmi rendszer irányító- és értesítőközpontjai (CRC);
- a légvédelmi rendszer irányító- és értesítőőrsei (CRP);
- a légvédelmi rendszer korai riasztó (távolfelderítő) őrsei (EWRP);
- a légvédelmi rendszer radarcsoportjai, -központjai, -zászlóaljai, -századai, -őrsei;
- a légvédelmi rendszer kis magasságú radarrendszerei, -központjai, -őrsei;
- a légvédelmi rendszer repülőgép- és helikopterfedélzeti radarrendszerei;
- a légvédelmi rendszer tartalék (mozgó, mobil) radarőrsei.

b) Vadászrepülő-erők:

- a vadászrepülő-erők irányító- és értesítőközpontjai (CRC);
- a vadászrepülő-erők irányító- és értesítőőrsei (CRP);
- a vadászrepülő-erők előretolt repülésirányító őrsei (FACP);
- a vadászrepülő-erők repülőterei (béke és háborús / tartalék);
- a vadászrepülő-erők repülőgépei (bevetései).

c) Honi légvédelmi rakéta- és tüzércsapatok:

- a légvédelmi rakétadandár, -ezred, -osztály, -zászlóalj vezetési pontjai;
- a légvédelmi rakétaütegek;
- a légvédelmi tüzérdandár, -ezred, -osztály vezetési pontjai (tűzvezető központjai);
- a légvédelmi tüzérütegek.

B) Repülőcsapatok (légierő):

- a légierő irányító- és értesítőközpontjai (CRC);
- a légierő irányító- és értesítőőrsei (CRP);
- a légierő előretolt repülésirányító őrsei (FACP);
- a légierő földi célra rávezető rádiólokációs őrsei (ASRT);
- a légierő repülőterei (béke és háborús / tartalék);
- a légierő repülőgépei (bevetései);
- a légierő navigációs rendszerének elemei;
- a légierő felderítő-csapásmérő rendszere.

C) Polgári repülőerők (háborúban katonai céloknak rendelik alá):

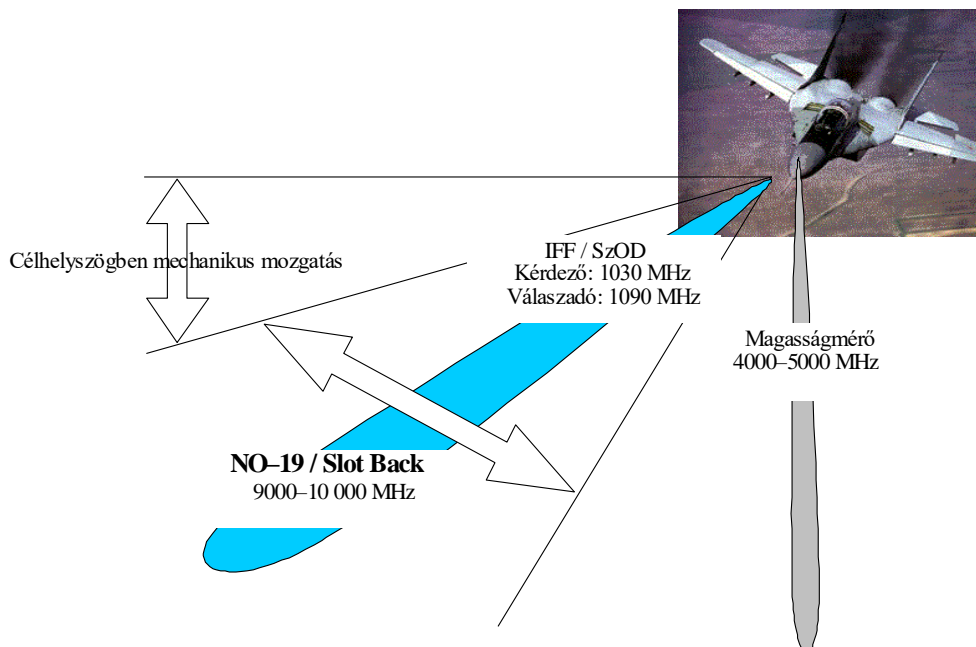
- polgári légtérelenőrző őrök, pontok;
- polgári-katonai és polgári repülőterek.

Megjegyzés: A hadászati rádiótechnikai felderítés adatforrásai a hadászati objektumokon (előző felsorolás) üzemeltetett rádiótechnikai eszközök. Egy objektumhoz több (általában 2–10) eszköz is tartozhat.

5. ábra. A rádiótechnikai felderítés egy objektuma

A radarszázad (-központ, -őrs stb.) adatforrásai a telepített és sugárzó (üzemelő) radarok: P-35 (Bar Lock/A), PRV-11 (Side Net) és SzT-68U (Tin Shield).

6. ábra. A rádiótechnikai felderítés egy másik objektuma

A MiG-29 (Fulcrum) vadászrepülőgép (vagy géppár, raj) adatforrásai, a repülőgép sugárzó rádiótechnikai eszközei, fedélzeti célfelderítő-rávezető radar (NO-19 / Slot Back), rádiómagasságmérő (A-037), fedélzeti IFF (barát-ellenség felismerő) kérdező és válaszadó (SzOD) berendezés.

A hadműveleti rádiótechnikai felderítés objektumai (és adatforrásai)

A) Légierő:

- a (csapásmérő) légierő (háborús, tábori) repülésirányító központjai (CRC);
- a (csapásmérő) légierő (háborús, tábori) repülésirányító őrszei, pontjai (CRP);
- a légierő előretolt repülésirányító őrszei, pontjai (FACP);
- a légierő földi célra rávezető radarcsoportjai, -őrszei, -pontjai (ASRT);
- a légierő repülőterei (háborús, tábori);
- a légierő repülőgépei (bevetései);
- a légierő rádiólokációs felderítő-csapásmérő rendszerének repülőgépei, helikopterei;
- a légierő felderítő-csapásmérő rendszerének navigációs pontjai;
- a légierő rádiótechnikai zavaróerői (fedélzeti zavaróerők).

B) Szárazföldi csapatok hadműveleti kötelékei (hadseregcsoport, front, hadsereg, hadtest):

- hadsereg-, hadtestközvetlen légvédelmi rakétadandár, -ezred, -osztály vezetési pontjai (tűzvezető központjai, harcálláspontjai);
- megerősítő, támogató légvédelmi rakétacsoport, -dandár, -ezred, -osztály vezetési pontjai (tűzvezető központjai, harcálláspontjai);
- légvédelmi rakétaütegek, tűzszakaszok, tűz- és rakétakomplexumok;
- megerősítő, támogató légvédelmi tűzérezred, -osztály vezetési pontjai;
- légvédelmi tűzérütegek (tűzszakaszok, tűzkomplexumok);
- hadsereg-, hadtestközvetlen tűzérség (tűzércsoport);
- megerősítő, támogató tűzérség;
- pilóta nélküli felderítő-repülőgépek indítóhelyei;
- radarral felszerelt pilóta nélküli felderítő-repülőgép;
- hadseregrepülő, csapatrepülő repülőterei, leszállóhelyei;
- hadsereg-, hadtestközvetlen rádiólokációs felderítőőrsök;
- földi rádiótechnikai felderítő-zavaró őrsök, pontok.

C) Haditengerészeti erők:

- repülőgép-hordozó hajók;
- csapásmérő hajók (kísérőhajók).

Megjegyzés: A hadműveleti rádiótechnikai felderítés adatforrásai a hadműveleti objektumokon üzemeltetett rádiótechnikai eszközök. Egy objektumhoz több (2–5) eszköz is tartozhat.

A harcászati rádiótechnikai felderítés objektumai (és adatforrásai)

Szárazföldi csapatok harcászati kötelékei
(hadosztály, dandár, ezred, zászlóalj)

- hadosztályközvetlen légvédelmi rakétaosztály vezetési pontja (tűzvezető központja);
- megerősítő, támogató légvédelmi rakétaosztály vezetési pontja (tűzvezető központja);
- légvédelmi rakétaütegek, tűzszakaszok, tűz- és rakétakomplexumok;
- hadosztályközvetlen légvédelmi tűzérezred, -osztály vezetési pontja;
- megerősítő, támogató légvédelmi tűzérezred, -osztály vezetési pontja;
- légvédelmi tűzérütegek, tűzszakaszok, tűzkomplexumok;
- dandár-, ezredközvetlen légvédelmi tűzérosztály vezetési pontja;
- légvédelmi rakéta- és tűzérütegek;
- hadosztályközvetlen tűzérosztály;
- dandár-, ezredközvetlen tűzérosztály;
- hadosztályközvetlen páncéltörő tűzérosztály;
- hadosztály pilóta nélküli felderítő-repülőgépeinek indítóhelyei;
- hadosztályközvetlen rádiólokációs felderítő-, illetve radarőrsök;
- hadosztályközvetlen csapatrepülő-erők leszállóhelyei;
- csapatfelderítő-szervek (figyelőőrs, önálló felderítőjárőr);
- földi rádiótechnikai felderítő-zavaró őrsök, pontok.

Megjegyzés: A harcászati rádiótechnikai felderítés adatforrásai a harcászati objektumokon üzemeltetett rádiótechnikai eszközök. Egy objektumhoz több (2–3) eszköz is tartozhat.

A objektumok sorában azok kerültek felsorolásra, amelyek valamely haderőben [NATO-országok haderőiben, a szovjet (majd az orosz és az ukrán) haderőben, a szomszédos országok haderőiben] a harcrend (hadművelati felépítés) elemét képezik.

Az adott csoportosítás felderítése akkor lehet teljes, ha rendelkezünk a rádiótechnikai felderítés szintek szerint elkülönült erőivel, eszközeivel (még ha azok szervezetenként nem is különülnek el, például hadművelati-harcászati rádiótechnikai felderítőerők).

A jellegéből adódóan a magasabb szint képessége nem foglalja magában az alacsonyabb szintű felderítőképességet (bizonyos átfedés ellenére sem). Így például a hadászati (hadművelati) felderítés nem képes (és nem is feladata) harcászati felderítést folytatni.

Megjegyzés: A hadművelati-harcászati rádiótechnikai felderítőerők olyan szervezetek, amelyek rendelkeznek hadművelati képességű és harcászati képességű rádiótechnikai felderítőerőkkel, -eszközökkel (alrendszerrel) is.

A MAGYAR HADÁSZATI RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTŐRENDSZER 1974–1990 KÖZÖTT

A magyar hadászati rádiótechnikai felderítőrendszer 1974-re alakult ki, azaz vált működőképessé. Az első néhány évben csak időszakos felderítést (vételkísérletet) folytatott a rádiótechnikai felderítőőrsök kitelepítésével, amely az állomány gyakoroltatása mellett a későbbi, állandó települési helyek kiválasztását is szolgálta. Az őrsök a Dunántúl különböző helyein – Lenti, Nagykanizsa, Kőszeg, Mosonmagyaróvár, Csurgó, Keszthely, Nyirád, Érd, Vindornyaszőlős, Bogdása körzetében – települtek.

A 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj 1974-ben a Vezérkar közvetlen alárendeltségéből a 3. önálló rádiófelderítő ezred szervezeti alárendeltségébe (funkcionálisan mint rádiótechnikai felderítő-zászlóalj) került (a zászlóalj parancsnoka Lukács László őrnagy, a harcálláspont-parancsnok pedig Vágási László százados volt).

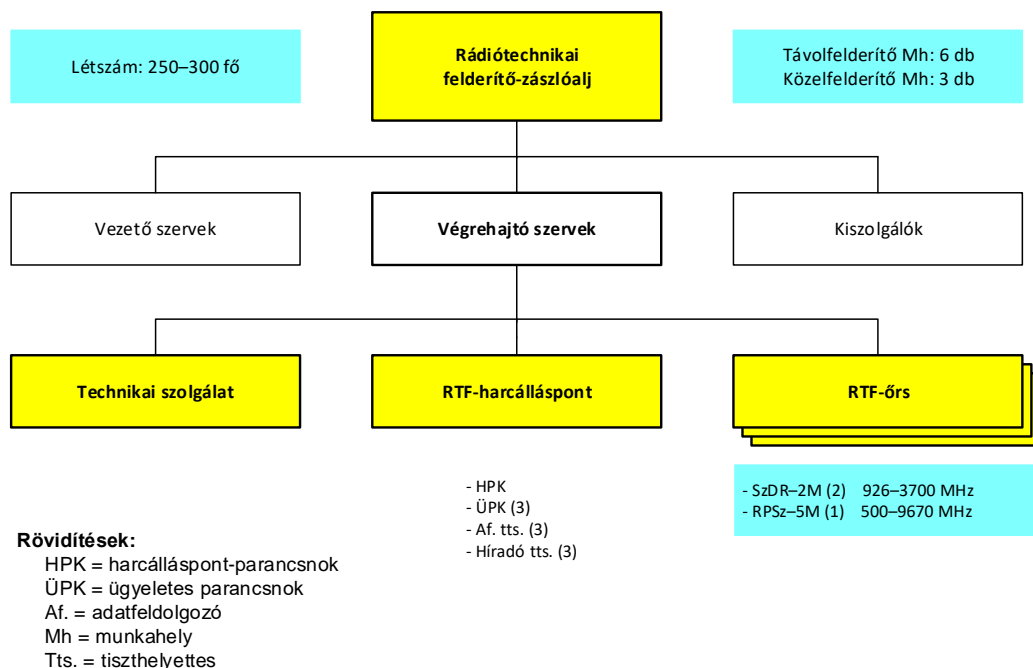
A rendszer fő feladata

A rendszer fő feladatát képezte Ausztria rádiólokációs rendszereinek (katonai és katonai-polgári) felderítése, illetve – kiegészítő feladatként – a dél-németországi és az észak-olaszországi rádiólokációs rendszerek felderítése, elsősorban a „WINTEX” (Winter Exercise – „Téli gyakorlat”) és az „AUTUMN FORGE” („Őszi összekovácsolás”) fedőnevű NATO-gyakorlatok idején.

Szervezeti felépítés

A rendszer szovjet típusú rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezetként funkcionált. A parancsnokság és a kiszolgálórészleg (szakmai eleme a rádiótechnikai felderítő technikai szolgálat) mellett meghatározó szervezeti elemét képezte a harcálláspont (mint adatfeldolgozó és a szakmai tevékenységet irányító szerv) és a harcrendben kitelepült rádiótechnikai felderítő (adatszerző) őrsök.

A rádiótechnikai felderítőerők szervezeti felépítését szemlélteti a 7. ábra.

7. ábra. A 3. önálló rádiófelderítő ezred (majd dandár) rádiótechnikai felderítő-zászlóaljának szervezeti felépítése (1974–1990)

A parancsnokság állományába tartozott a parancsnok, a politikai helyettes (alárendeltségében a könyvtári részleg) és a törzsfőnök (alárendeltségében a pénzügyi szolgálat és az ügyviteli részleg). A kiszolgáló állományt a szaktechnikai és a gépjárműtechnikai kiszolgáló állomány (egyben ügyeleti és őrszolgálat) képezte.

A harcálláspont élén a harcálláspont-parancsnok (a parancsnok szakmai helyettese) állt, alárendeltségébe három ügyeletes parancsnok, három adatfeldolgozó tiszthelyettes és három híradó-távírársz tiszthelyettes tartozott. Az állomány 24 órás szakmai szolgálat ellátásával biztosította az adatszerzők folyamatos irányítását és a szakmai jelentések (napi jelentés, rendkívüli jelentés) elkészítését, illetve felterjesztését az előljáró szolgálat (rádiófelderítő ezred központi harcálláspont, illetve szakmai szolgálat) felé.

A parancsnokság, a kiszolgáló állomány és a harcálláspont Keszthelyen, a hadseregközvetlen légvédelmi tüzérezred, majd Kub, később Krug légvédelmi rakétaezred (-dandár) lakományában került elhelyezésre.

Az adatszerző őrsök (századok) őrsparancsnokai kiszolgálórészleggel, valamint a szakmai kezelői-üzemeltetői feladatokat ellátó részleggel (állomásparancsnok és kezelők) rendelkeztek.

Megjegyzés:

- A rádiótechnikai felderítőerők az 1974-ben létrehozott URH-ezredőrs állományába tartoztak, s együtt települtek az URH rádiófelderítő erőkkel. A rádiótechnikai felderítőerők csak funkcionálisan képeztek zászlóaljat.
- Az ezred 1983. szeptember 1-jétől áttért dandárszervezetre, alárendeltségébe ismét zászlóaljszervezetek (RH felfedő-lehallgató zászlóalj, rádió-iránymérő zászlóalj, URH felfedő-lehallgató zászlóalj, rádiótechnikai felderítő-zászlóalj, TMH – távközlési műhold – felfedő-lehallgató zászlóalj) tartoztak.

A személyi állomány képzése, felkészítése

Az 1970-es évektől tervszerűen beindult az alapító állomány továbbképzése. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia rádiófelderítő szakán szerzett egyetemi végzettséget Torma Béla (1971–1974), Dávid András (1974–1977), Bilics Gyula, Braun László, Erdődi László, Karácsonyi György és Vágási László (1977–1980), Czuth László, Hegyi Tibor és Varga Imre (1980–1983).

Lutár Sándor (1983–1987) és Poór Ernő (1985–1989) összefegyvernemi levelező, Benes Zoltán (1977–1981) politikai munkás levelező szakon tanult.

Czuth László és Hegyi Tibor kitüntetéses oklevéllel – vörös diplomával – végzett, nevük az Akadémia (ma Egyetem) márványabláján olvasható.

A katonai akadémiai képzéssel párhuzamosan a szaktisztai állomány jelentős része a Szovjetunióban (Moszkva/Valentyinovka) rádiótechnikai felderítő (nyolchónapos) szaktanfolyamot végzett.

A tanfolyam hallgatói a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinek szaktisztjei közül továbbképzési (oktatási) terv alapján kerültek beiskolázásra. Például az 1975/76-os évfolyamot két magyar, két NDK-s, hat lengyel, három bolgár és öt csehszlovák tiszt alkotta. Abban az évben a bolgár rádióelektronikai felderítődandár parancsnoka (Manyev ezredes) volt a nemzetközi csoport vezetője.

Az oktatás orosz nyelven folyt, ami a hallgatók részére kitűnő nyelvismeretet adott. A szakoktatás magas színvonalú, gyakorlatias volt, igen széles kitekintést biztosított a rádiótechnikai felderítés valamennyi területére, és meghatározta a katonai terminológiát mind szakmai, mind általános katonai ismeretek vonatkozásában.

Moszkva-parti esték (Czuth László visszaemlékezése)

A képzés elméleti és gyakorlati tematikája igen széles spektrumot ölelt fel. Szakharcászatból megismertük a rádiótechnikai felderítőerők helyét, szerepét, szintek szerinti tagozódását. Számos térképes feladatot, ezzel együtt objektum- és adatforrás-számvetést készítettünk. Gyakorlati foglalkozáson többek között a front rádiótechnikai felderítőerőinek alkalmazását terveztük meg. Berendezéismeret tantárgyból a rendszeresített eszközök (SzDR-2M/2MP, RPSz-5M/6) mellett megismertük a legújabb fejlesztéseket (POSzT-3M, SzDR-2A) is.

A szakismeret mellett – az együtt tanulás során – ismereteket szereztünk a Varsói Szerződés országainak rádiótechnikai felderítőerőiről, -eszközeiről és azok alkalmazásáról.

(Román tisztek nem vettek részt ezeken a tanfolyamokon. A bázison mongol, kubai és a jugoszláv szaktiszték is tanultak.)

Az együtt végzett tanfolyam ugyanakkor azt is jelentette, hogy a Varsói Szerződés rádiótechnikai felderítőszaktisztjei úgymond egy nyelvet beszéltek. Ez még a politikai rendszerváltozás utáni években (az 1990-es években) is érezhető volt, amikor kétoldali találkozókön szakmai megbeszélést folytattunk.

A szakmai, katonai képzés (moszkvai rádiótechnikai felderítőtanfolyam, ZMKA) mellett általános volt a nyelvismeret megszerzése, alapvetően a munka melletti tanulás (szervezett vagy autodidakta) formájában. A tisztai állomány orosz, angol és német nyelvismerettel rendelkezett.

Harcrend, a települési (diszlokációs) helyek

A rendszer fő harcrendi eleme a zászlóalj vezetési pont (parancsnokság, kiszolgálórészleg, harcálláspont) Keszthelyen diszlokált, az adatszerző elemek a folyamatos felderítést a Mosonmagyaróvár–Kőszeg–Nagykanizsa (1974-től, míg 1971–1973 között Lenti) iránymérő alap létrehozásával hajtotta végre, örsönként két-két SzDR–2M/2MP berendezés telepítésével (üzemeltetésével). Grafikon szerint RPSz–5M/6 és ideiglenesen Dnyepr–1K berendezések is üzemeltek, kísérleti jelleggel. A rendszer lokációját az 8. ábra szemlélteti.

A rendszer működési rendje

A rendszer megszakítás nélküli folyamatos felderítést folytatott. A szakmai irányítást a harcálláspont 24 órás szakmai szolgálata (a szolgálatért általánosságban a harcálláspont-parancsnok, a napi szolgálatért az ügyeletes parancsnok felelt) hajtotta végre, míg az egyes örsökön normál helyzetben egy távfelderítő (SzDR–2M vagy MP) állomás váltásos rendszerben folyamatosan üzemelt, s kiegészítő grafikon szerint 6–8 órát egy közelfelderítő állomás (RPSz–5M/6 vagy Dnyepr–1K) is üzemelt.

NATO-gyakorlatok idején örsönként biztosítani kellett két távfelderítő állomás szükség szerinti folyamatos üzemét (vagyis a rendszerben egyidejűleg hat távfelderítő állomás üzemelését). Ekkor a harcálláspont az ügyeletes parancsnokok 3×24 órás váltásával hajtotta végre az adatszerzők irányítását, valamint az adatok értékelését, a jelentések elkészítését és továbbítását.

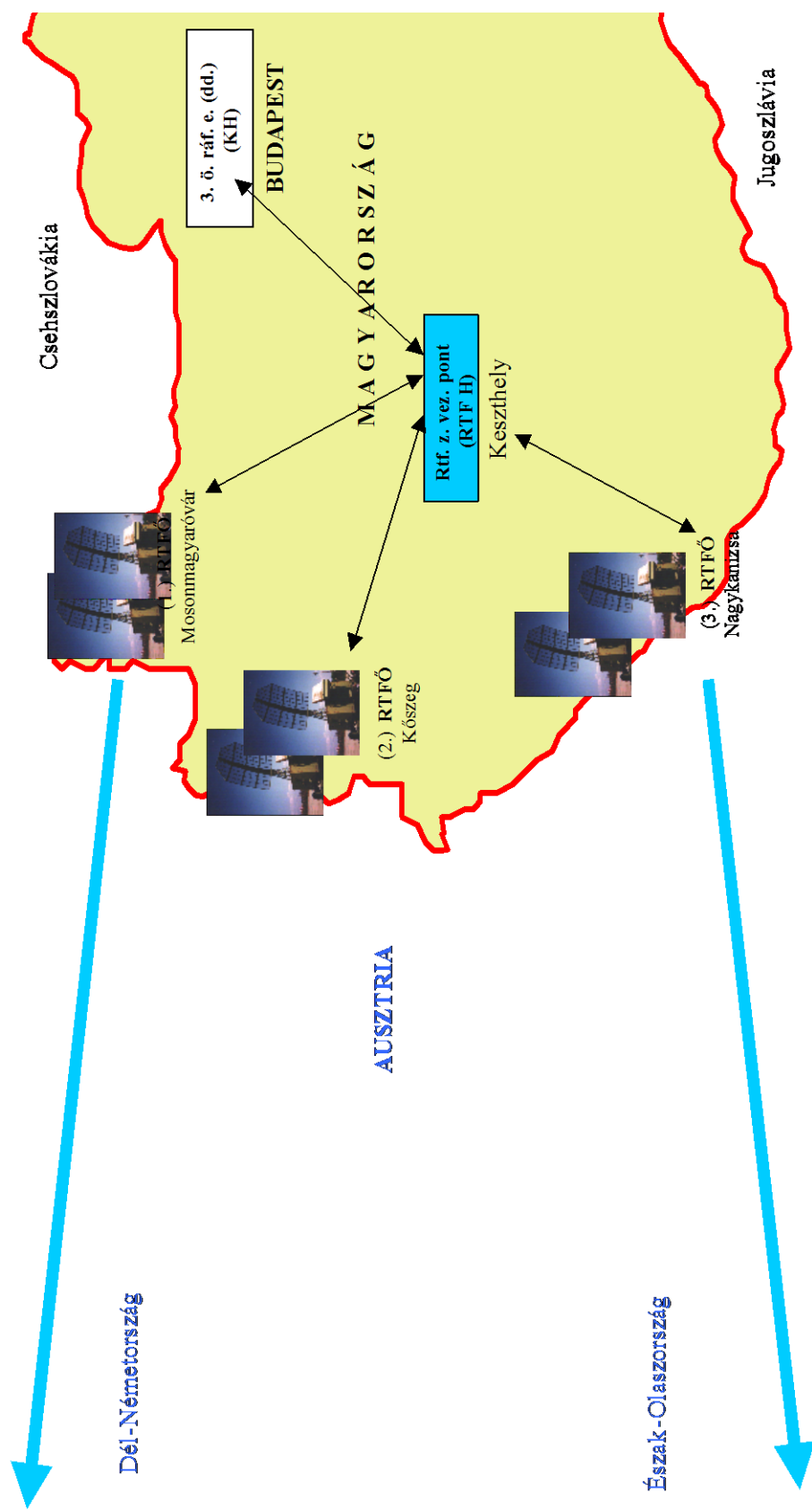
A nagy mélységű felderítést a troposzférikus szóródáson alapuló vétel biztosította (9. ábra).

NATO-gyakorlatok felderítése (Czuth László visszaemlékezése)

A szokásos napi feladat, az osztrák légvédelmi rendszer figyelése – egyik napról a másikra – valójában sok érdekességet nem rejtett magában. Az osztrák távfelderítő radarok (3 db) folyamatosan üzemeltek, a repülőtéri közeli körzeti rádiólokátorok pedig – kiképzési napokon – 08.00–16.00 közötti periódusban végeztek felderítést. Ez a monotonitás rutinszerűvé tette a napi munkát. Mindössze a radarok paramétereinek változása (csatornaváltás, impulzusismétlődési frekvencia váltása), kikapcsolás, bekapcsolás kívánt némi odafigyelést.

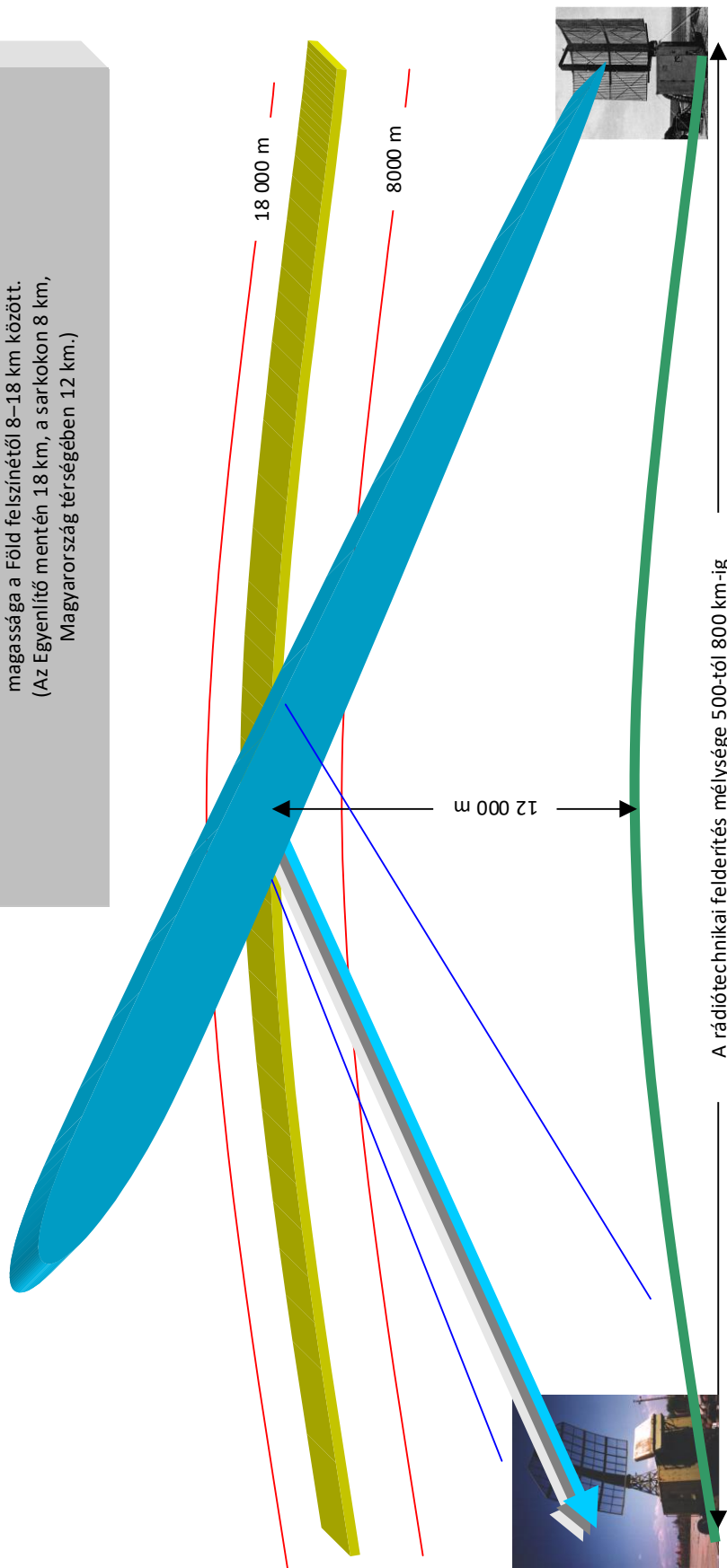
A NATO-gyakorlatok figyelése „feltüzeltte” az állományt, mindenki bizonyítani akart, s egészséges versengésben egymást múlták felül az örsök. Igazi felderítési értéket jelentett az új felfedés (technikailag „kihegyezett” berendezésekkel) és annak hitelessége. A hitelesség azonnal beigazolódott, miután a többi rádiótechnikai felderítőőrs megerősítette az új felfedés tényét. Ebben az időszakban általános volt a napi 550–600 mérés, mérésenkénti adattovábbítással (sokszor kikerülve a fedőtábla használatát).

A felderítés eredményességéről a napi mérésszám is tájékoztatott, de nem elsősorban a mennyiség növelésére törekedtünk. A szolgálat (ügyeletes parancsnok) folyamatosan irányította az adatszerzést, s az ügyeletes parancsnokon (FÜTI) sok múltott abban a vonatkozásban, hogy az új felfedéseket rendszerben helyezze el, rendszert jelentsen, s rendszert értékeljen (például a harcászati légierő 407L repülésirányító rendszerének – CRC, CRP, FACP, ASRT – telepítése, kitelepített HAWK légvédelmi rakétaosztályok tevékenysége, a rakétaosztályok, -ezredek magasabb készségi fokozatba helyezése stb.).

8. ábra. A magyar hadászati rádiótechnikai felderítérendszer települése (1974–1990)

A troposféra a Föld légkörének alsó rétege, magassága a Föld felszínétől 8–18 km között. (Az Egyenlítő mentén 18 km, a sarkokon 8 km, Magyarország térségében 12 km.)

9. ábra. A hadászati rádiótechnikai felderítés nagy mélységét a troposférikus visszaverődésen alapuló vétel teszi lehetővé

1977-ben a NATO „COLD FIRE – hideg tűz” komplex légierő és légvédelmi gyakorlatán (NSZK déli körzete) felfedtük az irányítórendszer elemeinek (egy CRC, egy CRP, egy FACP és egy ASRT) telepítését, a Grafenwöhr térségébe kitelepített amerikai HAWK légvédelmi rakétaosztállyal együtt 18 légvédelmi rakétaüteget tartottunk figyelés alatt, s azok üzemi aktivitásának változásából magasabb készségbe helyezést jelentettünk a központi harcálláspontnak.

Az 1977-es év talán a legjelentősebb felderítési eredményeket hozta.

A technikai javítószolgálat heti, havi karbantartások és a szemlék végrehajtásával, illetve meghibásodások esetén technikai javítócsoport útba indításával biztosította a technika hadrafoghatóságát.

„Katonabarát” technika (Lutár Sándor visszaemlékezése)

Az SzDR–2M/2MP berendezés technikailag sikeres konstrukció volt. Szuperheterodin felépítésű vevője átfogta a berendezés teljes (926–3700 MHz) frekvenciasávját, így az frekvencia szerint keresés nélküli rendszert képezett (amely gyorsabb, mint a leggyorsabb kereséses rendszer). Iránymérő rendszere az egyenlő jel mérés módszerén épült fel, amelynek pontossága meghaladta az elméleti számítás alapján várható pontosságot. Az indikátor még analóg kijelzésű volt, ami hibára adott lehetőséget, de az MP változatban már digitális értékeket olvashattunk le a számlálócsőről. Az antennarendszere a troposzférikus szóródáson alapuló vételt biztosította, ezzel igen nagy mélységben – mintegy 500–600 kilométer – tette lehetővé a felderítést.

Üzemelés szempontjából a berendezés megbízható volt, a heti, havi karbantartás, az I. és a II. szemle rendszeres elvégzése garantált üzembiztonságot jelentett. A berendezés mindent kibírt („katonabarát” volt), és technikailag sokat tudott. (Ezt bizonyítja, hogy az utolsó SzDR–2MP berendezés 2003-ban került kivonásra.)

Talán nem véletlen, hogy a 21. évszázad elején az ukrán Kolcsuga vagy a cseh SDD távolfelderítő berendezések is az SzDR berendezések működési elvére épültek.

Az SzDR–2M/2MP berendezés három különálló egységből épült fel. Egyik eleme volt az indikátorkocsi, a másik az antennakocsi-utánfutó, a harmadik pedig az aggregátorkocsi volt.

A hadászati rádiótechnikai felderítés alapvető eszköze az SzDR–2M berendezés volt.

10. ábra. A berendezés antennakocsija

A rádiótechnikai felderítő szakmai szolgálat megszervezése

1974-re kialakult a rádiótechnikai felderítő szakmai szolgálat komplex rendszere, amely biztosította a folyamatos adatszerezést, adatfeldolgozást, az adatszerezők folyamatos irányítását, a technikai karbantartások végrehajtását és a meghibásodások elhárítását.

A harcálláspont szakmai szolgálata normál időszakban kétfős, minősített időszakban (légvédelmi gyakorlatok felderítése idején) háromfős volt. A szolgálat az őrökre kiadott havi felderítési grafikon szerint üzemeltette a rendszert, a felfedett radarokról üzemelési grafikonot vezetett, rögzítette a csatornaváltásokat, illetve a paraméterváltozásokat.

Szokásostól eltérő tevékenység, új felfedés esetén a szolgálat „megemelte” az üzemelő rádiótechnikai felderítőberendezések mennyiségét, új felfedésekről és a változásokról rendkívüli jelentést terjesztett fel a rádiófelderítő ezred (dandár) központi harcálláspont (szakmai szolgálat) részére. Munkaidőn túl, heti váltással, ügyeletes parancsnoki készenléti szolgálat biztosította az értékelés hitelességét.

A normál helyzet ügyeletes tiszt szolgálatát a harcálláspont ügyeletes parancsnoki beosztású állománya (3 fő) és a zászlóalj beosztott tiszt állománya (ebben az esetben a szakmai irányítást az értékelő tiszthelyettesek végezték), a helyettesi beosztást az értékelő tiszthelyettesek (3 fő), illetve a híradó tiszthelyettesek (3 fő) látták el. Rendkívüli jelentést munkaidő után a készenléti ügyeletes parancsnok terjeszthetett fel (a harcálláspont-parancsnok engedélyével).

A minősített helyzet ügyeletes szolgálatát 3×24 órás váltás látta el. A szolgálat élén az ügyeletes tiszt (ügyeletes parancsnok) állt, akinek fő feladata a szakmai irányítás és az értékelés volt. A helyettesi szolgálatot az értékelő tiszthelyettesek adták, a harmadik személy az összeköttetést fenntartó híradó tiszthelyettesi szolgálat volt, aki biztosította a géptávíró-összeköttetést a szakmai szolgálatokkal, és ezzel összefüggésben fogadták az őrök jelentéseit, és küldték a szolgálat jelentéseit a központi harcálláspontra (a szakmai szolgálatnak).

A technikai szolgálat heti váltásos rendszerben kétfős készenléti ügyeletet látott el, szükség esetén azonnali útba indulással. Minősített esetben 2×2 fős készenléti ügyelet működött.

A rádiótechnikai felderítőőrök szakmai szolgálatát – a 24 órás ügyelet (két fő) mellett – az egy-háromfős, 8 vagy 12 órás kezelői szolgálat jelentette. Minősített esetben egyidejűleg két-három fő kezelő végzett felderítést, biztosítva őrönként két-két távolfelderítő berendezés egyidejű tartós (folyamatos) üzemét, illetve grafikon szerint az RPSz-5M harcászati állomás időszakos üzemét.

A rádiótechnikai felderítő-harcálláspont szakmai-ügyeleti szolgálata rendkívüli jelentést (a harcálláspont-parancsnok jóváhagyásával) és napi jelentést (a harcálláspont-parancsnok aláírásával) terjesztett fel a központi harcálláspontra (a szakmai szolgálat részére).

A figyelési feladatot képező légvédelmi gyakorlatok befejezését követően gyakorlatjelentés került felterjesztésre (a parancsnok aláírásával).

A rádiótechnikai felderítőértékelést az ügyeletes tiszt értékelőszobája, valamint a térképekkel (1:200 000 méretarányú, vaslemezre kasírozott, mágneslapos egyezményes jelekkel) felszerelt rádiótechnikai felderítő-harcálláspont (értékelőközpont) szolgálta.

Az értékelést segítették a rádiótechnikai felderítő objektum- (akkori értelmezés szerint, majd később adatforrás-) adatlapok, a napi 24 órás üzemelési grafikonok (a be- és kikapcsolás pontos feltüntetésével), valamint a harcálláspont által készített segédletek (a NADGE légvédelmi rendszer felépítése, a HAWK és NIKE légvédelmi rakétakomplexumok működési rendje, a TACAN-rendszer, a 407L repülésirányító rendszer, radaradattár) és a korábbi rádiótechnikai felderítőjelentések.

Az értékelést fotóblokk-felvételek, magnófelvételek és képtávíró-felvételek tették szemléletessé.

Felderítési értéket képezett az osztrák rádiólokációs rendszer folyamatos, hiteles felderítése, az osztrák légierő tevékenységének figyelése, a mobil rendszer kitelepüléseinek (légvédelmi gyakorlatok) észlelése, az osztrák (nemzeti) légvédelmi rendszer fejlesztési folyamatának felderítése.

Kiemelt értékkel bírt a NADGE-rendszer felderítése, a dél-németországi HAWK légvédelmi rakétaezredek (német), osztályok (amerikai), a harcászati légierő 407L repülésirányító rendszerének és a kis magasságon repülő légi célokat felderítő rendszer felderítése.

A felderítés eredményei (képesség, objektumai, adatforrásai, mélysége)

Ausztria rádiólokációs rendszereinek felderítése

Ausztria (nyugati orientációjú semleges ország) sajátos harcéljárással (területvédelmi elvek, harc a kulcsfontosságú övezetben, döntő fontosságú körletek védelme, vadász harc) tervezte meg az ország védelmét.

Légvédelmi rendszerében – a rádiótechnikai felderítés szempontjából – a radarcsapatok állandó telepítésű és ideiglenesen telepített (mozgó) őrsői képezték a felderítés objektumát, amelyeken telepített radarok (rádiótechnikai felderítés adatforrásai) alapvetően folyamatos üzemeléssel biztosították a légtérfelderítést. Légvédelmi gyakorlatot (mozgó radarállomások kitelepítése) évente egy-két alkalommal tartottak.

A légierő vegyes használatú (polgári-katonai) repülőtereken állomásozott (állomásozik), amelyeken a repülőtéri közelkörzeti radarok rendszeres nappali periódusban üzemeltek.

A repülőtéri leszállító radarok és a repülőgép-fedélzeti radarok a felderítés frekvenciasávján (926–3700 MHz) kívül estek, így azokról nem volt közvetlen felderítési adat (az RPSz–5M/6 berendezés – frekvenciasáv 500–9670 MHz – esetén a kis felderítési mélység korlátozta a felderíthetőséget).

A szárazföldi erők tábori légvédelmi tüzéségének radarjai ugyancsak a frekvenciasávon kívül estek.

Az Ausztria irányában végzett rádiótechnikai felderítés egyedi sajátossága volt – az Alpokból adódóan – az elektromágneses sugárzást visszaverő felületek (főleg a havas-jeges hegyvonulatok, hegycsúcsok) sokasága.

A magyar rádiótechnikai felderítőrendszer Ausztria teljes mélységében biztosította a légvédelmi rendszer állandó és mobil állomásainak felderítését, a karbantartások észlelését, a repülőtéri közelkörzeti radarok felderítését, ebből következően a légvédelmi rendszerben és a repülőerők tevékenységében bekövetkezett intenzitásváltozások észlelését.

A dél-németországi rádiólokációs rendszerek felderítése

Dél-Németország – a rádiótechnikai felderítés szempontjából – az ott diszlokáló NATO-erőkből következően kiemelten fontos felderítési irányt jelentett, annak ellenére, hogy nem képezett folyamatos felderítési feladatot.

A magyar rádiótechnikai felderítőrendszer mintegy 500 kilométer mélységig volt képes adatokat szerezni a NATO egységes integrált légvédelmi rendszer radarcsapatairól, a légvédelem 412L vezetési és irányítórendszer repülésirányító és értesítő központ, őrs és távolfelderítő őrsök, a légvédelmi rakétacsapatok, a határ menti (sajátosan német) kis magasságon repülő légi célokat felderítő rendszer (LARS) tevékenységéről, a harcászati légierő 407L (majd 485L) repülésirányító és értesítő rendszer ideiglenesen telepített központjairól (CRC), őrséről (CRP), előretolt repülésirányító őrséről (FACP), a NAEW-rendszer és az amerikai AWACS E–3 repülőgépeinek járőrözéséről.

A rendszer képes volt észlelni a tevékenység intenzitásváltozását, a légvédelmi erők magasabb készségbe helyezését, a légvédelmi rakétacsapatok áttelepítését, a kis magasságon repülő légi célokat felderítő rendszer kitelepítését, az AWACS-gépek bevetését és a repülésirányító rendszer telepítését.

E felderítési adatok a hadászati rádiótechnikai felderítés kiemelten értékes eredményei, s az az időszak (1975–1985 között) a rádiótechnikai felderítés egyik legeredményesebb periódusa.

Az eredményesség annak tulajdonítható, hogy egyrészt a rádiótechnikai felderítő-szakállomány (adatfeldolgozók, adatszerzők, technikai eszközöket üzemeltető-javító) kellő gyakorlati tapasztalat birtokában magas szinten képes volt megoldani a feladatokat. Másrészt a szovjet gyártmányú rádiótechnikai felderítőberendezés (SzDR–2M/2MP) nagy mélységig (megbízhatóan 500 km), magas technikai színvonalon (frekvencia szerinti keresés nélkül, iránymérés egyenlő jel módszerű, zavaró frekvenciák elnyomása, kiszűrése, nagy érzékenység) biztosította a felderítést.

Radarok „éneke” (Aranyos János visszaemlékezése)

A radarok harcászati-technikai jellemzői közül azonosítás szempontjából talán a legfontosabb az impulzusmértéklődési frekvencia. Ez az érték néhány száz, néhány ezer Hz, ami azt jelenti, hogy a hallható tartományba esik, így aurálisan is kijelezhető (vagyis hallható). Természetesen ahány radar, annyiféle hangmagasság, hangszín, hangtónus és hangzási időtartam.

A nyugat-németországi irányú felderítés során – a nagyszámú radar következtében – általános volt, hogy adott irányban egyidejűleg több radar is „megszólalt”, változó ritmusban és intenzitással, s olykor valósággal „zenéltek”.

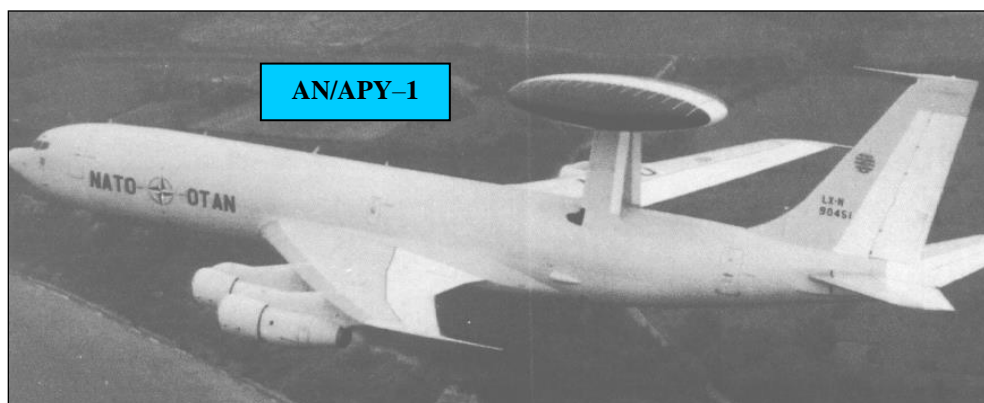
Számunkra a rádiótechnikai felderítő-munkahelyen ez volt a radarok „éneke”, amit kezelőként mindig szívesen hallgattunk.

Az észak-olaszországi rádiólokációs rendszerek felderítése

Észak-Olaszország – a rádiótechnikai felderítés szempontjából – az ott diszlokáló NATO-erők miatt fontos felderítési irányt képezett. Jelentősége – több okból kifolyólag – azonban elmaradt a dél-németországi irány értékétől.

A magyar rádiótechnikai felderítőrendszer mintegy 500 kilométer mélységig képes volt adatokat szerezni a NATO egységes integrált légvédelmi rendszer radarcapatairól, a légvédelem 412L vezetési és irányító rendszer repülésirányító és értesítő központ, őr és távolfelderítő őrök, a légvédelmi rakétacsapatok tevékenységéről, harcászati légierő 407L (majd 485L) repülésirányító és értesítő rendszer ideiglenesen telepített központjairól (CRC), őrseiről (CRP), előretolt repülésirányító őrseiről (FACP), a NAEW-rendszer és az amerikai AWACS E–3 repülőgépeinek járőrözéséről.

A rendszer képes volt észlelni a tevékenység intenzitásának a változását, a légvédelmi erők magasabb készségbe helyezését, az AWACS-gépek bevetését, a repülésirányító rendszer telepítését.

11. ábra. A NAEW-rendszer járőröző E–3 felderítő-repülőgépe
(az egyik a tizennyolcból)

A hadászati rádiótechnikai felderítés 1974–1990 közötti időszakának összegzett értékelése

Az időszak legfontosabb eredménye, hogy a hadászati rádiótechnikai felderítőrendszer a magyar katonai felderítés fontos elemévé vált. A felvett harcrend – a telepített harcálláspont, a kitelepült rádiótechnikai felderítőőrsök –, a kialakított munkarend, a felépített normál helyzetű és fokozott intenzitású – gyakorlatok időszakára kialakított – felderítési munkarend biztosította a feladatok végrehajtását, továbbá a rádiótechnikai felderítő adatszerzés és adatfeldolgozás megbízható adatokat, jelentéseket továbbított a rádióelektronikai felderítő központi harcálláspont részére.

A szakmai értékelő állomány rendszeres külföldi képzése (Szovjetunió – Valentyinovka, Zagarjanszkaja – rádióelektronikai felderítő kiképző központ), valamint az új generációs felderítőberendezések (SzDR–2MP) tervszerű rendszerbe állítása eredményeként a magyar rádiótechnikai felderítés a korlátozott lehetőségek ellenére a Varsói Szerződés katonai szervezetének elismert felderítőkomponense volt.

A kiépített (telepített) rendszer napi folyamatos üzemben végezte az osztrák rádiolokációs rendszerek figyelését, ellenőrizte a dél-németországi és az észak-olaszországi rendszerek üzemelését, illetve kiemelt feladatot jelentett a NATO-gyakorlatok időszakában a dél-németországi és az észak-olaszországi rádiolokációs rendszerek, azon keresztül a NATO-erők felderítése.

A rendszer megbízhatóan, hézagmentesen derítette fel az osztrák légvédelem honi rádiolokációs felderítőerőinek tevékenységét, a mobil erők telepítését, a légvédelmi gyakorlatok lefolyását (jellemzőit).

A NATO-gyakorlatok időszakában – a nagy távolság ellenére – megbízható adatokat szolgáltatott a dél-németországi objektumokról, a légvédelmi rakétakomplexumokról, a légi ideiglenesen telepített irányítórendszeréről, a sajátos német, kis magasságon repülő légi célok felderítő rendszerről, az amerikai és NATO AWACS, illetve NAEW-rendszerek tevékenységéről. Észak-Olaszország vonatkozásában megbízható adatokat jelentett a légvédelmi rakétakomplexumok tevékenységéről.

A felderítés eredményességéhez (az adott frekvenciasávon belül) nagyban hozzájárultak a szovjet rádiótechnikai felderítőberendezések (SzDR–2M/2MP) pozitív jellemzői, így a troposzférikus szóródáson alapuló, nagy mélységet biztosító felderítés, az egyenlő jelű (igen pontos) iránymérés, a frekvencia szerint keresés nélküli rendszer, a nagy érzékenység (erősítés), a jelelnyomás és kiemelés lehetősége.

Ugyanakkor a felderítést hátrányosan befolyásolta a berendezések szűk frekvenciatartománya (926–3700 MHz), amely nem tette lehetővé a repülőgép-fedélzeti radarok (célfelderítő-rakétarávezető, magasságmérő), a légvédelmi tűz- és rakétakomplexumok tűzvezető, rakétarávezető radarjainak felderítését, valamint egyéb 926 MHz alatti és 3700 MHz feletti frekvenciasávban üzemelő radarok felderítését.

A felderítés sajátosságai 1974–1990 között

A kiépített hadászati rádiótechnikai felderítőrendszer biztosította a folyamatos adatszerzést és adatfeldolgozást. A felderítés fő irányában mintegy 160 kilométeres iránymérő alappal három rádiótechnikai felderítőőrs, örsönként két-két távolfelderítő és egy-egy közelfelderítő rádiótechnikai felderítőberendezéssel hajtották végre a napi 24 órás felderítést. Minősített esetben – NATO-gyakorlatok idején – egyidejűleg hat távolfelderítő állomás tartós (folyamatos) üzeme biztosította a feladat végrehajtását. A harcálláspont állományából vezényelt szakmai szolgálat folyamatos adatfeldolgozással és az adatszerzők folyamatos irányításával végezte az értékelő-jelentő munkát.

A napi feladatot Ausztria rádiólokációs rendszereinek felderítése képezte, ami 15–20 adatforrás figyelését jelentette. Meghatározó feladat volt az osztrák légvédelmi rendszer állandó telepítésű és időszakosan aktivizált mobil telepítésű rádiólokátorainak felderítése. Másodlagos feladatot képezett a polgári-katonai (és polgári) repülőterek repülőtéri közeli körzeti radarjainak figyelése. (A repülőgépfedélzeti radarok és a légvédelmi tüzéség felderítő- és tűzvezető radarjainak, valamint a magasságmérő radarok felderítését a felderítőberendezés szűk frekvenciatartománya nem biztosította.) Az osztrák irányú felderítés egyik sajátossága volt az Alpok hegyvonulatai által okozott nagyarányú, a felderítés teljes szektorára jellemző visszaverődés.

Időszakos feladat volt a dél-németországi és az észak-olaszországi NATO-rendszerek felderítése, elsősorban a NATO-gyakorlatok időszakában. A nagy mélység (250–500 kilométerre az iránymérő alaptól) ellenére hiteles adatokat szereztünk a NATO integrált légvédelmi rendszer, a légvédelmi rakétacsapatok, a kis magasságon repülő célokat felderítő rendszer (LARS), a légierő repülésirányító rendszere (407L), az amerikai AWACS és a NAEW-rendszer részeinek (Németország 10–15%-a, Olaszország 15–20%-a) tevékenységéről. A rádiótechnikai felderítőrendszer mintegy 30–40 német és 20–30 olasz radart – adatforrást – tartott figyelés alatt.

A hadászati felderítőeszközök szovjet gyártmányú mobil rendszerek voltak, amelyek nagy mélységű, nagy pontosságú mérést, frekvencia szerint keresés nélküli (teljes frekvenciasávot átfogó) felfedést tettek lehetővé. Egyedi sajátossága volt a troposzférikus szóródáson alapuló vétel és az egyenlő jel szerinti iránymérés. A kezdeti időszakban analóg, majd később digitális rendszerek határozták meg a paraméterek mérési pontosságát.

Az adatfeldolgozást rádiótechnikai felderítő-harcálláspont (négy tiszt és hat tiszthelyettes) végezte. Meghatározó volt a folyamatos adatfeldolgozás és az adatszerzők folyamatos irányítása. Mind az adattovábbítás (fedő kódtáblázattal), mind az adatfeldolgozás (rajzolt üzemelési grafikonokkal) manuálisan valósult meg. Napi és rendkívüli jelentések, illetve gyakorlatjelentések képezték a jelentési fajtákat. Normál időszakban kétfős, minősített időszakban (NATO-gyakorlatok) 3×24 órás háromfős értékelő szakmai szolgálat végezte az adatfeldolgozást.

A MAGYAR HADMŰVELETI RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTŐRENDSZER 1974–1990 KÖZÖTT

A hadműveleti rádiótechnikai felderítőerőket 1974-ben hozták létre, a hadseregközvetlen 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj szervezeti elemeként. A rádiótechnikai felderítőerőket egy század képezte, három RPSz–5M típusú berendezéssel (munkahellyel).

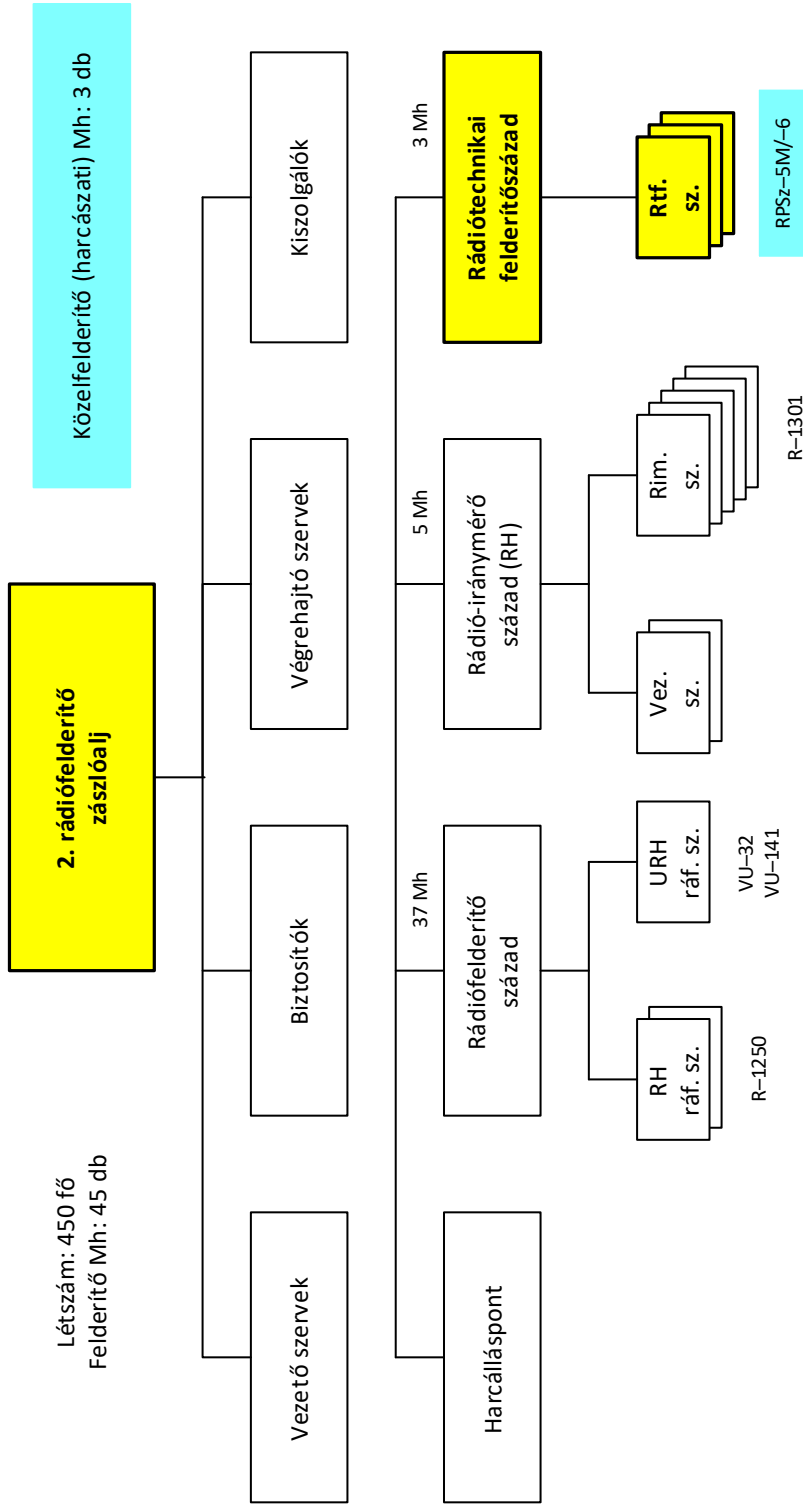
A zászlóalj szervezeti felépítését a 12. ábra mutatja.

A rádiótechnikai felderítőszázad – az RPSz–5M harcászati-technikai jellemzőiből adódóan – tulajdonképpen nem a szervezet elméleti rendeltetésének megfelelő hadműveleti, hanem csak harcászati eszközökkel rendelkezett, így a század rendeltetése is ez alapján fogalmazódott meg.

A század rendeltetése (akkori megfogalmazás szerint): háború esetén derítse fel a szemben álló fél szárazföldi csapatainak a harcászati mélységben üzemelő rádiótechnikai eszközeit, az alapján szerezzen adatokat annak csoportosításáról, tevékenységéről és valószínű szándékáról.

Az általános elvek szerint a század a hadsereg támadási (védő) sávján belül, a felderítés fő irányában bontakozik szét, mintegy 30 kilométeres iránymérő alap létrehozásával, közel (5–10 km) a harcérintkezés vonalához. A támadás megindulása után 20–30 kilométeres áttelepülésekkel (ugrásokkal) követi a hadsereg csapatainak tevékenységét, felzárkózva a harcérintkezés vonalára, vagy védelmi hadművelet esetén a mélységben kijelölt (hátsóbb) terepszakaszon települ.

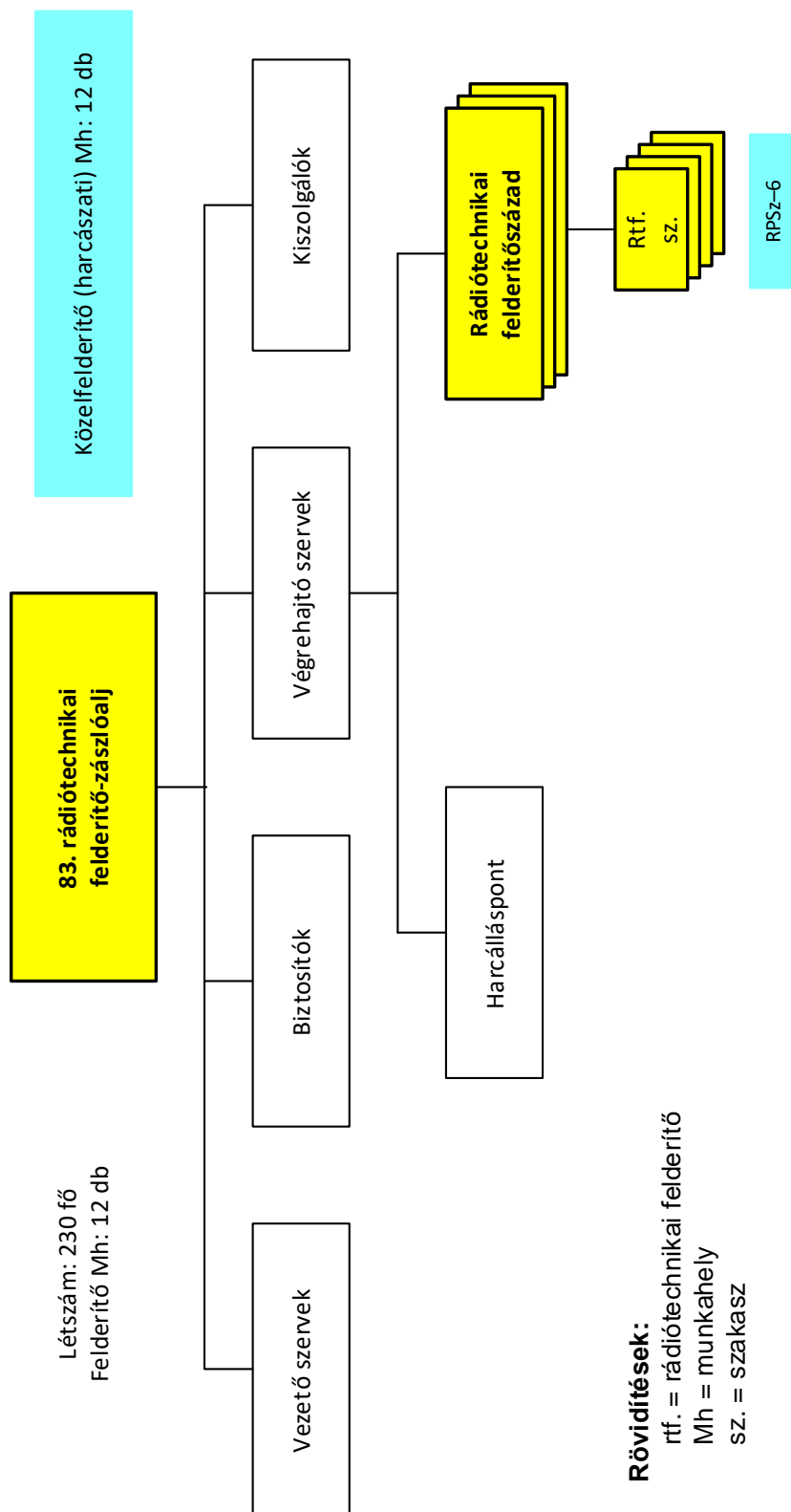
1987-ig a hadműveleti rádiótechnikai felderítőerőknél változás nem történt, azok a rádiófelderítő zászlóalj szervezetében békekiképzést folytattak.

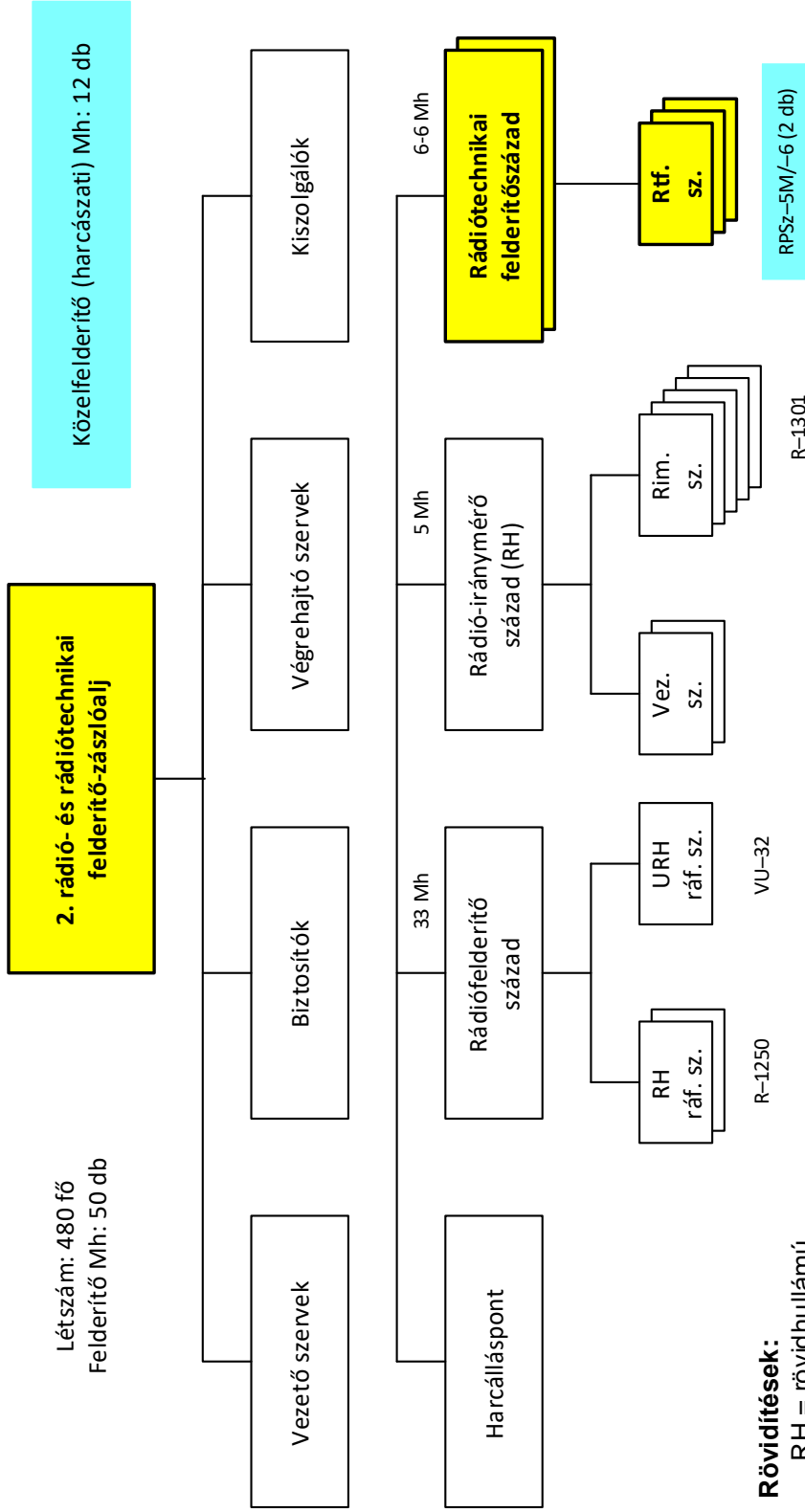
Rövidítések:

- RH = rövidhullámú
- URH = ultrarövid-hullámú
- Vez. = vezérnyelő
- Rim. = rádió-iránymérő

12. ábra. A hadseregközvetlen 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj szervezeti felépítése (1974–1987)

13. ábra. A hadseregközvetlen 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezeti felépítése (1987–1990)

14. ábra. A hadseregközvetlen 2. önálló rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezeti felépítése (1990-től)

A rendszer alapvető hiányossága volt, hogy nem rendelkezett hadműveleti képességű rádiótechnikai felderítőeszközökkel, illetve a légi eszközön (repülőgépen, helikopteren) telepített rádiólokátorokat felderítő eszközökkel. Ilyen rendeltetésű eszközzel (POSzT–3M) a rádiótechnikai zavaró-zászlóaljtag látták el.

Az 1980-as évek elején elméleti állásfoglalás született a hadműveleti képességű eszközök beszerzésére, de az nem valósult meg.

1987-ben a haderőstruktúra átszervezésével (hadtest-dandár szervezetre történő áttérés) a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítőerőket is átcsoportosították.

A megszüntetett hadosztályok rádiótechnikai felderítőszakaszait és a hadseregközvetlen rádiófelderítő zászlóalj rádiótechnikai felderítőszázadát egy szervezetbe vonták össze, és létrehozták a 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljtag Szombathelyen (a zászlóalj szervezeti felépítését mutatja a 13. ábra).

A zászlóaljtag a hadseregközvetlen felderítőerők önálló elemét képezte (1990-ig).

A rádiótechnikai felderítőerők ilyen átcsoportosításával tovább romlott a rendszer kiépítettsége, hiszen a hadműveleti kötelék azt követően is csak harcászati eszközökkel rendelkezett, a hadtestek rádiófelderítő századaiból pedig kivonták a rádiótechnikai felderítőszakaszokat, azaz a harcászati erőket felszámolták.

1990-ben a hadsereg rádiófelderítő zászlóaljtagját és a rádiótechnikai felderítő-zászlóaljtagját ismét egy szervezetbe vonták össze, és létrehozták a hadseregközvetlen 2. önálló rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóaljtag, Szombathelyen. Szervezeti felépítését a 14. ábra szemlélteti.

15. ábra. Az RPSz-6 rádiótechnikai felderítőállomás (menethelyzetben)

A magyar hadműveleti és harcászati rádiótechnikai felderítés alapeszköze, amely technikai paraméterei alapján harcászati képességű. (A hadászati rendszerben csak időszakosan, kísérleti jelleggel üzemelt.)

Hadműveleti és harcászati szinten az 1990-es évek elején összevonták a rádió- és rádiótechnikai felderítő- és zavaróerőket. Hadműveleti szinten a tábori hadsereg alárendeltségében létrehozták az elektronikaiharc-ezredet (Kiskunfélegyháza), amely nem rendelkezett a földi telepítésű radarrendszereket (radarokat) felderítő rádiótechnikai felderítőerőkkel, vagyis leszerverték a hadműveleti rádiótechnikai felderítőerők egyik fontos komponensét.

Az elektronikaiharc-ezred állományába a rádiótechnikai zavaró-zászlóaljtag rádiótechnikai felderítőeszközei (két POSzT–3M – üzemi frekvenciasáv 2500–37 500 MHz – fedélzeti rádiólokátorokat felderítő állomás) kerültek mint rádiótechnikai felderítőerők.

A HARCÁSZATI RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTŐRENDSZER 1974–1990 KÖZÖTT

A harcászati rádiótechnikai felderítés szervezetei

A harcászati rádiótechnikai felderítőerőket 1973–1975 között hozták létre. A hadosztályok (a 7., 8. és 9. gépesített lövész-, valamint a 11. harckocsi-hadosztály) rádiófelderítő századai (diszlokációs helyek: Kaposvár / 1976-tól Lenti, Tapolca-Újdörögd, Kiskunfélegyháza, Tata / 1976-tól Győr) állományába egy-egy rádiótechnikai felderítőszakaszt (2 darab RPSz–5M berendezés) szerveztek.

A hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj szervezeti felépítését – benne a rádiótechnikai felderítőerőket – a 16. ábra mutatja.

A szervezet feladatrendszere

A rádiótechnikai felderítőszakasz rendeltetése (akkori megfogalmazás szerint): háború esetén derítse fel a hadosztály sávjába (felderítési felelősségi sávjába) eső ellenség szárazföldi csapatainak rádiótechnikai eszközeit, és szolgáltatson adatokat az elsőlépcső-dandárok és -hadosztály csoportosításáról, tevékenységéről és valószínű szándékáról.

Az általános elvek szerint a szakasz a hadosztály támadási vagy védősávjában (támadási sáv 20 km-ig, védősáv 20–40 km) bontakozik szét, a sáv által behatárolt iránymérő alappal (max. 16–18 km) és közel (2–3 km-re) a harcérintkezés vonalához. A támadás megindulása után 15–20 kilométeres áttelepülésekkel követve a hadosztály csapatainak tevékenységét, vagy védelmi harc esetén a mélységben kijelölt hátsóbb terepszakaszon települ.

A rádiótechnikai felderítőerők alkalmazását behatárolta az optikai láthatóságon alapuló vétel (amelynek lényegét a 17. ábra szemlélteti).

A szakasz erői, eszközei, rendeltetése és alkalmazás elvei összhangban voltak az összefegyvernemi kötelék (hadosztály) szintjével.

1987-ig a harcászati rádiótechnikai felderítőerőknél változás nem volt, a rádiótechnikai felderítőerők – a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljak rádiótechnikai felderítőszakaszai – békekiképzést folytattak.

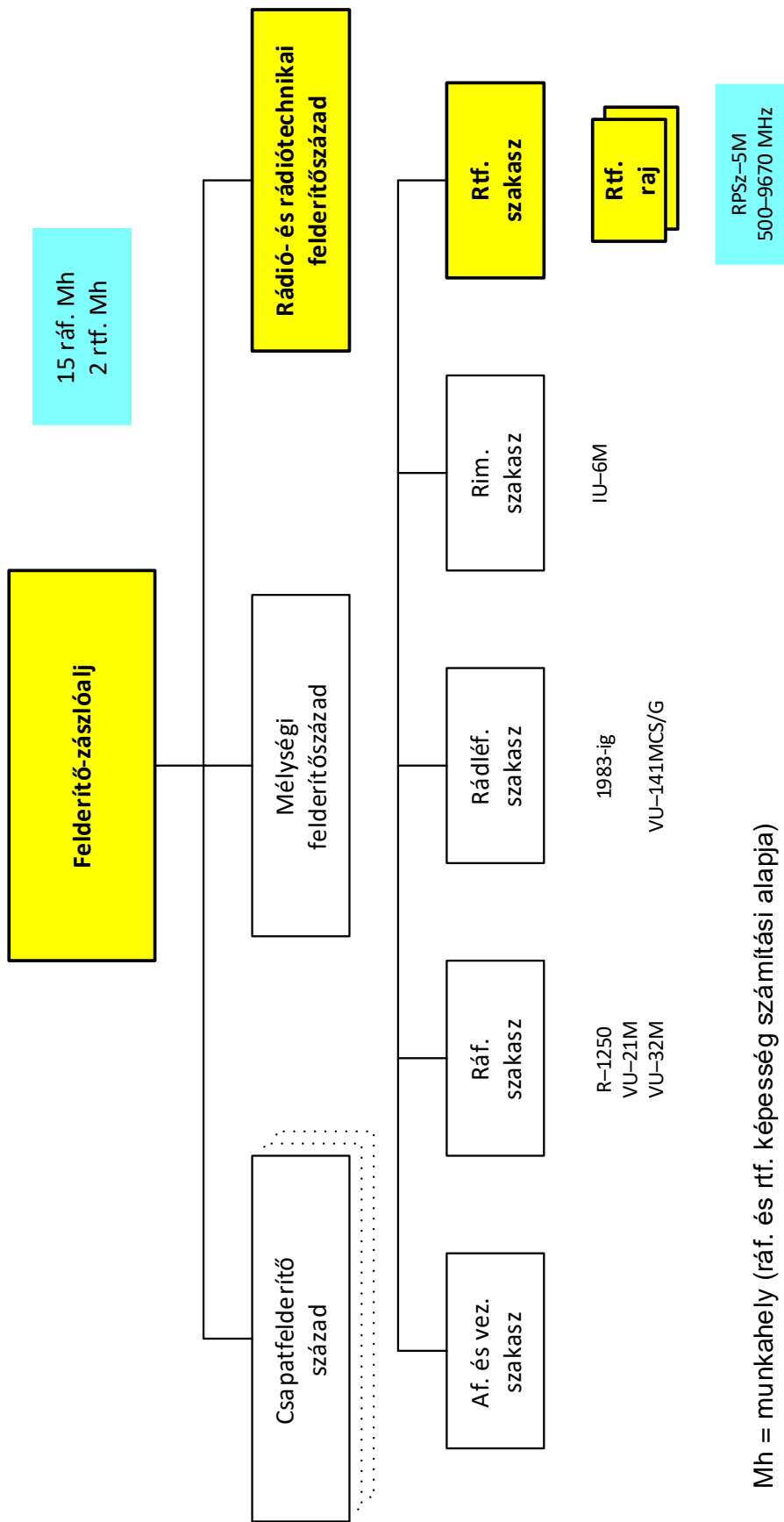
Csak emlékeztetőül:

1987-ben a haderőstruktúra átszervezésével (hadtest-dandár szervezetre történő áttérés) a hadművelati és a harcászati rádiótechnikai felderítőerőket is átcsoportosították. A megszüntetett hadosztályok rádiótechnikai felderítőszakaszait (és a hadseregközvetlen rádiófelderítő zászlóalj rádiótechnikai felderítőszázadát) összevonták egy szervezetbe, és létrehozták a hadsereg alárendeltségében a 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat (mint hadművelati rádiótechnikai felderítőerőt) Szombathelyen.

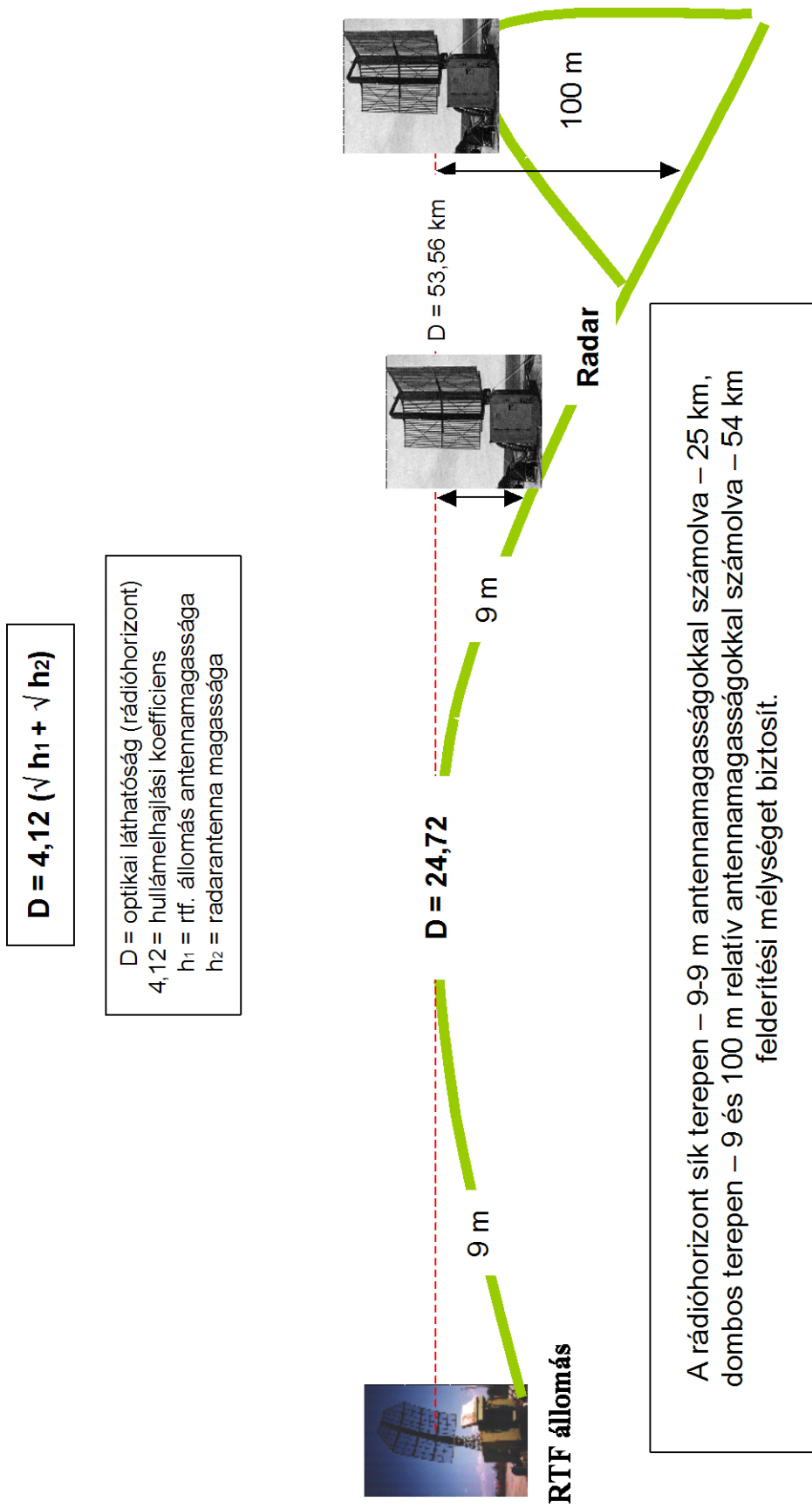
A rádiótechnikai felderítőerők ilyen átcsoportosításával (a hadtestek rádiófelderítő századaiból kivonták a rádiótechnikai felderítőszakaszokat) lényegében felszámolták a harcászati rádiótechnikai felderítőerőket.

Hadművelati és harcászati szinten az 1990-es évek elején összevonták a rádió- és rádiótechnikai felderítő- és zavaróerőket. Harcászati szinten a gépesített hadtestek alárendeltségében elektronikai harc-századokat (helyőrségek: Győr, Pécs, Eger) szerveztek.

Az átszervezés az akkor meglévő rádiótechnikai felderítőerők újbóli átcsoportosítását is jelentette. A korábbi hadseregközvetlen rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóalj rádiótechnikai felderítőerői (két rádiótechnikai felderítőszázad) a hadtestközvetlen elektronikai harc-századok állományába kerültek mint rádiótechnikai felderítőszakasz, ezzel a harcászati rádiótechnikai felderítés újrászerveződött. A szakasz négy RPSz–5M/6 felderítőállomással rendelkezett.

16. ábra. A harcászati rádiótechnikai felderítőerők a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj szervezeti felépítésében (1974–1987)

17. ábra. A harcászati rádiótechnikai felderítés alapja az optikai láthatóságon (rádióhorizonton) alapuló vétel

	1967	1970	1975	1980	1985	1990	1995
VEZÉRKAR (Felderítő Csoportfőnökség)							
H							
A	26. ö. rádiótechnikai f. z.						
D	3. ö. rádiófelderítő ezred			3. ö. rádiófelderítő dandár			MH TÁVKEI
Á	- Központi harcálláspont			- Központi harcálláspont			- EL. Értékelő KP.
S	- RH felfedő-lehallgató ezredőrs			- RH felfedő-lehallgató zászlóalj			- 1. KP.
Z	- RH rádió-iránymérő ezredőrs			- Rádió-iránymérő zászlóalj			- 2. KP. (1 rtf. órs)
A	- URH ezredőrs (ezen belül rtf. z.)			- URH felfedő-lehallgató zászlóalj			- 3. KP. (2 rtf. órs)
T	SZDR-2M (-MP), RPSZ-5M (-6)			Rádiótechnikai felderítő zlj.			- 4. KP. (1 rtf. órs)
I				- TMH felderítő zászlóalj			SZDR-2MP
5. HADSEREG							
TÁBORI HADSEREG							
H	2. ö. rádiófelderítő (és rádiótechnikai felderítő) zászlóalj						
D	2. ö. rádiófelderítő zászlóalj			2. ö. rádiófelderítő (és rádiótechnikai felderítő) zászlóalj			Ráf.- rtf. z.
M	- ráf. és rtf. harcálláspont			- rtf. H			5. ehc. e.
	- rádiófelderítő század			- (1) rtf. szd.			- H
	- rádió-iránymérő század			- (2) rtf. szd.			- ráf. z.
	- rádiótechnikai felderítő század			- (3) rtf. szd.			- zav. z.
	RPSZ-5M (-6)			(2)			- kik. z.
H	HADOSZTÁLY (7, 8, 9, 11.)						
A	Felderítő zászlóalj						
R	Felderítő zászlóalj						
C	- csapatfelderítő század (1-3)			- csapatf. szd. (1-3)			Ehc. szd.
	- mélyiségi felderítő század			- mélyiségi f. szd.			- raf.-zav. sz.
	- rádió- és rádiótechnikai felderítő század egy rtf. szakasz			- rádiófelderítő szd.			- rim. sz.
	RPSZ-5M (-6)						- rt. zav. sz.
1967	1970	1975	1980	1985	1990	1995	

18. ábra. A magyar rádiótechnikai felderítő erők kialakulása és szervezeti változásai 1967–1990 (1995) között
 Megjegyzés: A táblázat a rádiótechnikai erők mellett csak a rádiótechnikai felderítőerők változása szempontjából
 legfontosabb szervezeti elemeket tünteti fel.

BEFEJEZÉS

A rádióelektronikai felderítés a 20. század második felében kiegészült egy új felderítési nemmel, a rádiótechnikai felderítéssel. Ezzel a rádióelektronikai felderítőrendszer új képességi mutatókkal gazdagodott, mivel az új adatszerzési módok (rádiótechnikai felfedés, rádiótechnikai iránymérés, rádiótechnikai figyelés) új lehetőséget biztosítottak a haderőkben széleskörűen elterjedő rádióelektronikai eszközök felderítésében.

A magyar rádiótechnikai felderítőerők 1967 és 1990 (1995) közötti szervezeti változásainak folyamatát a 18. ábra szemlélteti.

A magyar rádiótechnikai felderítés az 1960-as évek végén alakult ki, és az 1970-es években jelent meg (szerveződött működő struktúrává) a katonai felderítés rendszerében hadászati, hadműveleti és harcászati szinten.

A rádiótechnikai felderítés az 1970-es években integrálódott a rádiófelderítő erőkhöz, és létrejöttek a rádióelektronikai felderítőszervezetek, bár a kötelékek megnevezése ezt nem jelölte (vagy rádió- és rádiótechnikai felderítő megnevezéssel jelölte).

A rádiótechnikai felderítés rendszerében meghatározó volt a hadászati rádiótechnikai felderítés, amelynek erői kialakulásától (26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj) harcrendben (diszlokációs rendben) települve folyamatos felderítést folytattak. A felderítési feladatokból adódóan 1974 és 1991 között a Varsói Szerződés felderítőrendszerének elemeként fő feladatként Ausztria rádiólokációs rendszereinek felderítését, időszakos (kiegészítő) feladatként a délnémetországi és az észak-olaszországi rádiólokációs rendszerek felderítését hajtotta végre.

A hadászati felderítőrendszer működésének egyik kiemelten eredményes időszaka volt az 1975–1985 közötti periódus.

A rendszer alapvető technikai eszközeit 1967–1990 között (majd 1990 után is) a szovjet, majd orosz gyártmányú SzDR–2M (majd SzDR–2MP) felderítőállomások képezték, amelyek számos kedvező technikai jellemzővel rendelkeztek, ugyanakkor szűk felderítési frekvenciatartományuk korlátozott felderítést biztosított.

Az adatszerző állomány a rendszer technikai határáig „hozta” a méréseket, míg az adatfeldolgozás hadműveleti (értékelt) összefoglaló jelentéseket terjesztett fel (vagyis nem a radarok üzemeléséről, hanem a légvédelmi rendszer tevékenységéről jelentett, s a kettő között minőségi különbség van). Más országok rádiótechnikai felderítését (jelentési rendszerét) megismerve úgy ítélem meg, hogy a magyar felderítők „kihozták” a rendszerből a rádiótechnikai felderítés igazi értékeit.

A hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítőerők 1974-ben a hadászati rádiótechnikai felderítés bázisán jöttek létre, s jellegükből és rendeltetésükből adódóan alapvetően békekiképzést folytattak.

Hadműveleti szinten a hadseregek közvetlen 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj (Szombathely) szervezetébe egy rádiótechnikai felderítőszázadot szerveztek (a század csak harcászati képességű eszközökkel rendelkezett).

Az 1980-as években tervek születtek hadműveleti képességű rádiótechnikai felderítőállomások beszerzésére, de azok nem valósultak meg.

1987-ben a haderő-átszervezés keretében megalakult a (tábori) hadseregek közvetlen 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj (Szombathely).

1990-ben a rádiótechnikai felderítő-zászlóalj megszűnt mint önálló kötelék, s a rádiótechnikai felderítőerők és -eszközök ismét a rádiófelderítő zászlóalj szervezetébe kerültek. Egyben a rádiófelderítő zászlóalj megnevezése rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóaljra változott.

Kiképzés-felkészítés az 1960-as évek végén

Az egykori MN 2828 tisztikara

A harcászati rádiótechnikai felderítőerők a hadosztályoknál jöttek létre. 1974-ben a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljok rádiófelderítő századainak állományába egy rádiótechnikai felderítőszakasz szerveződött, s ezt követően a század a rádió- és rádiótechnikai felderítőszázad megnevezést kapta.

1987-ig a rádiótechnikai felderítő erőknél változás nem volt, majd 1987-ben a haderő-átszervezés következtében áttértek a hadtest–dandár szervezetre, s a létrejött hadtestek már nem rendelkeztek rádiótechnikai felderítő erőkkel.

1992-ben a rádió- és rádiótechnikai felderítő-, valamint a rádiózavaró és rádiótechnikai zavarózászlóaljok összevonásával megalakult az elektronikaiharc-ezred, illetve a hadtestek (három hadtest) alárendeltségében megalakultak az elektronikaiharc-századok. Az elektronikaiharc-századok szervezetébe tartozott egy rádiótechnikai felderítőszakasz, ezzel a harcászati rádiótechnikai felderítőerők újraszerveződtek.

Megjegyzés: Az 1990-es években a hadászati rádiótechnikai felderítőrendszer az új helyzetnek megfelelően átstrukturálódott, megújult, míg a hadműveleti és harcászati rádiótechnikai felderítőrendszerben tovább folytatódtak az 1987-től kezdődő szervezeti változások.

A rádiótechnikai felderítés 1990 utáni helyzetét (is) részletesen tartalmazza „*A magyar rádiótechnikai felderítés története, kialakulásától (1967) napjainkig (2004), különös tekintettel a Varsói Szerződés tagjaként, majd NATO-tagként végrehajtott felderítési feladatok jellemzőire és sajátosságaira*” című tanulmány.

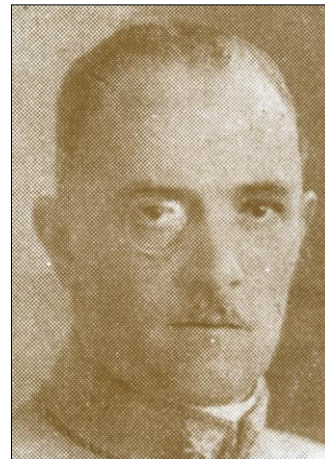
UTÓSZÓ HELYETT – A KATONAI HÍRSZERZÉS VEZETŐI, A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Sztójay Döme vk. ezredes
1918–1925

Böckl József vk. ezredes
1925–1928

Ruszkay Jenő vk. ezredes
1928–1933

Henneyi Gusztáv vk. ezredes
1933–1937

Andorka Jenő vk. ezredes
1937–1939

Ujszászy István vezérőrnagy
1939–1942

Vasváry József vk. vezérőrnagy
1942–1943

Kádár Gyula vk. ezredes
1943–1944

Kuthy László vk. ezredes
1944

Zakó András vezérőrnagy
1944–1945

Pálffy György altábornagy
1945–1947

Földy Lajos vezérőrnagy
1947–1948

Révész Géza altábornagy
1948–1953

Fehér Gyula ezredes
1953–1956

Szűcs Ferenc vezérőrnagy
1956–1962

Dr. Sárközi Sándor vezérőrnagy
1962–1977

Szűcs Ferenc altábornagy
1977–1989

Kovács János vezérőrnagy
1989–1993

Fodor Lajos vezérőrnagy
1993–1994

Árvai Zoltán vezérőrnagy
1994–1995

Botz László altábornagy
1995–2001

Morber Ferenc altábornagy
2001–2006

Madarász Károly altábornagy
2006–2010

Tóth András vezérőrnagy
2010–2011

Kovács József altábornagy
2011–2018

Dr. Béres János altábornagy
2018–

TARTALOM

AJÁNLÓ.....	3
ELŐSZÓ.....	5
1. FEJEZET	
A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI FELDERÍTÉS ÉS A RÁDIÓFELDERÍTÉS TÖRTÉNETE	
DR. HORVÁTH CSABA	
A MAGYAR HARCÁSZATI-HADMŰVELETI FELDERÍTÉS 1918–1990 KÖZÖTT	8
SOMKUTAS RÓBERT	
FEJEZETEK A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI ÉS CSAPATFELDERÍTÉS TÖRTÉNETÉBŐL	36
HADI ATTILA – KOÓS SÁNDOR – SZABÓ SÁNDOR	
A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI FELDERÍTÉS A SZÖVETSÉGESEKKEL VÉGREHAJTOTT MŰVELETEK ÉS A HADERŐFEJLESZTÉS TÜKRÉBEN 2000-TŐL NAPJAINKIG	110
BAJNAI GUSZTÁV	
A MAGYAR KATONAI RÁDIÓFELDERÍTÉS KIALAKULÁSA ÉS MŰKÖDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG	119
HEKLI LÁSZLÓ	
A HARCÁSZATI ÉS A HADMŰVELETI RÁDIÓFELDERÍTÉS AZ 1960-AS ÉVEKTŐL NAPJAINKIG	124
MISKOLCZI JÓZSEF	
A HADMŰVELETI-HARCÁSZATI RÁDIÓFELDERÍTÉS VISSZASZORULÁSA, MAJD ISMÉTELT TÉRNYERÉSE 2000-TŐL NAPJAINKIG.....	130
2. FEJEZET	
AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS TÖRTÉNETE	
PROF. DR. HABIL. SZAKÁLY SÁNDOR	
A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS ÉS KÉMELHÁRÍTÁS SZERVEZETÉNEK LÉTREHOZÁSA, FELADATAI ÉS TEVÉKENYSÉGE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI MAGYARORSZÁGON (1918–1945)	132
DR. SZABÓ JÓZSEF JÁNOS	
A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS 1945–1956.....	149
DR. OKVÁTH IMRE	
ADALÉKOK A MAGYAR KATONAI FELDERÍTÉS TÖRTÉNETÉHEZ (1956–1989).....	160
DR. VAJDA JÁNOS	
ADATSZERZÉS A HIDEGHÁBORÚ KORSZAKÁBAN	182
DR. NAGY LÁSZLÓ	
AZ MNVK 2. CSOPORTFŐNÖKSÉG EGYÜTTMŰKÖDÉSE A VSZ-TAGÁLLAMOK FELDERÍTŐ SZOLGÁLATAIVAL	186
DR. MAGYAR ISTVÁN – GULYÁS JÓZSEF – HARASZTIA LÁSZLÓ PÁL	
A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS JELENE 1990–2018.....	188
TÓTH ANDRÁS	
PARADIGMAVÁLTÁS A MAGYAR HADÁSZATI FELDERÍTÉSBE.....	197

LAKATOS ZSOLT

TRANZNACIONÁLIS VESZÉLYEK, FENYEGETÉSEK – ÉS A KATONAI HÍRSZERZÉS..... 203

TÓTH ANDRÁS – KÁROLY LÁSZLÓ

A VÁLSÁGKEZELŐ MŰVELETEK FELDERÍTŐTÁMOGATÁSA 208

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND

A FELDERÍTŐK TÁRSASÁGA EGYESÜLET..... 220

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND

AZ MNVK 2. CSOPORTFŐNÖKSÉGTŐL A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLATIG 227

DR. BÉRES JÁNOS

A KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT HELYE, SZEREPE

A KATONADIPLOMÁCIAI TEVÉKENYSÉG IRÁNYÍTÁSÁBAN 241

3. FEJEZET**A KATONAI HÍRSZERZÉS ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ SZERVEZETÉNEK TÖRTÉNETE**

BINDER TAMÁS

A VKF-2. OSZTÁLY NYILVÁNTARTÓ ALOSZTÁLYA..... 250

DR. MAGYAR ISTVÁN

A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – I..... 271

DR. MAGYAR ISTVÁN

A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – II. 292

DR. VIDA CSABA

AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA A 21. SZÁZADBAN – AZ ÚJ KIHÍVÁSOK

ÚJ MUNKAMÓDSZEREKET KÖVETELNEK..... 312

4. FEJEZET**A MAGYAR KATONAI RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS SZÁZ ÉVE
1918-TÓL NAPJAINKIG**

DR. VÁRHEGYI ISTVÁN

A KOMPLEX RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS KIALAKULÁSA, HELYE ÉS SZEREPE

A NEMZETI ÉS SZÖVETSÉGI INFORMÁCIÓ- ÉS ADATSZERZÉS RENDSZERÉBEN..... 340

DÉKÁNY ISTVÁN – SZŐNYI ISTVÁN

A MAGYAR KATONAI RÁDIÓFELDERÍTÉS A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG 346

DR. VÁRHEGYI ISTVÁN

A MAGYAR RÁDIÓFELDERÍTÉS MŰKÖDÉSE A HIDEGHÁBORÚ ÉVEIBEN 352

DR. VÁRHEGYI ISTVÁN

A MAGYAR KATONAI RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS

TÖRTÉNETE 1945–1990 359

SZŐNYI ISTVÁN

A MAGYAR KATONAI RÁDIÓELEKTRONIKAI FELDERÍTÉS

TECHNIKATÖRTÉNETE 1945–1990..... 376

DR. CZUTH LÁSZLÓ

A RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTÉS (ELINT) 385

UTÓSZÓ HELYETT – A KATONAI HÍRSZERZÉS VEZETŐI, A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG..... 417